

Het vermeerderde wapenhuis der heel-meesters

<https://hdl.handle.net/1874/212119>

Mil. Hosp.

E. 1129

BIBLIOTHEEK VAN 'S RIJKS KWEEKSCHOOL

VOOR

MILITAIRE GENEESKUNDIGEN.

—————
PRACT. HEELKUND. WETENSCH.

HEELK. EN HEELK. KUNSTB.

IN HET ALGEM. EN BIJZOND.

19

L. 1129.

HET VERMEERDERDE
WAPENHUIS
DER
HEELMEESTERS

VAN
D. JOHANNES SCULTETUS,

In zyn *Leeven* beroemd GENEES en HEEL-
MEESTER te ULM.

Waar in alle de Kunstbewerkingen en Afbeeldingen
der Werktuigen tot de Heelkunst nodig, ge-
vonden worden.

Als meede deszelfs Aanmerkingen.

**EN HONDERT HEEL-KUNDIGE
WAARNEMINGEN,**

Verzamelt VAN

Dr. JOH. BAPTISTA van LAMSWEEERDE.

Waar by gevoegt zyn twee Aanzegzels over dezelve stof
van voornaame Nederlandfche GENEES- EN HEEL-
KUNDIGEN. En eenige AANMERKINGEN van
wylen den Ervaaren Heelmeester, PIETER
ADRIAANZE VERDUIN.

Beneffens

EEN KORT BEGRIP OF TE INLEIDING

Tot de

C H I R U R G I E.

Alles na de laaste Latynfche Druk in 't Neerduitsch vertaalt,
in beter Order gebragt, en met eenige Byvoegingen en
Aanmerkingen opgeheldert en vermeerdert,

D O O R

GERARDUS DICTEN

Prælector in de Vroedkunde, Stadts en Rhyndlands

CHIRURGYN, TE LEYDEN.

TWEEDE DEEL.

Te **AMSTELREDAMME,**

By de **JANSSOONS VAN WAESBERGE.**

M D C C X L V I I I.

N. H. 5 10 23
R. J. J.

AANHANGZEL,
Van verscheide en veel nieuw uitgevondene
WERK-TUIGEN,
TOT DE HAND-WERKEN DER
CHIRURGIE NOODIG.

Daar benevens een HONDERT-TAL van
AANMERKINGEN,

Van de vermaartste Practizyns van deze Neder-
landen te zamen gevoegt.

Mitsgaders een kort begrip van de gantsche

CHIRURGIE.

t^e A M S T E R D A M,
By de JANSOONS VAN WAESBERGE,
M D C C X L V I I.

AANHANGZEL.

Van verscheide, en veele nieuw uitgevondene Werk-tuigen, tot de Konstbewerkingen der Chirurgie dienstig zynde.

DE EERSTE PLAAT.

Van verscheide Brand-yzers.

Volgens den Regel van onzen grooten Leermeester *Hippocrates* in zyne kortbondige Spreuken *lib. 8 Aph. 6.* 't *Geen de Kruiden niet geneezen, dat geneest het Tzer, en 't geen het Tzer niet geneest, dat geneest het Vuur:* hebben veel voortreffelyke voorstanders van de Chirurgie, als *Paracelsus*, *Fabritius* en andere, velerlei soorten van Brand-yzers bedacht, en haare aftekeningen ons nagelaten, om dezelve na de gestaltenisse van ieder Lid toe te passen, dienstig voornamentlyk voor de Chirurgyns, dewelke de zorg van Gast-huizen in groote Steden toe-betrouwt is, alsoo daar in veele en verscheide soorten van ziekten voorvallen; als mede voor de Meesters, die den Oorlog, 't zy te Water of te Land, volgen, om dat ten deele van de verscheidenheid der gestalten van het Oorlogs-gereetschap, ten deele ten opzichte van de verandering der geplaatsheld van 't Lichaam, alle deelen des Lichaams wonderlyk gequetst kunnen worden, Alhoewel nu *Celsus* van een Chirurgyn vereischt, dat hy een Lecuwen-aart moet hebben, zo laat nochtans de Conscientie niet toe, dat hy door gebrek van goed gereedschap verder of dieper snydt, als het quaad vereischt; maar

hy moet zulk Werk-tuig by der hand hebben, dat tot de gesteltheit der Leden, en de gedaante der Zweeren best toepasselyk is. Op dat dus de Leerlingen van de Chirurgie in alle voorvallende gelegentheden, haar zelve van bekwame Werk-tuigen tot alle Konst-bewerkingen zouden kunnen voorzien, zo hebben wy goed gedacht deze afbeeldingen by dit werk, te voegen.

De I. *Figuur* is een snydend Brand-yzer, 't welk voornamentlyk in den Oorlog kan te pas komen, wanneer een Hand, Elle-boog, Arm, Voet, Been, of Dye in haar t'zamenvoeging of elders te pletter geschooten word, om op het spoedigste dat Lid, af te snyden, en met een de Bloed-vloed der Slag-en Bloed-aders, te stempen; is ook dienstig, wanneer de Lyf-moeder of den Endel-darm, buiten 't Lyf hangende, verrot en versterft om dezelve uit de grond af te snyden, waar door belet word, dat de versterving in de gezonde deelen, door de toevloeiende vochtigheden zo ligt niet voort-kruipc.

De II. en III. *Fig.* zyn Brand-yzers, waar door de Beenderen van de vingers en toonen weg-genomen, of dezelve verrot zynde, bekwaamlyk gebrand worden, of wanneer zy door het koude vuur verstorven, uitgewortelt en gebrand, moeten zyn.

De IV. *Fig.* vertoont een langwerpig Brand-yzer bekwaam, om de Sleutel-beenderen zo wel, als andere verrotte beenderen te branden, verbeeldende een puntig driekant.

De V. VI. en VII. *Fig.* zyn Brand-yzers van dezelfde gestalte, doch van verscheide grootte; dewelke op verscheide Leden en qualen, toegepast kunnen worden.

De VIII. *Fig.* is een hol Brand-yzer, zeer dienstig tot de gewrigten, wanneer de ontfangende holligheid verstorven of verrot zynde, het quaad aan 't ontfangen hoofd van een Been, heeft mede-gedeelt, alzo het ronde hoofd bekwaamlyk van de holte des Brand-yzers, omvat kan worden.

De IX. *Fig.* is een verheven rond Brand-yzer, en word gebruikt in de gewrigten, wanneer het ontfangen hoofd van een Been verrot zynde, de ontfangende holligheid mede bedorven heeft, om dezelve te branden.

De X. *Fig.* is een smal en langachtig Brand-yzer, bekwaam

kwaam om de verrottingen, die een Scheen-of Elleboogspyp doorkroopen hebben, te gelyk met een zet te branden, 't welk anders in verscheide reizen tot groot verdriet van den Patient, geschieden moest.

De XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, en XVIII. *Fig.* zyn puntige Brand-yzers, ieder na zyn grootte dienstig, wanneer de verrotting in de beenderen, diepe en ronde kuilen gemaakt heeft, om alzo de grond te raken. Met het ronde Brand-yzer in de XVI. *Fig.* vertoont worden de bovenste kanten van het ingegeten gat, en 't geen zich rond om de kanten boven op verrot vertoont, gebrand. Het XIV. kan ook gebruikt worden in hevige en langduurige pynen van de Kiezen, wanneer ze hol zyn, om de Zenuwe, waar door de Kies zyn gevoelen krygt, dood te branden.

De XIX, XX. en XXI. *Fig.* zyn byna van gedaante gelyk aan de V. VI. VII. *Figuur*, platte en vierkante Brand-yzers, dienstig om de verrottingen te geneezen, die zich in de gewrigten vertoonen, alwaar de ontfangende holligheid ondiep, en het ontfangen hoofd van het been, plat is.

De XXII. *Fig.* is een Brand-yzer, 't welk gebruikt word, wanneer de verrotting in de beenderen langwerpige, smalle, en oneffene kuilen gemaakt heeft.

De XXIII. en XXIV. *Fig.* zyn ronde, doch platte Brand-yzers, dewelke in veele voorvallen van verrotte beenderen gebruikt konnen worden.

Deze zyn ook dienstig, om het bloed in de plaatzen, alwaar eenige uitwassen, of Pyp-zweeren zyn uitgesneeden, te stempfen.

De XXV. en XXVI. *Fig.* zyn Brand-yzers, waar van het eene rond, het andere langwerpig rond is, bekwaam om de Bloed-vloed, in het uitsnyden van de Kankerachtige Borsten ontstaande te dempen, want zy bekwaamlyk volgens den omtrek van de Borsten, op de Ribben konnen aangezet worden.

De XXVII. en XXVIII. *Fig.* zyn Brand-yzers, welker uitgeholde plat bekwaam is, om het voorhoofds-been en de ronde pypen van Armen of Beenen te branden, wanneer de verrotting zich rondom het been verspreidt.

De XXIX. *Fig.* is een drie-puntig Brand-yzer, 't welk

zeer bekwaam is, om de knobbelen der Pokken, de welke zich veelyds van de Venus-ziekte in de Harffen-pan vertoonen, te verteeren, of wanneer men tracht het Bastaard-vleesch, dat het bekkeneel bedekt, weg te nemen, waarom het ook hol en snydend moet zyn, in de gedaante van een driehoek of vierhoek, en in drie takken verdeelt, om 't zelve, na dat het de nood vereifcht, te gebruiken.

De XXX. *Fig.* is een Brand-yzer, om de Worteltjes van het overtallige Haair der Oog-leden, dat met de Trek-tang uitgetrokken is, te branden, zonder de ooggen eenigzins de quetzen; na deze branding, komen kleine lidtekenen voort, die het uitspruiten van de Haairen, beletten.

De XXXI. *Fig.* is een Brand-yzer, om de Traan-pyp-zweeren der Oogen te branden, en op te droogen. Het yzer (*b*) dient tot bescherming van het oog, en het gat (*d*) om het voornoemde Brand-yzer zyn doorgang te geven.

De XXXII. *Fig.* is een Brand-yzer, dienftig om het Kikvorsch-gezwel onder de Tong, te openen; (*e*) is het beschut-yzer, waar door de andere deelen van het vuur, bewaart worden; (*f*) is de opening, waar door het Brand-yzer tot het gezwel gebracht word.

De XXXIII. *Fig.* is een Brand-yzer, om een opening voor de Etter-borft te maken, tuffchen de Ribben; (*b*) is het beschut-yzer, met zyn opening, om het Brand-yzer zyn doorgang te geven.

Merkt aan: Dat, alhoewel deze *Figuuren* de Leerlingen voor ooggen zyn gestelt, alle gestalteniffen niet zyn uitgebeeld; maar dat een Chirurgyn zich hier zo veel van kan bedienen, dat hy een ontwerp bekomen kan, 't welk hy dan vorders na eifch van zyn oogmerk, kan laten toe-bereiden. „ Doch komen die meest de Chirurgyns te pas, dewelke zich bemoeien met de Spaanfche Pokken te geneezen ”.

DE TWEEDE PLAAT.

Van de Schraap-messen, en het Werk-tuig tot de Looden-steek nodig.

DE Schraap-messen zyn dienstig en nodig tot onderzoek van de Pan-scheuren, hoe verre dezelve doorgaan, want als het bekkeneel maar alleen een scheur gekreegen heeft, zal den Chirurgyn, de les van *Celsus* in acht nemende, met dit Werk-tuig zo weinig van de Pan affschraapen, als mogelyk is.

De I en II *Figuur* zyn twee-snydende Schraap-messen, om dieper in de Pan te snyden, wanneer de scheur beide de Tafelen doorschiet, en het been te verwyden, als 't de nood vereischt.

De III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. en XI. *Fig.* zyn Schraap-messen van verscheide gedaante en snee, dewelke op alle plaatzen van de Pan, daar de scheuren mogten voorvallen, kunnen gebruikt worden, waar uit een Chirurgyn de beste tot zyn werk kiezen moet, en in het algemeene Handvatzel *Fig.* XII. vast zetten, en dus zyn werk tot voordeel van den Patient, volbrengen.

De Konst-bewerking, waar door een gewanhoopte Breuk geneezen word, is by veele de *Goude-steek* genoemd, om dat de draad, die door de wonde gehaalt word, van Goud is; maar alzo *Paræus* en anderen een Looden-draad beter achten, om dat die niets vreemds in de wonde nalaat, noemen wy deze Konst-bewerking de *Looden-steek*: en dezelve word met deze verbeelde Werk-tuigen uitgewerkt, waar van hier na noch breeder zal gesproken worden.

De XIII. *Fig.* is een Tang, waar mede de Looden-draad gevat en omgedraait word.

De XIV. *Fig.* is de Schaar, waar mede de voorz. draad word afgeknipt; (c) beteekent de schaar zelfs, (d) is de Veër van de schaar, waar door zy mede toegeknipt word.

De XV. *Fig.* is de gekromde Naald met de Looden-draad, dewelke by haar punt een opening heeft, om de voor-

voornoemde draad te vatten; (a) vertoont de Naalde, (b. b.) de Looden-draad.

DE DERDE PLAAT.

Van de getande Raven-bek, en Enden-bek, de Blaas-schroeven, en de Pypen voor het Bloed en Etter uit de Blaas te halen.

DE I. *Fig.* is een Tang, in gedaante van de bek van een Raven, een *Raven-bek* genoemd; gebruikelyk om een steen uit de blaas te halen. Het voorste deel, geteekent met (a), is de Tang, waar in twee holligheden (e. e.) zyn, om daar in de steen vast te sluiten; (b) is de vleugel, voorzien met een schroef (c), dienstig op dat de steen, als hy met de Tang gevat is, in het uithalen niet wel uitvallen kan.

De II. *Fig.* is een Werk-tuig van gelyke gedaante en naam, wiens Tang (d) met tanden (a. a. a. a. a.) gewapent is, om de steen, als hy zo groot is, dat de Tang dezelve bekwaamlyk vatten, noch gevoeglyk door de wonde passeren kan, te morselen. De Vleugel (e) is vans gelyken om de voorschreeve reden met de schroef (f) voorzien.

De III. *Fig.* vertoont een open Blaas-schroef, dewelke in de IV. *Figuur* geslooten is, dienstig om de krop van de Blaas, (waar door het Werk-tuig, om de steen te vatten, in de holte van de Blaas gebracht moet zyn), te verwyden.

De V. en VI. *Fig.* zyn Tangen, waar van de eerste open, en de andere geslooten vertoont word, in gedaante van de bek van een End, een *Enden-bek* genoemd, dienstig om een verwyding in de wonde te maken, om het ander nodig Werk-tuig, dat in de holte van de Blaas door de wonde gebracht moet zyn, zyn ingang te geven.

De VII. VIII. en IX. *Fig.* zyn Pypen om in de wonde van de Blaas te steeken, op dat het lekkende bloed, Etter of Water, bekwaamlyk, zonder andere deelen, door
zyne

zyne vergadering in het Lichaam, nadeel toe te brengen, uit het Lyf mag gehaalt worden. Zy worden van verscheide grootte afgebeeld, op dat een Chirurgyen zoude leeren, dat hy niet een pyp altyd in de wonde steeken moet, maar na de grootte van de wonde, die best past, uitkiezen, of een moet laten maken, op dat de Patient geen ongemak van pyn, ontsteeking, of toevloed der vochtrigheden, door het insteeken van de pyp veroorzaakt worde.

De Letter (a) beteekent het einde, dat binnen het Lichaam gebracht word.

(e. e. e.) de gaten, waar door de ingelekte Etter ten Lyve uitvloeit.

(b) De opening, die buiten het Lyf blyft, dewelke als een Oor-vat omgekromt is, op dat de pyp door het intrekken van de blaas niet heel in 't Lyf mogt komen te schieten; tot welk oogwit deze Pypen met de banden *(g. g. g. g.)* voorzien zyn, als mede om ze bekwamer uit te trekken, en by de geneezing van de wonde ieder reis een kleinder in te schieten, op dat de wonde niet al te schielyk toeheele.

DE VIERDE PLAAT.

Van de Tweevoetige Been-boor met zyn Schut-zyser, de Tand-vylen, en de Haken om de Vrucht uit de Baar-moeder te halen.

DE I. *Figuur* vertoont een Been-boor van mindertofstel, dewelke van de Chirurgyens, die den Oorlog te water en te land volgen, tydelyk bezorgt worden; hebbe de gedaante van een Passer, dewelke na de reden van de Pan-wonde, en de menigte van de Etter-stoffe op de Harssen-vliezen leggende, vergroot en verkleint kan worden.

A. a. zyn de beenen van de Boor.

b. de kleine Schroef.

c. c. twee verscheide punten, dewelke in het been *A.* kunnen gezet worden, na vereisch van zaken.

d. is

d. Is de groote schroef, dewelke.

e. De kromme dwars-bout vast houdt, als waar door de Been-boor uitgespannen, en ingetrokken word, na gelegenheid van de Konst-bewerking, die volbracht moet zyn.

De II. *Fig.* is een Schut-yzer, 't welk na de gestalte van het bekkeneel gekromt moet zyn; 't is met veel gaten, van verscheide gedaante, 1. 2. 3. 4. 5. 6 enz., doch niet doorgaande, voorzien, om 'er het been van de Boor in te zetten.

Het gebruik van de Been-boor is, als volgt: Men legt het Schut-yzer, hier vooren afgeteekent, boven op de pan van den Patient, steekende in een van zyne gaten het been (*a*) van de Boor, op dat het zelve vast staat, want anders zoude men het bekkeneel niet kunnen doorbooren, en na dat men de kring, welke men uit de panne booren wil, op het bloote bekkeneel met inkt heeft afgeteekent, word de Been-boor door de schroef (*d*) uit-of ingespannen, op dat de Cirkel, die hy in 't booren zal beschryven, met de geteekende kring net overeenkomt. Dit gedaan zynde, word de punt (*c*) in de pan gezet, en door de schroef (*d*) omgedraait.

De III. IV. en V. *Fig.* zyn Vylen van verscheide gedaante en snee, waar mede de Tandten, die te scherp uitsteeken, of te hoog overwassen, worden afgevylt, of wanneer 'er een ongenaakbare verrotting is, zo word, daar mede tusschen de tanden in-gevylt, op dat men daar bekwaamlyk een Brand-yzer, om de verrotting te weeren, kan inbrengen.

De VI. *Fig.* is een krom Sny-mes, waar mede de buik van de doode vrucht in de Lyf-moeder, wanneer zy door de Moeder-spiegel verwyd is, geopent; en als dan, de darmen en het voorder ingewand uitgehaalt zynde, in twee stukken gesneden, uit het Lyf getrokken word; 't welk voornamentlyk te pas komt, wanneer de buik van het kind door water of wind opgezwollen is. Dit onnatuurlyk baaren, valt de barende Moeder veel gemakkeliker, en brengt de Lyf-moeder minder gevaar van quetsing aan, als de geboorte daar zy de doode Vrucht heel uit de Baar-moeder pogen, te trekken.

De VII. *Fig.* is een Sny-haak, waar mede de Harssen-pan

pan van de doode Vrucht, als het hoofd, door Waterzucht opgezwollen, het natuurlyk baten belet, doorgesneeden word, op dat het water door de naden van het bekkeneel geopent zynde uitvloeie en den zwaaren arbeid van de barende Vrouw, verlichte.

De VIII. en IX. *Fig.* zyn kromme Haken, waar mede de doode Vrucht in 't geheel van de Baar-moeder word afgetrokken, en uitgehaalt.

De X. *Fig.* is een Tang, *de Raven-bek* genoemd, waar mede men de Wortels der Tandn uittrekt.

DE VYFDE PLAAT.

Van de Zuig-pomp, de Bad-stoel, en het Werk-tuig tot het Steen-snyden nodig zynde.

DE I. *Figuur* is een Zuig-pomp, by de Grieken *πυέλιος*, dat is een *Etter-zuiger* genoemd, waar mede de Etterstoffie, die diep in de kromme bochten der Ooren, door een Etter-zweer, of vallen en stooten, veroorzaakt, geplaaft is, en noch door inwendige noch uitwendige Genees-middelen kan opgedroogt worden, word uitgepompt.

De II. *Fig.* is een Bad-stoel, waar in een Patient, in wiens Pis-leiders de Steen blyft hangen, na dat alle andere inwendige middelen te vergeefs zyn gebruikt, gestooft word. om de Steen uit de Pis-leiders in de Blaas te doen schieten, met het navolgende *Afkookzel*.

R. Rad. Raphan.

Alibæ ana ℥ij.

Rufci.

Petroselin.

Asparagi ana ℥ij.

Sem. Cumin.

Fenicul. dulcis.

Amæos ana ℥iv.

Lini.

Fenugraci ana ℥vj.

Flor.

Flor. Chamomill.

Melilot.

Marrub.

Herb. Parietar. ana Mij.

Laat deze Kruiden in twee deelen schoon Water en een deel goede Wyn kooken, tot dat het derde deel verzoden is: 't welk men in de kuip (*c*), die aan de voet van de Stoel is, gieten zal. Van dit Afzietzel maakt men ook een *Klisteer* met drie oncen *Olie van Witte Lelye*, een once *Scorpioen-Olie*, en een *Dragma Olie van Genever-bessen*, de welke de Winden, die zich omtrent deze Pyn gemcenlyk vermengen, doen verdwynen; maar het nat van deze uitspuiting moet in een kleine mond zyn, op dat door het opzwellen van de Darmen de Nieren niet gedrukt worden.

a. Beteekent de Zit-plaats.

b. Het Gat des Zetels, daar in de Patient zitten moet.

c. De Kuip, daar men de stooving in doet.

d. De Pyp, om het Water, als het de koud geworden is, uit te laten.

e. De Kraan, daar men de Pyp mede opent en sluit.

f. De Trechter, waar door men het Water in de Kuip (*c*) giet.

De III. *Fig.* is een Steen-breker buiten zyn Koker, dienftig om de Steen, in de Mannelyke Roede steeken blyvende, te vermorselen, op dat hy, wanneer hy in zyn geheel de Pis-gang niet passeeren kan, in stukken gebrooken worde. Want als de Steen zo groot is, of zo diep in de Pis-gang steekt, dat men hem met geen Haken daar uit ligten kan; dan gebruikt men dit Werktuig, waar toe het een Hand-vatzel (*a*), en aan zyn einde een Boor (*b*) heeft. De Roede dan achter de Steen gebonden zynde, word deze Steen-boor met zyn Koker in de Schaft gestooken, en als hy op de Steen sluit, word hy omgedraait, en de Steen op zulken wyze in stukken geboort.

De IV. *Fig.* is het zelve werktuig in zyn Koker.

De V. *Fig.* is de Koker.

De VI en VII. *Fig.* verbeelden het zelve Werktuig in kleinder gedaante.

De VIII, IX en X. *Fig.* zyn verscheide Lepels om de Steen in de Pis-gang steenen blyvende te onder-scheppen en te ligten, indien hy door zyn hardigheid niet doorboort, of doortboort zynde, niet uitgepist kan worden, als wanneer men dan genoodzaakt is, door het Sny-mes de Mannelyke roede boven de Steen te openen. Deze Snee geschiedt op zyn veiligst aan de zyde van de Schaft, nadien de Steen achterwaarts gebonden is, dat hy niet kan te rug wyken; en dan verkieft men, na de groote van de Steen, een van deze drie Steen-scheppers, om hem te ligten.

De XI. en XII. *Fig.* is een Werktuig, 't welk, na de gedaante van een Griffioens-voet, een *Griffioens-klaauw* genoemd word, zeer dienstig en veilig om een Kinds-hoofd, dat in de Lyf-moeder van eene baarende Vrouw gebleeven is, uit te trekken. Het is aan zyn opper-einde met twee scherpe tanden (*a. a*) voorzien, op dat het zo veel te vaster in het Bekkeneel gehecht kan worden, en word, (na dat alles, wat de Konst vereischt, omtrent de Vrouw verzorgt is), door de Schroef (*b*) geopent, om het Hoofd te vatten, en het Hoofd gevat zynde, door de zelve Schroef vast gezet, en voorders uitgetrokken. Dit zelve Werk-tuig word somtyds verdubbeld, wanneer het vier getande einden, het Hoofd omvat, als in de XII. *Fig.* te zien is. Dit verdubbelt Werktuig verschaft aan de Patient een zekerder Konst-bewerking, want het Hoofd als dan in het uit-trekken, niet verwikkelen kan.

Het zelve Werktuig word ook gebruikt, om de Zuigers, wanneer ze niet van de Natuur, door de Geneesmiddelen versterkt, kunnen uitgedreeven worden, van de Vrouwen af te halen. „De Vrouw word van de Chirurgyn gezet op dezelve manier, of hy een kind van haar zoude halen, waar na dit Werk-tuig in de Lyf-moeder word gebracht, 't welk als dan door de schroef (*b*) geopent, met zyne scherpe punten in de Zuiger, vast gehecht word ”.

D E S E S D E P L A A T .

Van de Banden en Werk-tuigen tot de Ontwrigtingen dienstig, en van de Wondschroef, om 'er Pieken en Pylen mede uit te halen.

DE I. *Figuur* verbeeldt het leggen van een band, die door zyne kromme zwieren bekwaam is, om de uitgespatte Leden by een te houden.

De II. *Fig.* is een band, maar met een knoop uitgebeeld, dienstig om de uit-geschoten Leden by een te trekken.

De III. *Fig.* is een band met twee knopen versterkt, om het uitgespatte Lid noch te beter te houden.

De IV. *Fig.* is een Werk-tuig, om de uitgespatte Leden, als de handen te zwak zyn, met meerder kracht te herstellen; 't is ook gerieflyk voor een ieder Chirurgyn, om dat het met kleine kosten te vervaardigen is, „ Dier- „ gelyke Werktuig heb ik ook by den ervaren Heer „ *Isbr. de Diemerbroek*, Professor in de Medicynen, gezien, 't welk men maar aan een Tafel of iets anders vast schroefde, waar toe men dan zo veel volks niet van „ doen heeft”. Dit Werktuig heeft de gedaante van een Katrol, geteekent met (*d.d.*), in de welke drie kleine gaten (*a.a.a*) zyn, waar door de Koorden gestookten worden. Aan ieder einde is 't voorzien met een haak (*b*), waar van de eene dient, om het Werktuig aan een post, muur, of iets anders vast te maken, andere, aan de band, die om het uitgespatte Lid leidt, te hechten, om het Lid in zyn natuurlyke plaats te brengen; (*b.b.*) zyn de Buffen, daar het Werktuig in beslooten word; (*c.c*) zyn beide de dekzels; (*a*) is een Boor, om een gat in een Post of Pylaar te booren, daar men de Schroef (*d*) in steekt, de welke dan dieper in-geschroeft word, om in zyn Oog (*e*) de eene van de haaken van het Werktuig in te hangen, en de Konst-bewerking te volbrengen.

De V. *Fig.* verbeeldt het verband en legging van een Been (*a.a*), dat in 't midden gebrooken is. De Letters

ters (*b.b.b.b.*) wyzen de Doek-druksels en Spalken aan, die met haar banden (*c.c.c.c.*) vast gebonden worden; (*d.d.*) zyn Stroijen-bed-dekens in een Linnen-doek genaaid, waar in kleine Stokjens gebonden werden, op dat het stroy strakker en styver mag leggen: Deze Stroy-armen dienen wel zo lang te zyn, dat ze van de hiel tot in de lies reiken, en aan vier plaatzen vast gemaakt, op dat het gebrooken Been nergens kan uitwyken. Doch omtrent dit verband dient opgemerkt te zyn, dat alle holligheden, die boven de enklaauwen en hiel en zyn, wel aangevult worden, op dat de zwaarte van 't gantsche Been in 't leggen, gelyk onderschraagt zy; want by dit verzuim word 'er zomtyds groote Pyn veroorzaakt, als *Paræus* van zyn zelve, getuigt.

De VI. *Fig.* is een Wond-schroef, van binnen met zeker holligheid voorzien, om het stuk Yzer, dat van de Piek of Pyl in de wonde is blyven steeken, te vatten en uit te halen. De Letter (*a*) beteekent het verwyden-de Werktuig, dat in zyn holte (*a.a*) een stuk van een afgebrooken Piek (*c*) bevat: de Letter (*b*) is een Kranen-bek, die het Weerhakig-yzer, vast houdt, wanneer het beter is, dat zulk een Yzer word voortgestooten, als dat het te rug getrokken word; (*e.e.e.e.*) zyn verscheidene soorten van Pieken, Pylen, en Helle-baarden, in den Oorlog, gebruikelijk.

DE SEVENDE PLAAT.

Van de Konstige Armen, Handen en Voeten.

TE recht heeft ons den grooten Wysgeer *Aristoteles* nagelaten, dat de Konst de Natuur involgt: want de nood doet de Menschen na middelen omzoeken, waar door in de plaats van de verlooren leden, na de regels der Wis-konst, de zelve zo wel na hunne Beweging, als gestalte worden nagebootst. Deze *Figuren* der Armen, Handen, en Beenen, verbeelden de wilige bewegingen, zo naar als het mogelyk is: want door het uittrekken en intrekken van deze konstige Armen, Handen en Beenen, word de Natuur zo geestig

van de Konft uitgebeeld, dat deze nagebootfte Deelen niet alleen tot cieraad ftrekken, maar ook de bediening van de verlooren deelen eenigzins waar konnen nemen. Deze Konft-werktuigen moeten naauwkeurig, na de regelen der evenredigheid, van eenige Konft-ervarene Horlogie-makers worden uitgewrocet; maar op dat een ieder, die in de Wis-konft bedreeven is, de t' zamenftelling van dezelve mag verftaan, zo zullen wy de namen en uitlegging van ieder deel van deze Konftige ledematen alhier byvoegen.

De I. *Fig.* verbeeld een Yzere Arm. De yzere omtrek (*a.a*) maakt de gedaante van de Arm; (*b*) is de bout, die midden in het groote refort gelegen is, waar mede den Arm uitgeftek word; (*c*) is het groote Refort, dat in de Elleboog is, 't welk van gematigt Staal, en omtrent van de lengte van drie voeten, moet zyn; (*d.d.*) zyn de Tandén; (*e.e*) is de Veër; (*f.f*) is het Refort, dat op de Veër drukt; (*g*) is de wyze, die het Refort doet fluiten; (*h*) is de binnenfte-plaat des Arms booven den Elle-boog; (*i*) is het opperfte van de yzere Hand-fchoen met de Pyp van de voor-hand, waar door de Hand word op-en neder-waarts bewogen; (*k.k*) zyn de banden, waar mede deze yzere Arm, vaf gehecht word.

De II. *Fig.* verbeeld een Konftige Hand, de welke door de ingeftooken ftomp van de verlooren Hand zodanig bewogen word, dat ze de Pen vaf houdende fchryven kan. Deze word gemaakt van gezoden Leër, en van de Patient, wiens Hand afgehouden is, als hy fchryven wil, door de gaten (*o.o.o*) aan zyn ftomp vaf gebonden. De Letter (*a*) beteekent de Hand; (*b*) de Nahand, in de welke de Patient zyn ftomp zo diep moet infteeken, als hy kan, om de beweginge te beter uit te werken; (*c*) is een kopere Pen, die tuffchen de Vingers vaf geflooten staat; (*d*) is een Schaft van een Penne, de welke daar in geflooken is; by zo verre iemand met geen kopere Penne, fchryven konde, om dat men een ander Zwanen-fchaft, daar toe-gefneeden zynde, in de kopere Pen, ftecken kan.

De III. *Fig.* verftoont een Been, na de Regels der Wis-konft t' zamen-gevoegt. De Letters (*a.a*) zyn banden, waar mede men de Ringen van de Gefpen optrekt

trekt tot aan de buiging van 't Been; (*b*) is de Heupband, met de Schroef-bouten, en de gaten der bouten, om de Heup, als die daar in is, te sluiten, of te ontsluiten; (*c*) is de Knoop, waar men de Hand op legt, en toedraaid; (*d*) is de kleine ring, voor aan de Heup, om het Been te leiden, en te dwingen, waar heen men het hebben wil; (*e.e*) zyn de voor-en achter-geffen, om het Been aan het Wambuis vast te maken; (*f*) is de kleine grond beneden, daar in de Heup haar zet, tot op twee Vingers breed van de grond, dienende ook tot cieraad van 't Been, (*g*) is de Schroef, om de bout, die het Been vast zet, te doen bewegen; (*h*) is de bout, die de stok des beens recht en vast staande houdt, op dat het niet kome om te slaan; (*i*) is de ring, daar aan een Koorde gehecht is, om de bout op te trekken, op dat den stok zoude mogen buigen, als men komt te zitten, of te paard ryden wil; (*k*) is het Lid, om het been te doen roeren en speelen, voor aan de Knie-schyf staande; (*l*) is een kleine Gespe, om te beletten, dat de bout niet voorby de Heup-band schiet, want anders zou de Schroef breeken, en de mensch vallen; (*m*) is de yzere Pyp, daar in de stok vast staat; (*n*) is een wervel, op het einde van de stok, die het Lid draait, waar mede de voet bewoogen word; (*o*) is een Veër, waar door de voet altyd op zyn plaats gebracht word; (*p*) is de voet van de Veër, om de voet onderwaards te dringen.

De IV. *Fig.* verbeeldt het bekleedzel van het voorschreeven been; de Letter (*a*) beteekent de platen, die mede tot cieraad en beweginge der Knien dienen; (*b*) verbeeld de Plaat van de Scheen, om het Been in zyn behoorlyke gestalte te brengen; (*c*) de Plaat van de kuit des beens; (*d*) de Platen tot de gestalte en bekwaame beweging van het Lid des voets.

De V. *Fig.* is een Hand-oprechter, wanneer door eenige wonde de Pezen en Zenuwen van onder de Hand afgesneeden zyn, waar door de Patient de Hand niet kan optillen, blyvende de zelve t' eenemaal tot alle dingen onbekwaam; zo zal dezelve om hoog gehouden worden, door een blikke-werktuig, dat met taffet, Katoen, of iets anders bedekt zal zyn, 't welk men onder de Hand legt, dicht aan de eerste t' zamenvoeging der vin-

geren, en daar na van boven met zekere bandekens vast maakt. Hier door zal men de Hand kunnen uitsprekken, zo dat hem de Patient daar mede kan helpen, waarom men 't *de Hand-oprechter* mag noemen. Het einde van dit werktuig, dat rond is (*a*), moet tegens de eerste t' zamenvoeging der vingers, geleid worden, en het andere einde, (*b*) tegens de voorhand, en men zal het Werktuig met de banden (*c*), door de gaten (*v.o.*), meer of minder, vast binden.

DE ACHSTE PLAAT.

Van het Binnen-en Buiten-werk van de konstige Hand; van de Laarssen, Duim-oprechter, en de konstige Roede.

DE I. *Figuur* vertoont het Binnen-werk van de hand, waar door de vingers geroert worden; en het getal 1) betekent de Raders, die tot elke vinger dienstig zyn; 2) wyft de yzere Spil, die door de voornoemde Raders schiet, waar op ze draaijen; 3) zyn de Veëren, waar door elke vinger vast gebonden word; 4) zyn de bouten waar door ieder Veër, vast gehouden word; 5) is de groote Veër, waar door de voorzeide vier kleine Veëren, geopent worden, om de vingers de sluiten; 6) is de knoop van de groote Veër, aan dewelke men komt te drukken, om de hand te openen; 7) is een bout, die onder de groote Veër gelegen is, om dezelve te doen op haar plaats komen, en waar door de hand geslooten word; 8) de Spillen van elken vinger, die de vingers openen, als zy geslooten zyn; 9) zyn de Schulpen der vingers.

De II. *Fig.* verbeeldt het buitenste der hand, en de middelen om die aan den Arm en de mouwe van 't wambuis vast te maken; het getal 1) beteekent de Schulpen, uitbeeldende de Leden der vingeren; 2) zyn platen, die de gestalte van de hand uitbeelden, in vyf deelen onderscheiden, op dat ze zo veel te bekwamer tot de beweging zoude zyn; 3) zyn Arm-banden, met behoorlyke Gespen voorzien; 4) zyn yzere stangen, daar de Arm-banden aan vast gehecht zyn.

De III. en IV. *Fig.* zyn Laarffen, waar mede de kromme beenen der kinderen, 't zy zy daar mede gebooren zyn, of door onachtzaamheid van het bakeren veroorzaakt, in haar behoorlyke gestalte allengskens herbracht worden: dezelve word het eerste open, het laatste geslooten vertoont; (*a. a. a.*) zyn de Haken, dewelke in de gaten (*b. b. b.*) gestookten de Laarffen toefluiten. Door deze en dierge-lyke Werk-tuigen, worden hedendaags van veel schrandere Meesters, die dezelve na de regels van de Wis-konst aan ieder been in 't byzonder weeten toe te passen, tref-felyke geneezingen, uitgevoerd.

De V. *Fig.* is een Duim-oprechter, waar mede een Duim, wanneer een Zenuwe of Pees is afgesneeden, in zyn postuur gehouden word, en de hand bekwaam word, om een Rapier, Speer, of ander Werk-tuig te regeeren. Deze Duim-oprechter word gemaakt van blek, en vast gemaakt boven aan de t'zamenvoeging der hand met leere Riemen (*a. a.*) aan twee ringen (*e. e.*), en kan zo behendig worden toegestelt, dat men naauwelyks cenig gebrek in het gebruik van de hand, kan opmerken.

De VI. en VII. *Fig.* zyn afbeeldzels van konstige Mannelyke Roeden, om het water recht over eind staande, uit te pissen, voor de geene die haar Mannelykheid in Venus-boongaart, verlooren hebben, dewelke anders, even als de Vrouwen, genoodzaakt zyn neerbukkende te wateren. Deze Pis-pyp moet met haar opperfte plat, (*b*) dicht aan de Water-gang, geleid worden; zy worden gemaakt van Goud, Hout, Lood, Pampier, Leer of ander stoffe. De Letter (*d*) in de VI. *Fig.* beteekent het Buiten-satzoen; (*a*) de Water-goot; (*c*) de uiterste opening.

DE NEGENDE PLAAT.

*Van de Konstige Oogen, Neuzen
en Tong.*

Wanneer iemand door een slag, ontsteeking, en zweering zyn oogen komen te barsten, en uit het Hoofd te vallen, of t'eenemaal te verdroogen; zo kan

men in de holligheid der oogen een konstig oog na de konst inzetten, 't welk den Patient wel niet tot nuttigheid, maar alleen tot Cieraad, verstreken zal.

De I. II. III. en IV. *Figuur* zyn afbeeldzels van konstige oogen, van Goud, glas, of cristal gemaakt en geaillaert volgens de natuurlyke koleur. *In de I. en IV. Figuur* word het opperste, *in de II. en III. Figuur* het onderste deel vertoon.

Als deze konstige oogen in de holligheid der natuurlyke oogen niet kunnen geplaatst worden, zo laat men een geschildert oog maken, gelyk *in de V. Figuur* uitgebeeld word.

De V. *Fig.* is een geschildert oog, op een gekromt Yzer-draat, 't welk met Fluweel of ander zyde stoffe bedekt word; zynde aan het einde (*b*) plat geflagen, op dat het niet quetzen zoude, op het einde (*a*), wanneer het met Fluweel gevoeglyk bedekt is, zal de Schilder de gelyknisse van een oog afschilderen, 't welk men dan boven de holligheid legt. De draat (*b. b. b*) zal mogen uitgespannt en ingeboogen worden, gelyk men doet met Yzer-draat, daar de Kappe-steltzels, die de Vrouwen dragen, van gemaakt worden; maar om vast te blyven, moet men die draat boven het Oor rondom sluiten.

De VI. *Fig.* zyn Brill-oogen, om, wanneer de kleine kinderen scheel beginnen te zien, recht leeren te zien. Deze Brill-oogen moeten nauwkeurig op het midden van het oog gezet worden, dat de gaten (*a. a.*) recht met de *Pupilla* of star, over een komen.

De VII. en VIII. *Fig.* zyn konstige Neusen, die van Goud, Zilver, Hout of gepapt Lynwaat, gemaakt worden, van zodanig eene gedaante, als de verlooren Neus is geweest; en worden met Lyf-kolcur, eenverwig met de Huid van de geene, die ze dragen zal, gemaakt. De getallen (*i. i. i. i.*) betekenen het Hair, dat voor een Boven-baart of knevel, verstreken kan, voor de geene, die wat veel haarts gehad hebben.

De IX. en X. *Fig.* zyn Werk-tuigen, waar mede men iemand kan doen spreken. Wanneer men een stuk van de Tong verlooren heeft, word zyn Opper-eind (*a*) gebruikt, 't welk omtrent de dikte van een halve Daalder moet hebben; dit eind word tusschen de voorste tanden

gehouden, zodanig dat het niet uitsteekt. Het onderste deel (*b*) is wat dunder, hebbende de dikte van omtrent een Schelling-munt, 't welk recht en dicht tegen het deel van de overige Tonge, gehouden word: (*c*) is de draat, daar mede men het Werk-tuig om zyn hals hangt, gelyk die deed, daar *Paræus* van schryft, die, by ongeluk zyn Tong afgesneeden zynde, stom was, en door dit Werk-tuig, uitspreken konde, al 't geen hy wilde zeggen.

De XI. XII. en XIII. *Fig.* zyn stopzels, om een gat in het verhemelt des monds, door pokkige zweeringen veroorzaakt, 't welk de spraak belemmert, te stoppen, op dat men de spraak beter kan uit galmen. Deze platen worden van Zilver gemaakt, omtrent een Fransche Kroon dik, daar aan men een Sponsje vast bindt, om ze daar door in het gat, waar uit het been gescheiden is, vast te zetten.

De XIV. *Fig.* is een ander Plaat zonder Spons, die achter een verheventheid heeft, dewelke men met een Raven-bek omdraait, als men ze in 't gat zet.

DE TIENDE PLAAT.

Van de Klisfeer-pyp, waar mede een ieder zich zelven klisfeeren kan, en van het gebruik der Spuiten in de Ontleed-konst.

DE I. *Figuur* verthoont de Klisfeer-pyp, dewelke bestaat in 't een houten pyp *A.* die in het Fondament gestookt word, niet als de gemeene Klisfeer-pypen, om dat die gemeenlyk te lang zyn, dat niet alleen ondienstig, maar ook gevaarlyk is; want het is genoeg, dat het boven-eind (*b*) met verscheide gaten doorboort, even boven de Sluit-spiër heen klimt, 't welk de lengte van deze afgeschilderde Klisfeer-pyp volbrengt, en dat het onder-eind (*f*) zodanig gemaakt is, dat ze in het Fondament gestookt, niet toelaat, dat 'er iets ter zyde van de pyp door het Aars-gat, mag uit-spatten.

De Letters (*b. b. b. b.*) verthoonen een dunne buis tot

een of twee ellen lang, bestaande uit een buigzame stoffe, dewelke in 't midden hol is, waar door de inspuiting zo ras voort schiet, als door de pyp, die zonder tusschenwerk aan de Klifteen-spuit, gehecht is. Deze buis heeft bykans dezelve gedaante, als die, dewelke de Engelsche onlangs in het gebruik gebracht hebben, om de Rook van de Tabak, in het Fondament te blazen.

De Letter (c) beteekent een houten pyp, aan wiens onder-eind (d) de voornoemde buis gehecht word; maar het opper-eind 't welk aan de gemeene spuit gehecht word, is als een uitgeholde trechter, op dat de inspuiting te lichter door de buis, voortgedreeven worde.

De II. *Fig.* verbeeldt de manier om dit Werk-tuig te gebruiken; hoe dat de Patient P. in een Ledekant (o. o. o.) te bed leggende, de pyp (a) in zyn Fondament steekt, zonder zich te ontblooten, of de Schaam-leden aan iemand te vertoonen. De Letter X. X. wyft de handen, die de Klifteen-spuit, met de inspuiting vervult, en in de schroef (c) gestookten, vatten, en het Klifteen-nat door de spuit B. in de buis (b. d.), en eindelyk door de pyp (a) in het Lyf spuiten.

Wat het leggen belangt, om de Klifteen op zyn best te ontfangen; zo kiezen sommige de rechter, sommige de linker zyde: Doch wy maken daar weinig onderscheid in, maar als wy een manier van leggen zouden verkiezen, zo zouden wy op de rug te leggen voor de beste oordeelen, 't welk by dit Werk-tuig gemakkelyk geschieden kan, om dat de dikke darm in de linker zyde gelegen, als dan zo niet gedrukt word; en op dat de inspuiting tot alle deelen van de Kronkel-darm, geraken mag, zouden wy raaden, dat de Patient eenige tyd zich eerst na de linker zyde, en daar na tot de rechter zyde keere, en vervolgens blyve leggen op die zyde, daar zy de meeste werking gevoelen.

De III *Fig.* (a. a.) vertoont een kopere of zilvere spuit, omtrent van de grootte, als ze hier afgebeeld word; (b) is het opper-eind van de spuit, 't welk geopent word, op dat men 'er de vochtigheid kan ingieten, en het boven einde van de Zuiger (c), die de vochtigheid voortdruft, kan weg-genomen worden: (d) is het onder-eind, wiens uiterste met schroeven voorzien is; (e) is het onder

der-eind van de uitdryvende Zuiger, dewelke met Lin-
nen bekleed, en van het boven-einde (*c*) afgezonderd
moet zyn: (*f*) is een Sleutel, wiens onder-eind (*k*),
ontfangt een deel van de pypen (*n. n. n.*), op dat door
middel van hem de pypen vast aan de spuit, konnen ge-
schroefd worden; (*l*) is het opper-eind van de Sleutel,
’t welk geopent kan worden, op dat in zyne holligheid
de kopre draden, om de pypen by geval verstopr zyn-
de, te zuiveren, bewaart worden; (*g. g. g.*) zyn pypen
van verscheide grootte, welker opper-einden (*m. m. m.*)
een gedeelte van de spuit ontfangen; (*n. n. n.*) zyn de
deelen van de pypen, die in de Sleutel passen; (*o. o. o.*)
zyn de onder-einden van de pypen, met een klein knoop-
je voorzien, op dat ze des te gevoeglyker konnen in ge-
bracht worden: (*b*) is een leere Ring, dewelke aan het
onder-eind van de spuit, gehecht word, op dat het nat
tusschen de pypen der spuit, niet uit en spat.

’t Gebruik van deze spuit in de Ontleed-konst is, om
de Takken van de Slag-en Bloed-aderen door het gant-
sche Lichaam, te ontdekken, door middel van een ge-
leurde vochtigheid. Dus worden de kleinste Takken
van de Slaap-en Hals-slag-aders in de Harssen, ontdekt,
wanneer men met deze spuit in de opening van de Slag-
ader, een groene vochtigheid inspuit, als dan doen ze
zich zeer vermaaklyk in het uiterste der Harssen, als
groene takken van Boomen op: ’t zelve is ook verge-
noeglyk om te zien in de Maag-slag-ader, Darm-scheel-
slag-ader, wanneer men in de eene blaauwe vochtigheid,
en in de andere een groene of-geele inspuit, als dan
vertoonen zich alle de deelen, die eenig bloed van de
voornoemde Slag-aders ontfangen, onderscheidentlyk,
Blaauw, Groen of Geel.

DE ELFDE PLAAT.

Van het overtappen de Bloeds.

DE I. *Figuur* vertoont den Patient, in dewelke, na
dat hy door al te sterk bloeden zyne krachten ver-
looren heeft, warm bloed uit het Lam in de II. *Fig.*
word

word overgetapt. De III. *Fig.* is de Genees-meeſter, die deze Konſt-bewerking geordineert heeft; en de IV. *Fig.* de Heel-meeſter, die ze uitvoert.

De *Letters A. A.* betekenen de holle pyp van darmen van End-vogels opgedroogt, aan welker einden zilvere pypjes zyn aangeſlagen, dewelke bekwaamlyk in de Slagen Bloed-aders, kunnen geſtooken, en vaſt gebonden worden.

De andere Pyp *A. A.* is niet ongelyk aan de leere py-pen van de Wyn-kopers, daar mede zy de Wyn van 't eene vat in 't ander overſteeken, gemaakt van opgedroogte darmen van End-vogels of diergelyk Gedierte, dewelke veel beter de beweeging van het doorvloeiende Bloed kunnen toegeven. Doch alzo *Engeland* en *Vrankryk* aan ons deze Konſt-bewerking eerſt hebben medege-deelt, heeft het my goed gedacht, de gevoelens van de eerſte uitvinders hier by te voegen, en wel voor eerſt door twee *Brieven uit de Ephemeres Eruditorum*, luidende als volgt:

„ Onder anderen heeft de *Profeſſor Phyſices* verſchei-
 „ de Proefnemingen beleidt van het Overtappen van 't
 „ bloed, het welk voor eenigen tyd in *Engeland* is uit-
 „ gevonden, waar door het bloed uit een levendig Li-
 „ chaam in een ander overgeſtort word, (*doch hoe het*
 „ *geſchiedt, is uit de Ephemeres III. en IV. Anno 1667.*
 „ *breeder te zien*). Nademaal dit in *Engeland* alleen in
 „ de Dieren geſchiedt was, heb ik alhier van een zeker
 „ *Dionysius*, (*wiens Proefneming ook in twee Honden*
 „ *geſchiedt in de Ephemeres VI. Anno 1667. verbaalt*
 „ *word*) voor omtrent een Maand, in tegenwoordigheid
 „ van veele menſchen, een tamelyke menigte bloeds uit
 „ het Lichaam van een Knecht zien laten, en hem wel
 „ tweemaal zo veel bloeds uit een Hamel, door een pyp
 „ weder intappen, waar na hy zich terſtond beter heeft
 „ bevonden, en gantsch gezond en levendig geworden
 „ is. Even het zelve heb ik ook van dezelfde *Profeſſor*
 „ in een Stoel-drager zien volbrengen. Men verhaalt
 „ ook, dat dit niet alleen te *Parys*, maar ook tot *Bo-*
 „ *nonien* in *Italien* van *Cassini*, (*die deze Proefneming*
 „ *in een Menſch met goede voorſpoed uitvoert heeft*)
 „ zou geſchiedt zyn. Waarom men zal hoopen, dat veele
 „ „ Ziek-

„ Ziektens, voornamentlyk de brandende quaadaardige
 „ Koortzen, uit een verdorven bloed ontstaande, door
 „ dit middel mogten geneezen worden.

Dus verre Philippi.

„ Doch wat hem het meest behaagt heeft, is, dat
 „ hy uit UE. Brief hadde verstaan, hoe deze Overtap-
 „ ping van 't bloed alreeds *Anno 1642. in Duitschland*
 „ geschiedt is; zo dat de Engelschen, die zich de eerste
 „ Uitvindere van deze Proefneming te zyn roemen, zeer
 „ missen. Maar dat hy nooit gehoord hadde, het geene
 „ U. W. E. verhaait, dat de aanval van een Koorts in
 „ het Lichaam van een Hond, overgeplant zy. Dus
 „ heeft hy daar door aanleiding gekreegen van de over-
 „ planting des Ziekten te spreken, waar van hy een ge-
 „ heel gedrukt Tractaat bezit, en *Bartolinus in Obser-*
 „ *vationibus Anatomicis* ook daar van gewag maakt. Het
 „ is niet lang geleden, dat men een nieuwe Proef van de
 „ Overtapping in een Sweedsch Edelman, die van de
 „ Genees-meefters verlaten was, gemaakt heeft. Dezel-
 „ ve, alreeds half dood zynde, van wegens de Koorts
 „ met een Gal-achtige Buik-en Lever-loop verzelt, is
 „ door de Overtapping van 't bloed uit een Kalf, zodanig
 „ herstelt geworden, dat hy weder heeft konnen spreek-
 „ ken en verstaan, wat 'er gezeid wierd. Of schoon
 „ hy twee dagen daar na, wyl het gedarmte al verrot,
 „ en byzonderlyk het *Ileum* in zich zelven verwickelt
 „ was, zo dat hy niet leven konde, overleden is. By
 „ *de Hertog van Guise* is het bloed uit twee Rammen in
 „ een oud Paard, overgetapt geworden, waar door het
 „ zelve weder sterk en jong geworden is.

Dezelfde Philippi.

In *Engeland* heeft *Doctor Lower* het eerste dit middel te
Oxford in 't werk gestelt, en aan de Heer *Boyle* mede
 gedeelt, die het zelve aan het Koniglyk Genootschap op
 deze volgende wyze, vertoont heeft:

Men moet voor eerst de Krop-flag-ader van een Hond
 nemen, of van eenig ander Beest, wiens bloed men in
 't Lichaam van een ander Overtappen wil, en dezelve
 na dat men ze van de Zenuwe van 't achtste Paar afge-
 schei-

scheiden heeft, omtrent een duim langs bloot houden. Maakt dan aan derzelven boven-deel een sterke band, die niet los kan gaan; en maakt ook een duim daar beneden een strik, die men toetrekken en los halen kan, naar dat het van noden is. Als deze knoopen dus vast gemaakt zyn, zo brengt twee draden onder de Slag-ader, tusschen de twee banden; daar na opent de Slag-ader, en steekt 'er een klein Pen-schachtje in, 't welk men, met een klein propje toegestopt wordt, door de twee draaden om de Slag-ader vast bindt. Ontbloot daar na de Strot-ader van 't ander Beest anderhalf duim lang, en maakt aan ieder einde een knoop, die men openen en toetrekken kan; brengt voorts tusschen deze twee knoopen onder de Ader twee draden, gelyk in de Slag-ader; snydt dan in de Ader, en steekt 'er twee schachten in, d'een in 't beneden-deel, om het bloed van 't ander Beest t'ontfangen, en naar 't hert te brengen, en d'ander schacht in 't boven-deel, dat uit het hoofd komt om daar het bloed van de tweede Hond uit te laten, en in kommen te ontfangen. Als deze twee schachten dus gezet en wel gebonden zyn, zo houdt men ze met een prop gestopt, tot dat het tyd is om ze te openen.

Dit alles in dezer voegen bereid zynde, zo bind de Honden, op de zyde leggende, zodanig naar malkander gekeert, dat men bekwaamlyk andere schachten of Pypjes in de twee eersten kan steeken. Want dewyl men de Hals der leden niet dicht genoeg by malkander kan brengen, zo moet men twee of drie verscheide schachten in de twee eersten zetten, om het Bloed van d'een in d'ander over te tappen. Opent daar na de Schacht, die in de Strot-ader van de eene Hond afdaalt, en d'andere Schacht, die uit de Slag-ader van de andere Hond komt, en voegt ze t' zamen door middel van twee of drie andere Schachten, naar dat het de nood vereischt. Maakt daar na de Strikken los, en het Bloed zal terstond met groot geweld door de Schachten, even als door een Slag-ader loopen; en in dezelfde tyd, daar in het bloed in de Hond loopt, opent de ander Schacht, die van 't boven-deel der Strot-ader komt, (doch na dat men te vooren een band rond om zyn hals heeft gedaan, of ten minsten de andere Strot-ader met de Vingers

gers drukt), en laat ter zelve tyd het bloed in Kommetjes vlieten, (niet geduuriglyk, maar na dat gy oordeelt, dat het zyne krachten kunnen toelaten), tot dat de andere Hond begint te kryten, flauw te worden, en zyn leden te trekken, en eindelyk sterft, terwyl hy dus op zyn zyde legt.

Trekt dan de twee Schachten uit de Strot-ader van de Hond, en de Ader vry dicht toegebonden hebbende, snydt ze boven af: 't welk geschieden kan, zonder dat de Hond eenig leed daar van zal krygen, vermits een der Strot-aders genoeg is, om al het bloed uit het Hoofd, en uit de boven-deelen door te laten, uit oorzaak van de ruime t'zamen-komst, waar door zich deze twee Aderen by het Strotten-hoofd vereenigen. Als dit gedaan is, zo naaid de huid weder toe, en laat de Hond loopen, die van de Tafel zal springen, en zich schudden, en weg loopen, als of men hem niets, gedaan hadde.

Ik heb dikwils de Proef hier van genomen, in tegenwoordigheid van verscheide lieden in de hoogen Schoolen; doch echter nooit meer, dan een Hond in een maal gebruikt, om dat ik geen gelegenheid, of niet veel Honden te gelyk hadde. Maar als ik 't weder hervatte, zal ik zonder twyffel een breeder verhaal daar van uw doen; niet alleenlyk met het bloed van veele Honden in een eenige over te tappen, maar ook dat van verscheide Beesten uit het Lichaam van d'enen in dat van anderen, gelyk gy aan my voorstelde, eer gy van *Oxford* vertrokt: 't welk ligtelyk zal te doen zyn, en veel voortreffelyke Proeven, die misschien niet onnut zyn, aan ons verschaffen. Maar dewyl 't noodzakelyk is veel omstandigheden waar te nemen, om deze Proef tot een goed einde te brengen, en op dat gy dezelve kond volbrengen, zonder de Hond, die 't bloed ontfangt, in Doods-gevaar te stellen, zo zal ik u van twee of drie dingen verwittigen.

1) Dat men de Honden op zulk een wydte van makander moet binden, dat d' Ader, en de Slag-ader niet gespannen zyn: want indien ze te styf stonden, zo zouden ze zo veel bloeds niet kunnen ontfangen, noch door laten en uitleveren.

2) Dat men geduuriglyk, voor by de Schacht in de Strot-

Strot-ader van den Hond, op de klopping, die door de krachtige instorting van 't bloed der Slag-ader veroorzaakt word, moet letten. Want indien deze klopping niet gevoelt word, zo is 't een teken, dat de schacht door eenig gerunne bloed verstoppt is: in voegen dat men de schacht uit de Slag-ader van d'andere Hond, moet trekken, en hen alle beide met een Tent-yzertje openen, op dat het bloed weder zyn vrye doorgang, zou verkrygen. Het zelfde gebeurt ook als de Hond, dien men 't bloed aftapt, by na gantschelyk uitgeput is; want zyn hert, dat dan slechte en flaauwe kloppingen heeft, kan het bloed niet, dan zeer flaanwelyk dryven; waar door het ook ligtelyker stremt, in voegen dat men de schacht dikwils moet uithalen, en de opening zuiveren, inzonderheid als 't een zwakke Hond is, gelyk 'er veel zyn, hoe wel men vindt, die krachtig genoeg zyn, om een geheele en geduurige uitputting van hun bloed, te lyden, tot dat ze trekkingen krygen, en daar van sterven. Om dit ongeval voor te komen, en de Proefneming te beter uit te voeren, moet men het bloed uit een groote Hond in 't Lichaam van een kleine, doen overgaan; gelyk ik eens gedaan hebbe, en de kleine Hond, (na dat hy zo veel bloed gestort hadde, als hy hebben moest, en de groote op de Tafel dood bleef leggen), ontbonden zynde, liep weg, en schudde zich niet anders, dan of men hem in 't water geworpen hadde. Of anders, men kan drie of vier Honden, op een zelfde wyze bereid en toegesteld, houden; en als dan een begint flaauw te worden, en niet meer bloed stort, zo neemt een ander, en ik ben verzekerd, dat een eenige Hond, het bloed van alle de anderen, en misschien noch meer, zal ontfangen, zo lang als het bloed wel uitvloeit, en tot dat de Honden by na dood blyven; doch op deze voorwaarde, dat men 't bloed van de Hond, die men in 't leven wil houden, naar de maat van 't geen, dat men invloeiën doet, moet laten uitloopen.

3) Ik onderstel dat de Hond, wiens bloed in de kom atjes vliet, zich beter zal bevinden, zo de geenen, welker bloed men in hem overtapt, van een zelfde ouderdom zyn, en zo zy de voorgaande dag op een zelfde wyze gevoed zyn, om dat het bloed van beide ten naaf-

te by van een zelfde gematigheid is.

Daar zyn noch veele dingen, die ik aangemerkt heb, terwyl men 't bloed uit de Honden trekt, tot dat zy ster- ven, en die ik beproefd heb, zedert dat gy van *Oxford* zyt vertrokken, daar van ik de byzonderheden op een ander tyd aan u zal openbaaren. Gy zult my ondertuf- fchen verplichten, met deze Proef en ervarenis aan het Koninglyke Gezelschap bekend te maken, enz.

Ziet daar de inhoud van de Brief; en als de genen, die men gebruikt heeft om deze Proef te nemen, deze onder- rechtingen wel waargenomen hebben, zo is de zelfde tot noch toe gelukkiglyk uitgevallen, niet allenlyk in Beesten van een zelfde Aart, gelyk in twee Honden, of in twee Ha- mels; maar ook in Beesten van verscheide Aart, gelyk een Hamel en een Hond, met het Bloed van de een in 't Lichaam van de ander over te tappen.

Aanmerkt alleentlyk dat het, in plaats van een Schacht, dienstiger zou zyn een Pypje van Silver, of van Koper te gebruiken, 't welk een weinig krom is, en zo dun, dat het een einde in de Schacht gestookten kan worden, en dat het ander einde, 't welk men in de Ader, of in de Slag-ader zet, een zoom heeft, om het te beter met een Draad vast te maaken: want het zal bekwamer zyn dan een rechte en gladde Buis, dewyl men die beter daar aan passen kan.

Deze Proef-neming kan tot verscheide gebruiken dien- nen, als om het bloed van een jong in een oud Dier over te storten, van een gezond in een ziek, van een koud in een heet, van een stout in een blode, en van een tam in een wild Beest; en dit niet alleenlyk in de Bees- ten van een zelfde, maar ook van een verscheide Aart. Dieshalven, om deze Proef-neming volmaakter te ma- ken, hebben eenige verstandige lieden alree naauwkeuri- ge Proeven en onderzoekingen voorgesteld, daar van wy misschien op een andere tyd, zullen spreken. Wy zullen tegenwoordiglyk alleentlyk eenige bedenkingen op deze Proef en Waarneming, hier by voegen.

1) Men neemt daar in waar, dat het bloed, 't welk men uit een Beest trekt, by na in een Oogenblik, door middel van de omloping, zich met dat van 't Beest, 't welk het zelfde ontfangt, kan vermengen. En om in de-

ze Proefneminge verzekert te zyn dat het Beest, in 't welk men 't bloed der andere Beesten overtapt, al 't zyne verloren, en geen ander, dan dat heeft, 't welk het van de anderen heeft ontfangen, zo moet men, gelyk hier voor verhaalt is, twee of drie Beesten bereiden en vaardig houden, en alle hun bloed in dit eenige overtappen.

2.) Indien men zich op giffingen mag verlaten, zo is 't waarschynelyk dat deze overtapping van bloed, de natuur en geschiktheid der Beesten, aan de welke men deze Proef doet, niet veranderen, noch ontroeren zal: maar om daar van verzekert te zyn, moet men wachten tot dat men meerder Proeven, daar van genomen heeft. Deze wyze van 't bloed der Beesten te verwisselen, schynt verscheiden van die van in-enten: want de entering veranderen 't Sap van de tronk, daar op zy gezet zyn, in hun natuur, om dat hun adertjes het Sap, dat de tronk hem toezent, zodanig doorklenssen, dat zy 't in de natuur der enten veranderen. Maar in deze overtapping van bloed uit het een in 't ander Lichaam schynt geen zodanige doorklenzing van 't bloed der Beesten te geschieden, dat het bloed van 't een in de natuur van 't ander veranderen kan.

3.) Het schynt dat d' aanmerkelykste nuttigheid, die men uit deze Proefneming zal trekken, zy, dat een Beest niet het bloed van een ander kan leven, en by gevolg dat men in de Beesten, die by na geen meer bloed hebben, of welker bloed bedorven is, dat van anderen kan inbrengen in een genoegzame en zodanige menigte, als men dienstig zal oordelen, zo men slegts zorge draagt dat deze overtapping van bloed dikwils vernieuwt word, uit oorzaak van de vaardige verstroijing des bloeds.

Dus verre Doctor Lower.

Gy zult noch indachtig zyn, toen ik in een van myn verhandelingen voort gebracht had, dat d'overtapping, door de welke men 't bloed van een, of meer Beesten in d'Aders van een ander doet overgaan, een nieuwe en geheel overtuigende proef was, om 't gevoelen der geenen te bevestigen, die d'omloop van 't bloed beweeren; dat veel lieden daar over begonnen te lachen, en deze overstorting voor een ingebeeld en belachelyk ding hielden. En dewyl gy een der geenen waaret, die 'er ernstiglyker van sprac

spraken, en tot my zeide dat dit misschien niet anders was, dan een onderstelling, naar believen verdicht, om hand-gebaar aan eenigen te geven, zo heb ik zedert my daar van willen verzekeren: en ik wil u nu d'omstandigheden mede deelen, met dewelke de zaak ons gelukt is door middel van de Heer *Emmeresius*, onze Heel-meester, over welks gedult en behendigheid in 't ontleden, gy dikwils verwondert hebt geweest, toen hy in deze winter met zo groote naaukeurigheid, de betogingen der byzonderheden, die ik over een menschelyk Lichaam verklaarde, deede.

Op Donderdag, de 3 van Lentemaand, bracht men tot ons twee kleine Honden, die nooit te zamen gevoed hadden geweest, en die, volgens hun gestalte, zo verscheiden scheenen, als zekere dieren van verscheide aart zyn. Want d'een was een Spiljoen, of Spaansche Jachthond, en d'andere een Hond met kort hair, en geleeck wel een Vos. De Teef was met Jongen, en een weinig dikker en hooger dan de Hond, want zy was twaalf duimen hoog, en de Hond niet meer dan tien.

Wy namen voor niet alleenlyk het geen te doen, dat in 't uittrekzel, uit het *Journaal van Engeland* aangemerkt staat, dat is het bloed van 't een Beest in 't ander te doen overgaan, met het geen te doen sterven, dat het meedoelt, om 't ander, dat het ontfangt, te bewaren. Maar wy wilden hen beide in 't leven behouden, en daarom besloten wy, de Slag-ader van de Dye in de Teef t'openen, om haar bloed in de Strot-ader van de Hond, te doen overgaan; vermits wy ons inbeelden, dat, als wy het bloed door de Slag-ader trokken, die het uit de Dye naar d'uiterste deelen voert, de trekkingen niet zo zeer ten opzicht van de Teef, te vreezen zouden zyn, dan of wy 't door de Slag-ader van de Strot, trokken, die het door de Hals in de Harffenen brengt: behalven dat, dewyl de Slag-ader van 't Been niet zo dun is, en niet zo diep ingezonken legt, als de Slag-ader aan de Strot, wy niet verplicht zouden zyn om zo dunne pypjes te gebruiken, die onderworpen zyn van verftopt te worden, als 'er 't bloed doorloopt, en dewyl de Teef niet zo veel daar aflydende, lichtelyker dit gevaar ontsnappen zoude.

En zeker, de zaak gelukte in tegenwoordigheid van

veele geloofwaardige lieden, gelyk wy 't voorzien hadden, en op een eenvoudige en gemakkelyke wyze. Want na dat wy onze twee Beeften hadden gereed gemaakt, dat is de Slag-ader in de Dye van de Teef, en d'Ader aan de Strot van de Hond ontbloot, maakten wy twee banden op de Slag-ader, omtrent een duim van malkander, van dewelke de laagste een vaste knop was, en de bovenste, of de naaste aan 't hart een strik; en tusschen deze twee banden brachten wy een zeer dun koper pypje in, anderhalve duim lang, en aan 't een einde krom; in voegen dat de bocht naar 't hart strekte, om te beter het bloed daar af t'ontfangen, als de strik los gemaakt zou worden.

Wy maakten ook twee banden van gelyke wydte om d'Ader van d'andere Hond, maar die alle beide strikken hadde; en tusschen deze banden brachten wy twee pypjes, even als d'eerste; invoegen dat de kromte van 't een naar 't hart strekte, om 't bloed derwaarts te brengen, als de strik, die onder was, los gemaakt zou worden: en de bocht van 't ander strekte zich naar 't hoofd van 't Beest, om te beter het bloed daar af, van boven komende, t'ontfangen, en in kommetjes te doen uitloopen, als de strik, die daar boven was ook los gemaakt zou worden.

Wy bonden daar na de Slag-ader van de Teef wel vast aan 't einde van zyn pypje, en d'Ader van de Hond aan de twee einden der twee pypjes, die wy daar in gebracht hadden: en na dat wy de Honden in dier voegen by malkander hadden geleid, dat de Dye van de Teef met de Keel van de Hond over een kwam, brachten wy 't eerste pypje in het tweede, dat is dat van de Slag-ader van de Teef, in dat van d'Ader des Hond, dat naar 't Hart strekte: en na dat wy alle de drie strikken los gemaakt hadden, zagen wy het bloed van de Slag-ader der Dye van de Teef, in de Strot-ader van de Hond vloeien, terwyl het derde pypje ten naaste by zo veel bloeds van deze Hond in een bekken storte, als hy ontfing.

En om verzekert te zyn dat het bloed warelyk uit de Slag-ader van de Teef in d'Ader van den Hond vloeyde, zonder in deze kleine Tusschen-ruimte, die niet meer dan omtrent drie duimen lang was, te stremmen, zo
trek-

trokken wy dikwils het eerste uit 't tweede pypje, en bevonden het bloed niet gestelt om onderwegen stil te zyn, om dat het te groote beweging en hitte hadde; behalven dat men, de vinger op d'Ader van de Hond, onder de band zettende, zeer lichtelyk gevoelen kon, dat het liep: want men bevond 'er een hitte, en een gezwel, die beide merkelyk genoeg waren, en die niet bemerkt wierden als iemand met zyn vinger de Slag-ader van de Teef parste, en daar door belette de dat het bloed in de pyp, tusschen hen beide zynde, niet in vloeyde.

Eindelyk bemerkten wy in deze werking dat het derde pypje door de Strot-ader van de Hond een grooter menigte van bloed, dan voorheen geschied was, uitstortede; 't welk naar myn gevoelen hier uit sproot, dat de Hond door het tweede pypje in de Slag-ader, zo veel bloeds ontfing, dat, in overvloed inkomende, door middel van d'omloop des bloeds, ander in gelyke menigte moest doen uit komen.

Toen wy door deze derde pyp negen oncen bloeds uit de Hond ('t welk veel voor een Beest van die grootte is) in een schottel hadden gehaalt, begon het Teefje, dat zo veel aan hem weer gegeven, en by gevolg weinig over gehouden had, slaau te worden. Wy stopten derhalven terstond haar Slag-ader, met de strik toe te haalen; en na dat wy ook twee sterke knoopen aan de Strot-ader van de Hond hadden gemaakt, in plaats der twee strikken, die wy 'er gemaakt hadden, lieten wy de Honden los; en ziet hier het byzondere, dat wy 'er aan bemerkten.

Het Teefje, dat haar bloed mede gedeelt had, was zeer zwak, en had geen andere kracht, dan om zich in een hoek van de Kamer op haar zyde, die niet geopent had geweest, te gaan leggen. Maar wat de Hond aangaat, die nieuw bloed ontfangen had, hy bleek sterk genoeg; Want toen men zyn Poten los gemaakt had, deed hy veel pogingen om een muylbant, die men hem aangedaan had, op dat hy niet kryten zou, af te scheuren: en na dat hy zich een weinig gescht had, vloog hy terstond weg van de geenen, die by hem wilden komen, uit oorzaak van zyn aart, die geheel wild was.

Men moet echter niet geloven dat deze Hond zo wak-

ker en lustig als te vooren was: want hy toorde zich wat meer verlagen. Doch deze verandering in hem, sproot zonder twyffel niet uit het nieuw bloed, dat hy ontfangen had; maar uit de pyn, die hy misschien had gevoelt, toen men hem de Strot-ader bloot maakte, om deze overtapping te doen. Dit kan hier mede bevestigt worden, dat wy een derde Hond van gelyke grootte bereid hadden, om hem in de plaats van de geen te stellen, die ons ontvallen zou. Maar dewyl zulks niet behoefde, om dat ons voornemen dat einde had bereikt, 't welk wy ons voorgesteld hadden, zo naaiden wy zyn huid weer toe; en schoon wy geen gat in hem geopent hadden, zo was hy echter treuriger dan de geen, die nieuw bloed ontfangen had. Want de twee Honden, die tot d'over-tapping van 't bloed hadden gediend, aten zeer wel twee uren daar na, maar niet de derde.

Ik heb zedert deze drie Honden doen bewaren; en dewyl hunne krachten dagelyks, naar maat, van hun honger, toegenomen hebben, zo hebben wy niet bemerkt dat 'er eenige reden is, om eenig quaad gevolg uit deze overtapping des bloeds te vreezen.

Het Teeffje eet boven gemeen, en heeft nu een jong geworpen, dat dood ter weereld is gekomen, en daar men niet meer dan drie, of vier droppelen bloeds, in gevonden heeft.

Wy op Dingsdag, den 8 van Lentemaand, onze Hond, die bloed ontfangen had, zeer sterk, en hongereg bevonden hebbende, beslooten hem tot een tweede proef te doen dienen, dog niet om weer nieuw bloed t'ontfangen, gelyk wy ses dagen te vooren gedaan hadden, maar om hem dat weer af te nemen, en in d'Aderen van een ander, over te brengen, die wy schikten om het 't ontfangen, om te beproeven wat d'overtapping van zodanig bloed zou vermogen, dat eenige dagen te vooren van vaten verandert was. Wy verkoozen hier toe deze derde Hond, die ons in de voorgaande proef, onnut had geweest; en na dat wy zyn Strot-ader aan de Slag-ader van 't been des anderen Hond, hadden gepast, dog met een weinig meer neerftigheid en yver, dan in de voorgaande reis, deden wy het bloed van d'eerste in d'Aderen van de laatste, overgaan; en toen wy d'eerste aan 't

Ziele

Ziel-togen hadden geholpen, en zodanig verzwakt, dat hy ons als dood fcheen, en zyn Slag-ader niet meer bloed verſchafte, bevonden wy dat de laaſte, die 't bloed ontfangen had, ondertuſſchen elf oncen en een half van 't zyne in een ſchottel had geſtort: 't welk ons geloven deed, dat de geen, die zo veel aan hem mede gedeelt had, niet daar afbekomen zou. Ziet daar echter het byzondere, dat wy in deze nieuwe Proef aangemerkt hebben.

1.) Wy wierden in onze eerſte gedachten verſterkt, namelyk dat men, de Slag-ader van 't Been, in plaats van die der ſtrot openende, de trekkingen van 't Beeft, dat zyn bloed medeelde, zou ontgaan, en dat men 't niet zo zeer in gevaar van 't Leven te verliezen, zou brengen. Want hoewel wy onze Hond in een hoek, als oogſchynelyk dood zynde, gelaten hadden; zo gaf echter een van 't gezelfchap, die hem Wyn in de Keel goot, hem weer eenige beweging; en hy rechte de zich vervolgens weer op zyn beenen, ſchoon hy boven maaten ſlingerde. Men voer voort met goed voetzels aan hem te geven, en wy hebben hem noch in 't Leven.

2.) Wy hebben aangemerkt, dat zo de geen, die de Beeften bereid, groote behendigheit en naarſtigheit aanwendt, om hem niet lang te doen quynen, d' overtapping van 't bloed beter geſchiedt, en gelukkiger uitgang heeft.

3.) Dat het vuur in de Kamer, daar d' overtapping geſchiedt, zeer dienſtig is.

4.) Dat de Pypjes tuſſchen beiden, die al te lang, en te dik zyn, niet zo bequame tot deze Konſt-bewerking zyn; vermits men hen bezwarelyk verwarmen kan.

Eindelyk, dat, zo d' overtapping van 't bloed wel gedaan word, zy niet zo gevaarlyk is, als veele zich inbeelden, voor de geen, die het bloed ontfangt, zou zyn. Want wy bemerkten in deze Proef, dat het bloed, 't welk in minder dan zes dagen tyds in drie verſcheide Lichamen had geweest, den geenen, die 't voor de laaſtemaal had ontfangen, geen ongemak aandeed. In tegendeel, zo haalt dit Beeft ontbonden was, ſprong het beneden, ſchudde dikwils zyn ooren, en quam, volgens zyn gewoonte, die genen, die 't riepen, ſtrooken, en ſtreelen; ja het at een half uur daar na, met groote hong-

ger, en toonde zo veel blyken van kracht, als het in de voorgaande proef van zwakheid had getoont, schoon men toen zyn Ader niet had geopen, en vernoegt had geweest met de zelfde t'ontbloten, om zich daar van te bedienen, zo wy hem van noden hadden gehad, gelyk ik hier te vooren aangemerkt heb.

Dit alles geschiedde met groote verwondering der genen, die ons met hun tegenwoordigheid vereerden, en voornamelyk van een schrander Doctoor in de Geneeskunde, die openhartiglyk beleedt dat hy de zaak niet geloofst zou hebben, zo hy zelf alle d'omstandigheden daar van niet gezien en onderzocht had.

Ons voorneemen is om met den eersten openbare proeven daar van te geven; en hier toe zullen wy d'eerste gewoone dag van myn gesprek verkiezen, 't welk op de naaste Zaturdag, de 19 van Lentemaand zal zyn. En om te zien wat verandering deze overtapping veroorzaken zal, zullen wy 't bloed van een gezonde en jonge Hond, in d'Aderen van een ander, die oud en schurfig is, doen overgaan.

Dus verre de Heer Denys.

Zedert de Proeven, van dewelke ik op de 9 van de voorgaande Maand aan u heb geschreeven, hebben wy 't bloed van drie Kalveren in drie Honden, over doen gaan, om zekerheid van d'uitwerkingen te hebben, die de vermenging van tweederhande bloed, zo verscheiden zynde, zou kunnen voortbrengen. Ik zal t'eeniger tyd de byzonderheden daar af wydloopiger aan u bekent maken, en nu vergenoegt zyn met aan u te zeggen, dat, de Beesten, in de welken men d'overtapping van 't bloed gedaan heeft, alle zo wel, als te vooren, eeten, en dat een dezer drie Honden, dien men in de voorgaande dag zo veel bloeds afgetapt had, dat hy zich naauwelyks langer roeren kon, in de volgende dag 't bloed van een Kalf ontfangen hebbende, terstond zyne krachten hervatte, en een wonderlyke wakkerheid toonde. Wy hebben nieuwe middelen gevonden, om d'overtapping van 't bloed uit het een in 't ander Lichaam, met zo groot gemak te doen, dat myn Heer *Emmerestus* vertrouwt dat hy 't zonder eenige band zal kunnen doen, en alleenlyk met

met een eenige steek, gelyk men in d'Aderlating doet.

Dus verre de zelfde,

Dewyl d'ervarentheid getoont heeft dat d'overtapping van 't bloed niet alleenlyk mogelyk, maar ook gemakelyk is, zo is 'er nu noch overig te weeten of 't dienstig is de zelfde aan menschen te gebruiken, en of men eenig merkelyk voordeel, daar af kan bekomen, tot de bewaaring der gezontheit, of tot de geneezing der ziekzens.

De Schryver van deze Handeling beweert dat deze werking noch beter aan de menschen, dan aan de Beesten, zal gelukken. Maar om d'ongevallen te myden, die dikwils op d'opening der Slag-aders volgen, geloofst hy, dat het, in plaats van d'overtapping uit de Slag-ader in d'Ader te doen, gelyk men tot noch toe aan de Beesten heeft gebruikt, beter is, het bloed uit Ader in Ader over te tappen, met het zelfde uit een der Arm-aders van een mensch, in een Arm-ader van een ander, te doen overgaan. Hy onderwyft de middelen om deze Konst-bewerking te doen, en verhandelt de toezichten, die men hier in moet waarnemen, op dat het zelfde een goed einde zou hebben. Hy onderstelt ondertusschen dat de mensch, die bloed verschafft, geen ander geeft, dan dat hem overtollig is: want deze werking zou anders wreed en onbezuift zyn.

Wat de nuttigheden aangaat, die men daar uit kan trekken, hy acht de oude lieden, en de geenen, welker vaten vol van quade vochten, en bedorve bloed zyn, door middel van de overtapping des bloeds zich van de qualen, daar mede zy gedreigt zyn, kunnen beschutten, en hun natuurlyke gestaltenis onderhouden. Hy zegt ook dat deze Konst-bewerking zeer nut is tot de geneezing der ziekzens, die uit de scherpheid van 't bloed, gelyk zweeren, Roos, &c. ontstaan. De Genees-middelen, die men gebruikt, geneezen zwarelyk dusdanige ziekzens, om dat zy hunne kracht verliezen eer zy ter plaats, daar 't quaad is, kunnen komen. Maar nieuw bloed, wel gematigt zynde, en, door middel van de overtapping, recht naar de zieke delen gaande, moet een veel vaardiger en zekerder verlichting geven. Voorts. deze Schryver merkt aan dat het menschelyk bloed niet volkomentlyk nood-

zakelyk tot deze Konst-bewerking is, en dat Kalfs-bloed, of dat van een ander Beest, de zelfde uitwerkzelen kan doen,

Dus verre de Heere Tardy.

De overtapping van 't bloed, die van eenigen voor onmogelyk, en van veel vóór gevaarlyk, en van 't meeste deel ten minsten onnut geoordeelt word, is eindelyk gelukkiglyk aan twee menschen te werk gesteld; en de eerste Proef, die men daar af genomen heeft, genas een mensch van een lastige ziekte. Men zal in deze Brief het verhaal van deze twee Proefnemingen zien, met veel redeneringen, voor en tegen deze werking.

Ik zal niet in de vertooning der tegenwerpingen treden, die men tegen de overtapping des bloeds gedaan heeft, noch in 't verhaal der antwoorden, die myn Heer *Denys* daar op geeft, dewyl dit te lang om te verhalen zou zyn. Ik zal alleenlyk zeggen dat de voornaamste redenen, die deze Schryver gebruikt, om de nuttigheid van deze werking te vertoonen, zyn, dat men met de zelfde te gebruiken, niet anders, dan 't voorbeeld van de Natuur volgt, die, om de Vrucht in de Buik van de Moeder te voeden, een geduurige overtapping van 't bloed der Moeder in 't Lichaam van 't Kind, door de Navel-ader doet: dat dit, te weten de overtapping van 't bloed, niet anders is, dan zich door een korter dan de gewoone weg, te voeden, dat is alree gemaakt bloed in de Aderen te brengen, in plaats van voedzelen in te nemen, die niet, dan na veel veranderingen, in bloed veranderen: dat deze verkorte wyze van zich te voeden, boven de ander te stellen is, namelyk hier in, dat het voedsel, door de mond ingenomen, dewyl het zelfde veel deelen moet doorgaan, die dikwils qualyk gestelt zyn, veel quade hoedanigheden kan mede slepen, eer het in de Aderen komt, en veel veranderingen onderworpen is, die men vermydt met onmiddelyk het bloed, dat alree gemaakt is, in de Aderen te brengen; dat deze werking de Genees-meesters, die de Aderlating goed keuren, en die haar niet goed keuren, over een brengt; de eersten om dat zy 't bedorve bloed aftapt, en de laaften om dat, als men nieuw bloed in plaats van 't geen inbrengt, dat men

men aftapt, de krachten van de zieke niet verminderd worden; eindelyk, dat de reden fchynt te leren dat de ziekten, door de onmatigheid, en door 't bederf van 't bloed veroorzaakt, door de overtapping van zuiver en wel gematigt bloed moeten geneezen worden.

Na dat hy op de geenen heeft geantwoord, die de overtapping des bloeds als onnut verwierpen, antwoordt hy op de geenen, die haar als wreed en onbezuift veroordeelen. 't Geen dat dit quaad gevoelen aan hen geeft, is dat zy zich inbeelden, dat indien 't zelfde goed zal wezen, het dier, 't welk het bloed verſchaft, van een zelfde aart moet zyn als 't geen, dat het onfangt, en dat men in dezer voegen het leven van 't een niet kan verlangen, dan met dat van 't ander te verkorten. Maar myn Heer *Dernys* toont dat dit niet noodzaakelyk is, en dat in tegendeel het bloed der Beesten, beter voor de menſchen, dan dat van de menſchen zelven is. De reden, die hy 'er van geeft, is dat de menſchen, van verſcheide hertſtochten bewoogen, en in hun wyze van leven weinig geregelt, onzuiverder bloed moeten hebben, dan de Beesten, die deze ongeregeltheden minder onderworpen zyn; en dat men waarlyk zeer zelden bedorven bloed, in de Aderen der Beesten ziet, in plaats dat men altyd eenig bederf in 't bloed der menſchen vind, hoe gezond zy ook zyn, en zelfs in dat der kleine kinderen; om dat zy, van 't bloed, en van de Melk van hun moeders gevoed zynde, het bederf met het voedzel uitgezogen hebben. Wyders, waarom zou het bloed der Beesten niet eigen en bequaam aan de menſchen zyn, dewyl het van gelyke aart is als de Melk en 't vleefch, daar af zy gemeenelyk gevoed worden? Men zou hier noch by voegen dat, indien het geen, het welk eenige Schryvers aangemerkt hebben, waarachtig is, namelyk dat deze woefte menſchen, die menſchelyk vleefch eeten, veel laſtige ziekten onderworpen zyn, die in de geenen, dewelken het vleefch der Beesten nuttigen, geen plaats hebben; dat men, zeg ik, beſluiten moet, dat, gelyk het vleefch der menſchen ongezonder is dan dat van de Beesten, hun bloed ook minder bequaam tot de overtapping is; behalven dat men tot de geneezing van verſcheide ziekten, nu heter dan kouder, nu dikker dan dunner bloed behoeft:

en

en derhalven, gelyk deze verscheide hoedanigheden meer in de verscheide Beesten heerschen, zo is ook hun bloed bequamer tot de overtapping, dan dat van de menschen, daar dit onderscheid niet zo groot is. Myn Heer *Denys* zegt, dat men Beesten gebruikende, noch dit voordeel heeft, dat men de werking daar af onbescroomdelyker doet, en dat men hen beter voorbereiden kan, met hen te vooren met bequame voedzelen, te spyzigen.

Alle deze redenen, die men met vermaak zal lezen, om dat zy op een aangename wyze geschreeven zyn, dienen tot een voorbereiding op de twee Proeven van d' overtapping des bloeds, die 't voornaamste onderwerp van deze Brief zyn. De eerste Proefneming geschiedde aan een jongen van vyftien, of seftien jaren, die van een ziekte aangetaft wierd, tot de welke men geloofde dat de overtapping van 't bloed goed zou zyn. Deze jongen, die uit zyn natuur wel gestelt, en wakker genoeg schein, was zedert een hartnekkige Koorts, die hem meer dan twee Maanden gepynigt had, en om dewelke de Genees-meesters hem twintig-malen hadden doen laten, zo dof en dommelig geworden, dat hy geheel stug en ongevoelig daar af was gebleeven. Hy had het geheugen byna verloren. Zyn geeft was als stomp gebleeven; en schoon hy alle nachten tien, ja twaalf uren sliep, zo viel hy echter by daag in slaap, terwyl hy aan de Tafel zat, at, en alle dingen deed, die gemeenlyk den slaap verdryven. Men oordeelde dat deze slaperigheid hier uit voort quam, dat het weinig bloed, 't welk hy behouden had, door de hitte van de Koorts, die hem had geplaat, te dik geworden was; en derhalven geloofde men dat men hem daar van zou kunnen geneezen, met hem nieuw bloed in te storten. Toen dit hulp-middel goed gekeurt was, opende myn Heer *Emmerez*, die een byzondere behendigheit tot deze werking heeft, hem des ochtens te vyf uren een Ader in de buiging van de Elleboog; en na dat hy omtrent drie oncen bloeds daar uit getrokken had, 't welk boven maten zwart en dik was, liet hy terstond door de zelfde opening slag-aderlyk bloed van een Lam, welks strot-slag-ader, hy geopent had, inlopen. Deze zieke, die men geduurende de Konstbewerking dikwils naar de stand vraagde, daar in hy zich

zich bevond, klaagde anders nergens over, dan dat hy van de opening der Ader tot onder de Okzel, een groote hitte gevoelde, die uit de loop van 't Slag-aderlyk bloed, voort-kwam. Hy liet echter de werking haar loop houden, zonder te betuigen dat hy groot ongemak daar af had. Na dat men hem omtrent acht oncen bloeds ingestort had, sloot men de opening van de Ader op de zelfde wyze toe, als men in de gewoone Aderlatingen, doet; en men lette de naarstiglyk op 't geen, dat hem overkomen zou. De eerste baat, die hy van de overtapping des bloeds ontfing, was, dat hy zich terstond van een Pyn der zyde verlicht gevoelde, die hem aangekomen was, om dat hy in de voorgaande dag, van boven van een ladder, van tien voeten hoog, gevallen was. Hy wierd ook in korte tyd volkomelyk van zyn slaperigheid geneezen; en hy, in de zelfde dag, des ochtens te tien uren, opstaande, scheen veel lustiger, dan hy gewent was, en hielt zeer wel zyn middagmael, zonder in slaap te vallen. 's Namiddags te vier uren bloede hy drie, of vier dropelen bloeds zyn neus uit; en na dat hy zyn Avontmaal wel gehouden had, sliep hy alleenlyk van tien uren des Avonds, tot aan twee uren Namiddernacht, in welke tyd hy ontwaakte, zonder weer te kunnen slapen. Maar in de volgende Dag, sliep hy een weinig langer, en in de volgende Dagen noch meer, tot dat hy allengskens zyn volkome gezondheid, weer heeft bekomen, zonder zedert van zyn slaperigheid eenig ongemak, geleden te hebben.

Toen deze eerste Proefneming zo gelukkiglyk uitgevallen was, beleide men een tweede, meer uit nieuwsgierigheid, dan uit nood: want de geen, daar men de zelfde aan te werk stelde, had geen merkelyke ongegesteltheit. Dit was een Draag-zerel-drager, een kloek en sterk Man, omtrent vyfveertig Jaren oud, die zich voor een kleine zomme gelts, aanbod deze Konst-bewerking te ondergaan. Dewyl hy gezond en wel te pas was, en veel bloeds hadde, deed men in hem een grooter overtapping, dan in de voorgaande. Want men tapte hem omtrent tien oncen bloeds af, en men stortte hem omtrent noch eens zo veel in, namelyk van 't bloed van een Lam, daar in men de Slag-ader van 't been geopent had,

had, om de Proef verscheiden te maken. Deze Man, die blygeestig van Natuur was, betoonde zich vrolyk van Aart, terwyl het werk gedaan wierd, en hadde volgens zyn bevatting, veel overwegingen op deze nieuwe wyze van bloed laten, over welke uit vinding hy zich niet genoeg kon verwonderen. Hy klaagde nergens over, behalven dat hy, gelyk de eerste, een groote hitte van de opening der Ader tot aan de Okzel gevoelde. Zo haast de werking gedaan was, kon men hem niet beletten, dat hy zelf 't Lam daar af hy 't bloed ontfangen hadt, wilde, en gereed maakte. Hy vervoegde zich daar na by zyn makkers, met dewelke hy een deel van 't gelt, dat men aan hem gegeven hadt, verdronk. En hoewel men hem belast hadde zich voor 't overige van den Dag stil te houden, gelyk hy ook beloofte hadde, zo droeg hy, gelegentheid vindende om geld te winnen, op de Middag zyn zetel, volgens zyn gewoonte, zo lang de Dag duurde; en hy verzekerde dat hy nooit zo wel te pas had geweest: en in den volgenden Dag bad hy dat men geen ander, als hem, zoude nemen, als men de zelfde Konstbewerking, weer wilde beginnen.

Daar ziet gy hoedanig de uitgang dezer twee eerste Proefnemingen van de overtapping des bloeds uit het een in 't ander Lichaam, heeft geweest, daar van men echter de bevesting uit andere Proeven en ervarenissen moet verwachten, eer men zekerlyk van de nuttigheid, die daar uit te halen is, kan oordeelen.

Dus moet men aan de *Franschen* voor al de eere toeschryven, dat zy de overtapping van 't bloed in de Menschen zelfs, te werk gestelt hebben, ja zy hebben ook zelfs de eere, dat zy dezelve eerst uitgevonden hebben. Want of schoon de *Engelschen* dezelve voor alle de anderen in de Dieren beproefd hebben; zo is 't echter zeker, dat de *Franschen* hen de eerste aanleiding tot deze gedachten, gegeven hebben. Het is bekend, en daar zyn vele fatzoenlyke lieden, die het getuigen kunnen, dat voor omtrent tien Jaren een zeker *Benedictiner Monnik*, *Robertus de Gabetz*, een redenvoering van de o-vertapping der bloeds, uit 't een Lichaam in 't andere, in de vergadering by *Montmorius* gehouden, voorgesteld heeft, waar van ook noch veele Exemplaren voorhanden

den zyn. Men kan wel niet ontkennen, dat toen ter tyd veele deze voorstelling belachten, en dezelve voor onmogelyk hielden. Als nu de *Engelschen* bemerkten, dat men deze uitvinding in *Vrankryk* niet achtete, matigden zy zich dezelve, als een aldaar verlaten en verzuimde zaak, aan, en beproefden ze in de Dieren. Maar eindelyk hebben wy *Franschen* ze herroepen, en een middel uitgevonden, om ze ons weder eigen te maken, doordien wy ze eerst in de Mensch te beproeven, uitgevonden hebben.

Dus verre de Heer Denys.

Een ander Brief van de zelve Denys.

„ *Myn Heer*, de begeerte van 't leven te behouden;
 „ is zo natuurlyk aan alle menschen, dat men zeggen
 „ mag dat het de voornaamste grond-vest is, daar zy alle
 „ hun beleid op stellen, en alle hun voornemens en han-
 „ delingen naar schikken. Dit veroorzaakt dat zy zoo
 „ veel, als het mogelyk is, d'ongevallen schuwen, die hun
 „ dagen kunnen verkorten, en dat zy in tegendeel, met
 „ zo groote drift alle middelen zoeken, die dienstig zyn
 „ om hen te verlangen. 't Is ook zonder twyffel om de zelf-
 „ de reden, dat, na dat d'overtapping van 't Bloed uit het
 „ een in 't ander lichaam, door eenigen voorgesteld, was
 „ als een Konst-bewerking, die ontallyke ziektns
 „ zou komen beschutten, en zelfs deze quynende gees-
 „ ten weer ontvonken, die in een vervallen ouderdom
 „ vaardig stonden, om uit te gaan, en gebluft te worden;
 „ dat, zeg ik, ieder gelooft, dat hem daar aan gelegen
 „ was, en alle de weereld d'uitgang daar af met ongedult
 „ verwacht heeft, en de geesten der menschen zyn in dit
 „ voorval zoodanig gedeelt, det men zeer weinig vind,
 „ 't zy onder de Geleerde, of onder d'onkundigen, die
 „ geen zyde gekozen hebben, of om deze Konst-bewer-
 „ king te verdedigen, of om de zelfde tegen te spreken.
 „ 't Is nu wel een Jaar geleden, dat ik my opentlyk
 „ over deze zaak verklaarde, en, na dat ik myn giffin-
 „ gen, op veel redeneeringen opgerecht, en op een
 „ menigte van ervarenheden, die ik met myn Heer
 „ *Em.*

„ Emmerez beproeft heb , vast gestelt had , my voor-
 „ stelde in 't gevolg een wyder bevestiging daar af te
 „ verwachten , met naauwkeuriglyk al 't geen waar te
 „ nemen , dat in veel verscheide Proeven , die ik voor-
 „ nam daar van te doen , gebeuren zou.

„ Wy van dit voornemen zynde ; hebben zedert geen
 „ gelegentheden laten voorby gaan ; daar in wy deze
 „ Konst-bewerking niet met tamelyke gelukkige gevol-
 „ gen , hebben uitgewerkt ; en ik zou eenige byzondere
 „ Historien hier van kunnen by brengen ; daar van de
 „ vertooning zeer naauwkeurig zou zyn , zo ik hen niet
 „ liever tot een byzondere verzameling (de welke ik
 „ binnen cenige tyd aan u zal kunnen zenden) wilde
 „ uitstellen , om gelegentheid te hebben van my wyder
 „ in deze Brief op de omstandigheden van een Historie
 „ uit te strekken , daar van gy de uitgang met vermaak ,
 „ zult verstaan.

„ Gy hebt zonder twyffel van een uitzinnige hooren
 „ spreken , die onlangs geneezen , en door middel van
 „ de overtapping van 't bloed , uit het een in 't ander
 „ Lichaam , weer tot zyn zinnen gekomen is. Eenige
 „ hebben een gerucht verspreidt of uitgestrooit , dat hy
 „ onlangs daar na was gestorven ; anderen hebben gezegt
 „ dat hy in een grooter uitzinnigheid , dan te vooren ,
 „ was gevallen : kortom , men heeft 'er over al zo ver-
 „ scheidelyk , en met zo srydige gevoelens van gespro-
 „ ken , dat ik , om 't geen te verklaren , 't welk door de
 „ valsche geruchten , gantschelyk verduistert was , my
 „ verplicht gevoel om aan u een getrouw en naaukeurig
 „ verhaal van de stand te doen , tot dewelke deze arme
 „ Man , voor de overtapping des bloeds , was gebracht :
 „ gelyk ook van 't geen , dat in deze Konst-bewerking
 „ is gebeurt , en van de wonderlyke uitwerkingen , die
 „ daar op tot heden toe , gevolgt zyn.

„ De geen , van dewelke gesproken word , is omtrent
 „ vieren-dertig jaren oud. Zyn uitzinnigheid begon zich
 „ voor de eerste maal over seven of acht jaren te ver-
 „ toonen , en had , voor zo veel als men oordeelen kon ,
 „ haar oorsprong uit een merkelyke ongunst , die hem
 „ eenige tyd te vooren in eenige minneryen was voor ge-
 „ komen , daar in hy een zeer aanmerkelyk geluk ver-
 „ „ hoopte

„ hoopte te verkrygen. Deze eerste uitzinnigheid was
 „ zeer geweldig, en duurde, zonder enig ophouden,
 „ wel tien Maanden lang. Maar hy, allengskens weer
 „ bedaart, en tot zyn zinnen gekomen, en alle moge-
 „ lyke blyken van een zeer bezadigde Geest getoont
 „ hebbende, wierd aan een Juffrouw gehuwt, die men
 „ vroed maakte, dat deze uitzinnigheid een overblyffel
 „ van zeker ziekte was, die hy gehad had, en daar hy,
 „ gelyk waarschynelyk was, nooit weer toe vervallen
 „ zou. Deze voorwending had echter niet het gevolg,
 „ 't welk men zich voorgestelt had, en toen hy noch
 „ geen Jaar gehuwt had geweest, verviel hy weer tot de
 „ zelfde sporeloosheden, daar in hy te vooren geweest
 „ had.

„ Hy is in dezer voegen zedert acht Jaren dikwils
 „ weer tot zyn uitzinnigheid vervallen, en geneezen.
 „ Maar 't geen, dat hier voornamentlyk aangemerkt
 „ moet worden, is dat deze overvalling in hem nooit
 „ minder dan acht of tien Maanden heeft geduurt, zon-
 „ der dat hy eenige verligting gevoelde, schoon men al-
 „ le goet onthaal aan hem deed, om hem in zyn quaal
 „ te verligten. Want men dient hier ook te wecten, dat
 „ een Perzoon van staat, voorgenomen hebbende door
 „ alderhande middelen zyne geneezing te bevorderen, hem
 „ tot achtien malen deed laten, op de voeten, aan de
 „ Armen, en zelfs in 't Hoofd, tot veertig malen deed
 „ stoven, met ontallyke windzels en dranken. Maar
 „ in plaats van eenige vermindering in deze ziekte te be-
 „ merken, scheen hy, in tegendeel, tegens de hulp-midde-
 „ len te verergeren; en deze arme rampzalige verviel tot
 „ zulk een razerny, dat men genoodzaakt was hem te
 „ binden, om eenige lastige gevolgen daar af te beletten.
 „ Zyne uitzinnigheid had altyd als zekere omkeer, en ver-
 „ minderde allengskens; en dit gebeurde noch eerder in
 „ die tyd, als men niets aan hem deed, dan als men
 „ door hulpmiddelen, hem pynigde.

„ De laatste maal dat hy weer tot zyne sporeloosheden
 „ verviel, was over omtrent vier Maanden, op twaalf
 „ mylen van Parys. Zyne Gemalin, dit verstaande, quant
 „ terstont by hem, om hem in deze ellende te vertroos-
 „ ten. Zy deed hem terstont sluiten, en was ook ge-
 „ II, Deel. P p „ nood-

„ noodzaakt hem eenige tyd te doen binden, uit oor-
 „ zaak van een boven gewoone razerny, daar mede hy
 „ bezeten was, om haar qualyk te handelen. Maar hy,
 „ ondanks alle haar naarstigheit, ontsnapte haar in ze-
 „ kere tyd, en liep recht naar Parys, zonder dat iemand
 „ wift wat weg hy in de duisterheit des nachts, gehou-
 „ den had. Zyne Gemalin deed dieshalven hem in alle
 „ Dorpen daar omtrent zoeken, terwyl hy hier over
 „ straat liep, zonder eenige plaats tot zyn verblyf te vin-
 „ den, vermits de genen, die in de eerste dagen hem
 „ uit mededogen geherbergt hadden, wisten, in wat ge-
 „ vaar zy geweest hadden, van in hun huizen verbrand
 „ te worden.

„ Voorts, hy was in deze laatste aantasting niet min
 „ vervoert, dan in de voorgaande. Hy bracht drie of
 „ vier Maanden over zonder slapen; en zyn grootste
 „ vermaak in deze tyd was, de klederen, die men aan
 „ hem gaf, te vercheuren, naakt over de straten te
 „ loopen, en in de Huizen al 't geen, dat onder zyn
 „ handen quam, te verbranden. De eerste maal, dat ik
 „ hem zag, ('t welk de leste Zondag voor Kersdag was)
 „ vond ik hem niet verre van de Kerk, half bedekt met
 „ eenige oude vodden, met veel banden van stroo om-
 „ wonden, zonder hemd en onder-broek, zonder Kouf-
 „ sen en Schoenen, en met een Hoetje, dat met tanden
 „ uitgesneeden was. Zyn aangezicht was geheel met
 „ koolen begruift en vuil; en hy wierd in deze staat van
 „ een groote menigte van jongens gevolgt, die hem na
 „ liepen.

„ Hy verwekte deernis in alle eerlyke lieden, die hem
 „ zagen voorby gaan, en byzonderlyk omtrent de Kerk,
 „ daar hy by 't grootste deel van 't volk bekend was,
 „ en daar men hem, voor zyne tuitzinnigheit, zo wel
 „ toegestelt, en zo zindelyk in kleeding had gezien, als
 „ iemand in zyn staat kon weezen.

„ Myn Heer van *Montmor* onder anderen was de
 „ geen, die 'er meest af bewogen wierd, en die deze
 „ gelegentheid overwoog als een middel, die zich ver-
 „ toonde om een ellendige te helpen, namelyk in een
 „ tyd, daar in hy, gelyk 't schein, van alle de weerd
 „ verlaten was. Hy nam voor, zyn gezag te besteeden,

om hem in de Gast-huizen aan een plaats te helpen, die voor dusdanige gebrekkelyke menschen, geschikt is. Maar eer hy hem daar deed brengen, vielen zyn gedachten op de overtapping van 't bloed, en hy geloofde dat het niet gevarelyk zou zyn, een Proef daar af aan deze Man te doen; vermits hy door veel ervarentheden, die wy in zyn byzyn daar af hadden gedaan, overreed was, dat 'er geen gevaar van 't Leven voor die geen was, aan de welken men deze Konst-bewerking, beproefde.

Hy deed hem dan hier toe vasthouden, en my, en myn Heer *Emmerex* halen, om ons af te vragen, of wy dienstig oordeelden deze overtapping van 't bloed, uit het een in 't ander Lichaam, aan deze uitzinnige te werk te stellen. Wy gaven aan hem tot antwoord, dat wy hem warelyk van zyn Leven konden verzekeren, en dat deze Konst-bewerking uit haar zelve, niet machtig was, om aan iemand de Dood te veroorzaaken, zo zulks met voorzichtigheid gedaan wierd: maar dat, zo veel de geneezing van zulk een uitzinnigheid aangaat, als deze ons toefcheen, wy noch geen ervarentheid genoeg hadden om hem zulks te durven belooven, en dat onze gissingen niet verder liepen, als tot de overweeging van dat het bloed van een Kalf, door zyne zachtheid, en groote varsheid de hitte en koking van een bloed, daar men 't mee mengde, wel zou konnen temperen. Wy, de zaak genoeg overwoogen hebbende, beslooten deze Man in een byzonder Huis te doen brengen, en gaven hem daar tot wachter een arbeider, aan de welk wy alree deze overtapping, nu acht Maanden geleeden, gepleegt hadden, zo om dat de zaak niet zo nieuw aan hem zou schynen, als zy mischien aan anderen, die 'er nooit Proef af gezien hadden, als op dat hy aan ons zou dienen om onze zieke, gelyk ook de genen, die by de Konst-bewerking zouden te zyn, meer te verzekeren, dat 'er geen gevaar te vreezen was.

Op Maandag, de negentiende van Winter-Maand, Anno 1667. voorbereiden wy behendiglyk de inbeelding van onzen zicken, om de overtapping van 't bloed, 't welk men zich voorstelde des Avonds te zes uren aan

„ hem te doen, te lyden. Daar verschoenen veel lieden-
 „ van staat, met verscheide Genees-meesters en Wond-
 „ heelders, al te schrander om van de minste verbaaft-
 „ heid te kunnen overvallen worden. Myn Heer *Em-
 „ merez* ontdekte de Slag-ader van 't been in een Kalf,
 „ en maakte alles bereid in hunne tegenwoordigheid, en
 „ na dat men deze Perzoon omtrent tien oncen bloeds,
 „ door een Ader van de rechter Arm, afgetapt had, kon-
 „ den wy hem niet meer weer inbrengen, dan omtrent
 „ vyf, of zes oncen van 't Kalfs-bloed, om dat de enge
 „ plaats, en 't gedrang der aanschouwers deze Konst-be-
 „ werking, grootelyks belettede.

„ Hy gevoelde ondertusschen, gelyk hy zeide, een
 „ groote warmte langs de geheele Arm door, en onder
 „ de Okzel; en toen hy tot ons zeide dat hy slaauw
 „ werd, keerden wy terstont het bloed, dat inliep, en
 „ slooten hem de Wonde toe. Hy hield echter twee
 „ uren daar na zyn Avondmaat; en schoon hy by wy-
 „ len eenige stilte had, zo bracht hy echter deze gehee-
 „ le nacht over met zingen en fluiten, en met andere
 „ sporeloosheeden, volgens zyn gewoonte, te bedryven.
 „ Wy bevonden hem echter in de volgende dag een
 „ weinig min verwart in zyn werken en woorden: 't
 „ welk ons geloven deed, dat, indien wy noch eens,
 „ oftweemaal bloed in hem overstorteden, wy eenige mer-
 „ kelyke verandering, daar in zouden vinden. Wy be-
 „ reiden ons dan om op de volgende Woensdag, des
 „ avonds te zes uren, dit werk met hem te hervatten,
 „ in tegenwoordigheid van myn Heeren *Bourdelot*,
 „ *l'Allier*, *Dodar*, *de Bourges*. en *Vaillant*, alle ervaren
 „ Genees-meesters. Maar dewyl deze man zeer mager
 „ was geworden, en dewyl niet waarfchynelyk schein
 „ dat zyn bloed na een geduurige waking van drie, of
 „ vier Maanden, en na de honger en koude, die hy
 „ geleeden had, met naakt over de straat te lopen, zon-
 „ der eenig verblyf, zelfs voor de nacht, te vinden;
 „ niet al t'overvloedig was, zo tapte men hem niet meer
 „ dan drie, of vier oncen af, en na dat men hem in
 „ een bekwamer stand had gesteld, stortte men, door
 „ de linker Arm, hem veel meer bloed in, dan voor de
 „ eerste maal. Want indien men acht nam op het ove-
 „

„ rige van 't bloed, dat na de Konst-bewerking in 't Kalf
 „ gebleeven was, zo moest deze zieke meer dan een
 „ pond daar af ontfangen hebben.

„ Gelyk deze tweede overtapping veel grooter was,
 „ zo had zy ook vaardiger, en aanmerkelyker uitwerkin-
 „ gen. Ziet hier de byzonderheden daar van. Zo haaft
 „ het bloed in zyn Aderen begon te komen, gevoelde
 „ hy langs de geheele Arm, en onder de Okzel de zelf-
 „ de warmte, die hy in de eerste maal gevoeld had.
 „ Zyn Pols verhief zich terftond, een weinig tyds daar
 „ na, bemerkten wy een groote zweet, over zyn geheel
 „ aangezicht. Zyn Pols veranderde grootelyks in dit
 „ oogenblik; en hy riep dat hy niet meer aan de lende-
 „ nen kon lyden, dat de Buik hem zeer deed, en dat
 „ hy verftikken zou, zo men hem niet los liet.

„ Men nam terftond het pypje weg, door 't welk het
 „ bloed in zyn Aderen liep; en terwyl men zyn wonde
 „ floot, spoog hy een groote menigte van spek en vet
 „ uit, dat hy een half uur te vooren gegeten had. Hy
 „ gevoelde zich geparft om zyn water te maken, en
 „ verzocht ook ter floel te gaan. Men lag hem terftond
 „ neder; en na dat hy twee groote uren bezich had ge-
 „ weeft met veel water te lozen, 't welk hem de Buik
 „ ontfelt maakte, geraakte hy 's avonds te tien uren
 „ in fleep, die de geheele nacht duurde, zonder wakker
 „ te worden, tot aan de volgende Donderdag, des och-
 „ tens te acht uren. Na deze fleep van tien uren, ver-
 „ toonde hy aan ons, in zyn ontwaking, een wonder-
 „ lyke geruftheid, en een groote tegenwoordigheid van
 „ Geeft, om allé de pynen, en de algemeene vermoeit-
 „ heid, die hy door alle zyn leden gevoelde, uit te
 „ drukken. Hy waterde een groot Pis-glas met Pis, die
 „ zo zwart was, als of men 'er Roet uit de Schoor-fteen,
 „ onder vermengt had.

„ Hy, uit iemand van 't gezelfchap verftaande dat de
 „ Hoog-tyd na by was, eifchte een Biegt-vader, om
 „ hem te fhikken tot het Sacrament te ontfangen, en
 „ bad zelfs dat men hem myn Heer *de Vaux*, die van
 „ de Gemeente van *S. Nicolaas des Champs* is, opzoc-
 „ ken zou. Hy biegtte zich warelyk met zo groote naau-
 „ keurigheit, dat myn Heer *de Vaux* openbare getuigenis

” van zyn goed verstand gaf, en ook oordeelde dat men
 ” in deze ſtand het H. Sacrament aan hem zou mogen
 ” toe dienen, zo hy die aandacht, van hem te ontfan-
 ” gen, behieldt.

” Hy bleef in ſlaap het overige van den dag, ſprak zeer
 ” weinig, en bad geduuriglyk de geenen, die door hun
 ” ondervragingen hem quamen moeijen, dat zy hem in
 ” ruſt zouden laten. Hy ſliep echter noch tamelyk wel
 ” in de geheele nacht. Op Vrydag, des ochtens, wa-
 ” terde hy voor de tweedemaal in een Pis-glas een wa-
 ” ter zo zwart, als in de voorgaande dag. Hy bloedde
 ” uit de Neus in groote overvloed; en derhalven oor-
 ” deelden wy 't dienſtig hem twee of drie ſchootteltjes
 ” bloed af te tappen.

” Op Zaturdag, des ochtens, Kers-avond zynde,
 ” verzocht hy weer te biegten, om zich vervolgens tot
 ” de ontvangst van 't Sacrament te ſchikken. Maar de-
 ” wyl men in de Parochy van *S. Mederick* was, verwit-
 ” tigde men myn Heer *Bonnet*, die 'er Vikaris af is, dat
 ” hy by hem zou komen, om te onderzoeken of hy 'er
 ” hem bequaam toe oordeelen zou. Myn Heer *Bonnet*
 ” onderzocht hem in de biegt, en door zyn belydenis
 ” verſtaan hebbende dat hy alle reden had, die noodza-
 ” kelyk is om de Sacramenten te ontvangen, diende hem
 ” terſtond het Sacrament toe. In deze dag begon zyn
 ” water weer klaar te worden: en zedert die tyd heeft
 ” het allengskens zyn naturelyke verwe weêr bekomen.

” Zyne gemalin, die grootelyks over hem bekommert
 ” was, gelyk ik hier voor verhaalt heb, en die hem ze-
 ” dert drie, of vier Maanden van dorp tot dorp zocht,
 ” quam ondertuſſchen te *Parys*, en, verſtaan hebbende
 ” waar hy was, voegde zich terſtond by hem. Hy be-
 ” tuigde in 't begin een groote blydſchap van dat hy haar
 ” zag, en verhaalde aan haar met groote bezadigheid
 ” van geeft, alle de verſcheide voorvallen, die hem, by
 ” dag en nacht over ſtraat loopende, overgekomen wa-
 ” ren; hoe de wacht hem eens in de Koninklyke plaats
 ” vaſt gehouden, en op wat wyze men daar na het bloed
 ” van een Kalf in zyne Aderen, overgeſtort hadde.

” Deze Vrouw bevestigde ons noch meer de goede
 ” uitwerking van de overtapping des bloeds, met ons te
 ” ver-

„ verzekeren dat in de tyd, daar in wy waren, haar ge-
 „ maal als verwoed, en tegens haar ontstecken moest zyn,
 „ en dat hy, in plaats van de zachtzinnigheid, die hy in
 „ deze volle Maan aan haar betoonde, voor een gewoon-
 „ te had te zweeren, haar te slaan, en alle blyken van
 „ een verwoede afkeer te toonen, byzonderlyk meer
 „ tegens haar, dan tegens iemand anders.

„ 't Is wel waar dat men, de geruste stand, daar in
 „ hy toen was, by de geene gelykende, daar in alle de
 „ weereld hem voor de overtapping des bloeds gezien had,
 „ onbeschroomdelyk zeggen mocht dat hy gantschelyk
 „ geneezen, en dat 'er geen overblyfzel van uitzinnig-
 „ heid was. Doch ik, om onbevinsdelyk het geen te
 „ zeggen, dat ik 'er af dacht, was niet zo vermoegt, als
 „ yder bleek te weezen; en ik kon my niet overreden
 „ dat de zaak tot zulk een volmaaktheid was geraakt;
 „ dat men 't daar by laten moest. Zeker slach van onge-
 „ stadigheid, die ik van tyd tot tyd in zyn geest bemerk-
 „ te, als men van deze overtapping, of van de Genees-
 „ meesters sprak, die 'er by geweest hadden, bewoog
 „ my te geloven, dat een derde overtapping van bloed,
 „ wel noodzakelyk zou konnen zyn, om het geen, dat
 „ de twee eersten begonnen hadden, te voleindigen.

„ Doch wy, de uitvoering van deze gedachten van
 „ dag tot dag uitstellende, bemerkten zo veel verbetering
 „ in zyn beleid, en zyn geest zuiverde zich allengskens
 „ zodanig, dat zyne gemalin, en alle zyne vrienden aan
 „ ons verzekerden, dat hy weer in de zelfde stand was
 „ gekomen, daar in hy voor zyne uitzinnigheid, gemene-
 „ lyk geweest had; 't welk ons volkomelyk dit besluit
 „ deed verlaten. Ik heb hem zedert die tyd byna alle
 „ dagen gezien. Hy heeft alle dankbaarheid aan my be-
 „ tuigt, in aanmerking van de geenen, die goed aan hem
 „ gedaan hadden, en tegens dewelken hy te vooren bul-
 „ derde. Hy heeft ook onlangs zeer heuschelyk myn
 „ Heer van *Montmor* bedankt, om dat hy hem uit de
 „ ellendige stand, daar toe hy gebracht was, had getrok-
 „ ken, en voor hem een hulpmiddel bevordert, daar aan
 „ hy alle zyn leven, gedachtig zyn zoude.

„ Hy is heden in een zeer geruste staat, neemt alle
 „ zyn beroepingen zeer wel waar, en slaapt alle nachten

een vaste slaap, die niet afgebrooken word, schoon hy klaagt dat hy geduuriglyk lastige en belommerde dromen heeft.

Hy heeft zich in eenige bezoeken, in deze week gedaan, zo wyffelyk gedragen, dat veel Genees-meesters, en geloofwaardige lieden, die hem hebben gezien, bondige geruigenis van alle de omstandigheden, die ik nu bygebracht heb, zullen kunnen geven, tegens een groot getal van lasteraars, die getracht hebben deze Konst-bewerking, over al te lasteren, met uit te stroijen dat deze Man uitzinniger dan ooit was geworden, zonder echter daar toe eenige andre reden te hebben, dan om dat zy in 't begin, toen men deze Konst-bewerking voorstelde, gezegt hadden, dat zy nooit eenige nuttigheid zou uitwerken, en om dat het hen mocide, dat zy zich daar in zo misgreepen hadden.

Ik heb niet voorgenomen hier tegens deze War-geesten andere bewyzen by te brengen, dan de ervarentheid zelve. Ik gaf in 't verleede jaar myne gissingen, en myne redenen in 't licht. Van alle de geenen, die aangevangen hebben hen te bestryden, is 'er niet een, die zelfs 't punt van 't geschil aanraakt. Ik heb derhalven my niet zeer veel daar mede bekreunt, en hem geen antwoord waardig geoordeeld. Ik heb my op de ervarentheden alleen beroepen. Deze, van de welk ik de byzonderheden aan u zend, zal misschien de oogen aan eenige hardnekkigen openen. Ik heb 'er niets anders, dan de bloote zaak, van willen verhalen, zonder de zelfde met eenige redeneringen te belemmeren; op dat men beter daar af zou kunnen oordeelen, en ieder meer vryheid hebben om de omstandigheden naar zyne grond-beginzelen, te schikken.

Daar zouden echter veel treffelyke dingen, over 't geen te zeggen zyn, 't welk in de tyd van de overtapping des bloeds geschiedde, gelyk ook over deze vaardige slaperigheid, die hy kreeg, na dat hy drie of vier Maanden zonder slaap had geweest. Eenigen hebben geloofft dat deze spuwwing hem over kwam, om dat hy een half uur voor de Konst-bewerking, veel spek had gegeten. Anderen, acht hebbende op de pyn der Nieren, daar over hy in een oogenblik van de over-

„ tapping des bloeds klaagde, gelyk ook de zwelling van
 „ de Buik, die terftond van een uitbarfting naar boven
 „ en beneden gevolgt wierd, hebben geloofst dat het nieu-
 „ we bloed, 't welk in groote overvloed inquam, een
 „ volheid, of zwelling in de groote vaten veroorzaakte,
 „ op 't welk noodzakelyk alle deze werkingen, moeftten
 „ volgen: daar men tot bevestiging byvoegen mag, dat
 „ alle de geenen, in welker Aderen men eenige andere
 „ vochten, dan bloed, in gebracht heeft, de zelfde wer-
 „ kingen hebben gevoeld.

„ Men is ook niet eendrachtig geweest aangaande de
 „ afgematheid en vermoejenis, die dezen zieken verplicht
 „ hebben eenige dagen lang, in 't bed te blyven. Zommi-
 „ gen hebben gezegt, dat zy veroorzaakt wierden door
 „ de Wan-order, die in de ingang van 't nieuw bloed in
 „ zyne Aderen, by gekomen was: anderen hebben het
 „ aangemerkt, als uitgewrochten van zeker flag van ver-
 „ kouwenis, die hy gefchept had, terwyl hy naakt op
 „ ftraat lag, en hebben gemeent dat hy geen gevoel van
 „ deze quaalen had, dan na dat hy weer tot reden was ge-
 „ komen; even eens gelyk de geenen, die een heete koorts
 „ hebben, nooit van vermoeitheid beginnen te klagen,
 „ dan na dat de zelfde afneemt.

„ Men heeft ook zeer verscheidelyk van deze zwarte
 „ verwe gefproken, die eenige dagen na de overtapping
 „ van 't bloed, in de Pis gevonden wierd. Zommigen
 „ zeiden dat zy veroorzaakt wierd door eenige Aderen,
 „ die, door een al te groote volheid geopent zynde,
 „ zich in de Nieren, en in de Blaas ontlafst hadden. An-
 „ deren geloofden dat het een fwarde gal was, die zich
 „ door de Water-pezen ontlafte, en die, te vooren weer-
 „ houden zynde, dampen naar de harffenen zond, de wel-
 „ ke machtig waren, om hunne werkingen, te ontroeren.
 „ Ik wil hier myn oordeel fchorffen, en 't geen ik 'er
 „ af denk, niet openbaren, voor dat ik noch veel erva-
 „ reniffen heb bekomen. Want ik weet wel dat wy in
 „ vyftig proeven, die wy van Dieren bekomen hebben,
 „ niet meer dan twee malen hebben bevonden, dat het
 „ geen, 't welk bloed ontfangen had, vervolgens daar
 „ af gepifst heeft. En ik geloof, voor zo veel als ik 'er
 „ af kan oordeelen, dat ik onfeilbare middelen heb om

27 alle deze wanorders te beletten; en ik heb my een
 28 wyze van handeling en voorbereiding voorgesteld, de
 29 welke men de Zieken voor, en gedurende deze Konst-
 30 bewerking, zal kunnen doen onderhouden, om de zelf-
 31 de nutter te maken; want daar is niet aan te twyffe-
 32 len, of men heeft cenige maat te nemen, om een Li-
 33 chaam tot deze overtapping te schikken, zo wel als
 34 tot alle de andere Konst-bewerkingen, die men met
 35 goed gevolg aanvangen wil. Men heeft echter geen
 36 reden om berouw te hebben, van dat men het in dit
 37 voorval niet waar genomen heeft: men heeft veel be-
 38 ter kunnen zien, wat de overtapping van 't bloed alleen
 39 vermag; en men heeft aan de tegenstreevers geen stoffe
 40 gegeven van deze geneezing eerder aan de voorberei-
 41 ding, dan aan de Konst-bewerking zelve, toe te eige-
 42 nen. Men spreekt noch tot ons van veel andere Zie-
 43 ken, aan de welken de overtapping van 't bloed, zon-
 44 der twyffel eenige verlichting toebrengen zal kunnen.
 45 Ik zal niet verzuimen om 't gevolg daar af aan u bekend
 46 te maken, om dat dit my altyd groote eer zal zyn, dat
 47 ik gunstige gelegentheden heb, daar in ik iets aan u
 48 nieuwsgierigheid zou kunnen toebrengen, en ter zelf-
 49 de tyd aan u betuigen met wat eerbiedigheid ik ben".

Myn Heer, Uw Ootmoedigste en getrouwste
 Dienaar J. Denys.

In de *Journals* van 't voorgaande jaar hebben wy van
 veele geschriften gesproken, die de vinding van het bloed
 van een Dier, in de Aderen van een ander over te stor-
 ten, aangaan; 't welk men onlangs gevonden heeft. In 't
derde Journaal hebben wy getoont op welke wyze de
Engelschen eerstelyk deze Konst-bewerking aan Honden,
 hebben beproeft. In 't *Zesde en achtste* hebben wy de
 Proeven daar af gezien, die men in *Vrankryk* gedaan
 heeft. In *het tiende* hebben wy verhaalt van een Doctor
 in de Genees-kunde der Faculteit van *Parys*, in 't welk
 van de wyze gehandelt word, om deze overtapping aan
 menschen te gebruiken; gelyk ook van de nuttigheden,
 die men daar uit bekomen kan. Eindelyk hebben wy in
 't *elfde Journaal*, de Proeven bygebracht, die gelukkiglyk
 daar

daar af in deze Stad *Parys*, aan twee menschen zyn gedaan.

Zedert dat men door deze twee laatste Proeven bevonden had, dat deze Konst-bewerking niet zo zwaar aan de menschen is, als men zich in 't begin ingebeeld had, hebben verscheide Schryvers zich begeven, om de nuttigheden te onderzoeken, die men daar uit trekken kan. Zommigen hebben redenen bygebracht, om te toonen dat die niet in de Genees-kunde gebruikt behoort te worden. Anderen in tegendeel hebben beweert, dat ze tot de geneezing van veel ziekten, kan dienen; en men heeft, gedurende deze twist, nieuwe Proeven genomen, daar van men veel in de weereld gesproken heeft. Dewyl deze stoffe aanmerkelyk, en de onderhouding van 't meeste deel der geleerden is, zo zal niet onnut zyn hier van de geschriften, die men van weersyden toestelt, te handelen, en 't geen aan te wyzen, dat daar in aanmerkelyk gevonden word.

Dus verre G. P. in de Journalen.

De Schryver van deze Brief is de eerste, die tegens de overtapping des bloeds van 't een in 't ander Lichaam geschreeven heeft. Zyne voorwending is, dat deze Konst-bewerking eerder een nieuwe middel is, om de zieken te plagen, dan om hen te genezen: om dat de ziekten, aan de welken men zegt, dat zy tot hulp-middel kan dienen, voornamelyk de genen zyn, die of uit de overmatige hitte van 't bloed, of uit des zelfs bederving voortkomen. In de geenen, die door de al te groote hitte van 't bloed veroorzaakt worden, kan de overtapping geen plaats hebben. Want het bloed, dat overgestort word, heter zynde dan 't eige bloed van de zieke, gelyk de beide Perzonén (*in het XI. Journaal Anno 1667.*) beproeft hebben, aan de welken deze Konst-bewerking gedaan is, zal de hitte van 't bloed des zieken vermeerderen, in plaats van die te verminderen. Het schynt dat zy ook niet nutter in de ziekten, die uit de bederving van 't bloed spruiten, zal zyn: om dat het weinig vreemd bloed, dat men door deze overtapping ontfangt, eerder door de menigte van 't bloed, dat in 't Lichaam van de zieke is, bedorven zal worden, dan dat de onmatigheid van al 't bloed

door

door dit weinig bloed, dat van buiten in komt, eenige verbetering zal bekomen. Want indien de bederving des bloeds van een verwoed of lazerig Beest zo groot is, dat een weinig schuim, of een kleine damp, uit zyn Lichaam komende, door over-ademing machtig is al 't bloed van een ander dier, dat gezond is, te besmetten; hoe zal dan een weinig vreemd bloed niet besmet worden, door de vermenging van al 't bloed van dat Beest, dat van deze ziekten aangetaft is?

Hy zegt niet alleenlyk dat de overtapping des bloeds onnut; maar hy beweert ook dat zy schadelyk is, en dat zy, in plaats van een ziekte te geneezen, veel anderen zou doen voortkomen. De voornaamste redenen, die hy 'er van by brengt, zyn eerstelyk dat, gelyk het zaad van een dier niet dienen kan, om een ander dier van verscheide aard te formeren, het bloed, 't welk met het zaad gelyk is, in de Aderen over gedaan zynde, ook niet dienstiger is om het te voeden. Want dewyl het bloed van een Kalf, of van welk ander Beest het ook is, uit veel verscheide Deeltjes bestaat, die bequaam zyn, om de verscheide deelen van zyn Lichaam te voeden, zo vraagt hy, indien men dit Bloed in de Aderen van een Mensch doet overgaan, wat, tot een voorbeeld, de Deeltjes, van dit bloed zouden worden, die van de Natuur geschikt zyn om Hoornen voort te brengen? 't Is, zegt hy, niet desgelyks met het Vleesch van een Kalf, 't welk men tot Spys gebruikt, om dat de Deelen, die niet bequaam zyn, om den Mensch te voeden, afgescheiden, of, door middel van de koking, in de Maag, verandert worden.

Ten tweeden, gelyk de Geest en zeden gemeenelyk de tempering des Lichaams volgen, en de tempering des Lichaams byzonderlyk van die van 't Bloed afhangt, zo staat te vreezen, dat het bloed van een Kalf, in de Aderen van een Mensch overgestort, ook de plompheid, en beestelyke neigingen van dit dier, aan hem mede deelen zal. Hy brengt veel andere redenen by, die al te lang om te verhalen zouden zyn, en die men in de Brief zelfs kan zien.

Dus verre G. Lamy.

In de Redeneringen, die in de voorgaande Brief verhaalt zyn, stelt de Schryver van deze voor 't eerste de ervarentheid voor, voor de welke alles, in de Natuuren Geneeskunde, wykt. Hy zegt dat het niet meer in geschil staat of een Beest zich met het bloed van een ander Beest, van een verscheide aart zynde, kan voeden, dewyl warelyk twee Honden, aan de welken men over vyf Maanden het bloed van een Kalf ingestort heeft, in tegenwoordigheid van veel lieden van staat, noch leven, en dat een Spiljoen, of Spaansche Brak, die van ouderdom gantsch quynde, na dat hy 't bloed van een Reebok ontfangen had, niet alleenlyk gezond en frisch, maar ook, om zo te zeggen, weer jong wierd.

Om ook vervolgens op de tegenwerpingen te voldoen, die men daar tegens doet, antwoord hy eerstelyk dat, hoewel het bloed, dat overgestort is, heet in 't aanraken schynt, het echter verfrischen kan, even gelyk een Kalfs-fop niet nalaat te verfrischen, schoon men de zelfde heet gevoelt, als men haar inneemt. *Ten tweeden*, dat het geen, 't welk men tegen-werpt, namelyk dat een weinig goed bloed van buiten, met een groote menigte van bedorve bloed vermengt, de onmatigheid daar af niet kan verbeteren, niet bewyft dat de overstorting van 't bloed onnut is, om dat men zo groot een menigte van Bloed als men wil, zal konnen aftappen, eer men nieuw daar instort, en dat 'er dan niet zal beletten dat men veel goed bloed van buiten met een weinig bedorven bloed, 't welk in de Aderen van de zicke zal gebleeven zyn, vermengt. *Ten derden*, dat, hoe wel een Dier niet van 't zaad van een ander Dier, dat verscheiden van aart is, voertgebracht kan worden, dit echter niet belet, dat het van zyn bloed gevoed kan worden, gelyk deze reden niet belet, dat het van zyn Vleesch voedzel kan trekken: en dat men niet behoeft te vreezen dat de geenen, dien men Kalfs-bloed ingestort heeft, Hoornen zullen krygen, of met zyn bloed de beestelykheid deelachtig worden; dewyl men niet vrees dat de zelfde ongevallen de geenen, die Koemelk drinken, overkomen zullen. Want daar is, zegt hy, niet zo veel onderscheid, als men wil doen gelooven, tusschen de voedzelen, daar mee men ge-

gevoed wordt, en het bloed, 't welk onmiddelyk in de Aderen gestort wordt. Men brengt by, dat het voedsel door de koking, die in de Maag geschiedt, bereid en verandert is: Maar is het bloed ook niet bereid en verandert door een andere koking, die in 't hart geschied, en door een derde koking in ieder Deel van 't Lichaam; Deze derde koking is genoeg om 't overgestorte bloed te veranderen, gelyk men door de overeen-koming en gelykformigheid der Bomen klaarlyk ziet. Tot een voorbeeld, als men een tak van een Appel-boom op de stam van een Pruim-boom ent, en het Sap, dat door de wortel, en door de stam van de Pruim-boom gaat, was bereid om Pruimen voort te brengen, en begreep in zich alle de Deeltjes, die tot de voortbrenging van deze vrucht behooren. Maar het zelfde door de vezeltjes van de ent doorgegaan, verandert van Natuur, en wordt tot een Appel. Hy verzoekt de geenen, die vragen wat in een Mensch de Deeltjes van 't Kalfs-bloed, die geschikt waren om hoornen voort te brengen, zullen worden, te zeggen, wat in deze Appel-booms-ent de Deeltjes van 't Sap des Pruim-booms worden, die geschikt waren om de Pruim-steenen voort te brengen: en hy zegt dat hun antwoord tot oplossing van de zwarigheid, die zy voorstellen, zal dienen.

Eindelyk, om de nuttigheid van de overtapping des bloeds te bevestigen; verhaalt hy een Proef, die in deze Stadt *Parys* aan een zieke, die in doodelyke krankheid lag, gedaan is. Hy had alreede in drie Maanden niets genuttigt, en de kennis en spraak verlooren. De Geneesmeesters; die over hem gingen, hadden hem verlaten. Doch na dat men omtrent zes oncen bloeds in hem overgestort had, verhief zyn Pols zich terstont, zyn Buikloop stempte, en hy bequam de spraak weer, gelyk ook de kennis. Men begon alreeds eenige Hoop van zyne gezondheid te krygen: maar na dat hy 24 uren in deze staat had geweest: verviel hy weer in de zelfde ongevallen, als te vooren. Een tweede overtapping van bloed, gaf aan hem weer eenige kracht. Doch dit duurde niet lang; want hy storf omtrent twaalf uren daar na: en na dat men zyn Lichaam geopent had, bevond men

dat

dat hy niet langer leven konde; vermits zyn ingewand geheel verrot en bedorven was.

Dus verre de Heer Gadroys.

Hoe aangenaam de antwoorden schynen, die men op de tegenwerpingen van de eerste Brief tegens de overtapping des bloeds van 't een in 't ander Lichaam gegeven heeft, zo heeft echter deze Schryver geen gebrek van redenen, om 't geen dat hy voortgebracht heeft, de ervaarnissen van de overtapping des bloeds, door redeneeringen te bestryden: dat hy niets anders heeft gedaan, dan hem te onderzoeken, en de overredingen, die men daar uit getrokken heeft, te wederleggen: dat deze ervaarnissen wel toonen dat de overtapping des bloeds van 't een in 't ander Lichaam mogelyk is: maar dat zy niet bewyzen, dat zyn uttig tot de geneezing der ziekten is, noch dat een Dier van 't bloed van een ander Dier, verscheiden van aart zynde, gevoed kan worden. Want hy beweert dat de Lichamen, daar men Kalfs-bloed ingestort had, daar af niet gevoed, maar alleenlyk daar door gezuivert zyn, als van een onnut uitwerpzel; en dat, zo zy daar af gezondert zyn geworden, dit aan d'aftapping van 't bloed voor de overstorting, en niet aan de overtapping zelve, toe-ge-eigent moet worden.

Daar na onderzoekt hy de antwoorden, die men op 't geen gedaan heeft, dat hy in zyn eerste Brief tegens de overtapping van 't bloed by brengt. *Voor eerst* zegt hy dat de vergelyking van een Sop, die men by gebracht heeft, om toonen, dat het overgestorte bloed, hoewel zeer heet, verfrissen kan, hier niet past: dat een heete Sop het bloed kan verfrissen, om dat zy nooit zo heet is als 't bloed: Maar dat men nooit bevinden zal, dat het geen, 't welk dadelyk heet is, een ding, dat by na zo heet is, verfrissen kan: dat het overgestorte bloed altyd zo veel, of meer hitte heeft dan 't eige bloed van de zieke, en dat het derhalven hem niet verfrissen kan.

Ten tweeden, Op 't geen, dat men geantwoord heeft, namelyk dat men, om te beletten dat het overgestorte bloed door de vermenging van 't geen niet bedorven word, 't welk in 't Lichaam van de zieke is, niet anders te doen heeft

heeft, dan den zieke zo veel bloeds af te tappen, als men wil; eer men hem 't nieuwe bloed in stort; hier op antwoordt hy weer, dat deze groote aftappingen gemakke-lyk in de bespiegeling, maar zeer zwaar in de Oeffening zyn, om dat zy een zieke dikwils in gevaar van 't Le-ven brengen.

Ten derden. Wat de vergelyking aangaat, die men in 't voedsel maakt, door de Mond ingenomen, met het overgestorte bloed; hy zegt, dat dit twee zo verscheide dingen zyn, dat men geen gevolg daar uit van 't een op 't ander kan trekken: dat, schoon het overgestorte bloed door de tweede en derde koking niet door gegaan is, die, naar 't gevoelen van alle de Genees-meesters, zo noodzakelyk is, dat de volgende kokingen de gebreeken daar af niet kunnen goed maken: dat, zo veel 't overige aan- gaat, 't voorbeeld van het enten, die men by gebracht heeft, om de overstorting van 't bloed te bevestigen, veel meer dient om de zelfde te wederleggen, en de gevarelyke gevolgen daar van te toonen. Maar wy zul- len de voorstelling van deze aandringing sparen, tot dat wy van een der volgende stukken handelen, in 't welk breedelyker daar van gesproken word,

Dus verre Moreau:

Het gevoelen van dezen Schryver, de overtapping des bloeds van 't een in 't ander Lichaam aangaande, is dat men de middel-weg tusschen deze twee slydige gevoe- lens, van de welke wy tot hier toe gesproken hebben, moet houden. Hy zegt dat deze Konst-bewerking niet zo zeker is, noch van zo groot gebruik, als de geenen van de eene zyde voorwenden: dat zy ook niet gantsche-lyk onnut is, en noch minder schadelyk, gelyk de an- deren verzekeren: maar dat het een twyffelachtig hulp- middel is, die, omzigtelyk gebruikt zynde, goede uit- werkingen kan voortbrengen, en, zo men hem niet met groote voorzichtigheid aanwendt, zeer schadelyke gevol- gen kan hebben.

Hy bouwt zyne gissingen hier op, dat het bloed van verscheide Dieren, van een zeer verscheide natuur zynde, en veel geesten hebbende, zich niet in 't Lichaam van een

een zelfde Dier kan vermengen, zonder te zwellen, en niet kan zwellen zonder daar groote ontsteltenis te veroorzaken, en de Koorts te ontsteeken, die, gelyk eenige Gences-meesters haar bepalen, niets anders is, dan een overmatige uitzwelling van 't bloed. Derhalven, indien deze overtapping van bloed niet in een sterk Lichaam, in een gematig de menigte, en noch effen van pas geschied, zo is te vreezen dat zy van eenige lastige ongevallen gevolgt zal worden.

Om deze redeneering te bevestigen, voegt hy 'er by dat zy met de crvarentheid over een komt. Want indien de overstorting van bloed voorspoedige gevolgen heeft gehad, daar zyn 'er ook geweest, die niet gunstig waren. Hy tckent onder anderen aan dat deze Konst-bewerking in deze Stad *Parys* zeer behendiglyk aan een Hond gedaan wierdt, die men, ten kosten van eens anders Honden leven, daar af men 't bloed in hem overstorte, verjongen wilde; dat de Hond, die men behouden wilde, vyf dagen daar na storf, in plaats dat de ander, die ter dood geschikt was, noch heden in 't leven is.

Dus verre de Heer van Gurge.

Deze Schryver zegt dat men, zonder de geheele oude Gences-kunde te verwerpen, d'overtapping van bloed uit het een in 't ander Lichaam niet kan toelaten. En derhalven beweert hy dat dezelfde gantschelyk verworpen moet worden: en om dit te bewyzen brengt hy in deze redenering veel redenen by, die hy met zo groote geleertheid als welsprekenthed voorstelt. En dewyl dezelfden in al te groot getal zyn, zo zal ik alleenlyk hier eenigen der voornaamsten uitkiezen.

1. Door 't voorbeeld der enten toont hy dat het niet anders kan zyn, of het bloed van een Kalf, in de Aderen van een Mensch over gestort zynde, moet groote verandering en ontsteltenis in zyn Lichaam ontsteeken, en hem, om zo te spreken, in een Beest herscheppen. Want indien men ziet dat een Appel-boom, op een Peere-boom ge-ent, een vrucht voortbrengt, die niet min naar de Peer, dan naar de Appel aart, heeft men dan geen reden om te gelooven dat het bloed van een Beest,

met dat van een Mensch vermengt, hem eenigzins in een Beest zal doen veranderen?

2. Hy spot hier mede, dat men om de overtapping des bloeds te bevestigen, bygebracht heeft, dat het een korte middel is om zich te voeden, met het bloed, nu gemaakt zynde, in de Aderen te brengen, in plaats van zich te verletten met het in de Maag te maken. Hy zegt dat het waarlyk de kortste, maar niet de zekerste weg is, en dat het byna even eens is als of een Mensch, die op de derde Solder was, om laag zyn willende, niet de moeite dee van by de trappen af te klimmen, maar om de kortste weg te kiezen, door het venster affsprong. Want dewyl de Natuur geen andere weg getoont heeft om 't voedzel in de Aderen te brengen, dan met het door de Maag te doen gaan, zo isser roekeloosheid onder vermengt, dat men ander wegen kiest.

3. Den zieken bloed door middel van de overstorting in te brengen, is hen drukken, niet verligten, dewyl de grootste verborgentheid van de Genees-kunde is hem daar van af te tappen; vermits de ervarentheid getoont heeft dat de overvloed van bloed, byna in alle zicktens den Natuur tot een last is. 't Is wel waar dat de overstorting van bloed altyd met aftapping verzelt is, en dat men geen bloed geeft, 't en zy men te vooren daar af wechgenomen heeft. Maar deze Schryver antwoordt, dat dit is, het geen 't welk de Aderlating gedaan heeft, te vernietigen: dat het niet is de Natuur ontlasten, maar haar alleenlyk van 't pak te doen veranderen, en dat een zieke niet meer daar af verlicht zal zyn, dan een Arbeider, die men een zak met erten afneemt, om hem terstont weer met een zak boonen, te belasten.

4. Maar genomen dat de overtapping des bloeds enige nuttigheid had, zo zegt hy dat men daar toe Menschelyk bloed, en niet van een Beest, moest gebruiken. Want gelyk Vrouwe Melk zonder tegenspreken beter is tot voedzel der Kinderen, dan die van enig ander Dier; zo volgt ook dat in de overtapping het Menschelyk bloed, boven alle ander gestelt moet worden; dewyl zelfs in de beginzelen der genen die de overtapping beweeren, het bloed en de Melk, van gelyke Natuur zyn.

Dus verre de Heer Eutychron.

Deze

Deze Schryver komt hier in over een, dat het bloed der Menschen beter is tot de overtapping, dan dat van de Beesten. Want dewyl de koking in de Beesten niet zeer volkomen is, gelyk men aan hun Pis ziet, die altyd geroert is, en gelyk die van een Mensch, dewelke niet wel te pas is, zo kan hun bloed ook nooit geheel zuiver zyn. Indien de bederving eerder in 't bloed der Menschen, dan in dat van de Beesten is blykt, zegt hy, om de zelfde reden, daarom de vlekken eerder op de fyne stoffen blyken, dan op de geenen, die zeer grof zyn.

Hy zegt ook dat de overtapping van bloed niet goed is voor alderhande ziekten, en byzonderlyk voor de Pleuris of 't Zyde-wee, en voor andere brandige ziektns, in de welken het nutter is, bloed weg te noemen, dan te geeven.

Maar hy beweert dat deze Konst-bewerking niet geheel te verwerpen is, om dat zy aan veel andere ziektns nut kan zyn. Wyders, gelyk de uitterlyke kooking de Maag grootelyks verligt, en tot de teering der spyzen helpt, dan als zy raauw zyn; zo is 't ook, zegt hy, waarschynelyk dat de uitwendige bloed-making, die in de Aderen van een ander Dier gemaakt is, grootelyks de gene, die in de Aderen van de Mensch zal geschieden, vorderen en verligten zal. Hy voegt 'er by dat de overtapping des bloets, noodzakelyk tot de volmaaktheid der Genees-kunde is. Want dewyl deze wetenschap door de Aderlating veel nuttigheid aan de overvloed van 't bloed toebrengt, zo zou zy onvolmaakt zyn, zo zy ook niet, door de overtapping van 't bloed, aan 't gebrek van 't bloed te hulp kwam.

Dus verre de Heer Tardy.

Uittrekzel uit het Journaal van Engeland, aangaande eenige Proeven van de overtapping des bloeds.

Men heeft hier veele Proeven van de overtapping des bloeds van ader tot ader bekomen, die zeer wel gelukt zyn.

Doctor King tapte een Hamel negen-en-veertig onzen bloeds af, en storte hem ten naaste by weêr zo veel bloeds

een Kalf in, wiens strot-ader hy geopent hadt. De Hamel scheen na deze werking zo kloek en frisch als te vooren. Maar toen men hem wilde dooden, opende men hem de Aderen kortst daar na; en men liet 'er zo veel bloed uitloopen, als 'er uitkomen kon. Men tapte hem vyf-en-zestig onzen af, eer hy storf, en na dat men vervolgens hem geopent hadt, vondt men niet meer in 't Lichaam.

De zelfde Doctor trok vyf-en-veertig onzen bloeds van een andere Hamel, die kleinder was, en dee daar na in dit Beest, dat door deze aftapping zeer verzwakt was, ten naasten by weêr zo veel bloeds van een Kalf instorten. Toen men de wonde van deze Hamel gestopt, en het Beest zelf los gelaaten had, gevoelde het zich niet zo haast in vryheid, of hy, een Spiljoen, of Spaansche Jacht-hond, daar men te vooren Hamels-bloed ingestort had, by zich ziende, stied tot drie of vier malen heftiglyk met zyn Hoofd daar tegen, en is zedert die tyd altyd gezond, en wel te pas geweest.

M. Thomas Koxe deed een gelyke overtapping van Ader in Ader aan een jonge zeer gezonde Hond, in de welke hy vyftien of zestien onzen bloeds van een andere oude ruidige Hond, overstorte, om te zien of de ruidigheid ook aan 't bloed, deelachtig zou zyn. De uitgang was dat de jonge Hond zich niet qualyker daar hy bevond, en dat de ruidige Hond in tien of twaalf Dagen, volkomentlyk geneezen wierdt; daar in, zonder twyffel, de aftapping van zyn bloed, de oorzaak van zyne geneezing heeft geweest.

Doctors *Richard Louwer*, en *Edmond King* hebben onlangs de overtapping des bloeds, aan een Man gebruikt, doch van slag-ader in Ader, en niet van Ader in Ader, gelyk in de drie voorgaande Proeven. Zy benaamen hem eerst zes of zeven oncen bloeds, en storten terstond daar na, hem negen of tien oncen bloeds in, uit de slag-ader des strots van een Lam. Deze Man klaagde niet over deze grootte hitte, die de geenen gevoelden, aan de welken men in Vrankryk, de overtapping gebruikte. Doch dewyl de Pypjes tamelyk lang waren, zo is waarschyneelyk dat dit bloed, daar doorgaande, zo veel hitte had verlooren, als nodig was om op de Tempering van 't bloed.

bloed der Aderen te paffen. Hy bevond zich zo wel by deze Konst-bewerking, dat hy vier Dagen daar na ernstelyk bad dat men de zelve in hem hervatten zou: maar men oordeelde dienstiger, noch eenige tyd daar mede uit te stellen.

Uttrekzel uit het eerste Deel du Journal des Savans de l'an 1666. pag. 211.

„ *Philippus Jacobus Sachs van Lewenbeimb* verhaalt,
 „ in 't einde van zyn Boek *Oceanus Macro-Microcosmi-*
 „ *cus* genoemt, in 't Latyn uitgegeven, zekere nieuwe
 „ wyze, van de Buik door de Aderen te zuiveren
 „ en af te zetten, die men in Engeland gevonden heeft.
 „ Men neemt een kleine Buis, gelyk de geenen, die
 „ men gebruikt om te klistereen. Men bindt de zelfde
 „ aan een Blaasje, 't welk men te vooren met eenige
 „ purgeerende vocht, gevult heeft. Men maakt vervol-
 „ gens een opening in een Ader van 't Lichaam, daar
 „ men terstond dit Buisje in steekt; en men doet met
 „ dit Blaasje te drukken, de afzettende vocht in de A-
 „ der ingaan; en daar na stopt men 't gat met een com-
 „ pres, gelyk men in de Aderlating gewent is te doen.
 „ Eer een uur ten einde geloopen is, deelt deze afzette-
 „ de Genees-middel, met het bloed vermengt zynde,
 „ zyn kracht, door middel van de omloop des bloeds,
 „ aan 't hart mee, van daar het, door 't geheele Lichaam
 „ gevoert, zeer wel afzet en zuivert.
 „ Hy zegt ook dat men op deze wyze Honden dron-
 „ ken maakt, met hen Wyn in de Aderen in te spuiten;
 „ en hy gelooft dat door deze zelfde middel, de beet der
 „ vergiftige Beesten, zo vaardiglyk kan werken, en zulk
 „ een haastige Dood veroorzaken.

Uttrekzel uit het tweede Deel du Journaal des Savans de l'an 1667. pag. 13.

„ Wy hebben alree in 't eerste deel van 't Journaal
 „ des Jaars 1666. van de wyze gesproken, die men in
 „ Engeland gevonden heeft om de ziekten te geneezen,
 „ met verscheide vochten in de Aderen in te storten.

„ Myn Heer *Frakassati* heeft, om deze vond tot zyn
 „ volmaaktheid te brengen, veel treffelyke Proeven ge-
 „ nomen, die hy in een van zyn Brieven, in 't licht ge-
 „ komen, verhaalt.

„ Hy zegt dat, toen hy gemeen sterk Water, dat men
 „ gemengt had, in de Strot-ader, en in de Dye-ader van
 „ een Beest had gestort, dit Beest by na terstont storf,
 „ en dat, toen men 't vervolgens opende, bevonden
 „ wierd dat al zyn bloed gestremd was, doch het
 „ bloed van 't ingewand niet zo hart, als dat van de bloed
 „ vaten. Men bemerkte ook dat de groote Bloed-vaten
 „ geborsten waren, misschien, zegt hy, door een po-
 „ ging der Natuur, gelyk men in 't meeste deel der ge-
 „ nen, die van geraaktheid sterven, de Vaten van de
 „ long gebrooken bevind. Op deze Proef maakt hy twee
 „ overweegingen, van de welken de een is, dat, de-
 „ wyl de geraaktheid dikwils door een gelyke stremming
 „ van Bloed geschied, gelyk men door 't openen van
 „ veel Lieden bevonden heeft, die van deze ziekten ge-
 „ storven waren, men de zelfde zou kunnen geneezen
 „ met in tyds eenige Genees-middelen smeltende wer-
 „ kende in de Aderen in te storten; en de andere is
 „ dat waarfchynelyk deze wonderlyke verborgentheid,
 „ door de welke myn Heer *Bils* de Beesten ontleedt,
 „ zonder een druppel bloeds te storten, in eenige dier-
 „ gelyke instorting, bestaat.

„ Men storte vervolgens geeft van Koper-root in de
 „ Aderen van een ander Beest. Deze vocht dee niet zo
 „ vaardiglyk zyn werking, als het sterk water. Want
 „ het beest kermde lange tyd: het schuimbekte gelyk de
 „ geenen, die de vallende ziekte hebben, zyn Adem
 „ wierd korter, en aan de klopping van zyn Pols, kon
 „ men lichtelyk oordeelen, dat het groote pyn leed. Toen
 „ het eindelyk gestorven was, bevond men dat zyn bloed
 „ gestremt was, doch in krummelen gescheiden, en gelyk
 „ Roet.

„ daar na storte men Swavel-olie in de Aderen van
 „ een Hond. Maar deze storf'er niet af, schoon men
 „ deze instorting dikwils vernieuwde. Derhalven, toen
 „ men zyn wonde gefloten, en hem los gelaten had,
 „ ging hy rontom in alle hoeken van de Kamer zoeken,

„ en,

en, beenen gevonden hebbende, begon hen met een boven gewoone graagheid te knagen, als of deze vocht honger aan hem veroorzaakt had.

„ Een Ander Hond, in welkers Aderen men Olie van Wyn-steen instorte, quam 'er niet zo goet koop af. Want na dat hy veel gekermt had, en heel gezwollen was, storf hy; en toen men hem geopent had, was men verbaast van te zien dat zyn bloed niet gestremt, maar in tegendeel dunder en roder was, dan de gewoonte mede bracht: 't welk te kennen geeft dat de al te groote vloeibaarheid en dunte, zo wel als de stremming en dikte, de dood veroorzaken kan.

Uittrekzel uit het Journaal van Engeland, begrypende eenige nieuwe Proefnemingen van de instorting der Genees-middelen in de Aderen.

„ Deze Proefnemingen zyn ons mede gedeelt door de Heer *Fabricius*, Genees-meeſter van Dantzik, die de byzonderheden daar af in deze woorden beschreeven heeft.

„ Wy hadden al over lange tyd lust gehad om d'uitwerkzelen te beproeven, die de instorting van eenige Genees-middelen in de Aderen van een mensch, veroorzaken zou. En dewyl wy in ons Gast-huis drie perzonen hebben gevonden, die zich hier toe aanboden, zo lieten wy de gelegenheid van de Proef daar af te nemen, niet voorby gaan. Maar vermits wy vreesden dat de veranderende hulpmiddelen, een werking, die zich niet klarelyk genoeg vertoonde, zouden maken, zo oordeelden wy dienstiger, de afzettende te gebruiken, daar van de uitwerkingen veel klaarblyker zyn; en wy storten met een pypje, omtrent twee dragma in de Middel-ader van de rechte Arm van deze drie zieken.

„ De eerste was een rustig en sterk Krygs-knecht, die zo jong van de Pokken besmet was, dat het gebeente van zyn Armen gheel met deze Knobbels, die men *exostoses* noemt, bezet was. Na dat men hem een afzettende vocht in de Aderen van de Arm, ingestort had, klaagde hy dat hy groote pyn aan de Elleboog

„ gevoelde; en dewyl eenige plaatzen van zyn Arm zeer
 „ gezwollen waren, zo drukte men zoetelyk met de vin-
 „ gers op deze buil, die men naar de Schouder dreef.
 „ Na verloop van vier uren, of daar omtrent, begon de
 „ hulpmiddel te werken, zonder groot geweld. En dit
 „ duurde ook in de volgende dag; in voegen dat de zieke
 „ tot vyf malen groote afgang had. Na deze afgang zyn
 „ zonder andere hulpmiddelen te gebruiken, deze Knob-
 „ bels, *exostoses* genoemd, weg gegaan; en hem is niets
 „ van de ziekte, daar af hy befmet was, overgebleeven.
 „ De twee andere Proefnemingen wierden aan een
 „ gehuwde Vrouw van vyf-en-dertig, en aan een Doch-
 „ ter van twintig jaren beleid. Zy waren beide van de
 „ vallende ziekte geplaagt; en deze quaal was zo diep in-
 „ gewortelt, dat 'er weinig hoop tot geneezing overig
 „ was. Na dat men hem een afzittende Genees-middel,
 „ in een drank gefmolten, die regen de vallende-ziekte
 „ dienftig was, in de Aderen ingestort had, kreeg de
 „ gehuwde Vrouw dikwils afgang ten einde van eenige
 „ uren: en in de volgende dag was het geweld van haar
 „ quaad, veel zachter, daar van zy eindelyk volkomen
 „ geneezen wierd. Wat de Dochter aangaat, zy had in
 „ die dag viermaal afgang; en in de volgende dag noch
 „ eenige reizen. Maar dewyl zy een dienft-maagt was,
 „ die geen naaukeurige regel van leven kon onderhou-
 „ den, in de lugt kwam, en koude moest uitftaan, zo
 „ had dit hulpmiddel in haar niet het zelfde gevolg.
 „ Hier ftaat aan te merken dat zy alle drie dikwils,
 „ en zeer geweldiglyk fpogen, zo haast als hem de Ge-
 „ nees-middelen ingestort waren, daar af ik 't onderzoek
 „ van de oorzaak, aan de Geleerden over laat.

*Uittrekzel uit Hieronymus Barbatus verhandeling
 van 't bloed, en van desselfs Huy, of Wey.*

„ De Schryver van dit boek ftelt een nieuw gevoelen
 „ voor, het welk het meeste deel der andere nieuwe ge-
 „ voelens, die men zedert eenige tyd in de Natuur-kunde
 „ geleert heeft, om ftoot. De ouden geloofden dat het
 „ voedzel, na dat het in de maag in gyl, en in de lever
 „ in bloed verandert was, van daar in 't Lichaam ver-
 „ spreid

„ spreit wierd, om alle zyn deelen te voeden, en de
 „ stoffe was, daar van de geesten in 't kort wierden ge-
 „ vormt, de melk in de Borsten gemaakt, en de vrucht
 „ in de Buik van de Moeder voortgebracht en gevoed.
 „ Maar de nieuwe Genees-meesters, in 't Lichaam veel
 „ nieuwe deelen gevonden hebbende, dewelken tot aan
 „ die tyd onbekent hadden geweest, hebben alle de oude
 „ onderwyzing onder de voet geworpen, en zich in ver-
 „ scheidte gevoelens verdeelt, die tot stoffe aan dit Boek,
 „ verstrekken.

„ Sommigen hebben beweert dat het Hert, en niet de
 „ Lever, de chyl in bloed verandert. De anderen heb-
 „ ben de Lever niet geheelyk van dit gebruik berooft,
 „ maar hem de Milt tot behulp bygevoegt. Eenige heb-
 „ ben voorgewent, dat het bloed der Slag-aderen in 't
 „ Hert, en dat van de Aderen in de Lever, gemaakt wierd.
 „ Anderen, de roodheid van 't bloed aanmerkende, heb-
 „ ben zich niet konnen wys maaken, dat het tot voedzel
 „ aan de blanke deelen, gelyk de Zenuwen en Beenen,
 „ zyn diende: maar hebben geloofd dat 'er, behalven
 „ deze vocht, daar mee 't vleesch gevoed word, een nieu-
 „ we vocht is, die zy Zenuwig noemen, om deze deelen
 „ te voeden. Daar zyn 'er, die verzekert hebben, dat
 „ de Melk niet van 't bloed, maar van de chyl gemaakt
 „ word, dat de Levens-geesten daar van niet gevoed wor-
 „ den, om dat 'er daar geen zyn, dat de Vrucht daar af
 „ niet gevoed word, maar van een andere vocht, in de
 „ zelfde vliezen, daar in het bewonden is, begrepen.
 „ Eindelyk, de nieuwe Genees-meesters hebben veel an-
 „ dere nieuwe gevoelens bedacht; en hoewel zy ver-
 „ scheiden van meening zyn, zo komen zy nochtans
 „ byna alle hier in over-een, dat de leering der Ouden,
 „ de oorzaken, natuur, en de uitwerkzelen van 't bloed
 „ aangaande, niet waar is. Maar deze Schryver stryd
 „ tegen alle deze nieuwe gevoelens, die hy oprecht; en
 „ hy toont, dat men te onrecht de leering der Ouden in
 „ veel dingen veroordeelt.

„ 1. Hy toont aan dat het Hert niet de plaats is, daar 't
 „ bloed gemaakt word: niet alleen om dat de vocht,
 „ die daar word gebracht, niet te voren bereid is; maar
 „ ook om dat het niet bekwaamheid genoeg heeft, en niet

„ eigen is om bloed te maken.
 „ 2 De voornaamste reden, die geloven deed dat de
 „ Lever niet het bloed maakt, was, dat 'er geen bezon-
 „ dere vaten zyn, die de darmen aan de Lever voegen.
 „ Maar deze Schryver toont een bekwame weg door
 „ het Buik-klier-bedde, dat, aan de darmen vast zynde,
 „ en, door middel van een tak der Poort-ader, met de
 „ Lever gemeenschap hebbende, de chyl lichtelyk daar
 „ brengen kan. En om deze giffing te bevestigen, zegt
 „ hy dat men, zo men deze tak opent, die van 't Buik-
 „ klier-bedde, tot aan de Lever strekt, daar een onvol-
 „ maakt bloed vind, dat noch geen vezeltjes, en noch
 „ geen gezetheid, of vastigheid heeft.
 „ 3 Hy stemt toe dat het bloed, 't welk het eige voed-
 „ zel van 't vlees is, rood zynde, gelyk het is, de Ze-
 „ nuwen, en de andere deelen niet kan voeden, wat 'er
 „ ook eenige Schryvers van zeggen. Hy beweert echter
 „ dat men geen nieuw Zenuwkap behoeft, om deze
 „ deelen te voeden; dewyl de weyachtigheid van 't bloed
 „ uitdrukkelyk daar toe gemaakt is. De ouden hebben
 „ nochtans geloofd, dat de weyachtigheid alleenlyk tot
 „ overvoering aan 't bloed diende, en voorts een onnut
 „ uitwerpzel was. Maar, gelyk myn Heer *Pekket* in
 „ zyn ontleedende verhandelingen alreeds gctoont heeft,
 „ de ervarentheid toont dat de weyachtigheid, over een
 „ langzaam vuur gekookt, dik en hard word; 't welk
 „ een zeker bewys is dat zy voet. En om deze oorzaak
 „ gelyk de Schryver van dit Boek het bloed by 't geel,
 „ en de weyachtigheid by 't wit van een Ey. Deze ver-
 „ gelyking word zo veel te billyker gevonden, als hy
 „ verzekert dan men bevinden zal dat de weyachtigheid,
 „ zo men een Eyerschaal daaraf volmaakt, en op gelyke
 „ wyze als de Eyceren doet koken, niet alleenlyk de
 „ zelfde bestaanlykheid, maar ook dezelfde verwe, en
 „ dezelfde smaak, als 't wit van een Ey, zal hebben.
 „ 5 De wyze, volgens dewelke hy zegt, dat de wey-
 „ achtigheid gemaakt, en door 't geheel Lichaam ver-
 „ spreit word, is aanmerkelyk. Na dat het Buik-klier-
 „ bedde het dikste van de chyl van 't dunste afgeschei-
 „ den heeft ('t welk het doet met hem door zyn Klie-
 „ ren te doen doorzygen), zend het dikste deel naar de
 „ Le-

„ Lever, om bloed daar af te maaken, en het dunste
 „ naar 't Hert, daar 't in weyachtigheid verandert. Maar
 „ dewyl het vleesch, dat van bloed gevoed word, al-
 „ tyt met de Zenuwen, vliezen en de andere blan-
 „ ke deelen, zyn vermengt, die van de weyachtigheid
 „ gevoed worden, zo heeft de natuur deze twee voch-
 „ ten weer te zamen gevoegt, en hen weer in een zelf-
 „ de vat, besloten. En gelyk zy aan 't vleesch Aderen
 „ heeft gegeven, om 't overtollig bloed te trekken, zo
 „ heeft zy ook Klieren, aan de blanke deelen gegeven,
 „ om de onnutte weyachtigheid 't ontfangen, en door
 „ de Watervaatjes, gelyk men hen noemt, naar 't Hert
 „ te zenden.

„ 6 Wat de stoffe aangaat, daar van de Melk gemaakt
 „ word, deze Schryver geeft voor, dat zy niet het bloed
 „ is, gelyk de Ouden gezecht hebben, noch de chyl,
 „ gelyk veel nieuwe Schryvers hebben gelooft; maar
 „ alleenlyk zekere weyachtigheid, die van 't bloed af-
 „ gescheiden is, en in de Klieren der Borsten, zyn vol-
 „ maaktheid bekomen heeft. En hier uit spruit, zegt
 „ hy, dat het bloed der Borsten swartachtig is, om dat het
 „ van de weyachtigheid afgescheiden is. Hier uit spruit
 „ ook; dat de Melk, die noch niet zyn uiterste volmaakt-
 „ heid heeft bekomen, by na iets is, dan eengeheel zuivere
 „ weyachtigheid, en dat de weyachtigste Melk, gelyk, die
 „ van een Ezelin, zo goet voor de geenen is, die een uit-
 „ teerende Koorts hebben, om dat de weyachtige deelen
 „ krachtiglyk voeden, en dus de vaste deelen, die door
 „ de uit-teerende Koorts verteert waren, herstellen.

„ 7 Hy eigent noch veel andere gebruiken aan de wey-
 „ achtigheid toe, en beweert dat zy het beginfel van de
 „ voortbrenging is, het voedzel, daar van de Vrucht
 „ gevoed word, en de stoffe, daar van de geesten ge-
 „ vormt worden, en door middel van deze onderstelling
 „ geeft hy reden van veel uitgewrochten, daar van de
 „ oorzaak verborgen is.

„ Deze zeldzame en nut-ryke uitvinding zal niet alleen
 „ van onkundige, maar ook van veele Konst-oeffenaars,
 „ verdacht gehouden worden, byzonderlyk by die,
 „ dewelke niet anders voor goed keuren, als 't geene
 „ zy van haar Meesters by overlevering ontfangen heb-
 „ ben :

„ ben: maar by aldien een Leer-gierig gemoed over-
 „ weegt, dat het vleesch van een Beest na veele berei-
 „ ding van Maag, Lever, en Milt, den mensch kan tot
 „ stof verstrekken, waar uit bloed en de geesten tot be-
 „ houdenisse van het leven worden voort geteelt; wat zal
 „ beletten, dat het warm Slag-aderlyk bloed der Beef-
 „ ten, byzonderlyk uit Spys, den menschen niet onei-
 „ gen, door kracht van haar ingewanden, dewelke mee-
 „ rendeel met de menschelyke over een komen, voort
 „ gebracht, den mensch tot voedzel, en uitvoering zy-
 „ ner werken zoude gedycn; als wanneer het Slag-ader-
 „ lyk bloed warm in de bloed vaten voorgestuwt in het
 „ Hert zyn uitterste volmaaktheid ontfangen heeft; De
 „ waarheid van deze ondervinding word niet alleen uit
 „ ver gelegen Landen gehaalt; maar de Stad *Delft* ver-
 „ zekert ons van dezelve; alwaar den behendige Sny-
 „ meester *Reynier de Graaf* deze bloed-storting, als wy
 „ alhier gedaan hebben, aan veele liefhebbers gelukke-
 „ lyk vertoont door middel van schachten, als de En-
 „ gelsche schryven. Maar op dat deze ondervindinge
 „ gelukkiger voortgang hebben zoude, heeft den voor-
 „ noemde Artz, een bekwamer Werk-tuig uit gevonden,
 „ als in de Figuur is uitgebeelt, 't welk gemaakt word
 „ van het gedarmte van eenig gevogelte tien, of twaalf
 „ vingeren lang, aan beide zyn einden voorzien met een
 „ schacht van een End, of ander Dier; door welke mid-
 „ del, dit Werk-tuig zonder eenige moeite in de Bloed-
 „ aders gestooken word: want behalven dat men door
 „ dit Werk-tuig alle de Pols-slagen gemakkelyk optellen
 „ kan, zo men de vinger maar zacht daar op zet; kan
 „ men ook het overstorten des bloeds, na zyn wel-ge-
 „ valle beletten. Daar-en-boven is het tot deze Konst-
 „ bewerking om zyn buigzaamheid, veel bekwamer, als
 „ 't geene de Genees-meesters van *Parys* van Zilver of
 „ Koper gemaakt, gebruiken, om dat de vastgebonden
 „ Beesten, geen een postuur kunnen houden.

Dus verre het Journaal van Engeland.

Hier uit blykt dus, dat de besliffing van de twistige vragen, aangaande de Overtapping van 't bloed uit de eene

eene Ader in de andere, meer van de ervarentheid, als van de reden afhangt. Derhalven ook *Dionysius* meent, dat de Bewys-reden van *Diogenes Zent*, waar mede hy te beweerden trachte dat in de Weereld alles onbeweeglyk was, door de wandeling van een Mensch het best geloft kon worden; en poogt vervolgens alle de reden tegen deze Overtapping van 't bloed, door de boven verhaalde Brief van die dolle Mensch, daar door geneezen zynde, te wederleggen.

Verklaaring van de overige Figuren van deze Plaat.

De Letter (a) is een Schaar met een puntige Spits, om het gat, met het Scheer-mes in de huid gesneden zynde, wyder te maken, op dat het Pypje ligter in de Ader gebracht en gebonden kan worden.

(b) Is een Sny-mes, waar mede de huid van het Beest, door een Knecht opgetilt zynde, ingesneden word.

(c) Vertoont het Scheer-mes.

(d) Is een Haak, met de welke de slag-of bloed-ader opgetilt, en van de huid gescheiden word.

(e.e) Zyn kromme Pypjes, die in de Aderen gestookten worden.

(f.g.) Zyn kromme Naalden, die onder de bloedvaten gestookten worden, om de ingestookene Pypjes met daar aan hangende Draden vast te binden.

(h) Is een Lancet, of gemeen Laat-zyser, waar mede men de bloed-of Slag-ader opent.

(i) Vertoont de Zwachtels, met de welke de mond omwonden word, op dat hy zich niet kan weeren.

(k) Is een Tent-zyser, om de groote van 't gat in de bloed-vaten te onderzoeken: want na de groote en dikte van de Slag-en bloed-aderen moeten de Pypen groot en klein zyn.

(l) Is een Naald, met een gedraaide Draad, om 'er de huid mede te zamen te Naaijen.

Doch de Pypjes, volgens de vinding van *Reinier de Graaf*, uit de Darmen van de End-vogels of andere Vogels gemaakt, schynen tot deze Konst-bewerking bekwaamer als de andere te zyn.

DE TWAALFDE PLAAT.

Van andere Werktuigen tot de Overtapping van het Bloed dienstig, en van de Nieuwe manier, van Paulus Manfredus, een Romeinsch Genees-meester, en Richard Lower, om het Bloed over te storten.

DIt zyn glaze Pypjes, waar door het Bloed, doordien ze glad zyn, ligter komt te vloeijen. Van wegen haar doorzichtigheid kan men 'er de loop van 't bloed gemakkelyk in zien. Zy zyn alle krom geboogen maar eenige in twee Deelen, zo als de Figuur (*a en b*) ver- toont, dat de einden malkander kunnen ontfangen.

(*c*) Is een glaze Pypje in een stuk, krom geboogen, in welker einde men de Schacht van een Pen kan in- steeken.

(*f*) Zyn twee glaze Pypjes door middel van een Blaas t'zamen gevoegt, volgens de meening van *Balibazar Colufzi*, die men, als 'er een oncé bloed in is, met de hand zachtjes drukt, om de loop van 't bloed, na de wille van de Genees-meester, beter te bevorderen. Deze gedaante van de Pypjes heeft *Hippolitus Magnani*, tot grooter volkomenheid gebracht, doordien hy drie deelen van flappe darm in malkander steekt, om het sterke overstorten van 't bloed des te beter te matigen, zo als de Figuur (*g*) ver- toont.

(*d*) Ver- toont de toestel van een Ader-snee, om het bloed over te tappen.

(*e*) Ver- toont de toestel van een Slag-ader-snee, en derzelven band.

De I. *Fig.* (*a*) ver- toont een zilvere Pyp; (*b*) het einde, dat in de Bloed-of Slag-ader gezet word; en is met een dubbelde verheven Kring (*c. c.*) voorzien, om de band daar over veiliger aan te leggen.

De II. *Fig.* Ver- toont een zilvere Pyp, om het bloed in de Arm van een mensch over te storten bekwaam.

Waar

Waar in (*a. a.*) is de zilvere Pyp; (*b*) het kleinder einde, dat in de Ader van de Arm gezet word, (*c*) het grooter einde, waar in ze het bloed ontfangt; (*d. d.*) twee doorgate bladen aan beide zyden, waar door de draat gaat, waar door de plaat aan de Arm vast gebonden word; (*e*) een goot tusschen beide bladen, om 'er de Pyp gemakkelyk in te leggen, dewelke de onderleggende Bloed-ader drukt, dat 'er in dien tyd geen bloed kan uitspatten, en kan gevoeglyk met de goot in de boven lippe van een mensch vergeleeken worden.

De III. *Fig.* Vertoont de Pypen, die men in de Slag-ader, welke het bloed zal geven, en in de Bloed-ader, die het zelve zal ontfangen, voor de overtapping moet inzetten. Waar in (*a*) is, de Slag-ader aan de Hals, die het bloed zal geven; (*b*) dezelve Slag-ader met een strik vast gebonden, zo dat men die ligt weder kan oplossen; (*c*) de Pyp, die het bloed zal voeren, in de Slag-ader gestooken; (*d*) de plaats, waar de Slag-ader boven de Pyp tusschen de dubbelde Kring vast gebonden word; (*e*) de Pyp, die het bloed zal ontfangen, en in de Hals-ader gestooken word; (*f*) de Hals-ader; (*g*) de plaats, waar de Ader op de Pyp vast gebonden word; (*b*) de Ader met een strik, die men weder kan oplossen. gebonden.

De IV. *Fig.* Vertoont een Hals-slag-ader, van een Paard of Os genomen, en aan beide einden boven de zilvere pyp gebonden. Waar in (*a*) is, de Hals-slag-ader; (*b. b.*) de Pypen, aan beide einden in de Slag-ader gevoegt.

De V. *Fig.* Vertoont de gantsche toestel, om het bloed van 't eene Beest in 't andere over te tappen. Waar in (*a*) is, de Hals-ader van 't Beest, daar in het bloed zal overgestort worden; (*b*) de zilvere Pyp in deze Hals-ader gestooken; (*c*) de Hals-ader boven de pyp vast gebonden; (*d*) de Hals-ader met een strik, die men oplossen kan, beneden de pyp gebonden; (*e. e. e.*) de Hals-slag-ader, met de beide zilvere Pypen aan hare einden vast gebonden, die het bloed uit de inbrengende in de ontfangende Pyp overbrengen; (*f*) de zilvere Pyp, die het bloed uit de Slag-ader ontfangt; (*g*) de Slag-ader uit het ander Beest, die het bloed geeft; (*b*) de plaats, waar deze Slag-ader boven de ingestoken Pyp vast gebonden

den word; (i) de plaats, waar dezelve beneden de pyp met een strik, die men ligt kan oplossen, gebonden word, om deze na gelegenheid te openen.

De VI. *Fig.* Vertoont de toestel, om het bloed uit een Beest in de mensch over te tappen, wiens gebruik uit het voorgaande genoegzaam verstaan kan worden.

Nademaal nu deze overtapping van 't bloed uit de eene Ader in de andere alreeds in de Maand *February Anno 1665.* door my geschied is; en de Brieven van de beroemde *Boyle* den 6 *Juny* daar na aan my geschreeven, ook in de volgende Maand *December* onze Antwoord op de zelve, in de *Transactiones Philosophicæ*, die toen ter tyd gedrukt wierden, ingelascht zyn, Maar van de Heer *Dionysius* niet het minste dan een jaar daar na, aangaande deze zake gedacht is, en hy ook zelfs beleid, (al schoon hy 'er, zo hy zegt, reeds voor tien jaren, een gedachten van gehad hadde), dat hy deze overtapping voor mogelyk hield, en uit eenige wysgerige boeken ook verstaan hadde, hoe ze geschieden moeste; zo laat ik andere te oordeelen over, aan wien de eerste uitvinding van deze Proefneming toe te schryven zy.

Maar dewyl eenige Menschen zo gesteld zyn, dat hun niets behaagt, wat zy niet zelfs hebben uitgevonden, en dat ze niets achten wel en gelukkig verzonnen te zyn, waar van zy zich niet als Autheurs kunnen roemen; zo kan dat my niet moeylyk maken, door dien ik dus verre niet weet, dat 'er iemand anders op gedacht heeft, en behalven dat het getuigenis van zo veele beroemde Mannen voor my hebbe, dat ik dezelve in 't werk gestelt te hebben bekend ben. Ondertusschen twyffele ik niet, dat deze vinding, van wien zy ook zy, tot groot nut en voordeel van 't Menschelyke geslacht, in zo verre zy met beraad en door een kloekmoedige hand in 't werk gestelt word, gepreezen zal worden.

Want wy hoeven niet te denken, dat het bloed der andere Dieren met dat van een Mensch, niet zo goed zoude overeenkomen, als wanneer het Menschelyke bloed tot malkander gevoegt wierde; zynde dit niet alleen door de Proefnemingen, kortelyks in Vrankryk beleid, volkomentlyk bevestigt, maar ook noch onlangs van ons ondervonden in een zeker A. C. die door lief-

de uitzinning geworden was, in wiens Arm wy in verscheide reizen eenige oncen van Lams-bloed, in de vergadering van 't *Koninglyke Genootschap*, hebben laten overfporten, zonder dat het hem de minste ongelegentheid, veroorzaakt heeft. Wy hadden ook gedacht, om hem tot zyn voorig verstand te brengen, door deze overtapping noch eenige maal met hem te hervatten, wanneer hy niet liever na zyn zin hadde willen leven, dan voot zyne gezondheid zich laten raaden, waar door wy van onze hoope verftooken zyn geworden.

Maar dewyl 't niet redelyk is, dat men ieder een vreemd bloed in 't Lichaam overbrengt, en geen eenig Genees-middel zo oorbaar is, dat deszelfs vermetel en ontydig gebruik, geen oneer en quade naam aan 't zelve niet zou kunnen toebrengen; zo oordeel ik 't de moeite waard te zyn, om in kort te verklaaren, in wat voot Lichamen, en in welke staat van gezondheid of ziekte, men de overtapping konde in 't werk stellen.

Derhalven, wanneer het bloed zeer verrot en lang bedorven, of met eenig vergiftige hevel van buiten besmet is, of wanneer de ingewanden bezeert en verzwakt zyn, gelyk in de Scheurbuik, melaatsheid, vergift, of andere langduurige en rottige ziekten, pleegt te geschieden; dan heeft men weinig dienst of hulpe, van deze overtapping te verwachten.

Alzo het onzuivere bloed, dikwils door de ingewanden omloopende, zyne schadelykheid en onzuiverheid aan dezelve mededeelt, haare hevels bederft, en hun eindelyk zyn eige hoedanigheid en natuur inprent, zo dat een ander bloed, schoon het uit een gezond Dier word overgestort, geduurig door deze deelen omloopende, ligt besmet word, en in dezelfde hoedanigheid verandert even als de Wyn, in een onzuiver stinkend vat beslooten, terstond deze reuk en quade gedaante aantrekt, volgens het bekende vaarsje:

Sincerum nisi vas, quodcumque infundis acescit.

Maar wanneer uit de Lichamen, die anders wel gesteld zyn, by geval het bloed, door een onmatig Aderlaten, door quetzuuren, of andere bloed-storringen, zo

II. Deel.

R. r

sterk

sterk afgetapt en verlooren gegaan is, dat men zo schie-lyk, als 't de nood vereischt, geen hulpe kan krygen; dan twyffele ik niet dat men het bloed der Dieren, veil-ig en met groot nut in plaats van het verlooren bloed zou konnen overtappen. Ja ook in de jigtige en uitzin-nige Perzoonen, welker Lichamen noch sterk, de in-gewanden vast, en de gesteltheid der Harstnen noch niet bedorven, ook het bloed noch geen verrotting on-derhevig is, zal men mogelyk gech minder voordeel uit de overtapping van versch bloed, dan uit de aftapping van 't. oude, te hoopen hebben.

Derhalven zou 't zekerlyk wel aan te raaden zyn, dat alle Genees-meesters deze heerlyke Konst-bewerking be-hartigden, en by ieder gelegenheid, die zich opdoet, de geheele Weereld bekend maakten, om een groot ver-trouwen der Menschē tot dezelve te verwekken, haar gebruik meer te bevestigen, en haare nuttigheid meer blykbaar te maken.

Ondertusschen zal het aan onze Natie zo tot een ge-luk, als tot een roem toegeigent worden, dat gelyk *Harveius* eerst aangewezen heeft, hoe het bloed, door zyn *Omloop* in zyne eige vaten, ons Lichaam het Leven geeft, van ons eerst ontdekt zy, hoe het zelve uit zyn eigen Lichaam, in een ander, tot deszelfs heil en welvaart, kan *overgetapt* worden.

DE DERTIENDE P L A A T.

Van het openen van een Etter-oog.

DE I. *Figuur* vertoont een Etter-oog tusschen de Vliezen der Oogen, 't welk is een vergadering van Etter, in de Oog-appel dryvende. Deze Etter welt zom-wylen zo vol en hoog, datze het gansche zwart van 't Oog beslaat. De oorzaak is tweederlei, uitwendig en in-wendig.

De uitterlyke oorspronk komt van alle hevige bewee-ginge, als vallen, springen, slaan, stooten, roepen, hef-fen, tillen, en andere oeffeningen des Lichaams, waar-door eenige Adertjes, of in de regenboogs hairige kring daar

daar in de Christallyne vocht beslooten is, of in het druylf-bezie-vlies komen te barsten, als wanneer het uit gelekte in Etter veranderd word.

De inwendige oorzaak is ook veelderlei, als koortzen, ontsieeking van de Harssen-vliezen, Hoofd-pynen, Gemoeds-driften, dewelke eenige vochtigheid in het binnenste van het Oog, door de Slag-aderen kunnen uitstorten.

Als deze Oog-ziekte na de algemeene hulp-middelen, zo van Ader-laten, Koppen, Stoel-gang, Spaansche Vliegpleisters, noch plaats-middelen, als verdroogende en verteerende Oog-waters, stovinge en diergelyke, niet wil wyken; is een Oog-artz genootzaakt, zich tot de Konstbewerking, als in deze Figuur vertoont word, te begeeven, en nooit te verwachten, dat de Etter het dikke Hoornvlies, noch ook het dunne Druylf-bezie-vlies, en de regenboogs-hairige-kring komen door te booren; als waar door de Patient niet alleen het gebruik van het Oogmiffen, maar hem ook zeer ontcierien zoude.

Galenus verhaalt, hoe dat in zyne tyd een vermaarde Oog-Meester, *Jooft* genaamt, de Patienten, om ze van de Etter-oogen te helpen, in een stoel zette, en bonde zyne handen aan de zyde des Hoofds, slaande, en schudde het Hoofd zo lang, tot dat de Etter brak, en neerwaarts zank. Deze Etter nu verdeeld zynde, gebruikte hy verteerende plaatsmiddelen. Maar in onze Konst de verdoerende *Galenus* deze Konst-bewerking mispryzende, raad een opening in het Hoorn-vlies, even boven de samenloop van de vliezen, dewelke men de Kroon of *Regenboog* noemt, om dus de vergaderde Etter uit te lokken. Waar toe zeer dienstig zoude zyn het Werk-tuig in de Brieven van *Burrbi* vermeld, 't welk hier na beschreeven zal worden, om dezelve door de opening uit te zuigen.

Op dat deze Konst-bewerking bekwaamlyk worde uitgevoerd, zo word de Patient A gezet in de Stoel B tegen een helder Licht, en zyn gezonde Oogen C met een doek dicht toe-geslooten zynde, word zyn hoofd D tegens de borst van den knecht E geleid, en vast gehouden: Wanneer de Oog-Artz, na dat hy de Oog-leden met zyn sniker hand opgeschoven heeft, met zyn rechter

hand door het afgeteekende werk-tuyg, het hoorn-vlies op de voornoemde plaats, onbeschroomt door-boort, waar na gemeenlyk terstond d'etter uytvloeit.

Deze Konst-bewerking volbracht zynde, word 'er een vier dubbelde doek, in de navolgende of diergelyke stoving nat gemaakt, overgeleydt.

Rx. Aqu. Plantag. ℥iv.

Rosar. ℥ij.

Liquor. album. ovi. ℥ij.

Troch. alb. Rbas. sine opio ℥ij.

Muccilag. sem. Cydon. & Psyll. cum.

Aqu. Eupbrag. extr. ana. ℥j. M. F. Epithema.

Dit te rugdryvende en Pyn-stillende Water, gebruikt men twee of drie dagen, tot dat de Pyn en roodigheid vermindert, als wanneer men afvegende Heel-middelen by de hand moet neemen.

Rx. Aqu. Rosar.

Fœnicul.

Eupbrag.

Plantag. ana. ℥j.

Syr. de absinth. ℥vj.

Aloës.

Myrrh. ana. ℥ss.

Sal. Saturn. ℥j. M. F. Collyrium.

Dit word warm gemaakt zynde, met een Penceel of Veer, vier of vyf maal 's daags na den anderen, in het Oog gestreken.

Als dan de Oog-wonde wel gereinigt en gezuivert is door de voorschreeven middelen, moet men zyne toevlucht neemen tot sluit-middelen, om de wonde toe te heelen, en het Lid-teeken te bevestigen.

Rx. Aqu. Plantag. ℥iv.

Rosar. ℥j.

Tut. ℥j.

Lap. calamin. ℥ss.

Vitriol. alb. gr. v.

Sach. cand. albiss. ℥ij. M. F. Collyrium.

Waar

Waar op de volkomen Geneezing gemeenlyk volgt, zo de Patient niet verzuimig is om dit Oog-water van *Mesue*, dikwils op een Dag te gebruiken.

Rp. Ceruss. ℥j.
Opii. gr. x.
Sarcocoll. lact. nutrit. ℥x.
Gum. Ammoniac.
Croc.
Tbur. ana ℥j.
Tragacantb.
Gum. Arab. ana ℥℞.
Aqu. pluvial. q. s. F. Sief.

De II. *Fig.* vertoont het Werk-tuig, waar mede men een Etter-oog op de behoorlyke plaats doorboort, word in en uit den anderen, tot het gebruik aldus gezet.

De Letter (*a*) verbeelt het geslooten Werk-tuig, dat van goed yzer word toegestelt; (*b*) is het afgedraaide dekzel, 't geen van de Pyp (*c*) is afgeschroeft, in welke Buis het geknoopte steek-schroefje, wiens punt met de Letter (*d*) en de knoop met de Letter (*g*) geteekent is, vast geschroefd moet worden, gelyk het Werk-tuig (*e*) vertoont; de knoop (*g*) is uitgevonden, dat de Steek-Punt niet verder in het Oog gevoert kan worden, als de knoop, die tegens het Hoorn-vlies aanstoot, beletten moet, 't geen 't Laat-yzer zo wel niet en doet. Alhoewel ik, dewyl ik dit schryf, deze Konst-bewerking door de behendige Wond-artz *Pieter de la Noue*, aan *Sr. Brooks*, een Oost-handelaar, met een Etter-oog gequelt, heb laten volbrengen, die met een stoute en vaste hand met een gemeen Lancet het Hoorn-vlies in myn tegenwoordigheid opende; waar op aanstonts de Etter volgde, maar alzo de Etter-stof door langheid van tyd en de gestadige warmte van de ontsteeking der Oogen, verdikt was: waar door ze haar vloeibaarheid verlooren hebben- de, niet t'eenemaal door het gemaakte gat, uitlekken kon, want ik 's anderdaags de Konst-bewerking hervatten, en de opening verwyden moest, evenwel nam de Etter zyn vertrek, en daar op volgde de volkomen geneezing zonder merkelyke ongelegenheid, door de hulp-midde-

len hier voormaals beschreeven. Dit dienen de Wond-
Artzen in acht te nemen, dat deze Konst-bewerking veiliger geschied in twee Dagen, dat is in twee achter een volgende reizen, om dat de dikte van het Hoorn-vlies de scherpte van het Lancet wederstaat, dat de volkomen opening in een snee niet volgt, en by zo verre men het Werk-tuig zo styf aanzet, zo loopt het Druyf-bezie-vlies gevaar van quetzing, daarom voorzigtiger is, dat men het Lancet dikwils in de zelfde opening kervende aanzet, tot dat de Etter zich tegens het Lancet opdoet.

DE VEERTIENDE PLAAT.

Van een Val-vlies uit te zuigen: Van konstige vochtigheden in plaats van de natuurlyke in te spuiten, en van Purgeer-middelen in de Aders te spuiten.

OM dat het gezicht een zo aangename zaak is voor den mensch, dat hy geduurig 't zelve zoekt te behouden, als zynde een middel, waar door hy alle zyn vordere handel tot behoudeniſſe zyns levens, tot welstand van het algemeene best, en tot voordeel van zyn Huisgezin beſtiert, dus hebben altyd voortreffelyke Verſtanden gewaakt, om middelen uit te vinden, waar door het Oog, wanneer het door iets natuurlyks belemmert is, weer op nieuw de stralen van het aangenaam licht ontfangen kan: onder dewelke niet de minſte is het uitzuigen der Val-vliezen, 't welk den vermaarden Italiaanſchen Wond-Artz *Rochus Matthiolus*, eertyds ten dienſte van *Ferdinandus Carolus*, Aarts-Hertog van Oostenryk; waar van *Joſephus Burbus* in zyn Brief aan den Wydberoemden Genees-heer en de vermaarde Sny-meester, *Thomas Bartholinus* geſchreeven, gewag maakt; welke Brieven, om dat zy iets omtrent de oogen aanmerkenswaardig behelzen, wy voor op zullen ſtellen.

EEN BRIEF VAN
 THOMAS BARTHOLINUS

Gefchreeven aan

FRANCISCUS JOSEPHUS BURRHUS.

Van het Val-vlies in de Oogen.

IK zoude geen volkomen geloof gegeven hebben aan de oogen, al-hoc-wel onfeilbaar, van de geene die my uwe Konst-bewerking van de gequertte oogen en de uitgelekte vochten derzelven te herstellen, tot groote verwondering, door haar gezicht overtuigt zynde, hadden verhaalt, ten ware UE. 't zelve onlangs zeer standvastelyk aan my bevestigde, toonende het gulde Oog-water zelf. Ik geloove UE. alleen, dat UE. deze ondervinding dikwils gedaan hebt in Beesten; als Gansen, Katten, Lammeren, &c. Vorders hebt UE. aangenomen een proefje van deze Konst-bewerking in een mensch te doen, en begeert my voor een getuige van deze ondervindinge, zo haalt UE. een bekwaam subject zal voorgekomen zyn. Ondertussen terwyl dit wachten my verveelt, niet om dat ik twyffelen, maar leeren wil, door dien in deze Konst-bewerking een groot deel van 's menschen gezondheid bestaat, verzock ik UE. uitnuntende Pen, dewelke UE. my onlangs met volle dienstbaarheid aangeboden hebt. UE. hebt de gantsche Wereld opgewekt door de roem van uw ongehoorde Konst-bewerking, en zultze t'eenemaal verzaden, zo UE. volgens uw belofte den toestel van het gulde-water, en het gebruik van dien, aan my ontdekt. Al wat UE. aan my veropenbaart, dat zal UE. tot een eeuwige lof, dewelke UE. met zulke groote geheim verdient heb, strekken, en den mensch, voor wie gy hebt gewaakt, tot een ongelooffelyk voordeel, indien het met UE. verlos in openbare Schriften gelezen mag worden. 't Zal strekken tot een gezach van UE. weetenschappen, dat UE. zulke geheim veel en geleert hebt.

hebt. Daar zyn voor dezen fommige geweest, die zich in deze loopbaan der oogen kloek getoont hebben, maar zy moeten voor UE. schrandereid stille staan. Want de Kristallyne vocht, heeft haar altemaal van te beginnien afgeschrikt, alhoewel zy in 't herstellen van de water en glazige vocht, eenige inventien hebben aangewend. De herwinning van de waterachtige vocht uit een gequest oog vloeiende, heeft den Opper-Artz *Galenus* gezien in *lib. 1. de Symp. Caus.*, cap. 2. *Coiter* heeft het opgemerkt in zyne *Observ. Anat. Chir. Benivenius* beschreeven cap. 74. *de Abdit. Schenkus* heeft het in *Observ. Med.* door voorbeelden verklaart. Noch 't is niet ongehoort van 't glasagtige vocht, wiens gebrek niet wit van een Ey vervult *Duncanus Liddellus* een zeer vermaarde Genees-Heer. Daar word geschreeven van *Hendrik van Heer in Obs. Spod. 4* dat het Sap van Olm-kruit, in de Maand van May verzamelt, in een Haan en een Dochttertje, alle beide vochten herstelt heeft. Wat men gevoelen moet van de Geschiedenisse van *Guicciardin*, nopende het uitgerukte en herstelde oog, laat ik een ander oordeelen. Een Val-vlies gaat men gemeenlyk met uitwendige en inwendige Genees-middelen te keer. Het water van de *Anagallis* met purpere bloeme, heeft 'er veel van haar vlies verlost, wanneer 't zelve in de oogen gedruipt wierd, volgens *Hollerius lib. 1. cap. 21*. Maar van de Kristallyne vocht heeft niemand gedacht, in 't welk te herstellen tot noch toe geen vernuft of hand zich verbonden heeft. Dat deze zo zwaarlyk herstelt kon worden, als gevaarlyk gemist, is van een ieder gelooff. 't Word alleen geoordeelt te zyn een middel, waar door de afbeeldzels van de zienlyke dingen herftuit, of te zamengevoegt worden, het welk nochtans het Net-vlies niet ontbeeren kan. Waarom de Kristallyne vocht een zekere omtrek voor verscheide manieren des gezichts, is aangebooren, omringelt met een dunne vlies, het welke een uitspanning van het Net-vlies is, en overzulks Zenuwachtig, zo dat zyn geboorte zeer zwaar, en zyne Wonden zeer gevaarlyk, schynen te zyn. Daar zyn 'er, die tegens myn wil en gevoelen oordeelen, de natuur van 't Val-vlies te bestaan in de vloeibaarheid van 't Kristallyne vocht. Want al ze ryp en digt is, word zy met de Naald

Naald gehecht door het weg-nemen van de vochtigheid in het Hoorn-vlies vergaadt, zonder letzel van het Kristallyne vocht, maar als het Val-vlies noch niet zeer verouderd is, word het Kristallyne vocht niet door de scherpe en bittere Plaats-middelen verdikt, maar de uitwendige vochtigheid, die zich tegens het Kristallyne vocht heeft aangezet, word verdreeven; waar van de waarheid door zekere opmerkingen onwederleggelyk is, als den vermaarden *Celsus lib. 6 cap. 6 §. 35.* aanmerkt. Het verdikken van het Kristallyne vocht heeft na *Galenus lib. 1. Sympt. Caus. cap. 2.* ingevoerd; *Quarrens van Parys* geboren verklaart het voor een ongeneeslyk quaad, of zo het Val-vlies om laag geduwt is, blyft het Kristallyne vocht zodanig, als het geweest is. Want het heeft een Hart-achtig weezen, 't welk of door de warmte meer word opgedroogt; of van de lucht gelyk, als wy in de uitgenomen Kristallyne vochten van Menschen, Beesten en Wal-visschen, hebben opgemerkt. Want het Val-vlies zet zig gemeenlyk voor de Oog-appel, zonder het Kristallyne vocht te belemmeren, ten zy een ander ziekte, daar by gevoegt word. *P. Vegetius lib. 2. Art. Veter. cap. 16.* verklaart, dat een Val-vlies zich niet genoegzaam openbaart, door eenig teeken als het afbeeldzel van den aanschouwer, zich in het bezette Oog als in een Spiegel, niet meer vertoont. 't Welk de bygeleovige Oudheid, voor een teeken des doods hielden. Want *Aelius Spartianus* verhaalt van den Keizer *Pertinax*, dat op die dag, op dewelke hy vermoort wierd, in zyn Oog-appel geen afbeeldzels, van de geene die hem aanschouwden, zich vertoont hadden. *Servius* Uitlegger van de Rym-dichter *Virgilius* verhaalt volgens de Natuurkennis, dat drie dagen te vooren in de Oog-appel van iemand, die sterven zal, geen afbeeldzels gezien worden, ja de Oog-appels in de uur des doods wit worden: 't welk hy ten quaaden duid op deze Rym, uit het vierde Boek van *Aeneas*.

Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat.

Dat is: Wekt slaap, en weer beneemt, 't gezicht aan dooden. Want *resignare* of ontzegelen is hier open doen, als aanmerkt *Adriaan Turnebus lib. 24. Adv. cap. 26.*

volgens de Roomfche gewoonte, na de welke de oogen der dooden, op de stapel-hout geopent wierden, die te vooren van de vrienden in huis geflooten waren, om dat het onbehoorlyk zoude zyn, dat de oogen niet aan den Hemel wierden vertoont, dewelke voor 't laaft van een Mensch gezien waren, als *Plinius* redeneert *lib. 2 cap. 37.* Maar in dezen word niet opgemerkt de ongefeltheit van het Kriftallyne vocht, maar alleen een gebrek van het ingeboren licht en warmte. Van wegens de blindheid is een ander zaak, dewelke uit een ongefeltheit of gebrek van het Kriftallyne vocht voortkomt; aan deze verfehafft UE. met een ongehoorde voorspoet, Oog-waters. Dat het uitlekken van het Kriftallyne vocht, oorzaak is van blindheid, bewyft *Felix Platerus* door zyne ondervinding *lib. 1. Observ. p. m. 114.* *Guernerus Rolfincius* heeft *lib. 1. Diff. Anat. cap. 13.* opgemerkt: Dat het gebrek van het Kriftallyne vocht in een zwarte Staar de oorzaak van blindheid is geweest, wanneer het Glas-achtige vocht 't zamen gevoegt te zyn, heeft onze *Stenonius* (*in Anat. Charcar.*) in het oog van een blinde Vrouw gezien. Wat in deze en andere fchuilt, gy als een *Lynceus* leert *Polyphemus* achterhalen. Want uit wat oorzaak de ongefeltheit van 't Kriftallyne vocht, en aan wat voor een ziekte zy verknocht is, als maar de Vliezen ongefchent zyn, beloofte uwe Oog-water gezontheit. Maar alle Liefhebbers met my, verlangen met finert UE. te hooren van dit geheim te fpreken, op dat gy ten laaftten het verlangen na zulk een groote Konft-bewerking, ten vollen voldoen zoudt. Ik ben verzekert van veele, dat zy twyffelen, en kenne, dien UE. deze roem benyden. Deze verfmaat, de andere leert, maar bemindt de toefstemmers. Onderrecht de twyffelende, aan welke Oog-ziektens UE. geheime Konft-bewerking kan dienftig zyn? of 'er voor de heldere Drop of zwarte Staar, eenige hulp overig is? of hier door het gezicht der geenen, die uit een Traan-vloed of ouderdom fchemeren, herfteld kan worden? Daarenboven neemt deze zwarigheid weg; door wat kracht dit enkel Oog-water tot verfehiede gedaante van de dric-dubbelde vochten, 't zamen loopt? Op wat manier deze Kriftallyne vocht van nieuws zodanig gefatzoeneert kan worden

den, dat het niet verscheelt van zyn fatzoen, noch van zyn plaats afwykt, waar mede, zo het van plaats verscheelt, belet word, dat een ding niet dubbeld word gezien? of de mistelde fatzoen van de Oog-appel in het voorste of achterste deel, geen byzien veroorzaakt? of in een Mensch grooter zwarigheid of meerder toefsel vereischt word? of de zelve geneezing na verscheidenheid der Oogen in ieder Mensch, verandert moet zyn? of deze Konstige vochten met de natuurlyke opmogen, en durabel zyn? of na het uitperzen der vochten, zy tot de oude Oog-appel herbracht konnen worden door het toedoen van de hand, of band, of van zelfs door het nieuw ingegooten Oog-water? wat de fyne Vliezen herstelt? wat Werk-tuig noodig zy, tot zo zwaare Konst-bewerking, daar noch geen Mensch van gedacht heeft! 't Was eertyds een voortreffelyke manier van een Val-vlies te geneezen door de Neus, als ons *P. Vegetius lib. 2. Art. Veter. cap. 21.* aanwyft. Hy steekt een dunne Pyp in de naauwste gaten van de holligheid der Neus, door dewelke die, de welke men geneezen wil, een Mond vol Wyn blaast, op dat de Wyn door de inwendige Aderen tot de Oogen toe zoude doordringen. Welke gaten naderhand netter ontdekt en beschreeven zyn van onze *Stenonius in Observ. Anatom.* De wegen zyn weder in 't Licht gebracht, daar de Konst-bewerking uit-gestorven is. Of het Oog buiten zyn kas gezet moet worden, word onder onkundige gevraagd? Dit uit-drukken der Oogen vervolgt wyd-loopig *Aegineta lib. 3. cap. 22.* en *Actuarius lib. 2. M. M. cap. 7.* En de welke de Oogen zo gebrooken worden, dat zy zo verre uitsteeken, dat den Oog-appel van zyn plaats verzet schynt te zyn, konnen noch door tyd noch konst, ooit tot het gezicht gebracht worden, volgens *Hippocrates lib. 2. Prædict.* Van dit uit-perzen der oogen, hebt gy in onze vriendelyke t'zamen-spraak, geen vermaan gedaan, zo dat ik twyffel aan de waarheid van de Heer *Monconys*, Fransman, dewelke van uwe geheim volgens verhaal van den Kanunnik *Septalius*, Milaner, in *Itiner. tertio Italiae pag. 492.* redenerende, schryft. *Hy zeide my van het geheim van Borri van het gezicht aan een Dier weder te geven, na dat het Oog buiten het hoofd gezet, en een snee gedaan zy in het wateruchtig vocht, wel*

opleet.

oplettende, dat de Gezicht-zenuwen noch andere vochten niet gequest worden, dat men in de wonde spuiten moet het sap van de groote stinkende Gauw, en dat het gat met een vlies overtrokken word, maar 't is nodig, dat deze Konst-bewerking geschiedde op een Marmel-tafel, en belet worde, dat het Dier zich niet en roert, noch 't zelve opent; Maar niet genoeg voor de waardigheid en grootheid van uwe Konst, maakt hy alleen gewag van het waterachtig vocht, daar UE. alle vochten zonder onderscheid kont uit-perzen, en herstellen. Vorders zal UE. geen zwa-
 righeid maaken van my te ontdekken, of UE. de stinkende Gauw, een gedeelte van het geheim, dat ons *Septalius* verhaalt heeft, voor goed keurt. 't Welk, zo UE. doet, zullen wy niet alleen UE. erkennen voor een uitvinder van nieuwe schatten uit de schoot der Natuur, maar ook dat UE. het leezen der oude Schriften, het gemeene lot van de Geletterde van deze Eeuw, en haar naarstigheid te boven gegaan zyt. Want de oude Genees-Heeren hebben om de gebreeken der Oogen te verbeteren, voornamentlyk in een Val-vlies weg te nemen, geen krachtiger kruid als de stinkende Gauw uitgevonden: en dat, of door een afvegende en verteerende kracht in een Val-vlies, of door verborgen reden in alle blindheid. Van het Val-vlies spreekt *Galenus lib. 8. simpl. Med. facult.* aldus: Het Sap van de stinkende Gauw is bequaam om het gezicht te scherpen, byzonderlyk in die geene, in wiens Oogen iets diks voor de Oog-appel vergadert word, dat een dun makende en verdwynende kracht van doen heeft: Want het veegt sterk af, waar in *Aegineta* toestemt *lib. 7. c. 3.* waarom hy ook verklaart, dat het Sap goet is om de Oogen klaar gezicht te geven. *P. Vegetius lib. 2. Veter. cap. 16.* kookt de de wortel van *Fennekool*, en stinkende Gauw of Wynruid op een derde, en wascht alle daag het Oog daar mede. *Dioscorides*, die groot gewicht aan deze voorstel bybrengt, zeit *lib. 12. c. 21.* dat het Sap in een kopere Pot met Honing en Pruimen gekookt, groote klaarheid aan het gezicht geeft, om het bytende en scherpe Sap. De zelve in 't laaft van dit Hoofd-stuk pryst dit Sap tot blindheid door een verborgen kracht goed te zyn, maar na 't verhaal van anderen, want de Swaluwen, wan-
 neer

neer hare Jongen blind zyn, met dit kruid hun gezicht herstellen. *Dioscorides* volgt *Avicenna lib. 2. tr. 2. c. 199.* Dat dit kruid ook deze kracht heeft, wanneer de Oogen uitgehaalt zyn, getuigt *Plinius lib. 25. c. 8.* maar om dat hy twyffelt, voegt hy daar by, *als zommige willen.* Want *Celsus* noemt het een Fabel *lib. 5. c. 6.* Maar by de twyffeling der Ouden is ons genoeg, dat het *Burrbus* zeit, dewelke het oude bevestigt, nieuwigheden, de Oudheid onbekent, uitvindt, en over al door zyn verstand, en gelukkige ervarentheid der Natuur heerscht. Tot verschooning der Ouden is *Ausonius* zeer fraai, als hy tot *Symmachus* schryft, *Edyll. 11.* Een ander kan op een ander plaats meer vinden, niemand vind het altemaal. Maar **UE.** doorluchtige *Burrbi*, zal ik voor de Oogen om myn Oogen bidden en smeeken na de wyze der Ouden, en op dat ik met de Schryver *Milesius*, en volgens verbetering van den grooten *Lippius*, in een Brief, de welke wel de hoop, maar niet de schuldige plicht door zyne wydloopigheid te buiten gaat, een cinde maakt: Laat toe, bid ik **UE.** terwyl de gelegenheid is, dat ik groote en byzondere vruchten van **UE.** genegenheid mag genieten, en deelt aan het Gemeen mede uwe konstige Geneezing der Oogen, daar na van **UE.** zeer verlangt word, op dat na dezen niemand zyn eigen Oogen mistrouwt: Vaart wel, Voester-kind der Natuur, op dat gy, die zo scherp ziet, de Oogen van andere verder verlicht. Geschreeven te *Hagestede*, den 30 *January* 1669. van *Th. Bartholinus.*

*Een Brief van de Konst-bewerking
om de vocht der Oogen te her-
stellen.*

Geschreeven aan den wyd-vermaarden.

THOMAS BARTHOLINUS.

IK kan niet weigeren UE. die in deze eeuw zyt, een oprechte Minnaar der wysheid, zonder nadocht van een verblind gemoet, mede te deelen de Konst-bewerking, waar door ik tot Amsterdan menigmaal oogen van Beesten en Menschen diep en dwars doorgesneeden, zo gelukkig tot haar voorige stand gebracht hebbe, dat 'er ook het minste Lid-teeken niet overbleef. Nochtans dient eerst het verhaal van de Historie voor te gaan, waar door UE. zekerder zult worden, door wat middel ik tot kennis van dit geheim gekomen ben. Ik vertoefde tot *Romen* om wetenschappen te leeren, als de faam van den nooit volpreezen Prins, een Doorluchtige en Edelmoedige Beminmer van alle Geletterde, *Johannes Paulus Jordanus Ursinus*, tot myn ooren bracht, dat 'er oogen van veele Dieren doorsneeden en herstelt waren, en de Konst hem was mede gedeelt van een Ridder van *Napels*, die aldaar om de borgerlyke oproeren uitlandig was. Myn gemoet ontfak door zulken grooten drift tot deze zeldzame wetenschap, dat ik niet weet hoe veel gelds besteedt zoude hebben, om ten laastten dit geheim deelachtig te worden. Maar de Ridder was van *Romen* in zyn Vaderland vertrokken, waar na ik om deze oorzaak alleen voorgenomen had te gaan. Onderwylen ontfak de Pest zo hevig tot *Napels*, daar na tot *Romen*, en na dat ik twee-en-twintig Jaar versleeten had tot onderzoek en kennis van de natuur, wierd ik ge-eigent van myn Vaderland *Milanen*, en tot myn groot leetwezen afgerukt van de gewenschte t' zamen-spraak met den voornoemden Ridder. Waar uit blykt, dat zy verre van de

waar-

waarheid afdwalen, die my na geven, dat ik de Konst der Medicynce tot *Napels*, dat ik nooit gezien hebbe, geoeffent hadde. Maar in deze bedorven eeuwe staat het sommige stinkende Kikvorschen vry uit haar vuile Inctkokers leugen uit te kwakken, op dat zy de waarheid verduisteren. Als my dan een ongestadig lot uit *Italien* in *Duytsland*, en uit *Duytsland* na *Amsterdam* vervoert hadde, wierd ik bezocht van een beleeft Engels Ridder *Robert Sobhucl*, de welke, als ik hem eenige zeldzaamheden in de Stofschy-konst getoont hadde, gelieft heeft tot erkentenis van dankbaarheid, niet alleen met zyn eigen handen deze Konst-bewerking in het Oog van een Gans in 't werk te stellen, maar ook my de kennis van het Oog-water te ontdekken, 't welk hy van dezelfde Ridder bekomen hadde, als hy by geval tot *Florence* in een Herberg gehuisvest ware. Dit water word getrokken uit de bladeren van *Chelidonia major* of de stinkende Gauw door B. M. by het welk in het glas een grein Camphor gedaan word om de bederving af te weeren. Dit is het gheele geheim my vanden Edelmoedigen Ridder *Robert Sobhucl* ontdekt, en het eenigste, dat ik hem dank weet. Maar op dat van myn konsten reden geve, zal ik daar by voegen, 't geen van my daar by gevonden is?

Voor eerst worden door dit water zeer ras de door-gesneeden oogen van Vogels herstelt, en met zulke aardigheid speelt in haar de regenboog, en glans der stralen, dat zy de schoonheid van natuurlyke verre te boven gaan, ja in die geenen, die tweemaal gesneeden zyn geweest, omaan de Artzen te toonen de herboorte van alle vochten, worden de herschappen oogen zo gepolyft, dat zy glinsteren of het Diamanten waren, van welke herboorte der oogen, den Geleerden *Olaus Borrichius* in zyn Rymgedichten, een aardig getuigenisse gegeven heeft. Maar met byzondere behendigheit, moet voorgekomen worden, dat de Gezicht-zenuwen niet gequetst worden, 't welk anders terstond belet de voortgang van dit wonder. In viervoetige Beesten, alhoewel ze jong zyn, worden de gesneeden oogen met meerder moeite herstelt. In een twee-jarig Paard, om dat in haar het Kristallyne vocht de hardigheit van hoorn heeft, heeft deze Konst-bewerking haar voortgank niet gehad, maar wy hebben een

gelukkige uitkomst bekomen door een water van meers-
 der konst, dat hier beneden ontdekt zal worden. Het
 gezicht van blaauwe oogen, word zeer gelukkig met dit
 enkel water, uit stinkende Gauw getrokken, gescherpt, als
 myne zyn, die van daag noch de Letters van een Boek
 in Folio gedrukt, op de wydte van zeven schreeden le-
 zen, en in tegendeel het schrift, hoe klein het ook is,
 als het haar dicht voor gehouden word, volkomentlyk
 onderscheiden. Na de blaauwe Oogen pryzen de
 kracht van dit Water die geenene, die graauwe, en wit-
 te hebben. Maar weinig voordeel trekken uit dit Wa-
 ter de zwarte Oogen. Ik kan my niet genoeg ver-
 wonderen, waarom de Artzen tot de toefel van dit
 water de Wortel van het kruid overflaan, dewelke als
 men ze ook in de winter dwars doorsnyd, volkomentlyk
 een afbeeldzel van een oog van een wickende Papegaay
 vertoont. Ik ken een oude Hoog-duitsche Vrouw van
 tachtentig Jaren, dewelke met de Naald zonder bril, alder-
 hande Borduur-werken, zeer aardig uitbeeldt, en zy was
 gewoon alle Jaar eens haar Oogen in de Zomer, met het
 Sap van dit Kruid, te zuiveren, maar de minste druppel
 van dit water, uit de Wortel getrokken, die felle pyn
 verwekt, trekt uit de zelvige een ziltig nat, 't welk men
 in een linnen doek ontfangen en tot lyn uit-droogen
 kan. Dusdanige krachten geeft van zich de *Chelidonia*
Major, 't zy by middel van uit-geperst sap, of overge-
 haalt water gebruikt word. Daar na heeft een Konst
 van my uitgevonden, een krachtiger middel verschaft,
 want zyne krachten gaan verre te boven het Napelsche
 Oog-water. Men moet dan in de alderzuiverste aarde,
 waar by het twintigste deel van bloem van Swavel ge-
 daan is, het zaat van stinkende Gauw zaaijen, en in een
 yzere Pot beslooten zetten onder den blaauwen Hemel,
 tot dat zy tot een plant groeien, waar van de helft met
 de Wortels met de donkere Maan, moet uitgetrokken
 worden zonder dezelve te wassen of knutten, waar door
 het fyne stof des Hemels, in de gaatjes van alle planten
 geplant, weg-gedreeven word. Smytze in een glaze kolf
 waar op de helm, en ontfangvat zeer dicht toegesmeerd
 zynde. Daar na maakt messen van zeer konstige fyn-
 heid van een groot gedeelte stinkende Gauw, dewel-
 ke

ke op een kool een geheele dag van de Son gedroogt is. In dewelke, nu vast gestampt zynde een houre bak na acht dagen gestinge, den kolven begraven moet worden, als wanneer in de tyd van ses weeken, een water daar uit getrokken zal worden van wonderlyke krachten. Boven dewelke ik geenzints twyffel te stellen de krachten van het zoetste water van *vitriolum martis* overgehaalt op de manier, die hier na verklaart zal worden, en tot dit werk alder-eerst van my, dat ik weet, gebruikt. Want om door-gesneedene zwarte Oogen te herstellen, gaat zy de stinkende Gauw, door wat konst ook toebereidt, te boven; Byzonderlyk zo 'er eenige reizen een half pond goud, zeer gloeiende in uitgebluft is. Veele Chymisten mispryzen dit uitbluffen van fyn goud in dranken van de Ouden voorgeschreeven, maar zonder ervarentheid; om dat ik dikmaals de geneezing van Roos en in-eetende Sprek-vuur, door gloeiend goud in bequame waters uit te bluffen, verkreegen hebbe. Ja om een Buik-loop en de Hert-klopping te stillen, heb ik tot noch toe geen krachtiger Genees-middel konnen uitvinden, als Wyn, of Roos en Bortagie-water, waar in het fynste Goud, door *Antimonium* gezuivert, uitgebluft is: en ten laastten ben ik gewaar geworden, dat het Goud, tot dit einde dikwils gebruikt, merkelyk in zyn gewigt verliest, en zyn stralende verwe boven op, met een Graauw-achtige en Rood-achtige rooft, om-trokken word. En op dat U.E. niet gelooven zoud, dat het Goud besmet word van de rook der Koolen, weet dat alle deze ondervinding by my gedaan zyn in een dicht toegesmeerde Smelt-kroes, en dat dikmaals het Goud in een pond Regen-water, dat in een vergult en schoon vat ontfangen was, heb uitgebluft. En als het water door gestadig uit te bluffen vermindert was tot drie oncen, wierde zyn verwe zo wit als Melk, maar als men het zelve liet uitwasemen, bleef 'er een asch over, waar uit eenig Goud in de Essay gevonden wierd. Alle maakzels worden ontbonden door de beweging van vuur en water, wat gevoelen ook ander tegens deze ondervindinge, dewelke op een vaste grond steunt, hebben. Doch ik moet niet overslaan de Aanmerking van het toe-bereiden van het *Vitriolum Martis*. Terwyl ik hier boven geleert hebbe, dat alle Kruiden

door mist van haare bladeren konstig toebereid, noodzakelyk in haare ontbindinge behouden de proportie van de verborgen hoedanigheden, dus zal ik nu oprecht ontdekken een enkele manier, maar tot noch toe in geen Werkhuizen van de Chymisten gehoort, te weten om in koud yzer, vuur te verwekken. Neemt tien pond versch en dunste vyffel van yzer, een pond schoon Rivier-Fonteyn of overgehaalt water, roert het in een wyd vat met de handen zo lang, dat alle het vyffel gelyk nat word, waar mede een Glaze-vat op de helft gevult moet zyn, waar op men zyn helm en ontfanger zetten moet. Laat dit vat, onder veel droog linnen gestelt worden, dat het rond om daar van omcingelt is. Qualyk anderhalf uur geleden zal dit vat, wonderlyk opzieden, niet anders of het ongebluschte Kalk was, en geeft Water van hem van wonderlyke kracht, zo tot het gebruik van het snyden van bruyne en zwarte Oogen, als tot andere voortreffelyke gebruiken, in de Medicynen. En alhoewel het van alle scherpheid ontbloomt zal zyn, zal het veiliger en krachtiger uitwerken, als eenig ander staal-water doen, om dat in dit Water, de hoedanigheden van de uitwerpzelen uitgezondert zyn. Als het vat met dit vyffel verkoud zal zyn, zult gy het in een zeer harde yzer-steen verhard vinden, uit de welke het zoetste *Vitriolum* getrokken wordt door een byzondere Konst, aan myn geheime vermaak, alleen toegeeigent.

Vorders het snyden der Oogen vereischt een zachte Hand, van een verstandige Sny-artz, dewelke de Oogvliezen in 't lange doorsnydt, noch het Staal dieper als het middel-punt van de kas der Oogen, indrukt; want zo wanneer de diep-gelegene vezelen, voorspruitende van de gezicht-zenuwen, geraakt wierden, zal de geneezing zwaar of ongelukkig zyn. Van my worden geen Vliezen weggenomen, maar door het zacht drukken van myn vingeren, worden de vochten alleen uitgeperst. Maar zo zy, gelyk gemeenlyk gebeurt, met een taaije droogte bezet zyn, zo moet een Chirurgy meer tyds verspillen, en groote neerstigheid gebruiken, in de draden af te zuiveren, dewelke gestadig van de kanten der Wonde af snyderen, en altyd afgeveegt moeten worden door de bovenverhaalde vochtigheden. Ik zoude my zelven onkundig in de Genees-konst toonen, zo ik met U E. niet beken-

de, dat de gesneden Ogen in Jongen lichter geneezen, dan in Ouden, om dat volgens de pryzelyke Aanmerkinge van *Stenonius*, het Kristallyne vocht in jonge Dieren, noch niet in veelderhande Schellen te zamen geronnen is: Want anders de zelve een lange tyd opgezoden en in de Lucht gedroogt, wanneer ik ze door een harde Kneuzinge en vergroot-glas hadde beproeft, zich zomwylen als ontallyke schrabben van dunne zemelen, ver-
toont: Als my gisteren avond onder de spys Visch wierde voorgestelt, nam ik uit haar het Kristallyne vocht, het welk zachtjens door de Warmte van de Kachel-oven opgedroogt, in holle Schilfers springende, ver-
toont hebbe. U. E. moogt vragen, hoe de Natuur de Geesten van deze Waters in een Kristallyne vocht verandert. Buiten alle twyffel volbrengt zy deze hardigheid door de buizen van de gezicht-zenuwen, uit de welke de fynste Geesten vloeijen, luchtig, en toebereid tot het Leven, van alle de vochten en Vliezen. En om dat de warmte in het middel-punt van ieder bol te zamen gedrongen wordt, als blykt in een ziedende Ketel, wiens uitterste zo van den bodem, als van de dekzel, ook in de heefste trap onbeschadigt; van de Vingers geraakt kan worden; zo moet het Kristallyne vocht, als de gaatjens in 't midden van de Zenuwen niet verstoppt zyn, noodzaakelyk verharden, van de middel-puntige warmte. Tot deze herstelling is geen band of Werk-tuig meer van nooden, als een Mes. My is niet onbekend geweest het zwakke gezicht, door de Netis te gemoed te komen. Waarom ik acht, dat ik niet moet verzwynen het zeldzame Werk-tuig om de Valvliezen der Oogen weg te nemen, van den Edelen Wond-
artz *Rochus Matthiolus* uitgevonden, eertyds Lyf-Chirurgyn van den Aarts-Hertog van Oostenryk, *Ferdinandus*, wiens geheugen ik zonder Tranen niet gedenken kan, om zyne heerlyke gaven, als ook de groote weldaden van eer en schatten aan my beweezen. Deze Konstenaar had uitgevonden een Naald hol gelyk een Riet, eindigende in een onzichtbare Punt, met dewelke hy de Oogen doorboorde, en door de zelve de Valvliezen uitzuigen kon. Maar om dat de groote naauwte van het Mondje en de dikte van het Valvlies, die uitgezogen zou worden, de behendigheid van dezen aardigen Konste-
naar

naar ophielden, om zyn werk te volbrengen, heb ik hem geraden, dat hy in zyn spitze kopere Naald, in manier van een subtyl Penceel, sluiten zoude eenige van de fynste draden van Goud, dewelke van de omdraijende Vingers van een gezet, dewyl de Naald het middel-punt van de Oog-kas bezet, zoude als uit een kopere Scheede, gegedreeven worden, en het Vlies als een vochtigheid of onderscheppen, of in kleine stukjens kerven, de welke na dat zy dit werk hadden volbragt, weder zouden ingetrokken worden, tot de holte van de kopere Naalde. Hier van heeft de Mensch een zeer gelukkige uitkomst verzekert, om dat de Val-vliezen door dit Werktuig weggenomen, niet meer opgerezzen zyn, om de stralen van het Licht te neemen, daar anders die Valvliezen, de welke door de gemeene Naald neergeschooven worden, allenskens door het bewegen der Oogen, van haar grond opryzen.

By deze gelegendheid zal ik verhaalen, dat het scherp gevoelen van de Pyn, alleen in het uitterste van het doorgeboorde Hoorn-vlies gevoelt word van die geenen, wiens Oogen zullen doorstookeu of gesneeden worden, maar zo haast de Naald of het Mes, tot het binnenste van de andere Vochten of Vliezen gekomen is, dat de Patienten van de Wonde gansch geen Pyn gevoelen. Ik zoude deze Brief konnen verryken met een groot getal van Geneezingen, maar een of twee van de voornaamste zal uwe vermaak in Weetenschappen konnen vermeerderen. Als ik tot *Straatsborg* woonde, quamen my spreken de Ouders van een zeer schoone Jonge Dochter, dat ik haare Oogen, altyd tranende, wilde geneezen. U E. zoude gezeydt hebben, dat de beide Sonnen in de Zee van Tranen zoude geduikelt hebben, de welke geen Medicynen, van het Oosten aangebracht, door bestier van de Artzen hadde konnen helpen. Nochtans wierden de Oogen herstelt van my door het enkel afzietzel van Beenderen van Ossen zonder merg en Kaf van Tarwe in de tyd van drie weeken. Wie zou dit gelooven? maar hier van is getuige den voortreffelyken *Jobannes Kufferus*, een gelukkige Lyf-artz van veele Prinsen, de welke van my om zyn byzondere gaven, eertyds tot myn makker van myn geheime geneezing verkooren, van deze Geschiedenisse volkomme

me getuigenis kan geven. Dit Genees-middel heb ik dikwils tot *Amsterdam* gebruikt, alwaar nodig was de weiachtige vochtigheden op te droogen, noch de Hoop, in zo slechte middel gestelt, heeft my nooit van myn gewenschte uitkomst ontzet, zo dat ook Gods Almogende Voorzienigheid in een dunne Stroi-halm uitsteekt Om de Knoesten en de Nagels in het wit der Oogen weg te nemen, heeft my altyd voor een zacht in-etende plaats-middel verstrekt, de Gal van een Mensch, als zy uit een kopere Kolf en Helm in B. M. was overgehaalt, maar de Wonden van het Hoorn-vlics, geneest wonderlyk het Water van het wit van Eyeren. Myn Hert, als gy weet myn Vriend, zal altyd een onverzadelyke begeerte na of tot Weetenschappen hebben. 'T heeft weinig gescheelt, of myne ondervindingen hadden my in een nieuwe Deucalion hervormt, op dat ik voor alle ziekten, voordeelig zoude kunnen zyn. Daarom hebben myne handen ook niet gespaart de Steenen, en onder die, de geene het Oog van de Weereld (*Oculus mundi*) genoemt wordt. Zo die in het Water of andere vochtigheden geweekt word, deeld dat het zelve een groote kracht mede, namentlyk om alle versche ontstekingen der Oogen weg te neemen. Want 't is wonderlyk, dewyl zy dof is, zo haast zy vochtigheden aan-raakt, word het in een Hyacinth verandert, en zo haast zy weer in de Lucht gezet wordt, als een naarstige bewaarder van zyne kracht, trekt hy zyn heilzaam Licht weer binnen, dat zy weer zal toonen, zo haast het noodig zy, dat zy zyn doorstralende helderigheid, weer aan de vochtigheden, mede-deele. Hier voeg ik by, dat ik in den Haag een Edelmans-Oog, het welke de lengte van een dwerfse Vinger buiten zyn kas hing, door een t'zamen-trekkend Oog-water, en een bescherm-pleister van *Vigo* om de Hals geleid, in 't kort geneezen hebbe. Dat ik in deze Brief zoude willen besluiten alle myne ondervindingen, die ik in zo veele Jaren by verscheide gelegtheden bekomen hebbe, zoude geen minder moeite zyn als of ik deze Brief met een eenig droppel Inkt beschryven wilde. Deze zwarte Inkt doet my gedenken, dat ik opgezwollen en blaauwe blutzingen der Oogen, geholpen hebbe, als ik myn open mond aan de Oogen zettende, en de zelve met een stoovinge van een dampige Aassem

verwarmende, op staande voet alle Pynen stilde. Het is dikwils gebeurt, dat een bol gezwel van een steek van een fenynige Spin, of door toevloed van een toeval de Oogen opgeblazen hadde, als een kleine Blaas, welke toevallen ik voorzag, dat de vergezochte hulp-middelen van een verdroogende stoving, weinig zoude helpen, op dat ook de Genees-konst by my in diergelyke voorvallen van geen krachtige middelen, zoude berooft zyn, heb ik uitgedacht een kerving, wel door yzere Lancetten, maar die men om haar dunheid pampiere zoude zeggen. Ik belaste de Chirurgy, dat hy die Lancetjens in het dunste vooren van het gerompelt vel, recht zoude steeken, want by aldien de sneeden schuins gedaan worden, zal 'er geen vochtigheid uitzyperen, en zullen de Patienten ontzieren, met een leelyke ontsteeking. Uit deze gelukkige regel van snyden blykt, hoe krachtig de voedende Natuur haar levendig-makende kracht, bewaart, buiten wiens Palen van verlos, geen Dienaar geoorloft is met zyne Genees-middelen uit te spatten zonder groote schande van de Konst en zyn naam. Na de snee volgens den eisch van het gezwel, na dat het groot of klein is, diep of ondiep in 't werk gestelt, kan te pas gebracht worden op de Wonden een kop, als een Distilleer-helm toegemaakt, op dat de Chirurgy door het Mond-vat, de overtollige vochtigheden, 't zy bloedig, brak, onsmakig, melk-achtig, geel, zachjes kan uitzuigen: By zo verre de Wonden te vroeg toelopen, en de vochtigheid opwelmt als in een beslooten, mag men de Snee op nicuws hervatten, om dat deze Konst-bewerking niet pynlyk is aan de zieken. Ondertusschen moet men niet voorby gaan het gebruik van het volgende smeerzel. Des Somers als het volle Maan is, vangt men levendige Kik-vorsschen, welkers huid afgestroopt en het ingewand uitgenomen en aan een draad gereegen, zonder dat zy malkanderen raaken, opgehangen moeten worden in een Bad-stove, van stof en vochtigheid bevryd, op dat zy drogen zouden: Maakt ze dan tot een klein fyn Poeder, waar by een derde deel *Meel van wit Styffel*, en een vierde deel van *Tutia* en *Bolus*, gevoegt moet zyn, en zo veel verkoelende Zalf van *Galenus*, als 'er genoeg is, op dat zy een behoorlyke consistentie ontfangen. 't Welk zeer krachtig

rig de schuilende vochtigheden uit alle deelen des Lichaams neemt, zo dat men zomtyds ook de dunne vochtigheid, alſchoon de huid niet ingefneeden is, droppels gewys ziet uitzyperen. Vorders heb ik een Hond gezien, wiens beide Oogen tweemaal gefneeden, ik herſtelt hadde, na vyf Jaren de zelve volkomentlyk te gebruiken, met het zelve fatzoen van alle deelen der Oogen. Zo de Konſtbewerking wel volbracht wordt, verwaſt t' eenemaal het Lid-teeken in de Oogen van alle Dieren. De voornoemde vochtigheden van de ſtinkende Gauw, en Vitriool in een damp verwaafemt, en door kopere Pypen van de Oogen ontfangen, hadden my hulp beloofd in het ecne Oog. van de Gravinne van *Brederoode*, zo zy langer de geneezinge had konnen uitſtaan, om dat zy om den anderen dag myn en anderen het getal der Vingeren konde wyzen in een uitgeſtrekte hand, na twee Maanden gebruik van deze rooking, maar de Vingers vertoonden haar als ons de ſchaduwten der Lichamen, in de Son. Voor 't laaſtſte zyt vermaant, dat uit de overblyfzels na de diſtillatie van de ſtinkende Gauw, een Oog-water gemaakt kan worden, 't welk zeer dienſtig is voor tranende Oogen. Zy worden gekookt in 't Vet van een Capoen, met even veel Olie van Eyeren, en als zy genoeg gebraden zyn, worden 'er eenige druppelen na uw welgevallen van Olie, uit het zaad van de ſtinkende Gauw uitgeperſt, by gedaan. Myne Zieken hebben wel eertyds op haar Hoofd gebonden een Kuſſen, van het Poeijer van Koper-rood en Wortels van ſtinkende Gauw, over een Wolfs-Oog geſtrooid, en in de Lucht gedroogt, toegemaakt, waar door zy in alle gebreeken der Oogen, groote verlichteniſſe vonden. Ik wil ook voor UE. niet verborgen houden, dat 'er groote t' zamenſtemming is tuſſchen de Oogen en nieren; om dat nu deze twee Wateren, de Pis zeer afdryven, zo konnen ze de Oog-zieken inwendig, nevens een behoorlyke manier des Levens, gelukkig ingegeven worden, in dewelke om de byzondere krachtte vermeerderen, ik altemet een Droppel of twee van de *Spiritus Urinae* behoorlyk toegemaakt, gegooten hebbe. Ik bekommere my niet, wat andere van my ſchryven, maar alleen om dat wat ik aan UE. ſchryve, want my zal altyd een groote trooſt zyn eenen *Bartbolinus*, die alle Trappen der Wysheid

heid te boven gekomen is, te behagen. Vaart wel, uit *Koppenbagen den 14 Febr. 1669. U E. Eeuwige Minnaar en Geneegen Dienaar, Burrhus.*

Dewyl de Harssenen met de Oogen een groote gemeenschap en medelyding hebben, zo zullen wy de Brieven van de Harssenen handelende, hier by voegen, om dat ze een nieuw gevoclen van der zelve substantie en voortteeling, behelzen.

*Een Brief van de vette substantie
der Harssenen.*

Geschreeven van

THOMAS BARTHOLINUS.

A A N D E N D O O R L U C H T I G E N .

FRANCISCUS JOSEPHUS BURRHUS.

UE Beleefdheid, de Schoonheid van Uw kostbare Werk-huis, Uw voortreffelyk Verstand, en onuitputtelyke Weetenschap in de Natuur-kunde, hebben zulk eene verwondering in my verwekt, dat ik ook afwezende niet, genoegzaam aan die gelukkige dag, gedenken kan: want zy het geloove en het gerucht, dat Gy te recht verdient, verre te boven gaan. Gy hebt my daar- en boven grootelyks verheugt, dat Gy my de vaste hoop van Uwe Brief-wisseling gegeven hebt, als dewelke my en het gemeen zeer aangenaam zyn zal, op dat aan de Weereld door my bekend gemaakt worde, hoe veel de Natuur aan U verschuldigt zy, en wat Gy ten onzen dienste van de Natuur ontdekt hebt. Wat gy van de vette Harssenen in myne tegenwoordigheid gesproken hebt, heeft in my een groot behagen verwekt: Want, of schoon *Hippocrates, libr. de carnibus*, ontkent, dat het Bryn vet zy, dewyl het niet kon gebraden worden; zo lost echter uwe ervarentheid alle twyffeling op. Zekerlyk is 't volgens het gevoel vet aan te merken. Ook is zyne
stoffe

stoffe vet, te weten een Olie-achtig deel van 't Zaad, en een Lym-achtig vocht. Volgens *Aristoteles lib. 3 Hist. Animal. cap. 17.* is het Vet-achtig, even als Varkens-smeer. In de Walvifchen is 't meer Water-achtig. Want dat het beste *Sperma Ceti* uit de Harffenen van de Walvifchen getrokken word, hebben onze Kooplieden in Yland aangemerkt. In de holligheden van het groote Bekkeneel is 't wel een vloeibaar smeer, waar door de koude van de Zee stolt het tot die gedaante, gelyk het in onze Apothekers-winkels verkocht word. Ook schynt het Bryn in de Hoofden der kinderen vloeibaar te zyn, en fomtyds is 't niet als water, ja de Sny-konst heeft ons dikwils vertoont, dat de Hoofd-pyn, vallende Ziekte, Lam-migheid, en andere Ongesteltheden des Hoofds, enkeld van al te veel Water-achtigheid der Harffenen veroorzaakt worden; des niet tegenstaande blyft het Breyn echter vet. Want de Water-wey van de Harffenen, en in de overige deelen des Lichaams, verandert in een geley en Lym-achtig weezen, als ze over het Vuur, of in de Lugt gezet word, gelyk de ondervinding uitwyft, diergelyke ook in de Harffenen van de geene, die geraakt worden, door de Warmte veroorzaakt word. Dat het Bryn verhard kan worden, geven ons te kennen de Beenderen en Steenen, die daar in groeijen, ja wy hebben niet onlangs gehoort, dat het geheele Bryn van een Os in *Sweden*, zo hard als een steen geworden zy. Deze hardigheid moet zonder twyffel aan een Zout-achtigheid toegeschreeven worden, die het t'zamen bindt; gelyk het ook door dezelve in sommige, die geblutst zyn, in Water vervloeit, dat het door de Neus-en Oor-gaten uitgedreeven word, zo als niet onlangs een zeker Perzoon op de Meyer-hof van den Edelen *Rofencrantz* is gebeurt: dit zal niemand beter verklaaren, dan de veel wetende *Burrbus*, wiens groote Verstand alle welgezinde toefstemming geven. Door zyn gebod, dat hy byna in alle Ziektens voorspoediglyk oeffent, word het overvloedige vocht van de Harffenen, in de Geraaktheid, of het bytende Zout-achtige Water in de vallende Ziekte en Hoofd-pyn, ligelyk gestremt en gematigt, of door Konst uitgeloft, dewelke byzonderlyk te zyn van Patienten, die naaft by de Dood waren, geroemd word. Ik zal van

uwe voortreffelyke Deugd in uwe tegenwoordigheid maar weinig spreken, op dat het niet lyke, als of ik maar 't gehoor vleide. Laat de zaak zelfs spreken. De Natuur is U wilvaardig, en van 't Geluk zyt gy Meeſter. Ik verzoeke UE. hertelyk dat gy 4 het veele werk, dat gy dagelyks te doen hebt, niet laat verhinderen, van my uwe belofte te houden, en my gelegenheid te geven, om uwe roem verder uit te breiden. Vaart wel, ſterft nooit, en bemint my. Geſchreeven met ſchielykheid te *Hageſtede den 10 Maart 1668.*

*Een Brief van den Oorſprong der
Harſſenen, en haar gebruik in
de Medicynen.*

Geſchreeven van

FRANCISCUS JOSEPHUS BURRHUS,

AAN DEN DOORLUCHTIGEN

D. THOMAS BARTHOLINUS.

U E: Brief, vol van beleefde Lof-fpreuken, waar mede Gy myn vlyt en Oeffeningen komt te roemen, port my aan om UE. myn gevoelen van den Oorſprong, Weezen en Kracht der Harſſenen opentlyk mede te deelen: 't welk ik des te liever doe, om dat ik 't op aanraden van een redelyk Man, de waare oprechter der Ontleed-kunde, en uitmuntende Hoog-leeraar van de vrye Wectenſchappen, kome te verklaaren. De Harſſenen ontſtaan uit de levendig makende beweging, die de onſterflyke kracht in het Zaad van beide de Ouders, inprent. Deze is gelyk als een Zegel Gods, waar in men verſcheide Leden van onderscheidene diepte, breedte en lengte, komt aan te merken, en waarin eenige deelen in evenredigheid malkander gelykende, dubbeld te voorſchyn komen. Derhalven gebruikt deze levendig makende beweging tot een eenig Leven te volmaken op verſcheide

wyzen, doordien ze zich beweegt volgens de ingeboorne beweeglykheid aller ingewanden, waar ze van uitvloeit, gelyk men zien kan in de kleine Klieren, Vezeltjes, Blaasjes, Vliesjes, Schuimen, en fyne witachtige vochtigheden, die ten deele dik en van verscheidene Koleuren, boven op het Wit van een Ey, dat in verscheidene Tyden van onder een broeiende Henne weggenomen en geopent word, verschynen. De verscheidenheden van deze Deelen, zyn de waare Quint-Effentien van het dierlyke Lichaam, die in de Vrucht vermeerderd worden, vermits ze de Levens-kraft en Beweeging behouden, van dezelve ingewanden, waar ze van uitgevloeit zyn, even als de verscheidene soorten van Zouten, in gemeen Water opgelost, door een enkele, maar zachte distillatie, elk een zyn eigen gewicht en weezen, weder krygt, of gelyk als alle Metalen t'zamen gesmolten, weder van malkander gescheiden worden, zo als my bekend is, door een enkele verscheidene Regeering van 't Vuur, of schoon ze in Klompen schynen t'zamen te hangen. Dit voor-onderstelt zynde, zo word volgens de verscheidenheden, waar mede deze beweeging de Zaden bezielt, noodzaaklyk eene geduurige klopping in dezelve veroorzaakt, die deze kleine Effentien der ingewanden, den aanwas mededeelt, en hun hare byzondere plaatzen toeigent: dus begeven zich de Vet-achtige Kliertjes, door de hitte gedreeven even als de Olien, naar om hoog toe, om de Harstenen te formeeren; de drooge en vaste Klieren, als die zwaarder dan de andere zyn, blyven in 't middelpunt, en worden tot het Hert t'zamen gedreeven; de Spons-achtige Klieren groeijen t'zamen tot de Longen; de Zemel-en Pek-achtige, strekken zich in de linker zyde uit tot de Milt; de Steen-en Aard-achtige, hangen zich in de rechter zyde aan, en zwellen tot de Lever en Gal op; en de Klieren, die uit alle deze soorten gemengt zyn, worden tot de dichte Afzuiverings-vaten, de Nieren, t'zamen geplakt. Wanneer nu de ingewanden, ieder op zyn plaats beginnen grooter te worden, zo maakt de klopping, die thans in vryer beweeging is, volgens het Beeld van het Dier, waar het Zaad van gekomen is, een Slym-achtig bekleedzel rond om de Vrucht, het welk zy tot de Maag uitholt, tot de Darmen hol

uit-

uitstrekt, tot holle Aderen doorboort, tot Vliezen van de Spieren uitbreidt, tot Zenuwen uitdroogt, tot Been-deren hard maakt, en in de Ledematen onderscheidt. Eindelijk, dewyl de dierlyke beweging, die langzaam en in de stoffe voortgaat, van de schielijke en geestige beweging des geheel-als beftiert, word; zo word de Vrucht noch met een doorgaat bekleedzel, de Opper-huid, rond omgeven, en in dezelfde tyd, word de klopping bygevoegt een byhulp, te weten de Aaffem-haling, even als de Visschen onder water genieten, tot welker dienst in de beelding der ingewanden boven beschreeven hebbe. Want wie bemerkt niet de noodzakelykheid van de Aaffem-haling? de Planten en alle Dieren konnen zonder derzelve kracht niet bestaan. Zyn daar niet de Winden in de Lugt, de Eb en Vloed van de Zee, dadelyke t'zamentrekkingen en openingen (*Systoles & diastoles*) van de algemeene Aard-kloot; maar de oorzaken, die de Aaffem-haling uitwerken, zyn verscheide vochtigheden, van een onderscheiden smaak en gedaante, welke uit de Bronwellen der ingewanden vloeijen, en malkander door de verscheide wegen der Bloed-aderen, in het Hert ontmoeten, giftende aldaar, en ryzende met ontallyke geestige Blaasjes op na de Longen, gelyk ik meermaal gezien hebbe in de kleine glaze Pypjes, met geestige vochten tot op de helft aangevult, en konstig aan een glaze Bol met een zeer naauwe opening vast gemaakt. Deze sterke vochten, malkander maar door een Reuk naderende, veroorzaken terstond, voornamentlyk in de Winter-tyd, in de Bol zulke Wolken van fyne dampen, die de omringende Lugt aan trekken, op dat ze verkoelt, en weder dik gemaakt worden, even als het in de Dieren geschiedt, wanneer in dezelve bittere vochten door zoete, scherpe door Olie-achtige, dikke door dunne, Harst-achtige door Melk-achtige, Pis-achtige door welriekende, bedorvene door bederflike beweegt, en in een geduurige Aaffem-haling ontloft worden. Dit is dat Mannetje van *Arnoldus* en *Paracelsus*, tot welker weetenschap de luije Beesten niet zullen geraken, van wegens de zwarigheid der wyzen, of schoon onbetamelyken raadzels, van deze groote Wysgeeren; also het Zaad, gelyk ik gezeid hebbe, in zich heeft de krachten van alle deelen die het

Lic-

Lichaam uitmaken, en door de Lugt leeft, volgens welker Regelen zekere Quint-Effentien van een Chemicus toebereid moeten worden, zo dat ze door de Lugt gevoed, en in een makkelyk Lichaam können t'zamen gefremt worden. De Lugt is aller Tinctuuren Regeerder en byna Goddelyke Bestierder, wordende zeer wyslyk van de voornoemde Wysgeeren genoemt het geheim des Bloeds, waar door hun konstige geboorte gevoed moet worden. Maar dit als in 't voorby gaan. Laat ons tot andere zaken overgaan. Boven heb ik myn gevoelen verklaart, dat de Harstienen vet zyn. Nu voeg ik 'er by, dat ze om die reden ook zeer wit zyn. Gy hebt zonder rwyffel by de Zeep-makers gezien, dat alle Vettigheden door de alkalyke Loogen, in een witte Zeep veranderen: Op even dezelfde wyze verandert het Merg van de Harstienen, in een witte en streepige Koek, door dien het door zyne vettigheid de scherpe Geesten van de Levens-vochtigheden tempert, als tot welker dienst de Harstienen eigentlyk in de slaap bekwaam zyn, daar in tegendeel deze scherpe vochten, de Traagheid der vettige Geesten opwakkeren, om hunne beweging des te vaardiger te volbrengen, ook door haar Zoutigheid de kracht van de ingeaasemde Lugt aantrekken, en tot een zeer fyne waassem, van de aangenaamste Reuk, daar weinige op gelet hebben, ontlossen en smelten. In deze Hemelsche Waassem zweeft die Geest, waar in onze vernuftige Ziel woont, en ik oordeele, dat al 't Verstand en Schrandereid meer toe te schryven zy, aan de goede gematigheid van deze Waassem, dan aan de aanzienlyke gestalte van het gantsche Bryn. Derhalven hebben veele gewonde in 't hoofd haar goede verstand behouden, of schoon hun een gedeelte van 't Bryn, met een Lepel voor eenige jaren uit het hoofd, gehaalt was. Ja te *Romen* heeft men in een gemeene Man, die van 't gebruik van al te veel Tabaks-rook gestorven was, by de opening van 't Hoofd gevonden, dat zyn Bryn gantsch vast en zwart, tot een kleine Grommel in de Vliezen besloten t'zamen geplakt was; en echter heeft hy zyn Verstand en Zinnen, tot aan zyn laatste einde, behouden. Doch dat ik UE: ook mede deele, wat ik door de Distillatie uit het Kalfs-bryn getrokken hebbe; zo zult Gy weeten, dat 'er drie deelen

van in een onfmaaklyk water zyn overgehaalt, en een deel in een vette en Geel-achtige Klomp t'zamen getrokken over gebleeven is, waar uit ik door een zeer warme Pers een Brandbaare Olie heb geperst, dat in de finertien van 't Voet-euvel, een voortreffelyk Pyn-stillend middel is, dezelve titerlyk opgesmeert verzachtende, en in de koude stolt het, als of 't uit de Schubben van *Sperma Ceti*, getrokken was. Het onfmaaklyke water, in een glas *Hermeticè* toegezegelt, zal geduurig goed blyven, maar in een open Vat word het stinkend als een oude zulte. Ik beti de Palen van een Brief reeds te buiten gegaan, en heb echter noch niet verklaart, waarom het Bryn zomtyds verandert in een Lym-achtig water, in Etter, en in een Steen. Maar ik zal kortelyk zeggen, dat alle Zouten, van wat soort ze zyn, bestaan uit een Zwavel in meerder of minder Asch of gesmolten Zand opgelost, welke Zwavel, al schoon hy onzichtbaar is, door tegenstrydige Olien, ligtelyk van al 't Zout gescheiden word. Deze Zwavel ryft met de levendig-makende Vochten om hoog na de Harstienen; alwaar hy verzoet word; als nu de scherpigheid daar in gantschelyk gedoodt word; worden 'er onfmaaklyke vochtigheden uit, de welke echter een steen-achtige en uitdroogende kracht hebben, want alle steenen groeien op de plaatzen, waar men geen openbaarlyk zout kan sinaken. Derhalven bluffschen de Glas-makers het gesmolten Glas, dat ze wat taai en ligt smeltbaar willen hebben, dikwils in zoet water, en hoe meer dat ze deze blussching van 't Glas in 't water hervatten, des te beter en duurzamer het Glas word; en echter, als men een Glas aan 't andere vryft, zal men een Zwavel-achtige Reuk bespeuren. Het is een groote dwaaling onder de Chymisten, dat ze aan de Zouten een stremmende kracht toeschryven, door dien het Zout alle Lichamen dunne maakt; maar de Zwavel, zo als men in de Vermillioen ziet, stremt en bind dezelve, want de Kaas, gezouten Vleesch, en Ziep worden met der tyd tot smeerige vette Rocijers opgelost. Dus word het Staal ligt gebrooken, niet om dat het door de Asch of Zout gestremt en hard gemaakt is, maar veel eer, om dat het in alle zyne Lugt-gaatjes door het Zout dunner gemaakt is; en het word, dikwils in Olie gebluscht zynde.

zynde, taai en slagbaar, even als 't gemeene yzer, terwyl de Olie de zouten aan hem trekt. Vaart wel, beroemde Man, en verontschuldigt myne slechte Schryfwyze, doordien ik 't schielyk heb geschreeven. *Kopenbagen, den 24. January 1669.*

UE. verplichteste Dienaar

BURRHUS.

De I. *Figuur* is een Zieke, wiens Oog door een Valvlies verduistert is, de II. *Figuur* is de Chirurgy, die met zyn eene hand het Hoofd van den Patient vast houdt, en met de ander Hand, de lange Pyp (*a*), door de welke hy, na dat ze in het Hoorn-vlies van het Ooge gebracht is, het Val-vlies poogt uit te zuigen, en op dat zulks bekwaamer geschiede, zo steekt de Chirurgy, na dat hy het Val-vlies wat los gezogen heeft, in de ronde Pyp (*a*) het Goude Penceel (No. 4.), wiens scherpe eind (*d*), als het door zyn Hand-vatzel (*f*) word omgedraaid, in verscheide fyne Goude Draden, (*i.i.i.*) als Vlymtjens uitgespannen word, door welke de Chirurgy het taaije Val-vlies, in het Oog begroeit, zachtjes los schraapt, en in fyne vezeltjes kerft, om het Dier des te beter met de Mond door de ingestooken Pyp uit te zuigen: 't welk hy zo dikwils hervatten moet, tot dat het Val-vlies t' eenemaal uit het Oog gezogen is. Deze Konst-bewerking, alhoewel ze meer geduldigheid van den Patient vereischt, belooft nochtans meerder veiligheid, om dat het Val-vlies, 't welk anders achter het hoorn-vlies na beneden geschooven word, niet meer opryzen kan. Zy belooft ook grooter zekerheid van geneezinge, om dat het Hoorn-vlies zich zonder gevaar laat kerven, (zo als het Etter-Oog in de voorgaande Plaat bevestigt) om de Pyp bekwaamlyk in de Wonde van het Hoorn-vlies te steeken, en daar door het Val-vlies uit te zuigen.

Het Getal 1. betekent het Goude Penceel, aan wiens eind (*a*) verscheide fyne Goude draden, als Vlymtjens zich vertoonen, die door het omdraaijen van het Handvatzel (*b*) zich van malkander uitspannen.

Het Getal 2. Vertoont het voornoemde Werk-tuig met zyn Goude Vlymen in malkanderen, als een scherpe Naald

Naald gedrongen, die door het omdraaijen van het Handvatzel van een schieten.

Het Getal 3. Vertoont de kopere Pyp met een scherpe en spitze Punt voorzien, de welke in het gat van het Hoorn-vlies, met de Naald doorgeboort, gestookt word, om het Val-vlies uit het Oog te zuigen. Deze Konst-bewerking bevryt den Patient van de vrees, die anders de zieken hebben, dat het neer-gestooten Vlies, weder opryft, en zich voor den Oog appel zet; waarom alle Chirurgyns aan te raaden is, dat zy deze Konst-bewerking, alhoewel weinig gehoort, by de Hand nemen, en dezelve allengskens in zwang voerende, tot de volmaaktheid brengen, om den blinden Menschen het gebruik van het aangename Licht des Hemels, door konstige middelen, wederom te geven. Dit is ook ligt te wagen, zonder krenking van des Chirurgyns eer, en misaching van de Konst, in die blinde Menschen, wiens alle beide Oogen met Val-vliezen bedekt zyn.

De III. *Fig.* Verbeeldt de nieuw-uitgevonden Konst-bewerking, van eenige purgcerende of zweet-dryvende Genees-middelen, door een Pyp in de Aders te spuiten. A A. is den Arm van den zieken; (b) de eerste Band; (c) de tweede Band; (e) is de geopende Ader, waar in het medicinale Vocht in de spuit (f) beslooten, door de Pyp (g) van de handen (b.b) des Chirurgyns gespuut word. Na welke inspuiting ten eersten bezorgt moet worden, dat het gat van de geopende Ader, (e) naarstiglyk en dicht toegeslooten, en de Banden (b.c) terstond los gemaakt worden. Na deze Konst-bewerking moet de Patient niet alleen zyn Arm, maar ook zyn geheele Lyf zeer stil houden, en voor al zich wachten van alteratie des gemoeds, noch zich in de koude Lugt begeven.

De IV. *Fig.* Vertoont dezelve Konst-bewerking door middel van een Blaas; (m.m) is de Arm van den Patient; (o) de eerste Band; (q) de tweede Band; (r) is de Ader, in de welke de Pyp (p) gestookt word; (s) is de Blaas met een purgcerende of zweet-dryvende Sop gevult, de welke door de Hand (n) allengskens word omgedraaid, en dus word het beslooten vocht, uit de Blaas (s) in de Ader (r) geperst. Zommige blaazen met hun Mond, het vocht met minder toefstel door een Pyp

Pyp in de Ader, maar dewyl de Aaffem van den Chirur-
gyn, na dat zyn Lichaam gefelt is, of na dat hy iets
gegeten of gedronken heeft, iets quaads in het bloed ver-
oorzaken kan; achten wy de voorzeide manier van een
Spuut of Blaas beter; en de Spuit 't alderbest, in wiens on-
der-schroef bekwaamst kleine of groote Pypen, als hier
nevens onder de Letter G, en (N°. 1. 2. 3) afgebeeld
staan, na de groote of fyne Aders van den Patient, of het
Deel, kunnen ingevoegt worden.

Omtrent deze Konst-bewerking dient opgemerkt te wor-
den, dat 'er eerst zo veel Bloeds uit de Ader moet vloei-
jen, als men vochtigheid daar in wil spuiten; en na dat
men van zins is veel nat in te spuiten, moeten de ban-
den verder van malkander geleid worden. De quantiteit
van het vocht moet na het oordeel van den tegenwoordigen
Genees-meester, ten deele uit de kracht van het Genees-
middel, waar van het Sap zwanger is, ten deele uit de
grootte van de quaal en schielyk overval, genomen
worden.

De Genees-middelen, met welker kracht het vocht,
dat in de Aderen gespuit word, vervult is, zyn verschei-
den van aart, of Purgeerende, of Zweet-dryvende, of
Versterkende na den eisch van de quaal, waar mede de
zieke worstelt, doch dienen ze in 't gemeen te zyn van
een fyne stoffe, en zeer krachtig doordringend, op dat
zy met der haast haare werking mogen doen. Welke daar
best toe dienen, is noch niet wel te bepalen, door de
Schaarsheid van voorbeelden der Genees-meesters, de
welke deze Konst-bewerking in 't werk gestelt hebben.

Onder de Purgeerende worden gestelt, het *Afweekzel van*
Antimonium, *Resine Jalappæ*, *Agarici*, *Scammonii*,
in Wyngest opgelost. Onder de Zweet-dryvende, de
Spiritus salis Ammoniaci, wanneer een halve dragma,
met een heele dragma *Spiritus vini campborati*, en een
hersterkend Water of Geest vermengt word; of een
mengzel, bestaande uit *Spiritus salis Ammoniaci*, & *Tar-*
tari salis Theriacalis, kan hier ook dienstig zyn. Onder
de Hert-sterkende zyn *Aqua vite Matthioli*, *Elixir vite*,
Aqua antepileptica, *hysterica*, enz.

Op dat deze Konst-bewerking zo veel te beter van de
Chirurgyns ter Herten, en eerder by de hand mag geno-
men

men worden, zal ik de Beweeg-redenen van den Uitvinder, *Doctor Joh. Daniel Major*, met eenige ondervindingen versterkt, hier by voegen.

§. 1. Nu ruim twee Jaren, gaat myn Gemoed van een naauwkeurig onderzoek Zwanger, hoe dat het in quaadaardige ziekten geschiedt, dat veele Patienten, alhoewel zy een Natuur-stryd of twee te boven zyn gekomen, waar door men haar meestendeels buiten gevaar stelt, somtyds eerder als men meent, weg gerukt worden, en voor de Haven van gezondheid, om zo te spreken, Schip-breuk van haar Leven lyden, door het tuschenkomen van een schielijke slaauwte, en een groote benaauwtheid: Voornamentlyk zulke Zieken, wiens quaadaardige stoffe door Pokken, Maselen, Hair-worm, Spring-vuur, Bluts, Purper en ander Uitslag tot aan de Huid gebracht zynde, van de minste Koude of andere oorzaak in de Bloed-aders gejaagt word: welke manier de slimste is van alle zooten, waar in de gezwollen verdwynen.

§. 2. De oorzaak van de dood in deze voorvallen schynt kennelyk te zyn, zo men dezelve stelt in het stollen van 't bloed, 't welk geschiedt door iets quaadaardigs en vergiftigs, daar mede het bloed besmet word; want deze stoffe kan in korte tyd het bloed zo veranderen, dat de water-achtige Deeltjes van de bloedige gescheiden worden; welke bloedige Deeltjes dan, voornamentlyk als de Geesten door de voorgaande giftinge en koortzige opzieding, verbrand zyn, eerst in de Vezeltakken, en daar na in grooter Slag-en Bloed-aders, als Geley storten, waar door haare beweging ongelyk en slap begint te worden, zo lang tot dat de Hand-slag t'eeneemaal ophoudt, en het Hert aan de Longen als een Galg opgehangen, van zyn eigen vaten als van Koorden geworpt word.

§. 3. Nochtans heeft my dit zeer bekommert, dat in zulken voorval, als een zieke op zyn uiterste legt, en de tekenen van gestold bloed zich meer en meer opdoen, en de dood voor de deur is, dat de laatste Pyl der geneezing bestaat in het zweet op een nieuws voort te zetten, dezelve nochtans zo hardnekkig zyn of schynen, dat ze door gene Genees-middelen, 't zy zachte, 't zy sterke, hoe zeer die uitgekeurd, en door het gebruik lange jaren be-

beproofd zyn, zich laten uitwerpen.

§. 4. Overzulks heb ik eerst gedacht, dat het by 't qualyk toebereiden van de Genees-middelen toekwam, als wel dikwils in de Apothekers-winkels pleegt te geschieden. Maar de zaak wat nader inziende, en zoekende dezelve door een oprecht en nooit voor dezen bedachte middel, te achterhalen, heb ik *de oorzaken*, hoe die ook zyn *van het ophouden des zweets*, bevonden, dat, het zweeten *niet alleen belet word uit zwakheid van het uitdryvende Genees-middel*, 't zy het te slap zy, of niet wel toebereid; *noch uit het gebrek van krachten*, dewyl zy van iets moeilijks overvallen en verdrukt worden, of verteert door langduurige ziekten, of groote loozingen; en dus, even als een vlam, allengskens uitgaan; *noch ook alleen van de ongeregeltheid des bloeds*, dat na het uiterste moet gedreeven worden, wanneer het na een ander plaats verleid word, door al te groote bloedvloed, of door een matige vloed, op een onbehoorlyke dag van de Natuur-stryd, als mede in Pynen, Ontsteekingen, en Zweetingen van de inwendige deelen; of wanneer het verdikt word, en van wegens zyne taajigheid binnen de bloed-vaten beslooten, onbekwaam is, om het warme en algemeene zweet, 't welk zonder een merke-lyke opzieding, niet beweegt word, voort te helpen; *noch alleen ten laatsen uit de verstoptheid van de uiterste gaatjens des Lichaams*, door de welke de zweet moet uitwaassenen; *maar ook door gebrek van de binnen-wegen*, door de welke een zweet-dryvend middel, door de mond ingenomen, in de Aders moet gaan.

§. 5. Want behalven dat deze binnen-wegen, en uiterste monden van de Buik-kliersbeddige vaten, in het gedarmte openstaande, altemets van een taaije slym bezet zyn, waar uit de Maag-en Darm-koortzen, (aldus genocmt van de plaats harer oorzaak) gemeenlyk ontstaan, heb ik toen gedacht, en ben noch van gevoelen, dat dezelve altemets door eenige scherpte, toegeneepen worden, van het gebruik van eenige Genees-middelen, die wel hert-sterkende, doch zuurachtig zyn, als de Syropen van Limoenen, Citroenen, roode Aalbessen, Granaten; als mede de Geest van Zwavel, Koper-rood, of uit andere Mineralen getrokken, de welke by de Ju-
lep.

leppen, en Drankjes, om ze tot de uildryving van 't vergift meer aan te zetten, gedaan worden.

§. 6. En byzonderlyk heb ik zomwylen niet weinig verstoort geweest op het enkel Mengzel, of *Mixtura simplex* van *Paracelsus*, al hoe wel wettig toegemaakt zynde, als welk Medicament, schoon het na de *Thriakel* en *Mitbridaat*, voor een geheim en het allerkrachtigste van alle zweetdryvende Genees-middelen erkent is, niet alleen ik te vergeefs heb gebruikt, maar ook van Genees-mesters, die my in Ervarentheid en Wysheid verre te boven gingen, vruchteloos heb zien gebruiken. 't Welk by zo verre het in de Aders gekomen was, bykans onmogelyk hadde geweest, of het zoude het zweet door zyn geestige kracht van de *Thriakel*, hebben moeten voortzetten, voornamentlyk in de geenen, de welke wel toegedekt zynde, de eerste wegen vry van eenige verstoppingen hadden.

§. 7. Waarom ik haar gebruik in de Geneezinge van de geene, die met de Dood worstelen, bykans veroordeeld hadde, om dat haar toewringende kracht, van de Geest van 't Kooper-rood voortkomende, my groote nadocht baarde, en zoude verbleeven hebben in het gebruik van de Hert-sterkende Poeders en Mengel-medicynen, tegens het vergift, ten ware haare werking in zulke hevige ziekten, my te langzaam toe scheen.

§. 8. Maar ten laatste overweegende, hoe de Geneesmiddelen, van wat kracht ze ook mogen zyn, zomtyds gebruikt worden, zy echter geen Nut te wege brengen, om dat ze door groote slappigheid der zieken, en verlies van krachten, niet konnen door de Mond in 't Lichaam gebracht worden; als ook bemerkende, wat kleine troost uit zweetdryvende klistereen, en stovingen, of andere uiterlyke middelen, als dan verwacht kan worden; en hoe zwaar het zy, ook deze overslaande, den zieken aan eenige Keuke-middelen, bewegingen des Lichaams, of baden over te leveren, als wanneer de Oogen der Omstanders meer tot tranen, dan de handen tot dienstbaarheid, gereed staan.

§. 9. Derhalven, op dat de zaak niet te onbarmhertiglyk, of na de gewoonte door een quade voorzegging geëindigt zoude worden, ja dat zommige zieken, dewelke de

de streng-oordeelende Artzen, onder de ongeneeslyke zouden stellen, noch ligtelyk door de genade des Allerhoogsten, zouden kunnen behouden worden, hebbe gepeint op een zodanig Genees-middel, het welk de zieke zonder groote moeite gebruiken, en geen kleine hoope van geneezing, daar door bekomen kan.

§. 10. Als wanneer my uit de *Fontaine der Heel-konst*, het Koppen, en het gebruik der Wryvingen, om het zwelten eenigzins weder te verwekken, in de zin kwam. Maar noch van deze, als weinig kracht belovende, verwachtte ik troost, tot dat uit dezelve Fontein de Adersteek, tot myn bedenking nam, alzo dezelve niet alleen om bloed te lossen, maar ook om 'er iets in te brengen, aangewent kan worden, (welk inzicht in de *Schriften van Galenus* niet bekend staat), en oordeelde, dat de Adersteek, wel eenige hulp zoude kunnen bybrengen, op zodanige wyze, als alhier klaarder ontdekt is.

§. 11. Namentlyk, gelykerwyze om in de Snykonst dieper kennisse te bekomen, zekere Pypen gebruikt worden, door de welke de onzichtbare holligheden der deelen, en de toegangen der Aderen, opgevoerscht worden; zo heb ik by my zelven overleid, of het niet dienstig zoude zyn in de Chirurgie, tot voldoening van het doelwit der geneezinge, zodanige Pypen in gebruik te brengen, door middel van de welke, in de geopende Ader van zomnige zieken, die nu in doods-nood leggen, en aan de welke de krachtigste Genees-middelen vruchteloos zyn aangewent, in plaats van het afgetapte bloed, zeker openende vochtigheid van een fyne dunne stoffe en balzamelijke kracht, door een Goude of Zilverre Pyp, aan de Ademhaling van den mond gelegd, geblazen, of door middel van een hand, als in een Klifsteer, een Blaas met Medicinale vocht vervult, perssende gespuut word, hechtende die Blaas aan de breedste Opening van de Pyp, na de wyze van het inspuitende Werktuig, in de Snykonst gebruikelijk, het welk *Borellus*, in plaats van Medicyn met melk gevuld, gebruikt heeft, om de onzichtbare takken der Aderen in een nageboorte van een Kind, te ontdekken, als hy beschryft in *Centur. IV. Observ. 6.*

§. 12. Nochtans heb ik deze wyze van geneezing in

haare eerste geboorte gesmoort; op dat ze aan myn gemoed, dat op gewichtiger zaken gezet was, geen beletzel zoude baaren, waarom ik toen ter tyd 't zelve niet genoeg aan de toetsteen van de reden en ervarentheid, heb konnen beproeven; ten deele heb ik het vorder onderzoek nagelaten, om dat ik vreesde, dat, zo wanneer ik deze gedachten ernstiglyk wilde voortzetten, en aan de Geletterde overleveren, om dezelve te voltoojen, veele Leezers zich op my zouden vergrammen, of ik met onnodige Schryf-begeerte zwanger ging, of myn werk te veel van nieuwigheden, wilde opproppen.

§. 13. Ondertusschen wierden voorleden Maand *July* van dit loopende Jaar 1664. aan my Brieven van myn getrouwe Vriend, den ervaren Genees-meester en Stofscheider, *D. Pbil. Jacob. Sachs.* van *Breslaw* behandigt. In dewelke hy, by de gelegenheid van zyn aardige gedachten over *de Gelykheid tusschen het beweegen van het Bloed en de Zee*, in oprechtigheid vraagt, of my iets zekerders van Proef-nemingen van het *Genootschap in Engeland* bewuft was, waar door by middel van *de omloop des bloeds, een Purgeerende Medicyn* haar werk konde doen, by aldien *de Ader* geopent zynde, *het Purgeerde vocht*, daar ingespuit wierd. En deze ervaren Man voegt daar noch by, dat *Caspar Schottus in Admirandis Artis*, onlangs uitgegeven, niet alleen daar van gewag maakt, maar dat hem 't zelve van een doorluchtige Graaf, die het zelfs hadde gezien, bevestigt zy.

§. 14. Waarlyk ik stond verzet, als ik dit las, en heb niet weinig ten deele myn lot beklaagt, waar door de eer van deze uitvinding, ligtelyk tot myn nadeel van anderen had konnen genoten worden; ten deele heb ik myn blodigheid verfoeit, door welke geschiedt was, dat ik my schaamde het geene aan de overlegging der Geleerden over te leveren, „ waar van de ervarene Genees-meesters van *Engeland* zich niet ontwaardigt hadden, een „ Proef te nemen, noch den vermaarden *Schottus* zich „ niet had beschaamt, in zyne *Admiranda Artis* daar van „ gewag te maken, noch de groote Perzonagjen haar „ Oogen verduistert hadden, om deze nieuwigheid aan „ te zien.

§. 15. Daarom, ten laatsten alle schaamte doorgestaan hebbe

hebbende, heb ik in de plaats een zedige begeerte verkreegen, en het heeft my, hoe ik ook door andere zorgen belet ben, geluft in kort en klaar, behoudens een beter oordeel, een ongewoone Konst-bewerking voor den dag te brengen, die niet alleen in de Schoolen van *Galenus*, of in *Duitschland*, maar in gantsch Europa onghoort is: My vastelyk latende voorstaan, by zo verre de Nakomelingen 't zelve voor goed komen te keuren, dat dezelve nochte my de Lof willen benyden, nochte een gedeelte van deze uitvinding my toe te schryven, zullen in gebreeke blyven.

§. 16. Ik had van deze Konst-bewerking een geheel Boek geschreeven, met meeninge om 't zelve aan het Oordeel van de Geletterde, in 't openbaar op te dragen, en geen opzet van eenig gevoelen te toonen, wat ook zommige nydige tongen my zouden aanvrywen; maar door de tyd, en andere zaken my overgekomen, heb ik dit werk niet weder by de hand konnen nemen, en was van zins, 't zelve tot het toekomende Jaar op te houden, ten ware dat ik geen Brieven ontfangen hadde van een Doorluchtig Genees-heer van deze Eeuwe, eertyds myn waarde Meester, in dewelke hy my ernstelyk, tot het uitgeven aanpoort.

§. 17. Wiens gunstige aanraading ik dus gehoorzame, heb in twee uren, en als op staande voet, dezen voorlooper van deze myne nieuwe Konst-bewerking, op 't papier gebracht, op dat het op de Mis van Leipzig koomen zoude, en door de handen van de Liefhebbers wandelen. 't Welk, alhoewel het zommige misschien als een Appel van *Erides* ontfangen zullen, daar voor nochtans niets te merkt brengen. Want ik veil het niet op, als een Wissel, of wiens gevoelen geen tegenspraak mag lyden; ja, gelyk my onbekend is, waar mede andere verstanten door haare schrandereheid konnen doordringen; zo weigere ik niet een zachtzinning Oordeel van een ander, als het zonder Gal gevelt is. En zo lang myn gevoelen buiten zekerheid van een vaste regel gestelt is, onthoude ik my binnen de palen van giffinge, tot dat op een bekwaamer tyd, de veelheid van ondervindingen, het zelve wat sterker, en als met de Zegels der waarheid bevestigt.

§. 18. Ondertusschen is 't onnodig, dat ik de noodwendig-

digheid van myne Konst-bewerking, met veele redenen verklaare; want ieder Gencs-heer, dien altemets de noodzaaklyke herstelling van het opgehouden zweet, ontrent zieken, die op haar uiterfte leggen, en door de gemeene middelen verlaten zyn, te vooren komt, zal aan myne uitvinding de toegeschreeven noodzaaklykheid niet onttrekken. Want de noodzaaklykheid van de middelen hangt van de noodwendigheid van het Oogmerk af.

§. 19. En hoe nuttelyk deze uitvinding, waardig aan een Christen-artz, en geenzins van de reden vervreemd zy, zal ligtelyk blyken, ten deele door de gelykenisse, dewelke van Klifteen in het gedarmte, en van de inspuitingen in de Baar-moeder, Mannelyke Roede, Blaas, Pyp-zweeren, Etter-borsten, diepe Wonden en Zweeren genomen word, als in dewelke door een Pyp of Spuit, een bekwame Vochtigheid gespuit word, ten deele daar uit, dat, gelyk het niet boven de Natuur, maar door middel van de Natuur der vermengde dingen, geschiedt, dat het bloed in de Bloed-Aders zekere taajigheid verkrygt, zo leggen in de Schat-kist van de Natuur zommige hulp-middelen, als geheimen, verborgen, door de welke de voornoemde taajigheid, zo niet met een en te gelyk, 't meereendeel nochtans met vervolginge, t' eenemaal weggenomen kan worden. Want daar is niets zo vast en beklonken, dat niet door zekere regels der Konst weder los gemaakt en ontbonden kan worden, of met geweld, en drift, of door 't vuur, of verscheide trappen van rypmakingen. Welke inzichten deze nieuw uitgevondene Konst-bewerking niet weinig bedoelende, zo hoope buiten twyffel te zyn, dat het Oogwit van dezelve, gelyk het noodzakelyk, ook voordeelig en met de reden overeenkomstig zal zyn, wanneer maar een bekwaam vocht by der hand is, om het in de Aderen te spuiten, van dewelke wy in het eind van deze Voorlooper ook handelen zullen.

§. 20. De uitvoering van deze Konst-bewerking is mede geen byzondere zwarigheden onderworpen, het zy men de Perzoon van den Chirurzyn, en zyn behoorlige vaardigheid, of de geduldigheid van den Patient zelfs beschouwt.

§. 21. De voorwaarden en noodzaaklykheden, die tot de

deze Konft-bewerking vereifcht worden, zynvoornamentlyk: 1) dat zich de Gences-heer in zulk een gewichtige zaak voor alwel voorzie, om in alle gevallen permiffie van de Overheid daar toe te hebben; 2) dat hy alle andere mogelyke middelen te vergeefs heeft gebruikt gehad; 3) dat de Chirurgyn voor de Bloed-lating, den Arm of Voet met warme Doeken wryve, of met warme Wynn, en warm Vlier-bloemen-water met Campher-geest gemengt ftove; 4) Dat de Chirurgyn een dubbelde band aan legge, doch d'een na den ander; 5) dat het gat van de geftooken Ader, terftond met de vinger toegedrukt, en beftoeten worde, tot dat men 'er ('t welk fchielyk moet gefchieden) de Pyp tot de ingieting heeft ingebracht, op dat 'er niet te veel bloed uitloope; of 6) als 'er iets uitloopt, dat 'er niet meer als twee drachmas of een halve once uitkome; want 7) zo veel vocht zal men 'er omtrent ingieten; 8) moet men dit vocht niet t'eenemaal met de rechter hand uit de Blaas inperffen, maar allenskens indryven; zo dat men 9) dit vocht door een zachte drukking van den Arm allenskens, van de opening naar boven onder de Okzel, voortbrengt. Ook moet men 10) aan de overzyde eenige drooge Koppen zetten, die zeer dienftig zyn, om het bloed, zelfs in andere bloed-ftortingen, te rug te trekken. 11) Moet ook de Patient niet ongewent zyn, om zich te doen laten; of fchoon hy, zo na by de dood zynde, bykans niet weet, wat men met hem doende is. Voornamentlyk 12) moet de Pols-flag noch eenigzins gaande, en niet al te flap, of bykans nalatende zyn, enz.

§. 22. Dit alles wel in acht genomen zynde, zie ik niet, waarom men deze Konft-bewerking, niet alleen in de Kinder-pokken, Mafelen, en andere quaadaardige Bluts-koortzen, maar ook in de Pefte zelfs, daar het bloed door het vergift niet zo wel gefmolten, als geftremt zynde, de dood te wege brengt, (doch onder verbetering eens anders gevoelen) niet met een goede Confcientie, en zonder eenige achterdocht van ongerymtheit of vermetelheid, zoude kunnen gebruiken, om dus de zieke, om zo te fpreken, uit de klaauwen des doods, te redden.

§. 23. Maar men zegt: *Wanneer de zieke nu onder de banden van de Chirurgyn zou komen te fterven, gelyk men*

weet, dat 'er eenige onder een al te groote, of ontydige Aderlating, of onder de opening van een Etter-gewel, de snyding van een Krop, de Slag-aders opening, de Inbranding met een Brand-zyser, of onder de Strot-sneece dood gebleeven zyn; zoude dan zulk een ongeval niet geduurig den Genees-heer toegeschreeven worden, met te zeggen: Wanneer men den zieken niet de Ader geopent hadde, zou hy niet gestorven zyn.

§. 24. Het welk ik in zo verre gaarne toefstaa; want, als deze zieke, van wegens zyn zonde, niet in de straffe van de ziekte en sterfelykheid was gevallen, zo zou hy niet onder de handen van den Genees-en Heel-meester gekomen zyn. Maar zal men hem daarom in zulk een Doods-gevaar, die hy buiten twyffel zonder deze heerkonstige Ingieting niet zal konnen ontgaan, noch levende zonder hulpe laten, waar door men noch eenige redelyke hoop van herstelling, hebben kan? Dewyl ons nu daar toe, gelyk ik hoope, myne Konst-bewerking zal aanleiding geven, zo heb ik dezelve niet langer voor de Christen-weereld, willen noch zullen verborgen houden.

§. 25. Doch op dat de nuttigheid van deze Konst-bewerking, boven veel andere middelen, tegens alle verwerpingen, die ik te vooren zie, des te meer bevestigt worde, zal het volgende dienstig zyn.

§. 26. (1) Wat aangaat de eere van deze Uitvinding: zo zal ik niet de allereerste Uitvinder van deze heerkonstige Bewerking zyn: Want wy hebben reeds boven (§. 13.) gezeid, dat 'er de beroemde *Casp. Schottus* alreeds gewag van gemaakt heeft, in zyne *Mechanica curiosa* of *Admiranda artis*, en lang voor *Schottus* ook *Borellus* in *Centur. IV. Observ. 6.* en *Centur. III. Observ. 58.* Maar eerst nieuwelyks gewaagt de beroemde *Sachsius* in zyn treffelyk Tractaat *de Oceani Macrocosmici, & sanguinis humani Comparatione* §. 155. dat reeds voor eenige jaren in *Engeland* van het Koninglyke Genootschap zo wel, als in *Duitschland* in tegenwoordigheid van een Pals-Graaf, de Proefneming van een purgeerend vocht in de Ader te spuiten gemaakt zy.

§. 27. De woorden van *Caspar Schottus* in *Admiranda artis lib. XI. cap. XXI. pag. 891.* luiden als volgt:

„ Niet lang geleden heb ik van een groote Vorst ver-
„ staan,

„ staan, dat in *Engeland* door ervarentheid ondervonden is, dat de Lichamen van Menschen en andere Dieren kunnen worden gepurgeert, wanneer men eenige purgeerende vochtigheden in de Aderen, als zy door de Laat-vlym eerst geopend zyn, spuit op deze manier; Zy vullen een Blaas of leere zak met een purgeerend vocht, passende aan haar Hals zodanig een dun Pypje, dat daar door de vochtigheid, uit de Blaas geperst, vloeijen kan; dan openen zy de Ader in den Arm, Voet of ander Deel, steeken de pyp in de Ader persen de Blaas, en spuiten de beslooten vochtigheid door de pyp in de Ader, eindelyk sluiten ze de Ader dicht toe. Na verloop van eenige uren worden door de Stoel-gang, de vuiligheden uitgeworpen, even als of de Purgatie door de Mond ingenomen was. De voornoemde Prins heeft het zelve over eenige weeken in een Hond voorspoediglyk laten te werk stellen. Een ander Hond heeft hy Spaansche Wyn in de Ader doen spuiten, waar na de Hond eerst huppelde en sprong, daar na op de wyze van een Dronkaard struikelde, en ten laastten neervallende in de slaap viel, tot dat hy het uitgeslapen hadde.

§. 28. De woorden van *Borellus* zyn onnodig om aan te halen. Maar *Sachsus* schryft dusdanig: „ Dat het omloopen van 't Bloed een gewichtige zaak is, leert klaarlyk de schrandere onderzoeking en ervarentheid van het Genootschap der Geletterde in *Engeland*, de welke uitgevonden heeft, dat de purgeerende Medicynen, zonder door de Mond in te nemen, door hulp van het omloopende bloed, haar kracht kunnen uitwerken; waar van de naauwkeurige opzoeker *Caspar. Schottus* gewag maakt. Deze ondervinding heeft my een wel-gebooren Graaf, als zichtbaar getuige verhaalt, dat hy 't zelve over eenige jaren, in tegenwoordigheid van den Pals-Graaf *Rupertus* gezien heeft, en deze manier ontdekt: Daar word een Pypje uit de beenderen van de Dye van een Leeuwerik toegemaakt, na de wyze van de Pypen, die voor de Klifteen-blazen, bereid worden. De purgeerende Vochtigheid, of na welgevallen een ander nat, het Lichaam op een andere wyze alterceerende, word in een kleine blaas, by voorbeeld van een Karper gedaan;

daan; Daar na word een Ader in den Arm, Voet of Dye geopent, en daar word de voornoemde vochtigheid uit de blaas ingeperft, de Ader ftyf toedrukkende, dat het bloed niet opfpringt. De vochtigheid ingefpuit zynde, word de opening toegelooten en gebonden. Dus voert het bloed, met het purgeerende nat zwanger gaande, door zyn omloop het zelve tot het Hert, en daar op volgt een gelukkige werking. Dezelve Proefneming verklaarde de voornoemde Graaf gezien te hebben in een Hond, in wiens Ader Spaansche Wyn gefpuit was, de welke alle toevallen van een Dronkaard overkwamen, tot dat hy laantelyk in den fleep viel.

§. 29. Waar op ik antwoorde: Wat *Sobottus* aangaat, zo is uit het geen boven vermeld (*te weten van §. 1. tot §. 14. en inzonderheid uit deze §. 14.*) blykbaar, hoe dat hy, en de vermaarde Genees-heren van het Genootfchap in *Engeland*, my in de Proefneming en beroeming van deze Uitvinding te vooren gekomen zyn. Ondertuffchen heb ik over twee jaren niet het minfte van dit haar toefstel gewecten, ook was het Boek van *Sobottus* noch niet eens in 't licht gekomen. Dus is myne Uitvinding daar omtrent zo gefelt, dat ik geen de minfte kennis gehad hebbe, of ze van anderen is uitgevonden geweest; fchoon het kan gefchieden, dat een en dezelde zaak van verfcheide Autheurs, op verfcheide plaatzen woonachtig, en malkander niet in 't minfte bekend zynde, kan uitgevonden worden, zo dat geen van des anderen uitvinding eenige kennis heeft: Het welk men met veel voorbeelden, mogelyk uit de Ontleedkunde, konde bewyzen.

§. 30. Voorders wat *Borellus* aangaat, zo zyn de voorbeelden uit denzelven voorgebracht van een heel ander natuur. Want in *Centur. IV. Obs. 6.* handelt hy wel van een fny-konftige Ingieting en Infpuiting; Maar de zaak en tytel zelfs leert, dat hy 'er geen heel-konftige, maar een enkele fny-konftige Bewerking door verftaat, om Aderen te vinden, en niet om een zieke te geneezen. Ook gefchiedt zyne Inblaazing niet in de Ader van een Mensch, die na by de dood is, maar in de Moeder-koek van een Kind, dat nieuw geboren was, en zonder twyffel eenige jaren geleefd heeft. En eindelyk fpuift hy

ook

ook Melk; en geen Medicinaale vocht in de Aderen; en dat niet in eenige openbare of met het Lancet ligt te openende Aderen, maar in de verborgene, die door de Melk zouden kenbaar gemaakt worden. Wat ook deze *Borellus* in *Cent. III. Obs. 58.* van een inblazing meldt, zo bestaat die niet in het Inbrengen van eenige vochtigheid in het binnenste van de Aderen, door een Metalen, of Ivoore, of ander Pypje, maar enkel in het inblazen met de Mond vol wind, op de Mond of Keel van den Patient gepast, om hem de Aassem van een gezond Mensch in te brengen, volgens een zeker Gezindheid van Genees-meesters in *Indiën*; of, (zo het geoorlooft is, bovennatuurlyke dingen met natuurlyke te vergelyken) even als God *Adam* de Ziel heeft ingeblazen, of gelyk als de Propheeten zomtyds zich op de dooden geleid, en hun het leven weder ingeblazen hebben.

§. 31. Eindelyk wat aangaat het gemelde van *D. Sacchus*; zo antwoord ik het zelfde, wat ik (§. 29.) ten opzichte van *Schottus* gezeid hebbe; 't welk onnodig is te herhalen, hebbende aldaar genoegzame reden van myne Uitvinding, gegeven.

§. 32. Voor 't overige zou men (II.) ten opzichte van de zaak zelfs, de uitvoering en toestel dezer Konst-bewerking kunnen tegenwerpen: *Dat deze inspuitende Konst-bewerking buiten het doekwit van de Aderlating geschiedde*, want deze word gedaan byzonderlyk om twee reden, of dat men het Bloed merkelyk aftapt, om een te rug-trekking of afleiding te maken; of dat men het Bloed verkoele, ten minsten door 't gevolg en by toeval, gelyk *Galenus* spreekt. Zo daar iemand noch een derde inzicht wilde byvoegen, kan 't my niet verschillen. Maar dat diergelyken, volgens de voorwaarden (§. 21.) vermeld, by deze Konst-bewerking niet beoogt wierde.

§. 33. Waar op ik antwoorde: Wy zyn meestendeels vlyers, vereerders, verdedigers en nabootzers van *Galenus*, en andere brave Genees-meesters, en moeten 't ook zomtyds zyn, van wegens de nuttige zaken, welke deze Schryvers verhandelen; doch echter zyn wy geene Slaven van hare leeringen, zo dat ons niet zou vry staan, gelyk het *Galenus* vry stond, andere te verbeteren, waar

in

in ze gefeilt hebben, of als 't nodig is beter te verklaaren, of te verwerpen, wat in hunne Schriften tegens de reden, ondervinding en natuur der zake ftrjdt, of 'er ook by voegen, wat goed is, en de ouden niet geweeten hebben, gelyk dan hedendaags de Medicyn-konst door veele fraaije Uitvindingen, zeer vermeerdert en verbeterd is. Zo wanneer de Nakomelingen wilden gelieven deze myne Uitvindingen daar by goed te keuren, zo zouden de inzichten van de Aderlating in 't toekomende, drierlei zyn; namentlyk, een Aftapping, een Verkoeling, en een Infpuiting, of Opvulling.

§. 34. Maar (III.) mogt iemand zeggen: *Dat 'er ten minften de krachten door verzwakt wierden, en de quade stoffe met groot levens-gevaar tot het bert zouden terug gedreeven worden*: als waarom de naauwkeurigste Geneesheeren ten hoogften aanraden, dat men in de quadaardige Ziekten, inzonderheid als dezelve op 't hoogfte gekomen, of maar iets verheven zyn, bloed moest laten.

§. 35. Waar op ik antwoorde: Dat hier omtrent zeer veel zou te zeggen en aan te merken zyn. Maar indien ik kort moet zyn, zeg ik: dat men, omtrent de Aderlating in de quadaardige Ziekten, behalven de verscheidene gesteltheit van de tyd, de ouderdom van den Ziekten, en zyne gematigtheit, geslacht, staat, gewoonte, volbloedigheid of minder bloedrykheit, enz. vooral een onderscheid moet maken tusschen het quaad zelfs, ten opzichte van zyne oorzaak, en ten opzichte van de overkomende toevallen, zo als *Claudinus* vereischt; voorts in de Ziekten, ten deele tusschen die geene, welke met een uitflag van de quade Stoffe te rechter tyd, en die zonder dezelve voortkomen; ten deele tusschen het begin van de giftingen, haar zekere voortgang en nalating; en eindelyk tusschen het oogmerk van de Geneezing, of 't tot vermindering of tot inbrenging van 't Bloed, zal geschieden.

§. 36. Hier uit zal een oprechte Leezer ligt iets verders kunnen besluiten. Zo dat ik niet en weet, wat den vermaarden *D. Job. Bockelius* in de gedagten gekomen is, wanneer hy (in de *Hamburger Pest-Ordnung Part. II. cap. 7. p. m. 80. b.*) niet alleen toelaat, maar ook aanraadt, voornamentlyk in deze plaats, daar de Lichamen zeer

vol van quaade Stoffe zyn, dat men in de Pest zomtyds met een Ader-lating moest haasten, en dezelve in de *Vena Cephalica* of Hoofd-ader op den Arm doen, wanneer in den beginne van de Ziekte aanstonds een Zwelling achter de Ooren, of aan de Hals zich zoude openbaren: maar in de *Vena Mediana* of Mediaan-ader, als de Zwelling onder de Okzels, op de Borst of de Rugge zich opdeed; en eindelyk in de Ader van de binnenste Enklauw, als zich een Zwelling in de Lieffen zou vertoonen. Ik zou, om openhartig te spreken, in deze plaats dit niet willen toestaan, al wist ik 'er duizend Ducaten mede te winnen. Want, om over te slaan, dat het onderscheid tusschen de *Vena Cephalica* en *Mediana* op den Arm in de Heel-konst van weinig belang is, en wy dit den braven *D. Bockelius*, volgens zyne Ecuwe, gaarne te goedé houden; zo laat ons maar letten op het geene, wat de vermaarde *Petrus à Castro*, eertyds Stads-Doctor van *Verona*, in zyn Boekje *de Peste Neapolitana, Romana, & Genuensi*, Anno 1656. § 57. pag. 112. waar in hy onderzoekt, of men in de Pest mag Bloed laten, zegt: In een enkele Pestilentialische vochtige Koorts, kan men, *eer dat de Pest-builen te voorschyn komen*, Bloed laten. En p. 114. verklaart hy verder, dat in de Pest zomtyds ook Builen voortkomen, die niet quaadaardig zyn, dewelke echter, even als de Pestilentialische, door den Heelmeester moeten gehandelt worden; *doch moest men in zulk geval op geen wyze Bloed laten*. Waarom moet men dan geen Bloed laten? ik gelove van wegens 't gevaar, dat het quaad zou te rug gaan gelyk boven, (§. 1.) is verklaart. Het welk bevestigen de volgende woorden van *Petrus à Castro*, pag. 167, zeggende: *Wy hebben veele Kinderen zien sterven, terwyl de Kinder-pokken schielyk te rug gingen*, enz. Daarom zal ik nooit aanraden, dat men in de quaadaardige Ziektens, als de Builen, Pestkoolen en Vlakken al uitgekomen, of na by het uitkomen zyn, zou Bloed laten, om een gedeelte van 't Bloed af te tappen: doch echter zoude ik eene Laating toestaan, ja zelfs daar op aandringen, in een verlooren staat, als de drift van 't Bloed nalaat, het Bloed al tot een gelei of lymachtigheid gestremt is, en geen hoop, van 't leven te behouden; meer over blyft, ten zy dat men

schie-

ſchielyk een hulp-middel bybrengt, dat in de voorgaande Eeuwen, ongehoort is geweest, waar door de geftreemde Vezeltjes van 't Bloed, weder ontdaan worden, en de Pols-flag, zo niet volſtrekt herſtelt, doch eenige voorgaande ſterkte verkrygt: het welk ik door deze myne ingieten- de Konſt-bewerking zoude kunnen hoopen.

§. 37. Ook zoude men (IV.) kunnen opwerpen: *Dat het vocht, in de Ader geſpuit, daar niet ligt zoude ontfangen, en in 't bloed kunnen gebracht worden;* zo dat het in de Ader onder de Okzel opklimmen, en van daar in 't Hart mogt komen, indien 'er maar weinige krachten by een ſtervende Menſch, tot omdryving van 't Bloed, overig waren.

§. 38. Ik antwoorde: Waarom zou het vocht niet kunnen ontfangen worden? *Of*, dewyl de Zieke zoude te woelig zyn, dat de Meester niets konde uitwerken? Maar die met de Dood worstelen, zyn meestendeels ruſtig: want anders voegt deze Konſt-bewerking niet voor dezelve, dewyl haar bloed noch niet zeer geftreemt, en ſlap geworden is. *Of veel meer*, dewyl de Heel-meester de punt van het Werktuig niet ter dege in het gat van de Ader ingebracht heeft, zo dat het vocht, maar tuſſchen de Huid en 't Vleesch zou indringen? (het welk ik doch niet wel kan gelooft, dewyl de vezels van de Huid al te vaſt t'zamen hangen) of dat het vocht zou te rug ſpatten? waar van de ſchuld by den Meester zou zyn, dat hy niet vaardig genoeg was, en hy moet de inſpuiting zo lang ophouden, tot dat hy het gat van de Ader recht geraakt heeft. *Of eindelyk*, dewyl het Bloed zo ſterk zou geftreemt zyn, dat het in de gantſche Ader vaſt zat, en door geen vocht, hoe openend en zweetdryvende het ook zy, kon doorgeſtraalt worden? Het welk men op de ondervinding moest laten aankomen. Ook is by alle Zicken niet een en dezelfde vaſtigheid in het geronnen Bloed, maar de waterachtigheid ſcheidt 'er zich over en weer, zonder zeker order of geplaatſtheid der vaſte Vezelen, van af; hoe meer die nu beſtaat, hoe meer is de Pols in de ſtervende, (of ſchoon zeer ongelyk) ſlaande, en voortdrijvende, maar hoe minder die is, en hoe vaſter het Bloed t'zamen geſtrekt is, hoe gewiſſer is de Dood, zo dat men in dit geval

geval ook geen hulp van deze inspuiting te verwachten heeft.

§. 39. Behalven dit konde men (V.) zeggen: *Dat het den Heel-meeſter veel werk make, zo dat hy in deze Konſt-bewerking niet alle miſſlag kon vermyden*, die doch altyd tot nadeel van den Zieken zou uitvallen. Want daar is niemand, die op alle kanten zou kunnen *Argus* ooggen, of volgens de Poët hondert handen hebben, dat hy in die korte tyd, waar in alles moeft geſchieden, zou kunnen den Arm van den Zieken uitſtrekken, dezelve met warme doeken wryven, of met warme wyn ſtoven, de Ader zoeken, en bovenwaarts binden, dezelve dadelyk ſteeken, en geſtooken zynde, met de Vinger toefluiten, de band boven de ſteek wat los maken, en een ander band onderwaarts wat aanleggen, het Werktuig inpaſſen, en voorts het vocht uitperſen, het ingeſpuite vocht door een zachte beweging tot het Hert voort-helpen, die onderſte band weder los maken, met de hand, of met een breed linnen-dock, den Arm van de geſtooken Ader naar boven tot aan de Okzel toe ſtryken, het gat verbinden, en aan de overzyde koppen zetten, gelyk (§. 21.) verklaart is.

§. 40. Daar op word geantwoord: Dat men daarom een oprechte, bekwame, ervaren, en vaardige Chirurgyen tot deze Bewerking van noden heeft, dien voor 't overige ook zyne Knechts en de omſtanders behulpelyk zyn: want deze moeten haar plicht ook volgens *Hippocrates* in *Aphorism.* 1. niet vergeeren.

§. 41. Men konde (VI) voorgeven: *Dat, wanneer 't niet zou gelukken, deze Uitwinding van de Heel-konſtige Ingieting, aanſtonds zou gediffameert en veracht zyn.* Want als men van de uitwerking van een nieuwe zaak niet wel verzekert is, zo pleegt de verwondering en verwachting der Menſchen, ligtelyk in een Verfoeying, Belaching en Gramſchap te veranderen.

§. 42. Waar op ik antwoorde: Laat de domme beesten daar van zeggen, wat ze willen, haar ſtraffe is haar Onverſtand en Onweetenheid. Daar worden wel Genees- en andere Hulp-middelen gediffameert, wanneer ze gebruikt worden, als 'er geen hoop van haare Uitwerking overig is. Doch wanneer men wil overweegen, wat wy boven

(§. 19.) van de nuttigheid dezer Konst-bewerking gezeid hebben, dan zal men ligtelyk, alſchoon ze niet altyd zou gelukken, van alle voorwerping en oneere bevryd te zyn oordeelen.

§. 43. Zo zal ook (VII.) voor geworpen worden, *dat men noch geen genoegzame ondervinding en ervarentheid daar van hadde*; zo dat men een zaak, die niet genoegzaam door Proeven beweert is, zonder gevaar van 't Leven of eere, niet ligt moet ondernemen, nabootzen, of tot een Regel maken.

§. 44. Waar op ik antwoorde: dat ik gaarne toeftaa, dat 'er noch geene Voorbeelden genoeg zyn, waar door men bewyzen kon, dat deze Heel-konftige Ingieting van een goed Succes geweest zy. Maar even daarom, dat deze Uitvinding noch nieuw is, kan ze natuurlyker wyze en volgens de tyd, noch geene byzondere voorbeelden opbrengen. Dus zoude men in de geheele Genees-kunde, nooit iets hebben waardig geacht om uit te voeren, dewyl niets in dezelve ten allen tyden bekend geweest is, maar eens bekend te worden begonnen heeft; en als 't bekend geworden is, heeft het niet te gelyk kunnen nieuw en door de ondervinding van veele Jaren, beproefd zyn. In 't kort: Men kan van de Deugdzaamheid eener Uitvinding niet zo wel oordeelen na haar Ouderdom en de menigte van de geene, welke ze geoeffent hebben, als na de reden en zedelykheid. Want anders zouden de Duivels-konften ook goed zyn, om dat ze zeer oud zyn. Dus verwachtte ik een genegen en zacht Oordeel van de Geletterde over deze myne Heel-konftige Uitvinding, of ſchoon ze noch niet door duizende van Proef-nemingen bevestigd is. Het is genoeg, dat ik heb gepoogt van te bewyzen, dat ze met de reden en het Chriſtendom, geenzins ſtrydig is. Ook had ik 'er reeds Proeven van gemaakt, als my 't de tyd en gelegenheid hadde toegelaten, en ik van de genegenheid en bekwaamheid der Heel-meesters, daar toe was verzekerd geweest. Ik laat ſtaan, dat het gevaarlyk is, van zulk een nieuwe zaak, die zo gewichtig is, de Proef te nemen; gaande noch andere oorzaken voorby. Doch zal ik 'er de Proef van nemen in een Hond, ten minften om de waarheid van den omloop des Bloeds te bewyzen, dewelke ik met een bekwaam vocht door een
Ader

Ader in de Dye, of elders in 't Hert zal brengen. Want dat de Honden, door een wyn in de Aderen gespuit, dronken worden, heb ik boven (§. 27. *seqq.*) uit *Schottus* en *Sachsus* aangehaalt. Maar of de Purgeer-middelen in de zelve iets zouden uitwerken, weet ik noch niet, ten deele en in 't algemeen, dewyl het onder de Geneesheeren noch twiftig is, op wat wyze de Purgeer-middelen in het dierlyke Lichaam werken; ten deele en in 't byzonder, om dat ik by ondervinding weet, hoe dat in de eene of andere Hond, een groote quantiteit van *Vitrum Antimonii* tot Poeijer gemaakt, namentlyk XXIV. grein en meer op het Vleesch gestrooit, gantsch geen braken noch loop verwekt heeft; en dat, dewyl het zuur in hun Maag zo krachtig is, dat het de kracht van de Braak-en Purgeer-middelen niet weinig belet; of dewyl dit Poeijer, op gekookt of gebraden Vleesch gestrooit, door deszelfs vetigheid gesmoort word; of dewyl de Magen van de Honden een schielyker kooking maken, dat iets schadelyks rasser met de dikke Deelen van het Chyl-sap weg gaat, eer dat het zyne purgeerende kracht, recht kan mededeelen; of dewyl het met hunne Natuur meer overeenkomt, als waar door ik waargenomen hebbe, dat, gelyk wy zien dat eenige Vogels van verscheidene soort, de Spinnekoppen zonder nadeel neerslukken, zo ook eenige Honden van het *Opium*, onder de spyzen gemengd en gegeren, geen ongemak gekreegen hebben. Doch in de Ader van een Huis-kat zal ik uit nieuwsgierigheid, by tyd en gelegenheid, eenig Muize-bloed, met warme Wyn gemengt, inspuiten, en de uitkomst daar van, ten opzicht van de *Antipathie*, verwachten.

§. 45. Ja dat ook in een Mensch de Proef-neming van deze Heel-konstige Ingieting, (met een Purgeer-maar met geen Zweet-middel) in *Engeland* of elders alreeds gemaakt zy, hebben wy boven verhaald; zo dat ik niet en twyffel, dat daar door ook het al te sterk zweeten, dat zomtyds zeer lang aanhoudt, niet zou kunnen gestuit worden.

” Want de Geleerden van *Engeland* schryven in haar
 ” *Dag-boeken van de Weetenschappen* als volgt: Deze ondervindingen zyn ons mede gedeelt door *M. Fabricius*, Medicyn tot *Dantzik*, dewelke de byzonderhe-

„ den daar van in deze maniere beschreeven heeft.
 „ 't Is een ruime tyd geleden, dat wy getracht hebben
 „ te beproeven de uitwerkzelen, de welke de Inſpuitin-
 „ gen der Medicynen in de Aderen van een Menſch
 „ voortbrengen: wanneer zich drie Perzonen in ons
 „ Gaſthuis tot deze Konſt-bewerking aanboden, heb-
 „ ben wy niet willen de gelegenheid voorby laten
 „ gaan, hier van een Proef te nemen. Maar gelyk wy
 „ vreesden, dat de altereerende Genees-middelen, haare
 „ uitwerking niet kennelyk genoeg zouden vertoont
 „ hebben, zo oordeelden wy, dat de Purgeer-middelen
 „ beter tot ons werk zouden dienen, en wy hebben
 „ met een ſpuit, omtrent twee Drachmas in de middel-
 „ ader van den rechter Arm van de drie Zieken, geſpuit.
 „ De eerſte was een ſterke Zoldaat, die 't een-
 „ maal met de Spaanſche Pokken beſmet was, en wiens
 „ Arm-pypen met Knobbels bezet waren. Na dat wy in
 „ de Ader van den Arm, een purgeerende Vochtigheid
 „ hadden geſpuit, klaagde hy, dat hy een groote Pyn
 „ gevoelde, en dat zyn Arm langs die ſtreek, onſtooken
 „ en gezwollen was, welk gezwel wy zachtelyk met
 „ de Vingers nêerdrukten, perſſende de Vochtigheid na
 „ de Schouders toe. Na verloop van vier uren, of daar
 „ omtrent, begon de Medicyn haar werk zonder veel
 „ geweld te doen, 't welk ook duurde tot des anderen
 „ daags toe, op zodanige wyze, dat de Patient vyf groote
 „ Stoel-gangen hadde. Vervolgens zyn deze Knobbels op
 „ den Arm, door deze ontlaſting, zonder eenige ande-
 „ re Remedie, verdweenen, en daar is niet met al in hem
 „ overig gebleeven van de ziekte, daar hy mede be-
 „ ſmet was.
 „ De andere twee ondervindingen zyn genomen in
 „ een getrouwde Vrouw van 35. Jaren, en een Vryſter,
 „ die in haar 20ſte Jaar ging: Zy waren alle beide be-
 „ vangen met de vallende Ziekte, die zo diep ingewortelt
 „ was, dat 'er geen hoop van geneezing overig bleef. Na
 „ dat in haare Aderen een purgeerende Vochtigheid, met
 „ *Aqua antepileptica* vermengt, geſpuit was, heeft de
 „ getrouwde Vrouw na eenige uren verſcheide Kamer-
 „ gangen gehad: na welker ontlaſting, 's anderen daags de
 „ Ziekte haar vry zachter heeft aangetaſt, en zy is al-
 „ „ lengs-

„ lengskens volkomen geneezen. Wat de Vryster be-
 „ langt, die heeft op dezelve dag vier afgangen gehad,
 „ en noch dagelyk een. Maar dewyl ze een Dienst-meid
 „ was, de welke niet konde onderhouden de behoorly-
 „ ke Levens-wyze, zo is ze in de Lugt gegaan, en heeft
 „ koude ontfangen; waarom deze Konst-bewerking in
 „ haar, geen voorspoedige voortgang gehad heeft.

§. 46. Doch daar is (VIII.) noch een zaak, welke
 my zelfs om de waarheid te beleiden, eenige zwaarigheid
 veroorzaakt: te weten, *van wat Natuur en gedaante het
 Vocht, dat men in de Ader zal inspuiten, behoorde te zyn,*
 waar door men zo schieelyk, als by de stervende nodig
 is, de gestremde vezels van 't bloed, zonder ongelegent-
 heid of quetzing der Aderen, zou konnen doordringen?
 Of dit vocht moest zyn van een zoutachtige Natuur,
 of van een bedwelmende Heul-sappige, of van een zwa-
 velachtige, of van wat voor andere Natuur?

§. 47. Want of schoon men geen geringe dienst, (zo
 niet al het nodige en voornaamste) zou hebben te ver-
 wachten, van een *Zout-achtige en vlugge Geest*, by voor-
 beeld, van de *Spiritus salis Ammoniaci*, tot een halve
 drachma, met een drachma van *Spiritus vini Campborat-*
us, en twee en een halve drachma van een *versterkend*
Water of Geest gemengt, en op de behoorlige wyze in-
 gespuit; ook mogelyk noch een grooter hulpe, van de
 zelve *Spiritus salis Ammoniaci* met de *Spiritus Tartari*
 t'zamengefelt, waar van men de beschryving, en byzon-
 derlyk gepreezene deugden, in *D. Guerneri Rolfincii*
Arte Chym. lib. III. Sect. 2. artic. 1. cap. 22. p. 171. kan
 vinden; zo zou men echter tot geen grooter *dosis*, als
 ten opzicht van 't bloed nodig was, durven overgaan,
 om de binnenste Vliczen van de Ader niet te bezeeren.

§. 48. Veel minder zou het raadzaam zyn de Heul-
 sappige middelen te gebruiken. Want schoon dezelve
 zeer doordringend zyn, zo dat de vermaardste Genees-
 meesters de voornaamste kracht van de *Theriac*, *Mi-*
tridaat, *Philonium* en *Laudanum*, *Requies Nicolai*,
Diascordium Tracastorii, enz. door ondervinding beproefd,
 aan de menging van 't *Opium* of Heul-sap, dat daar in-
 komt, toeschryven; zo heeft echter het zelve *Opium*,
 van wegens zyn in hebbende quade, wilde, en bedwel-

mende Zwavel, de kracht van de sterke bewegingen der Geesten, en de opziedingen van 't bloed, te matigen, te dempen, en in de slaap te brengen. Derhalven, zynde te vreezen, dat dus uit het gebruik van 't *Opium* in de gevallen, welke onze Konst-bewerking vereischen, een dodelyke slaap mogt ingevoert worden, in plaats dat men eerder een beweging in het gestremde bloed zou zoeken in te brengen, dan dezelve op te houden; zo kan ik deze verdachte middelen hier in niet goed keuren.

§. 49. In plaats van dezelve zullen wy iets van de *Zwavel-achtige* en *Balsamyke* middelen by-brengen. Dezelve worden boven mate gepreezen van den meer gemelden *Petrus à Castro*, zo dat hy zelfs de *Geestige middelen*, die men *Tegen-giften* noemt, en de *Chymische Magisteria*, en *Salia Iberiacalia*, die van *Aërius* en *Galenus* grotelyk gepreezen worden, (of schoon ze een groote doordringende kracht hebben), gantschelyk verwerpt, en oordeelt, dat ze eerder de Dood aanbrenge, om dat ze geen kracht hebben, de taaiheid van 't bloed dun te maken, maar enkel de goede sappen in 't Lichaam vloeibaar maken, en door 't zweet uitdryven, latende het Pestilentiaalsche vergift in 't Lichaam zitten. Daarentegen meent hy, dat de eenigste kracht van de *Vezels* des bloeds te verdryven, in de *Zwavel* bestaa, en *wonderbaarlyk* in dezelve *uitblinke*; zo als hy dit zyn gevoelen wydloopig uitvoert in zyn Boek *de Peste Neapolitana* pag. 104. & 105. Op welke plaats deze Schryver voornamentlyk handelt van de innerlyke Genees-middelen, die men om 't zweet te dryven, in de Pest pleegt voor te schryven: doch zou men hier uit ligtelyk ook tegens onze Konst-bewerking een inwerping (of ten minsten een twyffeling) kunnen opmaken, dewyl de middelen, die wy door een Pypje in de Ader spuiten, wel uiterlyke zyn, maar terstond innerlyke worden, en vervolgens het zelfde Oordeel van *Petrus à Castro* onderworpen waren.

§. 50. Insgelyks houdt *Thomas Willisus*, een Man van groot verstand, *lib. de Febr. cap. 13. p. m. 236.* onder de Genees-middelen tegens het Vergift, die geene de noodzaaklyste te zyn, *welke eenige gelykheid en overeenkomst met het Vergift hebben*, en van dezelfde Natuur zyn.

zyn. Want anders zou de taaigheid en lymachtigheid van 't bloed niet kunnen opgelost worden, dewyl, gelyk ook *Petrus à Castro* zelfs elders besluit, het quaade Pestilentialische Vergift, dat de Menschelyke Natuur hoogst naedeelig is, op zich zelfs alleen de Meester zoude blyven.

§. 51. Al dit schynt nu wel met de waarheid over een te komen, of schoon het eenigzins van malkander verschilt. Derhalven moet men zien, dat men in een toekomend geschrift een nader uitgang uit dezen doolhof kan vinden, vermits men een bekwaam onderscheid zoeker te maken, waar door men, als door een draad van *Ariadnes*, op de rechte weg kan geleid worden.

§. 52. En op dat wy dit werk besluiten met het aandenken van die geene, die ons door zyn Brief aangewakkert heeft, om deze Heel-konstige Ingieting, na een tweejarige verlegentheid, zo als in 't begin gezeid is, weder op te zoeken; zo heb ik niet ondienstig geacht, in 't kort hier by te voegen, van wat meening de beroemde *Sachsus*, aangaande de gedaante van 't vocht, dat men zou inspuiten, zy, wanneer hy in zyn Brief den 13. *August. Styl. Nov. Anno 1664.* aan my schryft, zeggende: „ Wat U.E. vraagt, aangaande een byzonder doordringend middel, 't welk men in een kleine „ quantiteit kon inspuiten, om het byna gestremde „ bloed weder vloeibaar te maken, enz. Zo is 't een „ zwaare zaak, om zulk een doordringend middel uit „ te vinden, 't welk in de heete en quaadaardige koortzen niet teffens een buiten-natuurlyke hitte zoude komen te veroorzaken. Maar in de Moeder-qualen en „ Beroertens, zou mogelyk een ligter weg te vinden zyn, „ door het *Elixir Matthioli*, of het *Elixir Vite van den „ Groot-berdog van Florenze* enz.

§. 53. Hier op antwoorde ik, dat zo wel deze woorden van myn beminden *Sachsus*, die ik hier aanhale, als de geene, die ik in 't toekomende zal bybrengen, vol van een groote Geleertheid zyn; maar ik verzoeker te gelyk dat hy my, als een Vriend, niet quaalyk duide, in een stuk van hem te verschillen, namentlyk, dat het oogmerk van myne uitvinding dus verre niet zy, om de quaalen in een vloeibaar bloed te geneezen, maar veel meer om de beweging, die wegens de taaigheid van 't

zelve, en het verlies van Geesten, onderbrooken en gestremt is, weder voort te helpen, vermits men door een doordringend vocht, een nieuwe gifting in 't bloed mogt brengen, waar door de vezels weder ontdaan wierden, en in het Lichaam als door Konst, een kleine koorts verwekt wierd (zynde die minder als de Ziekte), de welke men naderhand byzonderlyk mogte geneezen, na 't voorbeeld van de Natuur, en volgens *Hippocrates*, die waargenomen heeft, dat de stuipen en Zenuw-trekkingen, als ziekten, welker oorzaak hy zonder twyffel de koude te zyn vast stelde, door een navolgende Koorts, geneezen wierden, 4. *Apb.* 57.

§. 54. Voor 't overige verzoeke ik de oprechte Geletterde, die dit myn werk zouden komen te onderzoeken, dat zy deze stellingen zonder nyd willen overweegen, en haar oordeel daar over, zo wel, gelyk 't vry staat, in het goed-keuren, als in 't verwerpen, redelyk en voor een Christen betaamlyk, vellen. Zo dat ik kan zeggen, dat de Eere van beleeftheid by bun grooter, dan die van tegensprekking geweest zy.

Dus verre D. Major.

Uit deze bygebrachte redenen en ondervindingen kan een behendige Chirurgy wel bezeffen, dat deze Konstbewerking niet in ydele gedachten bestaa, maar met der daad de verlatene Zieken hulp kan by brengen, als in de vallende ziekte, Rasernye, Lammigheid, Geraakheid, Ficht, Moeder-spel, en diergelyke Quaalen.

De V. *Figuur* is een Blinde, wiens Oog met het lancet (*aa*) door de hand (*d*) van een Chirurgy door sneeden word, om 'er de Vochtigheden, de welke verdikt, of door slymige dampen belemmerd, het gezicht beletten, zacht uit te drukken.

De VI. *Fig.* verbeeldt dezelve Perzoon, in wiens Oog door de Wonde (*e*) een konstige Vochtigheid, in de Pyp (*e*) beslooten, door de handen (*n.n*) van een Chirurgy verdraaglyk word ingespuut. (*o.o*) Zyn Brillen, die den Patient worden opgezet, op dat het Oog, het welk men van zins is door te snyden, zich niet zoude kunnen verschuiven, om de getekende plaats, waar
in

in de Sneede geschieden moet; niet te verzetten; als waar door de Konst-bewerking anders vruchteloos zoude afloopen.

De *Letter X.* is een Vlesch, waar in bewaart word de konstige Vochtigheid, uit *Obelidonia Major* getrokken, op de maniere, als wy uit *Josephus Burrbus* Brief, aan den vermaarden Sny-artz *Thomas Bartholinus*, over het herstellen van de vochten der Oogen geschreeven, hier vooren wydloopig hebben verhaalt: waar na ook den Leezer heen wyze. Deze Konst-bewerking, alhoewel ze by eenige Konstenaars belachelyk, en by de Zieken niet ligtelyk aannemelyk zal zyn; dunkt myns oordeels, dat ze veilig zoude in het werk gestelt kunnen worden, zo wanneer men zekere kentekenen heeft, dat de oorzaak van de Blindheid, alleen in de verdorventheid van de vochten bestaat.

DE VYFTIENDE PLAAT.

Van verscheide Werk-tuigen, dienstig tot de gebreeken der Oogen en van de Hals-dragt.

DE I. *Figuur* vertoont den Patient, in wiens Oog een konstige vochtigheid ingespuit is; voorzien met een uitgeholde Bril (*a. a.*), wiens glazen in 't midden met een klein gat doorboort zyn; dienstig om de doorgesneeden Oogen, van het ongemak der Lugt, te bewaaren; als ook op dat het Kristallyne vocht des te beter zich zoude gewinnen, zyne stralen recht uit te schieten.

De II. *Fig.* verbeeldt een Patient, wiens Oog dieper moet doorgesneeden worden, versterkt met een Tweetandige Bril (*c. c. c.*), dewelke met twee Halve manen (*o. o.*) gewapent is; dienstig, wanneer de Oogen diep gesneeden moeten worden, om den Appel van de Oogen binnen hun Kring te bedwingen, dat hy niet uit zyne plaats kan verschieten; want als de Appel het minst buiten het Druif-bezien-vlies zoude verschooven worden, zoude de Konst-bewerking vruchteloos afloopen.

De III. *Fig.* betekent een Laat-vlym, bekwaam om de Oogen, zonder quetzuur van de Gezicht-zenuwe, door te snyden.

De IV. *Fig.* Is het Werk-tuig, dat men den Patient op de Neus zet, op dat het Oog in het snyden niet zoude onder de hand van den Chirurgy, wankelen.

De V. *Fig.* Is de Bril alleen, dewelke in de I. *Fig.* op de Neus van den Patient vertoont word, met twee uitgeholde Glazen, in 't midden doorgeboort.

De VI. *Fig.* is een twee-randige Bril, met zyne halve manen alleen vertoont, tot het voornoemde gebruik in deze Konst-bewerking, zeer noodzakelyk.

De VII. *Fig.* is een kopere Pyp, dewelke met een deurtje geslooten word, waar door de dampen van het *Aqua Chelidoniae*, in een warm vat befloten, zachtelyk tot de Oogen opklimmen, om haar van die soort der blindheid te verlossen, die men *Gutta serena* of de zwarte Staar, noemt.

Deze soort van Blindheid, by de Latynen *Gutta serena*, dat is Heldere Drop, word by de Grieken *Amaturosis*, dat is onzichtbare Blindheid, genaamt, welke laatste benaming in 't Duitsch beter als in 't Latyn met de zaak, myns oordeels, overeenkomt. Wanneer dan het gezicht in een mensch vernietigt word, zonder dat 'er een zichtbaar gebrek zich in het Oog vertoont, word het by de Grieken de onzichtbare Blindheid genoemt, om dat de oorzaak derzelve, achter in de Gezichts-zenuwe, verschuilt.

Deze Blindheid komt voort, wanneer de zinnelyke Geesten niet tot het Oog uit de Harssenen kunnen doorstralen; dewyl deze Geesten door de Gezichts-zenuwen haar doortocht nemen, zo moet men noodzakelyk de oorzaak van dit belerzel, in deze Zenuwen zoeken. Deze Gezichts-zenuwen kunnen op verscheide manieren belemmert worden, maar voornamentlyk door een verstoppinge, toenyping en quetzure.

De eerste oorzaak is de gemeenste, en meestendeels bevonden verknocht te zyn met deze onzichtbare Blindheid, dewelke van een slymachtige vochtigheid van de Harssenen in de Gezichts-zenuwe schietende, haar oorsprong neemt, op geen ander manier, als andere Zenuwen

wen

wen in de Lammigheid verstoppt worden, zo dat ze ten opzichte van haar oorzaak, gelykaardige ziekten mogen genoemd worden. Nochtans is het zeker, dat deze Blindheid door toedrukking der Zenuwen, altemets voortkomt, welke toepersing geschieden kan, zo wel van een slym-achtige vochtigheid omtrent de Gezichts-zenuwen vergadert, en dezelve roedrukkende; als ook van bloed, Etter of eenig ander stoffe, aldaar verzamelt; daarom alle gezwellen, omtrent die deelen ontstaande, kunnen deze Blindheid veroorzaken. Want de ervarentheid getuigt, dat een ontsteeking der Harissenen, Razernye, en quadaardige Koortzen, altemets een Blindheid in een of beide Oogen veroorzaakt. Zo verhaalt *Platerus lib. 1. Observ.* dat hem een Blindheid ontmoet is, dewelke haar oorsprong nam van een rond en hard gezwel in de Harissenen ontsaan, welk de Gezichts-zenuwen toegedrukt hadde; zo als hy in 't openen van het doode Lichaam, gewaar wierd.

Eindelyk veroorzaken de Hoofd-wonden, in dewelke de Gezichts-zenuwen afgesneeden zyn, zonder tegen-spraak, dat de zinnelyke Geesten niet na het Oog toevloeyen kunnen, ontstaande dus deze Blindheid daar uit.

Deze Blindheid word erkent, dat de Oogen haar in een natuurlyke gestalte vertoonen, en geen gebrek in het Oog gezien word, als alleen dat den Appel zich zwarter en ruimer opdoet. Maar de grootste zwarigheid is in het onderscheiden der oorzaken: want alhoewel deze blindheid van Bloed en Etter voort gekomen, uit een voorgaande ontsteeking, Zweer, of wonde erkent word; nochtans kan 'er geen zeker teken van gegeven worden, door welk een toedrukking van een slym-achtige vochtigheid, van een verstoppinge konde onderscheiden worden. Maar by gissinge kan men het eenigzins achterhalen, want in de verstoppinge der Zenuwen word het Oog alleen belemmert, maar zo 'er een toedrukking van dezelve is, van slymige vochtigheden omtrent de Wortels van de oogen, en de Tepel-wyze scheuten vergadert, of dat die stoffe andere deelen der Harissenen bezit, dan worden ook de andere zinnen altemaal of sommige verhindert. Zo ook de slym alléén omtrent de gezichts-zenuwen geplaatst is, zal de quyl overvloediger door de

Neus

Neus geloft, en een zwaarigheid in het Voor-hoofd, voornamentlyk boven de Wyn-braauwen, gevoelt worden.

Wat de voorzegging belangt: zo is deze blindheid, als het gezicht t'eenemaal verlooren is, uit een verstopping voortkomende, gemeenlyk ongeneslyk; gelyk wy ook ondervinden, dat de verstoppingen van andere Zenuwen, uit dewelke de Lammigheid ontstaat, zelden of nooit geneezen worden, voornamentlyk in die Perzonen, dewelke hoog van jaren zyn. Maar zo de verstopping zodanig is, dat ze wel het gezicht vermindert, maar niet t'eenemaal wegneemt, is 'er meer hoop van geneezing, alhoewel dezelve niet, als door lange tyd en gebruik der Genes-middelen, te bekomen is.

Maar zo deze blindheid voortkomt van vochtigheden in het voorste deel der Harsteneen vergadert, en de Zenuwen toedrukkende, kan ze ligter geneezen worden, zo verhaalt *Fabritius Hildanus* in *Observ. 19. Cent. 5.* dat zeker man door het innemen van een sterke Braak-drank zyn gezicht verlooren, en 't zelve door een tweede Braak-drank weder gekreegen hadde. Want gelyker wyze door het eerste geweld van de Braak-drank, de vochtigheden ontroert, en na de Gezichts-zenuwen vervoert, door het perssen van dezelve, het doorstralen van de zinnelyke Geesten belet is; zo is de blindheid weder vergaan, door dien die vochtigheden door het zelve Braak-middel van de Oogen verleid, en ten lyve uit gedreeven wierden. Insgelyks verhaalt *Sennertus* van een student, dewelke terstond blind werd, na dat hy een sterk Purgeer-middel ingenomen hadde. Dezelve getuigt, dat verscheide Vrouwen, na dat ze ontfangen hadden, door een naauwe t'zamentrekking der Gezichts-zenuwen verblind waren geworden, dewelke vier of vyf Maanden, na dat het Kind ter Weereld was gekomen, ook van de blindheid verlost wierden. Wy hebben ook sommige gezien, dewelke, na dat ze schieelyk haar gezicht meestendeels verlooren hadden, binnen de tyd van vyftien dagen, door algemeene Purgeerende en te rug trekkende middelen, geneezen zyn. En om dat zy zo ligt geneezen wierden, oordeelden wy, dat deze vochtigheid niet in de zelfs-standigheid van de Gezichts-

ze-

zenuwen gepakt, maar alleen in de de Harffenen omtrent de Zenuwen, verzamelt was geweest.

De VIII. *Fig.* verbeeldt een blinde, dewelke zyn eene Oog over de pyp (*a*) houdt, om den damp van het *Aqua Chelidonia* uit het kopere vat (*b*) door de Trechter (*c*) te ontfangen, om door zyn doordringende dampen de slymigheid omtrent de Gezichts-zenuwen te verdryven; door welke rookinge de Gravinne van *Brederode*, volgens verhaal van *Burrhus*, in drie dagen zo veel gewonnen hadde, dat ze de vingers van een uitgestrekte hand konde onderscheiden. Deze rooking moet zodanig geschieden, dat men de oogen altemets verwisselt, om den damp in beide oogen te ontfangen.

Om deze soort van blindheid te geneezen is wel het voornaamste middel een Hals-dragt, dewelke in de Armen, Beenen, en andere plaatzen wel konnen gezet worden, maar in de Nck tusschen het eerste en tweede, of tusschen dit en het derde, ja vierde Wervel-been, word ze hedendaags meest toegelaten.

De nuttigheid van deze Konst-bewerking, alhoewel *Helmontius* en andere Chymisten dezelve als een wreed, onmenschelyk en onnut middel uitkryten, zal de dagelykse ondervinding van de oude en deze eeuwen genoegzaam staande houden.

De oude Schryvers vereischten tot het maken van een Halsdragt drie Werk-tuigen, een Tang met twee gaten, een driepuntige Naalde, en een zyde draad, omtrent zo dik als de dikte van de Naalde. Doch de gaten van de Tang moeten wat grooter zyn, als de Naald dik is. Met de Tang vat men de Huid van den Patient styf tot het verlies van gevoelen toe, waar door men de gloeiende Naald met haar draad schielyk doorhaalt.

Maar hedendaags kan deze Konst-bewerking met veel minder pyn en moeite geschieden, zo als de IX. *Figuur* uitwyft; waar in de handen van een Knecht van onder, en de linker hand van den Meeftter de Huid boven aan de Nck optrekken, en deze met zyn rechter hand, een wel geslepen Naalde (*e*), met een Katoene draad (*a. a*), ('t welk daar toe het allerbeste is), met *Unguentum Basilicum* bestreeken zonder dezelve gloeiend te maken, schielyk doorsteekt.

Den

Den eersten dag, om de pyn te stillen, legt men een doekje in Rosewater met wit van een Ey nat gemaakt over de Wonde, zo het de nood vereischt. Daar na keert men zich tot *Digestief-middelen*, die Eetter maken; zo dra die voor den dag komt, trekt men de draad alle dagen gins en weder, en vaart daar mede zo lang voort, tot dat een deel van de draad buiten de zweer zich Eetter-achtig verthoont, als dan is de Konst-bewerking voltoert, en de Patient kan zyn zweeren zo lang open houden, als het de nood vereischt.

De X. *Fig.* is de Naald met haar draad alleen, dewelke, als 't de nood vereischt, tot deze Konst-bewerking gebruikt word.

DE ZESTIENDE PLAAT.

Van het Werk-tuigen tot het ingriffelen van de Neus en Lippen nodig.

DE I. *Figuur* verthoont een geslooten dubbelde Tang, met haar Mes.

- e.* is de Plaat van de dubbelde Tang.
- a. a.* De onderste Lip.
- o. o.* De bovenste Lip.
- d. d.* De middel-lyn van de Tang.
- i. i.* De dubbelde Boog.
- k.* De Plaats van de t'zamenvoeginge.
- f.* De Bout, waar door de Boogen t'zamengevoegt worden.
- l.* Het Hand-vatzel met Tanden.
- b.* Het Hand-vatzel met Ringen.
- g.* De Tanden met het Hand-vatzel.
- f.* De vaste Ring van het Hand-vatzel.
- e.* De roerende Ring van het Hand-vatzel.
- q.* Is een Mes.
- c.* Het Hand-vatzel.
- b.* Het Scherp van 't Mes.

De II. *Fig.* verbeeldt een driebubbelde Tang, met haar Mes.

R. a. is de driedubbelde Tang, om het Griffelen van het vel in het lang, af te zetten.

m. m. zyn de Platen van de Tang.

d. d. De Middel-lyn van de Plaat, door de welke de huid met het Mes ingefheeden word.

e. e. De Platen, die de onderste Lip en Arm sluiten.

c. c. de Platen, die de bovenste Lip. en de Griffel van de huid raken.

o. o. o. de drie Boogen, waar van dit Werk-tuig de naam van een driebogige Tang genomen heeft.

i. i. De Plaats van de t'zamenvoeging.

S. De Bout, waar door de Tang t'zamengevoegt word.

b. b. Het Hand-vatzel met Tanden.

f. De Tanden van het Hand-vatzel.

n. n. Het Hand-vatzel met Ringen.

o. De vaste Ring van het Hand-vatzel.

g. De roerende Ring van het Hand-vatzel.

q. Is het Mes om het vel te Griffelen, als in *de I. Fig.*

De III. Fig. vertoont de Naalden, en Windzels, tot deze Konst-bewerking noodzakelyk.

a. a. a. Zyn de Naalden.

b. b. b. De Draden van Linne-garen.

o. o. o. Is de Grondwindzel, genoemd de Koninglyke.

e. e. De Elleboog-windzel.

f. De Borst-windzel.

g. De Arm-windzel.

c. De Okzel-windzel.

l. l. Zyn de gaten tot de Banden.

e. e. Zyn koorden waar mede de Windzels vast gebonden worden.

De IV. Fig. vertoont een lange Tang, om de Colom van de Neus in te Griffelen, met haar Messen en kromme Naalden.

P. P. Is de Colom-tang.

t. t. Zyn de Platen van de Colom-tang.

a. a. Is de t'zamenvoeging van de Platen, want de Tang toegeslooten vertoont word.

b. b. Is de Boog van de Tang.

V. De plaats van de t'zamenvoeging.

X. De Bout, waar door de Boogen t'zamen gevoegt worden.

- c.* Het Hand-vatzel met Tandcn.
d. De Tandcn van het Hand-vatzel.
n. n. Het Hand-vatzel met Ringen.
f. De vaste Ring van het Hand-vatzel.
e. De roerende Ring.
o. Is een Mes om het vel op te snyden, daar de Colom van de Neus moet ingegriffelt worden.
g. De scherpe Snee van 't Mes.
b. Het Hand-vatzel van 't Mes.
l. l. Zyn kromme Naalden.
m. m. Zyn haare Draden.
 De V. *Fig.* vertoont de Messen en Pypen tot de Neus-gaten.
e. Is een Mes, gelykvormig aan een Myrten-blad, dienstig om de Neus-gaten te maken.
f. Is een Mes, gelykvormig aan een Olyf, nodig om de Neus-gaten uit te hollen,
a. a. a. Zyn de bovenste en langste deelen van de Pypen, de Neus-gaten besluitende.
1. 2. 3. Zyn de onderste en kortste deelen van de Pypen, op de kaak gezet,
g. g. g. Zyn de zyden van de Pypen.
o. o. o. o. Is de holte van de Pypen, boven op.
s. s. Is het onderste hol van de Pypen.
d. Is de inwendige spits van het Hoofd van de Pyp, dat zich na de holte strekt.
e. Is de uitwendige spits van het Hoofd, waar mede de Pyp de top en de tippen van de Vleugels omsluit.
 De VI. *Fig.* verbeeldt de Dekzels, Ringen en Koornden, door de welke de manier van het vast binden ver-
 toont word.
a. a. a. Zyn de Dekzels van de Neus.
b. b. b. Zyn de booven deelen van de Dekzels, de welke doorboort moeten zyn, waar door die band, de welke wy de gadeloze Band noemen, doorgehaald word. Daar is geen Ring van noden; want een knoop geeft daar geen beletzel.
c. c. Is het Achter-eind van het dekzel.
o. o. o. Is de Spits van de Top.
a. a. a. Is de Colom van het Dekzel.
e. e. Zyn de Vleugels van het Dekzel.

b. b. b.

h. h. b. Zyn de zyden van de Dekzels.

d. d. Is de bovenste Ring, om de Boven-band te leggen.

e. e. Is de Grond-ring, om de Grond-band te leggen.

f. f. Zyn de Ringen op de zyde, om de Grond-en algemeene banden te leggen.

ko. kp. Zyn de Koorden van de Boven-band.

l. l. Zyn de Koorden van de Grond-band.

ks. ki. Zyn de Koorden van de algemeene of schuinse band.

DE SEVENTIENDE PLAAT.

*Vertoonende de Konst-bewerkingen, tot
het ingriffelen van Neusen en Lip-
pen noodzakelyk.*

Onder de Deelen, de welke het Aangezicht met een bevallyke schoonheid, en uitstekende waardigheid verciereu is de Neus, als ze wel gestelt is; de welke in tegendeel, zo zy mismaakt, klein, scheef, of verlooren is, een verfoeijende leelykheid veroorzaakt. Dus word een langachtige Neus voor leelyk gehouden, zo als *Horatius Serm. lib. 1. Sat. 2.* zingt:

Depygis nasuta, brevi latere ac pede longo est.

En op een ander plaats:

Æmilium circa ludum faber imus, & unguis

Exprimet, & molles imitabitur are capillos,

Infelix operis summa, quia ponere totum

Nesciet: hunc ego me, si quid componere curem;

Non magis esse velim, quam pravo vivere naso,

Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.

Zo oordeelt *Terentius* van de bevallykheid des aangezichts uit de Neus, zeggende: *rusamne illam virginem, Cassiam sparso ore, adunco naso.* Dit getuigen ook de Voorbeelden, en inzonderheid heeft zeker *Koning van Engeland* wel geweeten, wat voor schoonheid de Neus aan

een Vrouws-perzoon gaf, en hoe leelyk die wierd, wanneer ze dezelve quyt raakte, doordien hy de Bruid, de welke van *Robertus*, Zoon van *Petrus Antisdoriensis*, gefchaakt was, de Neus deed affnyden, op dat deze *Robertus* door dezelve oorzaak, waar door hy tot vervoe- ren van de Bruid was aangelokt, zo veel grooter Pyn van zyn finert gevoelen zoude. Ook getuigen ons de *Chronyken van Engeland*, dat de Godvruchtige *Eba*, uit Koninglyken bloed afkomstig, Abdiffe van het Klooster tot *Colymba*, haar zelfs en alle hare Maagden, de Neus deed affnyden, om de vervloekte wellusten van de invallende Deenen, af te weeren; door welke Wonden zy haar en harer Maagden zuiverheid, aan God toegewyd, onbevlekt bewaarde. Want als de top van de Neus is afgesneeden, komen de binnensten holten en verdiepingen te voorschyn, de welke affchuwelyk aan te zien zyn. Ja de Oudheid heeft de Neus als een aanwyzer van een Edelmoedige Ziel, aangemerkt. Zo beroemden zich de *Persianen* over de verheven Neus van haar Koning, die daarom een *Haviks- of Keyzers-neus*, genoemd word. In de oude Heilige Wet was vast gesteld, dat niemand, wiens Neus te klein, te groot, of mismaakt was, tot het Priesterschap zoude ingewyd worden. Zulke achtbaarheid gaf men aan de Neus, dat iemand, die ongencust was, tot het bestier van het Ryk, niet toegelaten wierd. Zo was *Hircanus*, Koning der Joden, om dat zyn Neus van zyn Broeder was afgesneeden, gedwongen zyn Ryk over te geven. Zo wierd *Martina*, de Stief-moeder van den Keyzer *Constantinus Heraclius*, dewyl ze het Ryk op haar Zoon *Heracleus* poogde te brengen, en haar Stief-Zoon met vergift omgebracht hadde, met haar Zoon door den Raad, van den Troon gestooten, en den eenen, op dat hy tot de Regeering onbekwaam zou zyn, de Neus afgesneeden, en der anderen de Tong afgeknipt. Zo zyn de twee Keyzers *Justinianus & Leontius*, om dezelve reden wille, de Neuzen afgesneeden.

Om dat dan dikwils de Neus door *Mars* of *Venus* Oorlog, word weggerukt, en de Edelmoedige Perzonen, daar zo veel aan gelegen leidt; heeft het schrandere Brein van *Talicotius*, een manier, hoewel pynlyk, nochtans doendelyk, van een nieuwe Neus uit den Arm van den

Patient zelfs te griffelen, uitgevonden. Deze Konst-bewerking heeft my goed gedacht, aan de Chirurgy's mede te deelen, en haar daar toe aan te moedigen, om 't zelve door behendigheid van haar hand, in 't werk te stellen, om dat 'er veel courageuse Perzonen gevonden worden, die, de blaam van de Neus verlooren te hebben, met de groote Pynze, gaarne zouden afkooopen.

Het eerste, wat omtrent deze Konst-bewerking staat te overweegen, is de Stoffe, welker Natuur wy moeten kennen. Boven in 't begin van deze Werk-tuigen tot deze Konst-bewerking handelende, hebben wy gezeyd, dat de Huid de Stoffe zy, waar uit men deze afgesneden deelen moet herstellen: waar uit de dwaaling blykt van de nieuwere, welke de Neus uit vleesch willen herstellen. Dus moeten wy overweegen, waarom men alleen de Huid, en geen andere stoffe tot dit werk van doen heeft, en wat wy daar voor bewys-redenen toe hebben. Het is na aller Genees-heeren gevoelen openbaar, *dat wanneer eenig deel van het Menschelyke Lichaam verlooren zynde, voor al zorge te dragen, een gelyke substantie in des zelfs plaats te herstellen; en als wy die niet kunnen hebben, dat wy op 't wyltigste trachten zulk eene by te brengen, die haar na by komt.* Het welk in de Been-breuken overvloedig blykt, alwaar men zomtyds een groot stuk van de Been-pyp moet uit-snyden, dat wy, om een andere Substantie weder in de plaats te brengen, de Natuur door Vleesch-teelende middelen aanporren, dewelke dan eerst een hard Vleesch voortbrengt, dat naderhand een Weer, en eindelyk zo hard als een Been word, dat men 'er op gaan en staan kan. Doordien nu de Lippen, Neus, en Ooren uit huid bestaan, maar het niet kan geschieden, dat dezelve afgesneden zynde, van zelfs weder groeijen, zo hebben de eerste Konstenaars de Huid van een ander deel daar aangehaalt, en dus het verlooren deel daar door herstelt. Het welk ze na 't voorbeeld van de inge-ente Boomen ligt te geschieden, hebben geoordeelt, dewyl men, behalven de gelykheid van stoffe, geen deel van ons Lichaam gemakkelyker, zonder eenig gevaar van andere deelen kan afscheiden, en op een ander plaats brengen. Maar dewyl 'er *vierderlei verscheide soorten van huid zyn*, zo staat aan te merken, dat niet alle tot deze

Konst-bewerking bekwaam zyn, maar alleen eene, als in 't vervolg zal blyken. De eene soort van huid is, die zonder Hair, en van een uitsteekend gevoel is, ook van de Deelen niet ligt gescheiden, noch gelyk de andere gebogen kon worden, zo als volgens *Galenus* die in de vlakke hand, en onder de voetzolen gesteld is. Een ander soort is, die een dunne Spier, deswegen zy'er mede bewogen word, onder haar leggende heeft, gelyk die in 't Voorhoofd. De derde soort is, die men van wegens de daar in gevlochtene vleeschige Vezels, een vleeschachtige Spier, of Spier-achtige huid mogt noemen, gelyk de Lippen en Wangen zyn. De laatste soort van Huid is het gemeene bekleedzel van 't gantsche Lichaam, op eenige plaatzen zonder hairen, en op alle zonder beweging, die ook zonder moeite van de onderleggende deelen kan gescheiden worden. Van deze vier soorten is deze laatste alleen bekwaam tot ons Oog-merk; alzo de eerste soort niet kan uitgespannen, noch afgescheiden worden, zonder levens-gevaar, ook niet van die aart is, als de verlooren deelen gelyken. Op dezelfde wyze zyn ook de twee navolgende soorten hier toe ondienstig; dewyl men ze op weinig plaatzen vind, en ze niet gevoeglyk tot deze verlooren deelen, aangehaalt en t'zamen gevoegt kunnen worden. Derhalven blyft de vierde soort alleen over, welke het geheele Lichaam, als een kleed bedekt; van wat plaats die nu gemakkelyk kan aangehaalt, en ligter afgescheiden worden, zullen wy in 't vervolg zien.

Na dat wy nu gezien hebben, dat de Huid de stoffe zy, om deze verlooren deelen te herstellen, doch echter niet elke Huid, maar die geene, welke de verlooren deelen aan gelykheid, en volgens de verhaalde kentekenen, na by komt; zo moeten wy de plaats onderzoeken, waar van daan wy ze zullen afhaalen. Dat deze plaats nergens beter zy als op den Opper-arm, stellen wy vast volgens de gewoonte, wie het ook zy, die dit eerst heeft waargenomen. Want met wat reden, en met wat schranderheid deze plaats uitgekozen zy, zullen wy wel bemerken, wanneer wy de voorwaarden, tot deze Konst-bewerking vereischt, zullen verhaald hebben. Voor eerst word vereischt dat de stoffe voor de verlooren deelen met

met dezelve in gelykheid overeenkome; en dat 'er zo veel van kan uitgesneden worden, als nodig is, om het verlooren of verkorte deel, volkomen te herstellen, en niet onvolkomen te laten, als waar door de Konst by de onkundige en quadsprekende, zou komen gelaakt te worden. Daarna, moetende de Huid met de verlooren deelen, t'zamen gevoegt, gehegt, en eenige tyd, tot dat ze t'zamen gegroeid zyn, daar aangehouden worden; zo vereischt de reden, dat het deel, waar de Griffel van genomen word, gevoeglyk aangehaald, t'zamen gevoegt, en zonder groote ongelgentheid van den Lyder, zo lang aan het verlooren deel gemakkelyk gehouden kan worden, tot dat de deelen vast t'zamen gegroeit zyn. Ook is de plicht van een wys Genees-meeſter, dat hy de leelykheid, die hy op de ene plaats wil beneemen, niet op een andere invoere; derhalven moet deze uitſnyding op zulk een plaats geſchieden, die niet in 't gezicht valt, en na welgevallen bedekt kan worden, en, wat het voornaamſte is, daar de Snyding veilig, en zonder eenig gevaar kan geſchieden. Doch dat dit alles het beſt voor den Opper-arm voegt, en geen beter plaats tot deze Konst-bewerking kan gevonden worden, zal uit het volgende blyken. Want de Huid van den Opper-arm komt na by de Natuur van de Lippen en Neus, inzonderheid die tegens over de Oogen geplaatſt is; daar is ook een genoegzame menigte van ſtoffe tot de verlooren deelen uit te ſnyden; alzo 'er veel meer ſtoffe, als de verlooren deelen bedragen, moet konnen gevonden worden; gelyk wy in 't vervolg zullen hooren. Hier mede is nu de Opper-arm wel voorzien, en inzonderheid bekwaam, dat hy, na dat de Griffel uitgesneden en aangehaald is, gemakkelyk met deze deelen t'zamen gevoegt, gehegt, en zonder mocijelykheid van den Lyder, onbeweeglyk gehouden kan worden, tot dat de deelen volkomentlyk t'zamen gegroeid zyn. Dat den Arm nu daar aangehaald en gebonden kan worden, is in zich blykbaar, maar het is niet zo klaar, of het zonder Pyn en nadeel van den Lyder kan geſchieden. Doch dit zal men zien, wanneer wy beweezen hebben, hoe de Arm geſtelt is, als hy tegen het aangezicht geleid word, en hoe veel hy van de middel-gedaante, *die zonder Pyn is,*

afwykt. De gesteltheit vanden Arm is dan deze: Het vorderste deel van den Opper-arm word, zo veel mogelyk, naast by de Neus gebracht; de Elle-boog word met de voorhand midden op 't Opper-hoofd geleid, zo dat het gewrigt van den Arm, by de Elle-boog tegens over de Wynbraauwen te staan kome; het binnenste deel van de voorhand raakt de Pyl-naad op 't Opperhoofd; eindelyk legt de vlakke hand midden op 't Hoofd, en de middelste Vinger, word zo veel mogelyk tot aan den hoek van de Naad in 't achter-hoofd, uitgestrekt. Dus is de gedaante van den Arm, by de verlooren deelen gevoegt zynde, gelyk als de *Rhombus van Galenus* gestelt, voor eerst die van 't gewrigt van de Elle-boog en de voorhand, en wy zien, dat de gantsche voorhand weinig, maar het gewrigt van de Schouder met het eene Schouder-blad, niet middelmatig van de middel-gedaante afwykt. Want in het gewrigt op de Elleboogs-uitsteekzel, behoudt de hoek de middel-gedaante, van de uiterste beweging. De Voorhand kan men aan beide zyden even buigen en herbuigen. De Vingers zyn vry van de banden, en konnen op alle wyze gebogen worden: De Hand wykt wel iets af van de middel-gedaante tusschen binnen en buiten, van wegens de buiging van de Voorhand, maar doch niet zeer veel. Het eenigste gewrigt van de Schouder is, dat iets meer van de middel-gedaante afwykt, inzonderheid als de Opper-arm van de zyde, daar de Natuur rust, naar 't aangezicht, om hoog moet aangehaalt worden, en de Spieren, die de Arm en Schouder-bladen neêrtrekken, geweldig mede trekt. Dus moet de binding van deze Deelen den Patient zonder twyffel moeijelyk vallen, en van wegens de uitrekking dezer deelen, buiten de middel-gedaante wat zeer doen; 't welk men doch niet te achten heeft, dewyl deze Pyn binnen vier dagen nalaat, wordende de deelen door de tyd verzacht, en de tegendeelge gesteltheit gewent. Beschouwende nu den Arm in zuike gedaante van zyne gewrigten, en bindende deze in de Konst-bewerking met windzels wel vast, zo dat ze niet verre van de middel-gedaante afwyken, (want die afwyking maar een klein ongemak veroorzaakt, dat haast verdwynt); zo zeggen wy, dat die het gevoeglykste is, om de verlooren Neus te herstellen, en met

groot

grootte reden daar toe verkozen zy, dat men daar uit de Griffel, beter dan uit eenig ander deel, kan halen, inzonderheid dewyl dezen deelen daar door geen wangeftalte of mismaaktheid toegetrokken word. Want zy leggen dicht aan de Borst, op een plaats, die nooit of zelden ontbloot word, en het vleesch kan daar weder geteelt worden, dat 'er niets als een klein Lidteken van te zien blyft. Hier by komt de veiligheid van de Konft-bewerking, dat 'er geen gevaar by is, als men 'er de Griffel uithaalt, noch eenige zenuw-trekkingen daar van te vreezen zyn, noch ook eenig bloedvloed, alzo 'er geen zenuwe, noch grootte Bloed-vaten na by zyn, gelyk onder meer zal blyken. Dit zo gestelt zynde, en vindende geen ander plaats in ons Lichaam, die alle deze voorwaarden zo voldoen mogt, als den Arm; zo stelden wy vast, dat men alle de andere deelen moet verwerpen, en alleen den Arm verkiezen, om 'er de Griffel toe de verloorde deelen in 't aangezicht uit te halen en te snyden. Want, welk ander deel zou 'er immers wel toe bekwaam zyn? Zou 'er de Onder-arm toe dienen? Maar deze kan men in geene gedaante vast daar aan binden, en die word dikwerf ontbloot, dat men het Lidteken van de sneede zou konnen zien. En dat meerder is, dat men by dezelve het gevaar van Zenuw-trekkingen en Bloed-storting, te vreezen heeft, zynde daar ontrent de Zenuwachtige Peezen en grootte Bloed-vaten na by gelegen: Ook kon het geschieden, dat dit Lid, door de Eeldigheid van het Lidteken, en Verzwakking, die op de sneede zekerlyk volgen, in zyn sterkte en beweeging mogt belet worden. Zou 'er dan de Hand toe dienstig zyn? Hier zou men niet eens op durven denken, en 't zou kinderlyk zyn, om daar van te spreken. Maar zou 'er niet het Been toe konnen dienen? Dit kan men niet wel aan 't Aangezicht laten, of zo men 't met geweld wilde daar aan binden, zou het groot ongemak veroorzaken, en het gaan t' eenemaal verhinderen. Zo zal niemand zo dwaas zyn, dat hy eenig ander deel zo van de voorste als achterste, zou oordeelen tot deze Konft-bewerking, bekwaam te zyn. Derhalven besluiten wy, dat de geene wel gedaan hebben, die deze plaats van den Opper-arm, tot de herstelling der verloorde Neus

en Lippen verkozen hebben, hoewel hun deze plaats van de Natuur zelfs aangewezen is. Doch tot de herstelling der Ooren, kan de Huid van den Opper-arm, niet dienen. Want van wegens de dikte en groothed, is deze Huid aan de Oorlap niet gelyk, zy kan 'er ook niet, als 't behoort, aangehaalt, en gebonden worden. Maar de bekwaamste daar toe is de Huid, die achter de Ooren, en zonder hairen is. Want die is gelyk aan de Substantie van het verlooren deel, en kan zonder groote Pyn gesneeden, en ligtelyk daar aan gehegt worden, ook geeft het geen mismaaktheid, zynde de plaats, daar de Huid uitgenomen word, meestendeels van 't Oor zelfs bedekt. Het is wel noodzakelyk, dat de Slag-ader daar omtrent dwars afgesneeden word, maar dit kan zonder gevaar geschieden, als men terstond de wonde met bloedstempende middelen, tracht te stoppen. Dus behoeven wy ook de Griffel tot de Ooren nergens anders van daan, als van achter te Ooren, te halen.

Nu moeten wy de grootte en menigte van de Huid, tot de Griffel noodzakelyk, onderzoeken, want als wy daar geen acht op geven, zullen wy het werk niet wel maken, of aan de deelen een grooter schade, als nodig is, toebrengen. Wannecr de menigte van de Huid niet overeenkomt met de grootte van het verlooren deel, of te weinig uitgesneeden word, zo zal men aan het verlooren deel, zyn behoorige gestalte en grootte, wegens gebrek van stoffe, niet kunnen geven; of als men 'er te veel van uitsnydt, zal men, behalven de mismaaktheid van 't herstelde, de Deelen buiten haar natuurlyke gematigheid stellen. Want moet een Deel zonder twyffel zelfs door een kleine wonde verzwakt worden, zo zal 't zelve te meer door een grooter Wonde zyne krachten verliezen. En gelyk als 't ieder Konstenaars zyn onkunde schuld is, wanneer hy, indien 't mogelyk is, zyn oogmerk niet en bereikt, zo is 't voor een Genees-meester onredelyk, wanneer hy de zieke zonder noodzakelykheid vilt, en de gezondheid, die hy herstellen zoude, bederft. Derhalven moet men naarstiglyk toezien, dat men tot de Griffel niet meer uitsnydt, dan het minste, 't welk tot de herstelling van 't verlooren Deel nodig is, en dat men 't in den Arm niet al te veel misse. Op zulken wyze

wyze zal men alle quaade opspraak ontgaan, en den Patient niet moeijelyk maken. Maar wanneer men van de menigte en grootte des Griffels moet oordeelen, zullen wy nu verklaaren. Voor al moeten wy de verlooren Deelen beschouwen, als waar toe men de Griffel begeert uit te shyden: want men maakt geen Lichaam na het kleed, maar een kleed na het Lichaam. Doch of schoon dit vast staat, is 't echter niet genoeg, maar men moet ook de Huid van den Arm, die de stoffe van de Griffel is, beschouwen. Want veele, die deze Konst-bewerking gezien en beschouwt hebben, hebben waar-genomen, dat de Huid van den Arm, na de tweede sneedè, als ze uitgehaalt is, de naam van een Griffel heeft, door een verborgen kracht, eer dat ze ingegriffelt word, allengskens inkrimpt, en dikwils om 't achste, somtyds het sesde en vierde Deel, korter word, zo na de lengte, als na de breedte. Dit moet ons overtuigen, dat wy de Huid van den Arm niet onbeschouwt moeten laten, maar zo niet meer, doch even zo veel, als de andere Deelen met vlyt behooren te onderzoeken. Derhalven moet men van de grootte des Griffels, zo wel na het verlooren Deel, als na de gedaante der Huid van den Arm zelfs, oordeelen. Maar om dit wel te doen, zullen wy de oorzaken van zulke inkrimping verklaaren, en onderzoeken, of men uit deze kennis der oorzaken, zekere kentekenen van eene toekomende inkrimping kan hebben, waar uit men van de grootte des Griffels, iets vast mogt stellen? dan of men, deze wegens de natuur der zake, niet konnende hebben, door eenige andere regelen tot ons oogmerk niet konden komen, om de gezeide ongelegentheden te vermyden. Het inkrimpen dan van de Griffel schynt dezelve oorzaak te hebben, die de teering of van een zeker deel of van het gantsche Lichaam heeft. Doch die, als het voedzel, tot het leven nodig is, kan niet tot het deel komen; of wanneer de voornaamste ingewanden het Levens-voedzel aan de deelen of het Lichaam niet toevoeren; of wanneer het gemaakte en toegevoerde voedzel, om dat het ondeugend is, niet in de natuur van de deelen kan veranderen. Op dezelfde wyze geschiedt het in de krimpande Griffel van de Huid, of dat het gemaakte voedzel daar niet in komt; of dat het 'er

niet genoeg inkomt; of dat het, genoeg daar in komende, niet in de substantie van de Huid verandert. Voorts kan men ligt erkennen, of het inkrimpen uit de ondeugdzaamheid van de Griffel zelfs, of van de plaats, daar de Griffel uit genomen is, ontstaat, als men op beider gesteltheid let. Want in de plaats, daar de Griffel uitgenomen word, welke wy de Wortel noemen, kan 't geschieden, dat daar het voedsel niet genoegzaam toegelocit is, het welk dan de Griffel ondeugdzaam maakt, voornamentlyk als men ook in de Levens-wyze een misflag begaat. Wanneer men ook in het deel, daar de Griffel ingezet is, en waar door hy, als door zyn Moeders Borsten gevoedt word, geen gebrek waar-neemt, waar door te min of een onzuiver voedsel zou invloeien, zo is 't zeker, dat het gebrek in de Griffel is, waar door het voedsel niet in zyne natuur kan verandert worden. Want de Griffel kan het voedsel, al schoon het genoegzaam toevloeit, zo wel wegens de geslootene wegen, als wegens zyne zwakheid, niet goed maken. Want niemand zal ontkennen, dat de Huid door de geweldige en schielijke insnydingen, van haare evenmatigheid ontstelt, en zo wel ter zyden als onderwaarts, by aldien ze ingegriffelt zal worden, gedrukt wordende, eenigzins koud word. Derhalven kan 't wel niet anders zyn, by aldien het eerste Werk-tuig nood lydt, dat ook de voeding moet nood lyden, en dat het deel eenigzins moet inkrimpen. Waar by komt, dat alle wegen behalven de eene onderste, zo ter zyden als van binnen, waar de Huid aan de onderleggende deelen vast zat, afgesneeden worden, waar door het voedsel, dat van te vooren daar in vloeidde, afneemt, en de Griffel door desselfs gebrek inkrimpt. Niet minder bevorderen de inkrimping van de Griffel, de verbinding van de deelen zelfs, en hare byzondere gedaante, die ze in de geboorte verkreegen hebben. Want de verbinding moet vast en t'zamendrukkende zyn, op dat het bloed, even als het water aan een rotz slaande, daar aan vloeije en te rug stuite; en door deze gedaante zyn de menschen in dunheid en dikheid, in losheid en dichtheid der deelen, zeer verschillende. Dus zal een Griffel uit een losse en dunne Huid, ligter inkrimpen, als die uit een dikke en dichter Huid gesneeden is; zo zal ook een

losse

loffe meer inkrimpen, als een dichte en vaste Huid. En wanneer de Huid te gelyk los en dun is, zal de Griffel terstond krimpen, en slap worden, dewyl twee krachten te gelyk werken; maar hy zal minder van zyn grootte verliezen, wanneer de Huid te gelyk dik en digt is. Dit zyn dus de oorzaken, waar door de Griffel slap word, en inkrimpen moet. Maar zou men ook een zeker kenmerk van deze inkrimping kunnen hebben? Dat men hier omtrent niets vast kan stellen, is wel zeker, dewyl men de gedaante van de gematigtheid, waar uit men van de inkrimping en afwyking van de Middel-gedaante zou oordeelen, niets kan bekend zyn, vervolgens men ook van haare kracht en werking niets weten kan. Gelyker wyze kunnen wy ook de natuurlyke gedaante van de Griffel, noch de perffing van de verbinding, die wy als oorzaken van de inkrimping hebben aangegeven, niet ten vollen navorschen, en dus niet voor af weeten, hoe veel hy inkrimpen zal. Doch echter hoeft men in deze duisterheid van zaken niet te vertwyffelen, noch van een naarstig onderzoek na te laten, doordien wy door een schrandere naspeuren ten minsten daar toe kunnen komen, dat wy, zo niet ten vollen, doch ten naaften by, ons oogmerk kunnen bereiken. *Want dat geene ook recht is, wat het rechte na by komt.* En Hippocrates pryft een Geneesmeester, *niet die geheel en al niet dwaalt, maar die het minste mist en na by de waarheid komt.* Want wy bereiken zelden, ja bykans nooit, wat volkomen is. Doch dit zullen wy bereiken, wanneer wy ter dege op de gedaante en natuur van de Griffel, acht geven. Want dewyl de Huid inkrimpt, na dat ze los of dicht, en na dat ze dik of dun is; zo moet men onderzoeken, van welke gedaante de Huid is, en men zal niet zonder reden de toekomstende staat van de Griffel daar uit kunnen oordeelen. Want het geschiedt, dat de losse dingen, dewyl ze dun zyn, zeer veel, maar de dichte, wegens de dikte van haar Lichaam, minder verteert worden; ook dat de dunne dingen, die zonder Sap zyn, ligt t'zamen krimpen, maar de dikke en die wel besapt zyn, opzwellen en uitgespannen worden. Wanneer dus de Huid te gelyk los en dun is, hebben wy zekerlyk te vreezen, dat de Griffel veel zal verminderen, want daar twee oorza-

ken

ken zyn, die beide zeer sterk doen inkrimpen; daar en tegen, wanneer ze te gelyk dicht en dik is, zullen wy by na geene inkrimping vreezen; zo wy maar na der hand niet onvoorzichtig te werk gaan. Maar wanneer wy de Huid dik en los, of dicht en dun bevinden, zullen wy eenige toekomstende krimping kunnen giffen, die grooter zyn zal, wanneer de Huid dicht en dun, maar kleinder, wanneer ze dik en los is. Want daar is niets, dat zo schielyk inkrimpt als wat dun is, dewyl de dunne dingen ten eersten rimpelig en droog worden. Gelyk die Huid, welke te gelyk dun en los is, het allermeest inkrimpt, als 't welk het aller ongelegenste en ongelukkigste werk maakt, waar door de Genees-meester geen eer behaalt, en deze treffelyke Konst, verduistert kan worden, terwyl ze haar oogmerk niet na behooren kon bereiken. Wie nu op het geene, dus verre van de gedaante der Huid gezeid is, wel acht geeft, (want het overige kan men niet naspouren), die zal door een konstige giffing, ligt kunnen bereiken, hoe veel de Griffel zal inkrimpen, en zal na by de Middel-gedaante, van dezelve voorzichtig uit te snyden, kunnen komen. Want hoe meer of minder hy in 't inkrimpen der Huid zal voorzien, hoe grooter of kleinder Griffel hy zal nodig hebben uit te snyden. Door deze regel zullen wy onze Konst-bewerking matigen, op dat wy stoffe genoeg, om de verlooren deelen te herstellen, mogen krygen, en niet te veel noch te min uit den Arm snyden, als welk 't eerste bezwaarlyk, en het andere ongelegen is. Want wy den Patient daar mede boven mate quellen, of het werk van herstelling niet wel uitvoeren. Doch dewyl men zyn werk niet altyd kan recht evenmatig treffen, en het zwaar is de middelmate niet te buiten te gaan; zo zullen wy, als men tot een uiterste moet overgaan, eerder het meerder in de uitsnyding van de Griffel verkiezen, en het minder, als schadelyk, vermyden. Want het is zwaarder iets daar by te voegen, als daar van af te snyden. Derhalven zullen wy in de uitsnyding van de Griffel, op alle wyze zorge dragen, dat wy de middel-mate houden, welke met de gedaante van de verlooren deelen overeenkomt, doch als dit, gelyk 't gemeenlyk gebeurt, niet kan

geschieden, eerder tot het meerder als tot het minder, afwyken.

Na dat wy nu de grootte van de Griffel, volgens de oorzaken zyner gedaante, verhandelt hebben, is noch overig de manier voor te stellen, hoe de Griffel met de verlooren of gekorte deelen zal vereenigt worden. Dat deze manier van vereeniging der Griffels, met deze deelen niet een eenige, noch een enkelvoudige zy, zal wel niemand, die de Oude en Nieuwe Schryvers hier van gelezen heeft, onbekend zyn. Want de Ouden, dien de Nieuwere toestemmen, hebben ons drie manieren van het eene deel met het andere te vereenigen, nagelaten. Namentlyk; *Of de deelen worden met windzels t' zamen gebonden, of met baairen t' zamen getrokken, of met draaden gebegt.* Derhalven zullen wy nu onderzoeken, welke van deze manieren de bekwaamste en-gevoeglykste zy, om de Griffel met de gekorte deelen, te vereenigen. Het welk om te bepalen, moeten wy eerst beschouwen, van wat Natuur en vermogen ieder manier zy, en hoe ze te gebruiken is. Want dit gezien hebbende, zo zullen wy meer gelegenheid hebben om te verkiezen, welke hier toe dienstig zy. Om nu van de eerste manier te beginnen, zo staat te weten: *dat 'er drie soorten van de Verbanden zyn, namentlyk, het Vleesch makende, het uitperssende, en het vast houdende Verband.* Het *Vleeschmakende Verband*, 't welk men ook het t' zamenheelen-de mogt noemen, word gedaan, met een windzel van 't midden tot de einden van de wonde omwonden, zo dat men het begin van 't Verband maakt, op de wederzyde en de middelste plaats van de wonde, halende het eene einde van de Zwachtel, na het bovenste deel van 't Lid, en het andere einde, na het onderste toe. Het *uitperssende Verband* word gemaakt, dat men de Zwachtel by het eene einde van de wonde omwindt, en van het onderste deel van 't Lid begint, 't welk men vast t' zamen haalt; gaande daarmede allengsjes naar boven toe, geduurig wat lossier omwindende, tot dat men aan de plaats komt, daar men de Etter wil doen uitgaan. Dit Verband gebruikt men in de Pyp-zweeren, en bocht-gezwellen; gelyk men het eerste gebruikt, waar de quetsuur recht en even ingehouwen is, om de Lippen der wonde te vereenigen.

Maar

Maar *het vast houdende Verband* kan men niet eigentlijk bepalen, hoe het gebonden word, dewyl men het in zulke deelen gebruikt, die niet te sterk moeten t' zamen gehaalt en bennaauwt worden, zo als het aangezicht en de hals te verbinden zyn. Derhalven zyn deszelfs manieren om te verbinden verscheiden, na dat hare gedaante, en de Genees-middelen, die men daar by gebruikt, verscheiden zyn. De t' zamentrekking met *baken*, als de tweede manier van de deelen te vereenigen, geschiedt met eenige kromme yzere draden, waar door de Lippen van de wonde, allengskens aangehaalt, en zachtjes t' zamengetrokken worden, even als de Vollers door zekere haakjes de Lakens uitrekken, en ophangen. Deze haken noemen de Latyners *Fibulas*, en de Grieken *ἀντήρας, ἀπὸ τῆ ἀρχῆς*, dat is, t' zamen trekken, even als in de *Synanche* geschiedt, *daar de Keel t' zamen getrokken word. Wanneer dus een gapende wonde in het Vleesch is, welker Lippen moeijelyk t' zamen te halen zyn, en niet gehecht kunnen worden, dan steekt men 'er deze baken in, om de Lippen daar door eenigzins t' zamen te halen, dat het Lidteken na de Geneezing niet te groot worde. Doch het staat hier omtrent, zo wel als by de hechting met draden, aan te merken, dat men de Haken niet eerder moet insteeken, tot dat de wonde recht gezuivert is, op dat 'er geen gestremt Bloed in blyve, 't welk de heeling verbindert, of verrottende een ontsieeking kan veroorzaken, en de onderleggende deelen in-eeten. Ook moeten deze baken zo wel, als de draden, niet alleen de Huid, maar ook iets van 't Vleesch vatten, op dat ze des te vaster houden, en de Huid niet scheuren; men moet ze ook niet te wyd van malkander, en niet te dicht by een insteeken, want in 't eerste geval zouden ze niet vast genoeg houden, en in 't laatste te veel Pyn veroorzaken. Maar deze Haken zyn hedendaags weinig meer in gebruik. Eindelyk pleegt men de gescheurde deelen met draden t' zamen te hechten, uit drierlei reden, of dezelve t' zamen te heelen, of het Bloed te stempen, of de Lippen van een wonde voor een zeker tyd t' zamen te houden. De eerste soort is veelderhande, dewyl de deelen, die t' zamengeheeld zullen worden, op verscheide wyze kunnen gesneeden zyn, als eenige diep, eenige kort, andere lang, langachtig, naauw, en gaden*

pende. Dus word eene zulke t'zamenhaling een steek of naad genoemd, en geschiedt op de volgende wyze: Als de Wonde groot is, worden in 't midden van dezelve beide lippen met een Naald, met een dubbeld draad voorzien, door-gestooken, met de draden trekt men de lippen t'zamen, maakt een knoop, en slydt ze boven de knoop af. Dit geschiedt zynde, worden de overige tusschen-plaatzen ook doorgestooken, en met een enkel draad, en knoop t'zamengehaalt. Dit word zo dikwerf hervat, als 't nodig is, tot dat de lippen van de Wonde, recht by een gebracht zyn. Een andere hechting geschiedt, wanneer men in beide lippen van de Wonde zo veel Naalden steekt, als van noden zyn, evenwyd van malkander, en om dezelve, even als onze Boerinnen doen, een draad dikwerf omwindt, somtyds over 't kruis, waar, 't welk het best is, meestendeels in de rondte als eyrond omgaande. Deze Naalden laat men in de Wonde steeken, tot dat ze geheelt is. Men gebruikt deze soort van naalden, als de Wonde zeer diep is, en haare lippen wyd gapen; gelyk men de voorige gebruikt, als ze wat laag, doch niet al te diep, ingehouwen is. De derde soort van hechting konde men de gapende hechting noemen, die bekwaam is by zeer diepe Wonden, en op de volgende wyze gemaakt word. Men voegt eenige Pen-schachten aan beide kanten van de Wonde, en neemt een Naald met en dubbelde draad, die onder met een knoop voorzien word, waar mede men de lippen van de Wonde doorsteekt. Als dan vat men met de draad de eene Schacht op de eene zyde, en de andere Schacht op de andere zyde; en trekt dus met de t'zamen geknoopte Pen-schachten, de lippen van de Wonde by een. Dit doet men zo dikwerf, als 't de grootte van de Wonde vereischt. Deze soort van hechting is niet even bekwaam in de ondiepe wonden, maar in de diepe en gescheurde, waar men te vreezen heeft, dat de doorgehaalde en t'zamengerokkene draden, de Huid mogten komen te scheuren, en dus de hechting mislukken zoude. Ook word deze hechting op verscheide wyze bepaalt; maar dewyl ze tot ons oogmerk ondienstig is, en ook in andere wonden niet veel gebruikt word, zullen wy ze niet verder verklaaren, en laten 't genoeg zyn, dat wy 'er gewag van gemaakt hebben.

Hier

Hier by voegt men noch een drooge hechting, die zo fraai en gemakkelyk is, dat ze geen pyn, noch eenige scheuring in de gewonde deelen veroorzaakt. Deze word zeer dikwils en gelukkig gebruikt in ligte en niet al te diepe wonden, op de volgende wyze. Men snydt linne, sterke dockjes, in een driekantige of andere gedaante, na dat de Wonde, of gewonde deelen gestelt zyn, besmeert die met Pek-pleister, en legt ze op beide zyden van de Wonde, een klein vinger breed van malkander. Hier door, als ze droog worden; en vast aankleeven, worden de wonden, by na zonder het Lichaam teraken, heel fraai gehecht en t'zamen getrokken. Deze zoort kan men ook gebruiken, om de lidtekenen, na de geheelde wonde, meer t'zamen te trekken en kleinder te maken. Daar zyn ook noch andere zoorten van hechtungen, om de wonden te doen t'zamen heelen, die alleen de Onder-buik, zo van buiten als van binnen, toebehooren, gelyk men uit de Schryvers kan afmerken. Deze noemen de Grieken *Gastropapbius*, waar van wy nu niets te zeggen hebben, dewyl ze in geene andere deelen, als in de Buik, noch ook in onze Konst-bewerking, konnen gebruikt worden. Deze zoorten van hechtunge behooren dus alle tot de eerste maniere, om de wonden t'zamen te heelen. Maar het bloed pleegt men door de hechting te stempen, wanneer men de lippen van de wonde over en weer doorsteekt, en met het hechten aan 't einde gekomen zynde, weder te rug gaat, tot het begin van de hechting, en zo voort weder omkeert met de Naalde dikwerf door te steeken, even als de Pelters of Linne-naaisters gewoon zyn te naaijen. Deze hechting gebruikt men, wanneer 'er een groote Bloedstorting, van ingesneedene groote bloedvaten voortkomt, die door geene andere middelen gestempt kan worden. Eindelyk hecht men ook de wonden, om ze maar voor een zeker tyd t'zamen te houden, tot dat de gapende lippen recht aan een gegroeit zyn. Deze hechting word gebruikt, wanneer een wonde in vleeschachtige of weeke deelen voorkomt, waar de lippen zeer gescheurd zyn, en eenig verlies van vleesch daar by is. Dit nu bepaald zynde, keeren wy ons weder tot ons oogmerk, en zeggen, dat men, om de Griffel van de Huid met de korte

korte of verlooren deelen te vereenigen, geene haken, en ook geen enkel verband kan gebruiken. Want het verband, waar door de gescheurde deelen vereenigt, en t'zamen geheelt worden, voegt geheel en al niet voor het aanzicht. Ook kan men daar geene Haken toe gebruiken, dewyl dezelve, behalven de groote pyn, ligtelyk een ontsteeking kunnen veroorzaken, waar door de t'zamen-groeying van de Griffel met de gekorte deelen of verhin-dert, of geheel en al verdorven zou worden. Zo is dan alleen de Hechting over, en wel die geene, welke wy de steek of naad noemen, want men de Naalde niet en-keld boven in, maar wat diep moet door-steeken, dat de uiterste einden van de deelen wel by een gevoegt, en vast t'zamen gehouden worden, tot dat ze recht aan een gegroeit zyn. De overige manieren van hechten verwerpen wy alle t'zamen, als tot onze Konst-bewer-king ondienstig zynde, gelyk een iegelyk de reden van zelfs zal kunnen begrypen. Maar op wat wyze de ge-korte deelen met de Griffel door een naad t'zamen ge-hecht moeten worden, zal op zyn plaatze aangeweczen worden.

Dus volgt de Verklaaring van de XVII. Plaat.

De I. Twee Figuren vertoon en de Patient en, wel-ker bovenste Lip, en Neus is afgesneeden.

a. a. Zyn de verlooren Neus-gaten.

a. g. Is de Griffel van de Huid, van de ondergelegen Spieren van 't binnenste deel des Arms afgescheiden.

D. c. Het bovenste deel.

H. g. Het onderste deel.

B. E. Is het Windzel.

g. Is de plaats van de verlooren Boven-lip.

D. a. c. Is de Griffel van de Huid, waar uit de Lip herstelt word.

D. De Wortel van de Griffel.

c. De Spits of deel, dat ingegriffelt word.

a. Het Lichaam van de Griffel.

g. D. H. De plaats, daar de Griffel uitgenomen is.

De II. Fig. verbeeldt het Verband aan de voorste en rechter zyde, van een ingegriffelde Neus en Boven-lip.

II. Deel.

Y Y

L

- L. Is de Griffel van de Huid uit den Arm.
 b. Is de Spits van de Griffel, daar de ingriffeling geschiedt.
 g. Is de Wortel van de Griffel.
 n. n. Is de plaats van de Wonde, met Pleisters bezet en verbonden.
 a. e. o. Is de Grond-band.
 D. d. De Elleboogs-band.
 c. c. c. De Borst-band.
 m. De Arm-band.
 b. b. De Okzel-band.
 o. o. De Kap op 't Hoofd.
 n. n. Het gat van de Kap, daar de Ooren doorsteeken.
 g. g. Het voorste deel van 't Wambuis.
 b. b. De Randen van 't Wambuis, met Linten toegebonden.
 a. a. De Koorden, waar mede de Banden met de Kap en het Wambuis t'zamen gevoegt worden.
 De III. Fig. vertoont het ingriffelen van de Boven-lip, en haar Banden.
 C. Is de Griffel van de Huid in de Lip gezet.
 c. De ingriffeling in de Boven-lip.
 e. De plaats, waar de Griffel uit den Arm genomen is.
 a. e. o. Is de Grond-band.
 D. De Elleboogs-band.
 B. De Arm-band.
 A. De Borst-band.
 b. b. De Okzel-band.
 o. o. De Kap.
 b. Het gat van de Kap, daar de Ooren uitsteeken.
 g. g. Het voorste deel van 't Wambuis.
 b. b. De Randen van 't Wambuis, met Linten toegebonden.
 a. a. De Koorden, om de Banden vast te binden.
 De IV. Fig. vertoont het Verband aan de achterste en linker zyde, van deze Konst-bewerking.
 D. Is de Griffel van de Huid.
 C. De Wortel van de Griffel.
 G. De plaats van de Wonde, met Pleisters en Windzels voorzien.
 a. e. o. De Grond-band.

E. De Arm-band.

A. A. De Elleboogs-band.

F. De Kap.

a. Het gat van de Kap voor de Ooren.

H. Het achterste deel van het Wambuis.

G. Het beginzel van de Okzel-band.

De V. Fig. leert, hoe men de Neus verbinden moet, om het fatzoen te geven, na dat de Griffel daar in gegroeit, en van zyn Wortel afgesneeden is.

a. a. Is de Grond of het midden van de Band, de welke om de Neus geleid word.

B. Het eind van de Band, van het onderste van de Neus boven over het Oor, tot het Achter-hoofd geleid.

D. Het eind van de Band, van het bovenste van de Neus beneden de Ooren in de nek toegebonden.

De VI. en VII. Fig. verthoont de manier, hoe men beide de Lippen, als de Griffel daar in gegroeit is, moet verbinden; als ook het Lidteken, dat de ingegriffelde Neus na zich laat.

A. B. C. Is de Band, waar mede men de Boven-lip verbindt.

A. Het middel van de Band.

B. E. Het Boven-eind van de Band.

C. F. Het Onder-eind van de Band.

E. De Knoop van het Boven-eind.

F. De Knoop van het Onder-eind.

A. F. De Band van de Onder-lip, daar toe men maar een rechte Band van noden heeft.

c. e. Zyn de gemaakte Neus-gaten.

e. Is het Lidteken van de Neus, 't welk allengskens met der tyd meer en meer vergroeit.

„ Om deze Konst-bewerking uit te voeren, hebben
 „ wel eertyds *Vesalius*, *Parvus*, en andere geschreeven,
 „ dat men een kuil in den Arm moest maken, waar in
 „ de verlooren Neus, zo lang gedompelt wierd, tot dat
 „ de plaats met Vleesch begroeide, welk Vleesch daar-
 „ na tot de gedaante van een Neus. geformeert wierd.
 „ Maar dit, alzo het strydig was tegens de gronden van
 „ de Heel-konst, is van de Heel-meesters verworpen,
 „ en belachelyk gehouden: tot dat de behendige *Ta-*
 „ *licotius*, een ander manier van het herstellen der Neu-

„ zen, heeft uitgevonden, en met eigen ondervindinge
 „ verzekert; dewelke niet in het aangroeijen van een
 „ Vleesch-achtige Substantie bestaat, maar in het schei-
 „ den van een gedeelte der Huid in den Arm, dewelke
 „ op de wyze als de Hoveniers haare Enten van Boon-
 „ men, Planten, Bloemen en Kruiden op een stronk
 „ griffelen, als een Griffel in de kanten van de verloo-
 „ ren Neus, gegriffelt word. Op dat een ieder deze Konst-
 „ bewerking wat duidelyker moge bevatten, zullen wy
 „ in 't kort een nader Beschryving hier by voegen.

„ Voor 't eerste moet 'er naauw acht gegeven worden
 „ op de gematigheid van het Lichaam, byzonderlyk
 „ van de Harssenen; want na deze moet alles, als na een
 „ richtsnoer, bestiert worden. Zo daareenige vochtighe-
 „ den in haare hoedanigheid of overvloed zondigen, die
 „ moeten alvoorens tot haare behoorylke gematigheid ge-
 „ bracht worden. Met een woord gezeid, alle quade hu-
 „ meuren moeten met bekwame Genees-middelen en Le-
 „vens-wyze weg genomen worden; en omtrent Spys
 „ en Drank moet zodanige voorzorg geschieden, dat in
 „ de tyd van de Konst-bewerking, geen opryzing of ont-
 „ steltenis van de vochtigheden, verwekt word. Daar-
 „ om de zes niet-natuurlyke dingen met voorzichtigheid
 „ te gebruiken, en eenige t' eenemaal te verbannen zyn,
 „ als: de dertele Vleefchs-wellusten, gramfchap, droef-
 „ heid, bekommernisse en diergelyken. Het voedzel zy
 „ van ligte verteeringe, goed Sop, en van weinig uit-
 „ werpzelen. De Stoelgang moet dagelyks zyn voort-
 „ gang hebben, 't zy door de Natuur of door de Konst.
 „ De Nacht-lugt is quaad, als ook den Regen en de
 „ Noorden-winden. De Slaap zy middelmatig, want
 „ als die te veel is, vervocht hy de Harssenen, waar
 „ door het toeheelen van de wonde, belet word, en een
 „ leelyk Lidteken, na blyft.

„ Het Lichaam aldus bereid zynde, word in de een
 „ van de Armen, de Huid tot 't Vleesch van de Spieren
 „ afgesneden; te weten, de enkele Huid in het voorste
 „ van den Arm, alwaar het begin is van de twee-hoof-
 „ dige en het einde van de drie-hoekige Spier. De groot-
 „ te word na zyn diepte, lengte en breedte genomen na
 „ het verlies van de Neus. Terstond moet dit afgesnee-

„ den

„ den vel door bekwame middelen tot Etter gebracht,
 „ en daar na opgedroogt worden, op dat het bekwaam
 „ zy tot de ingriffelingen, dewelke in de Neus geschie-
 „ den moet. De tyd van deze opdroogingen en Etterin-
 „ ge is verscheiden na de gesteltheit van het Lichaam.
 „ Wanneer nu de Huid bekwaam geoordeeld word om
 „ in te griffelen, dan moet in haar lossé eind zo wel, als
 „ in het uiterste van de kanten van de verlooren Neus,
 „ lange sneeden doorgekerft worden, op dat deze door-
 „ kerfte Griffels van de Huid, bekwaamlyk tusschen die
 „ van de Neus gevoegt, en door de Naald na de Konst,
 „ vast gehecht kan worden. Maar boven al, op dat
 „ deze vereenigde Deeltjens door het roeren des Lic-
 „ chaams, niet van malkander gescheiden en gescheurt
 „ worden, moet den Arm met bekwame Banden aan
 „ het hoofd vast gebonden worden, en de wonde, en
 „ de ingriffelinge met Vel-teelende Genees-middelen, ge-
 „ heelt worden”. Wanneer deze Band los gemaakt
 „ moet worden, geeft de vereeniging, en de voeding van
 „ de Huid zelve te kennen; 't welk wel verschilt, na dat
 „ het Lichaam min of meer groeizaam is. Voorders, als
 „ men dan de volkomen heeling en doorvoeding bespeurt,
 „ zal men den Arm van het Hoofd los maken, en zyne
 „ wonde, gelyk andere, na de Konst geneezen. Het in-
 „ gegriffelde Vel, 't welk men dan aan de Neus gegroeit
 „ ziet, moet men door kleine Mesjes, tot de gedaante van
 „ een Neus brengen, te weeten, dat het inge-ente Vel, aan
 „ zyn onderste einde, de twee Neus-gaten, de Pylaar, de
 „ Bol en de Vleugels verbeelde: 't welk niet zwaar om te
 „ doen is, gelyk ook de geheele Konst-bewerking niet moei-
 „ jelyk is. Het middelschot van de Neus, door de Mes-
 „ jes toebereid, zo het werk vereischt, dat die in het te-
 „ gen overleggende deel vast gehecht moet worden, moet
 „ de plaats op het einde van het kuiltje van de Boven-lip
 „ wat dieper ingekerft worden, als ook het uiterste einde,
 „ van het middel-schot, en zo t' zamen na de Konst ge-
 „ hecht en geneezen worden. Ondertusschen moet men
 „ in de holte van de Neus-gaten, een dikke drooge wick
 „ steeken, na dat die groot en diep zyn, daar na een Loo-
 „ de of Zilveré Pypje, en op dat de uiterste vlakke een be-
 „ kwame effenheid en cieraad bekomen mag, moet men

een Looede of Zilverde deksel, 't welk de Neus-gaten naauw omsluit, na het Voorbeeld van de Natuur, van buiten daar oppassen, en ze daar mede bekleeden. Aldus worden de verlooren Neuzen, door de Konst herstelt, altemers zo gelukkig, dat men ze qualyk van de Natuurlyke zonde kunnen onderscheiden, waar van verscheide Voorbeelden de wel ervarene *Talicotius* in zyne Schriften bybrengt, dewelke een Liefhebber vorders kan nalcezen. Echter hoeft de Pynlykheid van deze Konst-bewerking, een Heel-meester niet af te schrikken, om de zelve in 't gebruik te brengen, want dagelyks pynlyker Konst-bewerkingen ge-oeffent worden; en voor een edelmoe-digen Patient, zwaarder valt de schande van zyn Neus verlooren te hebben, als deze Pyn uit te staan.

DE ACHTTIENDE PLAAT.

Van het Werk-tuig om de Etter uit de Zweeren der Ooren te pompen; als mede van de Slag-ader-sneede, en een konstige Band om de Bloed-vloed te stuiten.

DE Zweeringen der Ooren ontstaan uit verscheide oorzaken, of door een gezwel, dat doorbarst, of een Etter-zweer, of wonde, of scherpe en inetende vochtigheden, dewelke de inwendige deelen tot Zweeren brengen; daarenboven uit uiterlyk geweld, als vallen, slaan, stooten, quetzen en diergelyke: al het welk uit het verhaal van de zieke of bystanders onderscheiden kan worden. En of de Zweering uit een enkele Gal, of met slym vermengt, haar oorsprong neemt, weet men te rekenen uit de tyd, dewelke verloopen is, eer zich de Pyn of het Gezwel tot het Zweeren zet; want de Gal en het galachtig bloed, alhoewel het scherp is, veel eerder als de slymachtige stoffe, zyne ryping bekomt.

Deze Oor-zweeren worden veel ligter terstond, na dat ze doorbarsten, geneezen, als de verouderde, de welke door haare scherpte de deelen in-eeten. En gelykerwyze de oorzaken verscheiden zyn, zo ook de geneezing.

Zo

Zo de Pyn ontstaat uit een Blutzinge, is de Aderlating nodig, om de ontfteeking en Zweering voor te komen. Men legt op het Oor een Genees-middel, 't welk r' zamentrekkend is, ten zy de Pyn zeer hevig is, als wanneer men dezelve met Pyn-stillende middelen verzachten moet: namentlyk met Rozen-olie, met Azyn of het wit van Ey geklopt, en dat in den beginne; maar zo de Pyn op zyn hevigste zy, is deze volgende Pap, zeer dienstig.

℞. *Album. & Vitell. ovi simul agitat.*

Ol. Chamom. Violar. ana ʒij.

Flor. Chamomill. M. j.

Farin. bord. M. ʒ. Misc. F. Cataplasma.

Zo de Pyn hier na niet luifert, doet 'er by de Bladeren van *Hyoscyamus* of *Papaver*. Zeker Genees-meester verzachte de Pyn, die uit een slag voortgekomen was, met warm Witte-brood, in Honing nat gemaakt, op het Oor te leggen. Den Wierook in zoete Melk zo lang geweekt, tot dat hy gesmolten is, met druppelen in het Oor gedruipt, stilt op staande voet de Pyn.

Zo het Oor zo gekwetst is, dat ook het Been gekneust zy, word het zelden volgens *Hippocrates* geneezen, om dat daar op de groote pyn een dodelyke Etter-zweer navolgt. Zo de kneuzing ligter is, word ze door de *Myrrha*, *Thus* en *Acacia*, met Azyn en het wit van een Ey, of Honing vermengt, geneezen. Het warme Brood uit de Oven, dikwils daar op geleid, stilt de pyn, en doet de vochtigheid verdwynen.

Voorders zo 'er door een wonde, slag of stoot, een quetzing geschiedt, helpt een Ader-steek ten eersten; en men moet 'er zodanige middelen by gebruiken, dewelke de toevloeyende vochtigheid afweeren; en ten laasten in acht nemen, 't geen in de geneezing van een woude vereifcht word.

Maar zo het Oor gequetst is, zonder kneuzinge van het Been, word het geneezen door *Wierook*, *Myrrha*, *Aloë*, *Ceruis*, met Rosen-zalf, of *Myrrha* met vleesch van Slakken of Mosselen doorwreeven, of *Aloë* en Zeep met Rosen-zalf gemengt.

De Pyn, van een slag veroorzaakt, stilt Vrouwe-zoch met Ganse-vet, laauw warm gemaakt; of de Gal van een Stier met het zelve zoch of Geite-melk, zo daar iets gescheurt is. Maar zo alle de pynen qualyk geneezen worden, veranderen ze in een Etter-zweer. Dus zyn de Zweeren der Ooren of versch, of veroudert, of zuiver of vuil: sommige zo diep, dat ze in een Pyp-zweer veranderen; eenige vertoonen zich na by het Oog; andere in een vochtig Lichaam, als in Kinderen; sommige in een droog, als in oude luiden, welker geneezing ten aanzien van de jaaren verscheiden, ook langduurig is. Behalven de voorzeide oorzaken ontstaan deze Zweeren altemets van zeker stoffe, die tot de Ooren, van wegens haare zwakheid, toeschiet; dewelke, om dat ze aldaar niet verteert, of in voedzel verwisselt kan worden, in Etter verandert.

De Etter vloeit om drie oorzaken uit het Oor, of om dat 'er een Zweering of Etter-gezwel door geborsten is, of dat 'er een Zweering ontstaan is door scherpe, bytende en steekende vochtigheden, die de Binnen-vliezen doorvreeten hebben; of om dat 'er vuurige Puisten voort gekomen en doorgebroken zyn; of dat 'er geen bekwame zuivering geschiedt is van de quaade vochtigheden, die aldaar vergadert zyn. Nochtans gebeurt het altemet, dat 'er eene vochtigheid van het Hoofd in de Ooren schiet, die eerst moeijelyk, daar na het deel door de gewoonte niet meer lastig valt. Hier dient aangemerkt te worden, dat veel Schryvers onderscheid maken tusschen *Etter* en *Materie*. Noemende dat *Etter* te zyn, 't welk uit het Bloed-sap voort geteelt, en overzulks wel gekookt, zich aan het Oog vertoont; en dit *Materie*, 't welk uit de vochtigheden, tot het voedzel onbekwaam, zyn oorsprong neemt. Want een vochtigheid, schoon die met het Bloed vermengt, en door de algemeene slag van het Hert tot de deelen gestiert word, zo zy in zich zelven scherp, zuur, bytend, en ziltig is, zal de voeding haar voortgang niet genieten, en veranderen na de hoedanigheid van de stoffe in een rouwe, dunne en warerachtig, en veeltids scherpe vochtigheid; dewelke omtrent de Ooren vergadert zynde, volgens *Aëtius*, van de Natuur, de Harffenen van haar overtollige vochtigheid zuiver.

verende, door de lange en kromme bochten van de Ooren, waar in ze al te lang opgehouden word, in een Etter-achtige Materie, verwiffelt word.

Zo de dragende Ooren uit een koude gematigtheid en stof ontstaan, worden ze door de navolgende middelen geneezen, dewelke na een algemeene ontlastinge ook in de doofheid, uit koude ontstaan, zeer voordeelig zyn.

*Rp. Fol. Origan. Absinth. Puleg.
Serpill. Salo. Mentb.
Centaur. min. Malo. Alib. ana M. j.
Fler. Chamomil. Melilot. Staccbad.
Aneth. ana P. j.
Cinnam. & Caryophyll. ana ℥℥.
decoquatur in aquis partibus vin. & aq. f. art.*

Met dit geklenfde nat vervult een Spons, die men warm op de Ooren leid, en tweemaal of driemaal daags ververscht.

Uit dit geklenfde nat, kan men met groot voordeel een damping door een trechter in het Oor laten gaan. Na de welke voor een stovinge gebruikt warm Brood, met Carwey-zaat doorkneedt. Of gemeen Brood, warm uit de Oven genomen, en in Brandewyn gedoopt. Zo men het krachtiger begeert; zal men het Deeg van gemeen Brood met Carwey-zaad, Bakelaar, Genever-bezien en Notemofchaat doorkneden, en het warm gebakke Brood op het Oor leggen.

Het uitgeperste sap van een groote Ajuin, dewelke met het navolgende Poeijer vervult is;

*Rp. Rad. Cyper.
Bacc. Laur.
Sem. Anis. Cumin. ana ℥j.
Castor. ℥℥. pulveriscentur.
Ol. rut. q. f.*

onder de Koolen gebraden word, is tot de loopende Ooren uitermaten goed, wanneer men eenige druppelen in het Oor giet,

Zo het ontsteecken Oor zich tot zweeren zet, helpe hem met deze pap.

℞. *Medull. panis albissim.* ℥j.
coquantur in lacte ad pulvis consistentiam addend.
Vitell. ovor. N^o. ij.
Ol. rosar. ℥ij.
Croc. ℥j. *F. Cataplasma.*

Om deze zweer ryp te maken, is ook dienstig de pap van *Victorius Faventinus*, dewelke op deze manier bereid word.

℞. *Cepar.* N^o. j.
Butyr. rec. ℥ij.
Ol. Chamomill.
Rosar. ana ℥j.
Croc. ℥j. *F. Cataplasma.*

Wanneer de zweering doorbreekt, zal men de Etter-zweer met Garsten-water, of Wyn met Honing van Rozen vermengt, afvegen, en zo het quaad een krachtiger Genees-middel vereischt, zal men het sap van *Marrubium Centaurium*, of *Absyntbium* met Honing vermengen, en in het Oor druipen, na dat het zelve, met schoon Lynwaat om de Tent-yzers bewonden, in lauwe Mee gedoopt, te degen gereinigt is. En als dan om te verdroogen, den damp van deze *Pastilli* laten daar inrooken.

℞. *Tbur. Myrrb. ana* ℥j.
Bacc. Junip. ʒ℥.
Sarcocoll.
Ladan. ana ℥j. *f. pulvis qui excipiatur Terebinthina* & *F. f. art. Pastilli.*

Gebrande Aluin met Wyn gemengt, heeft een uitsteeckende kracht om dusdanige zweeren op te droogen.

Zo het een veroudert quaad is, zal het noodzakelyk van zinkende vochtigheden, zyn voedzel nemen, over zulks zyn inwendige Medicynen na den raad van een ervaren Genees-meester, nodig. Tot dit veroudert quaad,

ver-

verschafft ons *Valesius* een heerlyk Plaats-middel.

Rp. Mell. ʒx.

Acet. ʒviij.

Coq. ad ignem & despuma, addend.

Virid. aris ʒj.

Waar mede hy roemt een Perzoon, dewelke de zweeren acht Jaren gedragen hadde, geneezen te hebben. Als hy 'er 's avonds en 's morgens eenige droppelen in het Oor gegoten hadde, na dat het met dit afzietzel eerst was uitgezuivert.

Rp. Fol. Absinth.

Alib.

Agrim. ana Mj. fiat decoctio in aquis partibus vini & aqua, Colatur, addendo.

Oxym. simpl. ʒʒ.

Alum. pulveris. ʒj.

Alzo pryzen *Galenus*, *Aetius*, en de meeste Grieken en Arabiers het Hamer-slag van Yzer, wanneer het met scherpe Azyn, klein gewreeven, of opgekookt wordt. Doch *Hellerius* pryft in de uitlegginge van den Arabier *Avicenna* deze manier van bereidinge boven de anderen, dat men het Hamer-slag eerst klein met Azyn wryft, en daar na droogt, en dat zevenmaal hervat, en alsdan tot een dun Poeijer brengt, en 't zelve met zeer scherpe Azyn opkookt, tot dat het de dikte van Honing krygt, en alsdan weer laat opdroogen, en 't zelve tot het gebruik bewaart; als wanneer men dan dit bereide Hamer-slag met Honing of andere vochtigheden vermengt.

Als deze verhaalde middelen te vergeefs zyn aangewent, en de Etter zo diep in de kromme bochten verborgen leit, komt men tot de Konst-bewerking, om de Etter uit te pompen, als hier vertoont word. Omtrent deze Konst-bewerking, de welke *Fabritius Hildanus* wytloopig beschryft is aanmerkens waardig, 't geen *Arculanus* in zyne uitlegging over het negende Hoofd-stuk van *Rhases* verhaalt met deze woorden; Onder de verzochte en by my goet gevondene Genees-middelen omtrent

trent het uithalen van onnatuurlyke dingen uit de ooren is deze; dat men een levendige slang, of onlangs gedooden met haar Hoofd in het oor steekt, en vast bind, zo men die drie uren daar op hout, zal men bevinden dat het geen dat in het oor was, aan het Hoofd van de slang als men die daar van haalt, hangen blyft, en dat is een goet bevonden Genees-middel in het uithalen van alle tegen natuurlyke dingen, in wat deel van het Lichaam die ook verborgen leggen.

De I. *Fig.* vertoont een Patient, wiens Oor met Etter gevult is, 't welk door de Etter-pomp (*a. b.*) door de handen van den Chirurgyen (*e. d.*) door middel van den zuyster (*a.*) uit het Oor in de bus (*b.*) gepompt wordt.

(*m.*) Is het Werk-tuig alleen, by de Grieken *πύλακος*, dat is, een Etter-pomp genaamt.

(*n.*) Is diergelyk Werk-tuig na de manier van een Blaas-balg gemaakt, waar door de Etter; als het Oor rondom dicht gestopt is, door het weghalen van de lucht, noodzakelyk volgen moet; en wanneer men daar de lepel (*a.*) aanschroeft, zo daar een fyn Poeijer, of Olie, na gelegenheid van het Accident, ingeleid word, kan 't gemakkelyk door deze Blaas-balk, rondom in de Ooren gebracht worden. Welke Blaas-balg ook dienstig kan zyn, om den Huig te ligten.

Prosper Alpinus verhaalt in *bet Boek van de Artzenye der Egyptenaars*, dat de zelve de Slag-aders zo veilig en onbeschroomt, als de gemeeme Bloed-aders, doorstaken.

Deze sneede der Slag-aderen verheffen *Leonardus Botalus*, *Lazarus Riverius*, *Zacutus Lusitanus*, en andere in een verouderde Hooft-pyn zo hoog, dat zy die als in een oogenblik stilt, en vinden geen zwarigheid in de Slag-aders openingen te maken, waar van zy ook verscheidene ondervindingen optellen. Daar in tegendeel *Horatius Augenius*, *Lodewyk Mercatus* en andere zich daar tegen stellen, zeggende noit een sneede der Slag-aderen ter degen bewelt gezien te hebben.

Deze tegen-strydende gevoelens der voornaamste Operer-hoofden in de Genees-konst, maken den Oeffenaar achterdochtig, om deze Konst-bewerking voor te schryven

ven; Maar wanneer de wonde volgens de Leering van de voornoemde Genees-meesters, met bequame windzels, en met kleine kussentjes na den raad van *Thomas Fienus* voorzien word, leert de reden en ervarentheid, de Slag-aders-sneede zo gevaarlyk niet te zyn, als zommige zich wel inbeelden.

Dit heeft my de ondervinding by geval geleert, wanneer ik in 't Jaar zestien hondert twee-en-zestig, in een verouderde Hoofd-pyn van de Weduwe van Meester *Ariaan Slabberiaan*, door den Meester-knecht van Meester *Dirk Vennekool*, na den raad van *Zacutus Lusitanus* Bloed-zuigers aan de slaap van het Hoofd had laten zetten, gebeurde, dat van de Bloed-zuigers een Slag-ader doorbeeten was, waar door een groote Bloed-vloet met sprongen op volgde. Welke wonde wy aanstonds met een spons met water van zyn uitgeleekte Bloed reinigden, en met de vingers en duim, de Lipjens van de wonde, te zamen nepen, en voor eerst deze pleister, daar opleiden.

Rp. Mastich.

Tbur.

Bol. Armen.

Pil. Leporin. ana ʒj.

Albumen. ovi subigantur ad consistentiam. M.

F. emplastrum.

Waar van wy een Pleister zo groot als een schelling dik gesmeert zynde, daar op leidden, en na het voorschryven van de voornoemde *Fienus* met kussentjes van Linnen gevouwen vervolgden, dewelke allengskens tot het opvullen van de holligheid van de Slaap-spier, en toedrukken van den Slag-ader van minder tot meerder vergroot wierden; op dat 'er, gelyk *Cornelius Celsus* oordeelt, tot geen verwydinge, daar op aanstonds bloed lucht en geesten dringen zouden, oorzaak zoude gegeven worden.

Na het leggen van de Pleister namen wy een Windzel van negen of tien Ellen lang, van middelbare breedte; die wy aan beide zyden opgerolt, tegens de gevouwen Doek-drukkels aanleidden, eerst met het midden, daar na met een drai-knoop aanperzende, dewelke effen op de plaats van de door gebeten Slag-ader, zyne verdubbeling knoop op knoop zo lang ontfing, tot dat het voornoemde

de

de windzel, als in de II. *Figuur* vertoont word, vervouwen was; waar door de voorzeide Doek-kuffentjes van haar plaats door geen beweginge van 't Hoofd, konnen verschooven worden.

Dit windzel neemt zyn begin van achter de Ooren (*a.a*), als in de II. *Figuur* vertoont word, tot de kromme naad (*b*), alwaar beide de einden zich doorsnydende, het eene eind onder de Kin (*c*) doorgehaalt, waar op de Drai-knoop (*e*) verzamelen, van waar zy Kruis-wys van den anderen gaan, die het eene over de Neus en Oogen (*d*) geleid word, en het ander na het achter-hoofd (*f*) schiet, en als dan aan de ander zyde van het Hoofd verdubbelt zynde, haar keer weer na de Drai-knoop (*e*) nemen; en alzo na de Konst volbracht word.

Deze Band als hy het Hoofd niet al te zeer en knelt, moet vier dagen blyven leggen; anderzins mag hy om den tweeden dag verslapt worden. En op zulken wyze kan het een Chirurgy van de vrees van een ongeneeslyke bloedstorting, of Slag-aders-spat, verlossen.

De III, IV, V. *Figuur*, vertoonen zeldzame Vleesch-uitwassen, waar van in de Waarnemingen gehandelt wordt.

DE NEGENTIENDE P L A A T.

Van het aftappen des Buik-waters, en het snyden der Breuken.

DE I. *Fig.* verbeeldt de manier van het aftappen des Waters, mer een Werk-tuig het welk door de pyp (*a*) in het bekken (*k*) loopt.

Den Opper-artz *Hippocrates* verdeelt de Water-zucht in twee soorten, namentlyk in een algemeene en in een byzondere. Deze bestaat alleen in eigen deelen, als het Hoofd, Borst, en Lyf-moeder, waar van zy haar naam van Hoofd, Borst-en Moeder-water krygt; de ander bezet het gantsche Lyf, of de geheele Onder-buik. Waar

van

van *Galenus* drie zoorten telt; het Buik-water, Trommel-water en Lyf-water.

De eerste zoort, waar van het meeste alhier gehandelt zal worden, is een gezwel van den Onder-buik, uit een Wey-achtige vochtigheid in zyn holte verzamelt, voortkomende; Alhoewel het altemets gebeurt, dat deze Water-achtige vochtigheid in byzondere Blaasjes aan de onderste deelen van den Onder-buik aangegroeit, beslooren leid. Nochtans vertoont den Onder-buik zich niet alleen altydt opgezwollen, maar ook de Beenen, Kuiten, Dyen en de Bal-zak. Ja het Buik-water neemt zomtyds zyn begin van het gezwel der Beenen, 't welke allengskens langs de Kuiten, in de holte van den Buik sehiet.

Den wel-opmerkende *Argentarius* heeft ons te recht nagelaten, dat de oeffeningen in de Genees-konst, van drie beginzelen worden bestiert: te weten, door de Natuur, den Genees-meester en het Geval. De Natuur en het Geval hebben een middel, om wanneer alle Geneesmiddelen te vergeefs zyn aangewent, vrymoedig tot de Heel-konst over te gaan.

Zo is zeker Boerinne op het Eyland van *Tessel*, wiens Buik zo dik van het Water opgespannen voor uit stak, datze scheen te barsten, door het doorbreeken van de Navel, waar uit het water eerst met groot geweld sprong, daar na allengskens uitsyperende, t' zamen tot twaalf stopen, zonder hulp van Medicynen, geneezen. Zo verhaalt *Benivenius*, dat hy een Vrouw gekent heeft, dewelke, als zy met Buik-water zo beladen was, dat 'er geen hoop van geneezinge voor haar overig was, door een vreemde drift gedreeven is, van een hooge plaats na om laag gaan rollen; alwaar haar Lyf-moeder aan een steen gestooten en geopent zynde, alle haar beslooten water uitgevloeit is, dat men haar, dewelke een kind van acht Maanden scheen te dragen, voor een verlostte Vrouw zoude hebben aangezien.

Daar is eertyds groot verschil onder de Artzen nopen- de de *Paracentesis*, of Ter-zydsche Sneede in het Buik-water geweest. Waar van zommige door ervarenheid versterkt, datze meest kwamen te overlyden, dewelke deze Konst-bewerking hadden uitgestaan, dezelve als onnut verwierpen; andere matigden dit middel, dat zy 't
zel-

zelve niet aan een ieder te werk stelden, ten ware dat ze noch hare volle krachten hadden. Die dan van deze Konst-bewerking een goed eind verwachten wil, die stelle dezelve te werk, eer de zieke in een quaade gestalte vervallen is, in een jong Lichaam, met volle krachten voorzien, dewelke sterk van Maag is, noch mager, noch koorzig of kort-aassmig; of, zo hy Koorts heeft, ten minsten wiens Koorts somtyds afgaande is. Waarom men goede voorzorg dragen moet, dat het water niet afgetapt worde, als de kracht van de Lever verstorven is, of als den zieke met een hardigheid of gezwel van de Milt, of zweeringe der Longe en Krachteloosheid, beladen is. De Water-zucht moet ook haar oorspronk niet van de Gal genomen hebben, of van een heete Koorts. Want volgens *Hippocrates* in het tweede Boek *praesagiorum: De Water-zucht, een scherpe ziekte overkomende, is quaad: want zy silt de Koortze niet, maar brengt groote pyn en de dood aan.* Als dit alles of meerendeels in acht genomen word, kan deze Konst-bewerking, zommige het leven behouden.

Erasistratus verwerpt by *Cornelius Celsus* cap. 21. lib. 3. de Water-tapping, om dat het water, schoon het af getapt is, door zwakte van de Lever weer aan groeit. Maar by aldien deze Konst-bewerking geschiedt, eer de water-achtige Vochtigheid begint te rotten, en de ingewanden t'ontsteecken, en de krachten vervallen zyn, den zieken ook wel doorvoet en sterk is, zal deze Water-tapping een gelukkige einde nemen, byzonderlyk als den zieken noch eenige Maanden, na dat de Konst-bewerking volbracht is, versterkende Genees-middelen dagelyks gebruikt, en goede order in spys en drank onderhoudt: overzulks als het voorzeide met goede voorzorginge opgemerkt is, is 'er minder gevaar, om dat de natuur door de Navel dikwils de weg wyft, en alle de gequetstens in de Buik, als de darmen niet geraakt zyn, gemeenlyk opkomen.

Zommige houden veiliger de doorkervinge van het Vel van de geheele Buik, met kleine Sneedjes, in het dunste van de Spieren, waar door het Water allengskens doorzyperen mogt.

Galenus, Paulus, Abucasus, en Mesue maken de Sneet-

ter zyde van de Navel, waaromme het ook de naam van *Paracentesis*, of Terzydsche Snede bekomen heeft omtrent het week van den Buik, alwaar de Spieren 't minste vleesch hebben.

Andere zetten het Mes in de rechter zyde, alzo de Milt in de linker-zyde gelegen is, zo de Lever daar oorzaak toe geeft; andere aan de zelve zyde, daar het ingewant leid 't welk d'oorzaak van het Water te zyn geoordeelt word. Doch *Rondeletius* maakt hier geen onderscheid in. Zo het gedarmte 'er d'oorzaak van zy, maakt men de opening vier Vingeren onder den Navel, doch wat aan de kanten van de zyden.

Hippocrates gebruikt ook het Mes in de Kinderen, de welke met Lyf-water beladen zyn, ja *Aurelianus* met de toestemminge van de oudheid, pryft meer de terzydsche Snee in de laatste soort, als in de eerste.

Asclepiades doorsteekt in het Lyf-water de Huid vier vingeren boven de enklaauw, in het binnenste deel omtrent zo diep, als men een Ader doorsteekt. Welke gesneeden plaats, zo hy weinig water van zich geeft, worden ook de Dyen, de Balzak, Handen en Armen, zo zy mede op-gezwollen zyn; volgens den raad van *Hippocrates* en *Paulus Aegineta*, doorstooken. Ja deze Genees-meesters houden niet alleen de sneede, maar ook het branden goet, om de Laat-vlym plaats te maken, en doorsnyden niet alleen eerst de dikste Aders van de Balzak, en daar na de Balzak, Dyen, en Kuiten, maar ook alle plaatzen, daar het water wabbert, en somtyds word het Been der Ribben met een holle Boor, die hy *trepanon trygletetion* noemt, doorboort, tot dat 'er water uitbarst.

Doch de Nieuwelingen gaan veiliger en gemakkelyker te werk, en baanen veelyds de weg met een corrosief; alhoewel dit somtyds ook zyn ongemak lydt.

Aangaande dan de plaats zoekt met *Benivenius* en *Laurentius* geen ander, indien de Navel uit-puilt, en maakt u opening daar in: Maar is hy zeer in-getrokken, gelyk dat in de Waterzuchtige wel gebeurt, zo is hy daar toe onbekwaam: in welken gevalle gy uwe plaats kiezen moet, drie vingeren breed onder de Navel, niet in de witte linie, die ik met verwondering van sommige zie voorgestelt, maar ter zyden van de rechte spits, in de

Spier, genaamt de schuins opgaande; teekent hem eerst met inkt, en maakt daar na een kleine opening door de Huid, Spieren en Pens-zak, tot aan het Net of gedarmte toe, dat gy voor al niet quetzen moet, en ook wegens het tusschen gelegen water, niet wel quetzen kont. Die geheel nauw op de manier van de opening wil letten, moet haar doen volgens den loop der Vezels, een weinig schuins en nederwaarts, na *deze figure (f)* in de linker, na *deze (c)* op de rechter zyde.

Zo haast gy water verneemt, zo neemt een Goud, zilver, of loode pypje van volgende hoedanigheden: 1) glad, 2) met een knoop of vleugels voorzien; 3) doorboort in de langte met 3 of 4 gaten; 4) niet langer als de diepte van de opening, dat is een dwarsche vinger breed; 5) aan 't einde een weinig krom; 6) effen in de wonde passende: doet dat in u opening, legt een vastklevend Pleister daar op, (andere nemen een Spons, of vier-dubbelt doek) verbindt den Patient, en laat hem twee of drie uren rusten: daar na maakt het verband wederom los, tapt hem een, twee, of drie, zelden of nooit meer, ponden waters af, en dat zo lang een of tweemaal 's daags, tot dat hy van zyn water by na te eenemaal ontlast is: want altemaal en mogt gy het niet aftappen, of de deelen zullen haar uittermaten koud bevinden, en de Patient, na zo veel uitgestane stormen, aan den oever doen stranden. Het Pypje moet niet uitgenomen worden, maar de geheele tyd van de geneezinge in de wonde blyven, die gy cindelyk naar de konst zult toe-geneezen.

Om een Water-buik te openen, is dit de veiligste, en tot nu toe gebruikelykste manier, die ons de oude nagelaten hebben: dan de zorgvuldige yver der nakomelingen heeft ons een ongelyk beter Werk-tuiguitgevonden, waar door wy niet alleen een gedeelte der boven-verhaalde zwarigheden, gemakkelyk ontgaan, maar ook de ongeuefelyke Patienten, gemakkelyker doen leven; haar van de spanning, pyn en zwarigheid naar ons believen, of roelating harer krachten, ontlastende.

Dit niet genoegte pryzende Werk-tuig, is van d'ervaren Stads-Chirurgyn, Meester *Jacob Blok*, eerst uit *Italien* in deze vermaarde Stad gebracht, en in 't werk gestelt, tot groot voordeel der Patienten. Hy

Hy kiest gemeenelyk onze boven gekozen plaats, drie vingers breed onder de Navel (zonder hem evenwel zo nauw daar aan te binden) en boort de Huid, Spieren en Pens-zak tot aan het water door, zelden meer teffens als een pint of twee ponden waters, den lyder aftappende.

Daar op trekt hy zyn Werk-tuig wederom uit, en legt anders niet op het gemaakte gat, als een drooge wiek, en een klevend Pleister, waar door hy genoegzaam belet, dat niet een druppel waters tegens u dank, komt uit te lopen; want naar het uittrekken des Werk-tuigs, worden de geopende Huiden, Spieren en Pens-zak, door haar natuurlyke beweging, ligtelyk zo verre van malkanderen getrokken, dat de gaten niet meer t'eenemaal kunnen op malkanderen sluiten.

Dit eens gedaan zynde, voegen wy ons vorders naar de krachten van den Patient, en wachten twee, drie of meer dagen, eer wy deze Konst-bewerking wederom in 't werk doen stellen, als wanneer de Meester of het eerste gat neemt, of weinig beschroomt is om een nieuw te maken, indien bevonden word dat het water op een andere plaats of zyde bekwaamlyker geloft kan worden.

In een Water-breuk (*hydrocele*) weet de voornoemde Meester het water zo behendig door dit Werk-tuig uit het zakje te tappen, dat gy des anderen daags het gemaakte gaatje niet of qualyk meer zult kunnen vinden.

Het boren dunkt my een weinig ongemakkelyk; daarom hebbe ik dit Werk-tuig voor zo verre doen veranderen, dat ik de punten niet rond, maar Lancets-wyze aan beide zyden scherp laat slypen, waar door het haastiger door de Huid en Spieren kan gestooken worden. Maar het zyne kan van Zilver, en het myne moet van Staal gemaakt worden.

Op dat gy ons zeggen dies te beter zoud begrypen, zo beelden wy u het voornoemde Werk-tuig, met de wyze om het Water af te tappen, in de hier navolgende Figuren of:

Vitlegging der Figuren.

De I. *Figuur* vertoont het Werk-tuig.

a. De zilvrene Pyp van Meester *Jacob Blok*, met een ronde punt.

Z. z. a

b. He

b. Het gat waar door het water van de Buik in de Pyp komt.

c. De stylet, of Yzer-draat, om naar de Operatie de Pyp schoon te houden.

De II. *Fig.* vertoont de Konst-bewerking in den Patient.

g. De Ledekant waar op de zieke zit.

h. De Waterzuchtige.

i. Het Pypje in de holligheid des Buiks gestookten door de rechter Spier, alwaar de meermaals-genoemde Meester zegt dat het gemaakte gat eerder toegeeft.

k. Het bekken om het uitloopende water te ontfangen.

Wy en kunnen tot meerder versterking van de bovenverhaalde zorgelyke Konst-bewerking, die door hope van het leven te behouden bevordert moet worden, niet nalaten de Konst-genoten aan te moedigen, dat zy deze Konst-bewerking onbeschroomder aannemen, door de groote nuttigheid, dewelke de nieuw uitgevonden manier van het Bloed over te tappen, in deze voorval belooft. Want alzo het Slag-aderlyk bloed van een gezond Dier, alle versterkende Genees-middelen verre overtreft; moet noodzakelyk een zieke, in wiens lyf zo veel warm Bloed word ingetapt, als 'er Water word uitgetapt, en zyn verzwakte deelen, van haar natuurlyke warmte en geesten ontbloomt, herstelt worden; alzo dit bloed geen verandering van Maag, Lever en Milt moet ondergaan, eer het tot bloed en geesten verwisselt kan worden. Waaromme wy de manieren van het overtappen des bloeds hier te vooren zo wydloopig beschreeven hebben, om de Leer-gierige konstelyk deze Konst-bewerking snaakelyk te maken, dat zy de behendigheit van het werk mogten bekomen, op dat het in het aftappen des waters, welk al dikwils voorvalt, aan den zieken zyn heilzame nuttigheid zoude by brengen, wanneer deze twee Konst-bewerkingen te gelyk aan een Patient volbracht wieden.

De II. *Fig.* vertoont een nieuwe manier van een Darm- of Vleesch-breuk te snyden, met zyn Werk-tuig. Hoe zwaarlyk deze Breuken te geneezen zyn, leert ons den geleerde *Montagnana* in zyn 227. *Consultatio*. Als de ziekte, zeld hy, zyn tyd van de eerste aanval verre te boven

boven gegaan is, word haar geneezing zeer zwaar en byzonderlyk, als zy tot haar hoogste staat gekomen is; als wanneer de kracht van de deelen door haar ongemeene aangroeiinge zo veel is verzwakt, dat ze geen genoegzaam opdroogend Plaats-middel, kan verdroogen. Op welke tyd de te rug-dryvende Genees-middelen, niet noodzakelyk of dienstig zyn, om dat alle de stoffe alrede daar na toe gevloeit is, en de ziekte tot haar vermeedering gekomen is; zo helpen deze quaal weinig de verteerende of ontlastende Genees-middelen, om de voorzeide oorzaken; Waaromme men de geneezing niet bevorderen moet, met Genees-middelen dewelke verwarmen, verdwynen en verdroogen, maar die brandende zyn, dewelke allengskens gebruikt moeten worden, op dat zy zachtjens de vermeederde deelen, verminderen. Ik heb veel waters vuil gemaakt met de voornoemde Genees-middelen, het een na het ander gebruikende, in *Joannes Broeder van Antonius*, Apotheekers van het Klooster van Sint Angelo; Ten tweeden in den edelen *Fautinus Braggandius*; ten derden in *Paulus Rustica*: Welkers Vleeschbreuk, de groote van een menschen-hoofd te boven ging, in welkers geneezinge alle Genees-middelen na de voorzeide manier, te vergeefs waren. Over zulks de algemeene ontlasting voor gegaan zynde, gebruikte ik dit te rug-dryvend Genees-middel in de Lies, en de bovenste deelen van 't Been *Ischium*.

Rp. *Bol. Armen.* Zij.
Terr. sigill.
Amyl. ana Zij.
Farin. volatil. molendini Zij. ʒ.
Sandarach.
Mastich. ana Zij. M.

Met sap van Roozen in een loode Mortier en Stamper, tot een smeerzel gebracht.

Na dat dit genoeg gebruikt was, om de toevloeiende vóchtigheden te beletten, nam ik dit by der hand.

Rp. *Sapon. nigr.* Zij.
Auripigment

Sulphur. vivi ana ℥ ʒ.
Chalcantib. usi ℥i. ʒ. incorporentur omnia in
mortario cum aqua salis ammoniaci.

Deze invreeter, leide ik op het onderste deel van het been *Ischium*, op dat zy een korst zoude maken van de groote van een Ducaat, dewelke niet boven een uur daar op leggen moet, op dat zy niet te diep in en eet; want ligtelyk daar op stuipen, of een Bloed-vloed volgen zouden. Deze korst gemaakt zynde, gaat men voort met verzachtende middelen, als met versche Boter en Smeer, tot dat de korst gescheiden is; gescheiden zynde, geneest men de wond met *Unguentum Apostolorum*: want dit verteert en doet het Vleesch zeer versmelten. Daarna leit men om hoog, in 't midden en ter zyden het voornoemde corrosief, dat 'er ten minsten zes of acht openingen zyn, op dat op alle plaatzen Vleesch-verteerende Genees-middelen, bequaamlyk kunnen bygebracht worden. Nochtans alle drie of vier dagen, de deelen met het liniment sineerende. Als men nu ziet, dat door deze middelen al het Vleesch verteert is, ('t welk geschiedt binnen de tyd van een half jaar, of ook wel een geheel jaar,) gaat men voort met toeheelende Genees-middelen; waar van men by de Schryvers de beste kan uitkiezen. Zyt nochtans om dit quaal te geneezen kloek en verduelig. Want ik heb naderhand diergelyke accidenten, om haar veele en zwaare toevallen, voorgenomen niet meer onderhanden te nemen. Waaromme ik om de verdrietige arbeid veel zieken, die by my quamen, afgezeid heb. Dus verre *Montagnana*, waaromme ook *Ronseus* raad, dat men zulke zware Breuken ter recht onder de ongeneeslyke mag stellen, en de zieken met een voorzeggende laten wandelen.

Dewyl evenwel uit hoogdringende nood raadzamer is een twyffelachtig middel, volgens de Leer van den Romeinschen *Celsus* te gebruiken, als den zieke hulpeloos te verlaten: zynde veel perzoonen, dewelke anders door een Breuk schielyk en ellendig zouden ontzielt geweest zyn, door de kloekmoedigheid van de Heel-meefters in 't leven behouden; zo word de Breuk-sneede op de volgende wyze, als alle andere middelen te vergeefs zyn aangewent, in 't werk gestelt. Als

Als het gedarmte gedraait zynde, en de vuiligheid daar in beflooten leggende alle sineeringen, stovingen en banden te vergeefs zyn aangewent, zo is men genoodzaakt tot het uitterste middel te komen, te weten, het opsfnyden van de Pens-zak.

Op dat deze Konst-bewerking behoorlyk geschiede, zo moet men eerstelyk den Patient op zyn Rugge leggen; daar na zal men een opening maaken omtrent twee vingeren breed, boven de plaats, dewelke nauw en toegesloten is, dewyl men recht op de Breuk het zelve niet doen en kan, zonder het gedarmte te quetzen. De snee tot op de Pens-zak gedaan zynde, zo zal men den zieken omkeeren op zyn andere zyde, om de darmen te doen wyken. Op die plaats, daar men de snee maken moet, zal men een vinger in de wonde steeken, en trachten de uitgespatte darm zachtelyk en allengskens wederom in zyn natuurlyke plaats te brengen, wanneer de handen eerst met een weinig versche Boter en Oly van zoete Amandelen bestreken zyn. Maar zo de darmen zo veel zyn uitgezonden, dat men gedwongen is een grooter opening te maken, dan zoude men de zelve moeten doen tot de geslooten plaats toe, maar houdende de vinger daar onder; ofte een sleuf-zyser, dat eygentlyk daar toe gemaakt is, tot bewaringe van het gedarmte. Daar benefens zo de darmen met winden zyn opgevult, de welke deze Konst-bewerking beletten, zo zal men ze met een naald doorprikken, zonder eenig gevaar, om de zelve te doen scheiden. Ten laatsten het gedarmte hersteld zynde, zal men, zo het nodig is, de wonde toenaajen op de zelve manier, als voor dezen gezeid is van de Buikwonden, en daar na heelen, gelyk men andere wonden gewoon is te geneezen, doch met dit onderscheid, dat men de Pens-zak aan de een zyde laten moet, en de andere zyde, met een kromme naald en dubbelde gewassenen draad, doorsteeken; daar na in de tweede steek, deze zyde van de Pens-zak wederom overslaan, en de andere, dewelke men eerst overgeslagen heeft, nemen en doorsteeken moet, op dat in elke steek, een weinig vleesch voor by de Pens-zak uitsteeke: het welk maakt, dat het te vaster toeheelt, en het Lidteken van binnen sterker word.

a. Is de Patient, de welke op een Tafel met veel kuffens verzien, gebonden of ongebonden leid.

b. Is de Knecht van den Chirurgyn, de welke de Huid (e) met eene hand opvat en vast houdt.

i. Is de Chirurgyn, die de Huid (e) met eene Hand opvat en vast houdt, en met de andere hand bezyden de rechte Spier met het Mesje (d) doorsnydt, en terftont met het haakje (f) de Pens-zak ophaakt, en na hem trekt, en met een vaste hand tot de darmen op-splyt met het Sleuf-zyser (g), na de wyze van *Pigraus*, of met het Mes (b), 't welk aan zyn spits (o) met een stompe knoop voorzien is.

d. Het Mes, waar mede men de Pens-zak doorsnydt.

e. De Haak, waar mede men de doorsneeden Pens-zak na hem trekt.

g. Het Sleuf-zyser, dat *Pigraus* met de knoop om hoog, tegens de Pens-zak aan-zet, in welke Sleuf hy, zonder dat het Mes verschuiven kan, snydt.

b. De kromme Naald met een dubbelde Draad door wasch getrokken.

e. Een Schaar, wiens een Blad met een knoop voorzien is, waar mede de Pens-zak, als 'er een klein sneede (e) ingedaan is, vorder word opgespouwt.

DE TWINTIGSTE PLAAT.

Van het Hechten der Wonden, en het uithalen van Pieken, en Pylen.

HEt is verre best, dat men een wonde tochecht, zo wanneer de Bloed-vloed gestempt is. Dit hechten mag geschieden zo wel in Vleesch als een Huid-wonde, zo 'er geen quade toevallen bygekomen zyn. Het vleesch kan dit Naaijen zeer wel uitstaan, als het met het eene einde los, en met het ander eind noch vast zit, en van het Lichaam kan gevoedt worden. De wonden, dewelke gehecht worden, worden op tweederlei wyze geneezen. Want zo de wonde in een zacht deel is, moct ze genaait worden, byzonderlyk, als de Lel van het Oor,
of

of het onderste van de Neus, of Voorhoofd, of de Wang, of de Oog-leden, of de Lippen, of het Vel omtrent de Keel, of Buik gewond zyn. Maar zo de Wonde in het Vleesch is, zo gaapt de zelve, en kan niet ligtelyk tot den anderen getrokken worden; als wanneer ook de Naald niet te pas komt, maar de Zilverre Hecht-haken, als Gespen over de Lippen der wonden geleid, moeten het Werk uitvoeren, dewelke de eindens een weinig na zich trekkende, zo groote Lid-teeken niet na-laten. Hier uit kan men ligtelyk vatten, wat wonde der deelen, die noch aan het levende Lyf vast zitten, de Naald of Hecht-pleisters vereischen, de welke geen van beide gebruikt moet worden, voor aeer de wonde van binnen gezuivert is, op dat 'er geen geronnen Bloed over-blyft, het welk in Etter veranderd, ontsteeking zoude veroorzaken, en het toeheelen beletten. Ja zelfs de Zalf, de welke om de Bloed-vloed te stuiten, in de wonde gedaan is, moet daar niet blyven, alzo zy ook de gewonde deelen, ontsteeken kan. 't Is ook nodig, dat door de Naald niet alleen de Huid, maar ook het Vleesch, dat onder het Vel is, eenigzints gevat word, op dat het zo veel te vaster gehecht blyft, en de Huid niet en scheurt.

De beste manier in alle beide, is deze, de welke met een zachte Naald geschied, de welke niet te krom is; op dat zy zachter in het Lyf gestooken kan worden. Deze hechtingen moeten niet te dicht of te wyd van den anderen zyn; zo de steeken al te min zyn, zo houden zy niet, zo zy te dicht zyn, veroorzaken ze groote Pyn: want hoe de Naald dikwylder door het Lyf gestooken word, en op hoe veel meerder plaatzen de Hecht-haken doorgeboort zyn, hoe grooter ontsteekingen, voornamentlyk 'szomers, veroorzaakt worden. Want geen van beiden heeft geweld van doen, maar is daarom dienstig, dat de Huid de leidende Hand van zelfs involgt. Nochtans laten de Hecht-haken, de Lippen van de wonde wyder van een staan; maar de Naald, voegtze dicht aan een: omtrent de welke altyd nochtans, een opening moet zyn, dat de vochtigheid, die daar komt in te zakken, daar uitlekken kan. Zo de wonde geen van deze Konst-bewerkingen nodig heeft, moet ze echter met een Spons met Azyn gezuivert worden; zo iemand de kracht van den

Azyn niet verdragen kan, gebruikt men Wyn. Een kleine wonde kan ook door een Spons met schoon Water, gezuivert worden. Want een Spons, in wat nat zy ook gedoopt is, als zy nat is, doet voordeel; maar men moetze nooit zo lang op de wonde laten leggen, dat zy aankleeft.

Men kan en mag wel de wonde geneezen zonder kostbare en groot toebereide Genees-middelen; maar die op de gemeene niet vertrouwd, kan verscheide zoorten uit de waarnemingen bekomen.

Wat het hechten der Zenuwen belangt, is groote tweespalt onder de Schryvers zo van de oude als deze eeuwe.

Galenus schynt zwaarhoofdig te zyn, om de gequetste Zenuwen aan een te naaijen, uit vreeze van de opvolgende stuipen.

Avicenna leert duidelyk, dat men een Zenuwe, zo zy midden door gesneden is, noodzaaklyk naaijen moet, al is 't dat ze niet toe en heelt.

Galenus volgt de behendige Heel-meeester *Petrus de Marchettes*, Voorlezer der Chirurgie in de Hooge School tot *Padua*, en andere: Doch de redenen, dewelke hy in zyn acht-en-zestigste Waarneming by-brengt, tegens *Marcus Aurelius Severinus*; dewelke het gevoelen van *Avicenna* beweert, zyn myn oordeels, van geen noodzakelyk gevolg: Want de ervarentheden, waar door hy door het onvoorzichtig toenaaijen van de Zenuwen, door Baart-scheerders te werk gestelt, als het trekken der Zenuwen in de Zenuwen-steek, verscheiden in die 'er opvolgende stuipen ellendig heeft zien sterven, besluit niets onwrikbaars; want in tegendeel worden 'er van *Paræus*, *Lanfrancus l. 9. c. 9. Doctr. 3. c. 3. & Chirurg. Parv. c. 4. Nicolaus Florentinus Tract. 4. Sim. 1. Ser. 7. c. 3.* ervarentheden by gebracht, door dewelke met het Naaijen der Zenuwen niet alleen de Perzonen in 't Leven gebleeven zyn, maar ook dat die deelen haar gebruik behouden hebben. Overzulks onzeker blyft, of die zieken door de Konst-bewerking van het naaijen, of door andere Ziektens of toevallen, dewelke niet uit de Pynlykheid van de Naald, maar uit de quaadaardigheid van het ongezond Lichaam voortkomen, gestorven zyn.

Om my uit deze verwarring te redden, heb ik het zelve aan een Hond verzocht, wiens Zenuw en Pees van de ach-

achtervoet afgefneeden zynde, met een gemeene Naald en Draad, doch in de Olie van Terpentyn nat gemaakt, heb gehecht, en met een gemeene Pleifter bedekt; maar de zelve zyn volkomen geneezen, zonder eenig letzel in zyn gang, of Lamnigheid in de Poot van den Hond, na te laten. Doch ik was op deze manier voort-gegaan, dat ik eerst de Zenuwe en Pees half afgefneeden, welke helft eerst met de Naald dicht toegehaalt zynde, toen de andere helft voort heb afgefneeden, en de Naald te werk gefelt; waar na met geen andere Olie of Zalf, als gezeld is, verbonden. Dit gaf my nadocht, dat een Zenuwe of Pees heel afgefneeden, eerder aangroeit, als dewelke noch eenige draden ongequeeft behoudt; want dezelve geheel afgefneeden zynde, veroorzaken geen Pyn, Stuipen of Koortze, welke anders den Patient, niet alleen het aangroeijen belet, maar ook de Dood aanbrengt. Of het zelve in een Mensch zoude gelukken, geve den aandachtigen Lezer in zyn bedenken.

Noch zal 't ons vreemt dunken, zo wanneer wy overweegen, dat in eenige afzettinge der Leden, de Bloed-vloed en de Wonde der afgefneedene Slag-aderen eerder gestuit en geheelt wordt, als dikwils een Snee door de Konft daar in gedaan, ja gemeenlyk minder toevallen by brengt na proportie van de wonden: In welk voorval men dikwils ziet, dat de Natuur voor het omloopende Bloed niet alleen nieuwe wegen aanwyft, maar ook maakt. Van de verfcheide manieren van hechten, beziet *de XVII. Plaat.*

„ Als den Heel-meeftter de Hechting behoorlyk doen
 „ wil, zo zal hy voor eerst een Naald in de hand heb-
 „ ben, daar toe ook garen, en een Hecht-pyp: Belangende
 „ de Naald, die moet van middelmatige lengte zyn, zom-
 „ tyds recht, zomtyds krom, al naar den eifch der
 „ deelen; zy moet ook niet van al te ftraffen Staal ge-
 „ maakt weezen, om dat ze daar door lichtelyk komen te
 „ breeken, maar van zoet Staal, op datze veel eer ko-
 „ men te krommen als te breeken: hoewel ze nochtans
 „ ftyf, glat en onverbreekelyk moet zyn, hebbende eenen
 „ fcherpen drie-kantigen punt, op datze in 't doorftee-
 „ ken eensdeels mag komen te fnyden en te fteeken, om
 „ des te lichter door te gaan, en ook om datze in 't
 „ paf

„ pafferen een langwerpige wonde maken zoude, en niet
 „ een ronde, welke ronde wonden quader om te genee-
 „ zen zyn, als de langwerpige. Aan 't Hoofd moet zy op
 „ beide de zyden holachtig wezen, gelyk een gootjen,
 „ op dat den Draad hem daar in verbergen mag, en den
 „ doorgang der Naald, niet en verhindere in 't doortrek-
 „ ken, mits zy ook het Lichaam op die maniere, veel
 „ zachter aanroert: Het zal ook niet quaad wezen, naar
 „ het zeggen van *Avicenna*, dat men de Naald met Olie
 „ vet make, waar mede de Pyn der fteeken zoude mo-
 „ gen verzacht worden, en de Naald lichter doorgaan
 „ zal.

„ Den draad moet effen, zacht, rond en zonder
 „ knoop weezen, alles naar de grootte en naar de dikte
 „ der Naald, maar niet al te dun, op dat hy niet en
 „ kome te breeken, of de Lippen der wonde, te door-
 „ fnyden. Men zal hem ook liever nemen van Hennip,
 „ als van Zyde, om dat den knoop van Zyde lichtelyk
 „ komt te ontknoopen door zyne weekigheid: Wel is het
 „ waar, dat den voorfz. draad, niet en moet al te hard
 „ zyn, om dat hy daar door zoude mogen quetzen, noch
 „ ook al te zacht, op dat hy niet en breekte, noch en
 „ kome te rotten, voor al eer de volkomen vereening
 „ der wonde gefchiedt zy, waar door de Lippen der
 „ wonde zouden komen los te worden: Nogtans zo ge-
 „ bruikt men hedendaags gemeenelyk liever eenen draad
 „ van Karmozyn-zyde, als van Hennip, of van Twyn
 „ gemaakt, 't welk *Galenus lib. 3. de Methodo*, niet en
 „ pryft, maar hy pryft eenen draad van Sayette, de
 „ welke met een grauwen linnen, of witte zyden draad,
 „ mag vergeleeken worden, rouw, zonder geverwt te
 „ zyn: Mits dat in de Verwen zomtyds Vergift komt,
 „ gelyk in de Scharlaken-verwe, komt den *Arsenicum*.
 „ Den voorfz. *Galenus* gebruikte Snaren van kleine dar-
 „ men gemaakt, gelyk daar zyn de Luid-snaren, maar
 „ zy komen haast te zwellen en te verrotten, van we-
 „ gens de Vochtigheid, daarom wy dan liever een ster-
 „ ken grauwen draad, gebruiken zullen, die men te voo-
 „ ren een weinig zal wasschen, om dat hy te min zoude
 „ komen te verrotten, en vaster te houden. En om wel
 „ en zekerlyk te hechten, zo moet men een Hecht-pyp-

„ je hebben, 't welk op zyn een einde rond wezen moet,
 „ gaat en gespleeten, eensdeels om de kant of Lip der
 „ wonde, die men wil met de Naald doorsteeken, op
 „ dat de voorsz. Lip mag komen te steunen op de Pyp,
 „ zonder herwaarts of derwaarts te wyken, en om door
 „ het gat gewaar te worden, wanneer de Naald half door
 „ gepasseert is, om die als dan met haren draad door ge-
 „ trokken te worden, zonder dat de Naald, of den draad
 „ de Lippen der wonde tot haar trekken, en op dat door
 „ de spleete der Pypen, de Pyp te lichter van daar mag
 „ genomen worden, om de ander Lippen daar naar, daar
 „ op te mogen steunen, als die ook doorgeslooken
 „ wordt.

„ En om dusdanig eene hechting bekwamelyk te doen,
 „ zo zal men eert beginnen te doorsteeken de opperste
 „ Lippen der wonde, daar tegens eerst zettende het ge-
 „ gaate einde der Pype; met de linker-hand binnen in
 „ het inwendige deel der voorsz. lippen, op datze daar
 „ op mag steunen, en niet herwaarts of derwaarts en
 „ kome te wyken, daar na zal men met de rechter-hand
 „ de Naald steeken door de uitwendige partye der Lip-
 „ pen, binnewaarts toe, daar naar de Hecht-pyp zetten
 „ op het uitwendige deel der orderste Lip, en met de
 „ Naald van binnen uitwaarts de voorsz. Lippe, doorsteek-
 „ ken, en den Draad zoetjens daar door trekken, op dat
 „ men als dan beide de Lippen, te zamen brengen mag:
 „ en zo 't nodig is meer hechten te leggen, zo zal men
 „ doen als vooren gezeid is: Zommige houden de lippen
 „ met de vingers, in plaatze van de Hecht-pyp.

„ De oude Meesters hebben gevonden verscheide zoor-
 „ ten van hechtingen, acht nemende op het onderscheid
 „ der gewonde deelen, en op de natuure der gebree-
 „ ken: Want de wonden des aangezichts, moeten op een
 „ ander maniere gehecht worden als de wonden der Ar-
 „ men of der Beenen, gelyk men in deze plaatsen be-
 „ kwamer mag gebruiken, de drooge hechting: De won-
 „ den des Buiks worden ook op een ander maniere ge-
 „ hecht, als de wonden der Darmen. De dicke won-
 „ den worden op een ander maniere gehecht, als de on-
 „ diepe wonden: Ook worden de teere zwakke Licha-
 „ men, gelyk de Vrouwen, anders gehecht, als de geene

„ die

„ die sterk zyn, en door grooten arbeid de Huid hard
 „ hebben, om daar door de leelykheid te myden, die na
 „ de hechtinge te rug blyft.

„ Alle de oude Meesters hebben gebruikt, en in re-
 „ commandatie gehad drie zoorten van hechtingen of
 „ naaijngen, Als namelyk, de Vleesch-teelende, de
 „ Bloed-stelpende, en de bewarende hechtig. De
 „ Vleesch-teelende wordt alzo genoemd, om dat ze door
 „ haare t'zamen-vestinge, de verscheiden partyen t'za-
 „ men voegt, zo verre als zy zonder geweld, en met
 „ bequaamheid, mogen t'zamen gebrácht wezen: Wy
 „ gebruiken dezze manier van hechtinge in alle verschei-
 „ de wonden, of in de geene die vernieuwt zyn. En de-
 „ ze hechting wordt in vyf manieren gedaan.

„ Waar van de eerste genoemd word, de afknoopende
 „ hechting, overmits dat elke hechting, die door beide
 „ de lippen der wonde gepasseert is, elke reize word
 „ afgesneden, en met beide de eindens des draads, boven
 „ op de wonde wordt toe geknoopt: tusschen welke hech-
 „ tingen, men noch andere legt. Deze hechting word
 „ gedaan met een gevestemde Naald, gelyk alrede gezeid
 „ is, acht nemende dat beide de lippen gelykelyk aan mal-
 „ kanderen gevoegt worden, zonder dat d'een of d'an-
 „ der meer herwaarts als derwaarts getrokken worde, ma-
 „ kende d'eerste hechting in 't middel der wonde, met
 „ doorsteeking van beide de lippen der wonde, waar
 „ van den draad gepasseert wezende, zal op een zyde
 „ der lippe toe-getrokken, en boven dubbeld toe-geknoopt
 „ wordende, snydende beide de eindens des draads, kort
 „ af, op datze geen hapering en geven aan de remedie,
 „ die men in de wonde gebruiken zal: 't Welk in 't ver-
 „ nieuwen des verbands, zoude pyn komen te veroorzaa-
 „ ken, ofte van de hechten te doen breken, als men die
 „ met de pleister kwame te trekken. Zo verre als de
 „ wonde groot is, zal men noch meer andere hechten
 „ leggen in 't middel van de plaats, op beide de eindens
 „ der wonde, en voorts continuerende, tot dat de geheele
 „ wonde, met hechten beleid is, elke hechting een vin-
 „ ger breed van malkanderen, op dat immers de lippen
 „ der wonde, wel aan malkanderen gebracht zyn, acht-
 „ nemende op de algemeene aanmerkinge hier boven

„ verhaalt, en voor al dat de hechten niet al te na by,
 „ noch ook al te verre van malkanderen komen te leggen,
 „ mitsdien, gelyk wy gezeid hebben, door hare groote
 „ menigte, door zo veel steken, groote pynby-brengen:
 „ en als zy ter contrarie al te verre van malkanderen ge-
 „ legen zyn, noch ook de wonde niet genoeg gesloten
 „ en is, weinig profyt doen, daarom mogen ze niet al
 „ te dicht by een, noch ook al te verre van malkanderen
 „ afgeleid worden: die ook al te flap geleid worden, laten
 „ de wonde te wyd gaan: en die al te zeer toe-trekken,
 „ maken ontsteeking, en doen de wonde open berften,
 „ daarom is 't dat men hier in een middelmatigheid moet
 „ houden.

„ De tweede Vleesch-teelende hechting, die word
 „ met een, ofte met meer Naalden gedaan, gelyk zo
 „ verre, als de wonde diep is, zo begint men de Naald
 „ in 't midden van de lippen der wonde door te stee-
 „ ken, zonder de voorsz. Naalde door te trekken, niet
 „ tegenstaande datze geveffemt is, maar men zalze daar
 „ in laten steeken, en den draad daar rontom winden in
 „ forme van S, gelyk daar doen de Kleermakers, als zy
 „ hare geveffemde Naalden ergens op hare kleederen be-
 „ waren willen, gelyk gy zien meugt in *de Figuure van*
 „ *den Hazemont*; En men moet 'er voorts insteeken zo
 „ veel Naalden, als 't nodig zyn zal, naar de grootte der
 „ wonde, en den draad daar om winden, en laten die
 „ daar in steeken, tot dat de wonde aan een geheelt is.
 „ Deze hechting wordt gebruikt in de wonden, die wyd
 „ open staan, en daar in de lippen verre van malkander
 „ geweeken, en die door de gemeene hechtinge niet
 „ zouden te houden zyn.

„ De derde Vleesch-teelende hechting, wordt genoemd
 „ de gepende hechting, om datze gemeenlyk met kleine
 „ schachten ofte pypen van een Pen gedaan word, niet
 „ dat de voorsz. schachten de hechting maken: maar
 „ om datze die vast houden, en ook verhinderen, dat
 „ den draad niet en kome door te snyden. Dewelke zo
 „ verre als men die rasch, en met de minste pyne ma-
 „ ken wil, zo zal men als dan doen, gelyk hier naar
 „ volgt: Men zal voor eerst nemen eenen sterken dub-
 „ belden draad, die van den anderen verscheiden is, en
 „ die

„ die op zyn einde geknoopt zy, dewelke men met een
 „ sterke Naalde zal ſteeken door beide de Lippen of kan-
 „ ten der wonde, zulks zo dikmaals op verſcheide plaat-
 „ zen herdoende; als de gróotte der wonde zulks zal ver-
 „ eifchen, namelyk, dat de hechten of de doorſteekzels
 „ een duim breed van malkander, zullen komen te leg-
 „ gen, of daar omtrent. Dit aldus gedaan zynde, zo
 „ zal men op de zyde der Lippen, aldaar den knoop des
 „ draads is, tuſſchen elken dubbelde draad, een ſchacht
 „ van een Pen ſteeken; ofte ook wel een klein ſtoksjen
 „ van hout, dat met Lynwaat bewonden is, en zo lang
 „ is, als de geheele wonde: 't welk men daar naar met
 „ draaijen dicht aan de Lip trekken zal: en op de ander
 „ Lip der wonde zal men tuſſchen den zelve dubbelde
 „ draad ook van gelyken een Schachtje of ſtokje met Lyn-
 „ waat bewonden leggen, het welk voor eerst met een
 „ van de voorſz. draden zal worden toe-getrokken, en
 „ met eenen dubbelden knoop daar op toe geknoopt wor-
 „ den, brengende door dit middel de Lippen der Won-
 „ de, zo dicht aan malkanderen, als 't mogelyk zyn zal,
 „ en zo voorts gaande met trekken en knoopen; tot dat
 „ alle de draden, die 'er zyn, gelyk den eerſten is toe-ge-
 „ trokken en geknoopt geweeft. Diergelyke hechting
 „ wordt gedaan in groote diepe wonden, in dewelke men
 „ vreeft, dat de gemeene hechting zoude komen te ber-
 „ ſten of door te ſhyden.

„ De vierde wordt genoemt, de drooge hechting, o-
 „ vermits die gedaan kan worden zonder het Vleefch
 „ ofte de Huid door te ſteeken, dewelke wy plegen te
 „ doen met nieuwe ſterke lapjens Lynwaat, die van de
 „ kant des Lynwaats af-geſneeden worden, en die op 't
 „ einde ſcherpachtig geſneeden zyn, gelyk gy in de
 „ *Figure* zien kond, op welker ander einde, men een
 „ toe-trekkend, en zeer vaſt houdend Pleiſter, zal
 „ ſtryken, die haſt mag droog worden, die men al-
 „ dus bereit wezende, de Huid van beide de zyde der
 „ Wonde zal gebruiken, en al wat hooger als de voorz.
 „ Wonde en op al zulken wyze, dat beide de ſcherpe ein-
 „ dens des lapjens, dicht aande Lippen der wonde, te lig-
 „ gen komen. Dit nu aldus gedaan zynde, en deze lap-
 „ jens wel vaſt aan de Huid houdende, zo zal men die
 „ met

„ met haare eindens aan malkanderen zoetjes naaen,
 „ zonder de Huid aan te raken; en met den draad toe
 „ trekken, waar door de Lippen der wonde zo dicht
 „ aan malkander zullen mogen gebracht wezen, als men
 „ wil. Dufdanigen maniere van hechtinge word be-
 „ quaamft gebruikt in de wonde des Aangefichts, als
 „ men wil hebben dat 'er geen groot Lid-teecken na en
 „ blyve.

„ De vyfde zoort is de Vleefch-ſteek, die word met
 „ yzere haakjens gedaan, die op beide haar eindens om-
 „ gekromt zyn, met de welke men beide de Lip-
 „ pen der Wonde te vatten komt, de voorſz. Lippen
 „ dicht aah malkanderen gebracht: maar overmits datze
 „ gefadig altyd ſteeken, en pyn veroorzaken, en daar over
 „ ook in eenige vliezen mogten komen te ſteeken, waar
 „ door pyne, toevloed van vochtigheden, en ont-
 „ ſteekingen mogte verwekt worden in de gewonde dee-
 „ len, zo en is die hedendaags niet meer in 't gebruyk.

„ De tweede hechting, is de Bloed-ſtillende hech-
 „ ting, zo genoemt, om datze het Bloed ſtilt en op
 „ houdt, en ook verhindert dat de lugt in de wonde
 „ niet komen en mag, als men de Naald, by maniere
 „ van een draal, komt om te keeren, gelyk als de
 „ Pelters doen, als zy de vellen te zamen naaen, en
 „ de naad tamelyk dicht, hard, en na by een ſteekon.
 „ Zommige gebruiken deze hechting, als de groote
 „ Slag-en Bloed-aderen door-geſneeden, of gewond zyn,
 „ van wegens de groote Bloed-ftorting, daar door dat-
 „ ſe gedwongen worden om zo te doen, en om de Lippen
 „ der wonde des te dichter aan malkanderen te brengen,
 „ en te ſluiten. Maar deze hechting en is niet al te ze-
 „ ker, overmits zo wanneer eene ſteek te breken komt,
 „ zo gaan alle d'ander los: daar toe zo doet het Bloed,
 „ welk daar in gehouden word, de deelen opzwellen,
 „ en komt hem tuſſchen de Spieren (*die daar na ook*
 „ *komen te verrotten en te verſterven*) te verliezen.
 „ Daarom dat ik veel liever den jongen Chirurgyen wil
 „ raden, dat hy eerder den mond der Slag-of Bloed-a-
 „ deren wil toe-binden, of cauteriferen, als te gebrui-
 „ ken dufdanige hechting, die veel bekwamer in de
 „ wonden der Darmen, der Blazen, of in de wonden

„ der Magen gedaan wil wezen, zo verre als immers
 „ in deze twee laatste zulks doenlyk ware.
 „ De derde hechting, noemen wy de bewarendē
 „ hechting: overmits datze behoudt en bewaart de Lip-
 „ pen der wonde, die zeer wyd van malkanderen ge-
 „ scheiden zyn, ofte om datze zeer geplettert ofte ge-
 „ scheurt zyn, of om dat 'er eenige portie van verloren
 „ is, daar door datze aan malkanderen niet en konnen
 „ gebracht worden, vereiffchende alleen beschut en
 „ onderhouden te worden, tot dat de wonde tot dragt
 „ gekomen en tot Vleesch-teeling gebracht is, waar door
 „ de wonde des te eer geneezen en gecicatrifeert wordt,
 „ zonder eenige breede ofte leelyke Lid-teeken na te
 „ laten. Deze hechting wordt ook gebruikt, als men
 „ vermoed dat 'er iets vreemts in de wonde steekt, 't
 „ welk men daar uit hebben wil, daarom dat wy de
 „ Lippen der wonde niet zo aan malkanderen brengen,
 „ als in anderen hechtingen, ons vernoegende, dat wy die
 „ zo onderhouden.”

Aangaande den tyd, wanneer men de hechten zal los
 snyden, daar van en is geen zekerheid, mits dat in zom-
 mige Lichamen de wonden veel eer geneezen, als in
 andere Lichamen, ook zo heelt het eene deel veel eerder als
 het ander: daarom dan men de hechten niet en mag los
 snyden, voor al eer de wonde, zo verre gekomen is,
 datze de hechting niet meer van doen en heeft: welke
 Los-snyding ook op verscheiden manieren, geschieden
 moet, gelyk ook de hechtingen verscheiden zyn: want
 de af-knoopende hechting moet geschieden, met elken
 hecht apart af te snyden, recht aan den knoop, den draad
 met een Sleuf-zyzer oplichtende, en elke hechting aldus
 af-gesneeden wezende, zal men die by den knoop met
 de Pincette, daar uit nemen, leggende eenen vinger op de
 hechtinge, om die daar door vast te houden, op dat niet
 d'een Lip met den draad uitwaarts getrokken en worde.
 De hechting die met een of meer Naalden geschiedt,
 gelyk in de Hazemonden, daar in snydt men den geheelen
 draad los, die rondom de Naalden gewonden is, ne-
 mende den zelven zoetjes daar van, en daar na ook de
 Naald. De gapende hechting wordt door het af-snyden
 weg-genomen, gelyk boven is gezegd geweest, dat men
 elke

elkē hechting boven den knoop moet af-snyden, en daar na zoetjes de draden daar uit moet trekken. De drooge hechting wordt af-genomen, als men de zelve 't zy met water ofte met Olie bevochtigt. En de hechting van de Pelters is het alderfwaarste om af te nemen: in dez e hechtinge moet men voor eerst beginnen af te snyden, aan de eerste naad, zo met de Schare voort-gaande tot het einde toe, zo immers zulks doenlyk is, en daar na elken naad apart zoetjes uit-nemen, houdende altyd de Lippen der wonde, met den vinger vast, op datze nergens en komen op te wyken, mits dien men die niet ligtelyk en zoude kunnen hervatten.

De I. Figuur wyft aan de manier van de drooge Hechtinge met haar toebehoorende Werk-tuigen.

L.L. is de ronde lengte van de wonde, die zich in het Aangezicht op-doet.

MM. zyn Linne-doecken met Hecht-zalf bestreeken, de welke op de Lippen der wonden geplakt zyn.

a a a a. Zyn de draden, die door beide de Linnen-doecken gestoken zyn, om toegetrokken en geknoopt te worden.

N N. vertoont de Hecht-pleister, de welke van de wonde af-gecheiden zyn.

a a a. zyn de draden, die door beide eindens doorgetrokken zyn.

b. is de Naald met zyn draad gevaamt.

O. verbeeld een beslooten Werk-tuig, tot het naajen der Wonden dienstig.

P. vertoont een Pyp, in de welke men de gevaamde Naalden steeken en draajen mag.

Q. is het dekzel.

R. R. zyn ronde Platen, met gaten doorboort, in de welke de Naalden bewaart worden.

S S. zyn twee Naalden, eene om Wonden te hechten, die vier-kantig is, en een ronde om de Windzelen te naajen.

Y. Het einde van de voorsz. Pyp, dat zich open ver-toont, om den draad doorgang te verleenen, als men komt te naajen.

1. de Koker alleen met zyn onderste om hoog voor

de hechting des Aangezichts, als die dicht by de Neus geschieden moet, en in andere deelen, alwaar de rechte Pyp niet gebruikt kan worden.

2. de spleet die op 't einde is.
3. de gekromde Boog.
4. de rechte Pyp.

Op dat men de Pylen, Pieken, Kogels, Schroot, en diergelyke Oorlogs-gereedschap, de welke in de Wonden te diep zyn aangezet, behoorlyk na de Konst en reden, zoude kunnen uit-nemen, moet men alderceerst overleggen met wat Werk-tuig 't zelve 't gemakkelykste, 't spoedigste, en met de minste pyn en gevaar kan volbracht worden. De rechte manier, om zulk Werk-tuig uit te vinden, bestaat in behoorlyke achtneming van de natuur en verscheidenheid van de gequetste plaatze en deelen, als ook van het quetzende gereedschap, waar uit de manier van de zelve uit te trekken volgt: al het welke, hoewel 't door zyn verscheidenheid niet wel bepaalt kan worden, poogt nochtans den Arabischen *Avicenna* de zelve tot zes zoorten te brengen. Want het Oorlogs-gereedschap verschilt van den anderen, of door zyn stof, gedaante, grootte, getal, gestalte en kracht.

Van wegens de stoffe, voor zo veel het Oorlogs-tuig van Hout, Yzer, Koper, Tin, Loot, Hoorn, Glas, ja ook altemets van been is. De gedaante verschaft de verscheidenheid voor zo veel zy ront, hoekig, en met een, twee, of drie spitzzen voorzien zyn, waar van zommige spitzzen van Yzer, en met weerhaken gewapend zyn, de welke door het uittrekken, noch vastter in het Vleesch gehecht worden; andere, wiens spitzzen voor uitsteeken, quetzen ook de deelen, als zy nu maar voort gestuwt worden. Zommige zyn rondom zo gespitzt, dat zy de deelen scheuren, op wat wyze zy ook geroert worden. Andere zyn met zulk een konstig spits gewapend, dat de spitzzen, wanneer zy geroert worden, zich van een verspreiden.

De grootte veroorzaakt verandering, voor zo veel zy lang of kort, dik of dun, zwaar of ligt zyn. Het getal, voor zo veel zy enkel of dubbeld zyn. De gestalte, voor zo veel haar spits scherp of bot is, vast of los aangeslagen. Haar kracht bestaat, of zy met senyn bestreeken zyn, of niet.

Het

Het Werk-tuig om het Oorlogs-tuig uit de Wonde te trekken, word by den zelve Arabier achterlei getelt.

De eerste soort zyn getande Tangen, wiens oppereindens zyn als Vylen, van den voornoemden *Avicenna* eerst uit-gevonden.

De tweede soort zyn ook getande Tangen van *Albucasis*, na het farsoen van een vogels-bek.

De derde soort zyn Tangen als een riet of schryf-pen uit-geholt.

De vierde soort is een omgekeerde Boor, wiens spits in het yzer van het Oorlogs-tuig wordt in-geschroeft.

De vyfde soort is een lange Boor, om het been, waar in de Pylen of Pieken vast steeken, van een te doen scheiden.

De zesde soort zyn voort-stuwende Werk-tuigen, om de Pylen of Kogels door het gezonde vleesch, voort door te stooten, het welk tweederlei is, hol of dicht.

De zevende soort is een Sny-tuig, om de wonden te verwyden.

De achtste soort is een Werk-tuig na de gedaante van het Oorlogs-gereedschap, waar mede men steenen of andere zware ballen mede te werpen plag, by de Grieken *Balista* genoemd.

Dit Oorlogs-gereedschap, word op tweederlei wyze uit het Lichaam genomen, of door uit te trekken of voort te stooten, omtrent het welk deze opmerkingen volgens den Opper-arts *Hippocrates* in acht te nemen zyn. Zo dan de Pyl zich ten eersten aan het Oog vertoont, zo moet hy terstond uit-getrokken worden. Maar zo hy verborgen leid, moet het Lichaam in dat postuur gezet worden, als het was, doen het de wonde ontfing, en men moet met het Tent-yzer na-vorschen, hoe diep de Pyl of Piek is ingegaan. Zo den Zieken dit staan niet verdragen kan, moet leggende, zo veel het mogelyk is, in die gestalte geleid worden. Zo dit ten eersten niet lukken wil, moet men zo lang wachten, tot dat het omleggende vleesch verrot, en als dan het werk na de konst hervatten, volgens den raad van *Avicenna*, en *Albucasis*, en niet met geweld, als sommige willen, zonder uitstel uit-rukken. Zo den Zieken gewapent is, en den Pyl niet gemakkelyk wil volgen, moet eerst ontwapent worden, en als dan,

na datalles, tot dit werk nodig zynde, veerdig is, met de gemeene Tang de Pyl omdraaijende uit-trekken; zo de gemeene Tang niet bestendig genoeg is, verkiest een sterker. Zo de Pyl in het vleesch diep gedompelt leid, en niet wel volgen wil, moet de wonde door een Sny-mes vergroot worden, op dat 'er minder ontsteeking op volgen mag; want dezelve zwaarder zoude zyn, als het Lyf, door de Pyl, wanneer zy daar uit-getrokken word, gescheurt wierde. Zo men aan de over-zyde een opening moet maken, moet de wonde altyd grooter zyn, als de Pyl of Kogel. Maar boven al moet men na den raad van den Romeinschen *Celsus* zorg dragen, dat geen groote Bloed-of Slag-ader door-sneedden word. Zo die haar ontbloot vertoonen, moeten ze met een kromme haak ter zyde geleid worden, tot dat de snee volvoert is. Zo de Pyl zo vast in het Been gehecht zy, dat hy door geen geweld wykt, moet men de wonde door een Boor vergrooten. Na het uit-halen van dit Oorlogs-tuig, moet de wonde na de konst, als andere wonden gehandelt worden, als alleen, dat het bloed, door de in-geschooten Pyl of Kogel gealtereert, zuiver daar uit geperft worde, op dat de wonde van de verrotting bevryd mag blyven. Zo daar merkelyke pyn is, moet de wonde met warme Olie vervult worden. De ontsteeking, die daar op volgen mogt, moet met de gemeene middelen te keer gegaan worden, anders moet men terstond de Heel-middelen, dewelke in Bloed-stortende wonden gebruikt worden, by der hand nemen.

Deze algemeene opmerkingen voor-gegaan zynde, treden wy na de kenteekenen, die ons aanwyzen, wanneer men een Pyl of uit-trekken of door-stooten moet; dewelke voornamentlyk van de gestalte van het Oorlogs-tuig, en het gequetste deel genomen worden. De Werp-pylen dan, om dat zy gemeenlyk langwerpig en dun zyn, en dieper in het Lyf gaan, moeten gemeenlyk tot de andere zyde voort-geftooten worden, voornamentlyk als haar spits met haakjes omringt is. Maar op een veilige plaats moet men door het vleesch de weg banen, het zelve door een Werk-tuig, den Griekse letter ψ gelyk, van een scheidende, tot dat de punt van de Pyl zich vertoont, dewelke zo lang moet voort-geftooten worden, tot dat men aan de
andere

andere zyde de Pyl vatten kan. Zo haast de punt afgebrooken is, moet men het Yzer-werk, dat als dan alleen binnen de Huid zit, met de vingers of Tang uit-trekken. Vorders word het yzer uit-genomen met een Boor, als een Pyp gemaakt, dewelke *Dolia*, dat is een Schuil-boor, genoemt word, of met een Tang, daar men de Tandē mede uit-trekt, of door een Yzer-tuig, 't welk de Grieken van het uit-trekken der Pylen *Βελαζον*, dat is Pyl-trekker noemen. Zo de wonde zo naauw zy, dat ze geen Instrument toelaat, moet het Vleesch verder op-gefneden worden. Zo het yzer aan de Pyl zich kort en dun verthoont, moet het eerst met een gemeene Tang van de Pyl af-geknipt, en daar na de Pyl zelfs van dit scherp beroofd worden. Zo het spits der Pylen grooter en krachtiger is, moet het met vaste schachten van Schryf-pennen, volgens de leer van den Rōmeinschen *Celsus*, bedekt worden, op dat zy in het uithalen niet scheuren zouden.

Wanneer de Pyl aan beide zyden met spitzen gewapent, aan geen van beide zyden volgen wil, moet 'er door het Mes langs de Pyl plaats gemaakt worden, zo zulks geen Slag- of Bloed-ader belet, en dus het yzer van alles ontruimt, zacht, zonder eenige scheuring, uit genomen worden. Een breede Pyl, zo hy in het Vleesch verborgen leid, mag niet door gestooten worden, op dat 'er by een groote wond, geen grooter by gevoegt worde.

Het rondachtige Oorlogs-tuig, als Hagel, Kogels, Steenen, of diergelyke, 't welk of door een Slinger of Geschut voort-geschooten, door de Huid in het Vleesch schiet, moet door het zelve gat (*dat dit Krygs-geweef heeft voort-gebracht*) doch wyder gemaakt, uit gehaalt worden; zo het zo diep in het Vleesch geschooten is, dat men het niet vinden kan, of niet zonder merkelyk gevaar daar uit-halen, moet men dit zo lang daar in laten blyven, tot dat de Natuur 't zelve te voorfchyn brengt, of voorts gestooten heeft. Want d'ervarentheid dikwils geleert heeft, dat Kogels en Pylen, de welke langen tyd in het Lichaam verborgen gelegen hadden, van de Natuur door een Etter-zweer, daar uit-gedreeven zyn. Zo verhaalt den ouden *Albucasis* in het tweede Deel van zyne *Chirurgie* in 't 96 Hoofd-stuk van het uit-trekken der Pylen, dat de Natuur een Pyl in de rug verbor-

gen, na dat de Wonde zeven Jaren toe-geheelt was geweest, uit het onderfte van een rib heeft uit-geworpen.

Dus verre hebben wy van de Ken-teekenen, de welke van het Krygs-geweer genomen worden, ghandelt, nu komen wy tot die aanwys-teekenen, de welke de gequetste deelen ons te gemoed voeren. De deelen, dewelke het Krygs-geweer door-booren, zyn of Vleesch, of Been, of gewrigten; zo de Pyl niet zeer diep in 't Vleesch gehecht is, of geen groote Bloed-vaten of Zenuwen doorschiet, is de beste manier, dat men die door het gat, waar door zy in-gekomen zyn, uit-trekt. Maar zo het geweer zo diep het Vleesch doorboort heeft, dat de wonde het grootste deel van de dikte des Vleesch beslaat, is veel beter, dat het gezonde Vleesch tot op de punt van de Pyl of Pick door-sneeden (*ten ware zulks een Ader of Zenuwe belette*) en dus voort door-gestooken wordt; om dat als dan de wonde aan beide zyden beter met Geneesmiddelen voorzien zynde, eerder tot geneezinge raakt. Zo de Pyl of Pick tot in het Been gehecht is, moet men het geweer wat draaijen, tot dat het los raakt, en als dan met de hand of Tang uit-trekken. Maar zo het geweer zo vast in het Been gehecht zit, dat het door de hand niet los geroert kan worden, moet het Been, zo het dun is, met een Sny-mes uit-genomen, zo het dik is, met een Boor door-boort worden. Zommige, na dat zy door de Boor een gat, na de gedaante van deze Grieksche letter \ast gemaakt hebben, snyden het Been tegens de Vyl aan, zo dat alle de linien, dewelke van malkanderen getrokken worden, na het geweer strekken; waar door noodzakelyk de Pyl los vallen moet. Andere steecken een rechte Boor in de spleete van het gequetste Been, waar door zy, dezelye van malkanderen trekkende, ligtelyk het geweer kunnen uit-trekken. Wanneer een Pyl tusschen de gewrigten doorboort is, moeten de Leden, tusschen dewelke het geweer zit, omtrent de wonde met sterke windzels vast verbonden worden, door welke de Leden van malkanderen moeten getrokken worden, of de Banden, Zenuwen, en Peezen van een gespannen worden, om alzo de Pyl dies te gemakkeliker en veiliger, zonder haar quetzinge, uit te trekken.

Alle deze Konst-bewerkingen hebben ook plaats in het ge-

geweer, 't welk met eenig fenyn bestreeken is; maar zy moeten met meerder haast in 't werk gestelt, en het Vleesch, dat alreede door het fenyn verandert is, terstond uit-gesneeden, en dadelyk een Kop op de Wonde gezet worden; zo 'er geen Koppen by de hand zyn, moet men 't zelve met de mond uit-zuigen; zo de Heelmeester daar voor beschroomt is, moet hy een perzoon door geld; daar toe zoeken te verbinden. Doch *Gisbertus Horstius Amsterdammer*, in zyn leven Doctor van het groote Zieke-huis tot *Romen*, verhaalt, dat in den Oorlog der Turken, alle gequettste Zoldaten schielyk kwamen te sterven, tot dat 'er zeker oude en ervaren Arts te rade gaf, dat men Quee-peeren, met nuchtere speekzel door-kauwt, op de wonde leggen zoude; door welk middel alle Zoldaten geneezen wierden, niet tegenstaande alle andere gebruikte middelen, te vergeefs waren aangewent.

Wy hebben een Slangen-steen gezien die een ervaren Chirurzyn *Andreas Voet* uit de *West-Indien* heeft mede gebracht, van gedaante zo groot als een stuyver, asch-graauw van koleur, wat dik, en op beide oppervlaktens verheeven, de welke aldaar en in Oost-indien, voor in de staart van een Slang, tusschen het laatste gewrigt, daar hy puntig word, gevonden word. De Kracht van deze Steen word van de inwoonders zeer geprezen in de Beeten en Steeken der vergiftigde Dieren, zo als ze ook deze Chirurzyn zelfs, dikwerf in de gewonde beproefd heeft. De Manier van dezelve te gebruiken is, dat men eerst de wonde met een Lancet wat wyder maakt, dat 'er bloed uit loopt op dat hy dies te vaster op de wond zou hechten, want zonder bloed wil hy niet hangen blyven: en als hy dan al het vergift heeft uit-getrokken, valt hy van zelfs af; zynde het wonderbaar, dat hy het vergift in Melk of warm Water geleid, oogen-schyntlyk van zich uitwerpt: 't welk men ook altyd moet doen, op dat hy het ingetrokken vergift weder kwyt raake.

Alzo veel Menschen gevonden worden, die liever zouden willen sterven, als de Konst-bewerking van een Chirurzyn onderstaan, zo kan men in die gelegenheid de Pleister van den Arabischen *Avicenna*, gebruiken.

Rp. Ferment.

Mell. optim. aut

Alvearium sorditici ana ℞℞.

Visci quercini, part. unam.

Ex quibus s. art. conficiatur emplastrum.

De welke *Guido* zo hoog stelt, dat hy alles, als *Yzer*, *Staal*, graat van *Visch*, gruis van *Glas*, splinters van *Hout* en *Steen*, uit het *Lichaam* treckt, wanneer dezelve op het gequerste deel geleid word.

Rogierius getuigt door veelvoudige ervarentheit onderonden te hebben, dat de wortel van het riet met *Honing* vermengt, alles dat in het *Lichaam* gehecht is, zonder pyn uit-haalt. Diergelyke kracht word ook aan de *Dictamnus*, *Tbapsia*, *Sagapenum*, *Ammoniacum*, *Aristolochia rotunda*, *Rana combusta*, toegeschreeven.

Zeker *Arts* van den *Romschen Keizer* trok met het vet van een *Mol*, alles uit het *Lichaam*, dat van buiten daar vast in zat.

De II. *Figuur* verbeelt een *Been* met verscheide wonden, als van een *Lance*, *Pyl* en *Piek* gequetst.

A is een gedeelte van het hout van een af-gebrooken *Plek*.

B is een *Sny-tang* de welke dit hout af-knipt.

C is een getande *Tang*, waar mede het *zyer* van de *Piek* gevat aan de over-zyde, daar het in gekomen is, uit-gehaalt word.

D is een *Piek*, die alhier bloot vertoont word, hoe hy geheel altemets door het *Vleesch* schieten kan.

E is een spits van een *Pyl*, dewelke op de *Knie-schyf* aan stukken gebrooken word, en gemakkelyk met de hand uit-genomen kan worden.

F is een stuk van een *Lance*, de welke dwars door de kuit gestoken is.

G is de getande *Tang*, waar mede het af-gebrooken deel geheel door gehaalt word.

1. 2. 3. 4. zyn verscheide *Figuren* van spitzen, van *Pieken* en *Lancen*.

De III. *Figuur* vertoont een *Spuut*, waar mede men een groote quantiteit in groote holle wonden spuiten kan.

D E

DE EENENTWINTIGSTE PLAAT.

*Van de Haze-monden, en de hechtin-
ge van de Wonden der Keel-aderen.*

DE I. *Figuur* vertoont een Patient door een Haze-
mond mismaaft, de welke zich tot de Konft-be-
werking, om geneezen te worden, borgeven heeft.

EE. Zyn beide de eindens der Naalde.

a a. Zyn de Lippen die door de Naald gehecht zyn.

c c. Is den Draad, die rondom de Naald gewonden
wordt.

a a. Vertoonen beide gekloven Lippen, zo die van
den anderen gefcheiden zyn.

b. b. De plaats tuffchen de eene en de ander.

o. o. Zyn de plaatzen die door-ftooken moeten wor-
den.

d. d. Beide de eindens van de kloven des Hafemonds,
wanneer zy t' zamen gevoegt zyn.

f. f. Vertoonen het leggen van den Draad alleen.

De bovenfte lippen gefpleeten zynde, veroorzaakt een
leelyke mismaaftheid, zomtyds ontblootende een Tant,
altemets 2 a 3 Tanden van 't bovenfte Kake-been, zynde
zeer vervaarlyk om aan te zien: En zy is zomtyds ook
dubbeld gefpleeten, behoudende alleen een gedeelte tuf-
fchen beiden, de welke zo ze niet eeltachtig is, geen
wegneeming van nooden heeft; maar het gebeurt ook
zomwylen, dat het zulke gemeinfchap heeft met het bo-
venfte Kake-been, dat het zelve ook met het Verhemelt-
been van de Mont, geheelyk in tweeen gefcheiden is, en
als dan belet het 't zuigen van 't Kind, de eene zyde van
het bovenfte Kaak-been meer als het andere, van vooren
met een Tant, of twee buiten de Lippen uitfteekende.
Wanneer dan een gedeelte (*door de Natuur veroorzaakt
zynde*) van de bovenfte Lip komt te ontbrecken, als
dan word het by ons genoemt een *Hazemond*, om de ge-
lykenis, die het heeft met de bovenfte Lip van een Haas,
de welke altyd de bovenfte Lip gefpleeten hebben; maar
of

of in een Kinds-lip, een enkele, of een dubbele scheiding is, zo behoudt het echter by ons de zelve naam zonder eenig onderscheid. Maar by *Galenus* en andere, word het *Curtum* geheeten, wanneer daar iets ontbreekt, door gebrek van de Natuur, aan de Lippen, Ooren of Neus; ook als daar een stuk af of uitgenomen was door een uitwendige oorzaak, en iets ontbreekt van haar geheel, want 't is onmogelyk te geven, 't geen de Natuur ontnemt. Maar een ervaren Heel-meester kan wel t' zamen voegen, 't geen dat gescheiden is, zo wel als hy kan weg-nemen, 't geen dat daar te veel is, verbeterende aldus een mismaaktheid door de Konst, dat men 't nauwe-lyks kan komen te zien.

De oorzaken van een Hazemond, veroorzaakt de Natuur, door schrik of een sterke inbeelding, waar door de Natuur van haar voorgenomen werk verleid word. Want ik weet my niet onbekend geweest te zyn, een Swaart-veggers Vrouw, woonachtig in 's Gravenhage, dewelke een Bedelaar, door zyn ombeschaamde stoutigheid, mits te toonen het verlies van zyn eene hand, een Aalmoes weigerde, daar door zy zo verschrikt en ontstelt wierd, dat eenige dagen daar na komende te verlossen van 't Kind, een Wanschepzel voort-bracht, met diergelyke verkorting van den Onder-arm, zonder Hand. *Fabritius Hildanus* verhaalt in zyn vyfde Waarneeming van het derde Deel, een ander Exempel van een Wanschepzel: Een Vrouw die alleen door inbeelding, een Soontje voortgebracht heeft, wiens Voorhuid besneeden, en gelyk als omgekeert was; en dat alleen overmits zy met ontroering en sterke nadruk, de manier van de Joodsche befydenis drie weeken voor haare verlossing, hadde hooren verhaalen.

Dat de Schrik en de sterke Inbeelding van een zwangere Vrouw, de voornaamste oorzaken zyn eens Wanschepzels, leert wel de dagelyksche ervarentheid, en daar worden weinig mis-geboorten ter Weereld gebracht, of deze oorzaken konnen daar te passe gebracht worden. Wat de verborgen oorzaak belangt, die wy de Goddelykenoemen, daar moct ons verstand stil by staan, want deze verborgentheid is zeer groot. Want neemt maar tot exempel, alsoo daar volgens onze Belydenis, geen ding by ge-
val

val geschiedt, en geen hair van ons Hoofd vallen kan, zonder den wil onzes Hemelschen Vaders, zo kan ook deze bloote Inbeelding zulken nadruk niet geven aan de teere Vrucht.

Dient dan tot Exempel: By aldien een Vrouw op 't alder-uitterste zwanger zynde, komt schieelyk en onvoorziens te schrikken van een Mensch, de welke een van zyn Leden mist, 't zy een Hand, Arm of Been, en dat deze Vrouw een dag 8 à 10 daar na, van 't Kind komt te verlossen, dat diergelyke gebrek mede brengt ter Weereld, zoude dat niet wonderlyk moeten zyn, als dit zo vroeg voor de verlossinge kwam te geschieden, en waar zoude dan dat Lid (*door scbrik asgenomen zynde*) blyven? Of hoe kan ook ná Menschen oordeel die *Extirpartie* daar komen te geschieden. Welke verborgene duisterheid te groot is, om verder daar in te gaan: of als wanneer ter contrarie, de inbeelding, de toedoening van eenig Lid kwam te veroorzaken, hoe zoude daar noch een Arm of Been mogen aangezet worden, of komen te geschieden zonder een nieuwe ontfanging, welke dingen onmogelyk zyn om verder te doorgronden. Maar ik oordeele, dat deze wanschapenheid geschiedt in de eerste ontfanging, of door gebrek, of door overvloed van zaad, en dat na de ontfanging God Almachtig wonderlyk en miraculeuzelyk de zwangere Vrouw zyne bezoeking als voorzeid, en laat door deze verschuikking, als door een zelve aanmaning, de zelve gewaarschouwt en indachtig gemaakt worden. Want als men let op de eerste ontfanging, en den tyd van een volkomen Vrucht, zo geschiedt die in 42 dagen na het gemeen gevoelen. *Hippocrates* is van gevoelen, dat de Knechtjes in 30 dagen, en de Meisjes in 40 à 42 dagen volmaakt worden: Andere stellen 45 dagen voor het langste, en 30 voor 't alderminste. Maar *Laurentius lib. 8. de generatione, vita & partu embryonis*, zeyd zeer wel: *wie weet den eersten dag van de Mensch-wordinge, wie ook den laaften, als alleen den Schepper, de welke de Vrucht geschapen heeft.* Zo dat in dien tyd dan de Vrucht volkomen of onvolkomen moet zyn; is 't door gebrek van zaad, zo is de Vrucht onvolkomen; is 'er overvloed van stoffe geweest, zo kan ook door deze ontfanging veroorzaakt worden, een Vrucht

Vrucht met 3 Armen en 4 Beenen, of anderzins; gelyk als ik verhaalt hebbe in de eerste Historische Waarneming in 't eerste Deel. Om dan ons Oogwit te bereiken, zullen wy hier niet verder ingaan, maar weder komen tot ons voorige gesprek, en zyne voorzegginge beleefdelyk voorstellen.

Deze Konst-bewerking is gevaarlyker aan oude als jonge Perzonen; doch den handvaardigen en verzochten *M. Pieter Rogierse*, heeft een Persoon, 28 Jaren oud zynde, gelukkig gesneeden. Maar de Kinderen worden gesneeden, hoe jonger hoe beter, terwyl zy noch zuigent zyn, ten waar zy ziek of zwak waren; behalven die niet zuigen en konnen, 't welk zyn die geene, de welke 't bovenste Kake-been met het verhemelte van de Mond gespleeten hebben: zy worden des Somers beter als des Winters geneezen, om dat de warmte de wonden dienstig is. En in de Lente ook beter als in de Herfft, by al dien den tyd van 't zuigen, zo lang uitstel kan lyden.

Wat haar geneezing belangt, als ook de manier van doen, zal ik kortelyk voorstellen met noch twee Waarnemingen van zware Haze-monden, die beide het opperste Kake-been gespleeten hadden; van de anderen, is niet van noode eenige Aanmerking te beschryven, alzo die dikwils voorvallen, verzekert zynde dat den Lezer hem genoeg zal dienen, van 't geen ik beschreeven hebbe. De geneezing aangaande, is als volgt: De manier, om deze mismaaktheid te helpen, is: Men moet eerst voor al letten op den Lyder zyne gezontheit, en of hy wel gevoed, en van een goede complexie is; en of hy ook eenige Ziektens van Scheurbuik of anders onderworpen is, inzonderheit zo 't een volwassen Perzoon is; ook wel toeziende of het gebrek geneeslyk is of niet, al eer men daar de hand komt aan te leggen, dat is, of het verlies van de substantie der Lippen, geholpen kan worden door de zamen-voeging; en daar dient men van verzekert te zyn, al eer men zo zwaren werk by der hand neemt, en op dat den Heel-meeftter te beter zyn oogmerk mocht bereiken, en geen schande in plaats van eer behalen, zo zal hy voorzichtig zyn, want zomtyds is het bovenste Kaak-been met de Lip in tweën gescheiden, en zeer wyd van malkanderen gapende, doch zy worden evenwel

wel op de zelvige wyze geneezen; en als het reſteerende gedeelte tuffchen beide de Lippen hard geworden is, zo moet het weg genomen worden, maar anders niet.

Men zal dan, wanneer men voor-genomen heeft een Haze-mond te ſnyden aan een Kind, een plaats verkiezen daar ſchoon en helder Licht is, zettende den Lyder op de ſchoot van een ander, ſtaande een Knecht achter hem, die het Hoofd bequàmelyk komt te houden, den Lyder zyn handen wel verzorgt zynde, door de Luiren, daar het ingewonden is, of door banden daar zy mede gebonden zyn; voor al in acht nemende dat het Kind in 10 à 12 uren niet veel en heeft geruſt, om dat het na de Operatie, te beter zoude komen te ſlapen, vorders zich verzorgende van alle noodzakelykheid, en voor eerſt van een Roemertje met Wyn, en een bequame Hartſterking, of het Kind door de Bloed-vloed, een ſlaauwte over quam; een bekken met laauw Water, en twee Spongien, Wicken, Druk-doecken, en Banden, moeten alle gereed zyn, eer men dit werk by der hand neemt. Als dan, en voor eerſt een ſcherp Sny-mes, waar door het Wang-veeſch onder de bovenſte Lip gelegen, als ook het Vleeſch onder de Neus, bequàmelyk mag geſcheiden worden; een ſcherpe Schaar, waar door men behendig moet de kanten van de af-geweete Lippen voor een gedeelte (*voor zo verre als 't van noden zal zyn*) weg nemen; men moet ook gereed hebben een kleine Sny-tang, om, des nood zynde, een uitſteekent gedeelte van 't Kake-been, als 't in twee geſpleeten is, weg te nemen, en 5 a 6 zilvere Naalden, die wel en drie-kantig ſcherp gemaakt zyn, aan haare hoofden voorzien elk met een roode carmozyne draat Stik-zyde, om zo ras als het met de Naalde door-ſteeken is, met de Draad te mogen gehecht en te zamen gevoegt worden. De Lippen dan moeten ſtraks zeer ſtyf aan een gehecht worden, met drie Naalden, waar van de eerſte geſtooken moet worden zo dicht onder de Neus als 't mogelyk is; want door die hecht, heeft men het minſte gevaar van uitſcheuren te vreezen, door-boorende eerſt met de Naald die Lip, de welke de wydtſte gapende is: de tweede daar aan volgende in 't vleeſchige van de geſcheidene Lippen, waar mede de Knecht, die het Hoofd in 't ſny-

snyden heeft gehouden, met zyn handen de Wangen zal van achteren na vooren, (*te weten na de Neus*) te zamen drukken, op dat de hechting dies te gemakkelijker, niet alleen mag komen te geschieden, maar ook, dat daar door de hechten minder gevaar loopen van uit te scheuren. De derde en laatste hecht word geleid in 't alderonderste van de Lippen, waar door deze onderwaarts zo gelyk moeten genomen worden als 't mogelyk is. 't Inbrengen van de Naalde moet ten minsten geschieden een groote stroo-breed van de gescheidene Lip, om voor 't uitscheuren bevrydt te zyn, en op diergelyke breedten, aan de andere zyde uit komende, en als dan met ieder draad, die aan elke Naalde vast is, eerst een slag of twee omleggende, om te zien of de Hechten al gelyk geleidt zyn, 't welk zeer haast moct geschieden, met een zachten Spongie nat gemaakt zynde in lauwe Wyn, en leggen als dan de Hechten zeer vast door de draad, over en weer om de Naalde gaande, op die manier als de Kleermakers haar Naalden met een draad komen te verzorgen op haar mouw, die zy niet gaarne wilden missen; als dan zal men, zo ras de Hechten geleid zyn, de uitsteekende punten van de Naalden door het Sny-tangje, zeer dicht af knippen, op dat zy buiten de zyde niet komen uit te steeken, want anders komen de uitsteekende Naalden, eenige zweeringe te veroorzaken; als dan zal men de geleide Hechten met een Balzem-oli warm bevochtigen, zo können de geleide Hechten voor wicken komen te verstreken, leggende noch hier boven op een platte wiek, nat gemaakt zynde in de Balssem-oli, en de eene zyde van de Wang met een dunne welklevende en welbestreken reep Pleisters vast gemaakt zynde, waar mede zachtjes de Wang na de Neus gevoert word; en dan met een dunne Compressie, na de Neus wat uitgesneeden zynde, verbonden, en aan de contrari zyde, wederom vast klevende, verzorgende ook aan de eene zyde van de muts een smal Bantje, om op die zelfde manier als met de Pleister geschied is, het Verband over de geleide Hechten te beschermen, en daar ophouden, wel lettende dat den Lyder zyn Adem kan komen te halen, en zyne Neus-gaten niet verstopt mogen zyn, gevende gedurig het Kind met een veer, Syroop van Fio-
 len

len te lekken, en zeer voedzame spyze te Eten; en by aldien het Kind, als gemeenlyk wel geschiedt, veel Bloeds in 't Lyf heeft gekreegen, en gelyk als door deze Operatie verzwakt is, zo zal de zaak een geleerd Genees-heer bevolen zyn. Des anderen daags wordt het verband niet geroert, ten ware de banden wat verschooven waren. Het tweede etmaal wordt de Band verschoont, verzorgende dat daar een Knecht wederom 't Hoofd komt te houden, en de Wangen zeer styf na vooren t' zamen drukt, als doen het Kind gesneden wierd, tot dat het van Pleisters verschoont, en van Banden wederom vernieuwt is, als te vooren, los makende de Draad van de middelste Hecht tot op de helft, en de andere Hechten van eenige omflagen, zo zal men geen Zweering onderhevig zyn door de geleide Hechten, want door het al te styf leggen van de draden, worden die veroorzaakt, daarom moet men alle dagen eenige draden vieren en los maken, als ook de ontbloote eindens van de Naalden, even staag afnypen door de Sny-tange. Het derde etmaal, mag men de middelste Hecht weg-nemen, en de anderen een slag 3 a 4 van de zyde draden wederom vieren of los maken, en het Verband al wederom verzorgen als te vooren. Het vierde etmaal, zo men bemerkt, dat waar de middelste Hecht heeft gelegen, geen scheiding meer is, als ook van anderen door het gebruik van de Syroop, zo zal men de bovenste Hecht onder de Neus uithalen, en daar wederom zeer nauw op acht nemen. En by aldien men op 't vyfde etmaal, weinig bedenking heeft van het Kind zyn woelen of huilen, zo kan men de andere ook uithalen, of ten minsten wat los maken, want ik laat de Hechten nooit tot het zesde etmaal leggen, ten zy het zeer moeilijke Kinderen zyn. De Hechten dan uitgenomen zynde, word het voort wederom na de zelfde wyze, verbonden. Op welke voor-verhaalde manieren van doen, ik door des Heeren genade, veele en verscheide hebbe geneezen in den tyd van 4 à 5 etmaal. Hier wil ik dan alle jonge Heel-meesters gewaarschouwd hebben, datze deze Wanschapenheid eerst wel examineeren en overleggen, op wat manier zy het zouden komen te helpen, en of het ook wel mogelyk is om geholpen te konnen worden; op dat zy van een wanschapen Lip, geen leelyker

gebrek zouden komen te veroorzaken; want hier op moet inzonderheid gelet worden, te weten, dat de kanten van de Lippen, behoorlyk genoeg afgenomen zyn, zo dat daar niets overblyft, en dat zy straks zo bloedig wederom aan malkanderen gehecht worden, maar men behoeft daar geen bloed uit te laten loopen, na de vermaning van *Jaques Guillemeau*. Want my dunkt dat daar meer als te veel Bloeds uitloopt tegens ons dank.

Op de zyde van de Keel, *in de Figuur des Hasemonds*, staat een afbeelding, hoe men een Wonde in de Keel-ader verbindt, en de zelve Aders binden moet.

c. c. vertoont de grootte der wonde.

f. f. Is de af-gefneeden Keel-ader.

b. b. Is de eerste Hechting, de welke op de Huid begonnen is.

g. g. Is de tweede Hechting, de welke binnen de wonde is geschiedt, ter zyden de Keel-ader.

i. Een klein Dock-drukzel of Compres, de welke tusschen beide de Hechtingen geleid moet zyn, en een weinig lager als de Letter (*f*), om de Knoop daar op te maken, op dat den Draad de Huid niet al te haast door en snydt.

g. g. Zyn beide de eindens des Draads, daar mede de Keel-ader van onderen gebonden is, op een klein Dock-drukzel, 't welk met de Letter (*i*) geteekent is.

De twee andere Figuren zyn zeltzame qualen, waar van het bovenste een leelyke Vleesch-zweer is, en het onderste een Etter-ryp van de Heup tot de Hiel toe, met verscheide gaten, als het getal tot 10, 20, 30, 40, 50, 60 uitwyzen, waar na het Been krom en styf begon te wassen, welke Etter-zweer Meester *Claas Hamerstyn* geopent heeft. Waar na van my en den voornoemden Hand-Artz geslot-vonnist wierd, van alle deze holle gaten een te maken, gelyk in het Been van (*f*) tot (*a*) vertoont wordt; van welke Accidenten breder in de Waarnemingen, gehandelt wordt.

DE TWEEENTWINTIGSTE PLAAT.

Van verscheide Trek- of Leede-tuigen.

D E I. *Figuur* vertoont de manier, hoe een ontwrigte Schouder, door het gewoonlyke *Hippocratische* Trek-tuig, te recht gebracht zynde, wordt bewaart.

A A A is den uit-gestrekten Arm.

B het Oor van het Trek-tuig.

c c c zyn drie Hou-vaften, dewelke den Arm in de Bus geslooten houden.

D D is de Pylaar, daar het Trek-tuig op rust.

E E E zyn de voeten van de Pylaar.

F F F zyn de Schroeven, daar de voeten van de Pylaar mede vast gezet worden.

G is het Trek-tuig van *Hippocrates*, *Ambe* genaamt, uit een gezet.

E de Ooren, tusschen dewelke het opperste des Arms geleid word.

I het einde van het Trek-tuig.

K is de mond of klove van de Pylaar, waar in het Trek-tuig geleid word.

L is het uitsteekzel van het Werk-tuig, dat in de klove rust.

F is de Pen, dewelke het Trek-tuig in de Pylaar vast houdt.

D is de Pylaar.

B in het eerste perk, vertoont het Trek-tuig alleen in malkanderen gezet; B in het tweede perk, het Trek-tuig schuins neer-hangende.

De II. *Figuur* betekent hoe een uit-gespatte Schouder herstelt word.

De andere figuren zyn een Wind-aas, Bus en Yzer-werk, 't welk van binnen om-gedraait wordt door een rad, even eens als de Timmer-luiden de hare gebruiken.

DE DRIEENTWINTIGSTE PLAAT.

*Van een nieuw uit-gevonden Lede-
schroef.*

Onder alle de Lede-schroeven, of anders *Glossocomen* genoemd, is deze de voornaamste, zekerste en veiligste, want, behalven dat de andere in haar werkinge dikwils leuteren, kunnen ze ook zodanige kracht niet doen en als een Schouder uit het Schouder-blad of een ander Lid uit-gespat is, kan men niet zo wel met de andere Werk-tuigen te recht raken; evenwel behalen ze de prys in ligte Ontwrigtingen, daar zulke groote kracht niet van noden is, om de uit-gespatte Leden in haar natuurlyke zit-plaats, te herstellen; want het zoude tegens de gezonde reden stryden, dat men tot het geene, 't welk men met een zachte hand herstellen kan, een Domme-kracht zoude gebruiken.

Het onderste perk van de Plaat vertoont de Lede-schroef met zyn toe-behoorende banden, strikken en platen, doch verkleint, maar zyn geheele hoogte moet zyn twee voet, of daar omtrent. De zyden van de Bus, daar in de schroef vast steekt, zyn breed twee duimen, het voorste en het achterste is anderhalve duim breed. De Schroef of Spil is in 't geheel een duim dik. De leere band is in 't geheel een voet en ses duimen lang, en twee duimen breed.

De I. Figuur vertoont de gantsche Lede-schroef, zonder banden, van goed yzer en staal gemaakt.

A A A is de gantsche Spil of Schroef, daar het gantsche Werk-tuig op draait; moet hebben de dikte van een duim.

B is de Kas daar de Schroef in sluit, zo zy haar van de zyden vertoont, moet hebben de breedte van twee duim.

a a zyn twee gesplitste Haken, waar om de strikken gedaan worden.

e e zyn de Strikken zelfs, van sterk hennip gevlochten.

C is de Bol, waar de bout door gaat, om de Schroef om te draaijen.

D D zyn de twee knopen van de yzere Bout.

E E

E E is een ander Schroef-werk, waar door de Lede-schroef aan een Tafel vast gehecht word.

o o is de Schroef of Spil.

b is de Bol daar in de Schroef geslooten is.

F is de Bout, waar mede de Spil wordt om-gedraait.

G G zyn Schroeven, waar door dit by-werk van de Leden-schroef aan de Tafel, vast gehouden wordt.

H is de Bus, waar aan het by-werk om de spil van de Lede-schroef hangt, dewelke men heen en weder schuiven kan.

De II. Figuur verbeeld de Kas met beide zyn strikken (*e e*) zo zy zich aan de andre zyde op-doet.

De III. Figuur vertoont de leere band, zo zy om den Arm of Been geslooten word.

A A zyn de Haken, waar om de strikken aan-gesla-gen worden.

O is de Gespe, waar mede de band toe-geslooten wordt.

De IV. Figuur betekent de band, zo hy in de lengte uit-geftrekt is.

A A is de leere band, styf twee duimen breed.

Deze band moet lang zyn een voet en ses duim. Hy wordt gemaakt van dik en zacht leer, zynde aan weder-zyden (*o o o o*) gestikt, als ook over dwars, gelyk de stippels (*i i i i*) aanwyzyn, om dat hy zo veel te beter de kracht van het aanzetten, en trekken van de Lede-schroef, zoude konnen uitstaan, tot welken einde het leer, zo verre het gestikt is, verdubbelt wordt.

Deze dikke stippelen, dewelke tusschen de gestikte li-nien gezien worden, zyn gaatjens, daar de pennerjes, (*1, 2*) in gestookten worden, om de yzere haken vast te zetten, wanneer zy in behoorlyke gestalte na de maat van het Lid, dat herstelt zal worden, gezet zyn.

O is de Gespe, waar mede zy toe-gehaalt wordt.

N N zyn yzere Haken die verschuiven konnen, waar de strikken van het Touw, dat aan dezelve en aan de Le-de-schroef geslagen wordt, vast gebonden worden.

De V. Figuur is het Touw,

De VI. Figuur is een Kas, waar in de Schroef geslooten wordt, met een platte haak, dewelke van zommige geoordeelt word gelyker aan te trekken, als de gesplitste haken, om dat de strik vaster op het platte rust, en niet kan, daar de strikken om de gesplitste haken lichtelyk

het eene boven het ander wat glyn kan, 't welk een on-
gelyke trekking veroorzaakt. Met zo een kleintje, kan
het leuteren van het Werk-tuig geholpen worden; zo kan
het wabberen van de bladen van de Moeder-spiegel, door
veeren geholpen worden, dewelke wy mede zoude heb-
ben laten afteekenen, ten ware die Plaat nier al gedrukt
was geweest.

Het bovenste perk verbeeld de Konst-bewerking zelfs,
waar van *de I. Figuur* een Patient is, wiens uit-gespatte
Schouder, herstelt wordt.

De II. Figuur den Chirurzyn, dewelke het Lid met
een zachte Linnen-doeek, terwyl het door de Lede-schroef
te recht getrokken wordt, allengskens in zyn natuurlyke
zit-plaats drukt.

De III. Figuur is de Knecht, dewelke de Lede-schroef
om draait.

De IV. Figuur is een Tafel, of een bequame Schraag,
waaraan de Lede-schroef door zyn bywerk vast geschroeft
wordt.

Het getal 5 en 6 beeldt uit de manier, hoe dat de Lede-
schroef, aan het uit-gespatte Lid, gehecht wordt.

DE VIERENTWINTIGSTE PLAAT.

*Van een Bad-stove, waar in den Zie-
ken leggende, tot Zweeten kan ge-
bracht worden.*

DEwyl de warmte de oorzaak is van het zweeten,
dewelke de Zweet-gaten van Huid en Vleesch open
maakt, en de vochtigheden finelten doet, heeft de Konst
verscheide middelen uit-gevonden, om het Lichaam ten
tyde van ziekens, die zulks vereischen, aan 't zweeten te
helpen; dan also het zweeten benauthheid en flaute mede
brengt, en in diergelyke voorvallen het veranderen van
de lugt, om uit de Bad-stove na het Bedde te treden,
zeer gevaarlyk is; hebben wy alhier een Bad-stove la-
ten afteekenen, in dewelke een Zieke leggende, kan
zweeten; en dewelke, als den Patient genoeg gezweet
heeft, gemakkelyk, blyvende leggen, kan af-genomen

WOR-

worden, waar door alle ongemakken, dewelke uit het schieplyk sluiten der zweet-gaten kunnen ontfstaan, voorkomen worden.

Het eerste perk verthoont de manier, hoe de voorzeide Bad-stove over den Patient te Bedde leggende, gezet en vast gemaakt wordt; 't welk gedaan zynde, wordt de zelve met bequame dekens toegedeckt, en in de achter-kas het vuur, na de konst gestookt.

Deze Bad-stove A A, wordt gemaakt van platte latten, volgens de lengte van het Lichaam, zodanig dat het hoofd daar uit steekt, dewelke in een behoorlyke distantie met dwars-latten word vast gehecht, gelyk hier afgebeeldt wordt.

A A is de Bad-stove.

b b b zyn de latten volgens de lengte.

c c c zyn de Dwars-latten.

D is de vuur-kas, dewelke aan de Bad-stove vast gehecht word.

f is een haak, waar door de vuur-kas aan de Bad-stove gehaakt wordt; hebbende aan de anderzyde diergelyken.

g is de Achter-deur, waar door het vuur in de kas gestookt word.

De I. *Figuur* verthoont het achterste van de vuur-kas waar in A de deur is, waar door het vuur in gelaten wordt.

De II. *Figuur*, verthoont dat deel van de vuur-kas, waar tegens de voeten van den Patient staan.

O O O zyn de gaten, waar door de warmte zich over het geheele lyf verspreidt.

De III. *Figuur* verbeeldt het binnenste van de vuur-kas, rontom met blik beflagen.

D D zyn twee koppen met Brandwijn, dewelke in brand gestookt zyn.

De IV. *Figuur* verthoont de zyden van de vuur-kas.

A is de Achter-deur.

Zodanige Bad-stoven kunnen ligtelyk met kleine kosten na het Lyf van jeder Patient gemaakt worden; en zyn geryffelyk in veel ziekten en qualen des menschelyken Lichaams, en hebben weinig toefstel van noden, want den Patient alleenlyk maar op zyn rug recht uit, met zyn voeten aan de gaten van de kas, leggen moet, als hier

klaarlyk is afgebeeldt; en als dan met behoorlyke dekens voorzien en gewapent worden, dat de warmte befflooten blyven mag, dewelke de Werking uitvoeren moet.

DE VYFENTWINTIGSTE PLAAT.

Van een natte Bad-stove, en een konstig Ledekant, waar in een krank en swak mensch verbedt en verschoont kan worden, zonder uit dezelve te treden.

WY hebben in de voorgaande Plaat een drooge Bad-stove uit-gebeeldt, waar in een Patient leggende, gemakkelyk zweeten kan, om de slaaute, dewelke een zweetende Zieke dikwils overkomt, byzonderlyk als hy uit de Zit-stoel na het bed, door een kouder lugt gedragen word, voor te komen; Desgelyks heeft den naaukeurige *Sanctorius* ons een natte Bad-stove uit-gebeeldt, om diergelyke en andere toevallen voor te komen, die de andere Bad-stoven, 't zy natuurlyke als tot *Aken*, of konstige aan den Zieken dikwils veroorzaken, waarom haar gebruik, nochtans in uitdroogende Koortzen en Ziektens nodig, van veele treffelyke Artzen veroordeelt is; dat deze ongemakken door dit Werk-tuig voorgekomen kunnen worden, getuigt den zelve *Sanctorius* met veel uitdroogende zieken, dewelke van andere als ongeuefelyk verlaten waren, geholpen te hebben.

Dit Werk-tuig word gemaakt van dik en zacht Leer, het welk water houd, en word toe-genaait als een zak, maar aan het boven-eind is het wyder als onder, met banden voorzien, waar mede het om den Hals toe-getrokken kan worden. Aan het boven-eind is een gat, 't welk rondom bestikt is, waar in een trechter gestookken word, daar men het water door giet. Aan het onder-eind word een pyp in-genaait, en rondom wel dicht gemaakt, dat 'er geen water uit lekken kan, welke met een stopzel dicht toe-geslooten word. In deze Leere zak, dus toebereid zynde, worden eerst de voeten, daar na het gantsche Lyf tot de Hals toe in-gestookken, als wanneer het boven-eind met de banden toegetrokken wordt;

om

om dat het dies te beter om den Hals zoude sluiten, 't welk alles geschieden kan, den Patient op het Bed blyvende leggen, zodanig nochtans, dat de Patient over eind zit, met een kussen achter zyn Rugge, als hier ver- toont wordt.

Dit nu alles gedaan zynde, wordt de trechter in het bovenste gat gestookten; waar door eerst maar gemeen lauw water, daar na koud, zo zulks nodig is, allengs- kens gegoten wordt; 't welk men omtrent een half uur op de drooge leden laat staan; wanneer de tap in de on- derste pyp uit-getrokken, en dus het water geloft wordt: Als dit werk volbracht is, worden de banden van het boven-eind weer los gedaan; en de Dienaar of Diena- resse trekt aan de onderste pyp de leere zak van 't Li- chaam, en zo blyft den Patient in het bedde leggen; wanneer wel het Lichaam nat gelaten wordt, maar zo den Zieke zich maar een reis drie of vier in het drooge lin- nen om-keert, dan droogt het van zelfs op.

Het eerste perk vertoon de natte Bad-stove, waar in de I. *Figuur* is de Zieke, de welke met de leere zak om- kleet is. De II. *Figuur* de Dienst-maagt, dewelke den Zieken bedient.

A A A het Ledekant.

B is het Bed, daar den Zieken op leid.

C is het kussen, dat zyn Lyf ondersteut.

D D is het Werk-tuig of leeren zak, daar den Zieken in beslooten leid.

E. is het boven-eind, 't welk met banden door-naait is, daar het mede toe-getrokken kan worden.

F is het onder-eind, daar in de pyp steekt, waar door het water zich loft.

G is de trechter, waar door het water in de zak gego- ten word, uit het bovenstaande bekken.

H is de pyp, waar door het water geloft word, in de onderstaande tobbe.

Deze Bad-stove heeft niet alleen zyn gebruik in uit- droogende Lichamen, maar ook in gichtige, welker Le- den met knobbels bezet zyn, waarom *Hugo Senensis* zeer wel die mis-slag der Artzen aantee kent, dewelke zodani- ge Zieken na de sulpherachtige Bad-stoven zenden, als tot *Aken*, om dat de opdroogende wateren de knob-

bels noch harder, en de slym, dewelke met het bloed om-
sweeft, noch taaijer maakt; maar zulke Zieken hebben
vochtig-makende en een weinig verteerende Genees-mid-
delen van noden: Tot welker einde dan deze Bad-stove
bequamer gebruikt wordt, wanneer men de Leden met
water, daar Zemelen in gekookt zyn, en het sesde Deel
wringende Wyn daar by gedaan is, begoten worden,
of met water daar sappige Wol in gewassen is, zo veel
Wyn, als gezcid is, daar by doende, waar door de
gichtige menschen veel meer voordeel als door die opdroo-
gende waters, in haar leden en pynen zullen bekomen.

Tot geryf van de gichtige, lamme, en zwakke Zie-
ken, heeft den zelven Schryver een konstig Ledekant
uit-gevonden; waar in hy zitten, eeten, zyn gevoeg-
doen, en ook verschoont en verbedt kan worden, zon-
der van het Ledekant te treden.

Dit konstig Ledekant verschafft zes gemakken aan een
Zieke, waar van

Het *eerste* is, dat een ziek mensch in een zodanig Lede-
kant over dag gemakkelyk zitten kan; want als de bout
A word uit getrokken, zo valt het voeten-eind met bed,
dekens en voeten terstont om laag, want een ziek mensch,
die zo lang in het bed leit, word door vermoeitheit
van het leggen slaau.

Het *tweede* is, dat hy zyn afgang gemakkelyk door
het gat B in een daar onder hangende pot kan uitwer-
pen; zynde het gat met een kussen, met zachte wol of
veeren gevult, bedekt.

Ten *derden*, dat dit Ledekant door het Wind-aas
D, zo dikwils als hy begeert, om hoog gewonden kan
worden, op dat dus den Zieken door het zachte wiegen
tot den slaap gelokt kan worden, en pynen, zo 'er die
by zyn, vergeten kunnen worden.

Het *vierde* heeft dit Ledekant vier Klokjes, de welke
als dit hangend Ledekant gewiegt wordt, een zacht en
zoet geluit van zich geven, bequaam om een Zieke tot
slaap te lokken, byzonderlyk voor die geenen, die in
het klok-gespel eenig vermaak scheppen.

Ten *vyfden*, kan over zyn leuning en een Tafel ge-
dekt worden.

Ten *zesden*, wanneer den zetel weg-genomen wordt,
de-

dewelke door bouten aan de Bed-ftede vast gehecht is, kan 'er een ander Bed van gelyke grootte in-geftoken worden, om dat dit konftig Ledekant hangende is, kan wat meer of min op-getilt worden; waarom den Sicke lichtelyk van het een in het ander, met hem maar eens komen om te keeren, of in het gelyke bed zo lang blyven, tot dat het ander weer te degen gefchut is, alzo dit konftige Ledekant niet wel als by perzonen van groote middelen gebruikt kan worden, dewelke gemeenlyk Latyn fpreeken, konnen *Sanctorium* zelfs in het Boek de *Instrumentis Medicis* na-zien, alwaar hy wydloopig handelt van dit konftige Ledekant.

O O O O zyn de pylaren van het Ledekant.

A is de bout, dewelke uit getrokken zynde, het voeten-eind om leeg valt.

B is de Bril, waar door hy zyn gevoeg kan doen; waar aan een Pot vast gehecht is, waar over in het leggen een zacht Pluym-kuffen kan over geleit worden.

C C zyn leuninggen, waar op de Tafel geleid kan worden

D is het Wind-aas, waar mede het Ledekant opgewonden kan worden.

E E E zyn de Klokkens, dewelke in het wiegen van de Bed-ftede een geluit van zich geven.

DE ZESENTWINTIGSTE PLAAT.

Van Hoorntjes, om het voedzel in de verdorven Leden te trekken, en van zeker Kop-tuig, om met een slag het vel met veel gaatjens gelyk, door te slaan.

O *Ribafius* telt ons drie zoorten van Koppen, dewelke by de Ouden in het gebruik zyn geweest; te weten, Glazen, Koperen en Hoornen; waar van de twee eerfte door het vuur trekken, de laaftte alleen door het zuigen van de mond; dewelke, alhoewel zy by ons niet meer in het gebruik zyn, echter zeer hooggeacht worden by de Indianen; want zy door middel van de zelve de winden

winden in de Darmen gelukkig weeten te geneezen; want zo haast zy den Zieken, die van een Colyk wordt aangeaft, een Clifteer hebben gezet, zettende die Hoorn-Koppen op de Buik, wiens opening, zo haast zy de lugt door den mond hebben uit-gezogen, met de vinger stoppen, ten deele, om dat zy vast aan de Huid zouden blyven hangen; ten deele, om den wind in de Darmen te breeken of uit te lokken.

De drie bovenste Figuren zyn zodanige Koppen van Hoorn, zeer dienstig om de slag en Bloed-aderen door magerheid in gevallen, te doen verheffen; want wanneer de necr-geflagene Aderen weer geopent worden, zo kan het Bloed en de Geesten vry en onbelemmert, gins en weer vloejen en door heen gaan, om het voedzel aan de verdorde deelen te brengen; doch moet wel waar genomen worden, dat zy behendig volgens den loop van die Slag-en Bloed-aderen gezet worden, dewelke het voedzel daar na toe voeren. Doch het is niet genoeg dat men deze maar daar op eens laat zetten, en bequaamlyk door den mond uitzuigen, maar deze Konst-bewerking moet dikwils hervat worden, na dat het een Aartz volgens eisch van zaken zal geraden vinden.

De toestel van de Koppen, bestaat ten deele in de Koppen zelfs, ten deele in de deelen, waar op zy gezet worden; omtrent de Koppen is voor 't eerste haare gedaante aan te merken, dat dezelve na de verscheide deelen en ziekten verscheiden zyn, doch zy zyn altemaal van binnen hol, en van buiten bochtig; hebben gladde kanten, want als die scherp zyn, zo trekkenze wel meer, maar met grooter pyn. Haar mond is gemeenlyk twee vingeren, de grond vier vingeren wyd; doch hoe wyder de mond is, hoe dieper en verder zy trekken. De hoogte is gemeenlyk drie vingeren. De Hoorn-koppen hebben twee gaten, een wyd, waar mede zy op het deel gezet worden, en een naauwe, waardoor de lugt uit-gezogen wordt. In de holte van de kopere steekt een dunne yzer-draad, 't welk door een brandende keers, heet gemaakt wordt, als zy vast gezet worden. De glazen hadden by de Ouden een kleine opening in haar bodem, als een naalde oog, 't welk met Was bedekt wordt, en daar na ont-daan, als men de Koppen af nemen wil. De Hoorn-
kop.

koppen trekken zacht, met minder pyn, noch die verschrikken de vreesachtige niet, om dat zy geen vuur van noden hebben. De kopere trekken langer als de glazen, om dat zy langer warm blyven.

Uit dit trekken van de Koppen, geschieden twee voordeelen, het eene ontfangt de plaats, daar de Kop gestaan heeft, het andere de by-en vergeleegen deelen. Ten eersten word de plaats warm, hy zwelt, en word met Bloed vervult, en krygt wederom het gene in de by-gelegen deelen tegens de natuur bewaart word, gelyk in een Darm-breuk, wanneer de zelve in de Lies gespat is, wordt door het trekken van een Kop, in zyn plaats gebracht. Wanneer het water door de steen niet schieten wil, wordt, door een Kop op de schamelheid te zetten, uitgelokt maar men moet altyd wachten, dat men het gene dat binne-waarts gespat is, niet door een kop dieper injaagt, gelyk die doen, dewelke een uitgespatte wervelbeen met een Kop, zoeken uit te trekken; welk manier van doen genoegzaam van *Hippocrates* wederleid word.

Een kop doet ten eersten dat voordeel aan de vergeleegen deelen, dat zy de vochtigheid, dewelke na een verkeerde weg-gevoert word, te rug houdt, als in de Vrouwelyke Maand-stonden, wanneer zy te sterk vloejen, door een Kop onder de Borst op-gehouden worden. Ten tweeden, dat zy niet toelaat, dat 'er iets van dat deel, daar zy opgezet word, na een ander getoert word; en ten dien einde worden zy gepreezen om het Bloeden van de Neuse te stuiten; ook zo belet zy het braken, wanneer 'er een op de grond van de Maag gezet word.

Terwyl dan het Koppen, t'zyner tyd gebruikt, zo veel voordeel voor de gezondheid van het menschelyke Lichaam aan-brengt, hebben wy om de schrik van de Patienten af te weeren, dit Kop-tuig uit-gevonden, om met een slag al de openingen te maken.

B. is het dekzel van de kas, of bus, waar in het voornoemde konstig besloten is

b is de kas zelfs.

o o o o is het rond of schyf, waar in de Laat-vlymen vast gemaakt worden, zo als zich het van anderen doet.

..... deze stippels beduiden de gaten van de schyf, waar in de Laat-vlymen vast gehecht worden.

A A A

A A A het Kop-tuig zelf.

d d is een rechte spil of hout, waar aan de ronde schyf, daar in de Laat-vlymen staan, vast gemaakt is.

f f is het Dwars-hout.

b is een ronde kring, daar de vierkante spil door gaat, *g* is het stutzel, waar door belet wordt, dat de spil niet verder kan door-schieten.

b is de veer, met dewelke het Kop-tuig neer-gedrukt wordt.

i is het gaatje, waar in de knoop van de veer, in de knoop van de spil, vast gehecht wordt.

k k zyn twee dwarsse stylen, dewelke de ronde schyf in zyn gewicht houdt.

b is de ronde schyf, daar de Lancetten in vast gemaakt worden.

c c zyn Laat-vlymen, dewelke in de ronde schyf vast zyn.

n n zyn de Laat-vlymen buiten de schyf, dewelke na het welgevallen van den Meester, vermeerderd en vermindert kunnen worden.

o o zyn de stutzels, waar door belet wordt, dat de Laat-vlym niet dieper in het Vleesch zakken kan, de welke even verre van de punt van de Laat-vlym moeten staan, als het stutzel van de spil, van de kring *g*, van het Dwars-hout *f f*.

m is de veer buiten het Kop-tuig, gelyk de andere Figuren zyn.

G. de spil.

F. het Dwars-hout.

L. L. de stylen.

B *in het eerste perk* is een zodanig Kerf-tuig, 't welk in verstervinge voor schrikkige Patienten dienstig, om mer een reis behoorlyke scarificatie te doen.

o o o zyn de slydende radertjes.

C is de sleutel, waar mede de raden om-gedraait worden.

A is het dekzel.

DE ZEVENENTWINTIGSTE PLAAT.

Van verscheide zoorten der Banden.

Onder de Heel-konstige bewerkingen behooren voornamentlyk de Banden, dienende door 't binden, vasthouden, en uitsrekken, ten deele om de Geneesmiddelen te doen werken, ten deele om op zich zelven iets uit te werken, of ter zelve tyd, of in verscheide tyden: als waar van wy nu zullen handelen.

Ten eersten willen wy handelen van het binden, wiens gebruik, toefstel, en manier, met de Banden, die voor ieder deel bekwaam zyn, wy zullen verklaren. Dat een Band van een groote dienst en gewicht zy, kan men ligtelyk opmerken uit *Hippocrates*, die in zyn *Opus de Officina Medici*, waar in hy de Heel-konst beschryft, het meest van de banden handelt, en deze Konst-bewerking tot een Regel van alle de anderen stelt, even als hy in het *Opus de ratione virtus* de Pleuris tot een Regel van de andere heete Koortzen stelt. Ook toont *Hippocrates*, dat het binden van een groote kracht zy, zo wel in het *opus de fracturis*, alwaar hy voornamentlyk de Beenbreuken verklearende, eenige Ontwrigtingen, als van de Voet, de Hand, de Knie, de Elle-boog, mede in-mengt, van wegens de gemeenschap, die ze met de Beenbreuken hebben, dewelke in het binden bestaat, dewyl ze op dezelfde wyze als de gebroken Leden verbonden worden: als ook in het *Opus de articulis*, alwaar hy voornamentlyk van de Ontwrigtingen is handelende, eenige Beenbreuken, als van de Neus, Kaak-been, Hals-been, Ribben, mede in-mengt, om dat die op dezelfde wyze, als de Ontwrigtingen verbonden worden. Dus is de kracht van 't verbinden daar in bestaande, dat de deelen, die anders van een zouden gescheiden blyven, wegens haar gemeenschap by een gehouden worden. De *Arabiers* stellen een drievoudige nuttigheid der banden, dewelke onze hedendaagse Heel-meesters mede opvolgen, te weten: de eerste, om de Geneesmiddelen vast op haar plaats te houden; de tweede, om t'zamen te hech-

hechten, en de vochtigheid uit de bezeerde plaats weg te
 persen; en de derde, om de ontsteeking te verweeren,
 en van de bezeerde plaats te rug te dryven. Zekerlyk
 heeft het verband deze driedubbelde nuttigheid; maar dit
 is eerder een optelling derzelve, als een verdeeling,
 doordien ze in geen Leer-wyze gegrond is, en eenige
 nuttigheden achterlaat, die klaarblykelyk van het ver-
 band afhangen, overmits de verbanden mede recht uit
 strekken, t'zamenvoegen, van een scheiden, afkeeren,
 en meer andere dienste doen, die onder die drie soorten
 niet Konnen bevat worden. Derhalven zullen wy *Hip-
 ocrates* navolgen, dewelke, gelyk hy al 't overige wel
 onderzoekt, zo ook de nuttigheid van de Banden, in
 zyn *Opus de Officina Medici* wyslyk onderscheidt: alzo
 hy schryft dat eenig bånd zelfs een Genees-middel zy,
 en andere alleen de Genees-middelen dienen: waar wy
 byvoegen, dat 'er noch een Middel-soort zy, namentlyk
 een verband, dat zo wel zelfs werkt als ook dient. Het
 geene, welk alleen dient, word genoemd, dat de Ge-
 nees-middelen vast houdt, dewelke anders, los zynde,
 zouden afvallen, en niet hangen blyven, ten zy dat ze
 lym-achtig (van de Grieken *επιβάλλου* genoemd) zyn; ge-
 lyk als de Pleisters uit Gommen of Harst bestaande; de
 overige vallen af, zo ze niet gebonden worden, gelyk
 de Pappen; daarom gebruikt *Hippocrates*, dezelve op-
 leggende, mede een verband. Een band werkt en dient
 te gelyk, als 't een doffigheid invoert, om een deel zon-
 der pyn te shyden; en als 't de gebroken en ontwrigte
 leden, ingezet en hersteld zynde, vast by een houdt;
 hy dient, in zo verre hy vast houdt, en werkt, in zo
 verre hy te rug dryft. De band, die tot de Ader-lating
 om den Arm geleidt word, dient tot de lating, als bo-
 ven gezcid is, om het inshyden van de Ader te doen,
 en werkt mede, doordien daar door de Ader vel bloeds
 aanloopt. Het verband tot een Bocht-of Etter-gezwel
 aangeleid, dient om de deelen aan malkander te doen
 kleven; en werkt om de vochtigheden daar uit te dryven.
 Een verband werkt alleen, als 't versterkt, bevestigt, ver-
 dedigt, te rug dryft, dun of opzwellen maakt, afkeert,
 recht uit strekt, t'zamen voegt en van een scheidt. Zo
 versterkt en bevestigt een band de wiggelende Tanden,

het

het gebroken en gezette Kaak-been: want in beide gevallen worden twee Tandē met een goude draat t'zamen gebonden. Een windzel bevestigt de leden der Kinderen, dat dezelve, noch teer zynde, niet krom worden: het versterkt de zyden van een Voerman, en de hand van een Scherm-meester: het houdt de borst vast in de Hoest, en de Hert-kloppinge, en verzacht de pynlyke slagē der Hoofd-aderen: het houdt ook vast, wat men op de gebrooken en ontwrigte leden, om ze te stutten; oplegt, waar in het niet alleen dient, maar ook werkt. Zo dekt het ook de Scheen-beenen by de Jagers: en als een deel door een vergiftige beet bezeert is, verdedigt het Verband de byleggende deelen, dat het vergift daar niet kan indringen. Het Verband werkt, by aldien het de ingevloeiende vochtigheden te rug dryft, en geen nieuwe laat invloeiē. Zo worden de Oogen verbonden, dat ze in het braaken niet uitspatten: zo worden ook de Beenen gezwachtelt, als ze door een slymachtige vochtigheid opgezwollen zyn: als het te rug dryft, maakt het ook de deelen, waar uit het te rug dryft, dunner en ranker. Zo pleegden de Moeders haare Dogters door een Band om 't Lyf ranker te maken, gelyk *Chæreas* by *Terentius* getuigt, zeggende: *Haud similis est virgo virginum nostrarum, quas matres esse student, demissis bumeris, vincito pectore, ut graciles fiant.* Of schoon, ook een Band, die de aderen doet opzwellen, somtyds alleen dient, gelyk wy van 't ader-laten gezeid hebben; zo werkt die echter dikwils alleen, wanneer wy een deel willen doen opzwellen, of om zyn rankheid te gencezen, of om de sappen uit een tegen over staande deel daar na toe te leiden: Het Verband werkt ook alleen, als 't recht uitstrekt, wat scheef of krom is; als t'zamenhaalt, wat gaapende is; als 't van een scheidt, wat te dicht by een gevoegt is. Dies is het gebruik en de nuttigheid van de Banden zeer menigvuldig, alzo ze al het geene wat wy hier verhaalt hebben, kunnen uitwerken, by aldien ze maar recht, als de zaak vereischt, aangeleid worden: want by aldien men in het oogmerk, waar toe ze zullen dienen, mist, of de zaak te min of te veel doet, zo kunnen ze ook niet alleen niets uitwerken, wat ze doen zouden, maar zelfs een tegenstrydige Werking,

en groot nadeel veroorzaken. Het Verband brengt fomtyds niet alleen nadeel toe, als 't niet recht is aangeleidt, maar ook dikwils, als 't noch wel aangeleidt is: want eenige deelen willen geheel en al geen band gedoogen, gelyk de ontstokene, als welke onder het Verband niet alleen meer pyn lyden, maar ook door de opgehoudene uitwaassening fomtyds tot versterking geraken: wanneer die dan moeten gebonden worden, om 'er de Pappen, tot de Ettermaking dienende, op vast te houden, moet men ze heel los binden. Dit zy genoeg van de nuttigheid en het gebruik der Banden in 't algemeen.

Nu volgt de toefstel, tot het Werk-tuig behoorende, namelyk om de Banden aan te leggen: zynde dezelve meestendeels Zwachtels, of Windzels, hoewel men fomtyds ook draden, fomtyds Riemen, fomtyds linne banden gebruikt. De draaden zyn dun, en worden gemeenlyk door de Naalden gehaalt: zynde gemaakt uit Vlas, Hennip, of Brem-draden; fomtyds ook uit Goud, gelyk de Tandens, wanneer ze waggelen, of de Kaak gebrooken is, door een Goude draat t'zamen gebonden worden. De Riemen zyn wat smaller als de Windzels, meestendeels uit Leer, Vliezen of Bast van Boomen gemaakt, en worden voornamentlyk gebruikt, om de gebrooken en herstelde deelen in 't aangezicht, daar op gepapt, t'zamen te houden. Een linne band legt *Hippocrates* op den Rugge, als de Rug-graad gestoken is, en de Lyder wegens de pyn den omtrek van de Zwachtels niet kan gedoogen: dan legt men 'er in plaats van de Zwachtels een linne doek op, 't welk men met draden om de Buik vast maakt. Maar als wy geene draden, noch Riemen, noch linne banden gebruiken, blyven wy by de Windzels of Zwachtels, waar van wy ons meestendeels bedienen, om de Genees-middelen vast te doen houden, en omtrent de wonden, gebrooken en ontwrigte leden het geene uit te werken, wat wy van de banden verklaart hebben. De Windzels zyn verscheiden ten opzichte van haar Stoffe, Hoedanigheid, Gedaante, en Grootte: wy zullen ieder Onderscheid byzonderlyk verhandelen, en van de stoffe beginnen. Daar worden Zwachtels gemaakt van t'zamen geslagen en gevlochten Hairen, gelyk die zyn, welke men witte of haire deken

deken noemt, waar mede zich de Ruiters op reis voor de regen bedekken: diergelyke Zwachtels gebruikten de Voer-luiden om hunne zyde te versterken en vast te binden. Maar meerendeels worden ze uit Laken gemaakt, dat uit Wolle, Vlas of Zyde geweeven word: dezelve gebruikt men alleen om op te hangen, want tot het binden zyn ze te sterk t' zamentrekkende, en te kostbaar. De Zwachtels uit wolle gemaakt dienen tot de Beenbreuken met een wonde; maar de meeste zyn van linnen, zynde deze tot het Zwachtelen de bekwaamste: Die worden ten deele eigen daar toe geweeven, gelyk die geene, waar de Kinderen mede gebakert worden, en die de Jagers gebruiken om de Scheen-beenen te bewaren; ten deele worden ze uit ander linnen tot Zwachtels gesneden. Deze gebruikt men meestendeels om de Ziekten te geneezen: maar wy snyden het linnen langs de draat, om dat het zo ligter te snyden is, als na de scheering, ook houden ze beter na de lengte gesneden zynde. De Zwachtels zyn ook verscheiden in Hoedanigheid, zynde eenige t' zamen gerolt, andere ingesneeden, andere aan een genaait: de t' zamen gerolde bestaan uit het linnen na de lengte gesneeden, waar aan niets ingesneeden noch aan een genaait is, diergelyke zyn, waar men de gebrooken Beenen mede verbindt: de ingesnedene bestaat uit een linnen doek, of aan zyne eindens, of op andere plaatzen ingesneden, diergelyke zyn de Hoofd-windzels, in vier, ses of acht deelen gedeelt: de aan een genaaide worden uit verscheide Windzels t' zamen gezet en in verscheide gedaante t' zamen gehecht, als die tot de Borsten en het Fondament gebruikt worden. Aangaande haare Gedaante, zyn de Windzels niet verscheiden, want zy moeten alle Licht, Dun, Zacht, Zuiver, Effen, en van haar eigen Koleur zyn, dienende dezelve niet Zwaar, Hard, Dik, Onzuiver, Geverwt, en Oneffen te zyn. Derhalven dienen ze ten eersten zacht te zyn, want de harde drukken, maken pyn, en verwekken een Ontsteeking: doch echter moeten ze niet zo zacht zyn, dat ze gelyk als wier breken, maar dat ze tegen houden, als ze uitgerekt worden, en vast aanhalen. Zy moeten ook licht zyn, op dat ze de bezeerde plaats, niet te vergeefs bezwaaren, als de zwaare doen zouden. Zy

dienen dun te zyn, niet alleen, om dat die ligter als de dikke zyn, maar ook dat ze geen al te groote klomp uitmaken. Ook moeten ze effen zyn, dat is, zonder Naden of Zoomen, want de Oneffen, of door de Naden of door de Wever daar in gebracht, maken dat ze aan de eene zyde meer drukken, en aan de andere lofter aanhalen: dus dient dat ze effen en gelyk, als mede zuiver zyn, niet alleen om het gezicht de behagen, maar ook door de vuiligheid geen jeuken te veroorzaken, of niet onbekwaam te zyn, om de vochtigheid, uit de Wonden zyperende, aan te nemen. Zy moeten ook van haar eigen Koleur, dat is Wit zyn, want die met een ander Koleur geverwt zyn, neemen ook de uitzuiperende vochtigheid niet al te wel aan, en als ze Purperverwig zyn, kan men ze van het vloeiende Bloed niet onderscheiden. Diergelyke gedaantens zyn aan alle Windzelen gemeen, maar dat ze met Wyn bevochtigt, of met een vlocibaar Wasch-sincerzel bestreken worden, is niet allen gemeen: want alleen die geene, welke men tegens de Ontsteeking wil gebruiken, worden met Wyn genat, of mer een Wasch-zalve besmeert, die geheel vlocibaar, en 'er dik op gesmeert zyn moet. Doch in 't byzonder moeten de opgerolde Windzels, zo als *Hippocrates* vermaant, met haare hoofden aan de eindens vast, effen, en ordentelyk opgerold zyn: de eindens verstaat Hy zo wel met haare kanten na de breedte, als met haare hoofden na de lengte: die moeten beide vast zyn, 't welk geschiedt, als het Windzel, opgerold zynde, wel sluit: want als de rollen verwart en omgeslagen loopen, kan men het Windzel niet netjes omwinden: maar als zy ordentelyk opgerold zyn, zo dat alle deelen effen gelyk uitgestrekt zyn, en het eene niet enkeld, het ander dubbeld en omgeslagen loopt, kan het Verband netjes gemaakt worden. De hoofden moeten ook gelyk en effen zyn, dat is, niet van malkander verschillende, zo dat geen deel harder of zachter, breeder of snalder opgerold zy, dat 'er niets gescheurt, en niets oneffen in zy, dat op geen plaats de scheering zy zonder draden, of de draden zonder scheering, maar dat alles gestadig wel aan malkander hange van 't begin tot het einde toe. Zoo veel van de Gedaante der Windzelen: Nu is noch overig de Grootte, welke niet

niet alleen bestaat in de grootheid, maar ook in de hoeveelheid. De grootheid moet overeenkomen met de grootte van de Quaal, en de Plaats, die geneezen zal worden: want geen eenerlei Windzel voegt in een groote en kleine Quaal, voor een groot en klein Lid: maar de Leden zyn van malkander onderscheiden, zynde een andere grootte van een Vinger, een ander van den Arm, een ander van het Been in dezelfde Mensch: ook zyn in verscheide Menschen dezelfde Leden van verscheidene grootheid. Derhalven moet de lengte van de Windzels, die opgerold worden, zo groot zyn, dat ze tot de noodzakelyke omloopen volstrekt: de lengte kan zyn drie, vier, vyf of zes ellebogen lang, en de breedte zo veel vingers breed, als die zyn van de Mensch, die 'er mede zal verbonden worden: hoewel ze tot eenige deelen zeer breed moeten zyn, als tot de Borst moeten ze veel breeder zyn, maar tot de Leden is die breedte van drie, vier, vyf of zes vingers breed, van de te verbindende Mensch, genoeg voldoende: dus moeten ze grooter of kleinder zyn na de grootte der deelen. Wanneer de Leden eenerley dikte hadden, dan zoude men ze gemakke-lyk met een Windzel, kunnen verbinden, dat zo breed was, als het Lid gantsch even te omsluiten vereischt wierd; maar dewyl ze niet zo gesteld zyn, is een smal Windzel gevoeglyker, dat geene Rimpels maakt, en het gantsche Lid, waar het omgewonden word, beshuit: wordende de vastigheid, welke door de snalligheid ontbreekt, door het getal der omrollingen, en aanhalingen tot op de gezonde plaats, vergoedt. Derhalven moet men de breedte schikken na de breedte van 't Lid; zynde tot een Vinger bekwaam een Windzel van een vinger breed, en tot een Been moeten ze breeder zyn, dan tot een Arm: doch die al te smal is, houdt niet wel vast: ook moet men de Quaal beschouwen, want de groote Zweeren vereischen een breeder Windzel, op dat ze niet als een Gordel knellen, pyn maken, t'zamen drukken, en ontsteeking veroorzaken. Wat het Getal betreft, moeten 'er zo veel zyn, als noodzakelyk is om de Geneesmiddelen vast te houden: by voorbeeld, om de Geneesmiddelen in een Wonde te houden, kan een Windzel voldoen, maar tot de Been-breuken behooren 'er meer

te zyn: eenige worden voor de steunzels aangeleid, andere na dezelve: voor dezelve worden 'er van *Hippocrates* drie Windzels vereifcht, de eene van de Breuk beginnende strekt naar boven toe, de andere ook van de Breuk beginnende, strekt naar beneden toe, de derde word van onder van 't Lid aangeleidt, gaat over de Breuk heen, en eindigt waar de eerste heeft opgehouden. *Galenus* keert in plaats van het derde Windzel, met het tweede, onder aan 't einde gekomen zynde, wederom naar boven omwindende. Maar die na de steunzels gebruikt worden, moeten zo veele zyn, dat ze voor de Quaal niet te onmachtig zyn, dat ze de Spalken het drukken beletten, dat ze niet te veel bezwaaren, dat ze het Lid niet buigen laten, dat ze niet te zwak zyn gelyk *Hippocrates* in *Opere de Officina Medici* vermaant. Voor al is noodzaaklyk, dat de Verbinder genoegzaam met Windzels voorzien zy: en dat hy die voor ieder Quaal en deel zo schikke, als 't best gevoeglyk schynt te zyn. Dusdanig zyn dan de Werktuigen, namentlyk de Windzels gestelt, als, waar in de toestel om te verbinden te bestaan, gezeid is.

Doch daar is ook een zeker manier in het verbinden in acht te nemen, zonder dewelke de Banden te vergeefs zouden bekwaam toebereid zyn: want niet een ieder kan een Band gevoeglyk aanleggen, voornamentlyk het geene, dat iets zal werken; hoewel men ook by het geene, 't welk alleen dient om de Genees-middelen vast te houden, niet veel in acht te nemen heeft, is 'er echter veel aangelegen, op wat manier het daar over geleid word: want als het niet wel aangeleidt is, zal 't de uitwerking, die 'er van vereifcht word, niet alleen niet doen, maar ook wel een tegenstrydige werking maken. Wat nu voor waarnemingen omtrent het verband, het zy dienende, of zelfs werkende, vereifcht worden, die zyn van *Hippocrates* tot twee zoorten gebracht, rekenende hy in *lib. 2. de Officina Medici* eenige tot het verband, dat aangeleidt word, en andere tot het verband, dat aangeleidt is. Derhalven zullen wy ook de lessèn, die tot de manier van te verbinden behooren, ten deele onder het verband, dat aangeleidt word, ten deele onder het verband, dat aangeleidt is, beschouwen: verstaande onder het

het verband, dat aangeleidt is, al het geene, wat overblyft, wanneer de Heel-meester het verband gedaan heeft: hoewel eenige dingen daar van mede schynen te behooren tot het verband, dat aangeleidt wordt, waar toe wy nu overgaan. Het verband moet zo aangeleidt worden, dat het veilig, schielyk en met vermaak geschiede: veilig wordt het aangeleidt, als 't hulpe brengt, en geen nadeel veroorzaakt; het welk geschiedt, wanneer 't na behooren aangehaald word, wanneer 't begint, omloopt en eindigt, waar 't gevoeglyk behoort te geschieden. Maar dewyl deze vier, de aanhaling, het begin, de omloop, en het eindigen na 't verband overblyven, zullen wy die onder het verband, dat aangeleidt is, verhandelen. Dus wanneer deze gevoeglyk geschikt worden, zullen ze hulpe brengen, en geen nadeel veroorzaken. Maar dewyl de omloop, by aldien de band aangehaaldt word, mede iets uitwerkt, en niet alleen zyn werking heeft, als hy aangehaald en het verband gedaan is; zo moeten wy hier onder het verband, dat aangehaald wordt, ook iets van deze aanhaling handelen. Wanneer nu de band aangehaald word, zal hy ook het deel, waar van hy aange trokken word, mede aanhalen; en vervolgens veilig aangeleidt zyn, en hulpe en geen nadeel brengen, als hy van het deel, waar een stuk na toe geweeken is, aange trokken word; alzo dit dan weder tot de plaats, daar het van af geweeken is, aangehaald wordt. Dus dient men de band aan te halen, of van de rechter zyde tot de flinker, of van de flinker tot de rechter zyde, na dat de afwyking op deze of die zyde is geschiedt. Wanneer de Kaak aan de rechter zyde gequetst is, wordt de band met de rechter hand aangehaald; aan de flinker zyde, met de flinker hand: doch men moet ze altyd na de tegen over staande zyde aanhalen, zo wanneer de rechter zyde gequetst is, na de flinker; maar na geen zyde, als het gantsche Been over dwars gebrooken is; als de band nu aan een zyde aangehaald moet worden, moet men het Hoofd van 't Windzel, aan de gequetste zyde houden, het overige Windzel tot de overzyde aanhalen, en aldaar gekomen zynde, wat minder aantrekken, tot dat men met den omloop weder tot het begin komt, 't welk men in de hand heeft, alwaar men dan het deel van 't Windzel,

zel, dat daar over heen gaat, vast houdt, en het ander deel weder over het gequetste deel heen, tot de overzyde aanhaalt; maar waar men de band na geen zyde wil aanhalen, daar moet men het midden van 't Windzel op de quetzuur aanleggen, en met beide eindens aanhalen. Als men dit opmerkt, word het verband veilig aangeleidt, en zal hulpe en geen nadeel toebrengen. Schielyk word het verband aangeleidt, zo wanneer de Heel-meeſter bekwame banden by der hand heeft, in deze Heel-kopſt bedreeven is, en in geen twyffel ſtaat, waar het begin, einde, aanhaling en omloop van 't Windzel moet aangeleidt worden; tot de ſchielykheid dient ook de behendigheit: want die zal ſchielyk een Band aanleggen, die de eene en de andere hand, en beide te gelyk weet te gebruiken: de eene en de andere voorwaarts, en beide tegens malkander: wordende met beide handen het Windzel aangeleidt, dat in 't midden begint; maar met de eene en de andere wiſſelwyze, het gene welk met een hoofd begint. Het vermaak beſtaat ten deele in de ſchielykheid, ten deele in de nettigheit, en ten deele in de vermyding van het drukken: want de ſchielykheid doet veel tot het vermaak: wat ſchielyk gedaan word, is aangener; maar wat langzaam geſchiedt, verwekt verdriet en moeiljkheit: de nettigheit geeft een groot behagen, dewelke de Heel-meeſter toont, zo dra hy de hand aanſlaat; maar het alleraangenaamſte is de vermyding van 't drukken en pyn, die door 't aanhalen kan verwekt worden: derhalven moct dit voor al vermyd worden, zo veel mogelyk is, maar dewyl dit overblyft, zo word het onder het verband, na dat het aangeleidt is, beſchouwt, waar toe wy nu overgaan.

Omtrent het Verband, dat aangeleidt is, ſtaan maar twee dingen aan te merken, te weten, de veiligheit, en de vermaaklykheit: want de ſchielykheit behoort tot het verband dat aangeleidt wordt. Dus zegt men een verband vermaaklyk aangeleidt te zyn, als 't enkelvoudig en ordentelyk ſluit: enkelvoudig is 't, als 't linne Windzel niet verwickeld, niet dubbeld, niet rimpelig omgeſlagen is; en ordentelyk is 't, als een, twee, of driemaal omloopt, deze omlopen mogen effen of oneffen zyn, want ſomtyds is de tweede omloop even gelyk aan de eerſte,

zo dat de eindens van het Windzel na de breedte op een plaats eindigen, niet boven, noch onder uitsteeken, maar eenerlei plaats met haar omloop beslaan, niet anders als of 'er een dubbeld Windzel omgerold was: en zo kan ook de derde en vierde omloop gestelt zyn: diergelyke band wordt genoemd het rond verband, waar in de eindens van 't Windzel in de tweede en derde omloop ter zyden niet uitsteeken, maar esen op malkander leggen. Doch de ordentelyke omloopen kunnen ook oneffen zyn, gelyk als in 't verband van een gebrooken Been, daar het eerste Windzel naar boven gehaald wordt, het tweede naar onder en dan weder naar boven, tot dat het aan 't einde van 't eerste Windzel komt, 't welk niet zoude kunnen geschieden, ten wåre dat de eindens naar de breedte over malkander uitsteeken: maar het verband is ordentelyk, wanneer men in dezelve breedte van den omslag blyft, waar men mede begonnen heeft: dus wordt een ordentelyk verband genoemd, niet alleen dat evene omloopen heeft, als het rond verband, maar ook dat onevene omslagen leidt. Tot de effene en gelyke deelen gebruikt men effene en gelyke omloopen; maar tot de oneffene en ongelyke leden, oneffene en ongelyke omslagen. Tot de Opper-arm, die effen en gelyk is, word het Windzel effen en gelyk omgerold: maar niet zo effen en gelyk om het Been; en noch minder om de Dyen en den Onder-arm; maar boven om de Schouder en het Heupe-been, die zeer oneffen en ongelyk zyn, worden oneffene en ongelyke omloopen vereischt, de tegendeelige deelen omrollende. Tot de vermaaklykheid behoort dus het enkelvoudige en ordentelyke verband: daar toe rekent men ook de nettigheid, bestaande in eenige verandering van de omloopen, die den Meester een eer maakt, en dikwils van de zieke begeert word, om zich, of zyne vrienden, die hem komen te zien, te vermaken: doch moet men zich wachten, dat de verscheidene banden door haare nettigheid niet bezwaaren, of drukken: want diergelyke banden van *Hippocrates* werden niet verworpen, maar alleen ondienstig te zyn verklaart, als ze zonder overleg aangeleid worden, en wanneer ze door haare ongelykheid drukken, en ontsteeking of zweeren veroorzaken: want alle die boven op gebonden worden,

moeten maar vast houden, en niet persen: zo gebruikt ook *Hippocrates* somtyds verscheide en nette banden, als de *Ascia*, *Simus*, *Rbombus*, *Semi-Rbombus*, dat zyn, Byl-banden, ingebogene; Ruiten, en Ruiten-banden, tot de Schouder, de Dye, en de Keel: want die wel geschikt zynde, geven een cierraad en zyn niet onbekwaam. Ook dient tot de vermaaklykheid, dat het verband matiglyk aangehaalt is, doch zo dat het niet en persse; maar dewyl dit tot de veiligheid behoort, die de tweede hoedanigheid is van een verband, dat aangeleidt is, zullen wy dezelve ook verklaaren.

De veiligheid van een aangeleidt Verband bestaat in twee stukken, het eene is de vastigheid, het tweede de uitwerking van 't geene, waar toe het aangeleidt is. Men zegt, dat het Verband wel is aangeleidt, als 't zo vast sluit, dat het wel houdt, en als 't zonder nadeel uitwerkt, wat de zaak vereifcht: doch het Verband sluit vast, als 't niet van zelfs los gaat, maar vast blyft en wel houdt. Het word gebruikt, of om de Genees-middelen vast te houden, of om iets te werken, als te rug te dryven, te doen opzwellen, af te leiden, recht uit te strekken, t' zamen te halen en te vereenigen. De vastigheid en kracht van een Verband, wordt te wege gebracht door een bekwame aanhaling, een gevoeglyke plaatsing van 't begin en einde, van het Windzel, en een bekwame omloop: van ieder zullen wy in 't byzonder handelen, en ten eersten van de aanhaling, welke matiglyk geschieden moet: want een Verband, dat losselyk aangehaald is, heeft geene vastigheid, gaat ligt van zelfs los en doet zyn Werking niet genoegzaam: maar als 't te vast aangehaald is, zo veroorzaakt het, behalven de pyn, ligtelyk een ontsteeking, belct het voedzel van 't Lid, en maakt het zwak en uitteerende; het laat de Levens-geesten niet invloeyen, zo dat het versterft. Derhalven moet men de al te vaste aanhaling der Banden vermyden, ten zy dat men het gevoel van een Lid wil verdooven, om 'er zonder pyn in te snyden: en men moet ze niet sterker aanhalen, dan voor zo verre dat het Verband, zo veel mogelyk is, kan uitwerken, waar toe het gebruikt wordt: als 't maar zal dienen om de Genees-middelen vast te houden, dat ze niet afvallen, is een zachte aanhaling

vol-

voldoende: als 't iets op zich zelve zal uitwerken, moet het zodanig aangehaalt worden, dat het de Werking, waar toe het aangeleidt wordt, kan volbrengen: doch het moet altyd gevoeglyk vast fluiten, maar niet drukken: ook moet men weten, dat men niet even eens op alle plaatzen kan aanhalen, alzo de Mensch en de deelen, en de qualen van malkander verschillen: by sterke Menschen kan men 't zonder nadeel vry sterker aanhalen, als by zwakke en teere Luiden: de harde deelen kunnen een sterker aanhaling gedoogen; als de zachte: men kan 't om de Hals sterker aanhalen, als om de Ribben of de Kaak, en om het breede Schouder-blad sterker, als om den Hals. Aangaande de Qualen, zo vereifchen verscheide Qualen ook verscheide aanhalingen van 't Verband, en niet alle op dezelfde plaats eenlei aanhaling: de Leden die krom zyn, moeten zo sterk aangehaald worden, dat ze recht uitgestrekt worden: die van een gescheiden zyn, dat ze vereenigt worden: waar men wil te rug dryven of uitperffen, zo dat het Verband het zelve kan uitwerken. De ontwrigte en gebrooken Leden vereifchen zulk een vast aangehaalt Verband, dat het de gezette en herstelde deelen kan vast t'zamen houden; maar dit moet veel loffer zyn, als 'er een Wonde by is: want daar staat een ontteeking, en 't gevaar van versterking te vreezen, die onder een vast Verband, noch meer bevordert wordt: om die te verweeren, maakt men het Verband loffer, en men bezorgt de vastigheid meer door een grooter getal van d'omloopen, als door een sterke aanhaling: maar die zonder Wonde gebrooken of ontwrigt zyn, worden sterker aangehaalt, doch met die matigheid, welke *Hippocrates* voorschryft, zeggende, dat de Lyder op de plaats, waar het quaad is, eenige perffing gevoele, wat meerder de Dag en Nacht, waar in hy verbonden is, wat minder de volgende Dag, en dat hy de derde Dag het Verband loffer te worden gevoele, om welke tyd in de uiterste deelen, zich eenige zwellung opdoet, en het deel onder de Band wat dunner wordt: 't welk men gewaar wordt, als men het Verband los maakt, op dat wy daar uit afmeetten, het Verband behoorlyk is aangehaald geweest of niet: en den sevenden dag moeten de Deelen veel dunner zyn, en ligt kunnen gehandelt worden;

den: waar een van deze Tekenen ontbreekt, is het Verband niet vast genoeg aangehaald geweest; en als dit te veel voorvalt, is de aanhaling te sterk geweest: waar op de Meester lettende, zal hy het Lid om de derde Dag meer of minder aanhalen. De tyd, wanneer men het meest dient aan te halen, is of in den beginne, of na de zevende Dag; want de derde of vierde Dag, pleegt de ontsteeking op te komen, waar in men het Verband niet vast moet aanhalen. De plaats, waar men het meest moet aanhalen, is die geene, waar van men de vochtigheden, het meest wil weg dryven, namelyk de plaats, waar de breuk of ontwrigting is geschiedt: derhalven haalt men aldaar het Windzel sterker aan: maar op de plaats, die de weg gedreevene vochtigheid zal aannemen, moet men 't loss'er omwinden, zo dat de Band op de plaats, daar hy eindigt, veel loss'er aangehaald zyn moet, als op de andere, en op de middel-plaats tusschen die, waar de vochtigheid uit-gedreeven, en die, waar ze na toe gedreeven word, dient de Band middelmatig aangehaald te worden: de gapende plaatzen worden op het gezonde deel, minder t' zamen gedrukt, en nader by de Wonde meer en meer, zo dat de sterkste aanhaling by de Lippen, die by een gevoegt moeten worden, geschieden moct. Dus moet de aanhaling van de Banden zo geschikt worden, dat het Verband vast houdt, en uitwerkt, het geen 'er van vereischt wordt.

Tot beiden behoort ook de aanlegging van 't beginzel des Windzels, dat t' zamen gerold is: somtyds word het begin gemaakt met het midden van 't Windzel, wanneer haar beide hoofden aangehaald worden, somtyds begint het Windzel met het eene hoofd, 't welk dan het beginzel genoemd wordt: men begint met het midden van 't Windzel, als het zelve op geen zyde moet omgebogen worden, maar op beide zyden even voortgaat, want anders begint men met het eene hoofd van 't Windzel: dus is 'er veel aan gelogen, op welke plaats men het midden, of het eene hoofd van 't Windzel, eerst aanlegt, om zo wel de vastigheid, als de uitwerking van 't Verband te bezorgen. De Ouden hebben tot de vastigheid zekere plaatzen in ieder Lid gestelt, om aldaar met de Band te beginnen, als het achterhoofd, in alle de voorvallende

de ongemakken van 't hoofd; de Okzel, om het opperste deel van de Schouder te verbinden; de Heupen, om de Liefen te verbinden; de Voorhand, om den Arm; de Voorvoet, om het Been; want op zulke wyze beginnende, wordt de vastigheid bezorgt. Maar men moet ook de Uitwerking, van het Verband verwachten, en beschouwen: alzo het sterker uitdriift van de plaats, waar het eerst aangeleidt wordt, zo dat men het begin dient te maken, waar de vochtigheid het meest moet uitgedreeven worden, als in de gebrooken en ontwrigte Leden, op de bezeerde plaats, in de Etter-gezwellen en Pyp-zweeren, op haar grond: waar men een mager deel wil doen opzwellen, op het gezonde deel: doch echter zich wach- tende, dat men het begin van 't Windzel, op geen Zweering aanlegt: want daar in moet men 't ter zyden, onder of boven het Zweer, na de lengte van 't Lid, maar niet na zyn breedte aanleggen.

Na dat het beginzel van de Band aangeleidt is, moet men den omwindingen beschouwen, dat het Verband cierlyk en recht aangeleidt te zyn, gezegd kan worden: de cierlykheid word aangemerkt in een aangename omtrek van de Banden, welke men waarneemt in de *Rbombus*, of Ruiten-band, *Thais*, of Vrouwen-band, *Scapha*, of Voorhoofds-band, *Tholus*, of Schild-band, *Geranis*, of Kraanband, *Auriga*, of Voermans-band, en andere diergelyke Banden: maar dat het recht aangeleidt zy, zo moet men op twee dingen zien, te weten, op de werking, waar toe het gemaakt wordt, en op de vastigheid: de werking is veelerhande, doch kan men ze tot twee soorten brengen: de eene is om af te scheiden en uit te dryven, de ander om te vereenigen en na de plaats toe te dryven, waar de Band ten laaftten omgeleidt wordt. Daar en tegen scheidt het af, en dryft weg van de plaats, waar het ten eerften omgeroid wordt; dus moet men toezien, dat men de Band ten eerften en het meest omrolt op die plaats, waar men iets moet afscheiden en te rug dryven, maar minder en laaft op die plaats, waar men iets wil na toe dryven, en aanhalen: omrollende de middel-plaats op een middelmatige wyze. In de versche Zweeren moet men de Etter-stoffe uit de Wonde na de byleggende plaatzen dryven: daarom dient de Band op de plaats van de Wonde

ten eersten en het meest omrold te worden: want als men de gezonde deelen ter zyden bindt, en het midden niet wel bevar, of zonder Band laat, zal dit zeer opzwellen en van zyn koleur veranderen: wordende het door de Stoffe, van beide kanten hier na toe geperft, ligtelyk ontftooken, kloppende, en door de opgeleide Pappen, bezwaart: waar by dan de onervarene, dusdanig verband gemaakt hebbende, gelyk *Hippocrates lib. 3. de fracturis* leert, als zy deze quade toevallen zien, een ander weet niet wat voor ongeluk de schuld geven. Maar waar men de gapende deelen vereenigen wil, moet de band van 't gezonde deel beginnen, en allengskens omloopen na de verzworen plaats toe, om van de andere deelen iets mede aan te halen. Als de deelen te naauw by een gevoegt zyn, moeten ze op een tegendeelige manier verbonden worden: want daar word de band eerst op de bezeerde plaats aangeleidt, en vervolgens na de gezonde toe gehaalt: in de Bocht-en Pyp-zweeren begint het Windzel van de grond, en loopt om na de opening toe, alwaar het eindigt, om de vochtigheden, die het uitperft, een uitgang te geven. In de ontwrigte, verdraaide en kromme Leden, moet men met den omloop op twee dingen zien, te weten, dat men de plaats, waar het Been in gefchoten is, omwindt, en de plaats, waar het uitgespat is, lossen laat. In de Been-breuken begint het Windzel van de bezeerde plaats, en wordt twee of driemaal omgerold en na het gezonde deel aangchaaldt, om den toevloed van 't bloed te verhinderen, en het ingevloede daar uit te dryven. Maar dewyl tweederlei deelen zyn, daar die van de bezeerde plaats iets aan-nemen, en daar na toe zenden kunnen, en de bovenste, zo wegens haar menigte als grootte, tot beiden bekwamer zyn, als de onderste deelen, die wegens haare tegendeelige hoedanigheden, maar iets weinigs daar na toe zenden of daar uit aan-nemen kunnen; zo gebruikt *Hippocrates* tot de Been-breuken twee Zwachtels, met welker eerste hy het gene, wat op de bezeerde plaats onthouden is, na de bovenste deelen toedryft, en te rug houdt, wat uit deze daar na toe mogt vloeijen: maar met de tweede, die ten eersten met eenige omloopen om de Breuk gaat, dryft hy eenige vochtigheden na de onderste deelen, en eenige ver-

hindert

hindert hy daar mede, dat ze daar niet uit kunnen tot de Breuk vlocijen: halende hy dezelve tweede Zwachtel weder van onder naar boven toe, zo dat ze op een plaats met de eerste te eindigen komt: waar door het geschiedt, dat ze noch meer na dezelve toc-dryft, en belct dat 'er niets na toe-vloeijs. Maar tot de vastigheid dient zeer veel de laatste omloop van het Windzel, de welke geenzins moet schuins loopen, dewyl het Windzel ten laatste omgerold, om recht vast te houden, recht-streeks dient om te loopen: de eerste omloopen moet men somtyds, om de bezeerde plaats op verscheide kanten te omvatten, schuins om rollen, maar de laatste, geenzins schuins omloopende, moet de eerste, die wegens het Quaal schuins omgerold zyn, vasthouden: dus blykt het, dat deze op zulke wyze gehouden, vast kunnen blyven. In het Scheen-been moet de laatste omloop, boven of onder de Knie op alle wyze on-ingebogen blyven: wanneer men de Pyp, of het opperste van den Arm verbindt, waar in men het Windzel tot de tegen overstaande deelen, moet uitstrekken, zal men insgelyks de laatste omloopen zonder inbuiging vast maken, rollende het Windzel in de rondte om de Lenden, als men de Heup verbindt, of onder de Okzel heen, als men het opperste van den Arm verbindt: want men kan het Windzel gemakkelyk van het opperste van den Arm, tot de andere Okzel, en van de Heup tot het andere Heupe been overhalen: in het Scheen-been word de laatste omloop gemakkelyk omgerold om het vleeschige uitsteekende deel, en waar het Windzel naar boven wil zakken, moet het aan 't onderste deel, gehecht worden, waar het na onder zakt, aan 't bovenste, als by de Enklaauwen of by de Knie. Wanneer 'er geen tegen over staande deel is, gelyk van de Opper-arm tot de andere Okzel, of als 'er geen plaats is om 'er iets aan te hechten, gelyk men in het Scheen-been boven en onder heeft; zo moet men het Windzel vast zetten, waar de plaats het effenste is, als op 't Hoofd, tusschen het Voorhoofd en de top van 't Hoofd, alwaar men 't niet hoeft in te buigen: doch wat men aanlegt om een Windzel vast te houden of aan te hechten, dat moet men boven op aanleggen, waar het Lid het meest in de rust, en waar het ten holsten is:

want

want men pleegt de Windzels noch eenige andere om te leggen, om ze vast te houden, of aan te hechten, gelyk in het Verband, 't welk men het Hoofd-dekzel noemt, op dat het niet verschoven wordt, zo wordt een smalle Band onder de Kin in 't midden aangeleidt, en van beide zyden over de Wangen heen getrokken, tusschen het Voorhoofd en de top van 't Hoofd, van daar hy weder onder de Kin geleidt, en aan 't Achter-hoofd vast gebonden word. Zo hecht men ook het Windzel aan, dat het niet afvalle, 't welk men aan de Zyden, de Borst, en de Rugge aanlegt, vermits men 'er twee kleine Windzels aanvoegt, die van beide zyden over de Schouders, gebonden worden.

Nu is het einde van 't Windzel noch overig, 't welk, het zy alleen een hoofd, gelyk het geene is, waar men maar met het eene hoofd begint, of het zyn beide hoofden, gelyk in het geene is, waar men het midden ten eersten aanlegt, voornamentlyk twee dingen tot zyn vastigheid, en uitwerking vereifcht, namelyk dat men toeziet, op wat wyze het kan vast gemaakt worden, en op welke plaats het eindigen moet. Het einde wordt vast gemaakt door een Knoop, door een Lint, door een Draat, of door een Naad. Onder een Knoop verstaat men, dat men beide hoofden van 't Windzel t' zamen bindt, of het eene word ingesneeden, of daar worden Linten aangenaait, welker eindens men t' zamen bindt; ook word het Windzel vast gemaakt met draden, die men 'er omleidt en t' zamen bindt, of men naait ze met een Naald en draad t' zamen. Als men een Knoop gebruikt, die moet zacht zyn, op dat hy niet drukke, hy moet niet groot zyn, op dat hy niet bezwaarlyk valle, en moet schielyk gemaakt en opgelost kunnen worden, hy moet ook niet te klein zyn, op dat hy vast houdt: dus moet hy zeker mate hebben, en daar moeten de Linten niet van neêrhangen, op dat men 'er niet te vergeefs op letten moet, of dat ze niet onvoorziens mogen aange trokken worden, en het Verband los rakk. Men heeft geen Knoop nodig, als men het uiterste van 't Windzel aan de onderleggende deelen aannaait, het zy dat ze om een en 't zelve Lid aangeleidt zyn, gelyk in de Beenen en Armen, of dat ze aan de tegens over staande deelen aange-

aangehaald worden, gelyk in den Opper-arm, en de Heupen: het Windzel mag dus eindigen waar het wil, het mag geknoopt of toegenaait zyn, zo moet het boven, niet onderwaarts eindigen. Waar het toegenaait wordt, mits dat men de Naald van onderen naar boven doorsteekt; zo word de uiterste Band met de onderleggende deelen t'zamen gevoegt: insgelyks als de hoofden t'zamen geknoopt worden, moet het boven, en niet onderwaarts geschieden: ook moet men het opperste deel van 't Windzel niet naar beneden, maar het onderste deel naar boven, alwaar het eindigt, aanhalen. De plaats, waar het eindigt, moet niet zyn boven op de Zweer, maar ter zyden van 't zelve over en weer: want men moet opletten, dat geen knoop, noch het hoofd van 't Windzel boven op de Wonde komt, maar ter zyden, onder of boven dezelve, naar de lengte van 't Lid, en niet naar de breedte. Men moet ook toezien, dat men geen knoop legt op een plaats, waar men op steunt, waar men door werkt, of waar de plaats hol is. De plaats waar door men werkt, is elk Gewrigt, waar men op steunt, is de Voet-zool, en in 't leggen de geheele Rugge, voornamentlyk een uitsteekend deel, als het achterste deel van 't Hoofd, en in 't zitten de Billen. In de Gewrigten moet men de knoop vermyden, van wegens de beweeging, en verandering van 't Verband: en een holle plaats is onbekwaam tot de knoop, als onder de Knie-schyf, en onder de Okzelen, daar kan de knoop niet vast houden: daarom moet men die op een ander plaats maken, waar hy een vaste grond heeft. Dus verre van de manier om te verbinden in 't algemeen: wat aangaat de uitwerking, zo moet het Windzel eindigen op die plaats, welke niet al te vast moet geslooten zyn.

Maar het is niet genoeg, recht, ordentelyk en cierlyk verbonden te hebben; men moet ook het Verband gemakkelijk kunnen oplossen, waar van wy nu handelen zullen. Omtrent het oplossen, dan moet men voornamentlyk de tyd opmerken, 't welk eigentlyk het Werk van den Heel-meester is, alzo de manier van 't oplossen ieder mans Werk en geen Konst is: want wie het niet kan oplossen, die mag het opshyden, gelyk *Alexander de Grootse de Gordiaansche Knoop*, waar in hy geen weg tot de

oplossing vond, ontknoopte. Om nu de bekwame tyd tot de oplossing te bemerken, zo moet men voor eerst beschouwen, of het Verband wel of qualyk aangeleid is: want daar omtrent een mislag begaan zynde, zo moet men met de oplossing niet vertoeven, maar het Verband terstond los maken, en op nieuws, na behooren verbinden: maar als het wel gemaakt is, moet het blyven, tot dat het uitgewerkt heeft, waar toe het aangeleid is, ten zy dat het onverdraaglyk, of te los worde: doch twee dingen worden van een Verband vereischt, namelyk of dat het diene, of dat het werke, gelyk wy te vooren bewezen hebben: het gene Verband dient, 't welk de Genees-middelen vast houdt: dus moet het zelve zo lang blyven, tot dat die haare werking gedaan hebben. Want sommige werken langzaam, als de Pleister *Diacalcytheos*, die men de derde dag eerst afneemen moet: andere werken schielyker, als de brandende, bytende, inetende, etter-makende middelen, welke veel eerder moeten los gemaakt worden: wanneer men ook middelen gebruikt, die het quaad te kennen geven, als de inkt, om een verborgen Pan-scheur te openbaaren, zo moeten die los gedaan worden, als ze haar werking volbracht hebben: lossende *Hippocrates* het Verband van de inkt des anderen daags op, dewyl die in dien tyd genoegzaam in de spleet van 't bekkeneel kan indringen. Derhalven moeten de opgeleide Genees-middelen leggen blyven, tot dat ze haare werking gedaan hebben: want gelyk ze na der hand te vergeefs zouden daar opgeleid worden, zo zouden ze te vroeg en ongemakkelyk daar van weg genomen worden: also haare werking daar door zou verhindert worden: als welke mislag de nieuwelingen dikwils begaan, dat ze de Genees-middelen dagelyks los maken, en veranderen: welke dus lange tyd tot haare werking van doen hebben, moeten 'er langer op leggen blyven, als de toeplakkende en t'zamenheelende middelen, die *Galenus* eerst de vierde dag los maakt, in welke tyd hy ook een gesneden Slag-ader los doet. De Arabier *Albucasis* maakt het Verband van een Water-hoofd niet eerder los, dan de vyfde dag na de Konst-bewerking daar aan gedaan: also men daar omtrent in de tusschen tyd gevaar loopt, dat het Bloed gaande word, dat de werking van 't Genees-mid-

del verhindert, en de Wonde door de ongewoone Lugt
 bezeert worde, als die dikwils ontbloot wordt, voorna-
 mentlyk aan 't hoofd. Maar als men een Verband aan-
 geleid heeft, om iets te werken, by voorbeeld, om recht
 uit te strekken, te rug te dryven, van een te scheiden, of
 t'zamen te voegen; dan moet men dit niet eerder los
 maken, tot dat het zyne werking gedaan heeft. Doch
 het Verband mag dienen of werken, zo moet men niet
 alleen beschouwen, of 't zyne werking gedaan heeft, maar
 ook of 't te verdragen is: want daar zyn veele oorzaken,
 waarom men 't niet lang verdragen kan, als pyn, ont-
 steeking, Jeuken, verzwearing, en uitzyperende voch-
 tigheden: want waar pyn by is, als in de gequetste Ze-
 nuwen, moet men 't Verband twee of drie reizen des
 daags los maken, en op nieuws verbinden. *Hippocrates*
 ontbindt de gequetste Ribben alle dagen, van wegens de
 pynen. Waar ontsteeking by is, als in de gebrooken,
 ontwrigte en gequetste Leden pleegt te geschieden, moet
 men het Verband vry schielyker oplossen, dan waar
 geen ontsteeking by is: want hierdoor word de pyn ver-
 zacht, en men ontgaat het gevaar van de versterving, die
 door een langduurend Verband te vreezen staat. Ook
 moet men het Verband dikwerf oplossen, als 'er jeuke by
 is, op dat de scherpe vochtigheden een uitgang krygen,
 en de mensch van die moeijelykheid bevryd worde, ook
 de Huid voor verzwearing, die ligtelyk daar uit onstaat,
 verhoed worde. Eindelyk moet het Verband schielyker
 los gemaakt worden, als 'er zich veele vochtigheden op-
 doen, dewelke niet toelaten, dat men 't Lid al te lang
 verbonden houdt; want de Etter lang op gehouden zyn-
 de, word quaadaardiger, doet de bezeerde plaats ver-
 rotten, en is inetende. Derhalven raadt *Galenus*, lib.
 9. de *simpl. Medicam. facultate*, van het Lood handelende,
 dat men een Wonde, die veel Etter maakt, dage-
 lyks zou oplossen: deswegen moet ook een Been-breuk,
 daar een Wonde by is, meermaalen los gemaakt wor-
 den, als een Breuk zonder Wonde: hoewel *Hippocrates*
 ook een enkel de Been-breuk, wegens de pyn, Jeuke, en
 ontsteeking dikwerf los maakt, en niet zo lang verbon-
 den houdt, tot dat hy geheel geneezen is: ondertusschen
 word die in den beginne, op de derde, vyfde, en seven-

de dag los gemaakt: maar, na de zevende, kan men tot ieder vyfde dag toe wachten, ten zy dat 'er pyn of ontfteeking by te befpeuren is: na de twintigfte dag, als 'er geen achterdocht van ongemak is, laat men het Verband vafst leggen, tot dat de Breuk geheel geneezen is; maar waar wy vreezen, dat 'er noch eenig ongemak by komen kan, maakt men 't in die tuffehen-tyd los, en verbindt het weder op nieuws. Daar zyn eenige, die laten een Beenbreuk van den beginne tot het einde toe verbonden, en loffen het Verband nooit op, 't welk fomtyds goed gaat; maar het is beter, van wegens het voorzeide gevaar van ongemakken, dat wy *Hippocrates* navolgen, die het fomtyds los maakt, en ziet, of het Lid recht gezet is, en als 't in iets gemift is, het zelve verbeteren, en op nieuws verbinden: want op zulken wyze zal het Verband bekwamer leggen blyven, en vafter houden, daar het anders door te tyd al te flap word.

Doch daar ontftaan uit de voorgemelde verſcheide manieren van verbinden veelerlei namen der Verbanden, en veele verſcheidenheden, welke wy nu zullen verhandelen. De Namen van de Verbanden worden afgeleidt, of van de deelen, waar ze aangeleidt worden, of van de gelykheid der dingen, die ze voorſtellen, of van de werking, die 'er door gemaakt word. Van de deelen komen de Griekſche namen af, *μετωπαιος*, *Metopæum*, een Band, die om het Voorhoofd gerold word, *παραίος*, *Parias*, die om de Wangen gaat, *γενίος*, *Genias*, die om het Kin gaat, *σφρανίος*, *Stephanieum*, die Kroons-gewyze tuſſchen de Top van 't Hoofd, en het Voorhoofd geleidt word, *ὀφθαλμῶς*, *Ophthalmus*, waar de Oogen, *ῥίς*, *Rbis*, waar de Neus, *βέβαν*, waar de Lies mede verbonden wordt: welke namen de Grieken aan de Banden van de deelen, die 'er mede verbonden worden, gegeven hebben. Andere Namen worden afgeleidt van de gelykenis, of van Dieren, als de *Rhombus*, *Semirhombus*, *Accipiter*, *Aries*, *Lepus*, *Testudo*, dat is de Ruiten-band, de Half-ruiten-band, en die de gelykheid hebben van een Havik, Ram, Haas, Slikke; of van de andere dingen, als de *Spica*, wyl deze Band een Koorn-air gelykt, of *Simum*, die ingebogen is, even als de plaats van een vlakke met een Heuvel vereenigt, wel-

welke men *Simum* of schuins afloopende noemt. Diergelyken is de *Ascia*, of Byl-band, van de Ouden zo genoemd, wyl hy een Byl, daar de Timmer-luiden het Hout mede houwen en effen maken, gelykt, en aan 't uiterfte einde wat ingebogen is: maar de omloop van de *Ascia* of Byl-band is niet zo sterk ingebogen, als die van de *Simum* of schuinse Band, maar alleen iets weinigs, en word verscheidentlyk omgehaalt, zo dat 'er ledige plaatzen zonder Band tusschen in blyven, die verscheide Ruiten voorstellen: deze gedaante schynt ook Maansge-wyze, aan de eene kant schuins en hol, en aan de andere verheven rondachtig te zyn. Laastelyk zyn eenige Namen afgeleidt van de werking der Banden, als waarom het eene genoemd word *Coperculum* of een Hoofd-dekzel, een ander *Catapbracta* of een Wapen of Borst-band, en een ander *Vallum* of een Wal-band, dewyl de Banden op diergelyke wyzen omloopen.

Van de verscheidenheden der Banden zyn veele soorten, zynde eenige van eenerlei, andere van verscheide gedaante: van eenerlei gedaante is het *orbiculare*, of ronde Verband, 't welk op eenerlei wyze geduurig in 't rond omloopt. Van verscheide gedaante zyn die geene, welke uit eenigerechte, uit eenige schuinse, en uit eenige dwarfe omloopen bestaan. Een andere soort van verscheidenheden maken de enkelvoudige en t'zamengestelde, Verbanden: de eerste bestaan maar uit een linne Windzel, de andere uit meerdere: van beide soorten heeft men voorbeelden onder de Hoofd-verbanden. Noch een andere soort zyn die geene, welke maar voor zekere plaatzen, of voor meerdere bekwaam zyn: Tot zekere plaatzen zyn bekwaam, als voor 't Hoofd, de ingesneeden Band, het Hoofd-dekzel, het onderscheidende Verband, de Vrouwen-band, *Tbais* genoemd: tot de Borsten, de t'zamengenaaide Band, *fascia assuta*: tot de Manelyke Roede, de opschortende Band. Tot meerdere deelen zyn bekwaam de *Rbombus* of Ruiten-band, *Semi-rbombus* of Half-ruiten-band, en de *Ascia* of Byl-band. Laastelyk is ook een soort van haare verscheidenheden, dat eenige Verbanden maar bestaan uit Banden, andere te gelyk uit Koorden en Banden. Uit Banden alleen bestaan die geene, welke, als voorgezaid is, of dienen of

iets werken, namelyk om de Genees-middelen vast te houden, uit te persen, te rug te dryven, en aan te halen: maar de Koorden dienen, behalven dit gebruik, mede om de Leden uit te strekken. De Verbanden alleen uit Banden bestaande, zyn de *Tbolus* of Schild-band, *Regium* of het Koninglyk Verband, *Scapha* of de Schuit-band aan 't Voorhoofd, *Discrimen* of het onderscheidene Voorhoofds-Verband. Banden en Koorden te gelyk zyn, de *Lepus auritus* of geoorde Haze-band, waar door men het Hoofd om hoog trekt om de Kaak te zetten, de *Pastoralis*, of Herders-verband, om de Voet uit te strekken. Doch deze Namen, en alle de voorgestelde verscheidendheden zullen blyken uit de Verbanden, welke wy in 't kort van ieder deel zullen verklaren.

Dus zullen wy by ieder deel de Verbanden byvoegen, welke *Galenus*, en *Eliodorus Soranus* aangewezen hebben: doch wy zullen maar die geene bybrengen, welke wy, van de beste dienst te zyn, oordeelen: als na dewelke men andere nieuwe kan verzinnen: en zo 'er eenige byzonderheden by ieder deel staan aan te merken, zullen wy die ook bybrengen, zo als ze by ieder deel voorvallen.

Wy beginnen dan van 't Hoofd, het welk men niet in de rondte kan omwinden als wel de leden, waar uit ontstaat, dat, als 't gebrooken wordt noodzakelyk het bekkeneel moet ingesneden worden, om de vochtigheden, op de Harssen-vliezen verzamelt, daar uit te haalen: want men kan die onder de banden niet te rug dryven, dewyl de Hals-wervelen, met het Hoofd vereenigt zynde, geen zulke omrolling van een Windzel, als wel de leden, kunnen verdragen. Derhalven, het mag het Hoofd op de rechter of slinker zyde gequetst zyn, moet men het Windzel over de bezeerde plaats, eerst recht na 't opperhoofd leiden, van daar aan de onderste kaak, en dan weder na de bezeerde plaats toe: het welk men drie of vier reizen doen moet, tot dathet vast genoeg houde: moettende het Windzel boven op 't Hoofd eindigen, want aldaar de bekwaamste plaats is, om vast te houden: zo men 't Windzel in 't midden aanlegt, moet men 't eerst op de bezeerde plaats aanleggen, en de beide Hoofden recht na de tegendeelige plaarzen aanhalen, tot dat men 't vast kan doen eindigen: doch om te rug te dryven kan

kan men alleen in 't voorhoofd een Verband vast aanhalen; want op andere plaatzen kan 't niet dienen om te rug te dryven, maar het word alleen gevoegt om te bedekken, te versterken, en de Geneef-middelen vast te houden; maar wy gaan tot de voorbeelden van de Verbanden over.

De I. *Figuur* is de Hoofd-band met ses Hoofden ingesneeden, tot het Opper-hoofd, en de byleggende deelen het midden van deze windzel Wond, dat geheel is, midden op de top van 't Hoofd geleidt en de middelste Hoofden worden by de Ooren (*a*) om dezelye buiten te houden, ingesneeden, en onder de Kin (*b*) 't zamen gebonden. Dit gedaan zynde, wordt een andere smalle band, (*d*) midden op 't Achterhoofd aangeleidt, beide eindens na 't Voorhoofd aangehaald, en ter zyde van 't Hoofd 't zamen geknoopt: maar van de vier Hoofden, die men heeft laten omlaag hangen, worden de twee achterste (*e*) by de knoopen van de smalle band, en de twee voorste aan 't Achterhoofd, vast t' zamen gebonden. Men kan ze ook zonder knoop, eenige boven, en eenige onder leggende, t'zamen naajen, of met Spelden vast hechten.

De II. *Fig.* is de Voorhoofds-band met vier Hoofden ingesneeden. Met het midden, dat niet ingesneeden is, wordt het Voorhoofd (*a*) mede omgeven, en de voorste hoofden, over de achterste heen geslagen, worden aan 't Achter-hoofd (*b*) t'zamen gebonden: de andere twee Hoofden worden over deze heen getrokken, boven op 't Hoofd (*c*) geknoopt, of men kan die ook noch weder onder de Kin (*d*) halen, en aldaar aan een binden. Dit Verband kan men ook by het Achter-hoofd gebruiken, en de Hoofden ter zyden van 't Hoofd, met een knoop toe binden.

De III. *Fig.* is een Hoofd-verband met acht Hoofden, tot het geheele Hoofd. Het middelste deel is geheel, zo dat 'er het Hoofd mede bedekt word. Van de neêrhangende Hoofden worden de twee middelste, by de Ooren (*a*) ingesneeden, onder de Kin (*b*) t'zamen gebonden; maar van de overige voorste twee, en achterste vier Hoofden, worden de twee achterste (*e*) over de andere heen na het Voorhoofd toe gehaalt, het eene onder het andere einde geleidt, dat ze malkander vast hou-

den, daar na worden de twee voorfte (*d*) na het Achter-hoofd (*e*) toe gehaalt, zo dat ze ook op malkander te leggen komen: van deze worden de eerste vast gebonden en dan worden de overige twe achterfte (*d*) na het voorhoofd (*e*) toe-gehaalt op malkander geleidt, en met Spelden vast gehecht. Deze manier van te hechten, belet, dat het Hoofd door de knoopen geen moeijelykheid, die dezelve anders wel veroorzaken, toe-gebragt worde.

De IV. *Fig.* is de Kreeften-band, of Hoofd-dekzel, met acht Hoofden. Het middelste deel moet het gantsche Hoofd bedekken, zo dat vier Hoofden by het Voorhoofd A., en even zo veel by het Achter-hoofd B. neêrhangen: van de eerste worden de uiterste A. na het Achter-hoofd toegehaalt, met malkander verbonden: van de laatste worden insgelyks de laatste om het Voorhoofd gehaalt, ter zyden vast gebonden: en zo worden ook de overige van het Voorhoofd afhangende A. na het Achter-hoofd B, en die van het Achter-hoofd afhangende, na het Voorhoofd aangehaaldt.

De V. *Fig.* is een Hoofd-dekzel, bestaande uit een Band van drie Hoofden (*σκοτάστρα*, *Scotastra*, genoemd), en een tweede, die de eerste vast houdt (*κατόχος* *Catochus*, genoemd), en een derde Band, die belet dat het gantsche Verband niet verschoven word, (*καθολικός* *Catholicus*, genoemd). Dit Verband dient, om het gantsche Hoofd te omwinden, en word *παρακεπέστρα* *Parafestrapstra*, genoemd; zynde de *κατόχος* of *Catochus* een lange Band (*c*), die rond om het gezicht en het Hoofd gehaalt word, dat hy het Hoofd-dekzel vast houde, maar de *καθολικός* of *Catholicus* een lange Band, die gebruikt word, om het geheele Verband vast te houden: 't welk aldus gemaakt word. Men gebruikt een linne Band X, zo breed, dat hy het gantsche Hoofd bedekt, en iets langer, als het dit dubbeld genomen, zou kunnen bedekken, wiens eene Hoofd van 't Achter-hoofd, en 't andere van 't Voorhoofd afhangt: dan word de finalle Band (*b. c. d*), onder de Kin in 't midden aangeleidt, en aan beide zyden over de Wangen om hoog gehaalt tusschen het Voor-hoofd en de Top van 't Hoofd, van daar word hy weder onder de Kin naar beneden gehaalt: daar na word het midden van een ander finall Band X aan 't

Voor-

Voor-hoofd geleidt, en deszelfs Hoofden in de rondte na 't Voor-hoofd toe gehaalt, en aldaar met malkander, en met de Hoofden van de andere finalle Band verbonden: maar het einde, welk van 't Voor-hoofd afhing, word naar de lengte, tot omtrent de Weinbraauwen, gaande, in twee deelen gefpleeten, dewelke in 't Voor-hoofd, het eene over het andere geleidt, gelyk de letter O. rondom tot het Achter-hoofd toe gehaalt, en aldaar met malkander verbonden. Maar men kan het ook met een lang Band alleen, zo wel het Hoofd-dekzel vast houden, als ook beletten, dat het gantsche Verband niet verschoven word, namelyk als men tusschen het Voor-hoofd en de Top van 't Hoofd begint, met de Hoofden over de Wangen heen onder de Kin voortgaande, en ze aldaar, het eene over het ander heen slaande, na de gedaante van de letter O. onder beide Ooren door na het Achter-hoofd toe-haalt, van daar men ze weder gelyk dezelve letter O. over malkander heen geslagen na het Voor-hoofd toe-haalt, en ter zyden met een knoop verbindt.

De V. Fig. is een *Rhombus*, of Ruiten-band, de eene enkelvoudig, en de ander van *Hippocrates*, waar van wy nu spreken. Dit Verband is zeer bekwaam, (*na de meening van eenige*) tot de gapende naden van 't Hoofd, of (*na 't gevoelen van andere*) tot de vereeniging der deelen van een gapende Wonde, en om de vochtigheden uit te persen, dewyl het de Wonde zeer t'zamen drukt: doch het moet op de volgende manier omgeleidt worden. De Band beginnende ter zyden van 't Hoofd, word schuins aangehaalt tot de Top van 't Hoofd (*c*) en de andere slag van 't Hoofd (*b*), daarna om beide Wangen getrokken, en het tegen overige deel van het schuinse over malkander geslagen, moet na de gedaante van de letter X. na het Achter-hoofd toe-gehaalt, daar na het schuinse deel na de andere Wangen (*b. c. d*), en weder schuins naar boven gebracht worden, op dat het twee maal de letter X voorstelle. Wat dan in 't midden is, krygt de gedaante van een *Rhombus* of Ruite: daar na word de Band aan 't Achter-hoofd gebracht, en in 't rond om het Voor-hoofd (*o*) gehaalt, doch zodanig omgewonden, dat hy al het geene, wat ontbloot is, mag insluiten.

De VI. *Figuur* is een *Semi-rhombus* af Half-ruitverband, of ook *Lepus sine auribus*, dat is, een ongeoord Haze-verband genoemd. Dit Verband heeft met het geene, 't welk men *Tbolus* of de Schild-band noemt, eenerlei kracht. De manier van het aan te leggen is de volgende: men legt het Hoofd van het Windzelaan 't Achterhoofd, en haalt het onder de Oor-*lel* schuins tusschen de top van 't Hoofd en het Voorhoofd (*a. b.*) heen na het Achterhoofd toe, alsdan haalt men 't tusschen de top van 't Hoofd en het Voorhoofd, tegen over het eerste deel, en van daar onder de Oor-*lel* heen, na het Achterhoofd toe, en dan windt men 't om het Voorhoofd, zo dat de Middel-plaats een *Semi-rhombus* of halve ruite (*cde*) verbeeld, wordende het uiterste van 't Windzel, niet alleen in dit, maar ook in andere Hoofd-verbanden, met spelden ter zyden vast gehecht. Men kan ook, des nood zynde, het Windzel niet van onder naar boven om te halen beginnen, maar in tegendeel niet van boven na onderen.

De VII. *Figuur* is een Verband boven op 't Hoofd, of *Scapho*, het Schuit-verband, of *Tbolus*, de spitze Hoofd-band, of *Dioclis*, of *Glaucium* genoemd. Het is zeer dienstig, als het Opperhoofd, en wat tusschen het zelve en het Voorhoofd gelegen is, moet verbonden worden, en wordt op deze wyze aangelcid: Men begint van 't Achterhoofd, haalende het Windzel recht over de top van 't Hoofd (*a*) na het Voorhoofd toe, alwaar men 't met de voorste Vinger van de linker hand vast houdt, en langs deze eerste streek heen en weder na het Achterhoofd (*b*) toeleidt: Van daar gaat men ten derden langs de eerste streek, weder na het Voorhoofd (*c*) toe, alwaar men 't over den omslag (*e*), die men met de vinger houdt, rondom het Voorhoofd (*dd*) windt.

De VIII. *Figuur* is een Muil-band, (*Capistrum*) dat half aan een zyde aangeleidt wordt, deze is zeer dienstig om de Kaak verwond of uitgespat zynde, of een vertrokken Mond of een andere ziekte van de wangen, aan de eene zyde te verbinden. Men moet het Windzel van 't Achterhoofd A beginnende, schuins over de Top van 't Hoofd, tusschen dezelve en het Voorhoofd, over de slag van 't Hoofd, na de Wange (*b*) toe-halen, van daar onder de Kin, en de Oor-*lel* van de andere zyde

na het Achter-hoofd, en dan weder onder de Oor-lellen en de Kin om hoog gaan (*c. d.*), en op deze wyze, zo dikwils als 't nodig is, omwinden: Op zulken wyze wordt de Band omgewonden, als men van boven naar beneden wil verbinden. Maar wanneer men van onderen naar boven wil verbinden, dan begint men met het Windzel van 't Achter-hoofd, en gaat terstond onder de Oor-lel en de Kin voort, over de Wangen heen, en schuins tusschen de Top van 't Hoofd en het Voor-hoofd, na het Achter-hoofd toe, van daar weder onder de Kin, en windt het eindelyk om het Voor-hoofd (*e. f.*).

De IX. *Figuur* is een Muil-band, om beide de zyden te verbinden: Dienende, als de Kaak aan beide zyden uitgespat, of een ander quaad van de geene, waar wy in 't enkele Muil-band van gezeid hebben, te verbinden is. Het Windzel aan 't Achter-hoofd aangeleidt (*a. b. c.*) wordt schuins over de top van 't Hoofd, tusschen 't zelve en het Voor-hoofd, na de Wangen toe-gehaalt, en onder de Kin heen, aan de andere Kaak en Wange gebracht, van daar word het tusschen het Voor-hoofd en de Kruin, over de eerste Band heen, in de gedaante van de letter X na het Achterhoofd (*d. e.*) angehaalt, en onder de Ooren en de Kin door, weder na het Achter-hoofd gebracht zynde, laatstelyk om het Voor-hoofd H. I. gewonden.

De X. *Figuur* is dezelfde Muil-band van onder naar boven toeaangeleidt. Men begint van 't Achterhoofd, en haalt het Windzel onder de Oor-lel en de Kin (*a.*) aan de Wangen, van daar schuins over de top van 't Hoofd, na het Achter-hoofd (*b. c.*) toe, en van daar word het onder de Oor-lel van de andere zyde, en onder de Kin door, na de Wangen (*d.*) toe gebracht, voorts schuins tusschen het Voor-hoofd en de Kruyn (*e.*) na het Achter-hoofd toe getrokken, en eindelyk om het Voor-hoofd (*f. g.*) gewonden.

De XI. *Figuur* is het enkeld Oog-verband (*Oculus simplex* genoemd), of een dunne Band voor de Oogen. Men haalt het Windzel van 't Achterhoofd begonnen over de top van 't Hoofd (*a.*), tusschen hem en het Voorhoofd over de wynbrauwen (*b.*) heen, op het Oog, zo dat het 't zelve bedekke, en van daar onder de Oor-lel na het Achter-hoofd (*e.*) toe, laatstelyk rondom het Voorhoofd E gewonden.

De

De XII. *Figuur* is het dubbeld Oog-verband (*Oculus duplex*) van boven naar beneden aangelcidt. Men begint by het Achter-hoofd, en haalt het Windzel over de top van het Hoofd tusschen hem en het Voor-hoofd, en tusschen de wynbrauwen, op het Oog (*b.c.*); en dan onder de Oor-lcl van de andere zyde heen, op het ander Oog tusschen de wynbrauwen, over het Opper-hoofd tusschen de Kruin en het Voor-hoofd (*d.e.*) heen na het Achter-hoofd toe, en eindelyk om het Voor-hoofd (*f.g.*). Men kan ook, des nood zynde, met het begin (*a*) veranderen, en het Windzel van onderen naar boven onwinden.

De XIII. *Fig.* is de Slinger-band tot de Neus, uit vier Hoofden bestaande. Men snydt het linnen in vier Hoofden, zo dat het midden (*b. a. d.*), waar de Neus mede verbonden wordt, geheel blyve. Van de Hoofden laat men de bovenste (*b. b.*) om laag hangen, maar de twee onderste (*c. c.*) haalt men over de Wangen, by de Oog-hoeken (*d. d.*), naast de slapen van 't Hoofd heen, tusschen het Voor-hoofd en de Top van 't Hoofd, in de gedaante van de letter X over malkander geslagen, en laat ze aldaar van de Knecht vast houden; de twee andere Hoofden brengt men dan onder de Oor-lellen door, na het Achter-hoofd toe, en aldaar de gedaante van de letters ZIZ gemaakt hebbende, windt men ze om het Voor-hoofd, (*d. e. e.*), en verbindt ze ter zyden met malkander, latende die geene, welke de Knecht gehouden heeft, by 't Achter-hoofd neder hangen.

De XIV. *Fig.* is een gespleten Neus-band. Het Windzel moet zo breed zyn, dat het de Neus bevat, en zo lang, dat het dubbeld genomen van de Neus-gaten, (*a. b. g. g.*) tot het Achter-hoofd toe strekke. Dit Windzel by het Achter-hoofd begonnen, word recht over de Kruin, en tusschen die en het Voor-hoofd tot midden op de Neus (*a*) aangehaalt, en het overige (*b*) laat men voor 't aangezicht neêrhangen, snydende het zelve in twee deelen, tot op de bovenste Lippe toe: dit gedaan zynde, legt men een ander Band, in 't midden (*z. e. z.*) by de Top van de Neus beginnende, over dezelve, die van beide zyden voor 't aangezicht ingespleeten neêrhangt, heen, en haalt die onder de Oor-lellen door, na het Achter-hoofd, over de eerst aangeleide

leide Band (*a*) heen, zo dat hy aldaar de gedaante van de letter X verbeeldt, en geeft ze de Knecht om vast te houden: daarna slaat men de gespleetene Hoofden (*e. e. e*), die voor het aangezicht hangen, van beide zyden over de Neus heen, tusschen de Wyn-braauwen om hoog, zo dat ze aldaar de gedaante van de letter X maken, en brengt die voorts schuins over het Opperhoofd na het Achter-hoofd toe, alwaar men ze met het eerste Hoofd vereenigt: over deze haalt men dan de Hoofden, die van de Knecht gehouden worden, heen, en windt de zelve om het Voor-hoofd, zo dat men ze ter zyden met een knoop, of met Spelden vast kan maken.

De XV. *Fig.* is een gespleten Oor-verband met vier Hoofden. Het midden van 't Windzel (*a*) word op 't Oor aangeleidt. Van de Hoofden haalt men de bovenste over het Oor strekkende na dat ze de gedaante van de letter X gemaakt hebben, het eene over het Voor-hoofd, en het andere over de Top van 't Hoofd heen, na het Achter-hoofd (*b*) toe: alsdan haalt men het Hoofd, dat over het Voor-hoofd gebracht is, na de plaats toe, daar de letter X gemaakt was, en dat over de Top van 't Hoofd gebracht is, na het Voor-hoofd (*c*) toe, en bindt ze ter zyden van 't Hoofd 't zamen: maar de onderste Hoofden worden kruis-wyze over malkander geslagen, het eene na achteren toe, en het andere onder de Kin door na het Achter-hoofd (*b. c.*) toe gehaalt, en aldaar aan malkander geknoopt.

De XVI. *Fig.* is een Oor-verband van een opgerold Windzel. Het Windzel achter het bezerde Oor in het Achter-hoofd beginnende, wordt over het Oor geleid, zo dat het 't zelve bedekke: van daar wordt het tusschen het Voor-hoofd en de Top van 't Hoofd, niet verre van 't Voor-hoofd, aangehaalt, en by het andere Oor (*d*) heen, onder de Kin door, weder na het bezerde Oor toe, en dan tusschen de Top van 't Hoofd en het Voor-hoofd tot het achterste deel van 't gezonde Oor, en onder de Kin en de Oor-lel door, na het Achter-hoofd toe getrokken, van daar om het Voor-hoofd gewonden, en weder na het Achter-hoofd toe gehaalt, alwaar zy dan vast gebonden of gespelt moet worden.

De XVII. *Fig.* is een gespleeten Band tot de zyden
van

van de Ooren met zes Hoofden. Het midden (*a*) wordt op de bezeerde plaats aangeleidt; maar van de Hoofden, daar van eenige by de Nek afhangen, en de andere boven op het Hoofd geleidt worden, bindt men die geene die voor tusschen het Voor-hoofd en de Top van 't Hoofd (*b*) leggen, door een knoop t'zamen: de middelste (*c*) boven op 't Hoofd, worden ook met malkander, en met de eerste verbonden: en de achterste (*d*) aan 't Achter-hoofd gehaalt, zo dat ze de letter X uitmaken, worden om het Voor-hoofd gewonden, zo dat ze ter zyden aan 't Hoofd een einde nemen.

De XVIII. *Fig.* is de Slinger-band tot de Onder-lip, in vier Hoofden verdeelt. Het midden, dat geheel is, word op de Onder-lip (*a*) aangeleidt. De bovenste Hoofden haalt men aan de Kin (*b*) aan, en van daar na het Achter-hoofd, alwaar ze de gedaante van de letter X makende, over malkander heen geslagen, na het Opperhoofd toe gebracht en tusschen het zelve en het Voorhoofd aan de Knecht, om ze vast te houden, gegeven worden: maar de andere twee Hoofden worden onder de Oor-lellen heen, na het Achter-hoofd toe gehaalt, en aldaar in de gedaante van de letter X tot het Voorhoofd (*c*) gebracht, alwaar ze met die geene, welke de Knecht vast hield, t'zamen gebonden worden.

De XIX. *Figuur.* is dezelfde Slinger-band tot de Bovenlip. Het midden bedekt de Bovenlip (*c*), de onderste Hoofden haalt men by de Oog-hoeken naast de slagen van 't Hoofd (*b*) om hoog tusschen het Voorhoofd en de top van 't Hoofd, zo dat ze aldaar de letter X maken, en van daar worden ze naar het Achter-hoofd toe gebracht: de overige twee Hoofden haalt men onder de Oor-lellen heen, aan het Achter-hoofd, van daar men ze over 't Kruis geslagen, om het Voorhoofd windt, en met malkander t'zamen knoopt.

De XX. *Figuur* is een Kin-band. Het Windzel wordt aan beide Hoofden gespleeten, zo dat het midden (*a*), 't welk de Kin bevat, geheel blyft: de onderste Hoofden (*b.c.*) worden recht over de Wangen heen, tusschen het Voorhoofd en de top van 't Hoofd aangehaalt; maar de bovenste (*d.e.*) worden dwars over de Kin na het Achterhoofd toe gebracht, en met een knoop t'zamen gebonden:

den: Dit Verband dient, als men de Kin te verbinden heeft.

Aan het opperste van den Arm kan men geen Band om het Lid leggen, derhalven leidt men het Windzel in de rondte na de tegen over staande Okzel toe.

De XXI. *Figuur* is de *Spica van Glaucius*, of het Koorn-air's Verband. Het heeft zyn naam verkreegen van een Koorn-air, die het na zyn omtrek gelykt, voornamentlyk dienende, als het Sleutel-been gebrooken, en de schouder uitgespat is, en wordt aangeleidt als volgt: Men legt een bal van zachte wolle onder de okzel van de zyde, die men wil verbinden, tot dat de holte uitgevult is: daarna wordt een opgerold Windzel, zo lang en breed als de gedaante van het lid vereischt, van de andere Okzel (*a*) beginnende schuins over de rugge heen, waar het Sleutel-been met het breede Schouderblad (*b. c.*) vereenigt is, aangehaalt, van daar wordt het onder de Okzel van de ontleede Schouder door, weder na de plaats, daar het Sleutel-been met het breede Schouderblad vereenigt is, toegebracht, zo dat het daar de gedaante van de letter X verbeeldt: vorders wordt het schuins over de borstheen, tot de Okzel van de gezonde zyde (*d. e.*) toe gehaalt, van daar over de rugge schuins na het Sleutel-been toe, zo dat het over de eerste omroling (*f. g.*) eenigzins heen gaat, en van daar wordt het onder de okzel door, weder na dit Sleutel-been toegebracht, zo dat het voor de tweede maal de gedaante van de letter X uitmaakt: eindelyk wordt het weder tot de Okzel van de gezonde zyde (*b. i. k.*) toe gebracht, en op de voorschreeven wyze omgewonden.

De XXII. *Figuur* is een spitzig of hoekig verband (*Cuspis* of *Hamus* genoemd). Daar worden twee Banden van behoorlyke lengte en maar twee vingers breed, midden op het bovenste van beide de Schouders geleid, en alsdan zo wel op de rugge, als op de borst en navel, over malkander gehaalt, dat ze de gedaante van de letter X verbeelden, laatstelyk met een naald of met Spelden t'zamen gehaalt: op dezelfde wyze wordt het Korf-verband (*Geranis*), in gedaante van een mandje, omgewonden.

De XXIII. *Figuur* is 't Voermaus-verband (*Auriga*
ge.

genoemt) dit dient om de zyden te verbinden, en wordt op de volgende maniere aangeleidt. Met het midden van 't Windzel omvat men de hals, halende de Hoofden schuins over de Borst (*a.a.b.*) heen, aldaar over malkander geslagen zynde brengt men ze onder de Okzelen (*c*) door, na de Rug toe, en slaat ze aldaar weder over malkander, zo voortgaande, tot dat de geheele Borst omwonden is, dan van achteren, dan van vooren de Hoofden over malkander slaande, en bindt eindelyk de eindens t'zamen: van dit verband bedienen zich de Voer-Luiden, om hunne zyden vast te binden.

De XXIV. *Figuur* is een t'zamengenaait Verbande Vrouwen-Borsten (*Fascia affuta ad mammam* genoemd). Men neemt een Zwachtel, lang na proportie van de Patient, en vouwt die dubbeld t'zamen, alsdan begint men van 't midden, waar ze dubbeld t'zamen gevouwt is, schuins naar beneden toe t'zamen te naaien, en snydt dan al het gene, wat boven de naad is, uit, zo dat het een holte krygt gelyk een hoed, die de borst, en wat er opgeleidt is, kan omvatten. Beide de Hoofden van deze Zwachtel worden in twee deelen gespleeten en aan de zyden van de holte, tegens over de naad, naait men een Windzel omtrent twee Vingers breed, zo dat het eene Hoofd wat langer, en het andere korter zy, welk Windzel de Gordel genoemd word. De manier om ze om te binden is de volgende: De holte word over de Borst geleidt, dat ze dezelve omsluit, maar het lange Hoofd van de Gordel haalt men om de Hals over de Rugge tot aan de gezonde Borst, en knoopt het met het korte Hoofd t'zamen: van de gespleetene Hoofden haalt men de eerste naar boven tot de Nek toe, zo dat het slinker na de rechter, en het rechter na de slinker zyde voortgaat, en laat ze daar hangen, tot dat men ze met de twee andere Hoofden van onderen op de Rugge t'zamen bindt.

DE ACHT-EN-TWINTIGSTE PLAAT

*Vertoonende een veiliger manier om
de Ader te steeken, en het Neus-
bloeden te stuiten.*

Hier wordt voorgesteld een veiliger en zekerder manier om de Ader op den Arm te steeken, dewelke wegens de Toppen van de uiterste drie Vingers, op de terzydsche Spier als op een grond steunende, niet ligt zal missen, doordien de eerste twee Vingers daar door vry van al 't beven zyn, en na de wille van den Meester tot alle beweging bestiert kunnen worden, welke werking zy anders, als alle de Vingers op de platte Arm steunen, naauwelyks zonder beven kunnen uitvoeren.

1. Vertoont de Zieke.

2. De Heel-meester.

A A. den Arm, waar op men laten wil.

B. Vertoont de Band.

I. Is de Ader, die men steeken zal.

D. Betekent de Hand van den Meester.

E. Het Lancet of Laat-vlym.

F. F. Zyn de middelste Vingers, ter zyden op de Spier steunende waar door men het Lancet veiliger bestieren kan.

Wat men voor opmerkingen by het Aderlaten te gebruiken heeft, zullen wy kortelyk verhandelen: want wie een uitvoerig bericht daar van begeert, kan 'er het *Promptuarium* van *Valerius Martinius*, de *Venetiaan*, van nalcezen.

En Aderlating is, waar door de menschelyke naarstigheit de krachten der nature te boven gaat. Op geen andere wyze wordt het leven, al in de Haven van de dood zynde, weder herstelt. Men zou geloven, dat daar de Genees-God *Aesculapius* zelfs zyn hand aanleide. Daar is geen deel aan ons Lichaam, noch eenig quaad, of tegenwoordig, of aanstaande, die ze niet te hulp of te vooren zou komen. Want zy verligt het geheele Lichaam, en neemt het quaad weg. Alzo door de gestookten Ader

II. Deel.

E e e

her

het Bloed uit spat, en vervolgens uit alle delen gelokt wordt. De uiterlyke toedrukking kan deze Bloed-vloed alleen matigen: anders zoude 'er de purperverwige Ziele, zo als ze de Poët noemt, zelfs uitvloejen. En echter is de hulp, uit de Ader-steek verwacht, geenzins vreesachtig. Laat daar alle vreesachtige verbeelding van gevaar verre van zyn; doch zyt 'er ook niet al te vermetel by. Geen van beide is voor de Genees-konstige kloekmoedigheid beta-melyk. Men moet nooit van de heilzame weg afwyken, al kwam 'er ook eenige verbeelding van een ydele vreeze te vooren. Daar worden wel Geesten uitgestort, maar zy zyn ligt weder te herstellen. De Flauwtens komen ook niet van het gebrek dezer Geesten van daan; Maar dewyl de Aderen, al te veel ledig gemaakt wordende, aan 't Hert geen Bloed genoeg toebrengen; zo valt de rechte holligheid van 't Hert t'zamen. Dus kan de linker holligheid, door het minder invloeiende Bloed, niet genoegzaam uitgebreid, zich niet genoeg t'zamen-trekken. Daar uit ontstaat dan eenige merkelyke verandering in de zinnen, om dat het Bloed niet op alle plaatsen even gelyk uitgeperst wordt. Dus worden de zinnen eenigzins bedwelmt, en gestuit, 't welk de onkundige verwart. Maar ook dit kan door eene matiging verhoedt worden. Want de Bloed-storting kan door het toesluiten van de Ader, na welgevallen gestuit worden: en hier in gaat de Ader-lating allezins de Buik-zuivering te boven. Derhalven konnen de onderzoekingen van alle deze omstandigheden, wel overwogen zynde, allen achterdocht van dit hulp-middel ontnemen. Ja het is zo veel te voortreffelyker, als gewichtiger dat zyne dienste zyn. De welvaart zelfs schynt dikwils zonder alle hoop te weezen. Derhalven heeft men met de heerschappy des doods te stryden, even of *Hercules* tegen *Tenarus* stree-de. Doch men moet niets onbedachtelyk ondernemen; niets vermetelyk: Maar alles is wel te over-leggen.

Of dan de Ader te stecken is? Demenigte van 't Bloed vermindert eene Ader-lating: een enkelvoudig middel alleen, om veele quaalen te hulp te komen dienstig, is bekwaam de vol-bloedigheid weg te nemen. Volgens deze overvloedigheid te ontnemen, neemt het veele groote en kleine ziekten weg. Maar waar geen over-vloed

vloed van 't Bloed is, daar is deze hulp onnodig. Want wat dient de oorzaken van een quaad te zoeken, waar ze niet en zyn? Het is van geen nut, om slyd te beginnen, waar 't niet nodig is. In wat voor een ziekte het Bloed dezelve voedt of vermeerderdt, daar in moet men 't aftappen. Als men een verkoeling begeert, dan kan de Ader-lating de hitte van 't Bloed maatigen. Dezelve matigt de al te sterke beweging der Vochtheden, door de Hert-slag voortgedreeven. Want als het overvloedige Bloed ontnomen wordt, dan dryft het Hert niet meer zo sterk na de deelen toe. Alsdan word de zachte slag van 't Hert, die hem van te vooren eigen was, in 't gansche Lichaam wederom herstelt. Men neemt ook het Hert en de Vaten deszelfs onordentelyke beweging niet weg, dan door de weg-neming van 't overvloedig Bloed. Beschouwt de kokende Ketel in de keuken; het zieden en overloopen vermindert de Kok, als hy 'er een gedeelte Waters uit-schept. De Ader-lating neemt ook voornamentlyk de verrotting van 't Bloed weg, of schoon dit quaad ook door het vasten, kan ontnomen worden: vernits het onnutte door de hitte van 't Hert uit de zweet-gaten voortgedreeven wordt, zo is dikwils de rust dienstig, en beter het Lichaam niet te bewegen, noch stoelgang te maken. Maar de Ader-lating is in alle Koortzen dienstig. Deze verkoelt het Bloed in het Hert ontstooken; zy vermindert de beweging; zy doet de dampen te beter uitwaassenen; ook worden de inwendige deelen daar door verzacht en verkoelt. De Bloed-storringen zelfs worden daar door gesluit. De quaade Sappen worden 'er door vermindert, op dat de overige te ligter door de Genees-middelen kunnen verbeert worden. Men vermindert ze beter by gedeeltens, dan al te veel met een reize, 't en zy dat 'er groote hitte by is. De verzweringen, eer dat ze door de Huid uitspruiten, mogen eene Ader-lating toelaten. Want daar door wordt geene te rug-haling van 't Bloed uit den omtrek na het middelpunt veroorzaakt, zo min als eene uitdryving van 't middelpunt tot den omtrek der Leden. Ook word daar door de heilzame beweging der natuur in de uitdryving niet verkeert: wordende echter de gifting van de vochtigheden gematigt. In de Pest, en andere

besmettelijke ziekten is 't wat anders gelegen. Dat de Aderlating daarin schadelijk zy, bewyzen de ondervindingen van zo veele Schryvers, dat men daar niet kan tegen spreken. Daar is de dood 't naasten by, als 'er niet eenige hulp door de Tegengiften, en de Krachten der Natuur, gedaan wordt. Ook kan het Pestilentialische vergift, in 't Bloed schuilende, door het Ader-gat niet uitloopen; maar het moet door de Zweet-gaten, waar door het ingedrongen is, uitwaassenen. Derhalven moet men dit middel vermyden, want de Genees-heer anders zyne eer in schande zou veranderen; of de zieke in plaats van de gezondheid het verderf toebrengen. Maar wanneer de fynheid van zulk vergift dit quaad niet veroorzaakt, dan kan men veilig de Ader steeken: namelyk, wanneer men achterdocht heeft, dat het Bloed buiten de Palen van zyne beweging getreden is.

Wie men zal Ader-laten, daar op moet men zien. De gematigheid, de gedaante van 't Lichaam, de Ouderdom, en andere dingen, kunnen de noodzakelykheid van eene Lating niet beletten. Dezelve bepalen alleen de menigte van 't Bloed af te tappen. Een iegelyk heeft zyne sterkte, een ieder zyne krachten. De Ouderdom kan door geen zeker getal van jaren bepaald worden, somtyds vereischen de vochtige en zachte Lichamen der kinderen de Ader-steek zo wel, als de Ouden, en uit dezer haare hardheid kan men niet in 't algemeen besluiten, men moet ieder natuur en geschapenheid overweegen, want wat by de eene de sterkte aanwyft, dat wyft by een ander de zwakheid aan; wat by deze zwak schynt, dat is by veelen een groote sterkte. De Zwangerschap zo wel als de Kinder-baring is niet hooger als de noodzakelykheid te achten. De Zwangere Vrouwen vreezen meerendeels te vergeefs eene Miskraam van een Lating: zelden heeft de Vrucht daar door een gebrek van het voedsel te verwachten. Daar zyn Vrouwen, welke een Miskraam hebben, als ze niet gelaten worden. In de brandende Koortzen is de noodzakelykheid zo groot, dat men de Zwangere Vrouwe, ook met gevaar van de Vrucht moet Ader-laten. Doch echter moet men de gelegentheid, om niet gelasterd te worden, vermyden; en in de laatste Maanden voorzichtig te werk gaan. Wat zou ons be-

letten, dat men een Kraam-vrouw, die in een heete Koorts door de achterblyvende Bloed-vloed na de Baring vervalt, niet op de voet zouden Bloed-laten? Ja wanneer de quaal boven het Hert bestaat, ook lang na de Baring, op den Arm? Maar dit over en weer uit de Schryvers. Wy gaan nu voort tot de menigte van 't Bloed te laten.

Om deze te befliffen, moet men de grootheid der ziekte met de krachten over een brengen. Men moet overweegen wat de krachten tegenwoordig kunnen toelaten, en wat ze in 't toekomende moeten uitwerken. Die zwak zyn van een bezwaarte door de menigte der vochtigheden, vereifchen dit Hulp-middel; maar die zwak zyn door eene ontlasting, keeren het af. Somtyds vermindert cenige zwakheid der krachten, de beweging der zieke. In de wanhoopige moet het volgens *Celsus* op de proef aan-komen. Doch nooit tot op de flauwtens. De straffe regelen der ouden zyn te matigen. Deze bepaling is zeer misselyk; Somtyds vallen eenige na een of andere once Bloed gestort te zyn van hen zelyen: menig een, zo dra hy maar het Lancet ziet. Eenige zyn kloekmoedig, schoon men wat veel laat weg loopen. Het zekerste is, dat men met gedeeltens en geduld te werk gaat, dan op een reis met gevaar. Hier omtrent heeft men ook niet op de drift, noch op de verandering der koleur van 't Bloed te zien. Wat in een andere verrotte stoffe schuilt, komt niet terstond met het Bloed te voorschyn, of het verschynt onder de gedaante van 't Bloed. Zo bedekken de Slangen ook haar vergift, door hunne fraaje koleuren op de Rugge. Dus dient het niet de koleuren te beschouwen; Wat de krachten toelaten is het eenigste, wat wy begeeren. Deze moet men voornamentlyk uit de Pols beoordeelen; Door de toestemming of ver-eisch van deze moet men veel of minder Bloed aftappen. Ook moet men de omstandigheden, by de goede krachten zich opdoende, onderzoeken. Het betaamt ons nooit, op een onzekere grond te steunen, noch zich te vertzaagt van geest te laten vinden. Wanneer de natuur met langduurige ziekten te slyden heeft, moet men minder Bloed en krachten weg-nemen, op dat zy 't langer kan duuren; Maar in de scherpe en korte ziekten,

als 't de krachten toelaten, moet men meerder aftappen. Want een zwaare en groote ziekte is meer te vreezen, als een klein verlies van krachten. Altyd en op alle wyze gaat de noodzaaklykheid te vooren, volgens deze moet men het Bloed-laten matigen en de menigte afneeten. Daar kan geen zeker Wet van voorgeschreeven worden; Want daar staat niets op zo sterke voeten, dat het niet in de werking zelfs kon om verre geworpen, en omgekeert worden. De deugd van een Genees-meester zelfs legt aan de wilkeur van 't geluk onder. Twaalf tot ses-tien oncen Bloeds te laten, schynt wel de grootste menigte te zyn acht tot tien oncen, de middelmatigste: vier of vyf de minste. Maar de mate van de oncen kan ook missen: en men kan niet altyd na haare vermindering of vermeerdering rekenen. Laastelyk gaf iemand den raad, dat men zou de helft van 't gantsche Bloed aftappen; en dat binnen seven of veertien dagen in de geduurige Koortzen. Maar dit behaagt ons niet. Wy laten deze *Aesculapius* aan de Franschen en Italianen over. De Duitschers, die hy Veel-vreeters noemt, en de Engelschen, Vleesch-vreeters by hem genaamt, zouden daar door in 't Graff raken, en *Parcas* zelve zouden ze zachter behandelen. Men moet altyd met mate te werk gaan. Doch na onze gemeene maniere van Ader-laten zal men niet ligt te veel doen. Behalven dat het een jammer is, dat onze gemeene Genees-meesters meer wegens haar belang, als wegens de Lyders, dezelve daar van afraden. Maar door zulk een onbedachtzame vreeze, zouden de Genees-konstige regelen, haast omgekeert worden: doch echter zal ik daar mede niet toestemmen aan die het al te veel aanraden: hoewel men deze wreedheid voor een goedhertigheid kan uitleggen.

Wanneer men de Ader moet steeken, zullen wy nu kortelyk onderzoeken. Dit hangt af van de dringende noodzakelykheid, en de krachten wyzen de gelegenheid aan, om Bloed te laten. Het begin en de aanwas der Ziektens, die in de Overvloed van Bloed en Ontsteltheid der Vochtigheden in de Vaten bestaan, vereischen de Aderlating. Als men 't niet doen en kan, dan staat de zwakheid van krachten daar tegen, of de oorzaken zyn noch niet krachtig genoeg. De natuur is alsdan door den strydt
noch

noch niet afgemat, en tracht meer te werken, als in vast te blyven. Als men dan een gedeelte ontlast, dryft ze ligter uit, en vermindert de Ziekte. Daarentegen is de staat van de Ziekte tegen dit middel. Want alsdan wil de natuur gaarne rusten en kan niet: ook woedt de Ziekte al te veel. Doch in de oordeels-dagen, als het hert opryft, en de verdunde vochtigheden tot de afscheidende deelen toedryft, is 't een ander zaak. Wanneer alsdan de vochtigheden te veel zyn, dat ze de goede uitwerking beletten, moet men ze wat verminderen: voornamentlyk als het Oordeel door een Bloed-storting verwacht wordt. De Aankomsten van de Koortzen willen mede geene Ader-lating toestaan. Men moet verhoeden, dat ze niet te vroeg aankomen: en dat men de Ziekte niet van krachten verzwakt. Maar de heete Koortzen, die door haar overval zwaarder toevallen drygen, zyn 'er van uitgenomen. In de aankomst van dezelve kan men dikwils met goede voorspoed een Ader steeken. Ja als de lating in de eerste dagen is verzuimt, kan men ze in de navolgende noch toelaten. Het gevaar, 't welk uit een woedende overvloedigheid te vreezen is. word door een tydige lating voorgekomen. Dus moet men ook in een alreeds sterk aangegroeide Ziekte niet te vreesachtig zyn. 't is altyd genoeg, als men de krachten, de volheid van de Vaten, en het nakend gevaar beschouwt, ofte men wil een Ziekte tegenwoordig geneezen, ofte men tracht een toekomende voor te komen: in de eerste is 't altyd dienstig, in dit geval of in het Voorjaar, of, als 't nodig is, in het Najaar. Degematigtheid der lugt in 't Voorjaar vereischt eene ontlasting der vochtigheden; die in 't Najaar komt haar na by. Alsdan worden de vochtigheden en geesten meer als gemeen bewoogen. Wat 'er in de Winter is zamengevloeit, dat moet in 't Voorjaar ontlast worden, op dat het in de Zomer dun en vloeibaar wordende, de Vaten niet al te veel opvulle. Wat in de Zomer verbrand is, moet in de Herfst ontnomen worden, op dat het in de Winter niet te hard worde, en onder de Leden steeken blyve. Doch moet een zwak Lichaam aan de ongeregeltheid van den Herfst niet onderworpen worden. Maar wyl de gewoonte hier omtrent veel macht heeft; zo moet men een Lating niet opschorten by de geen die 'er augewent

zyn. Alle uren van den dag zyn bekwaam tot de Laating; laat maar de Maag ledig zyn. De uitrekeningen van de Starrekykers zyn ydel en vermetel. Het is zonder grond, dat byzondere vochtigheden byzondere uren van haare beweging hebben: dat is een ongerymd verdigtzel van Harffenen, die ongeleerd waren: het kan niet geen de minste reden beweezen worden. Ook bewyzen het de zekere verwiffelingen der Koortzen niet: want dat deze niet uit een byzondere natuur der vochtigheden af te leiden zyn, hebben wy te vooren verklaart, dus slaan wy 't nu over. Derhalven moet men enkel tot de Aderlating overgaan, als 't de nood vereifcht: het hoeft geen byzondere voorbereiding. Het is genoeg dat de eerfte wegen vooraf wat gezuivert worden. Want deze, vol van vuiligheden zynde, kunnen een nadeel veroorzaken. Deze onzuiverheden, overgelaten zynde, dringen in de ledig gemaakte Aderen, en verontreinigen het Bloed. Maar dit geeft geen hinder by fchielyke toevallen: daar moet men zonder vertoeven het gevaar tegen gaan. Maar als de onzuiverheid van 't Bloed met den overvloed vereenigt is, dan kan men ook de laating voor de Buik-zuivering doen: Zomtyds de Buik-zuivering voor de laating. Gelyk men by een ziedende pot, of het vuur daar onder weg doet, of er een gedeelte water uitschept. Doch men komt de giftende vochtigheden fchielyker te hulp, als men 'er een gedeelte van wegneemt: dan kunnen de purgeerende middelen vryer werken: het hert, niet al te veel met Zappen bezwaart zynde, dryft krachtiger uit.

Of men een Bloed of Slag-ader moet fteeken, dat is nodig om duidelyk aangewezen te worden. Want deze Vaten bevatten het Bloed, de Bloed-aderen en de Slag-aderen, uit beide kan men 't aftappen. In het Bloed is daar geen onderscheid, wat zyn zoort betreft. Maar alleen word het in de Slag-aderen geduurig door de fterker beweging verandert: en het vloeit daar in geestiger toe. Daarom springt het gekleurder en warmer uit dezelve, en behoudt de beweging door 't hert medegedeelt. Maar de Slag-ader-opening verfhilt zeer veel van de Bloed-aderfteenk. Door haar geduurige slag word de toeheeling zeer zwaar gemaakt. De flinker holligheid van 't Hert, zulende

lende het gebrek van 't Bloed in de Slag-aderen buiten gewoonte herstellen, wordt in 't werk ligtelyk afgemat. Dus lyd het Hert ook meer gebrek. Ook hebben de overige deelen geen genoegzame toevloed van 't Bloed. Derhalven worden de Slag-aderen zeer zelden geopend. De hoop van een beter uitflag is zeer verwart: en men kan dezelfde uitwerking met minder moeite door de Bloed-ader-steek verkrygen. Enkeld de slag van 't Hoofd schynt in sterke Hoofd-pyn, door de Slag-ader-opening, eenige verligting te geven. Het pyn veroorzakende Bloed wordt als dan van zyn gedurige invloed verwyderd, en dan laat de Hoofd-pyn wat na. Wie dus met deze hoop het werk wil ondernemen, die opene alleen de kleinste Slag-aderen: en snyde die zo overdwars, dat ze zich onder de Huid te rug trekken. Maar wanneer deze pyn door de tyd of andere middelen kan geholpen worden, en dezelve niet al te woedende is, moet men dit werk liever nalaten. Dat de vierden-daagse Koorts door de Slag-ader-opening op de flinker hand zou verdreeven zyn, heeft men nooit ondervonden. Als 't geschiedt is, kan 't andere reden hebben, en den uitflag is hier van geenzins af te leiden. Derhalven steekt men de Bloed-aderen vry veiliger, en met een gelukkiger voorspoed. Hierstaa ons geene beweging tegen, noch een moejelyke toeheling, noch veel andere ongemeene toevallen; die by de Slag-ader-opening te vreezen zyn.

Maar wat voor een Ader te steeken zy, en of 'er een onderscheid in is. De verkiezing van de Bloed-aderen wederlegt de beweging van 't Bloed. Daar kan deze of die naar welgevallen gestooken worden, als ze maar groot genoeg is. Want het Hert is de Bronwel, van alle deze Reviertjes en pypen. Dit dryft het Bloed in de Slag-aderen, uit welke het in de Bloed-aderen opgenomen wordt het meeste gedeelte in de meest ledige plaatsen indringende. Dit is de schoonste uitdeeling van 't Hert, die geen raad noch hulpe van doen heeft. Daar hoeft geen weg aan de loop van 't Bloed geweest te worden: het valt van zelf in waar het plaats vindt, en waar het na toe gedreeven wordt. Wat dient het dan, dat wy willen wyzer zyn als de Natuur? waarom willen wy schranderder zyn om te helpen, als zy om te geven? het is genoeg dat het

Hert midden in 't Lichaam geplaatst is. Na dat de qualen boven of onder het zelve bestaan, moet men de Aderen openen. Die in de Armen, ontlasten schielyker en gemakkelijker de bovenste; die in de Voeten, de onderste deelen van 't Lichaam. De geduurig in beweging zynde werkmeester van 't Bloed, en bestierder, het Hert, in het midden wordt van de eene of de andere ontlasting even deelachtig. Doch die in den Arm de grootste toefchynt, die moet geopent worden. Hier is geen voorrecht aan de *Basilica*, noch de *Cephalica*, noch de *Mediana*: maar de Zenuwe, en de Slag-ader, die 'er by leggen, moet met het lancet niet geraakt worden. De zyde, waar in men de Ader moet steeken, wyft het bezeerde deel aan. Het heeft geen reden, dat men de Aderen tegen de overstaande zyde zou steeken. De naaste vlocjen in, en niet de afgelegene, dan alleen metter tyd. De groote Slag-ader wordt gedeelt in de rechter en linker tak: uit alle gaan openingen in de Bloed-aderen.

Doch hoe men de Ader moet steeken, zullen wy noch aanwyzen. De Band moet men altyd boven de Ader, die men steeken wil, aanleggen: en dat wel vast, dat men ook de onderleggende Slag-ader kan voelen. Men moet die niet oplossen, ten zy dat de Pols in de Hand flap word. De Zieke moet men van alle schrik verhoeden. Anders zal, het gemoed benaauwt zynde, het Bloed niet al te wel loopen. Ook moet men de opening niet al te schielyk toefluiten, op dat 'er geen onmacht op volge. Want het Bloed verkoelt zynde, en van geesten beroofd, komt te schielyk in 't Hert; waar door het zelve te veel verzwakt wordt. Doch als deze toeval onverwacht komt, moet men den lyder op de rug doen leggen: en andere zaken die dienstig zyn om te verkwikken, gebruiken. De slaap een half uur na de Lating kan niet schaden: doch is 't beter, dat men van te vooren Julep of Soep inneemt. Op het Verband moet men altyd wel letten. In de Moeder-qualen, en andere Ziektens in de deelen onder het Hert gelegen, steekt men gevoegelyk de Ader op de Enklaauw; Maar zy geven niet al te veel Bloed, om datze klein zyn. Alsdan moet men de Voet in zeer heet water zetten, of door een stove verwarmen: zo zullen de Aderen door de warmte beter op lopen, en meer Bloed geven.

Het

Het oordeel van 't gelaten Bloed zullen wy ook, gelyk het voorgaande, op 't kortste verklaren. Als het Bloed driftig vloeit, dan is 't een teken, dat het overvloedig in 't Lichaam, en het Hert sterk is. Als 't in de Hand geloopt heet is, beteekent het een brandende Koorts. Als 't schielyk of langzaam stremt, toont het zyne dunheid of dikkigheid aan. Als 't maar druipt, beteekent zyn zwak beginzel een zwak Hoofd, en onkrachtig Hert. Het best wordt het in drie verscheide schotteltjes gelaten bekend. Het verdorven Bloed gaat niet ten eersten noch ten laaften, maar door malkander voort. Het dryft toe, waar het een opening vindt en gaat drabbig weg. Als 't in het tweede of derde schotteltje beter als in 't eerste schynt, is 't juist geen teken, dat 'er al het quaad uit geraakt is. Het quaade Bloed kan noch te rug gebleve zyn, en elders schuilen, of in de Vaten zwerven. Want de vermenging der vochtigheden geschiedt alleen in het Hert. Het Bloed, dat wel 't zamen stremt, is matig gekookt. Dat al te dun blyft, is sterk verhit, voornamentlyk in de brandende Koortzen: of te waterachtig in de Vrouwen, welker Maand-stonden opgestopt zyn, of in de dronkene; by de eerste is dit een quaad teken, maar by deze heeft het niets op zich. Zo laat ook een zwakke kooking van de Maag, en een verdorven algemeen voedzel het Bloed niet wel stremmen. Dus kan men daar uit deze qualen ligt bekennen. In 't algemeen ziet men in het Bloed wat water, iets roods en iets zwartachtigs. Als 'er het water, 't welk het Bloed tot een wey dient, al te veel boven op dryft, is 't een teken van een zwakke kooking. Als 't te min is, heeft het de hitte van binnen verteert, of het is van buiten in 't Vat gedrongen. Wat rood, en wat zwartachtig in 't Bloed, heeft zyn koleur van de lugt. Dus kan de aangenomen koleur niets betekenen: en kan door ieder omkeerend middel, weggenomen en verandert worden. Het dik en lymachtig-bloed maakt verstoppingen. Doch is het dikke Bloed beter als het dunne. Broosachtig en droog Bloedt door de verrotting veroorzaakt, neemt men niet waar, want hoe zou dat uit de Aderen kunnen loopen? De blazen, die aan de kante verschynen, zyn niet te achten: maar die in 't midden van 't bekken een roode schuim geven, ver-
tog.

toon en groote hitte in 't Lichaam: hoe dichter die zyn, hoe grooter is de hitte: die witachtig zyn, geven een taajigheid van 't Bloed te kennen. Zomtyds ziet men boven op 't Bloed een witte korst, of een ander lymachtige huid: dit is geen teken van een bedorven Galle, maar van een quaade kookende Maag. Deze toont het onbetwiftelyk ontfelt te zyn aan. Als 'er verscheidene koleuren, dan groen, dan geel op zyn, betekent het een noch verder verdorven Bloed. Doch dat deze verschynzelen het voornaamste teken zyn van een verdorven kooking der Maag en des Gyl-saps, is ligt te verklaaren. Het Gyl-sap gaat door de Melk-vaten, word met het Bloed in de Vaten gemengt, en in 't Hart ten deele volmaakt. Wanneer dit zo verdorven is, dat het Hert 't zelve niet kan verbeeteren, dan blyft het onverandert in de Aderen, en geeft deze kentekenen van zyne verdorventheid. Als men de Ader op de Voet, in 't warme water steekt, word het Bloed met water vermengt. Dit over een uur uitgegoten zynde, vindt men op de grond iets wits als gekemde wolle, Dat is het eige vezelachtige wezen van 't Bloed: en het eenigste, wat de deelen herstelt en voedt. Het overige is onbekwaam om te voeden, ten zy dat het zulke vezels zyn. In een oude afgemergelde Osse, daar de geesten verdwynen, gaan die tot vleesch over, 't welk niet dient om te eeten. Deze vezels maken de veranderlyke kentekenen van 't Bloed uit; Wanneer die niet witachtig, maar rood of groen schynen, dan betekenen ze, dat het Bloed niet wel aanzet: wanneer ze graauw zyn, dan is de kooking belet: wanneer ze geheel en al ontbreken, is 't een vast teken van de teering. En op zulken wyze is de vochtigheid in overvloed schadelijk geweest.

Het tweede Perk van de Plaat stelt de manier voor, om het Neus-bloeden te stuiten.

De I. *Figuur* verbeeldt de Konst-bewerking.

A. Is de Patient.

B. De Hand van den Chirurzyn.

C. De Pyp in de Neus gestookt.

D. De Spuit waar door het koude Water wordt ingespuut.

De II. *Figuur* vertoont de Pyp zelfs, aan de Spuit of Blaas-balg vast gemaakt.

a. o. is de doorgate plaat.

a. a. a. Zyn de straalen van het uitgespuite Water.

S. Is de schroef, waar door de Pyp aan de Spuit wordt vast gezet.

Men spuit in het overtollige Neus-bloeden door deze Pyp in dezelve op de volgende maniere. De Pyp wordt aan een Blaas-balg, waar men de vechters-ballen mede opblaast, vast gezet: en daar na wordt de blaas-balg door de gaten van de Pyp vol water getrokken, 't welk dan met een drift in de Neus-gaten van den Patient gespuut wordt, en terstond zal het Neus-bloeden ophouden eens deels, wyl het koude water het vliegende bloed te rug dryft: en eens deels wyl de Patienten door het driftige inspuiten van 't water, zo verschrikt worden, dat het bloed schierlyk na de binnen deelen te rug getrokken wordt. In plaats van de Blaas-balg kan men 'er gemakkelyk een Spuit aan vast schroeven.

DE NEGENENTWINTIGSTE PLAAT.

Van een Strot-sneede, en drie Werk-tuigen om de Pyn te stillen.

DE Strot-sneede, van *Scultetus* in de *III. IV. en V. Fig.* van de *XXVI. Plaat* in zyn *Armamentarium Chirurgicum*, kortelyk beschreeven, hebben wy goed gevonden door de Waarnemingen van *Monavus Guichwicius* te vermeerderen, om daar door in noodzakelyke voorvallen de vreeze uit het gemoedt van de Practizyns te verbannen. In *het eerste perk van de Plaat* wordt voorgesteldt.

- A. De Zieke,
- B. De eerste snee van de huid.
- C. C. De volgende snee van de Strot.
- D. Het mes tot de Strot-sneede.
- E. Het kromme Pypje.
- F. F. De banden aan 't Pypje.
- G. De Strot.
- H. De band om den Hals te leggen.
- I. De naald met een draad.

„ Ie. Daar wierd een zeker mensch , in de gevange-
 „ nis gestorven zynde, gevonden, dat hy een linne-knoop,
 „ waar een ring ingeknoopt was, opgeflokt hadde, en
 „ daar van verstikt was.

Namelyk door dit beletzel is de weg van de lugt ver-
 stopt, het klap-vlies van de lugt-pyp toegedrukt zynde,
 zo dat de hitte van 't bloed, dat niet verkoelt wierdt,
 de geesten verstikt heeft, en de Dood daar op gevolgt is.

Op diergelyke wyze is een kat te *Padua* gestorven
 die een half uur van te vooren noch des middags etende,
 en gantsch gezond zynde, schielyk na buite geloopen
 en dood neêr gevallen is: als men ze noch warm zyn-
 de geopent heeft, vond men in de krop van haar maag
 een groote knoop van een touw, die ze mogelyk iets-
 wets daar aan vindende al te greetig zal opgeflokt hebben.

„ IIe. Een ander veertig-jaarige Man van 't Gerechte
 „ scherp ondervraagt en al weder te rust gegaan zynde,
 „ bleef schielyk, tot schrik van de Rechters, op zyn
 „ stroo dood. Als men de Keel onderzocht, vond
 „ men de borst boven de sleutel-beenderen met de Keel,
 „ hoog opgezwollen, en het aangezicht bloed-rood
 „ te zyn.

Daar waaren alle de Kentekenen van een schielyke
 beroerte; Namelyk, na dat zich in zyn gevangenis veel
 vochtigheden verzamelt hadden, zyn die, als het voor
 't licht gebracht wierdt, door de inbeelding t'zamen
 gedreeven; zo dat ze met een op de keel gezonken, en
 de krop-flag-aderen met de te rug loopende zenuwen
 perssende, de ordentelyke invloed van de geesten belet
 hebben.

„ IIIe. Een zeker Jongeling van veertien Jaaren hadde
 „ gehoord, dat men het Goud zonder schade kon op-
 „ flokken. Dus eenmaal uit eenige verkochte zaken
 „ negen Ducaten gemaakt hebbende, op dat hem die
 „ niemand zou steelen, wikkelde hy ze in een linne
 „ doekje, en flokteze op. Maar de Keel dit Knoopje
 „ niet konnende neêrflokken, zwol hy ter stond in 't
 „ aangezicht op, en de Keel wierd zwart, met een af-
 „ schuwelyk aanzien.

Dewyl nu de knoop niet konde neer gebracht noch uit
 de keel gehaalt worden, deed men aanstonds een Strot-
 sneede

sneede ondernemen. Die gedaan zynde, kreeg hy aantsonds verlichting, met een krachtige in en uit gang van de lugt door de Wonde, dat de bystaande zelfs verbaast stonden, en de blauwe koleur van 't Aangezicht met de zwelling namen af, zo dat hy met de ingestooken pyp van Lood zyn gang ging: waar op de brok tot de Maag neerkwam, die hy na acht dagen in verscheide reizen door de Stoelgang, weder te voorschyn bracht, zonder dat iets van het goud verteert was.

De enkelvoudige gelykvormige deelen zo wel als de t'zamengestelde werktuiglyke, hebben ten laatsten een en dezelfde order van haar einde.

Want gelyk wy van de groote Meester geleerd zyn, *ἑνωσις καὶ ἑπίστασις*, dat is, de t'zamenvoeging en t'zaamlooping eens zyn; zo komt ook beiden toe, dat men ze door de vereeniging en t'zamenvoeging kan helpen, zo dat hier mede de gemeene spreekwyze van de Philosophooph plaats vindt: dat de verdeeling de weg zy tot den ondergang, by aldien de werking duidelyk belet wordt door de Been-breuken, de verzweringen, en de Wonden.

Welke zake klaar zal bewyzen de volgende Historie.

„ IV. Een Meid van omtrent vyf en twintig jaaren oud
 „ viel van de Kelder-trap naar beneden, wegens haar Heer,
 „ die om uit een gevaar te geraaken daar in komende loo-
 „ pen, nadien hy met een Schiet-geweer vervolgt wierd;
 „ maar de Meid wierd door een Kogel in de Hals getroffen,
 „ zo dat 'er de Strot door gekneuft was, en voornament-
 „ lyk het Kraak-been *Thyroides*, en het opperste deel
 „ van de Lugt-pyp, met een Wonde van de Keel en de
 „ Hals-spiere, ook met een Breuk van de onderste hoek
 „ van 't rechter Schouder-blad: blyvende daar ook onder
 „ der de Huid steeken de Kogel met eenige lode Hagel-
 „ stukjes, waar uit een groote pyn van de Spiere en
 „ byleggende Vliezen ontstond”.

Na dat door den Heel-meester een insnyding, om de vreemde zaken uit te halen, gedaan was, moest 'er noch een tegen-sneede geschieden, om de Wonde te zuiveren. Waar op zulk een zwelling en ontfteeking van de Wonde volgde, dat ze zonder twyffel haast hadde moeten verstikken, als 'er niet terstond een loode pyp in

in de Lugt-pyp was gestookten geworden, waar door ze lugt gekreegen heeft: die men ook daar in liet, tot dat die toevallen, (*nauwelyks binnen drie weeken tyds*) over gingen.

In welke tyd deze gebrokene deelen, voornamentlyk de *Tbyroides*, van het bovenste deel als afgescheiden, ischeenen afte vallen, wanneer ze zoude gebonden zyn: welke echter met voorspoed wel geneezen zyn, doch zo dat de zieke twee jaar lang schuyffelde, dat men ze spreekende niet kon hooren, ten zy men het Oor dicht aan haar Mond en Lippen hield: maar dit quaad verdwynde na der hand, als ze getrouwt zynde een Kind baarde, zo dat ze haare stem met de spraak volkomen wederom kreeg.

Deze toevallige berooving van de Stem is zonder twyffel ontstaan, uit de quetzing der Zenuwen van 't zesde en zevende paar, die verhardt en verstoep zynde, ten deele door de kneuzing van de schoot, waar door de zinnelyke geesten verschrikt zyn, dat ze haar weg niet meer daar na toe hebben kunnen nemen; ook ten deele dat haar weezen door de ontsteeking is uitgedroogt geweest.

Maar na dat ze een Vrouw geworden was, zyn in de Kinder-baring, de Keel door den arbeid opgeblazen wordende, de Zenuwen weder verweekt, en de zinnelyke geesten hebben haar weg, dienze een tydlang gemist hadden, weder gevonden, waar door haare natuurlyke werking weder herstelt geworden is.

Even als een *Prins van Oranje*, door een wonde in de Keel, zyn smaak geheel en al verlooren heeft, zo dat hy gedurende zyn leven in 't eeten en drinken niet het minste heeft kunnen proeven, zekerlyk van wegens de quetzing der Zenuwen van 't derde paar.

” V. Daar was een Koninglyke Deurwachter de Keel
 ” ingesneeden. Als men dezelve verbonden, en het ge-
 ” ronnen bloed met Azyn en warm Water uit de won-
 ” de gehaalt heeft, bevondt men de slinker hals-ader in-
 ” gesneeden te zyn, waar uit het bloed kwam; ook
 ” was de Lugt-pyp overdwers (*doch niet ganfch door*)
 ” op twee plaatzen gesneeden; namelyk dicht by de *Cri-*
 ” *coides*, en twee duim onder dezelve. De bovenste won-

” de

„ de was zo groot, dat de Lugt-pyp achterwaarts alleen
 „ aan het gemeene Vlies hing, maar de onderfte won-
 „ de was enkeld voor in de Lugt-pyp. Maar de flok-
 „ darm was op de linker zyde tot op de helft doorsnee-
 „ den, zo dat daar niet alleen de lugt, maar ook het
 „ eeten en drinken, uit ging: en de heeling schein, van
 „ wegens de sterke Bloed-ftorting, heel zwaar te zyn,
 „ doch echter is ze op de volgende wyze geschiedt.

Voor al is de Hals-ader boven en onder by de Wonde
 toe gebonden, en men heeft de knoop buiten op de
 doekdrukzels gebonden, waar op de Bloed-vloed ftond.
 De Lippen van de verwonde Slok-darm zyn netjes t'za-
 mengenaait, en de bovenfte Wonde van de Lugt-pyp,
 is in 't midden en van binnen maar met een steek ge-
 hecht. Maar de onderfte Wonde heeft van wegens de
 ontfleeking en Ettermaking niet toegelaten, dat men 'er
 de loode pyp hadde kunnen uitnemen, voor dat die over
 was. Doch als men die uitnam, om de Wonde toe te
 heelen, zyn hare Lippen t'zamengehaalt, en met eenige
 fteken gehecht, gebruikende daar by geduurig een heelende
 Balzem, Zalven en fmoerzels, met t'zamenhoudende
 en toedrukkende banden, als mede een goede Levens-
 wyze, waar door de zieke binnen zes weeken genee-
 zen, en eerst lang daar na gestorven is. Een half jaar
 lang heeft hy wel een zeer doffe en fchuysfelende stem-
 me behouden, doch eindelyk is die ook verdweenen,
 en hy volkomen herstelt.

VI. „ Noch was 'er een Jongman met twintig Won-
 „ den, even als een zeker *Samiët* (zo als onze *Erasmus*
 „ fcherfde) met kentekenen gebrandmerkt, door Degens
 „ en Sny-messen gequetst, aan 't Hoofd, in 't Aange-
 „ zicht, in de Keel, aan de Handen, de Armen, de
 „ Borst, de Rugge, de Schaam-deelen, en de Billen,
 „ zo dat bykans geen deel ongeraakt was, en hem de
 „ meesten voor ongeneesbaar verklaarden.

Doch echter heeft men zyne geneezing op de volgende
 wyze bezocht. Men belaste, dat men hem met half
 Wyn en Water warm gemaakt zoude wasschen: Dus
 wierden hem de kleedren, die van wegens het uitgelopen
 en geronnen Bloed, gantsch t'zamen gepakt waren, en
 niet ongelukkig de Bloed-ftorting belet hadden, uitge-

trokken. Hy wierd op een Tafel geleid, en het Aanzicht eerst afgewasschen, waar op men terstond den Aassem bemerkte, zo dat hy noch in 't leven was: de Neus wierd gehecht, het Voor-hoofd en de andere Wonden van 't Hoofd met banden verbonden: en zonging men met t'zamen naaijen en verbinden tot de overige gequetste deelen allengskens over, zo dat men 'er van 's ochtens ten seven uren tot een uur nademiddag, vervolgens tweemaal drie uren mede bezig was.

Maar tegens den avond merkte men, dat hem zyn aassem ontging, van wegens de gequetste Keel, en het gestremde Bloed op dezelve, zo dat hem door de gezwollen Keel, en 't gebrek van lugt, de dood na by was. Men opende dus de Lugt-pyp met een kleine wonde, (onder de Slag-ader die boven de Strot heen loopt) tusschen de twee Ringen: waar op hy aanstonds begon Aassem te halen, en de lugt ging 'er niet zonder peipen in en uit. Deze Wonde wierd door een pypje open gehouden, tot dat de zwelling der Wonde in de Keel naliet: en hy wierd ook binnen drie Maanden volkomen geneezen, door de hechtingen, banden, en Balzem-achtige Zalven, met een goede Levens-wyze, door Soppen, Afkookzels, Pappen, en geleyen, daar by in acht nemende.

Doch dat de noodzaaklykheid en nuttigheid van deze Konst-bewerking te meer blyke, zullen wy ze door de twee gronden, waar op de gantsche Genées-kunde steunt, te weten, de reden en de ondervinding bevestigen.

Door de ondervinding bewyzen ze de eerwaardige Ouden klaarblykelyk: en dat zo wel de Grieken, waar van wy behalven *Galenus lib. introd. c. 13.* ook *Paulus Aegineta* aangehaald hebben; als de *Mauritanen*, waar van behalven de *Zoon van Zoar tract. 10. l. 1. c. 14.* en *Albucafsis*, boven by de dienst-meid aangehaald, zelfs de *Zoon van Sina* daar na zal bygebracht worden, om van de *Halyabba* en *Mesue* voor deze reize niet te gewagen.

Van dewelke geenzins verschillen de groote Mannen van de nicuwer tyden: de voortreffelyke *Dalechampsius*, *Cauliacensis*, en beide *Fabritii*, zo *Aquapendens*, als *Hildanus*, en haar byzonder navolger en leerling

Julius Casserius: met welker Kalf alle de andere ploegen, of schoon onze naarftege Fransche Heel-meesters in de oeffening *Aquapendens* verre te boven gaan, en Konst-bewerkingen doen, die hy nooit gedaan heeft. Behalven deze ondervindingen, die niet ieder onverstandige weet toe te passen, hebben wy ook veele redenen voor dezelve.

Die wy dus ten eersten afleiden van de bewys redenen van hulpe en nadeel; volgende daar omtrent onze groote Leer-meester *Galenus*, welke meer als te blykbaar zyn, gelyk ons de voor verhaalde voorbeelden leeren.

Zo heeft *Avenzoar*, vergetende niet het *ἰσχυρὰς* van *Galenus*, of dat men moest zeker gaan, de zaak eerst in de Dieren beproefd: daar na heeft her *Albucasis* met een goede voorspoed in een Dienst-meid ondervonden.

Ook leeren het zelve de gelykvormige Konst-bewerkingen: by aldien men in de opstopping van de Pis de Blaas-pylder, of het goude draat van de schrandere *Sanctorius* in de grond van de Blaas steekt, en daar door de Pis uithaalt; of dat men in de Lies-breuk, waar de Darm in de Bal-zak geschoten is, door de insnyding van de gemeene en eigene Vliezen des Onder-buiks, de beknelde en gedraaide Darm weder in zyn rechte plaats brengt, op dat de Chyl-making weder in haar gang kome, waar aan men anders ellendiglyk (als waar van de naam *miserere* ontstaat) zoude moeten sterven.

Wat zou ons dan beletten, dat wy niet van de Blaazen-en Lies-sneede, ook tot de Strot-sneede konden beten?

Behalven dit geeft ons ook de gelegenheid van de plaats geen letzel, om niet te durven snyden, zynde daar geene byleggende voorname deelen, die men te vreezen hadde.

Dewyl men ook in de uiterste qualen, veelig een uiterste middel daar kan tegen stellen; zo kan men ook schielyk de stikking, door een gezwollen Keel, alle lugt ontnomen zynde, door dit middel te hulpe komen.

En daaar zal wel niemand zo dwaas zyn, dat hy een middel van zulk een zekere ondervinding niet zou hoo-ger achten, als een zeker dood, die geen *Æsculapius* te geneezen in staat is, te verwachten.

Wat men ook hier omtrent het meest zou konnen vreezen, als een ontsteking, een koude lugt, of andere toevallen, die kan men ligt vermyden. De eerste kan men geheel gemakkelyk voorkomen of afkeeren; en deze kan men door toebereiden zo verzachten, dat ze de Longen geen quaad kan toebrengeu, en veel minder konnen 'er andere toevallen door veroorzaakt worden.

Dit zo gesteld zynde, is 't een onberispelyk besluit, dat de waarheid van een uitvinding het best blykt, als men de inwerkingen heeft opgelost.

Wy konnen ook de zaak niet duidelyker voorstellen, als wanneer wy de opwerpen, waar door ons Zomnige denken te verwarren, grondig wederleggen.

Zy brengen een groote bewys-reden tegens ons in, meenende daar mede zo vast, als wy met de onze, te bestaan. Laat ons dan dezelve, zo wel door de reden als het gezag van groote Mannen ondersteunt zynde, hooren en daar tegens aan gaan.

Het schynt hun onbetaamlyk te zyn, dat men een deel, dat geen pyn heeft, pyn zal aandoen, en een ziekte door een tweede vermeederen. Maar zy verheffen te vergeefs de nieuwe Bloed-vergieting, en de nieuwe pyn: doordien 't in de Genees-konst niets nieuws is, *(wordende zelfs door dezelve Zomtyds met voordacht een Koorts verwekt)* dat men een groot quaad door een kleinder weg neemt, dat men ziekten door ziekten verdryft, en dat men een knots met een grove Bytel klooft.

Ja het ingesneeden Kraak-been, een droog en koud deel van de natuur der Zaad-deelen zynde, zal nooit weder groeijen, als 't eens gesneeden is: waar uit dan sigtelyk een Pyp-zweer, na haare meening, zou ontstaan, een quaad, dat grooter als 't eerste was. Waar op ik antwoorde, dat men nooit het Kraak-been, maar het Tusschen-vlies, tusschen de Ringen, welke ook de Longen uitmaken, inleggende, in deze Konst-bewerking komt te snyden: doch deze plaats word na de uitgetrokken pyp, en na dat de Kraak-beenen weder t'zamen gehaald worden, door de Genees-middelen ligt toe geheelt.

Maar zy willen noch iets schynbaarders voorbrengen, dat

dat door het snyden terftond gevaarlyke Bloed-ftortingen, en Zenuw-trekkingen, die de dood zouden bevorderen, veroorzaakt wierden. Maar zy oordeelen zeer ongelyk van de werken Gods: doordien de voorzienigheid Gods, zekerlyk om dies wille dit deel van de Keel, met zo weinig vaten voorzien heeft, gevende de Krop-aderen, en Keel-flag-aderen maar eenige takjes aan de plaats waar de sneede gefchiedt; en zynde de Zenuwen maar ter zyden van de Strot gelegen, en wordende die hier niet geraakt.

Doch zy willen het noch niet verlooren geven, door dien zy verder inbrengen: dat men in de Keel-ontfteeking, daar de ftikking te vreezen is, en de zieken zeer zwak, en van alle natuurlyke warmte uitgebluft waren, niet op de Aaffem-haling moeft werken, maar veel eer op de Uitwaaffeming door de Zweet-gaten, (even als by de Moeder-verftikkingen), konnende deze de plaats van die bekleeden.

Maar zy letten hier weder niet op de natuur van deze twee verſcheide qualen. Want de Keel-zwelling ontdoet de geeften, en verftikt den Menſch, doordien de natuurlyke warmte niet verkwikt, noch van de dampen gezuivert word; maar by de Moeder-verftikking is geen gebrek van geeften, zynde die maar enkeld door de opftygende Moeder-dampen bedwelmt, waar door de vrywillige beweging geftuit word. Zo dat zy geheel verkeert beſluiten.

Ook meenen zy, dat men zyn oogmerk, als men 't ook ondernam, door deze Konſt-bewerking niet zoude bereiken. Doordien de Keel-zwelling of worg-gezwel niet alleen een gebrek van de Aaffem-haling, die men daar door wilde vergoeden; maar voornamentlyk van de ſlikking mede voerde, ſwaar door klaar blyke, dat het leven, door het gebrek van 't voedzel te ſlikken, niet zoude konnen behouden worden. Maar ik zegge, helpt gy maar tot de Aaffem-haling de geene, die door een Keel-gezwel terftond ſtaat te ſtikken, zo dat hy geen oogenblik zonder die kan leven; als hy dan kan aaffem ſcheppen, zullen wy hem, al ſchoon hy eenige dagen zou moeten vaſten, door bekwame vochten op verſcheide wyze voorzien, en genoegzaam helpen; en als hem het vaſten wat

mager maakt, brengt dit de dood niet zo ſchielyk, als de ſtikking aan.

Dit ſchynt een wonderlyke geneezing te zyn, als de middelen buiten de plaats van de ziekte gebruikt worden, en het quaad niet aanraaken. Maar hoe qualyk zouden die hun oog-merk zyn, als zy niet wilden goed keuren, dat men ſomtyds, als de toevallen geheel groot zyn, de gemeene wyze van de oorzaak der ziekte te geneezen moet verlaten, en dezelve voor eerſt tegen gaan, of ſchoon hem de geneezing niet eigentlyk toekomt. En indien wy dit uitwerken, verzuimen wy echter daar na de ziekte niet, maar letten mede naarſtiglyk op het genee, wat daar omtrent te doen, nodig is.

En laaſtelyk meenen zy de zaak uitgemaakt te zyn, met te zeggen: dat de Lugt-pyp geen brokje brood noch droppeltje water zonder nadeel kon verdragen, en dat ze niet naliet om te doen hoefſten, tot dat het 'er alles uit-geraakt zy; by gevolg moeſte haar de ingeſtooke pyp, met de wiek, zelfs van een tamelyke grootte zynde, zeer onverdraaglyk zyn. Maar zy zouden wecten, dat dit hoefſten niet ontſtaat uit het byzonder gevoel, maar veel eer door de verſtopping van de Keel, waar door de vrye toegang der lugt belet word. En dit moeten ze wel bedenken, en niet meenen, dat ze ons wederlegd hebben, met ons het *ᾠραλαρδὸν eſpenentia* van *Hippocrates*, of dat de ondervinding onzeker zy, voor te werpen, als 't welk allen op de onbedachtzame Schryvers toepasselyk is.

Want zy halen te vergeefs *Aurelianus* en *Aretæus* l. 6. c. 7. aan, als welke met de gemeene man de geene, die met inſhyding van de Keel iemand wil helpen, eer voor een Beul als voor een Doctör houden. Maar met verlof van deze goede lofwaardige Mannen; de eene dag is des anderen zyn Leer-meefter, doordien een Man na den anderen volgt, zo dat haar vrees aan een ongelukkige uitſlag, niet nadeelig zyn kan, aan de tegenwoordige met alle voorspoed zegepratende ondervinding.

Als men nu vraagt, in welke zieken men dit Hulp-middel zou gebruiken, zo zeggen wy: in die geene, welke, door gebrek van de Aaſſem-haling, ten eerſten ſchynen te verſtikken, voornamentlyk in de Keel-zwelling, of een vochtige zwelling van de inwendige Keel.

Keel-fluitende Spieren, *arytenoides* genoemd, of die geene, welke iets opgeflokt hebben, dat de Keel toeflopt, gelyk te *Parys* iemand aan een opgeflokt fchapebeentje, aanftonds gestorven is.

Dus moet deze Konft-bewerking gefchieden, als de krachten noch in ftaat zyn, op dat ze niet reeds zieltogende, na by de dood, met Bloed overftolpt, van de flag geraakt, en in de Long ontstoken zynde, onder de Konft-bewerking dood blyven.

Maar wie kan tot zulke Konft-bewerking bekwaam zyn, ten zy een geleerd en vernuftig Heel-meeftter, die in de Ontleedkonft wel bedreeven, en van de rechte aanwyzingen kundig is? van diergelyke Mannen onze Wefterfche Europifche-Landen, voornamentlyk Vrankryk, wel voorzien zyn: maar geen babbelaar van een Baardfcheerder, welk volk gemeentlyk ongeleerder als de domfte, ongerechter als de gierigfte, verwaander als de vermetelste, en opgeblazener als de hoogmoedigfte *Trafo* is: als welke ligtelyk een groot Bloed-vat kon infnyden, waar uit de dood zou kunnen ontftaan, gelyk hen dit ook zomtyds in haare gewoone Ader-latingen gebeurt.

En wy zouden ons wel een *Tabritius* mogen wenfchen, die het zelve op 't gelukkigfte zoude in 't werk ftellen; ook is van deze ftoffe waardig na gelezen te worden, de eerfte Heel-meeftter van 't Hooge School te Padua *Fallopis*.

Doch aangaande de plaats fchynt by de Schryvers mede eenig verfchil te zyn.

Als men de *Zoon van Sina fen. 9. l. 3. c. II.* hoort; zo noemt die de plaats, waar men zou infnyden, *Gargamele*, of ook *Cane*, 't welk eigentlyk de Lugt-pyp is onder het Strotten-hoofd; en 't eerfte het dekzel boven op de Strot, *Epiglottis* genoemd, beteekent. Maar hoe qualyk aldaar de Konft-bewerking zou gefchieden, kan de geene ligt oordeelen, die overweegt, dat het quaad laager zich uitftrekt, en dus niet zou geholpen zyn, Ik laat ftaan, dat men op die plaats ook onmogelyk een fncede zou kunnen doen.

Daarom willen andere, dat men niet boven maar onder de Strot, en dus niet in de Dekzel, zou infnyden; gelyk *Albucasis*, en de uitlegger *Guido l. 34. pag. 169.* meent.

Ook heeft een zeker Koninglyke Chirurgy, die anders wel vermaard is, geheel onbescheiden en duister in verscheide talen daar van geschreeven, en deze plaats door *Gutturis nodum*, dat is, de knoop van de Strot, bepaalt dewelke echter het Strotten-hoofd, of het punt en spleet van de Strot zelfs is, alwaar wy deze Konstbewerking zekerlyk niet konnen toestaan.

Dus is 't de Lugt-pyp zelfs, als waar in men veele plaatsen vindt, om deze Konst-bewerking te volbrengen. Deswegen ook hier de Konstenaars verschillen, en eenige de insnyding tusschen de eerste en tweede ring, andere tusschen de derde en vierde, aanraaden. Omrent welke Konst-bewerking wy niet de gelukkige *Hildanus* toestemmen, om dat op zulken wyze de Strot vry en ongeraakt blyft. En de laatste plaats is veiliger te snyden by de vette Luiden, maar de eerste by de magere, waar by men ook in de eene op een langer, en in de ander op een korter Hals moet acht geven.

Wat het ook zy, zo moet men de vryste en opperste plaats verkiezen, waar ons de omleggende deelen niet hinderen, en waar het minste gevaar van de Strot te vreezen is: dewelke altoos twee duimen breed van de Strot afgelegen zyn zal.

De tyd, (waar in volgens *de Poët* het grootste gewicht van Zaken te handelen gelegen is, en welker verborgene Wysheyd na het gevoelen van *Jos. Scaliger* weinig geleerde doorgrond hebben), moet mede wel overwogen worden, zo voor als na de Konstbewerking: en zekerlyk, als de stikking nadert, moet men niet in 't minste vertoeven.

Maar na dat de snyding gedaan is (want de doorbooring kan men niet wel zeggen) willen eenige tot de wonde open te houden drie, andere meerder dagen bepalen: 't welk ik echter niet zo naauw te bepalen oordeele, op dat men niet te schielyk zy met het toe heelen, tot dat alle de andere toevallen overgegaan zyn. Want wy zouden te vergeefs gewerkt hebben, ten waare dat de Strot alle haare kracht en bekwaamheid om te werken weder verkreegen hadde; maar wanneer alle de toevallen in de Keel, voornamentlyk de Zwelling en ontsteking geneezen zyn, en de Lugt weder vry in-en
uit-gaan

uit-gaan kan, dan is het redelyk op de toe-heeling van de wonde te denken.

Doch hoe men het werk moet uitvoeren, dat zal ons de gedaante en grootte van de wonde, die te maaken is, leeren.

De onder de Grieken vermaarde *Aegineta* wil de sneede gemaakt hebben, in gedaante van een neus-gat. Doch dewyl deze gedaante in grootte zeer veel kan verschillen, zo moeten wy de Zaak duidelyker en naauwkeuriger beschouwen.

Een wel en goed gemaakt werktuig zal deze opening het best bepaalen: Namentlyk, de Strot-snyder, of het yzer, welk een Styl, daar men de Letters in de platen mede snydt, gelykt; of een Lancet, waar mede men de ader steekt (doch wacht u voor de Duitfche en Poolfche Laat-yzers) met een zuivere Linnen doek netjes omwonden: zo dat de gedaante van de wonde, die men, wegens de tusschen-leggende kraakbeenige ringen, overdwars moet maken, niet grooter als een duim-breed; of na de grootte en dikte van de Pyp, die men 'er wil in-steken, geschikt zy.

De Pyp, van goud, Zilver of Lood gemaakt, moet zo groot zyn, dat ze in de holte van de Lugt-Pyp kan ingaan, en daar van beslooten worden. Zy moet wat krom gebogen zyn, ook glad, hol, en langachtig rond, van buiten een rondje hebbende, met een wyd uiterste einde rondom met gaatjes voorzien; op darze niet in de Lugt-Pyp kan inraken, maar vast op de wonde fluite, en door twee banden, ter zyden en om de hals gewonden en in de Nek toegebonden, kan vast gemaakt worden. Haare lengte moet niet grooter zyn, dan dat ze in de holte van de Lugt-pyp kan ingaan, maar de tegen overstaande zyde niet en raake: als waar uit een onverdraaglyke hoest zou ontstaan, die nochtans met byzonder vlyt moet vermyd worden.

Ook zyn de Meesters van deze Konst-bewerking, aangaande de maniere van de sneede te doen, niet weinig verschillende.

Want *Paulus* in de voor aangehaalde plaats wil, dat men de sneede recht overdwars zou maken, tusschen de twee Kraak-beenige Ringen. *Antyllus* wil, dat men de Huid met een haak zou vatten en ophalen, ('t welk

zekerlyk groote pyn moet maken), en dan achter de zelve de Lugt-pyp infnyden. Maar *de Uitlegger van Guide lib. 4. p. 169.* stelt een doorbooring voor, doch met verhoeding, dat de oppervlaktens van de Huid, niet op de Lugt-pyp raken, maar de lippen van de Wonde van een gehouden worden. 't Welk beide gevoeglyk ſchynt te konnen gefchieden.

Maar twee gaten op verſcheidene plaatzen in de Lugt-pyp te maken ſchynt geenzius gevoeglyk te zyn; noch ook de Lugt-pyp overdwars en naar de lengte teffens in te ſnyden.

Derhalven, als de krachten van den Patient deze Konſt-bewerking toelaten, is 't het raadzaamſte de tegenwoordig gewoone toefſtel van de Franſche Heel-meeſters te gebruiken. Want, als de Genees-middelen niet willen helpen, zo moet men het werk, volgens de wyze Leer-meeſter, met het yzer aan-vatten, en dat op de volgende maniere:

Met zet den Patient op een Stoel, twee voet hoog zynde, en laat 'er een knecht achter ſtaan, op wiens Borſt het Achter-hoofd van den Lyder ſteune, en de Kin zo veel mogelyk om hoog getilt worde: achterlatende de moeiljelyke tekening met inkt, als welke voor de Franſche behendigheit niet wel voegen. Deze knecht vat met beide handen de Huid van de Keel onder de Strot, en haalt ze dubbeld te zamen, zo dat deze dubbelde vouwe overdwars tuſſchen beide de handen een duim breed open blyve, dewelke de Meeſter dan met een Scheer-mes, Sny-mes, of ook een Schaar infnydt, en dat is de corſte rechte ſneede naar de lengte. De handen des knechts dan van de Huid weg gedaan zynde, zal men de ſneede een duim breed lang te zyn bevinden, in wiens midden de Meeſter met zyne Vingers door een doekje daar in geſtooken de Wonde wyder maakt, op dat hy naauwkeurig de Strot, daar onderleggende en te ſnyden zynde, zien kan. Wanneer hy nu de Kraak-beenen van de Lugt-pyp ziet, dan ſteekt hy behendiglyk de Strot-ſnyder tuſſchen de twee Ringen voornoemd in de Lugt-pyp. Dit gefchiedt zynde, en de Lugt door de Wonde uitrakende, moet men 'er terſtond een pypje in ſteeken; en dan zeggen wy, de zaak wel verricht te zyn.

Na dat dit gedaan, en al 't gevaar van de stikking, voorby is, denkt men weder op de toe-heeling van de Wonde; op dat de lippen van dezelve, van wegens de al te sterke beweging der lugt, of door de lange tyd dat de Pyp in de Wonde steeken blyft, of ook wel door de kracht van de Genees-middelen, niet al te hard en eeltig worden. Want alsdan moest men ze weder vernieuwen, de lippen van de Wonde met een Mesje inkervende en versch makende; en daar na moet men de zelve, na dat men de twee Kraak-beenen weder by een gchaald heeft, dat de sneede wel sluite, mede te zamen halen, en met een steek, of verscheide steken, hechten.

In deze laatste Konst-bewerking komen de Meesters weder niet met malkander overeen. Want daar zyn, welke de dubbelde hechting, de eene van de Spieren, en de andere van de Huid, niet en behaagt. Maar als 't behaagde, dat men de Naald in de lippen liet steeken, en 'er de draad alleen omwond, en vast maakte, dat zou men kunnen toestaan. Doch wy nemen meestendeels een Naald van staal, indien 't het vermogen niet toelaat, dat men een goude of zilvere Naalde kon hebben, als welke men by de vermogende beter als de staale acht, op dezelfde wyze gebruikt. als ze de Heel-meesters in de verminkte Leden, of in de Haze-mond, gelyk het in de *Plaat* voorgestelt is, gewoon zyn te gebruiken.

In het tweede *Perk van de Plaat* worden drie Werk-tuigen voorgestelt, om de pyn te stillen.

Het eerste is een Pyp, aan een Blaas-balg vast gemaakt, waar van wy in *quest.* 104. gesproken hebben; deze Blaas-balg word door de doorgate pyp met Water, of, zo gy liever wilt, met koude Melk gevuld, en daar na met een drift op de pynlyke plaats gespuit, als waar door de toevloeiing van vochtigheden en de Bloed-vloeden gestuit worden; zynde de reden hier van, dewyl de koude zaken te rug dryven, en dewyl de Lyders, voornamentlyk in het Neus-bloeden, door een onvoorgeziene aanspuiting van koud Water zo verschrikt worden, dat het Bloed aanstonds naar binnen zich te rug trekt.

Het tweede *Werk-tuig* is een Blaas met koud Water gevuld, van dewelke wy ons in de grootste pynen bedienen, als de verzachtende en pyn stillende uiterlyke mid-

middelen, en pleisters geen baat toebrengen. Het gebruik daar van is, dat men het pynlyke deel met de Blaas, zo als in de *Plaat* voorgestelt is, schielyk aanraakt, en ze terstond weder te rug trekt, 't welk men twee of driemaal hervat en de pynen zullen 'er, tot verwondering van de zieke en de bystaande, aanstonds van nalaten. De reden geeft *Hippocrates 5. Aphorism. 21.* zeggende: dat in een jong vleeschig Mensch een Spanning of Kramp-trekking midden in de Zomer zich opdoende, door de begieting met koud Water, waar door de warmte daar na toe gehaald wierd, geneezen word: Maar onze Blaas met koud Water gevult zal dit gemakkeliker en zonder eenig nadeel uitwerken: dewyl ze de warmte even gemakkelik te rug haalt, en zonder nadeel geneest. Wy zeggen gemakkeliker en zonder nadeel: om dat de pynlyke deelen door de begieting met koud Water, nat en niet ligt weder droog worden, welk ongemak onze Blaas niet toebrengt: daarenboven geeft de dadelyke vochtigheid, die door de Blaas op het pynlyke deel niet zitten blyft, geen klein nadeel: zynde inzonderheid aan de gequetste deelen de dadelyke vochtigheid zeer ongezond en ongemakkelyk.

Het derde is een Vat met zeer veel gaten doorboort, waar men Melk of andere Pyn-stillende Olien in giet, zo dat deze door de gaten, in gedaante van een groote en geduurige Regen, op het lydende deel komen te vallen, als waar door de pyn terstond nalaat: de reden daar van zynde, om dat de Pyn-stillende werkingen op een plaats alle t'zamen komen. De eerste werking is van de Melk, die volgens *Galenus* pyn-stillend is, even als een pleister; de tweede is van de Olie, die pyn-stillend en verteerend is; de derde ontstaat door de raffe, schielyke en veele uitgieting der stoffe, dienende tot de Pyn-stilling door het verdeelen en te rug dryven; en de vierde werking geschiedt, door de dadelyk koude pyn-stillende stoffe, door de gaten op het pynlyke deel vallende, en het zelve verdoovende. Het middelste Werk-tuig B. in wiens midden de gestorte pyn-stillende stoffen ontfangen worden, kan men nauwer of wyder maken, na dat het pynlyke deel minder of meer der uitgestrekt is.

HEEL-EN GENEES-KUNSTIGE WAARNEMINGEN.

DE I. WAARNEMING.

*Van een wonderlyke Zaat-schoot, in
het Menschelyke Lichaam.*

DE ervarentheid nevens het naauwkeurig opmerken van al het geen ons in het gebouw des menschelyken Lichaams ontmoet, leert genoegzaam, hoe waarlyk den voorzienende Plato de Mensch ge-uit heeft te zyn τὸν Σαρβάτωρ τὸ Σάμα, dat is, een *Wonder der Wonderen*. Want deze kleine Weereld, die naauwlyks ses voeten plaats beslaat, overtreft het gantsche gespan des Hemels in het uit-leveren van zodanige stoffen, over dewelke de Geletterde veel eerder kunnen verwondert staan, als dezelve door haar sehranderheid achter halen. Overzulks hebben in alle Eeuwen dappere Konst-helden gebloeit, dewelke, oordeelende haar niet alleen voor zich zelve; maar ook voor een ander gebooren te zyn, de zeldzame voorvallen van de Natuur, die haar ontmoeten, door een onvermoeide yver op het papier hebben gebracht, op dat haare Schriften de Nakomelingen in deze woeste Zee der Konst-oeffening voor een baak zoude verstrekken, om dat zy, zo dikwils haar iets omtrent haar Zieken voorquam, waar van zy geen uitflag konden beoogen, tot de nagelaten Boeken haare toevlucht zouden nemen, als wel certyds de verlegen Grieken zich plachten te begeven tot de Stad Delphos, alwaar zy in den Tempel van den naamruchtigen God Apollo, uitvinder en grondlegger van de heilzame Artzenyen, door zyn gewyde Priesters een Gods-spraak af-vergden, op dat zy iets tot gerustigheid van haar gewisse, tot voordeel van den Zieken, en tot luister van de Konst uit dezelve zouden kunnen trekken. Op het spoor van myne Voorgangeren vind ik my, by gelegenheid van dit Werk, angeptikkelt, om dit zeldzame

zame zaat-kakken, alhoewel buyten de Heel-konst, de Nakomelingen mede te deelen, om dat, myns wetens, diergelyke geschiedenisse, alhoewel het meermaals zoude kunnen geschiedt zyn, in de Zinryke bladeren van onze Voor-Ouders niet uit-gedrukt staat, waarom den Koninglyken Genees-Heer *Joban Patin*, in zyn antwoord op myne Missive, nevens een proefje, Zaadt aan hem toegezonden, volmondig bekend, zo veel mirakelen als Zaden gezien te hebben.

De geschiedenisse is als volgt: *Anna Vos*, bejaarde Dochter, Sustter van den vermaarde Rym-schryver *Jan Vos*, van een sehrle Zamenstel en warme gematigtheid, de pyne van het Graveel, en de stiefmoederlyke vlagen van de Baar-moeder veelyds onderworpen, door een felle Koorts aangerast, liet op den 29 July 1660. myn hulp verzoeken; den welken ik in groote benautheid, slaaute, pyn des Hoofds, geduurig waken bevindende, oordeelde na een gewoonlyke onderzoek, volgens de regels der Artzenye, deze Koortze na haar loop te zyn uit het getal van die Koortzen, die men Grit-koortzen, of Half-anderdaagsche Koortzen noemt, om dat de Zieken de geheele tyd van de Koorts nu en dan grillingen door haar Lyf gevoelen; Omtrent deze toevallen bracht de onrustige Lyf-moeder het hare by, en heerschte tyranniglyk over de rampzalige Patient. De voorzeide toevallen, alhoewel zy de Patient heftig aantrossen, schoon zy de hoop van gencezing my verminderden, nochtans my niet t'eenemaal, als aan de Vrienden, weg namen. Door de Genees-middelen dan, volgens de Konst door my in 't werk gestelt, wierd de Patient in 14 dagen van deze Quel-godin verlost, tot wiens eer wel certyds volgens getuigenisse van *Ælianus*, den Romeinen een Kerk en Autaar op-gerecht hadden, alwaar zy de Offerhanden deden, op by-hoop, dat zy de geene, die zy vernam zodanige cerbiedigheid aan haar te toonen, niet zoude komen bezoeken. Aldus raakte de Patient uit de Vyzel, en ik gaf haar over aan de Keuke-medicynen, op dat door wettig gebruik van goede spys en drank haar verloren krachten herstelt zoude worden. Maar het Hollantsch Spreek-woord. *Men moet geen Haring roepen, eer zy gewangen is*, paste my hier wonder wel, want het bin-

kende

kende Paard quam achter aan. Niettemin van een ontydig oordeel van ziekten, die zich verborgen houden, is een gemeen Arts lichtelyk te ontschuldigen, alzo onze Opper-hoofden zelfs bekennen zomwylen in verborgen ziekten een mis-oordeel gevelt te hebben. Evenwel by deze tyden, daar meerendeel de zieke niet den Doctor maar den Doctor den zieken gehoorzamen moet, is een Arts dikwils genoodzaakt zyn afscheid te nemen, eer het de wetten van de Konst toe-laten, op dat hy niet van baatzucht naamzuchtig word; want tegenwoordig na de gemeene fleur te geneezen bestaat meest daar in, dat een Genees-heer of Meester zich zo ver laat vervoeren in 't voorschryven van de genees-middelen, dat hy de zelve niet na de Kunst of noodzakelykheit van de Ziekte, maar na de zinen believen van de Zieken beschikt; die die deze rol 't best weet te speelen, wordt het katje van de baan, want hy behaalt nooit ondank, om dat volgens gemeen gevoelen van de Zeden-wyze, niemand ongelyk geschiedt, in 't gene hy zelfs begeert. Nauwlyks had ik dan myn affcheyt genomen of de Patient wierd met een opgestopte water-losing en een hevige Lende-Pyn aangetast. Hier worstelde zy drie dagen lang, eer ik weer ontboden wierd, om dat zy, als door de voorgaande Genees-middelen af-gemat, van haare Vrienden te zwak geoordeelt wierdt, om nieuwe te verdraagen; maar haar verzuim betragte ik op 't spoedigste door inwendige en plaatselyke hulp-middelen in te haalen. Dog al onze yver en Neerstigheyt was al te vergeefs tot op den zevenden Dag, als wanneer ik wanhopig, een Makker van Ouder ervarentheydt verzogt; en aanstond wierd na *Bono Portugoze* Genees-Heer gezonden, maar om dat het laat in den avond was, weigerde hy te komen voor 's anderen daags 'smorgens ten agt uren. Dit verzette my dapper, dog moed grypende, ging te raade by de nazaat van den verlichtenden *Phœbus*, onze Opper-arts *Hippocrates*, sect. 2. *Apb.* 52. *Zo yemand alles na een ryp en gezond oordeel doet, en door dien middel niet met al uit-recht, moet nochtans zich niet terstont tot iets anders begeven, wanneer 't zelve by de Ziekte blyft in 't begin van de Genees-middelen goed gedacht is.* Ik door deze les versterkt, voorschreef de Patient

tient, volgens het voorbeeld van den vermaarden Arts *Musa*, in de hoefstende Keyzer *Augustus*, weer een Pis-dryvende Genees-wig. 't Geluk diende my en de Patient, dat die nacht het Water afschoot. Hier was onze raad-pleging ten einde. Den ervaren Arts *Bono*, die zyn Swager *Moreno* had mede gebracht, dit 'smorgens hoorende, nam zyn afscheit tot weder-zeggins toe, en liet my de bezorging alleen voort waarnemen. Alhoewel het Water nu eenige dagen afschoot, vond de Patient weinig verlichtenis van haare pyn en benautheid; dat my geen goeds voorspeldende, begon ik de oorzaak van dit werk na te vorschen. Daar vertoonden zich wel eenige dagen in het Water eenige schilfers, de gelykenis hebbende van een stuk van een verrot blad, maar het gaf my achterdocht, dat de Bewaarster het Pis-glas of Bekken, daar in zy het Water ontfong, niet wel mocht hebben gezuivert, belaste, dat zy op de reinigheid van het Pis-glas en Bekken naauwer opmerk wilde nemen, op dat ik mocht verzekert zyn, of deze verrotte blaaijes wierden uit-gepift, en of dezelve door het Water van het Pis-glas of Bekken wierden af-gepoelt, die by geval daar in gewaait mochten zyn, wanneer ze in de open lucht op de Plaats hadden gestaan. De Waakster myn gebod scherp achtervolgende, gaf my alle morgen, als ik de Zieke quam bezoeken, het Water te bezien, waar in ik gestadig diergelyke bladerkens dryven zag, van dewelke ik geen recht oordeel konnende vellen, my tot het doorbladeren van de voornaamste Schryvers die ik had, begaf, by dewelke, schoon ik veele wonderlyke stoffen van het Water aangemerkt vond, nochtans niet vinden kon, waar door ik my uit deze twyffeling te redden, machtig was. Ondertusschen rees de benauwtheid van de Patient tegens het af-zakkende Water dagelyks op. De loop der voorgaande Ziektens en deze toevallen by my zelve overwegende, kon niet anders beseffen, als dat door de hette van de voorgaande Koorts eenige slymige stof verbrandt, en in de Nieren als gedarmte vast aan gepakt was; derhalven oordeelde hier nodig te zyn een sterk af-vegende en Pis-dryvende Genees-mideel, tot welken einde ik den Venetiaanschen Terpentyn uit koos, met een door van een Ey gebroken, op zodanigen manier voorschryvende:

R_o Tere-

℞. *Terebintb. Venet.* Zij.
Vitell. ovi q. s. dissolv.
aq. antinephrit. Zij.
Addend. Sal. Succin. alb. ℞j.

De Patient door myn woorden en hoop tot gezondheid aangemoedigt, zwolg met groote couragie deze Terpentyn-drank, schoon het tegen de borst was, viermaal in, doch tweemaal met 10 grein Saffraan geverft; maar in plaats van verlichtenis scheen de benauwtheid, dieper wortelen te schieten. Doch in de vierde nacht, na lange ontroering, wierde de Patient schielyk ontzet door een ongemeene donder en kamergang. Dit wierd my 's morgens vroeg beneden in 't huis van *Gerrit Wesselsz.* Schoenmaker, wiens Binne-kamers zy bewoonde, gebootschap, dat de Darm-bus van de Patient te nacht zo een vonk gegeven hadde, dat hy met zyn Vrouw van de slag ontwaakten. By de Patient komende, begon een ieder om stryt van deze Donder-vlaag met groote verbaastheid te praten, daar by voegende, dat de Patient een groot gedeelte wit Vloer-zant, met iets dat een Naald geleck, had uit-gepift. Dit alles, verwonderings waardig, opmerkende, kon evenwel my zelve niet voldoen, om dat ik uit den Opper-arts der Arabieren *Avicenna*, als uit een vlytige opzoeker *Schenckius*, van een waan van Darmsteenen was ingenomen, belaste, dat zy den afgang, dewelke wy noch niet bekeeken hadden, zouden onderzoeken en wat Hoender-sop aan de Patient geven, en haar in groote stilte, zonder aanspraak, laten leggen, die nu zo lange worsteling had uit-gestaan. 's Avonds, terwijl ik na het Bed van de Zieke stapte, zag ik twee koppen met Zaad op Tafel staan; de Waakster vragende, hoe het dien dag met de Patient was af-gelooopen, vraagde my wat voor Zaad dat was, dat in deze kommen lag, also dit zelve Zaad (*al veinzende*) voor een souveraine Genees-middel voor het Graveel, aan de Patient vereert was. Hier stond ik verlegen, want ik het Zaad niet kende, en om dat ik geen Zaad maar een steen uit de Kamer-gang verwacht hadde, dorft ik niet uiten, dat zy zulks door de Stoel-gank geloft hadde, maar ik ziende

de Omstaanders op myn woorden en oordeel letten, behielp my met het konsje van de Pis-bekykers, en terwyl ik reden over de ongemeene Ziekte van de Patient tegens haar voerde, lette wel scherp op haar lieden mompelende tronie, die my genoegzaam te kennen gaf, dat zy dit Zaad in de vuiligheid gevonden hadden, vraagde haar met duitfche woorden, of de Patient ook dit Zaad had uit gekakt. Doen ik nu met myn raden de Spyker op de kop floeg, begonnen zy, even eens als de Patient, die met zyn Water by een Pis-bekyker niet om raad, maar raadzels gaat, van zelfs te klappen, en vielen my straks op het Lyf, om de oorzaak en manier van dit Zaadkakken te weetén, en of zulks natuuriyk, dan alleen door tooverye, geschieden kon. Ik was alhier zo veel verlegen alste vooren, om haar op staande voet uitflag van deze vragen te geven, daar de wyfte Arts wel een Maand of jaar van doen hadde, om de rechte oorzaak van de voortteeling van dit Zaad na te vorschen. Doch om dat 'er niemand by was, die my berispen kon, zo kost ik licht een stok in 't hondert smyten, maar ik zelfs my aan deze vreemde voorval latende gelegen leggen, begaf my 's anderen daags na den ouden en ervaren Arts *Bono*, en de hooge Voorlezer *Gerardus Blasius*, die van my en de Waakster niet alleen deze vreemde geschiedenisse met verwondering hoorden, maar ook zagen, en elk iets van dit Zaad mede namen, dan haar oordeel hier van was zo gereed als 't myne. Doch om dat den eerwaardigen Pater *Jacobus Huysman*, onder wiens bestiering de Patient een geestelyk leven leide, ernstelyk van my zocht te weetén, of zulks door de natuur zonder tovery geschieden kon, liet dit uit-gekakte Zaad aan de naam-ruchtigste Artzen en Natuur-kenders binnen dit Land, als ook in *Vrankryk*, *Engeland*, en *Italien* toe komen, om haar oordeel hier van te weetén, wiens wydloopige Brieven hier in te voegen wy onnodig achten, als die tot beter gelegentheid sparende. 't Is hier genoeg in 't kort aangemerkt, dat veele van haar waanden, hier onder bedrog te schuilen, of dat zy die zaden lichtelyk eerst mag ingeslokt hebben, en zo geloft als men ziet de korrels van de Bessen uit-geworpen worden. Maar de Patient in oprechtigheid zulks af-gevraagd zynde, verklaarde nooit eenige

eenige Zaad, als drie Jaren geleden, drie vingerhoets vol Zaad, dat haar tot Graveel te raad gegeven was, ingenomen te hebben, en dat zy deze raad achter wegen gelaten had, om dat zy door engte van haar Keel of onmacht van iets lyvig door te slikken, dezelve niet gebruiken konde, 't welk ik lichtelyk geloofde, om dat de Patient twee Jaren te vooren, doen zy eerst onder myn bezorging geraakte, van my verzocht, dat ik toch haar om de voorzeide reden met Pillen in te nemen, niet wilde vergen. In welke ziekte nochtans, om de groote pyn, die ook boven andere Pyn-stillende middelen, het Heul-bollen-sap in een mengzel voorgeschreeven, uit lachten, genoodzaakt was om het gestadig braken van de Maag eenige Pilletjes van het *Laudanum Opiatum* voor te schryven; want ik voor en na die tyd meermaals ondervonden heb, dat het *Laudanum* in een lyvige vorm in-gegeven, den pynlyke zieke meer nuts aanbracht, als in over gehaalde waters vermengt, byzonderlyk als de Maag, gelyk hier, tot braken genegen was. Deze drie grein *Laudanum* tot seven Pilletjes gemaakt, nam zy doenmaals op myn voorschrift met groote moeite in. Veel min kon ik eenig bedrog bevroeden, om dat zy na de afgang niet eens zoude gekoeken hebben, ten ware ik haar daar toe niet had aangepoort, te meer om dat de Patient van haar eigen konde leven, want behoeftige sparen haar Konst zo lang niet om ontydige aalmoessen af te troggelen, tot dat zy zo krank worden. Tot meerder verzekering onderstond ik na haar leven's gedrag by den God-vruchtigen Pater *Jacobus Huysman* zal' te vragen die my verklaarde onder allezyne Geestelyke Dochters niet een te hebben, die zo zuiver van gewisse, oprecht in haar handel, en zedig in manieren was. Zommige voornamentlyk die geenen, die de leer van de wiskonstige *Des Cartes* beweerde, waanden zulks natuurlyk konde geschieden, alzo zy geen reden zagen, waarom in de kleine Weereld de onzichtbare deeltjes van de eerste Hoofdstof zo wel niet zodanige Figuur, grootte, beweging, en stilte, als tot het weezen van dusdanig Zaad nodig is, konde bekomen, als in de groote Weereld. Het wonderste van dit Zaad was, 't geen onze Makker *Godefridus Bloemaart* mede deelde, dat hy dit Zaad, aan hem toe gezonden, in een

Bloempot met nieuw aarde, daar toebereid, zaaide; waar in deze drierhande kruiden, Water-kers, Beurs-kruit en Dolink, haar weelderig blad, tot verwondering van een ieder, die zulks hoorden, vertoonde; gelyk ik zelfs met verbaastheid, als ik hem t'Utrecht kwam bezoeken, aanschouwde. Doch het Zaad was ook tweederlei, grof en fyn, waar van het eerste zich eenaardig, het laatste veelderlei aan het Oog vertoonde. Deze Zaad-schoot was niet op zekere tyd, als van andere kruiden, die eens 's Jaars tot haare voort-teeling haar Zaad schieten, bepaalt; maar duurde weken, ja Maanden, doch allengskens in minder quantiteit, tot dat de Patient door het Zaad-kakken van haar pyn en benauwtheid verlost was, waar na zy noch drie Jaren leefde. Ook was te verwonderen de veelheid van het Zaad, want het geene ik gezien hebbe, mocht na giffing wel drie-vierendeel halen, alhoewel de Waakster en de Patient verklaarden, dat al het uit gelofte Zaad, zo zy het altemaal bewaart hadden gehad, wel twee of drie pond zoude uit gemaakt hebben. Na verloop van drie Jaren, wanneer zy wederom van een hevige Koorts wierd bestreden, die haar ook ontzielde, vraagde haar na dit Zaad-kakken, 't welk zy zeide tusschen die tyd nu en dan wel gezien te hebben, maar als niet nieuwsgierig om in haar vuiligheid te wroeten, 't zelve lang in het Vergetel-boek hadde gestelt, 't welk my vorder de nadocht van bedrog benam, om dat de perzonen, die zulks of door behoefte, of door een verkeerde geest gedreeven, aanrechten, van dit konsje tot den laatsten aassem, om 't zelve aan de geheele Weereld ruchtbaar te maken, niet op-houden, ten zy haar strecken ontdekt worden. Het Lichaam ontzielt zynde, was nu tyd om door het Sny-mes t'achterhalen, 't geen het Brein der Geletterde door de reden niet begrypen konde. Maar alhoewel de Broeder *Jan Vos* myn billyk verzoek had toe-gestaan, nochtans door onverstant van haare Zusters, die zulke schande geenzins willende lyden, moest ik van dit nodig en vooedelig werk, om den uitflag van de verschillende gemoederen te vinden, staken, daar zy gedogen moesten, dat haar Zusters Lichaam van de Wormen aan flarzen zoude gebeeten worden. Van de waarheid van deze Historie als verzekert,

kon

kon ik niet nalaten dit zeldzame werk van de Natuur aan den Leer-gierigen Leezer mede te deelen, om hier uit de Almogentheid van die te erkennen, die de Natuur geschapen heeft, schoon 'er een slag van Menschen gevonden worden, die niet mogelyk gelooven, ten zy 't zelve gezien en by-gewoont hebben. Doch de mogelykheid van dit Wonder-werk zal veel eerder by die geenen aangenomen worden, die de geloofwaardige Historien van de verwisseling van een Vrouw in een Man, van een oud Mensch in een jeugdig, van het langduurig vasten van de Lucomoriters aan de reden getoetst hebben.

DE II. WAARNEMING.

Van een veelvoudige Ader-steek.

HEt Bloed, van den nieuwen Atlas der Natuur *Havens*, in zyn Boek van de voort-teeling der Dieren, voor het voornaamste Hoofd-deel gerekent, is een zo dierbaar nat, dat den Alscheppende God aan den Mensch veropenbaart heeft, het leven der Beesten in het Bloed te bestaan, waar door ligtelyk de *Paracelsisten* en *Helmontisten*, of liever door het bygeloof van den Filosooph *Pythagoras*, die zich van 't Vleesch-eeten onthiel, om dat hy geen oorzaak tot de verhuizing van de Ziel wilde geven, versterkt, met styve Kaken den Ader-steek, als een weg, tot de dood verdoemen, en die Artzen, die het Ader-laten als een voortreffelyke Genees-middel beweerden, zodanig af-schilderen, als of zy niet weerdig waren den naam van een Doctor te dragen. Alhoewel dit misverstand genoegzaam door de algemeene ervarentheid, volgens het spreekwoord, de stem des Volks is de stem des Heeren, die niet liegen kan, waar door de meeste Menschen in haar Ziekte door de Ader-steek grootte verlichtenis van haar quaal voelen, wederleid is, nochtans het veelvoudig Ader-laaten van *Weynige Andries*, allen bedenkelykheit van verkortingen des levens uit het breyn van de swaarhoofftige weg neemt. Deze bejaarde Dochter, nu 61 Jaaren oudt, van een bloedige gematigtheid en middelbaare samenstel, woonende op de Keyzers-gracht, op het *Claas Reyniersz.* Hof, die noch

van het Kind, daar zy mede in haar jeugdige tyd van laster-tongen bespraakt wiert, zwanger gaat, want zy als een Pauw zyn op-geswollen krop, haar buik wonder voor uit steekt, nochtans met geen moedige tred, alzo dit gezwel haar gang zoodanig belemmert, dat zy meer als in de 20 Jaaren haare voeten niet op straat heeft gehad; echter is zy de vrolykste en wel de gemoedigste van al de geenen, die by haar wonen. De Lyfmoeder, de welke van den wysgeerigen *Plato*, en de Grieksche Genees-heer *Aretaus*, voor een byzonder Dier in het vrouwelyke Lichaam gerekent wort, heeft in deze Dochter ook byzonderlyke uitwerkinge gedaan; want zy in haar, een Kind van negen Jaaren, de maandelyke zuivering tot haar 50 Jaar uyt-gewrocht, ende dat met geen geschikheyt, gelyk de natuur volgens *Hippocrates*, hoewel van niemand geleert, alles gewent is met een goede order uit te voeren, want omtrent haar 22 Jaar heeft dit baar-lid, als in een Bloed-zee dryvende, haar zoo ongemeen ontlast, dat zy de bloed-vlied in de tyd van vier Jaaren niet een halve dag stil gestaan heeft, niet als een droppelende stof-regen, maar zoo overvloedig, dat zy niet alleen haar quaalyk verroeren mogt, of tot haar beschaamtheit de leverey van het vrouwedom volgde, maar ook dat zy op geen bet dorst slaapen, vreezende door de overvloedige Bloed-storting 't zelve, alhoewel genoeg voorzien, te bederven, behalven dat zy doorgaans meest aan het Bloed-spouwen vast was. Kort na haar negen Jaaren kost zy oogschynelyk onderscheiden, dat haar rechter zyde onder de korte Ribben zich dikker op dede, als de linker zyde; drie Jaaren lang brak booven dit gezwel eenige tyd na den anderen een uiterlyke Zweering door; na welke tyt deze Etter-stof zyn schoot na beneden onder de Navel-streek nam, die daar allengskens vergaderde, tot dat zy een groote plaas besloeg, wanneer de waarheid van de kort-bondige spreuk van *Hippocrates*, als 'er iets in etter hervormt word, ontstaan 'er Pynen, aan de Patient geleert wierd, want om den Patient van de knellende pyn te verlichten, wierd 'er van de Artzen en Chirurgynen geslotvonnist, 't gezwel te openen; dit beslooten Konstwerk bracht haar zoodanigen hoop aan, dat zy vertrouwden, daar door de

de Patient ook van het opper-gezwel te ontflaken; in welke waan zy door meenigvuldigheid van de etter, die zich dagelyks ontlasteden, versterkt wierden. Doch de Meesters wierden in haar waan, en de Patient in haar hoop bedroogen. Omtrent haar vyftien de Jaar, wanneer een Jeugdig Hert meest tot mallen genegen is, speelde zy haar Speelmeysje door een Kat, waar voor zy verveert was, een part; die haar door een Spin, waar van zy uytter naturen afschrikkig was, tot weerwraak zodaanig wierd uyt-gepepert, dat zy als een Os van schrik ter aarde geslaagen wierd, negen daagen lang spraak-sin en roerloos leggende. Hier wierd de Laat-vlym niet gespaart, want behalven de Ader-stecken wierden te gelyk 45 Koppen langs de rug-graat gezet, waar van 'er 36 wierden door geslagen. Eyndelyk de Patient ontwaakte van haar diepe slaap, en heeft haar leven tusschen vallen en opstaan, tot zo hoogen Ouderdom gebracht. Noch meer te verwonderen is, dat het voorstel van zekker Vroetvrouwe, met toestemminge van de voornaamste Doctoren van die tyd, als den vermaarden *Vopiscus Fortunatus Plempius*, *Nicolaus Fonteyn* en *Verboeven*, door dezelve Hand-Arts in 't werk wierd gestelt, namentlyk, dat alle de Tonen van de voeten, met een Laat-vlym doorstookten wierden, zo dat men in het Water niet anders als tien Fonteynen opreizen zag, zo lang tot dat zy van haar zelve viel, doch vruchteloos, en met merkelyk verlies van krachten. De slag viel haar zomwyls zo onvoorziens, al Zingende, Etcende, of Drinkende op de hals, dat het eerder een toverye als een natuurlyke Ziekte uytbeelde. Niettemin naauwelyks was de roede van de naars, of zy begaf haar met gewoonlyke Vroolykheid tot haar werk, welke Herts-tocht volgens *Aristoteles* de krachtichste is, om door het verspreiden der levend-makende geesten 't geheele lichaam te verquikken; daarom schryft zeer wel den scherpsinnigen *Cardanus*, dat die Menschen alderlangst leven, wiens hert, zo men zeyt, in een bont lapje leidt, dat is, die alle wereldsche dingen en toe of tegen-vallen, van de Natuur met een effen gemoed op-nemen. In dit Zuygende Lceven wierd haar, tot groote verwonderiug van de Chirurgyns, zo tot geneezing als beweering van de

ze slag, en Bloed-spouwen, de Ader zo dikwils gestoken, dat de Hand-arts *Steven Vennekool* Weeshuys-Meester, Vader van *Mr. Dirk Vennekool*, die door aflyvigheid in zyn Vaders-ampt trad, het getal aangeteekend had, bedraagende over de vier hondert maal, welke Hand-Arts nu al 28 Jaaren ontslaapen is; binnen welke tyd zy van zyn Zoon *Mr. Dirk*, en zyn Broeder *Mr. Adriaan*, en andere meer als drie-hondert maal gelaten is, want in die tien Jaaren, dat zy onder myn bezorging is geweest, is door myn order haar de Ader ten minsten hondert maal geopent, daar ik nochtans om de hooge Jaaren spaarzaam haar Bloed heb af-getapt, haar scherp belastende, dat zy geen Ader-steek zoude bestaan, voor en al eer zy met my daar over had raad gepleegt, zo dat zy ten minsten zeven hondert-maal de Laat-vlym, niet van een, twee of drie oncen, maar van twaalf, veertien en zestien oncen beproeft heeft, waar door zy gelukkig tot deze trap des ouderdoms gesteygert is. Myn oordeel over de oorzaak van deze ongemeene bloed-making, staak ik, om dat zy my het openen na haar dood toe-gestaan heeft, om dat ik als dan yets met meerder Zekerheid te berde mocht brengen. Dit levendig exempel, van deze Patient, is een yder, die aan de waarheid van deze geschiedenisse mochten twyffelen, op de voorzeide woonplaats kan spreken, geeft zo klaar als de Zon van den Hémel schynt, het tomelooze gevoelen van die Schroom-zieke Louteraars de Dood-steek, die op het gezag van haar vreemd-gevoelende voorgangers *Paracelsus* en *Helmont*, den Ader-steek uit het getal der Geneesmiddelen verbannen, daar zy veel eerder in de Ader-steek haar *Medicamentum univervale*, also het Ader-laten tot de meeste ziekten des Lichaams dienstig is, zouden vinden, als in haar verwaande Quik-zilver, het welk ten lange lesten door zyn dompige dampen haar herffenen, Handen en beurs ontzielt.

Toen ik dit sehreef, deelde *Mr. Paulus Pyl* my mede, dat hy drie Jaren lang in een Juffrouw alle Maanden tweemaal de Ader-steek uit-gewerkt had, dewelke door de kort-bondige spreuk van onzen Opper-arts *Hippocrates*, dat de gestalte van de Wortelaars, dat is de gezontste perzonen, gevaarlykste is, gewaarschout, haar door de Laat-vlym van de dreigende qualen verzekerde. DE

DE III. WAARNEMING.

Van een Kraak-beenige Hoorn omtrent de t'zamenloop van de Krans-en Pyl-naad uit-geschooten.

G*Riet Jans* Huisvrouw van *Marten Pietersz.* Turfdrager, in de *Moriaans-steeg*, op de *St. Luci Burgwal*, oud 55 Jaar, van een schrale zamen-stel, maar sterk en kloek van Lichaam, droegeenige Jaren op haar hoofd, een Kraak-beenig uitsteekzel zonder pyn, die zy niet als de Hertē alle Jaar haar Hoorns verwisselde, maar allengskens tot de lengte van een duim liet Hoorns-gewys uitgroeijen. Dit Hoorn, om dat zy haar niet moeijelyk viel noch haar Man aan dit Hoorn-dragen en sftet, zoudde zy licht een voet lang hebben laten uit wassen, ten ware haar de schielyke pyn na Hulp-middelen te zoeken, geperst had. Over zulks door haar myn hulp op den 18 *December* 1665. wierd aangezocht. By de Patient komende, dede groote klachten van pyn door het geheele Hoofd verspreit, en dat al haar leden bezet waren, zonder iets van dit Hoorn-gewas te reppen, dan dat zy de Roosfomwylen onderhevig was. Haar ongeschikte Polsslag en noch andere teekens van een toevallige Koortze bemerkende, voorschreef ik haar een Pyn-stillende en Zweet-dryvende Genees-tuig, dewelke my de Patient's morgens in een beter stant deed vinden; waar op ik de Patient een Purgcer-teug gebruiken liet, om de overtolligheid van de Gal-achtige vochtigheden ten lyve uit te dryven. 't Lichaam van zyn overvloed ontladen zynde, dede zich aan my en den Patient wel op, en scheen geneezen te zyn, maar doen openbaarde eerst de Patient, dat zy lange Jaren op haar Hoofd een gezwel droeg, omtrent welke streck zy noch pyn voelde. Haar Hoofd van het Kap-tuig ontbloor hebbende, vertoonde zich een bastert Krake-been, die de vorm van een klein hoorntje verbeelde, als in de 18 *Plaat* en 3 *Figuur* uitgedrukt staat, omtrent de zamen-loop van de Kroon en Pyl-naad, om wiens grond een ontsteeking zich op dede. Dit hard gezwel ondertaft hebbende, sloeg voor de noodwendigheid van een Hand-arts, alzo dit niet kost door inwendige

dige Genees-middelen, maar door het Sny-mes of Weg-vreterende plaats-middelen moest weg-genomen worden. De Patient en haar Man dit wel konnende begrypen, koozen voor het scherpe staal een *Invreeter*, maar zy, gelyk geringe perzoonen gemeenlyk doen, klaagden, dat haare kleine gelegenheid zo veel onkosten niet toeliet, over zulks zy ernstelyk verzochten, dat ik maar de nodige Plaats-middelen wilde voorschryven, dat zy die wel zelfs op dit bastert Krake-been leggen zouden. Ik deze klachten gehoor gevende, alhoewel ik naderhand verstond, luiden te zyn na haar beroep van een zeer goede gelegenheid, en dat deze bezetheid van herten maar uit loutere gierigheid zyn oorspronk nam, schreef een *Invreeter* voor, en onderwees de Man, op wat wyze hy dit af-bytende zout op dit Hoorn-gewas leggen, maar ook hoe hy de omleggende deelen beschermen moest. Deze Turfdrager volvoerde trouwlyk myn last, en het Ampt van een Chirurgh, en betrachte de geneezing van zyn Besje zo neerslig, dat hy haar geheele dagen met hulp en troost bywoonde. Ses uren na het gebruik van deze *Invreeter*, kwam ik weder als bestemt was. Deze baster Hand-arts het Verband los makende, bevond ik, dat deze *Invreeter* noch niet diep genoeg zich door gedrongen hadde, overzulks ik deze Plaats-middel liet vernieuwen; en na verloop van noch ses uren had deze versche *Invreeter* het werk volbracht, waar op ik zeker Dragt-zalf voorschreef, om de korst met Doek-plukzel besmeert, en een Goud-schuim-pleister te beleggen, belastende, dat dit Verband tweemaal 24 uren zoude blyven leggen. Den 23 *December* weder komende, vond de korst rondom zich tot zodanige scheiding te begeven, zo dat dit Hoorn-gewas op den zevenden dag af viel. en de grond dede zich op omtrent de grootte van een Ryksdaalder, rondom in zyn omkring gekerft, en Tant-gewys in de buitenste tafel van het Bekkeneel vast gehecht. Deze wond liet ik maar met schoone Doek-plukzels in Brandewyn nat gemaakt, op vullen, en met de voornoemde pleisters bedekken. Op welke wyze de Man zyn eigen Vrouw van dit Hoorn-gewas met kleine kosten verlosste, waar van veele Mans noch door geld noch moeiten niet te geneezen zyn.

DE IV. WAARNEMING.

Van een Spek-gezwel, het Oog tot op de Wang toe voort stootende.

Onder de ontallyke gebreken van het Oog, 't welk met recht van de Geletterde de Zon van de kleine Weereld genoemd word, zyn de minste niet de vreemde gezwellen, dewelke nu en dan aan de Konst-oeffenaars in het cicrlyke toefstel der Oogen op-doen, en in korten tyd tot een ongelooftelyke groote aangroeijen. Een wonderlyk gezwel vertoonde zeker Vrouw aan haar Kind in 't Jaar 1665. aan den ervaren Genees-heer en Voorlezer *Isbrant de Diemerbroek*, in St. Catharina Gasthuis, in tegenwoordigheid van veele Studenten; het welk volgens verhaal van de Moeder in zyn begrip eerst maar hebbende nauwlyks de grootte van een Erwete, in de tyd van 3 à 4 Maanden tot de grootte van een vuist was aangegroeit, en het Oog van achteren uit zyn kas had uitgestooten, zo dat den Appel volkomen met alle zyn Werktuig zich boven op de Wang vertoonde. Uit dit Oog lekte gestadig Bloed, om welke Bloed-vloed te stuiten, na dat zy veel vergeeffche Genees-middelen had besteedt, by de voornoemde Professor eerder om raad kwam, als om dit gezwel te verdryven. De Professor, na dat hy verder onderzoek hadde gedaan, oordeelde het gezwel ongeneeslyk in zo een teer Kind van anderhalf Jaar, en schreef haar voor een Bloed-stempend water, als volgt:

Rp. Mastich.

Tbur.

Troch. de terr. sigill.

Lap. hemat. ana ʒj.

Aqu. Plantag. ꝯ ß. M. F. Mixtura.

Als ook, dat zy door een yverig Gebed aan de mededogende Godt zoude bidden, dat hy dit onnozel en Elendig Kind uit de Weereld gelieve te halen, en als het quam te over-lyden, hem aan te dienen, om als dan door het mes een zekerder gevoelen als nu door de reden

te bekomen. Na eenigen tyt door believe van den Almogenden God, quam dit ellendig Kint te sterven, wiens Dood de Professor aan my, de Heere *Lambertus Veltbuyzen* en *Everardus Sypsteyn*, beide nu Raaden in de Vroetschap der Stadt Utrecht, en andere Doctoren en Studenten liet weeten. Hy met deze stoet verzelt, trad tot het Snymes, eu daar een ieder eerst becommert was, voor koppen en kommen, om d'Etter te ontfangen, vertoonde zich niet anders als een hard en glinsterend gezwel, ruuw Spek gelykende, 't welk zich van achteren in de kas, rondom had plaats gegeven, als vertoont word in de 5 Figuur van de 18 Plaat.

DE V. WAARNEMING.

Van een Honing-gezwel uit de groote Oog-boek, den Oog-appel bedekkende gelukkiglyk door het mes weg-genomen.

Jan van Cortenboef oud 37 Jaar van een warm en vochtig t' zamen-stel, *Moscovis* Handelaar, in de Hout-tuinen t'huis leggende, viel 1660. onder de reis op zyn Schip met zyn hoek van het rechter Oog tegens een kant van een plank, waar door de Traan-klier gekneust zynde, Bastert-vleesch voort-teelde, 't welk zich uit den grooten Oog-hoek tot den Appel verspreit, en zodanig bedekt hadde, dat dit Oog tot het gezicht onbruikbaar was, hebbende de grootte van een pruim, dewelke ten lesten, na dat hy ruim 8 Maanden van verscheiden veel Dranken en Oog-waters te vergeefs gebruikt hadde, my raad pleegde; hem voorflaande geen ander middel van genceezinge, als dat dit gezwel door de Konst-bewerking van een behendige Chirurgyen weg-genomen most zyn, 't welk, alhoewel hy daar voor vreesde, nochtans op hoop van zyn gezicht weer te krygen, toestont, en liet de Konst-bewerking na dat het Lichaam behoorlyk ontlaft en bereid was, terstond door den bedreeven Meester *Dirk Vennekool* in 't werk stellen, dewelke uet een Haak daar toe gemaakt, het Honig-gezwel doorboorde, en met de eene hand vast greep, en met de ander hand

door

door een tang met zyn beslooten vlies van de Traan-klier, het Hoorn-vlies, en ook zelfs van de Oog-appel al zachtelyk affnee, en dus het gheele gezwel gelukkigelyk van het Oog af-lighte, zonder eenige querzinge van het Oog. Na dit gelukkig uitgevallen Konst-werk gebruikte hy terstond wat zacht katoen in Roos-water, wit van een Ey, en wat Saffiaan door geslagen, nat gemaakt, welk Verband wy drie dagen vervolgden, daar na gebruikende dit Oog-water.

R_c. *Aq. Rosar.* ℥ss.
Tut. præp. ʒj. *M. F. Collyrium.*

waar door den zieke gelukkigelyk binnen den tyd van 8 dagen van zyn gezwel en blindheid geneezen was.

DE VL WAARNEMING.

Van een Oog-traan-fistel door het Mes geneezen.

Alhoewel veele Schryvers der Medicynen en Chirurgie verscheide manieren van de tranende Pyp-zweeren te genezen, voorschryven, zullen wy nochtans onze Konst-bewerking, alhoewel wy dezelve gelukkigelyk dikwils hebben zien geneezen, na dat alles te vergeefs ook van de erylarenste Artzen was aangewend; zo hebben wy door *M. Pieter Molensteen An. 1666.* geneezen het Dochtertje van *Jan de Court*, out 7 Jaaren, dewelke van haar geboorte met een Traan-oog gequelt was geweest op de navolgende manier: Voor eerst wierd dit tranende Pyp-gezwel door gesneden, en om dat dit kleine Kind niet langer het handwetk konde verdragen, dat het bedorven been met een Schraap-mes, als in de tweede Plaat vertoont word, niet konde af-geschraapt worden, waaren wy genoodzaakt te gebruiken een Corrozyf, vermengt met het *Unguentum de Betonica*, en dus het Pyp-gezwel te verwyden, waar door het geheele bedorven Been konde af-geschraapt worden; 't welk gedaan zynde, niet anders als drooge wieken gebruikt wierden, tot dat 'er goed vleesch daar over begon te groeijen; waar na, behoorlyke Dragt-zalve gebruikt zynde,

zynde, de lippen van de Wonde, om de geftadige toevloed der tranen, met *Unguentum ex tulla* beftreeken, en alzo door zeer fyne en dunne wickjes, en het *ceratum diacalcitidos* tot de geneezinge volbracht wierden. Door welke middelen naderhand verſcheidige geneezen zyn, alhoewel ik het gloeiende Brand-yzer beter houde, als den Zieke het toeftaat, om dat 't zelve niet alleen de Weer verſlyt, en het deel ſterkt, maar ook het bedorven Been eerder doet ſcheiden; wat ook andere Schryvers zouden mogen gevoelen, dat men het Been doorbooren moet, waar door deze Etter-ſtof door de Neus zyn ſchot neemt, en van buiten met een Weer bewelt word, welke inzichten nochtans te vergeefs zyn, om dat het doorboorde Been, volgens haar gevoelen, gebrant moet zyn, op dat het gat vryet doortocht aan de Etter-ſtof verleenen zoude. Maar als het Been bedorven dan is, moet het t'eenemaal weggenomen worden, alzo anders onmogelyk is om het Pyp-gezwel te geneezen, of uiterlyk te bewellen; en zo zou deze manier van geneezinge maar verzachtende zyn en onveilig, behalven dat dit doorbooren geen ander nuttigheid doet, als dat het doorboorde en gebrande Been te eerder ſcheidt, in wiens plaats de Natuur eerſt eenig vleeſch voort-teelt, dewelke alengskens tot een Weer zo hard word als Been, het welk het Oogwit der geneezing is, om dat de Huid met het onder-leggende vleeſch, het welk uit het Been groeit, met het zelve vereenigt, en dus worden de tranende Pyp-gezwellen zekerlyk geneezen, maar niet door een gat, dat daar overig blyft, uit het welke altyd Etter-ſtof uit-vloeit, dewelke plag zyn doortocht te hebben in de hoek der Oogen, door de Traan-gaatjes, terwyl binnen den tyd van 20 a 50 dagen het gebrande en doorboorde Been ſcheidt, het welk met vleeſch, als gezeid is, gevult word. Overzulks zyn die geenen in haar waan bedrogen, die gelooven, dat het doorbooren dit gebruik heeft, dat het de Etter-ſtof door de Neus-gaten doortocht verleent.

Aanmerkt nochtans, dat men het Been niet doorbooren moet, ten zy het bykans t'eenemaal bedorven is tot het binnenſte van de Neus-gaten; want als de uiterſte tafels maar alleen verdorven of verandert is, dan is genoeg, dat
men

men het met Schraap-messen af-schraapt, alwaar het vel met het Been tot een gegroeit is, 't welk nochtans niet geschieden kan, ten zy het Been gezont en onbedorven is, waar van dit een zeker teeken zal zyn, als 'er in de tyd van 10 of 12 uren eenig vleesch is aangegroeit, 't welk niet geschiedt in het toe-groeijen van het Pyp-gezwel, ten zy het schoon daar af geschraapt is; maar als na het af schrapen geen vleesch aangroeit, dan mag men zekerlyk oordeelen, dat het Been noch bedorven is, 't welk op een nieuw afgeschraapt moet worden, tot dat dit kenteeken t'eenemaal verdwynt. Op welke manier niet alleen de tranende Pyp-gezwellen van Kinderen, maar ook van volwassen Perzoonen gelukkig en veilig altyd geneezen worden.

Om dat niet alle tranende Pyp-gezwellen verzelt zyn met een bederving des Beens, overzulks kunnen die op tweederlei manier geneezen worden, of door het Snymes, of door een neerdrukkend Werk-tuig, by *Aquapendens* af-geteekent, dewelke na gezien kan worden.

DE VII. WAARNEMING.

Van een geneezen Wond in de groote hoek van het Oog, door een bantvoat van een Waaijer gedaan, wiens stukken drie Maanden daar na uit een gezwel in de boven-mond uit-gehaalt zyn.

ZEker spaans Edelman komende in het Jaar 1651. uyt de Hoofd-kerk van Sinte Pieter binnen *Leuven*, wierde ongeschikt van een Bedelaar om een aalmoes verzocht, dé welke, alhoewel verscheide maalen van deze Spaansche Heer met een gramstoorige trony af-geslaagen, van geen vertrek en wist, overzulks hy met de Waaijer, dewelke hy van zyn Juffrouw in de hand hadde, van hem af-keerde, met zodanige drift, dat hy niet alleen zyn Oogquetste, maar ook een gedeelte van de Waaijer drie vingeren lang door de groote hoek van het Oog doorboorde. Deze Bedelaar na het Ziek-huis gebragt zynde, wierde van de Koninglyke Voorlezer *N. Ophemius*, nevens de Chirurgyns, in tegenwoordigheid van jonge
Stu-

Studenten, onder welk getal ik ook doenmaals gereekent wierd, bezocht, en uiterlyk vertoonde zig niet als eenige af-gebrooken stukjes buiten het Oog, dewelke aanstonds door de Hand-arts met de Koore-tangen uit-genomen, en de Oog-ring, in de 15 Plaat af-gebeeld, wierd onder de Oog-leden gebracht, op dat het Oog in het verbinden zig zo niet verschuiven zoude, en om de toevloet te beletten, wierde aanstonds dit mengzel van *Aqua Rosarum* met wit van een Ey op het Oog geleid, en op het voorfz. Hoofd een bescherm-pleister geleit, en de Ader in de arm van de gezonde zyde geopent. Den tweeden dag wierd dit Oog-water gebruikt.

R_p. Sief. alb. sine opio ʒ ij.
 Aqu. Rosar. ʒv. cum.
 Album. ovi paretur collyrium.

Alwaar de wieken in gedoopt, over het Oog geleid wierden, en drie of viermaal daags ververft, na de grootheit van de pyn. Daar na ziende, dat het Oog dik opgezwollen was, wierde deze Pap gebruikt:

R_p. Herb. Betonic.
 Absinth. ana Mj.
 Flor. Chamomill.
 Ros. rubr. ana Mij.
 Santal. rubr.
 Omnia pistentur simul & coquantur in
 Aq. q. s. com. add. post bullitionem.
 Vini ʒiiij. s. Cataplasma.

Ende op het Oog geleit, en zeven daagen lang 'smorgens voor het eeten wierden looze koppen op de Nek en by de Neus-gaten gezet, om het Oog van een Eiter-zweer te bevryden, want van zulke toevallen zyn de Zieken na den Zevenden dag vry. En het Oog geslonken zynde, wierde de wonden na zyn aart en eygenschap gehandelt, en eindelyk na het verloop van een Maand geneezen zynde, wierd de Bedelaar zyn Herberg op-gezeit, dewelke nochtans na verloop van drie Maanden weer binnen *Lewen* in het Gasthuys verschynt, klagende van een
 gewel

gezwel aan het verhemelte des monds, 't welk de voor-
noemde Professor dede door-fnyden, en onder de snee
dede zich een stuk van het hantvat van de Waajer op,
dewelke met een tang uit-genoomen zynde, aan dien
oorzaak van groote Verwondering gaf, hoe dit Stuk been
de kas van het Oog door-boorende, zich tot aan het gehe-
melte des monds gezet hadde. Na dat deze wonde
eerst met doek-plukzel in het wit van een Ey gedoopt.
en daar na eenige daagen met *Mel Rosarum*, en ten laat-
sten met *Mel Rosarum* en *Aqua bordei* verbonden was,
is eindelyk gelukkig geneezen.

DE VIII. WAARNEMING.

*Een Doodelyke Hoofd-wonde tot het binneste van 't Brein,
zonder eenig letzel van het Brein of Vliezen, waar by
niet tegenstaande alle toevallen van een Hoofd-wonde
zich vertoonde, ukwaar de Etter-stof tusschen de naade
en boven het Herffen-vlies verborgen lag, behalven dat de
dwars-naad zig gapende op gaf: als mede eenige gewicht-
tije aanmerkingen omtrent de dubbele Hoofd-wonde.*

J*An Pietersz.* Fulpwerker, in de Rooze-dwars-straat,
van Walschland afkomstig, ging in *Hooymaand* 1666.
met een zeker Landsman, dewelke eerst versich en groen uit
het Vaderland was aangekomen, na het Jan Hanssen pad,
om hem wat vermaak aan te doen. Deze Landslieden,
na dat het Rotterdammer nat haar Brein verneestert had-
de, vervielen in twist-redenen, die eindelyk zo hoog uit
borsten, dat deze nieuwe over-gekomen Waal, met een
Stekade voorzien, zyn Landsman zo teisterde, in zyn
Voor-hoofd, dat de Wonde tot het Middel-punt van het
Brein door ging. Waar op terstond vervreemding van
Verstant, Braken, Gernisch der Ooren, en andere toe-
vallen, de Hoofd-wonden gemeen, en van onzen *Hip-
pocrates* op-gerelt, volgden; en alhoewel de Zieke
geen beklag van pyn omtrent het gequeifte deel en dede,
hebbe hem evenwel op den tweeden dag zyn pan met
de Boor door den ervaren Hand-arts *Jan de Doove*, la-
ten openen, alzo de toevallen zulks vereischten. Het
Herffen-vlies vertoonde zich wat ontfteeken, om dit af te
weeren, gebruikte ik gewoonlyke Genees-middelen; en

niet tegenstaande ik het Herffen-vlies liet neder drukken, en verscheide keeren den Zieke 't zelve door het sluiten van zyne Neus-gaten op blazen, evenwel geen Etter-stof uit-vloeyde; waar op de dood op den 14 dag volgde. De Herffen-pan doorzaagt zynde, vertoonde noch Vlies noch Brein, noch mergachtig Tafel-scheidzel, zich eenigzins beschadigt, als alleen dat de dwars-naad een pink dikte verwyd was, en op het Herffen-vlies een weinig Etter-stof verschuilde. Zeer weinige diergelyke Exempelen vind men noch by de Schryvers, alhoewel een tefgen-scheur in d'eene pan, de Konstenaars altemets ontmoet, maar zeer zelden in de naden.

Omtrent diergelyke Hoofd-wonden staat dit navolgende aan te merken. *Ten eersten*, zo het gebeurt, dat iemand door een slag van het gebruik der reden, zinnen en gevoelen berooft word, zo 'er geen andere toevallen van den Opper-arts *Hippocrates* op-getelt, by komen, dat 'er geen of weinig gevaar van het leven den Zieken boven het Hoofd hangt, over zulks de Kruis-snee en Boor in diergelyke voorvallen aan een kant gezet moet zyn, alzo wy dikmaals ondervonden hebben, dat de gequetste met dit toeval alleen, 's anderen daags van dezelve bevrydt, en voorts zonder andere toevallen gelukkig geneezen zyn.

Ten tweeden, de ronde uitsteekzels rondom het mergachtig Tafel-scheidzel, wanneer het Been door de Boor uit-genomen is, zyn gewisse kenteekens, dat het scherp van het rad des Boors het Herffen-vlies niet geraakt heeft; over zulks deze Konst-bewerking geen oorzaak van de dood der gequetsten geweest is. Daar-en-tegen zo deze voornoemde uitsteekzels zich niet vertoonen, men gewisselyk besluiten mag, dat het Herffen-vlies door de Boor gequetst is, en aan den dood der gequetsten iets geholpen heeft.

Ten derden, staat aan te merken, dat niet alleen de gantsche spleet of plaats van het geweer tot de grond toe af geraapt moet zyn; maar zo ook een van beiden tot het middel-punt is door-gezet, men de Been-boor tot hulp moet nemen, alhoewel 'er geen andere toevallen verzelt zyn; en dat om deze reden, om dat de Etter-stof uit de Wonde na het middel-punt van het Bekkeneel zakken-

zakkende, door zyn Vaten ook tot op het Hersen-vlies kan schieten, dewelke tusschen de pan en het Vlies verzamelt, de Zieke de dood aanbrengt, 't welk in veele ondervonden is, dewelke altemaal door de Been-boor van de dood bevryd zyn geweest.

Ten vierden, is de doorloop, behalven de gemeene tekenen, een zeker kenteeken, dat de Herssens gequetst zyn, om de gemeenschap van het sesde paar der Zenuwen, dewelke in de Krop van de Maag ingegriffelt worden, waar door den uitgang des Maags ontfaart zynde, den doorloop volgen moet. Deze sterven meest om dat de Herssens van binnen, alwaar zy tot het Rugge-graat word uitgerekt, gequetst zyn, alwaar den oorspronk haarer Zenuwen zyn thron bezit. Nochtans moeten evenwel alle Hulp-middelen na de konst worden aangewent, om dat volgens *Averrhoes* ook zo wel Monstern in de natuurs-geneezinge als voort-teelinge geschieden.

Ten vyfden, hebben wy dikwils op-gemerkt, dat als in diergelyke Wonden den Hals, byzonder na achteren en ter zyden begint zeer te doen, dat als dan de Etterstof na de holte van de Borst of Buik schiet, dewelke door het lang verthooven de Longe, Ribben-vlies, of andere deelen verzweeeren doet, uit dewelke dan veel Etter vloeit, dewelke na den onder-buik schietende, Lever en Milt met puisten ontsteekt, welke Blaasjes door gebrooken zynde, de Etter even een als uit de Longe vloeit, en den onkundigen de gedachten van een Etter-zweet veroorzaakt, waar door de gequetsten gestorven zyn; en niet uit de Hoofd-wonde, om dat zy niet gelooven konnen, dat 'er zo veel Etter van het Hoofd na beneden schieten kan.

Ten zesden, is aanmerkens-waardig, dat de Slag-spier nooit door-sneeden moet worden, alhoewel veel Schryvers van een tegenstrydig gevoelen zyn, om deze redenen. Ten eersten, dat wy verscheide malen, volgens de leer van *Hippocrates*, ondervonden hebben, dat de Zieken, wiens Slag-spiern door-sneeden waren, op den vierden dag gestorven zyn. Ten tweeden, dat de Panbreuk onder deze Spier t'eenemaal doodelyk is, en overzualks deze Konst-bewerking onnodig is, want ik dikmaals gezien hebbe, dat een spleet alleen onder deze Spier

een oorzaak van een schielyke dood geweest is. Zo dari uit de toevallen zeker is, dat dit Been gequetst is, zo moet de opening om laag buiten de Spier gedaan worden, en het Herffen-vlies met een breed Sicuf-yzer neer gedrukt worden, op dat de Etter uittocht vinden kan; en zo de Pan in-gebogen is, met een Been-heffer opgeligt, en als de nood zo hoog dringt, mag de Dwars-spier, alhoewel het vol gevaar is, door-sneeden worden, om dat 'er sommige van diergelyke Wonden geneezen zyn; doch wil deze Konst-bewerking niet aanraden of t'eenemaal verwerpen, om dat het my zelfs nooit is voorgevallen, want de Zieke gemeenlyk van zulke Wonden eerder sterven, als zy een Arts roepen. Maar by zo verre een Wonde op de rechte Spier gevallen is, zo is raadzamer, dat men de Lippen van de Wonde met de Vingers en Nagelen verwydt, als dat men tot het af-raspen of booren zyn toevlucht neemt, en die plaats met drooge wicken open houdt; want alhoewel deze Spier langs de rechte draad gesneeden word, overvallen nochtans schrikkelijke toevallen met gevaar van des Lyders leven, overzulks het op de voorzeide manier te verwyden verre boven het Schraap-mes, of Been-boor te stellen is.

Ten sevenden, moet een Hand-arts zich niet laten verleiden, dat diergelyke Hoofd-wonden na verloop van 40 dagen geen gevaar meer, als men gemeenlyk gelooft, onderworpen is, om dat diergelyke Wonde menigmaal na verloop van 3 à 4 Maanden den Patient den dood aanbrengt. Zo is ons ervaren, dat zeker Stal-knecht in de Maand van *Junius*, met een Kalkoen van een Paart in zyn Hoofd gewond en gekneuft is geweest, zonder eenig merkelyk toeval, die anderzins gemeenlyk opryzen; dewelke, alhoewel de gekneufde plaats door-gesneeden zynde, het ontaderde Bloed is uit-gelekt, en alle gekneufde deelen behoorlyk door Genees-middelen gezuivert zynde, de Wonde in de tyd van een Maand bykans toe-geheelt was, echter heeft nooit willen sluiten, door dien gestadig daar eenig Etter uitsypende, alhoewel geen quetzing in het Been vertoonde, noch ook eenig toeval daar van, nochtans een Koorts in *October* is aangekomen, met schudden en braken, dewelke het gequetste Hoofd en Man in vier dagen ontzielde. De Herffen-pan
opge-

opgeligt zynde, vertoonde zich ongelooffelyke Etter op de Vliezen, en ook binnen het Brein: en diergelyke voorvallen ontmoeten de Konstenaars meer, die altermaal hier te verhalen onnodig achtende, dit alleen maar aanwyzen wil, dat men het gemeen gevoelen niet al te veel toe-geven moet, dat de gequetste in het Hoofd naden veertigsten dag, door de Wonde niet sterven kan.

Ten achften, merkt aan, dat zo in een Hoofd-wond eenig Bastert-vleesch aangroeit, dat men het zelve, hoe groot het ook is, door het op-stroijen van Poeijer van *Spica* en *Schenanthum* gemakkelyk en zekerlyk kan doen verteeren, overzulks dit Poeijer van veele in diergelyke voorvallen als een geheim gehouden is.

Ten negenden, zo het gebeurt, dat door het doorboorde gat geen Etter-stof uit-vloeit, zo ontschiet evenwel de Vliezen haar natuurlyke vochtigheid en warmte, in welke voorvallen zeer dienstig is, dat men het gat met warm Bloed van een Duif vervult, om de warmte van de Vliezen te bewaren. Om dat in de Aanmerkingen van *Mr. Hendrik Roonbuysen* een Brief, behelzende eenige opmerkinge omtrent de Hoofd-wonden en Beenboor, gevonden word, vinden wy geraadzaam dezelve hier by te voegen.

M Y N HEER;

Ue. aangenaame van den 23 *November* 1656. is my behandigt geworden, zynde een Antwoort, op myne laatsten aan u geschreevene Brief. Welkers inhoud was dat ik met veele moeitens, door verscheide ontleding van Beesten, als Kalveren, Schapen, Honden, Verkens, en andere Dieren, ten vollen verzekert was, dat het harde Herffen-vlies in die Beesten altyd zo vast, van binnen het Hoofd bekleedt en omvangt, dat men het zelvige niet zonder geweld daar af kan komen te trekken, 't welk ik ook aan verscheide Herffen-pannen der Menschen-Hoofden hebbe bevonden, zo dat ik ten vollen hier door kennisse hebbe bekomen van het harde Herffen-vlies zyne vereening, dat is, op wat wyze het hem oer al met de Herffen-pan komt zamen te voegen.

Of het alleen, aan alle de naden en wegen des Hoofds vast is, (na de meeninge van de hedendaagfche Geneesheeren en Heel-meesters) dan of 't na myn gevoelen, geheelyk van binnen de Hersfen-pan komt te bekleeden of niet? zynde een verschil, dat van andere buiten twyffel voor dezen wel is aangeroert geweest, maar tot noch toe door veel tegensprekens overwonnen, en nooit tot dienst van de Heel-konst is bevordert geworden; maar daar-en-tegen gehouden is geweest, by veele Hooggeleerde en voortreffelyke Mannen, voor iets, 't geen niet natuurlyk en was. Gelyk als by Exempel: Den vermaarden *Fabritius Hildanus*, getuigt in zyn zevende Aanmerking van het eerste Deel, met deze woorden: *De Hersfen-pan geopent zynde, is bevonden dat het harde Hersfen-vlies, van binnen over al met de zelhoige vereenigt was.* Doch dezen grooten Heel-meester hielt het voor onnatuurlyk, met *Constantinus*, en op dat ik zyne eigenc woorden verhaale, die aldus luiden: *Het harde Hersfen-vlies werd aan de Hersfen-pan gebecht, door de naden des Hoofds. Eensdeels om aldus hangende, de Hersfenen niet te verbinderen; anderdeels, om door de naden des Hoofds uitgaande, het Panne-vlies voort te brengen. De spatie die tusschen de naden gelegen is, heeft de natuur vry gelaten, om dat daar een lege plaatze zoude zyn, tusschen het harde Hersfen-vlies en het Bekkeneel, te weten om deze oorzaken. 1. Om dat daar niets de beweging der Hersfenen en zoude verbinderen. 2. Om dat de Vaten, die in 't buitenste gedeelte van 't harde Hersfen-vlies loopen, niet door een kleine slag op 't Bekkeneel zoude komen te barsten. Ten laastfen, op dat de Aderen in 't harde Hersfen-vlies geborsten zynde, haer Bloed niet en zoude komen uit te starten, tusschen het harde en het dunne Vlies, maar tusschen 't Bekkeneel en het Hersfen-vlies; en het Bloed te bequamer ('t Bekkeneel door boort zynde) mogt ontlafst werden. Dit is de gewoontyke weg van de Natuur, maar het tegendeel hebben wy in d'een en d'ander onderhouden.*

Om deze en andere reden, hebbe ik de vrymoedigheid genomen, om aan U. daar over te schryven, wat in dezen uwe meening is, of gy myn gevoelen, van wegens de naatve vereeniging van het harde Hersfen-vlies met de panne des Hoofds toestaat of niet, dan of myne

voorstelling vruchteloos zoude zyn, doch uwe aangename van den 23 *November*, my toe-gezonden zynde, en den Inhoud daar van wel verstaan hebbende, bevondt ik u gevoelen in dezen met het myne zeer nauw overeen te komen, door deze woorden, te weten, dat het harde *Herssen-vlies* van alle zyde, de *Herssen-paen* zo vast komt te bekleeden, ende aan te hangen, dat men de zelfde daar zonder geweld niet en kan komen af te scheuren. Op deze wyze, namelyk, gelyk als men met *Lym* het *Papier* kan komen te plakken, aan eenig glas. Door welke redenen, gy myn Heer, myn gevoelen komt te bevestigen. Voor welke eer van waardigheid, die gy geniet by alle de wereld, inzonderheid by die genen, die haar in de *Heelkonst* zoeken te oeffenen, ik u ten vollen bedanke, verhopende het zelvige met schuldige dankbaarheid wederom te vergelden. Doch het onderscheid dat gy komt by te brengen, van het harde *Herssen-vlies*, zyn deze uwe eigene woorden: *Waarlyk, tot U. voorgestelde vrage, te weten, ofte het harde Herssen-vlies, van binnen over al de deelen van 't Beckeneel vast komt te bekleeden, zeer goede Vriend: antwoorde ik met dit onderscheid, te weten, dat het aan de bovenste, en aan de voorste, en aan de achterste deelen, als ook aan alle zyden des Hoofs, (volgens u gevoelen) zeer vast is, maar dat het omtrent het Wigge-been alder slapst is, moogt gy vryelyk met my gelooven.* 't Welk myn Heer, indien 't gebeurt, is myn vermoeden, dat als dan het *Lichaam* eenige dagen dood geweest is, en de vochtigheid van de *Herssenen*, het zelvige komen slapper te maken en af te wyken. Want dat is in dit *Lichaam* niet bevonden, hoewel men daar nauw op gelet heeft. Maar wel volgens *Adrianus Spigelius*, dat het harde *Herssen-vlies* zeer vast aan de *uyssleekzels* van het *Wigge-been* groeit, en volgens *Thomas Bartholinus*, dat het harde *Moeder-vlies* aan zyn grond vast zit, waar uit zommige zyn oorspronk wanen: en volgens *Laurentius*, is dit *Herssen-vlies* zeer vast aan de *Pan* gebecht, behalven op de plaats daar de *Slym-klier* zyn plaats heeft. Zo dat ik gunstige Heer en Vriend, u gevoelen met het gevoelen van deze voortreffelyke Mannen eenigermaten strydig vinde, doch wat zal ik daar van zeggen, anders als dat ik verhoop metter tyd

de waarheid van de zaak te bekomen, en besluite met de woorden van *Jacobus Berengarius Carpenfis*, in het Boek der Pan-breuken, Laat ons nu spreken van de kenteekenen van de scheidings des harden Herffen-vlies van het Bekkeneel; maar ik van deze kenteeken handelende, zeg ik dat ik my niet verwonderen en kan, dat 'er veele Schryvers zyn, die beweeren willen, dat het harde Moeder-vlies altyd van het Bekkeneel af-gescheiden is, bebalven de plaatzen der vereeningen, waar zy altemaal over een komen, dat het Vlies aldaar gebecht is, maar deze zyn in een zekere dolinge, om dat zy een openbaar leugen voorstaan.

Den 14 December 1656. is my met den Genees-heer *Paulus Barbette* een gelegentheid voor-gekomen van een Jongman, die gestorven was, hebbende den geheelen Hals met Krop-zweeren bezet, welk Lichaam geopent zynde, is de scheid geheel Krop-zweeig bevonden, ja ook de Ingewanden van de Borst, 't welk in diergelyke Lichamen gemeen is. Wy hebben dan gelegentheid bekomen om de Herffen-pan te mogen af-nemen, 't welk geschiede op deze navolgende wyze, in 't bywezen van de zeer geoeffende Genees-heeren *Franciscus Verschagen* en *Matthæus Stadus*, met de resteerende Genees-heeren van onze Diaconye, en verscheide Heel-meesters van onze vermaarde Stadt, zynde aldaar by den anderen vergadert om de ondervinding van deze zaak getuigenis te geven, en by te wonen.

Eerstelyk, de Huid van het Hoofd, Kruis-wys tot op het Been door-snydende, en na behooren af-genomen hebbende, is de Pan van 't Hoofd van vooren tot achteren, met de Herffenen te gelyk doorzaagt, makende eerst met de Zaag, een zachte incede door het Voorhoofds-been, tot dat de tweede Tafel by na door was, en dan het harde Herffen-vlies door-snydende met de punt van een scherp Mes, op dat het door de Zaag niet af-gestooten of gerukt en word: want ze is boven alle Vliezen die het gebechte dekken, de dikste en taaiste, en na het zeggen van *Adrianus Spigelius*, heeft het dikke Herffen-vlies een harder en dikker zelfstandigheid, niet alleen zo dit Vlies by het dunne Herffen-vlies, maar ook by alle Vliezen van het gantsche Lichaam vergeleeken word.

De Herffen-pan te gelyk met de Herffenen door-gezaagt

zaagt zynde, hebbe ik met bequaamheid af-genomen; want het dunne Herffen-vlies is door veele Fibren en slag-aderen aan het harde Herffen-vlies vast, (om dat de Herffenen te beter haare beweging mogten hebben) 't welk men met voorzigtigheid moet af-nemen. Dit gedaan zynde, hebbe ik aan de Omstanders de gelegenheid getoont, doch niet zonder groote opmerking, want by ieder een wicrd het harde Herffen-vlies voor een gedeelte af-gescheurt, op dat zy het met haare Oogen zien, met haare Handen tasten, en de waarheit getuigenisse geven konden. Het eene gedeelte van het Vlies af-gerukt zynde, hebben wy het reſteerende bewaart tot de komſte van den vermaarden Ontleder en Genees-heer *Franciscus Sylvius*, doch door verhindering te laat komende, wicrd hem van de Omstanders de gelegenheid van de zaak verhaalt, hoe en op wat manier wy het bevonden hadden, dat het harde Herffen-vlies van binnen ghecelyk de Herffenpan vast was bekleedende, zynde tot noch toe by voortreffelyke Ontleeders, als *Spigelius* en *Laurentius*, gerekent voor een Vlies dat de Herffenen omvangt, 'twelk nochtans onder de houdende deelen des Hoofds mag gestelt worden, om dat het harde Herffen-vlies aan het Bekkeneel vast is, en des zelfs afscheuring zoude geheel gevaarlyk, ja zonder des zelfs quetsinge onmooglyk zyn; en wat zal ik meer zeggen, als dat het de Lyders, de dood kan aanbrengeu ofte veroorzaken: als by Exempel, zoo de Boor onnodig gestelt was, en het harde Herffen-vlies natuurlyker wyze met de Pan vereenigt waren, zoo was immers het *decussorium* verwerpelyk, ja noch ongebruikelyker, als de Boor nodig ware gestelt; want dan kon men bequaam genoeg de Etter-stof van 't harde Herffen-vlies uit-lossen, wanneer den Lyder zyn Neus en Mond quame te sluiten. En alzo de beslooten wind van de Borst naar het Hoofd komt te dryven, zoo heeft dan het harde Herffen-vlies, geen andere eigenschap, als de Herffenpan van binnen ghecelyk vast te bekleeden, en de beweging der Herffenen, voor de hardigheid en oneffenheit des Beens te beschermen, om dat de Herffenen in haare werking niet en zoude verhindert werden, ofte ook de minste pyne lyden, zo dat wy dan bemerken dat het Polys-tuig geen ander gebruik en heeft, als de

onder-gelegene kant van de Herffen-pan door de omfchaving te lichten en te effenen, en of 'er onder door de Boor eenige splinterachtige ongelykheid waare veroorzaakt, maar niet om 't harde Herffen-vlies neerwaarts aan te drukken, tot bequamer uitloffinge van de verzakte materie, gelyk als dagelyks geschiedt door het *Decussorium*, zo als zy het noemen.

Deze zaak dan waarlyk alzo bevonden zynde, zo staat 'er myn Heer dan grootelyks wel te letten, op de doorbooringe van de Herffen-pan, of 't noodzakelyk is of niet. Want gemerkt, dat een davering der Herffenen dezelfde toevallen veroorzaakt als een spleet, scheur of Breuk van de Herffen-pan, in welke gelegenheid de Boor vereischt word, na de hedendaagfche Heel-konst, maar dikwils vruchteloos gebruikt. Want het harde Herffen-vlies, daar aan vast zynde, zo zou de doorbooring des Bekkeneels geheel gevaarlyk, ja zonder quetzinge des Vlies, onmooglyk om te doen zyn, om datze aan het Bekkeneel geheel vast is.

Ten eerften, 't welk men hier aan kan gewaar worden, zo wanneer gy in deze gelegenheid voorzigtelyk een Boor quame te stellen, gelyk als ik menigmaal gezien hebbe, dan volgt daar noch geronne Bloed, noch Eter, maar veelyds wel een druppel goed Bloed § a 6, veroorzaakt zynde met het uit-nemen van het omgeboorde Been, in welke gelegenheid de Pan van het harde Herffen-vlies af-gescheurt word, waar door zwaarder toevallen komen te ontstaan, en den Lyder in perykel van zyn leven gestelt word, zynde een zeer bekommerlyke zaak voor een Heel-meeſter. Want daar werden veele gevonden, die alleen haar oordeel stellen, aan de ontlasting van 't Bloed, dat ze van onder zien op-komen, en dan dient men de Omstaanders aan, dat de Boor nodig gestelt is. In welke gelegenheid, als dat voorvalt, zo zoude ik ze achten onnodig gestelt geweest te zyn; want men wil dan als noch in zodanige gelegenheid na de oude wyze met zuiverende en afvegende middelen te werk gaan, daar men ter contrary niet anders, als verwarmende, Pyn-stillende, en Vleesch-makende middelen behoorde te gebruiken, na myn gevoelen. Doch ik onderwerpe het myne gaarn een ander, die my door reden

van

van ervarentheid kan onderrichten.

Ten tweeden, zo word de Boor ook menigmaal vrugteloos gebruikt, in een spleet of scheur van de Herffenpan, na de gewoonte van de hedendaagsche Heel-meesters. Want het staat grootelyks te bedugten, of 'er meer Lyders onnodig, als nodig geboort zyn; want daar een spleet of scheure in 't Been gevonden word, veroorzaakt door een slag, stoot of val, daar en kan langer een Heelmeester met reden weinig voordeel doen, of daar moet noodzakelyk zonder eenige verandering een Boor gestelt worden; gevende voor reden, om dat het uitgestorte Bloed der Aderen, het harde Herffen-vlies komt te drukken, 't welk in eenige gelegentheden wel plaats heeft, volgens *Galenus*, met deze woorden, *in dewelke een spleet en schuddinge geschiedt*. Maar daar is wat noodzakelyker te overwegen.

Alzo in een spleet of scheur van de Herffenpan, het ont-aderde Bloed meerder door de Wonde van buiten langs de scheur naar binnen komt door te zypen, en te lekken, op het harde Herffen-vlies, als dat de Arterien van binnen, (*in 't Hoofd de Herffen-vliezen mede gedeelt zynde*) zoude komen te bersten; en waarom en zoude men door bequame stovingen, van verwarmende, verteerende, te rugge dryvende en Pyn-stillende middelen, als daar zyn, Wortelen, Kruiden, Bloemen en Zaden, het Bloed, dat door de spleet in gelekt en verzakt was, niet kunnen komen uit te halen, en daar door te verteeren, gelyk als men in groote schuddinge der Herffen en buiten des Hoofds gewoon is te doen, daar de toevallen zo zwaar zyn als van een gebrooken Herffenpan, gelyk als met my zoude kunnen getuigen den voortreffelyken Genees-heer *Arnoldus Tbolinx*, van een gelegentheid onlangs noch voor-gekomen van een Schippers Kind, dat van boven neer in het ruim van 't Schip gevallen was, leggende hier voor de Stadt, zynde 11 a 12 voeten hoog, daar de Boor wel nodig vereischt wierd, na de groote en zware toevallen die daar opvolgden, zo dat van ons de zaak by de Ouders wierd voor-gestelt, als op 't hoogste noodzakelyk, 't welke van de Ouders van het Kind wierd tegen-gesproken, van zulks nooit te willen gedoogen of toe te laten, zo dat daar geen

Operatie

Operatie in 't werk gestelt is geworden, als maar met bequame stovingen, sicingen en andere Genees-middelen gecontinueert, en is eindelyk den Lyder doch gelukkig geneezen geworden, tot een groote leering van my zelve, en tot profyt van een ander.

Merkt wel dat daar zomtyds zodanige Accidenten op volgen, en nochtans word den Lyder zonder trepaneren geneezen.

Het zelve getuigt ook den zeer Geleerden *Jacobus Berlingarius lib. de fract. Cranii cap. 35.* aldus: *Hy, die in 't Hoofd gewond was, hadde een scheur in 't Bekkeneel, byna haairs-gewys, doch wat grooter en binnen doorgaande zonder kweizing des Vlies; en omtrent den 10 dag ik gemerkt de toevallen, de afscheuringe te kennen gevende; derhalven heb ik verzocht dadelyk het Been te doorbooren, en de scheur wyder te maken; maar by heeft nooit willen toelaten, derhalven door bebulp van ontlastende Geneesmiddelen, de geneezing vervoorderende, zo is 'er dagelyks door de spleet een groot gedeelte van Eiter-Vocht van de Borst na 't Hoofd te dryven, zo is 'er, de Wangen dus opblazende, een groote menigte Eiter uitgevloeit, nochtans heeft by Koorts, Grillinge, en ongerust gestadig gebad, byna tot den 50 dag toe.*

Dat de Patienten van gebrooken of gescheurde Hersfen-Paimen kunnen geneezen worden, leert de ervarentheid; gelyk als ook *Petrus Forestus*, in zyn 32 Boek verhaalt, door resolveerende en verteerende Middelen, geneezen de Lyders zo van een gebrooken als een gescheurden Pan, tegens de meeninge van alle Menschcn, daar geen hoop van opkomen was.

En *Lanfrancus* verhaalt cap. 1. *de Vulneribus capitis tract. 2.* Dat by aangemerkt heeft, dat daar meer geneezen zyn geworden, door Genees-middelen, als door Trepaneren; want ik gebruik (zythy) geen Instrumenten tot wegneming van 't Been, als in twee voorvallen; den een daar van is, als het Bekkeneel zo gebrooken is, dat het gebrookene onder het gezonde zich verschuift of verbergt. Ten tweeden, als een stukje Beens dat van het Bekkeneel gescheiden is, het harde Hersfen-Vlies komt te steeken of te quetzen. En als het in zodanige gelegentheid gebeurde, zo moet de wegneming van het stukje

Been

Been van stonden aan geschieden.

't Zelfde verhaalt *Vidus Vidius van Florencen*, in zyne Verklaringe op het Boek van *Hippocrates*, van de Wonden des Hoofds, van een zeker vermaart Heelmeester tot *Romen* in zyn tyd, genaamt *Perusius*, die dit zelfde verhaalt, door lange ondervindinge aangemerkt te hebben, dat daar meerder zyn opgekomen, zonder hulp van de Boor, door stryken en smeeren, als die de Huyd opgesneeden, en 't Been doorboort zyn geworden, gelyk den Geleerden *Jacob Beringarius Carpensis* verhaalt: *De Trepaan* gebeelyk te verwerpen, en is myne meening niet, want ze word dikwils noodzakelyk vereischt in groote breuken des Bekkeneels, daar den eene punt van het Been, of het andere de *Vliezen* komt te kwetzen, en te doorwonden, ja zelfs wel tot in de substantie van de *Hersenen*, of ook wel daar het eene *Besh* over het andere geschoven is; maar daar zo precies op te staan, is niet van nooden, om den tweeden of den derden dag tot de *Trepaan* te komen; want men mag ze wel met meerder voorzienigheid, tot op den 6 à 7 dag toe uitstellen, ja des 's *Winters* wel langer, volgens *Avicenna*, dewelke zyt: *Dat men niet behoorte te vertoeven in de Zomer over den zevenden dag, en in de Winter over den tienden dag. En zegge met Nicolaus, dat men het Been niet moet wegnemen, als in de uitterste nood, om dat de Zieken dikwils geneezen worden door plaats-middelen, zonder het wegnemen van de Pan, tegens het gevoelen van den Arts, dat by geneezen kan worden.*

Ja volgens *Avicenna*, dewelke zyt: *Men behoort het Zomers na den 7, en 's Winters na den 10 dag nooit uit te stellen.*

Ja ik zeg met *Nicolaus*, dat men het Been nooit behoorde uit te booren, ten zy dat het de noodzakelykheid ten hoogsten vereischt, dewyl daar meermaals *Lyders* door uitwendige *Middelen* geneezen worden, dewelke de *Heel-meesters* nooit gedacht hadden, dat zo konden geneezen worden.

Want zo binnen den tyd van 10 dagen de toevallen meer en meer kwamen te verminderen en op te houden, zo zoude ik het *Trepaneren* nog langer uitstellen, en zoeken met advys van een Geleerd *Genees-meester*, door andere

andere Middelen de Lyders voorts te geneezen, en tot zyn volkomene gezondheid te brengen, gelyk als den Leezer in de drie achter-een-volgende Aanmerkingen van zwaare kwetzingen des Hoofds word aangewezen.

In 't booren hebbe ik dikwils en verscheide reizen bevonden, dat men zo ras het omgeboorde Been niet uit en komt te trekken, of daar volgde terstond een druppel Bloeds 5 a 6, ja meerder en minder na gelegentheid.

't Welk niet en is 't Bloed, dat ont-adert was van den val of stoot; maar 't geen veroorzaakt wierd, myns bedunkens, door het afscheuren van 't Been, van het harde Hersfen-Vlies, eindigende op die plaats eenige mondekens van Aderen (*of na het gevoelen van de bedendaagsche Onleeders Slag-aderen*), zo dat ik, myn Heer, deze bedenkingen over de Boor stelde aan u oordeel, of niet in zommige gelegtheden, dat is in kleine breuken des Bekkeneels zo veel als 't mogelyk is, de Boor behoorde voorby gegaan te worden, en daar in dezen tyd wat nader op te letten.

Ten anderen, zo gebeurt het ook door een davering der Hersfenen, die door een slag of val geschiedt, dat daar een van de vordcelde Hart-aderen de Vliezen eindigende tegens de Hersfen-pan zyn Bloed komt uit te storten, en aldaar binnen weinig dagen van zyn gestalte verandert, maar als dat geschiedt, zo word de Boor noodzakelyk vereischt; en dan zal men zeer zelden goed Bloed onder de Pan vinden, maar ter contrarie een vuile Materie, strekkende meest altyd na den groene, 't welk ik dikwils en menigmaal hebbe gemerkt in 't Trepanneeren van den zeer Expertten Heel-meester Rogier Rogiersz. Beerenaart; zo dat men hier door een goede opmerking kan beschaffen aan alle Heel-meesters, zo geoeffende als ongeoeffende, ja zelf aan alle Stadts-Heelmeesters van alle plaatzen, dat deze zaak van haar naastig overwogen word, om haar rapportis wille, die zy tot dienste van het Gerechte, aan haare Heeren schuldig zyn te geven; want hoe menigmaal valt het voor in kwade en dronke Gezelschappen, dat iemand geslagen word met een Kan, Tang, of Rooster, of met iets diergelyken handtbaar Geweer op 't Hoofd, door welke

ke davering de Hersenen (*den Lyder zyn Memorie en Verstand benomen zynde*), zo konnen ontstelt worden, dat ze die zelve toevallen veroorzaken, diena een gebrooken Bekkeneel komen te volgen, waar op den Heel-meeſter dan noodzakelyk ſtaat te letten, of de Boor vereiſcht word of niet, al eer men zo zwaaren werk by 'er hand neemt; myn Heer, ik noeme het zwaar, om dat het anderen ligt achten, zo ten aanzien van myn gemoed, als van de werkinge; en gelyk *Hippocrates* getuigt, *men moet geen Hoofd-wonden klein achten.*

Ten derden, zo dan een voorzichtig Heel-meeſter de Trepan niet ontgaan en kan, zo is myns oordeels, het *Decuſſorium*, geenſins meer gebruikelijk; want men komt hier door veel eer 't harde Herſen-Vlies van de Pan af te ſchuren, als door het zelve de Materien te beter (*zo zy voorgeven*) te doen uitkomen. Want als men wel acht komt te nemen, op de wegſchavinge van de Boor, zo zal men bevinden dat de Boor het Noeſchwys komt weg te nemen zonder eenige ſplinteringe te veroorzaken, ten waar het niet over al, en even diep omgehoort was, of als het omgeboorde Been onvoorzigtig door geweld word uitgebrooken; als dan word het Hoofd-Inſtrument, het Polys-Tuig gebruikt; om de oneffenheid, door het geweld van 't uitnemen veroorzaakt zynde, te effenen. De tweede nuttigheid, die zy ſtellen, om het harde Herſen-vlies neerwaarts te drukken, is, op dat de Materie te beter zyne uitloozinge zoude bekomen. Waar op tot antwoordt dient: 't harde Herſen-Vlies dan van binnen de Herſen-Pan zeer vaſt bekleedende, zo is het immers buiten allen twyffel, dat de Materie, veel min het zamen-geronnen Bloed, niet verder of lager en kan komen te verzakken, als de zwaarte en veelheid van de Materie, of van het ont-adert Bloed, door zyne zwaarte is veroorzakende. Verwerpende dan het *Decuſſorium*; want als dit zo niet en was, zo zoude de Materie komen te verzakken, ten minſten tot het eerſte Wervel-been van den hals, ja lager, en de Materie en zoude niet komen te verwekken, zo zwaare toevallen van een gebrooken Herſen-pan, als wel van een gewonde Rug-merg.

Ook en behoorden de Stadts-Heel-meeſters om haare rap-

rapporren wille, die zy genoodtzaakt zyn te geven, tót onderrigting van 't Gerechte, niet meer de Herffen-pan op deze gewoonlyke manier af te nemen, te weten, makende eerst een kruis-wyze sneedde met een Mes, tot op het Been toe; en na dat zy (*na ouder gewoonte*) het Pannenvlies gescheiden hebben, zagen zy het Been rondom door, gebruikende als dan een platte kromme Spatel; om het harde Herffen-vlies los te maken, en te scheiden van zyne Naden, daar het over al aan vast is, scheurende dan alsoo met geweld de Herffen-pan van het harde Herffen-vlies af, waar door de mondekens van de Slag-adern, eindigende aan de Herffenen, komen afgescheurt te worden, zynde een zaak die myns oordeels komt te strekken tot groote nadeel van de Gevangenen: want de Herffen-pan en kan niet wel op deze maniere afgenomen worden, of men zal verscheide druppelen Bloeds op het harde Herffen-vlies uitgestort vinden leggen. Om dan deze perykelen en onheilen te ontgaan, prys ik de voorzeide manieren van doen. Doch laten wy de Ontleeders, en de naauwkeurige Onderzoekers, om haare zinnelykheids wil haare verkiezing daar van nemen. Onze verhandeling en strekt niet als tot oeffeninge van onze Heel-konst, verhopende dat andere daar ook wat toe doen zullen met 'er tyd.

Dit is nu waarde Vriend het geene ik u, voor een Nieuwe-jaars gifte kome toe te zenden, bedankende UE: voor de eere my aangedaan, dewelke ik om de geringigheid van myne kennisse niet waardig ben te genieten. Hier op verzoek ik dan nu het oordeel van UE: geleertheid, u beloovende door des Heeren genade, dat ik zo ras niet en zal in 's Gravenhage gekomen zyn, of wy zullen voorder met malkanderen nader spreken, onder anderen van myn aangename en byzondere voorstelling, (*an Hydragrym per se excitat factorem in ptyalismo nec ne?*) Hier mede eindigende, beveele UE: in de genadige protectie des Alderhoogsten, met eenen wenschende UE: in dit aanstaande Jaar geluk, en voorspoet met gezondheid, tot zaligheid van UE: Ziele, en tot profyt van u even naasten.

Geschreeven in Amsterdam op den 18 December 1656.

Vaart wel myn Heer, en neemt alles ten goede.

Ten

Het uiterste vlies afgescheiden zynde, kwam het dikke witte kraakbeen te voorschyn, zynde het overigerood van koleur. De gantsche klier bestond maar uit een gezwel, en was maar met een vlies omgeven; en niet (zo als het zomtyds in diergelyke uitwassen gebeurt) uit meer gezwollene klieren, die elk haar eigen vlies van malkander onderscheiden hebben.

De derde dag na de konst-bewerking verbonden zynde, gaf de wonde een zeer kwade stank, en het opgeleide stemp - middel viel van zelfs zonder een nieuwe bloed-vloed af; Maar de Patient kreeg een kleine koorts, dieze echter door de gebruikte genees-middelen, haast weder verliet.

Op de wonde wierden bekwame genees-middelen, namelyk eerst de Dragt-zalf, daarna Rozen-Honing, Olie van Eyeren, en eindelyk vleesch en vel teelende pleisters opgeleidt.

En zo is dit Meisje, na dat de wonde gelukkiglyk geneezen was, blyvende maar een klein lidteeken, en de Mond wat scheef getrokken over, vrolyk weder in haar Vaderland gekcert.

In dit voorval hebben wy waargenomen, dat het verbrande blaauwe linnen moeielyk en met groot verdriet weder uit de wonde is te halen, en een zwartachtig lidteeken na de heeling overlaat, om dat het ligtelyk met het vleesch t'zamengroeit. 't Welk in zulk geval wel staat aangemerkt te worden.

DE IV. WAARNEMING.

Van een Etter-gezwel in de Onderbuik, gelukkiglyk geneezen zynde.

DE voortreffelyke en vermaarde *Petrus de Marchettis*, eertyds *Professor in de Chirurgie en Anatomie te Padua*, begint zyn 52. Waarneming met de volgende woorden: *Daar ontstaan zomtyds gezwollen in de Lever, waar van sommige hard zyn, en nooit tot verzwearing komen, maar andere gaan tot een verzwearing over; en wyl de Lever van weinig gevoel is, zynde dezelve maar boven op de verhevene zyde*

met zenuwen begaaft, zo kan men het Onderscheid van deze gezwellen niet ligt, dan door de tyd erkennen. Want alsdan steeken die geene, welke tot verzwearing overgaan, voornamentlyk op de verbevene zyde wat puntig uit, en wyzen een sneede aan zonder Levensgevaar, gelyk ik hy veele hebbe ondervonden, schoon de algemeene bekleedzels, de spieren en het buikvlies moeten gesneden worden enz.

Een voorbeeld hier van geeft ons de volgende Waarneming; *Jeremias Bosyn*, een Koopman ter Zee varende, als hy Anno 1656. weder na huis keerde, was zo Ziek, dat hy gevaar van zyn leven liep; want hy wierd met zulke zwaare pynen boven in den onderbuik aangedaan, die geduurig toenamen, schoon men uiterlyk in de huid niets zien konde; tot dat hy eindelyk den 16 of 17. Juny te Huis komende met de Heere *Franciscus van der Schagen*, *Medecynen Doctor*, en myn Vader raad pleegde. Dezelve een zeer pynlyk, doch week gezwel onder de korte ribben waarnemende, oordeelden aldaar een Etter-gezwel verborgen te zyn: Derhalven wierdt 'er eenige dagen lang een vermurvende Pap opgeleidt, en de Patient met inwendige geneesmiddelen versterkt. Ondertusschen verhiet zich het bezerde deel meer en meer om hoog, en in deszelfs rechter zyde kwam een zacht gezwel te voorschyn. Als dit geopent wierdt, vloeyde 'er een groote menigte van stinkende Etter uit. Doch op dat de Patient door al te veel uitvloeying van de etter niet te zeer verzwakt mogt worden, wierdt de wonde met een wiek toegestopt, met een gemeen pleister bedekt, en driemaal 's daags verbonden, op dat de etteragtige stoffe by bekkens kon uitvloeien. Zomtyds wierdt de uitvloeying van de Etter door een daar tusschen komend vlies, het welk wy oordeelden het buikvlies te zyn, belet; doch als dit door een tent-yzer, meer als een vinger lang in de lever gaande, weg-gedaan wierdt, vloeyde de Etter weder uit. Om dit ongemak te verhoeden, stakken wy een loode pyp in de holte van de wonde. Na verloop van eenige dagen begon de etter te verminderen, en de Patient kwam weder tot krachten. Derhalven spuitten wy, om de holte gantschelyk van de Vuiligheid te zuiveren,

veren, onze gewoone afzuiverende Inspuiting eenige reizen in de wonde. Eindelyk wierdt dit Etter-gezwêer, wel gezuivert zynde, allengskens toegeslooten, zo dat de Patient *den 30. Augustus*, volkomen weder herstelt was, en naderhand noch getrouwt, en gezonde en wel gebeelde kinderen met zyn Vrouw geteelt heeft.

In deze Waarneming staat aan te merken, dat de etter, die zonder twyffel in de holte van den onderbuik, binnen het buikvlies gelegen was, niet naar beneden gezakt, maar boven in den onderbuik gebleeven is. Waar van wy geloven de reden te zyn, dat 'er een zeker vlies moet geweest zyn, waar de etter in beslooten is geweest, of dat het zelve aan 't buikvlies is aangegroeit geweest.

DE V. WAARNEMING.

Van een doodelyk Etter-gezwel in den Onderbuik.

Lambert Jobannisz. met zyn toename *Root*, voer na veele reizen ter zee gedaan te hebben, *Anno 1658. in de Maand April na Koningsberg*: Maar wordende genoodzaakt in de Dantzicker zee-engte van wegens het ys leggen te blyven: zo verviel hy na veele nitgestaane moeyelykheden in een zeer hevige pyn van de rechter zyde in den onderbuik. Deze pyn trachtede de Scheeps-barbier met purgeerende en andere middelen te vergeefs te verdryven.

Ondertusschen kwam de Patient door de toenemende pyn zeer verzwaart *den 10 September* weder te huis, en pleegde terstond raad met de vermaarde *Dr. Fr. Verschagen*. Die vond hem met de Koorts behebt, ordinerde een Julep, en een purgeerende conzerv en deed hem het volgende pleister op de pynlyke plaats leggen:

℞. Empl. Oxycroc.
de Mucilag.
Melilot. ana. q. pl.
Reform. Empl. & extend. super coriam.

Ik den 20 September, wegens des Vaders afgewezenheid, daar by ontboden zynde, zag het gezwel in den Onderbuik, en leide 'er, met toestemming van de voorschreeven Genees-heer, een aanhalende pap op. Maar wy moesten het zelve de volgende nacht wegens de onlydentlyke pyn weg doen en 'er een ander pyn verzachtend opleggen. Behalven dit leide ik noch twee pleiters uit *Opium*, om de rust te bevorderen, op de slapen van 't hoofd.

Den 22. vonden wy de Patient, door de Koorts, Pyn, gestadig omkeeren van 't lichaam, en het hevige braken zo afgemat, dat men geen pols-slag meer kon voelen. Boven dat was het geheele lichaam met een taaje zweet bevochtigt, en de Handen en Voeten ten hoogsten koud waar te nemen. Derhalven oordeelende, dat de Patient ziel toogende was, gebruikten wy niets als een hert-sterkend drankje, en een verzachtende pap.

Den 23. vonden wy de Patient tegens alle verwachting noch levende en deden hem een verzachtend en laxeerend Klisfeer met een goede uitslag 't voormiddags bybrengen. Maar nademiddag leidden wy een bytmiddel op de wieke en verheven plaats van 't gezwel; waar door den 24. de korst gemaakt was. Dus openden wy het etter-gezwel met het lancet, als waar uit een groote menigte van dikken wel gekookte etter vloeide waar op de Patient wel eenige verligting kreeg, maar hy wierdt echter van de dorst en het braken voort gekwelt.

Ondertusschen lieten wy dezelve dag viermaal de etter uit de zweer loopen en staken 'er een tamelyk wyde loode pyp in, waar de stinkende en geele etter van zelfs uitvloeide. Doch om dat die te beter mogt vloeien, verdunden wy dezelve met onze gewoone vocht met Rozen-honing gemengd daar in te spuiten.

Den 25. bevond zich de Patient iets beter, want het braken en de slaapeloosheid hadde, na dat 'er een groote menigte van etter uit het gezwel gevloeit was, iets nagelaten.

Den 26. en 27. was hy in dezelfde staat.

Den 28. en 29. wierdt alles weder erger, de koude van de leden, en de zwakke en uitblyvende pols namen

weder de overhand; zo dat hy eindelyk den 6. October het tydelyk met het eeuwige verwisselde.

Als men het lichaam opende, bevonden wy de Lever als een vuist groot verzworeen, en alle de ingewanden van den Onderbuik met etter en materie besprengt. Het net was verteert, en de ingewanden met het byleggende Buikvlies, en de Spieren van den Onderbuik, waren van versterfing aangedaan te zien.

DE VI. WAARNEMING.

Van de Scheiding der t'zamengegroeide Lippen.

EEn Kind van acht maanden kreeg de spruw, zo dat de Tong en Lippen met witte blaartjes bezet wierden. Ongeacht nu de Chirugyn alle vlyt daar aan besteedde, gingen die echter tot een versterfing over. Als die gescheiden was, trachtete de Meester de Lippen met vleesch en vel teelende middelen, weder te heelen. Waar door ze niet alleen met vleesch overtrokken wierden; maar zodanig t'zamen groeiden, dat 'er maar een klein gaatje, zo dik als een pen-schacht, om 'er spys en drank door in te brengen, open bleef.

Omtrent twaalf maanden daar na pleegden de Ouderen van 't Kind raad met myn Vader, die de ervaren Genees-heeren *Fr. Sylvius* en *D. van der Schagen* te raad liet ontbieden, en als die een insnyding toestemden, tekende hy de plaats met inkt, en sneed met een puntige schaar, in 't gat van de Mond gestookten, door leiding van de wegwyzer, in een behoortlyke wydte, op beide zyden, de Lippen van malkander, welke wogens de al te groote eeltigheid weinig bloed storteden. Daar na voegde hy 'er een loode werktuig, van een behoortlyke lengte, en in 't midden een opening hebbende, om 'er de spyzen door in te brengen, tusschen, in. Dit werktuig was van gedaante, even als de loode Sleuf-tuigen, waar mede men de vensters-schyven in-zet, op dat het de Lippen des te beter van beide kanten kon omvatten. Het zelve wierdt met een droogende zalve besmeert, en met pleisters gehecht, (*Verduin. Obs. 6.*) door een

kleine draad, aan beide einden, aan de naaft leggende vast gebonden. Tot meerder zekerheid wierdt 'er noch een band, in 't midden een gat hebbende, over heen geleidt.

En zo wierdt dit ongemak, twee of drie maal 's daags verbonden zynde, in korten tyd gelukkiglyk geneezen; maar het kind kreeg kort daar na onvoorziens de vallende Ziekte, en gaf zyn geest.

DE VII. WAARNEMING.

Van het Koude Vuur uit Bevriezing der Leden ontstaan.

Onder de verscheidene oorzaaken van 't koude en heete vuur is niet de geringste de uiterlyke koude, als welke het bloed en de vochtigheden in de uiterste ledematen des Lichaams zodanig stremt en onbekwaam tot den omloop maakt, dat die deelen daar van beroofd zynde allengskens versterven, gelyk uit de volgende voorbeelden zal blyken.

Laurentius Rudolpbz een Jongman onthield zich den 3. Febr. Anno 1658. al te lang, om te visschen in de koude, die toen ter tyd zeer sel was, te huis komende bevond hy alle zyne vingeren van gevoel en beweging beroofd. Derhalven sloeg hy 'er wat brandewyn over, maar zonder eenig baat.

Des daags daar aan komt hy by ons raad pleegen. Myn Vader niet te huis zynde, onderzocht ik de oorzaak van 't ongemak; en die verstaan hebbende, en de tegenwoordige tekenen wel erkennende, verklaarde ik het koude vuur niet verre te zyn. Alzo daar reeds de koude en ongevoeligheid in de vingeren en voornamentlyk in haar uiterste een blaauwe koleur, de blaartjes en pyn in de naaft byleggende deelen voorhanden waren.

Derhalven het gevaar aan den Patient voorgezeid hebbende, opende ik eenige blaartjes met een fyne schaar, dat 'er het weyachtige water uit-liep: eenige stak ik maar met een naalde door.

Daar na deed ik de zweeren, met Brandewyn uit-

uitgewaschen, *Theriac.* met een weinig *Unguent. Tetrabarm.* en leide 'er de pap tegen de verfterving met wyn-geeft bevochtigt over. Door welke maniere de Patient, dagelyks tweemaal verbonden wordende, in korten tyd geneezen wierdt.

Den 12. derzelven maand kwamen noch twee Broeders *Cornelius* en *Antonius Coerten*, als mede *Baribolomeus Blom*, en andere van de zelfde quaal ellendiglyk aangedaan, om hulpe te hebben, welker voornamentlyk den eerfte, zyn vingeren al zwart en verftorven waren. De Voorzegging gemaakt hebbende, opende ik de blaartjes, dat 'er het vocht uitliep, en verbondze even als by de voorgaande Zieke. Maar de gefcheidene opperhuid knipte ik met de fchaar niet af, om dat ik by den voorigen Patient hadde waargenomen, dat de vingeren, waar dezelve gelaten was, veel gemakkeliker geheelt wierden.

Behalven dit heb ik niet alleen de loslyvigheid bezorgt, maar hen ook dagelyks tweemaal twee lepels vol van de volgende Azyn doen innemen.

℞. *Aceti Fortis.* ℥ xx.
Ocul. Cancr. ℥ ij.
Sachar. q. s. ad dulced. M.

Hier door heb ik belet, dat de verfterving niet meerder indrong, en hebbe de fcheiding bevordert, die in eenige vingeren fchielyker, in andere langzamer gefchiede. Die het allerligfte aangedaan waren, verlooren de huid en nagels. Maar van des eenen *Barthol. Bloms* vingeren, die al verftorven waren, moest ik het uiterfte na de konft afzetten, en het overige verzwooorene zuiverde en heelde ik als 't behoorde.

DE VIII. WAARNEMING.

*Van een zeer groot weerachtig en kraak-beenachtig
Gezwel aan de Onder-kaak, door de Afzetting
gelukkiglyk geneezen.*

Hendrik Hendriksz. een Timmerman 36. jaren oud, geboortig uit het Dorp *Knollendam in Noord-Holland*, met een monstreus Gezwel verleelykt zynde, kwam Anno 1658. myn Vader om raad en hulpe vragen. Dit gezwel in de linker zyde van 't aangezicht begon van de onder-kaak, en strekte zich naar boven over de geheele wange van dezelve zyde heen tot aan het oog, en naar beneden tot aan de lugt-pyp onder de krop uit. Boven dat begon het ook van 't linker oor na de rechter wange zich uit te strekken, hebbende reeds de lippen en de neus na de rechter zyde toegedrukt en gekromt, zo als uit de Plaat klaar blykt. Zyn omtrek was omtrent een halve elle groot; in 't aanvoelen was 't kraakbeenachtig en hard even als een steen. De uiterlyke koleur was van de overige huid niet verschillende. In de mond zag men een pyp-zweer, waar uit by beurten een groote menigte vuile en stinkende etter vloeyde, die den Patient dikwils zeer mislyk maakte.

De zeldenheid van dit gezwel, als mede het gevaar, waar in de Patient was, noodzaakten myn Vader, dat hy de vermaardste en toen ter tyd ervarentste Genes-Heeren, *Nicolaas Tulpus*, Raads-Heer, *Fr. Sylvius*, naderhand Professor in de Medicyn te Leiden, *Franc. van der Schagen*, *Paul. Barbette*, en anderen, als mede myn Schoonvader, de ervaren Heelmeeester *Nicol. van Daalen*, te raad liet ontbieden. Dewelke alle eenmondiglyk bevestigden, dat dit gezwel konde en moefte door de konst-bewerking afgezet worden. De Patient stemde ook dezen raad kloekmoediglyk toe, wel bemerkende, dat hy dit gezwel houdende, in korten tyd de Geest zoude moeten geven.

Derhalven wierdt de konst-bewerking den 13. Augusti op de volgende wyze beleid: De Patient op een laa-

ge stoel gezet zynde, wierdt zyn hoofd van een knecht, ter zyden zittende in de schoot geleid vast gehouden. Een ander knecht hield de handen en voeten vast. Myn Schoonvader achterwaards staande vatte het Gezwel met zyne handen. Ik stond gereed om de bloed-vloed te stempen.

Na dat nu myn Vader de kruis-sneede hadde gedaan, te weten van de mond naar boven tot het oor toe, en van de slaap van 't hoofd naar beneden tot de keel toe, scheidten wy de huid behendiglyk van het gezwel af, en wierden eenige beendertjes in de huid vast zittende ge-
waar.

Maar dewyl het gezwel aan de bovenste kaak niet vast zat, wierdt de scheiding iets boven het oor begonnen, alwaar terstond geen kraakbeen, maar rechte beenderen, waar een harde weer tusschen in zat, te voorschyn kwamen. Deze met een been-vlies omgeven, en zo dik als een scheermes zynde, hielden de konst-bewerking niet weinig tegen, om dat menze niet dan met een sterke aandryving van 't, mes konde spouwen.

Als men tot de onderkaak kwam, vonden wy een groot uitwas, daar het mes niet door konde komen. Dus moest men het mes naar boven toe leiden, tot dat eindelyk met veele moeite het gantsche gezwel gescheiden wierdt, 't welk met de stukken, die hier en daar noch afgescheiden wierden, I. Pond en XIV. oncen woog.

Ondertusschen gaf de Patient ('t welk te verwonden stond) geen het minste geschreeuw noch geluit van zich, noch roerde het Lichaam, niet om dat hy geen pyn gevoelde, of zachtjes gehandelt wierdt, maar uit enkele kloekmoedigheid, die de hoop van de toekomende geneezing versterkte.

Het bloed, dat geduurende de Konst-bewerking uitsorte, bedroeg niet boven de IV. oncen, ook wierdt van de huid niet boven een stroo breed afgesneden.

De dag na de Konst-bewerking, en de volgende dagen, knipten wy het been uitsteekzel van de onderste kaak, dat men de voorige dag hadde overgelaten, op verscheide reizen met de schar af, en deden de overblyfzelen eenige maalen door een brand-yzer verharden.

Zo dat het in korten tyd begon te waggelen, en van het overige been, 't welk reeds met vleesch overtrokken was, door myn Vader gelukkiglyk afgescheiden wierdt.

De Wonde met een Dragt-zalve, Rozen-Honing, Eyer-Olie, en *Unguent. Diapomphol.* verbonden zynde, wierd een klein houtje onder de bovenste lippen geleid, om haare t'zamengroeying met het onderste vleesch te beletten.

Eindelyk trachteden wy de gescheidene huid weder t'zamen te voegen, die zich van zelfs t'zamen getrokken hebbende veel kleiner geworden was, zo dat wy haare lippen, zonder iets over te laten, ligt konden by een brengen, behalven een klein gaarje, 't welk geen pyn veroorzaakte, en onder in 't gezwel om zekere reden wille open gelaten wierdt, maar zich naderhand van zelfs t'zamentrekkende, door de Genees-middelen met huid overtrokken wierdt.

En op zulken wyze is de Patient door de goddelijke hulpe weder tot zyne gezondheid herstelt geworden.

DE IX. WAARNEMING.

Van de Afzetting der Vrouwew.-Borst.

ANno 1658. den 4. Juny vertoonde ons *Luyje Evers*, een Vrouw van 50. Jaaren, haar rechter Borst, meestendeels met een harde en knoestachtige zweer bezet. Als wy de Borst wel onderzocht hadden, oordeelden wy, dat de afzetting van dezelve het gereedste en veiligste middel zyn zoude.

Derhalven deeden wy de dag daar aan, in tegenwoordigheid van de Heeren *Franc. Sylvius* en *Franc. van der Schagen*, *Med. Doct.* dezelve op de volgende wyze afzetten.

Eerst haalde myn Vader een groote naalde door de verzworeen Borst. Daar na vatte ik dezelve met de linker hand, en trok de Borst zeer sterk van de Borstspier af; maar met de rechter hand scheidde ik door het kromme mes de hardigheid behendiglyk van de naast
leg-

leggende deelen af, en stempde de daar op volgende bloed-vloed door de behoorige middelen.

Daar by kwam een kleine of geheel geen Koorts, en de Wonde wierdt in vier of vyf weeken tyd gelukkiglyk gencezen.

D E X. WAARNEMING.

Van een Slym-en waterachtig Roos-gezwel, 't welk de gantsche Arm besloeg.

ANno 1658. in de Maand Juny wierdt ik ten huize van *Stephan. Menting* ontboden, en vond deszelfs Kind, omtrent een Jaar oud, van een sterke Koorts met een hardlyvigheid, en van zware Stuipe bevangen. Deszelfs gantsche Arm was met een slym-en waterachtig gezwel, dat een versterving dreigde, uitgespannen.

Dewyl hier nu gevaar in 't vertroeven, en geen Genees-heer present was, ordineerde ik een verzachtend Klifsteer, en sloeg 'er de Pap tegens de versterving, met Wyn-geest bevochtigt, warm over.

's Daags daar aan had het Kind een redelyk open lyf en de Arm was dunder geworden, maar ik wierdt ge- waar, dat de Schouder met de Borst van een Roos-achtig gezwel ontflooken was. Derhalven leide ook hier de Pap, met Azyn en Water gemengd, en met Kamfer-Geest bevochtigt, op. Ondertusschen bezorgde *D. Regnerus Roolerw* de Koorts en de Stuipe, die wel iets gemindert, doch noch niet geheel en al weg waren.

De twee of drie volgende dagen bleef de Ziekte in dezelfde staat; doch zo dat den Arm wat dunder wierdt, en de ontsteeking van de eene plaats tot de andere overging.

Eindelyk openbaarde zich op den Elleboog een gezwel, 't welk tot ettering te komen scheen, doch wierdt door de voorschreeven Genees-middelen haastelyk verdreeven. Zo dat het Kind, reeds naby de dood geweest zynde, zo wel door innerlyke als uiterlyke Genees-middelen binnen acht dagen weder tot zyn voorige gezondheid hersteld wierdt.

DE XI. WAARNEMING.

Van een Knobbel-gezwel aan de Hand door een Sneed geneezen.

ANno 1658. den 7. September kwam *Geerije Ambrosius* by ons, om van een groot Knobbel-gezwel, in verscheide deelen van de rechter hand verspreid, ontlast te worden, na dat zy 'er al een Jaar lang verscheide middelen, Pleisters en stovingen, door andere Chirur-gyns te vergeefs gebruikt zynde, mede behebt geweest was.

Ten dien einde maakten wy boven op de verheven plaats, waar het gezwel begonnen hadde, een klein gaatje, waar uit een stoffe vloeyde van gedaante en doorzichtigheid even als het Cristallyne vocht der ooggen; doch in de lugt wat staande wierdt ze dunder.

De Knobbel van dit vocht ontlast zynde, smeerden wy het *Unguentum fuscum van Felix Wurtz* daar op, en leiden 'er een gemeen Pleister overheen.

Waarom den Arm voor de Zwelling, die 'er gemeenlyk op pleegt te volgen, zo veel mogelyk te verhoeden, leiden wy iets boven de Knobbel het *Emplastrum defensivum Vigonis* om dezelve.

De volgende dag was de hand door een waterachtig roos-gezwel opgeblazen, en zeer pynlyk. Derhalven deeden wy, behalven de voorschrevene genees middelen, ons water tegens de Roos daar over slaan. Hoewel het nu de vier volgende dagen in dezelfde staat bleef, bezorgden wy echter, dat 'er geen gevaar, 't welk anders in zulk een geval gemeenlyk komt te gebeuren gelyk de ondervinding ons geleert hadde, uit voortkwam. Want metter tyd slonk het gezwel, en de Wonde wierdt door het *Unguentum fuscum*, ons mengzel van zoet *Vitriol* en *Mercurius*, en andere middelen gezuivert, met vleesch en huid overtrokken zynde, den 6 October geneezen.

DE XII. WAARNEMING.

Van een Water-gezwel in de Rugge.

ANNO 1658. den 28 September, vertoonde ons een Vrouw, van een middelmatige ouderdom, omtrent het linker Schouderblad een gezwel, harder als een Spek-gezwel, maar wecker als een knoest-gezwel, en zonder pyn zynde. Als wy het zelve onderzocht hadden, oordeelden wy dit gezwel van een Spek-gezwel ontstaan en in een knoest-gezwel verhard te zyn. Vervolgens verklaarde ik, dat het nooit door Geneesmiddelen kon weg gebracht worden, voornamentlyk doordien zy het al vier jaren lang gehad hadde, dus beleiden wy 'er de uitsnyding van; maar het zelve naar de lengte met het sny-mes geopend hebbende, en meenende het gelyk als andere Spek-gezwellen uit te haalen, vloeyde 'er een groote menigte helder dun vocht als water uit. Dit gedaan zynde en het gezwel zich gezet hebbende, vulden wy de wonde met wicken met een zalve, waar *Mercurius Pracipitatus* in gemengd was, besmeert.

Den dag daar aan kreeg de Patient een kleine koorts, maar die ging van zelfs weder over. Doch haalden wy dien dag noch drie vliezige blaasjes van verscheide grootte daar uit, waar door het gezwel noch kleinder wierdt. Naderhand zuiverden wy de holte met de voorschreeven zalve, en overtrokken ze door bekwaame middelen met vleesch en vel: zo dat die Vrouw met het einde van de maand October van deze kwaal gelukkiglyk bevrydt was.

Dit toeval schynt over een te komen met de geene, waar van *Riverius Centur. I. Observat. 76*, onder de naam van *Tumor strumofus*, gewag komt te maken.

DE XIII. WAARNEMING.

Van de Afzetting van een klier-gezwel achter de Ooren.

IN den beginne van de maand *November Anno. 1653.* zocht *Johannes Regnerusz.* een Jongman van 25 Ja- ren, met een verouderd klier-gezwel beladen, ons om hulpe aan. Dit gezwel hadde voor acht Jaren onder het rechter oor, achter de onder-kaak begonnen, en was tot de grootte van een vuist aangegroeit. Zo dat het oor daar door om hoog geduwt wierdt, Het was ook zeer diep na binnen toe ingewortelt, en was boven op heel rood aan te zien. Behalven dit was 'er een klein gat in de verharde klier, 't welk *Fr. Rintelaar,* een Chirurgy van Deventer, om het te geneezen, gemaakt hadde. Maar geen goede uitslag daar van ziende, zond hy den Patient weder na huis en maakte hem wys, dat het gaatje van zelfs wel zoude toeheelen; maar in plaats van de heeling ontstond 'er een verrotting uit.

Wy het gevaar overweegende, en op de hulpe Gods en de gelukkige uitkomst van het meisje (waar van wy *Obs. III.* gehandelt hebben) steunende, rieden tot de afzetting, als het eenigste middel om de Patient te be- houden.

Welke meening ook de voortreffelyke Genees-hee- ren, *D. Fr. van der Schagen, D. P. Barbette,* en *D. Galenus* toestemden. Dus wierdt de uitsnyding, in hun- ne tegenwoordigheid, den 15. *November* op de volgen- de wyze beleid.

De Patient wel gezet zynde (*ziet Observ. VIII.*), zo stak myn Vader een naald met een draad voorzien door het klier-gezwel, en trok het met de flinker hand om hoog: maar met de rechter hand schneed hy het gezwel door het sny-mes af. Ondertusschen storteden twee groo- te en eenige kleine slag-aderen tegens de verwachting een groote menigte bloeds uit; welke bloed-vloed ik terstond met een ronde spons (*Bovys* genoemd) kwam te stem- pen. De Patient hier door zeer verzwakt zynde, wierdt met hertsterkende middelen verquikt. Als zich de krach-
ten

ten 's anderen daags wat herhaalt hadden, wierdt de Patient van het uiterste band, dat 'er, om de bloed-vloed des te beter te stempfen, was omgeleid, ontdaan. Waar op hy geen kleine verligting in de Keele verkreeg, en van de benauwtheid verdwynt te zyn, gevoelde.

Den derden dag het verband geheel opgelost zynde, bevonden wy, dat de wonde naar wensch droog en gantsch zuiver was, behalven een gedeelte, waar het mes het vlics van het gezwel niet geraakt hadde, maar door het klier-gezwel heen gegaan was: waarom wy 'er onze dragt-zalve op leiden.

De Patient kreeg een teerende koorts, maar die ging metter tyd weder over. De wonde leverde door hulp van de dragt-zalve goede etter uit, onder welke dragt-zalve, tot meerder afzuivering, een *geprecipiteerde Mercurius* gemengd was; waar door de Patient in een quyling verviel, dewelke echter, dit middel weg-gedaan zynde, weder verging. Eindelyk wierdt de wonde door ons *Unguentum Diapompbolygos*, met vel overtrokken, en in de Maand *January* des volgenden Jaars 1659. gelukkiglyk gencezen.

DE XIV. WAARNEMING.

Van een Vleesch-Uitwas op het Oor van een nieuw geboren Kind.

EEn Bakker, *Julian Tiberiusz.* zwangere Huisvrouw, in haar zwangerschap door een Bedelaar, met een groot Kanker-gezweer behebt, verschrikt, brachtte den 13. *December Anno* 1658. een sterk en gezond Zootje ter wereld, wiens slinker Oor by na gantsch met een Vleesch-Uitwas, van een vuist groot, bezet was.

Myn Vader aanstonds na de geboorte ontboden zynde, overwoog de teere en zwakke ouderdom, en misfied toen ter tyd de afzetting van dit uitwas, dewelke de Ouders begeerden. Maar dewyl het boven op wat ruuw was, 't welk door de naauwte der deelen in de geboorte scheen gekomen te zyn, leide hy 'er een berring uit Rozen en Weegbreede-water, gelyke deelen, met wat *Saccharum*

Saturni gemengd, met vierdubbelde doeken over. Waar na de verzwearing en roodheid, ja het gezwel zelfs iets verminderde: Maar by beurten ontfond 'er een groote bloed-vloed, die wy genoodzaakt waren met ronde spons-balletjes en andere bloedstempende middelen tegen te gaan.

Als middeler wyle het Kind na drie dagen wat sterker wierdt, en myn Vader een nieuwe bloed-vloed vreesde, begon hy op de afzetting te denken. Dewelke hy ook in tegenwoordigheid en met toestemming van de vermaarde *Job. Dyman*, Medicyne Doctor en Professor van de Chirurgie in 't Gymnasium te Amsterdam, gelukkiglyk beleide, en 'er een gezwel 1. once weegende, met het slymes van afscheide.

Onder het afzetten vertoonden zich groote en verscheide bloed-vaten, die een groote bloed-storting hadden kunnen verwekken, ten ware dat wy ze by tyds met onze bloed-stempende middelen daar op geleid, en met een behoorlyk band verbonden hadden.

Den dag daar aan zagen wy niet alleen, dat de wonde redelyk wel droeg, maar wy wierden ook gewaar, dat het Oornoch meestendeels goed was gebleeven. Aan 't welk wy, wel gezuivert, door druk-doekzels zyn bekwaame gedaante weder toebachten en de wonde door den tyd met vel overtrokken. Zo dat dit Kind, zyn goede gestalte van 't Oor behoudende, den 1. Febr. An. 1659. gelukkiglyk geneezen wierdt.

DE XV. WAARNEMING.

Van een Steen uit de ingang van de mannelijke Roede gehaald.

Jacobus Corneliusz. een jonge van vyf jaren wierdt den 11. Jan. Anno 1660. by ons gebracht, hebbende een steen in het voorste deel van zyn roedje zitten. Deze steen, noch klein geweest zynde, is aanstonds na 's kinds geboorte hier na toe geraakt, en zitten gebleeven, is hy zo toegenomen, dat als hy uitgehaalt was, hy zo groot als een note muscaat was en V. dragma woog.

Der-

welke dikwils gefcheiden moeten worden, om de gezondheid van het gantsche lyf of deel te bewaren: En alzo niet alleen de deelen, maar ook de gebreeken, als de inzichten, waar door dezelve gefcheiden moeten worden, verscheiden zyn, zo verscheelen ook deze Hand-grepen. Dan alzo dezelve of in vliezige, of vleezige, of beenachtige deelen geschiedt, zullen wy dezelve in deze drie zoorten: te weten, de *Ader-steek*, *Vlees-steek*, en de *Been-steek* begrypen.

HET I. DEEL.

Van de Ader-steek.

DE Ader-steek is een scheidings van de Slag-of Bloed Aderen. Deze Hand-greep wordt uitgevoert, of door Bloed-zuigers, Slag-of Laet-vlym.

Voor eerst worden de Aders door de Bloed-zuigers geopent, waar toe eenige conditien vereischt worden, zo wel omtrent haar zelf, als de Aders. Want het is niet even eens wat slag van Bloed-zuigers, dat men neemt, want de groot-hoofdige, groenachtige zeer glinsterende, met hairen of blauwe streepen op haar rug, zyn niet zonder vergift; als ook die, dewelke in stinkende wateren gevonden worden. De beste zyn de klein-hoofdige, dewelke dun en lang zyn, met een roodachtige of lever-kleurige buik, en dewelke zich in schoone wateren onthouden, daar Kikvorssen en geen Padden gevonden worden.

Eer men haar gebruikt, moeten zy ten minsten eenen dag in schoon en zoet water gelegen hebben, en dan wat uit-gedrukt, dat zy het venyn uitspouwen, en met een weinig bloed gevoed zyn. Daat na wryft de plaats met de Hand, daar gyze zetten wilt, dat zy wat rood wordt, zo strykt die met Room of Duive bloed: zo zy dan noch niet vatten willen, zo opent de huid, of legt een band, of zet een kop, dat het deel met bloed bekwamelyk opzwellt: Veegt dan het slym van haar met een spons af. Zo u het getal ontbreekt, geeft haar een klein sneetje in den steert; want zy zullen zo het bloed lossen, en aan 't zuigen blyven. Willen zy

niet, na dat men oordeelt genoeg gefogen te hebben, zo strooit haar wat zout of afch op haar hooft; want met geweld haar af te rukken, heeft droevige exempelen na gelaten.

Deze konnen dan met voordeel zo wel in sterke als in zwakke lichamen gezet worden, na dat men dezelve in een innerlyke groote ziekte aan een groote Ader, of een uitterlyk klein accident aan de kleine Adertjes laat zuigen, gelyk in de leelyke gebroeken van de huid en aan 't gezigt.

Ten tweeden door een Slag-vlym, dewelke meeft met het koppen gebruikt wordt, overzulks als wy van het koppen handelen, zullen wy daar breeder van fpreken. Ondertuffchen zy een Chirurgyndagtig, dat het alhier, en meeft in alle welgefchikte Republyquen verboden is, de Aders met de Slag-vlym te openen, om het groot gevaar daar het mede vermengt is.

Ten derden worden de Aders geopent door een Laat-vlym, waar toe ook zeker toefstel vereifcht wordt; 't welk voornamentlyk beftaat in de band, wryvinge, ftovinge, zetten van de hand, en in de Laat-vlym zelfs.

De band moet zyn van zacht en sterk ftof, niet breeder als een Duim, dewelke om Armen en Beenen geleidt wordt, maar om de *vena frontis, temporum, lingua* te openen, neemt men een zagt Servet, 't welk de Patient zelfs zo naauw toewringt om den Hals of Oxel, als hy verdragen kan. De band vereifcht ook de natuurlyke Zituatie van den Arm, en een matige perfingse.

De wryvinge dient om het bloed wat dunder te maken, en het bloed wat fnelder door te jagen; op dat de Ader zo veel te beter voor den dag zoude komen; want de wryvinge meeft gebruikt wordt, als de Aders verfholen blyven. Doch 's Winters, om dat het bloed dikker is, mach zy wel wat langer vallen, als des Zomers.

De ftovingen worden meeft gebruikt, als de Aders op de Voet geopent worden, om de zelve door de lauwewarmte te beter te doen opzwellen; kan evenwel ook op den Arm te pas komen, wanneer de Aders

diep

diep leggen, of het bloed dik is, zo dezelve met een spons of wolle lap in 't werk gestelt wort.

Om dat de Hand-greep, in de 28 Plaat voorgesteld, by weinigen gebruikelyk, en veel zekerder is, als de gemeene, vind ik geraden dezelve de Leerlingen hier by aan te pryzen.

In het Voor-hoofd is de *vena frontis*, in de Slaap *vena temporalis*, in de hoek der Ogen *vena canthi majoris*, in de Neus *vena narium*, in de Lippen *vena maxillaris*, in de Tong *vena ranularis*, in den Hals *vena jugularis externa*, in den Arm *vena basilica*, die een Slag-ader, *mediana*, die een Zenuwe, *cephalica*, dewelke geen van beide heeft; In de Hand tusschen de kleinste Vinger en den Ring-drager *sabatella*, in de Voet de *saphena* en *sciatica*, de gemeenste om te steeken.

De snee in de Aders geschiedt of in de lengte, of over dwars of schuins. De dwarssne houdt het gat langst open, de lange snee het korste, de schuinse snee middelmatig. Zo wanneer men dan een dag of twee na de latinge uit het zelve gat zonder de Laat-vlym te gebruiken, eenig bloed wil lossen, moet men de Ader over dwars openen. Zo men eenige uren de bloedlozinge wil hervatten, kiest de schuinse snee; zo men 't kort daar aan wil doen, kan het de lange snee genoeg volbrengen. Wat de opening belangt, is altyd beter, dat zy wat grooter als kleinder is. Het bloed in zyn behoorlyke maat na voorschrift van een Artz uitgevloeit zynde, stopt men het gat met de linker Duim, na dat de band los gemaakt is; en alles wel gereinigt zynde, wordt met een behoorlyk compres en windzel voorzien.

Omtrent de opening van de Slag-aders is al het zelve toefstel noodig; doch wil met wat meer voorzorge waar genomen worden, byzonder de windzels, en de opening moeten wat nauwer zyn, gelyk voor dezen genoegzaam aangewezen is.

De Aders worden noch geopent door Laat-vlym of Snymes, wanneer het gezonde vleesch van het verstorven gescheiden wordt, welk snyden men *scarificatie* of inkervinge noemt; waar in weinig op te merken is, als

dat de Hart-aders en Zenuwen, dewelke omtrent een verftervinge zoude mogen wezen, gemyd worden.

Zo heeft den ver-doorziende *Sanctorius* een ligte Hand-greep met zeker Werk-tuig uit-gevonden, om de bloed-vloed van de Neus datelyk te helpen, als uit de Waarnemingen blyken kan. Hy neemt een pyp, in wienseinde een blik vol kleine gaatjens geboort, vast gemaakt of in gestooken wordt, dewelke aan een Elaas-bal vast gebonden zynde, met koud water door het door-geboorde blik gevult wordt, welk water als dan met geweld schielyk uit geperst wordt, in de Neusgaten van de Patienten, als in de 28 *Plaat* mede uit-gebeeld staat, welk Hand-werk volbracht zynde, gemeenlyk het bloeden op staande voet op-houdt, ten deelen, om dat het koud water het vloeiende bloed verre te rug dryft; ten anderen, om dat den Zieke op dat schielyk gevoelen van het driftig inspuiten van het koude water zodanig schrikt, dat het bloed schielyk na binnen getrokken wordt.

HET II. DEEL

Van een Vlees-steek.

DE Vlees-steek is een scheidinge, waar door de vleezige en vliezige deelen gescheiden worden. Dit Hand-werk wordt door verscheide soorten van Messen uit-gevoert, en begrypt onder zich de *Terzydsche snede*, de *Lugt-pyp's snede*, en *bet openen der Etter-zakken*, en *maken van Etter-drachten*.

De *Terzydsche snede*, anders *Paracentesis* genoemd, is een doorgaande opening, dewelke aan de zyde van het lichaam geschiedt, als dat Grieksch woord *παρὰ τοὺς πλευρὰς, ἢ παρὰ τὴν πλευρὰν*, dat is, terzyde steeken, mede brengt. Maar wordt byzonderlyk aan de Buik-snede, waar door het water wordt afgetapt, toe-geëigent, alhoewel veel Schryvers de Borst-snee met de zelve naam benoemen: desgelyks kan het ook aan de Keyfers-snee toe-gepast worden; waaromme wy alhier deze drie soorten onder die eene naam begrypen zullen.

De *Terzydsche snede in de Buik*, wordt uit-gevoert door een bekwaam werktuig, waar van wy in de voor-
gaan-

gaande deelen van dit Boek, verscheide soorten beschreeven af-geteekent en getoont hebben, in de navel, zo zy uitpuilt. Anders teekent u plaats met Inkt drie vingeren breed onder de Navel, in de schuins neergaande Spier, en steekt de Huid, Spieren, en Pens-zak tot aan het water toe door, en steekt het beschreeven werk-tuig daar in. Als gy waters genoeg na u zin hebt af getapt, neemt den pyp daar uit, en legt anders niet op het gemaakte gat, als een drooge wick en een kleevend pleister.

Dit werk eens volbracht zynde, moet men twee of drie dagen naar de krachten des Patients wachten, eer men dit Hand-werk weer in 't werk stelt; als wanneer men het eerste gaatje neemt, of men hoeft zo beschroomt niet te zyn om een nieuw te maken, indien bevonden wordt dat het water op een ander plaats of zyde bekwamelyker geloft kan worden. Op dezelve wyze wordt deze Hand-greep in een water-breuk in 't werk gestelt.

De Terzysche-snede in de Borst, wordt met zyn beoorlyk werk-tuig tusschen de derde en vierde, vyfde of zesde Ribbe van onderen optellende, volvoert, na dat het gezwel zich verhevenst op die of geene Ribben vertoont. Na dat dan de gezette plaats met Inkt geteekent is, zo belast een Zieke zyn aassem, zo lang het mogelijk is, uit te laten; en maakt ondertusschen een schuinze maar kleine snede, aanstonts een zilvere of loode pypje daar in steekende, laat vier of vyf oncen uitloopen, en stopt het daar na toe. Indien zy niet wel wil volgen, zo legt de Zieke op de gekwetste zyde, en port hem tot hoesten aan. Zo zy te taai geoordeelt wordt, zo spuit in de holligheid dit afvegende en droogende nat:

Rp. Ser. caprin. ℞ j.
Vin. alb. ℥ j. S.
Mell. rosar. ℥ iij. M. F. Injectio.

Zo de vergaderde etter noch in een byzondere vlies beslooten leidt, als het dikmaals gebeurt, en door zyne

verheventheid zich van buiten eenigzints openbaart, ver-
toeft niet 't zelve door te steken.

De Terztydsche-snede in de onder-buik, gemeenlyk de
Keizers-snede, genaamt, moet met groote kloekmoedig-
heid worden uit-gevoert. Deze moedige Hand-greep
wordt in de onder-buik uit-gevoert, drie of vier vingeren
breed van de Lies na de Schamelheid, volgens de leng-
te van de rechte Buik-spier, in wat zyde als dan best
geoordeeld wordt. Na dat dan de plaats van de snede
met een lange streep inkt, en de plaatzen van het toe-
naajen met stippeltjes wel af gemerkt zyn, moet men
het Mes met goede voorzorge eerst tot op het vet be-
stieren, en zo zoetelyk voort gaande, de Pens-zak o-
penen. Dit werk zo verre gebracht zynde, moet de
Lyf-moeder in zyn boven-grond neerwaarts geopent
worden; waar door de Vrucht terstond uit-gchaalt zyn-
de, moet de Lyf-moeder met een bekwame stovinge
gefeinigt en gekoestert worden. Waar na de Buik toe-
genaait moet zyn. Hier van heeft den Lezer in *Sculte-
tus* een volkomen beschryvinge.

De Lugt-pyps-snede, anders *Laryngoomia* genaamt,
wordt op deze wyze met zyn by-hoorende werk-tuig
uit-gevoert. Zo haast de huid en vleezig vlies door-ge-
sneeden is, moeten de lippen van de wonden van een
gehaalt worden, op dat de Spieren *sternobyoides* in 't
gezicht komen; alwaar dan een witte streep in de voor-
noemde Spieren zich op doet, moeten aldaar door het
hand-vat van het Sny-mes van een gescheiden worden,
op dat de Lugt-pyp, dewelke zy naast bedekken, te
voorschyn komt; dewelke, terwyl de lippen van de
wonde met kromme haakjens zo lang te rug gehouden
worden, door-stooken wordt; waar uit de aaffem als dan
komt te barsten, in welke opening aanstonts een zilve-
re pyp met veel gaatjens door-boort, gestooken wordt,
om de wonde voor de noodzakelykheid van den aaffem
op te houden. Het gevaar des levens over zynde,
wordt deze zilvere pyp uit de wonde gehaalt, en de
wonde met de navolgende Pleister geneezen, en zo de
nood vereifcht, de lippen van de wonde met de naald
tot een gehaalt.

Rp. Chart.

Rc. Chart. combust.
Pulv. gyps. Aloes.
Tur. sarcocoll.
Myrrh. ana ℥ j.
Pil. leporin. ℥ ij.
excipiantur albumi ne ovi q. s.
F. emplastrum.

Het openen der Etter-zakken wordt uit-gevoert of door Invreeters of door een Lancet. Het eerste kiezen de kleinheartige Zieken en Meesters; Het laatste is het alderzekerste, en de minste ongemakken onderworpen; overzulks de Laat-vlym verre boven het *cauterium*, te pryzen is.

Eer gy tot de opening treedt, zo onderzoekt of de Etter-stof in een byzondere rok omvat is of niet. Zo zy ongerokt is, snyt nooit dwars, maar altyd volgens den loop der onderleggende spieren. In het Hoofd volgens de langte van het Haar; in de Oog-leeden over dwars; in de slapen des Hoofds, Neus, Hals, Borst, Rug, Armen, Beenen, Gewrigten, naar de lengte; in de Buik wat schuins; aan de Zyden, in 't middena de Lengte; in de Liefden een weinig dwars, maar niet diep, om de Teel-vaten te myden. Byzonderlyk dienen naauwkeurig opgemerkt de te worden groote Bloed-ader, Slag-ader en Zenuwe; ja 't is beter de draden der Spieren dwars door-snyden, als dezelve te raken.

De voordeeligste plaats van de opening is het verheven en weekste deel van het Etter-Gezwel; doch meer het onderste als het bovenste, op dat de Etter-stof zo veel te bequamer ontlast mag worden. Tot welken einde men de gemaakte wonde met wieken zo lang moet open houden; tot dat het deel t'eenemaal van de overtollige vochtigheden ontladen zynde, zyn gewoonlyke oeffening kan volbrengen.

In het Hand-werk zelfs, steekt de Laat-vlym of het Sny-mes niet al te diep, noch verder in de holligheid als tot de Etter, keert dan de punt na boven toe, en maakt de opening door de huid zo groot, als de ingeslooten etter vereischt.

Zo de Etter-zak gerokt is, zo maakt een lange feede zo hy klein is; zo hy groot is, een kruis-wyze: en wacht u voor al den rok te raken; of gy hebt een vuil en ongeneeslyke zweering te verwachten. De snede volbracht zynde, zo schut hem de rok uit, want hy lichtelyk volgt, zoo men hem maar met de vingers drukt, want hy zelden of nooit aan de huid vast zit. Door-snyt de tak van de voedende Slag-ader, en zuivert de geopende holligheid t'eenemaal van zyn vlies, want het minste stukje kan groote ongelegenheid by brengen.

Neemt om deze redenen wel in acht de Etter-Gezwellen, dewelke de natuur in de algemeene boezems uitwatert, als achter de Ooren, aan de Hals, onder de Oxelen of in de Liefden. Want zo het vlies van deze Klieren gequetst of door gebeeten word; volgt 'er een langdurige lekkinge, die gemeenlyk niet eer na eenige Genees-middelen luistert, als de Klier met zyn vlies verteert is.

In 't maken van Etter-drachten, Fontanellen of Etter-koorden, Setonnen, wordt de huid of door een brandende Invreeter van een gescheiden, of door een brandende Yzer, of door een Laat-vlym. Zo men het eerste kiest, neemt een *ruptorium* of Invreeter, wanneer gy de plaats wel afgemerkt, en met een kleevend pleister bewaart hebt, en legt hem in het gat van de door gesneeden pleister; bedekt hem terstont met schoon linnen, en bezet hem vast met noch een pleister of twee kruis-wys over malkanderen geleid, een uur, twee of drie, na den aart van de Invreeter, wiens werkinge een Chirurgyn zeer wel bekend moet zyn, zo ontdoet de pleisters, en verbind de korst met *diapalma* of deze plyster

℞. Butyr. recent. ℥ j.

Ol. lilior. ℥ ss.

Cer. q. s. f. emplastrum.

twee maal daags, tot dat de korst daar uit valt.

Zo u het brandende Yzer beter aan staat, wacht u van een ander Mans vleesch te branden, schoon gy hem zyn huid niet verschoonen wilt.

Het Sny-mes doet zyn werk veiligft, zo de Knecht de afgeteekende huid optilt, dewelke van de Meefter door-fneeden wordt. In welke wonde terftont een Ertere geftoken, met een wiek Dragt-zalf over geleidt, en met een *diapalma* pleifter bedekt wordt, tot dat 'er bequame holligheid gezet is.

De plaatzen daar zy gedragen worden, zyn gemeenlyk de Armen of Beenen, zelden den Hals, zeldzamer het Hoofd of Rug. Maar de Seton is bykans aan de nek met zyn draad gehecht. Doch zetze nooit in 't begin, midden, of einde van een Spier, maar tuffchen twee Spieren, welke plaats u de Sny-konft zal leeren.

HET III. DEEL.

Van de Been-fleek.

DE Been-fleek is een fcheidinge, waar door het vereenigde Been door tuffchen-komen van zeker werktuig gefcheiden word. Alzo dit Werk-tuig vyfderlei is, een Vyl, Schraap-mes, Brant-zyer, Saag en Boor, wordt dit Hand-werk in vyf zoorten, Vylen, Schrapen, Branden, Sagen en Böoren verdeelt.

De Vyl vereifcht geen toefstel, dan alleen de voorzorge, dat zy niet te hard of te lang op de uitfteekende Tand en, dewelke den Mensch in 't eeten en fpreeken eenige beletzel geven, geftreeken word, op dat de Tand niet los en raakt, en dat de nabuurige deelen niet befchadigt worden.

Het Schraap-mes vereifcht de ontblootinge van het been-vlies; en wordt voornamentlyk in fcheuren van de Ran, en bedervinge der beenderen gebruikt, als ook wel in bekalkte Tand en. Men fchraapt zo lang tot dat de fcheur of bedervinge t' eenenemaal verdweenen is, en de beenderen wit en wat bloedachtig worden, doch altyd niet op een reis, en dan beftrooit men haar met een opdroogende Poejer; zo de bedervinge zo groot is, dat zy met geen fchraapmes weg te nemen is, wordt het Brand-zyer gebruikt, om het bedorven been van het gezonde te beter te doen fcheiden.

Het branden komt zelden in vleezige deelen te pas, als in een gevaarlyke Bloed-vloed, of ongemeene voorvallen.

De Saag vereischt meerder toefstel, want zyn gebruik gevaarlyker is. Overzulks moet een Patient, wiens Arm of Been zal afgezet worden, met spys en drank te vooren wat versterkt zynde, op een bedde geleidt. De huidt en 't vleesch van het verstorven lid van een kloek man met zyn handen opwaarts getrokken en gehouden worden: legt als dan een smalle doch sterke band een duim breed hooger, als de plaats is daar men het afzetten wil. Na dat het styf toe-getrokken is, maakt het vlees rondom los tot aan het been toe, alwaar gekomen zynde, door-kerft het been-vlies met een klein mesje, het zy 't lid twee pypen heeft of een. Daar na zet de Zaag zeker en vast, met een vaardigheid door het been halende. Dit Hand-werk volvoert zynde, laat de wonde een weinig uit bloeden. Kan men de Bloed-vloed met bloedstelpende middelen meester worden, zo komt niet tot het branden. Zo de nood vereischt, zet het Brand-zyser niet over al, maar alleen daar de groote Aderen zyn. Ten laaften maakt de band los, en voorziet het deel na de regels van de konst.

De Boor is met geen minder omzichtigheid te gebruiken, alzo die meest in het bekkeneel, waar onder het edele en teere brein der harffenen bewaart wordt; zyn voor-bereidinge is, als volgt: Na dat het haar te vooren is af gerazeert, maakt een kruis-snede tot de Pan, zyn naden en slag-spiereu voorzichtig mydende, en verbindt voor deze reis de wonde, ten ware de bloed-storting zo klein ware, dat gy dorst bestaan het Pan-vlies met eenen los te maken. Eenige uren daar na zo stopt den Patient beide zyn Oren, en zet de oneffen uitsteekende Been-boor met zyn punt in 't bekkeneel vast, maar zo verre van de scheur of breuk, dat hy haar met zyn tanden niet en raakt, veel minder een van de naden. Houdt dan de Boor met de slinker hand vast, met de rechter het omdraaiende, tot dat 'er een matige kring door-sneedden is, in dewelke men de effen Been-boor zetten moet, dewelke het werk volbrengt; onderwylen zyt naarstig om de afschraapzels weg te nemen,

men, op dat het staal van de Boor niet te heet of te traag wordt, steekt hem nu in de olie, dan in het water. Zo haast eenig bloed zich vertoont, zo zyt verzekert, dat gy in de tweede Tafel gekomen zyt; wanneer het tyd is om een zachter hand te gebruiken, op dat de Boor door te styf te drukken de Harssen-vliezen niet en kwetze, waar door de dood schielyk op volgen kan, zo het uit-gezaagde Been noch leutert, steekt de Been-heffer tusschen de kanten in; waar mede los gemaakt, met een Pincet moet uit-genomen worden. Zo men eenig schilfer of uitsteekzel onder aan de Pan bemerken kan, het welk de Harssen-vliezen zoude kunnen lastig vallen, neemt het met het *Lenticulare* weg: Om het gestolde bloed of etter naderhand uit te krygen, druk op ieder verband het harde Moeder-vlies met het neerdrukkende werk-tuig needer. Tot welken einde ook dienstig is, dat men de Patient, zo hy by zyn zinnen is, den Neus en Mond stoppende, den aassem doet inhouden, waar door de Harssenen na de Pan geschoven, het geronnen bloed of etter van zelfs zullen door het geboorde gat uitwerpen. Niettemin lukt het hier zelden ten volen mede, of men heeft ander werk-tuig van nooden.

H E T IV. H O O F D - S T U K.

Van het overtollige de Natuur te onttrekken.

HEt onttrekken is *bet vierde Hand-werk der Chirur-gyns, waar door het onnutte door middel van verscheide gereedschappen weggenomen wordt.* Deze Hand-greep behelst zo wel het geene van buiten wordt bygebracht, als 't gene in het lichaam zelfs komt te groeien. Onder de eerste zo worden spelden, splinters, naalden, visch-graten en diergelyke, maar voornamenteelyk alderhande Oorlogs-gereetschap. Het tweede deel neemt weg dubbelde Tandén, overtollige Vingers en Toonen, alderhande Aanwasten, geborsten Aders, Steen en het Val-vlies; waar van wy om geschiktheits halve by de rei langs gaande, in 't byzonder op 't korst zullen handelen.

H E T

HET I. DEEL.

Van het weg-nemen van die zaken, derwelke van buiten in het Licbaam in-gekomen zyn.

ZO iemand een visch-graat, een beentje of korsje brood de Keel benauwt, neemt ten eersten scherpe oogmerk, of het zelve zig zichtbaar aan het Oog verroont of niet. In het eerste geval tragt het ongemak door een bekwame werk-tuig weg te nemen; zo het vatten weigert, bezoekt het met sterk gorgelen, spoelen, en met een kwasje te wasschen, met een bekwam mengzel van afvegende genees-middelen, eer gy u tot het door-stooten begeeft: 't welk voornamentlyk plaats heeft, wanneer het ingeslokte ding zich onzichtbaar verschuilt; tot welke Hand-greep een veder van een schaft boven alle uit-gevonden werk-tuigen de prys behaalt, deze met *syrupus althææ Ferneti* of diergelyk, of Oli of Boter, dat by der hand mogt zyn, (als de zaak geen uitstel lydt om iets uit de Apotheek te doen halen) bestreken, volvoert het werk niet alleen; maar geeft ook de waarheid van de zaak te kennen, want zo hy stuit en iets vindt, dat hy niet machtig is om door te zetten, zo zal hy knikken; 't welk den Konstenaar zekerlyk aanwyft, dat hy een styver werk-tuig van nooden heeft, byzonderlyk zo verscheiden schaften door het doorstee-ken geknikt zyn geweest.

Zo men de Kogelen of ander Oorlogs-tuig uit het lichaam trekken moet, zal men eerst onderstaan, of het Oorlogs-tuig naarder de kwetzure of naarder de huid van d'ander zyde is. Is de Kogel naarder aan de wonde, zo trekt hem met een bekwame Tang uit. Is zy het gezonde vel naarder, zo door-snyd de huid en spieren tot de Kogel, en tracht haar dus door te stooten; verschuiltse zich voor uw Proevet; zet den Patient op de gekwetste zyde in zodanige gestalte als hy die ontfangen heeft; of legt hem zodanig, dat de Kogel door zyn zwaarte na de mond van de wonde kan zakken, om zo bekwamlyk uit te nemen. Lukt dat niet, geneest

de

de wonde toe, en wacht tot dat de natuur zich zelve van de Kogel schier of morgen ontlast.

HET II. DEEL.

*Van het weg-nemen der dingen, dewelke in de bol-
ligbeden des Lichaams aangroejen.*

Onder dit deel worden voornamentlyk begreepen het steen-snyden, het val-vlies der Oogen te lichten, en een doode Vrucht uit 's Moeders lichaam te halen.

Tot het toefstel van het eerste is van nooden een sterk Man, dewelke op een bequame stoel zittende, een kussen op zyn schoot, en den Patient na verscheidene sprongen van de tafel, op een kussen vast houdt, bindende hem Handen en Voeten vast, waar toe twee Knechts de Beenen van malkanderen moeten houden; daar na bestrykt de Hand-Artz zyn slinker Hand met Oli van zoete Amandelen, of diergelyke, steekende de eerste, middelste of beide de Vingers na vereisch van zaken in het Aars-gat, en drukkende met de rechter Hand de Buik wat neerwaarts. Dit gedaan zynde, stoot hy met de vinger van de slinker Hand de steen na de krop van de Blaas, waar op in de slinker zyde, tusschen het Gemacht en het einde bezyden den naad, met een dubbeld Mes een snede gedaan wordt, zo groot omtrent als men oordeelt de Steen groot te zyn. Zo haast de opening gemaakt is, moet men de Steen na de wonde drukken; komt hy wegens zyn grootte niet te voorschyn, zo zoekt hem met een tang, of liever een lepel te vatten; waar van men verscheidene afbeeldzels hier vooren zien kan. Na dit volbrachte Hand-werk ontbindt den Patient, en verbindt de wonde na de Konst, voor eerst met bloed stempende genees-middelen; spoedigende de geneezinge, op dat den Zieke niet lek en blyve.

Deze toefstel wordt meest in Kinderen gebruikt, alhoewel zy van zommige in volwasse Perzoonen in 't werk wordt gestelt; maar om dat men de Steen in oude Perzoonen niet wel genoegzaam kan beslaan, is in haar

de

de werkinge veiliger, dewelke op het *Itinerarium* geschiedt; waar van de toefstel is, als volgt:

De Patient wel gebonden en vast gehouden zynde, wordt op een tafel geleidt, steekende de Weg-wyzer in de Roede tot op de Steen; waar op een snee gegeven wordt, als hier vooren; waar door een ander werk-tuig, den Leider genaamt, tot aan de Steen toe-gebracht. Na dat dit volbracht is, wordt de Weg-wyzer uit de Roede genomen, en het Enden-bek of de Lepel, of diergelyk in de Blaas gestooken, waar mede zy, als den Leider weg-genomen is, de Steen zoeken te vatten, en hem zo ongebrooken uit te brengen. Is de Steen te groot, zo verwyden zy de wonde zo veel als het lyden mag; zo hy al te groot is, wordt hy door een bekwame tang gebroken, en met stukken uit-gehaalt. De groote wonden hebben hecht-naalden van nooden, en zilvere pypjens tusschen beide, om het gestolle bloed, slym en zandig water uit te lekken.

Op deze zelfde wyze worden de Vrouws-perzoonen gehandelt, met dit onderscheid, dat men de Vingers niet in het eind, maar in de Schamelheid gebracht word, en dat de *Charbeter* geenzins gebogen, maar recht en wat korter moet zyn.

Om een Val-vlies der Oogen te ligten, wordt het voor-jaar en het na-jaar bekwaamst geoordeelt, endient hier de af-gaande Maan, en byzonderlyk een heldere Lugt waar-genomente worden. Zet dan den Patient in een lager stoel als de uwe; dan het gezonde Oog toe-gebonden zynde, laat hy zyn Handen om u middel slaan, zonder dat hy dezelve, zo lang het werk duurt, beweegt of roert. De Knecht houde hem het Hoofd van achteren vast, en den Meester met zyn slinker Hand de Oog-leden van malkanderen, hem gebiedende het Oog na de Neus te draajen; onder dit draajen zo steekt de naald door het hoorn-vlies, een half stroo breed van de Oog-appel; en brengze tot in het midden van de star, zoekt hem daar mede zachtjens, en zo lang van boven naar beneden toe te drukken, tot dat hy onder blyft; springt hy hartnekkig weder op, zo verdeelt hem in verscheide stukjens, en houdt dezelve, of de heele Val-vlies een kleine tyd onder, op dat zy niet recht voor den Oog-appel

appel schiete: Na dit voltrokken Hand-werk, verbindt zo wel het gezonde als het ongezonde Oog, met Doek-drukzels, met Roos-water, wit van een Ey, en Aluin nat gemaakt.

Eer men tot het uithalen van de doode Vrucht, door het vereifchte werk-tuig treedt, moeten eerst alle bedenkelijke middelen vruchteloos zyn aangewendt. Zo men dan tot het Hand-werk komen moet, zo baant eerst de weg met de Moeder-spiegel; onderslaat dan de barende Vrouw, en maakt dat gy de Buik voor krygt, verdeelt dan met een krom Mes, dat van buiten gladis, de Vrucht in twee stukken, dewelke men dan het eene voor het ander moet uit-halen. Zo het onmogelyk is de Buik voor te krygen, zo fryd het eene lid voor en het andere na, tot dat het werk tot een goet eind volbracht is; na het welke men geen minder neerstigheid moet doen, om de Na-geboorte volkomentlyk af te plukken.

HET III. DEEL.

Van het weg-nemen der dingen, dewelke aan de uitzelyke deelen des lichaams groejen.

Dit deel bevat meerendeel het af-zetten van Vrouwenborsten, Slyn-propfen en Wennen, waar omtrent deze opmerkingen waar te nemen zyn. Den wel-verzochten *Aërius*, geeft in 't weg-nemen der Kanker-geswellen in Vrouwenborsten, aan de Leerlingen een gulde Lesse, met deze woorden, in zyn vierde Reden, aan het 44. Hoofd-stuk: *Weet dat alle Kanker-geswellen, dewelke in de Borsten ontstaan, ongeneestlyk zyn, als ook die, dewelke aan het Hoofd, Hals, Schouderen, Oxels en Liesen groejen. Want behalven, dat zy niet wel volkomen weg-genomen kunnen worden, is'er een vrees, dat de Zicken onder het Hand-werk mochten dood bloeden. Maar die, dewelke de bovenste plaats des Tepels bestaan, kan men met het Mes ligtelyk geneezen. Weest dan ook voorzichtig om de wortel weg te nemen; want zo'er yets overig blyft, zal men niet vorderen, als dat men van een niet zweerende Kanker-geswel een zweerende*

rende maakt. Zo gy tot het Hand-werk treedt, vat eerst het Gezwel met de Hand, de huid door-snydende, scheidt dan aan de zyde het vleesch en vel van het Gezwel. Zo haaft zich 't zelve van buiten vertoont. door-priemt zyn midden men een naald of haak, om het Gezwel zo veel te beter van het vleesch rondom te scheiden en uit te wortelen. Zo de Bloed-vloed niet al te sterk is, bedwingtze niet in haar begin. Zo de vloed te schielyk overvalt, zult gy, zo haaft het grove bloed, dat in de naafte Aders leid, uit-geperst is, bloed-stempende middelen gebruiken. Zo gy kond oordeelen, dat de drift door geen Kruiden gestudt kan worden, neemt het gloejende Brand-yzer by der hand. Zo de Bloed-vloed dan met het Brand-yzer gestilt is, zult gy aldereerst gebruiken kruim van Witte-brood, in zap van *solanum* of *sempervivum* nat gemaakt. Twee of drie dagen daar na zult gy gebruiken een behoorlyk *digestivum*, tot dat de korst afvalt. Zo tot het Hand-werk geen vuur gebruikt is, neemt dan voor het aldereerst wit van een Ey, met *Oleum Rosarum* vermengt, en geneest dan de zweer na de Konst, als anderen.

Terwyl ik dit schreef, is my van Meester *Joris van Loon* verhaalt, dat hy een Kanker-Gezwel in een Vrouwen-Borst, dewelke van zelfs verrot was, met zyn Handen uit-gepalmt heeft, zynde bykans de heele Borst door de Klieren, gelyk met schakels aan een geyegen.

De Slym-prop of *Polypus*, wordt of door Trekt-tangen al draaiende uit gebrooken, of met een scherpe Schaar, 't welk wel het veiligst is, af geknipt. Wat Werk-tuig gy kiest, zo moet men letten, of de Slym-prop het hol van de Neus alleen, of ook het bovenwulfel van de Mond beslaat; waar na men het Werk-tuig bestieren moet. Zet dan den Patient niet een open Mond na uwe Handen, en tegens het licht aan; en tast het Vleeschig Uitwas met een kromme Tang van *Aquapendens* onbeschroomt aan, en zoekt de Slym-prop aldraaijende af te breeken. Zo gy zekerder wil gaan, neemt een scherpe Schaar, en knipt hem af. Na dat dit Hand-werk volbracht is, neemt lange, dikke, doch slappe fleek-wieken, bereidt van doek-plukzel en droog

in gebonden sponsjens gemaakt, dewelke, na dat zom-
 mige met sterke draden zyn vast gemaakt, eerst in Eyer-
 wit met Limoen-sap vernengt, daar na in een bloed-
 stempend mengzel nat gemaakt, in de opening gebracht
 worden, om de Bloed-vloed te stuiten. Waar na de
 wonde vorder na de Konst moet gchandelt en gencezen
 worden.

Het weg nemen van de Wennen en Aanwaschen
 hebben niet veel toestel van Werk-tuig of Voor-be-
 reidinge van nooden. Maar daar voornamentlyk op
 te letten staat, of dezelve gerokt of ongerokt zyn;
 De eerste vereifchen meerder voorzichtigheid om haar
 vlies t'eenemaal uit te wortelen. In alle beide zoorten
 moet naauwkeurig opmerking genomen zyn op de Bloed-
 vloed, als in het uitwortelen van de Leden.

HET V. HOOFD-STUK.

*Van het weder geven van het geene dat 'er ont-
 breekt.*

HET weder geven is *bet vyfde Hand-werk der Chi-
 rurgie, waar door het geene, dat 'er ontbreekt, door
 hulp van bekwaame werk-tuigen herstelt, of ten minsten bet
 gebruik vervult wordt.* Deze Hand-greep is voorna-
 mentlyk bezig omtrent lamme en dorre leden, de be-
 weeging en voedzel wederom te geven, de lippen en
 slimme leden recht te zetten, en konstige Tand- en O-
 gen of Neuzen in plaats van de verloorene te stellen.

Het werk-tuig, waar door de lamme en dorre leden
 haare beweging en voedzel wederkrygen, zyn voorna-
 mentlyk de koppen, dewelke drierlei zyn, of van
 glas, van koper of van hoorn; waar van de laatste de
 prys halen; dewelke de Slag- en Bloed-aders van mager-
 heid ingevallen, wederom uitspannen, waar door het
 bloed en de geesten wederom komen door te stralen:
 Deze moeten behendig langs den loop der Slag- en
 Bloed-aderen gezet, en met de Mond gezogen wor-
 den, als hier vooren wydloopig beschreeven is.

Als van de Lippen niet veel ontbreekt, maakt haar van het Tand-vleesch los, inkervende de kanten, hecht dezelve door een naald aan malkander; verzieze daar na met een heel-pleister, zo zullen zy licht aan een groejen. Zo daar veel aan ontbreekt, legt een fyn doekjen tusschen beiden, na dat zy van het Tand-vleesch gescheiden zyn. Trekt de Lippen dan met bekwame banden aan malkander; en kerft de kanten niet voor al. eer eenige dagen daar na de Lippen genoeg uit-gespannen zynde, door naajen en hecht-pleisters konnen aan malkanderen gebragt, gehouden, en zo geneezen worden. Waar van vorder ziet *in de 20 of 21 Plaat* van de Hazemonden.

Hoe dat men gekorte Neuzen, Ooren, ingriffelen moet, en hoe men nieuwe Tandten, wis-konstige Handen, Voeten, Ogen, aan zetten moet, hebben hier vooren uit *Talicotius, Paraus*, en andere wydloopig beschreeven. Doch de manier en de opmerkingen, dewelke omtrent kromme leden te rechten, waar te nemen zyn, hebben wy moeten staken, door dien wy geen afteekening van de vereischte werk-tuigen hebben konnen bekomen.

H E T
T W E E D E B O E K
V A N D E
G E Z W E L L E N .
H E T I . H O O F D - S T U K .

Van de Ontsteeking.

EEr wy treden tot de beschryvinge van de Ontsteeking, zullen wy het onderscheid tusschen de Ontsteeking of *Plegmone*, en Ontsteektheid of *Phlogosis*, in 't kort aanraken. Deze is een *enkele verbitheid der deelen*: de andere is een *warm en hard Gezwel, ontstaande uit bloed in de spieren of huid gelekt*. Dit Gezwel is echt of onecht. Het eerste erkent zuivert bloed alleen; het tweede vermengt door zyn oorzaak. Na den aart van de vermengde vochtigheid verwisselt het zyn naam. Na de Gal *Pblegmone eryspelatodes*, dat is een galachtige ontsteeking, na het water *Pblegmone oedematodes*, dat is een waterachtige ontsteeking, na de slym *Pblegmone scirrbares*, dat is een slymige ontsteeking. Deze soorten worden onderscheiden uit de teekens de voornoemde vochtigheden eigen.

Om een echte ontsteeking te geneezen is het voornaamste de Ader-steek, als het lichaam te vooren door een Clysteer of zacht genees-middel ontladen is; dewelke na de krachten en grootheid van het Gezwel afgemeten en hervat moet worden. Waar na het opziedende bloed door deze navolgende afziedzels verkoelt:

*Rp. Rad. cichor. gram. aspar. an. ʒj.
Herb. acetos. fragar. endiv.*

X x x 2

Violar.

Violar. borrag. lactuc. tarax. ana. m j.
Tart. rhenan. ℥ j.
Sem. 4. frig. maj. ana. ʒ j.
Liquir. raj. ʒ ij.
Aqu. q. s. coq. s. art. ad. ℥ ij.

Zo de tyd van het Jaar alle deze Kruiden niet en ver-
 schaft, kiest dan die geenen, die de tyd mede brengt.

Op het ontsteeken deel gebruikt eerst dit te rug-dry-
 vende mengzel.

Rp. Succ. semperviv. maj.
Lactuc.
Acetof.
Spir vin. ana. ʒ iiij.

Waar in schoone linne doeken nat gemaakt, laauw om-
 geslagen moeten worden. Maar wacht u wel van alle
 Olien, Zalven en Vettigheid.

Daar na vermengt de terug-dryvende middelen met
 zachte verdwynende, als volgt:

Rp. Fol. plantag. millefol. equiset.
Flor. chamom. melil. aneth. ana. m j.
Vin. alb. q. s. coq. s. art. add.
Acet. ʒ ij. misce. pro fomento.

Daar na vermeerdert de verdwynende genes-middelen
 op deze manier:

Rp. Fol. betonic. absinth. pariet. alth.
Flor. chamom. melil. ana. m j.
Vin. alb. q. s. coq. s. art. addond.
Acet. ʒ ij. m. pro fomento.

Zo het tot zweeren zet, gebruikt deze pap

Rp. Rad. alth. ʒ ij.
Lilior. alb. ʒ ij.
Herb. alth. malv.
Flor. sambuc. melilot. chamom. ana. m ij.

Farina. sem. lin. bord. ana. ℥ j.
Ol. chamom. ℥ ij. F. cataplasma.

Als nu deze Etter-zweer ryp geworden is, moet terstond geopent worden; in welke wonde een wiek met Drag-zalf gestooken, en een *diapalma* pleister over geleidt wordt. De spys en drank zy verkoelende, een vredig gemoed, en open lyf.

HET II. HOOFD-STUK.

Van de Rooze.

DE Roos is een beet, pynlyk en rood gezwel, uit uitgestorte gal veroorzaakt. Zy word, gelyk de ontsteeking, in een echte en bastard-roos verdeelt. Deze word of na den aart van het bloed *Erysipelas pblegmonodes*, dat is een bloedige roos, na den aart van het water *Erysipelas œdematodes*, dat is een water-roos, of na de vermengde slym *Erysipelas scirrnodes*, dat is een slymige Roos. Geene erkent de zuivere gal voor zyn oorzaak alleen.

De geneezing vereischt voor eerst een gal-zuiverend genees-middel; daar na de ader-steek, en voorts verkoelende af-ziedzels, over-gehaalde wateren, conferven, spys en drank.

Op het Roos-achtig deel legt eerst weinig uren dit koude mengzel:

Rp. Succ. semperv. maj.

Plantag.

Ros. rub. ana. ℥ j.

Acet. rosac. ℥ ij.

M. F. fomentum.

Daar na vermeerdert de trap van de verdwynende:

Rp. Acet. rosac. vel sambuc.

Spir. vin. an. ℥ iij. M.

Na dat dit dikwils ververscht is, gebruikt alleen Brandewyn

dewyn, onthoudende zich van de gewoonlyke Zalven, als *nutritum*, *populeum*, *rosaceum*, de *cerussa* ende Olien, om dat zy een versterking in het Roosachtig deel kunnen veroorzaken.

HET III. HOOFD-STUK.

Van de Hair-worm.

DE Hair-worm of *Impetigo* is een roode, jeukende en puistachtige ontsteeking.

Zyn oorzaak is heet en dun galachtig bloed. Daae is, of een enkele *Hair-worm*, voort-kruipende, dat is, *springend vuur*, dewelke de opperhuid door-knabbelt, alwaar hy puisten, Geerst-kernen niet ongelyk, veroorzaakt. Of het *inetende Hair-worm*, dewelke de huid zelfs door-byt, en diep inetende drooge puisten voort-brengt.

De algemeene genees-middelen worden gebruikt als in de Roos en Ontsteeking. Voor de plaats-middelen neemt eerst deze pap.

*Rp. Fol. plantag. rub. semperv. maj. ana. m j. contundatur minutim, add.
Farin. bord. ℥ j. β.
Acet. rosac. q. s. F. cataplasma.*

Deze pap koud op geleid, en dikwils ververst, brengt veelyds groote baat by. Daar na sineert het met deze Zaif.

*Rp. Butyr. assat.
Ung. nutrit.
Popul. ana. ℥ β.
Sulph. viv. pulv. ℥ j. β.
Cret. ʒ ij. M. F. unguentum.*

Of deze

*Rp. Pic. liquid.
Axung. porc. ana ℥ β.*

Sulph.

Sulph. v'v. ʒj.
Alum ust. ʒj. M. F. unguentum.

Of deze.

Rp. Cret. pulveris. ʒj.
Butyr. assat. ʒ v. M. F. unguentum.

Voor kleine kinderen, in een weerspanning kwaad,
 gebruikt deze.

Rp. Litharg. ʒj.
Plumb. ust.
Minii. ana. ʒ ʒ.
Mercur. præcip. ʒj.
Campbor. ʒj.
Ung. campbor. alb.
Popul.
Nutrit. ana ʒ ʒ. pistillo calido diu in
mortario agitentur & f. ung.

HET IV. HOOFD-STUK.

Van een Bloed-vinne.

EEn Bloed-vinne of *Furunculus*, is een spits, hard,
 pynlyk en rood gezwel, in 't midden met een
 puiſt verzelt.

De oorzaak is onzuiver, grof en bedorven bloed, 't
 welk van de natuur uit de aders gefcheiden, na de uit-
 terſte deelen gedreeven wordt.

De plaats-middelen zyn deze:

Rp. Pic. naval,
Liquid. ana. ʒ ij.
Gumm. ſagap.
Empl. diacbyl. cum gumm. ana ʒ ʒ.
M. F. emplaſtrum.

Zo de pyn zeer groot is, gebruikt deze pap:

℞. *Rad. lilior. alb.*
Fol. malv. alth. viol. ana. m. j. coctis & pistatis add.
Far. tritic.
Rad. alth.
Sem. lin. an. ℥ j.
Vitell. ovor no. ij.
Butyr. recent. ℥ ij. M. F. cataplasma.

Wanneer zy door breekt, gebruikt de eerste dagen *Aschylum simplex*, en daar na *diapalma*. Zo dit grof bloed in de klieren van de Lies of Oxels gescheiden wordt, verwisselt zyn naam, en word een *Bubo*, dat is een Klier-gezwel genoemd. Zo zy van een Venus-sprong voort-komt, word zy *Bubo veneris*, dat is een Klapoor gezeit.

HET V. HOOFD-STUK.

Van een Kool.

EEn Kool of *Antbrax*, is een hardachtig gezwel, bet deel daar bet instort verstikkende.

De oorzaak is verbrand of quadaardig bloed; deze vertoonen zich aldermeest in de Pest-tyden.

De plaats-middelen zyn voor den eersten dageen rood Kools-blad, met *oleum raparum* besmeert. Daar na gebruikt deze navolgende pap:

℞. *Rad. consolid. maj. sicc.*
Herb. sivid. sicc. ana ℥ ij.
Rad. alth.
Fari. sem. lin. cubrat.
Pollin. tarm. tritic. ana ℥ ℞.
Aq. q. s. coq. aliquantum ut mucilagines solvantur, & compositio ad pulticulæ formam deveniat, cum add.
Mell. alb.
Terebinth.
Ung. apostol. ana ℥ ij

Pic. liquid.
Ung. basil. ana ʒ ij
Vitell. unius. ovi.
Croc. ʒ j. M. F. cataplasma.

't Welk driemaal daags moet ververscht worden, of gebruikt *pix navalis* & *liquida*, van elks even veel tot een pleister gemaakt, of het *emplastrum diacbylum cum gummis*. Als de Kool uit-gevallen is, handelt de zweer als andere.

HET VI. HOOFD-STUK.

Van de Veit.

DE Veit of *Paronychium*, is een beet en pynlyk gezwel in de wortels van de Nagels.

De oorzaak is of een ziltig water, of galachtig bloed, verbrand of altemets kwaadaardig, 't welk de wortels van de Nagelen af-byt. Zo men dit kwaad ten eersten niet met alle vlyt te keer gaat, loopt de heele vinger gevaar van verstervinge.

De geneezing omtrent de algemeene middelen is de zelve als in de ontsteeking.

De plaats-middelen moeten in het begin terug-dryvende en pyn-stillende zyn, daar na pyn-stillende alleen, gelyk deze pap:

Rʒ Fol. sed. maj. portul. solan. plant. ana m. ʒ.
contus. add.
Muccil. sem. psyll. cum succo sedi. extract.
ʒ j.
Campbor. ʒ j.

Of deze

Rʒ Furin. bord. sem. lin. ana ʒ vj.
Vitell. unius ovi.
Mucilag. sem. psyll.
Butyr. recent ana. ʒ j.
Croc. ʒ ʒ. M. F. cataplasma.

Of steekt de heele vinger in een Ey, een gantsche dag, 't welk veel geholpen heeft.

Als dit gezwel zich tot etter gezet heeft, maakt terstondt een opening, en gebruikt deze Zalf:

℞ Ungu. apostol.
Terebint. Mell. ana ℥ ij.
Myrrb. Aloës, thur. pulv. ana ʒ j. M.

Hildanus snyd de huid ten eersten op, en zeit onder de huid een rood vlakje te zyn, 't welk door gestookken eenige droppelen rood water uitgiet; waar na hy alleen de Brandewyn gebruikt, waar mede hy getuigt veele geneezen te hebben.

HET VII. HOOFD-STUK.

Van het koude Vuur

HEt koud Vuur is een *versteroving der deelen*, zo zy eerst beginnen te versterven, word zy *Gangrena*, zo zy 'teenemaal versterven zyn, word zy *Sphacelus* genoemd

De oorzaak is een verstopping of verstikking in het deel, waar door de levendige geesten niet tot het deel doorstralen kunnen. Zyn teekenen zyn blaauw, zwarte couleur, spongieus vleesch, ongevoeligheid.

De geneezing neemt zyn opmerk meest op het geheele lichaam, 't welk van zyne vochtigheden gezuivert moet worden; en van zyn bloed, zo het overtollig is, en de kragten toe laten. Zo 'er eenige kwaadaardigheid vermengt is. moet met tegengift verdreeven worden. Het hert en andere inwendige deelen versterkt. Het versterven deel diep gekerft, en met Brandewyn, daar *ung. egypt.* of *lapis alchymia* in-gesmolten is, gewasschen, Na deze reiniginge gebruikt wicken met een vermengde Zalf van het *ungu. apostol. egyptiac.* en *basilicum* bestreeken, daar na legt om het heele deel deze warme stoving.

℞ Herb. absinth. menth. rorism. betonic.
Meliss. salv. nepeth. byssop.
Flor. chamomill. melil. samb.

Aneth.

Aneth. ana. m j.
Bacc. laur.
Sem. camin. levisf. dauc. ana ʒ. vj.
Vin. alb. q. s. coq. s. art. ad. tʒ iij.

Ververfcht dit zo haast het koud geworden is; en in plaats van deze stovinge kan men een bekwaame pap van dezelve kruiden laten maken: Zo gy die noch krachtiger begeert, doet 'er een hand twee of drie *Philandri-um* by Als de scheiding zich vertoont, gebruikt gemeene dragt-zalf met wat *ungu. apostol.* Zo het lid t'eenemaal dood is, moet af-gezet worden: de manier van uitwortelinge, kan men in 't voorgaande vinden.

H E T . VIII . H O O F D - S T U K .

Van de Kalkoensche Neuzen.

DE Kalkoensche Neus, of *Gutta Rosacea* is een rood en knobbelachtig gezwel, waar door de Wangen, Neus en Aangezicht ontciert worden.

De oorzaak is heet en grof bloed, voort-geteelt uit een heete Lever, dewelke zomtydts iemand aangebo- ren is, maar meest door misbruik van heete dranken, als sterke Wyn, Brandewyn, zwaar Bier en Speceryen veroorzaakt. Zomtydts worden de Vrouws-perzoonen met roode Neuzen ontciert, door gebrek van haar Maan- delyke zuivering.

De geneezing wordt voltrokken door de heete onge- tempertheid des Levers tot zyn behoorlyke maat te herstellen; met altemets te gebruiken de gal-zuiveren- de middelen, ruime aderlatingen, verkoelende afzied- zels, over-gehaalde waters, conferven, spys en drank. Zo het in een Vrouw uit de opgeslopte Maand-stonden voort-komt, zoekt dezelve voort te zetten.

De plaats-middelen zyn het *Aqua fabarum, planta- ginis, cum camphora, aqua liliorum, rosarum, lac. vir- ginis*, of zodanig mengzel:

Rp. Ag. flor fabar, lilior. rosar. ʒj.
Sermentor. vitis. ʒ j ʒ.

Acet.

Acet. rosac. ℥ ij. ℞.
Campbor. dissol. ℥ j. *M. F. Mixture.*

Of deze:

℞ *Litbarg. aur.* ℥ j.
Ceruss. ℥ ℞.
Borac. ℥ iij.
Alum ℥ j.
Acet fort. Plantag. Aq. rosar. ana. ℥ iij.
Bulliant ad tertias, & coletur per pannum laneum.

HET IX. HOOFD-STUK.

Van het Schurft.

SChurft of *Scabies*, is een warm en jeukend gezwel in de leden, uit bedorven bloed veroorzaakt.

De oorzaak is brakke gal, of ziltige slym met het bloed vermengt, dewelke na de huid gedreeven, de jeukete en smertinge veroorzaakt. Deze ziltige vóchtigheden worden of door ongetempertheit des Levers en der Milt voort-geteelt, maar meest door besmettelijckheid, dat het de eene by den anderen slapende, overwint.

Na behoorlyke zuiverende genees-middelen en de andersteek, zyn zweet-dryvende middelen dienstig.

℞ *Theriac.*
Estr. card. ana. ℥ j.
Sal. absinth. ℥ j.
Aq. card. bened. ℥ ij. *M. F. Haustus.*

Daar na laat den Patient drie of vier maal daags van dit afziedzel drinken.

℞ *Rad. cichor.* ℥ j ℞.
Helen. Gram. ana ℥ j.
Fenicul. Glycyr. ras. ana ℥ ℞.
Herb. chæresfol. violar. card. centaur. min. fumar. borrag. fragar. tarax ana m j.

Fic

Fic. ping. no. v.
Passul. mundat. ʒ ij.
Hord. mund. ʒ j. Aqu. q. s. coq. ad ʒ ij. co-
lat. f. apozema.

Zo 'er een verhitheid des Levers of Milt, of ander deel mede verzelt is, kan dit afziedzel verkoelender gemaakt worden, door het uittlaten van de warme Kruiden, en in haar plaats *Endivia. Acetosa, Lactuca* daar by te voegen.

Zo het kwaad van besmettelykheid is voort gesprooten, zyn de plaats-middelen alleen bestendig tot de geneezinge. Zo het niet veroudert is, zyn deze Zalven dienstig.

℞. *Sulph. viv. ʒ ij.*
Sal. nitr. ʒ j.
Zingib. ʒ ʒ.
Butyr. salit. ʒ j ʒ. M. F. unguentum.

Of deze:

℞. *Zingib. Aristol. fabat. ana. ʒ j ʒ.*
Sulph. ʒ vj.
Axung. porcin. ʒ j.
Butyr. tost ʒ ij. M. F. unguentum.

Of deze:

℞. *Litbarg. Cerus. Sulph. ana. ʒ ij.*
Sal. ʒ j. Terebinth. ʒ iij.
Ol. rosac. laur. butyr. sal. ana. ʒ j.
Acet. ʒ ʒ. in mortario plumbeo diu agitandum,
denec f. unguentum.

Zo men hier mede niet en vordert, moet men tot de *Mercuralia* treden.

℞. *Argent. viv. salvia jezuni extinct. ʒ j.*
Sulph. ʒ ij.
Zingib. ʒ ʒ.

Ol. laur. Butyr. offat. ana $\frac{3}{4}$ *j. M. F. unguentum.*

Of deze:

R. *Rad. enul. campan. in aceto coct. & trita* \mathbb{L} *j.*
Ol. cois. $\frac{3}{4}$ *ij.*
Cer. nov. $\frac{3}{4}$ *j.*
Hydrarg. extenct.
Terebinth. ana $\frac{3}{4}$ *ij.*
Sal. $\frac{3}{4}$ *℥. in mortario plumbeo F. unguentum.*

Aanmerkt dat de *Mercurialia* op alle schurfde deelen niet gesmeert moeten worden, want het kweilen daar uit ontstaan zoude, maar alleen de gewrigten van de Handen, Elleboog en de Knien; en dat in sterke lichamen, en geen kleine kinderen.

Zo het hier niet wil na luisteren, moet men de Patient aan een Artz overgeven, dewelke door inwendige middelen de ingewanden zuivert en versterkt, dat zy goed bloed voort brengen.

HET X. HOOFD-STUK.

Van het Water-gezwel.

HET Water-gezwel, of *Oedema*, is een koud, zacht en onpynlyk gezwel.

De oorzaak is waterachtig bloed door zwakheid van de bloed-makende deelen veroorzaakt, of door zwakheid van het deel zelfs, dewelke het deel van een val, slag, stoot, ziekte of diergelyke behouden heeft, waar door het bloed tot een voedzel van het deel geschikt, aldaar staande blyft, en een Water-gezwel met 'er tyd veroorzaakt.

De inwendige genees-middelen zyn deze, dewelke de slym en het water af-dryven, om het lichaam te versterken. De plaats-middelen zyn stovingen: als,

R. *Rad. ebul. bryon. ana* $\frac{3}{4}$ *j. ℞.*
Herb. betonic. byssop. absinth.

Majoran. rosmarin.
 Abrotan. calamentb. thym. ana m j.
 Flor. chamom. melil. aneth. ana m ij.
 Sem. levisti cuman.
 Bacc. laur. ana ℥ ℞.
 Aq. & vin. ana part. aeq.
 Cop. ad ℥ iij. pro fomento.

Na dat het deel wel gestooft is, gebruikt deze smeeringe:

Rp. Ol. laur. philosoph. terebintb.
 Rut. chamomill.
 Ung. mart. ana ℥ ℞. M. F. linimentum.

Het gezwel also gezmeert zynde, legt een *emplastrum de meliloto*, of de *ranis sine mercurio*; zo het tot etter zet, bereidt deze pap:

Rp. Coep. sub cinerib. assat. no. ij.
 Rad. lilior. alb. ℥ ij.
 Fol. betonic. m ij.
 Flor. chamom. melil.
 Aneth. ana m j.
 Stercor. columbin. ℥ j.
 Farin. fenugrac. ℥ j. ℞.
 Lini. ℥ vj.
 Ol. chamomill. ℥ j. ℞. M. F. cataplasma.

Zo de gelegenheid des plaats niet wel een pap toelaat, gebruikt de *emplastrum diachylum cum gummais*. Wanneer het doorgebrooken is, gebruikt *digestivum* en *diaplasma*, nevens een stooving van warme Brandewyn.

De Wind-gezwellen worden op dezelve wyze geneezen; overzulks onnodig iets daar van in 't byzonder te schryven.

HET XI. HOOFDSTUK.

Van de Krop, Pap, Honing en Smeer gezwellen.

EEn Krop-zweer of *struma*, is een gerookt gezwel, in de klieren van den Hals uit een taaje en koude vochtigheid veroorzaakt.

De oorzaak is een taye slym in of om de klieren van de Hals op-gedroogt, in een spekachtige zelfstandigheid.

Na het gebruik van de algemeene middelen, smeert het gezwel met dit liniment.

Rp. Ol. lilior. chamomill. aneth. \mathfrak{z} ij. m.
Petr. junip. ana \mathfrak{z} ij. m.

Na de smeeringe deze pap;

R. Rad. bryon. belon. prid. ana \mathfrak{z} vj.
Herb. marrub. alb. majoran. ana. m j.
Scrophular. m iij.
Flor. chamom. melilot. aneth. ana m j.
Sem. fenicul. \mathfrak{z} ij. pulverisatis add.
Stercor. columbin. \mathfrak{z} ij.
Farin. fenugr. \mathfrak{z} j β .
Aq. q. s. coq. s. art. & add.
Ol. chamomill. \mathfrak{z} ij. F. cataplasma.

Na deze pap gebruikt deze pleister:

R. Galban. acet. dissol. \mathfrak{z} vj.
Empl. de melil.
Diachyl. Cum gumm. ana \mathfrak{z} β . M. F. empla.
strum.

Deze plaats-middelen moeten dikwils en lang onderhouden worden; zo niet en helpen kan, moeten door het Mes weg-genomen worden. Waar van ziet *Aquapendens*

na

na in zyn Chirurgie. Die voor het staal schrikken, moeten hun toevlucht by de Koning van Vrankryk nemen, dewelke gezeid wordt dezelve, met alleen aan te raken, te geneezen, waar van leeft *Andraxs Laurentius* van de Krop-zweeren.

Een Pap-gezwel of *Atheroma* is een gerokt gezwel, het welke in zyn vlies een pappige zelfstandigheid besluit.

Een Honing-gezwel of *Meliceris* is een gerokt gezwel, het welke een substantie als Honing in zyn vlies bevat.

Een Smeer-gezwel of *Steatoma* is een gerokt gezwel, het welke een smeerige zelfstandigheid in zyn vlies besluit.

Alle deze worden op dezelve manier als de Krop-zweeren geneezen; maar zelden door Kruiden, ten zy de natuur hun vlies doet rotten.

H E T. XII. H O O F D - S T U K.

Van een Pees-knoop.

EEn Pees-knoop, of *Ganglion*, is een hard, onpyntlyk, en een-verwig gezwel, omtrent de Pezen en de Lidmaten verwekt.

Het ontstaat uit een slag, val, en diergelyk uitterlyk geweld, waar door het vlies der Zenuwen of Pees, te zeer uit gespannen, gescheurt wordt; 't welk het zenuachtig voedsel doet uitlekken, en aldaar stremmende, in een knoop verhard en opgedroogt word.

De plaats-middelen zyn van een verzachtende, verterende kracht, als het *emplastrum de mucilaginis*, de *ranis cum mercurio*, of op zodanige wyze vermengt:

℞. *Emplast. de melilot. mucilag.*
Oxyroc. ana ʒ i ʒ.
Ol. petr. parum. M. F. emplastrum.

℞. *Gum. ammoniac.*
Galban. sagapen. acet. dissol. ana ʒ j ʒ.
Empl. de ranis cum mercurio. ʒ ʒ. F. Emplastrum.

Het Gezwel nu eenigzins vermurwt zynde, moet dik-

II. Deel,

Y y

wils

wils met de vinger met speekzel nat gemaakt, gewreeven en styf toe gedrukt worden, waar mede veel Pees-knoopen zonder hulp van andere middelen geholpen zyn; zoze hier niet voor en wykt, plag men die uit te snyden; maar deze eeuw heeft een gelukkige vuist-slag uit-gevonden, waar mede zy die op staande voet verdryft, zettende de twee vingeren van uwe slinker hand op de Pees-knoop, slaat onbeschroomt met een vuist op uw vingeren, na welke slag; zo zy wel trest, ten eersten wyken zal, zo niet, hervat deze Hand-greep, dewelke u niet zal verlegen laten.

HET XII. HOOFDSTUK.

Van de Knoest-Gezwellen.

EEN Knoest-Gezwel, of *Schierbus*, is een hard wederstreevig Gezwel, zonder pyn of gevoelen.

De oorzaak is een verbrande gal of taaje slym, waarmede zy zwaar van te genezen is.

Na het gebruik der inwendige Genees-middelen, gaat men dit Gezwel met plaats-middelen te keer:

Rp. Rad. lilior. alb. $\frac{z}{ij}$.

Alb. $\frac{z}{j}$.

Herb. mabv. alb.

Flor. chamomill. ana *m j.* coctis & tufis add.

Farin. fenugr.

Fimi. columbin. ana $\frac{z}{j}$.

Axun. gallin. anser.

Ol. lilior. ana $\frac{z}{ss}$. M. F. cataplasma.

Daar na deze pleister:

Rp. Galban. ammoniac. dissol. ana. $\frac{z}{vj}$.

Syr. liquid. benzoin. ana $\frac{z}{j}$.

Sagapen. $\frac{z}{ij}$.

Empl. de mucilag.

De melilot. ana $\frac{z}{ss}$. M. F. emplastrum.

Rp. Opo-

Rp. Opoponac. galban. sagapen. dissol. ana 3 iij.
Empl. diachyl. cum gum.
 De mucilag. ana 3 vj. *M. F.* emplastrum.

Dewelke lang gebruikt moeten worden, en alle zes da-
 gen vernieuwt.

HET XIV. HOOFD-STUK.

Van de Kanker-Gewellen.

DE Kanker of *Carcinoma* is een hard, rond, pyn-
 lyk, blaauw of zwartachtig Gezwel, door ver-
 scheidene Aders als Kreefte-voeten op-gezwollen.

De oorzaak is de zwarte Gal, dewelke, na dat zy
 scherp of ziltig is, een verborgen of een verzwooenen
 Kanker voort-brengt; waar by dikwils een quaadaar-
 digheid by komt, dewelke dezelve van aart verslummert.
 Deze hoedanigheid ontstaat veelyts by de Vrouwen uit
 de verstopte Maand-stonden, by de Mans uit gessloot-
 ten Speenen.

Alle Kanker-Gewellen zyn gevaarlyk, om dat zy
 zeer zelden door Genees-middelen geneezen worden,
 en ligtelyk weer aan groeit, zo zy uitgesneeden wordr.
 Die zulke plaats beslaat, uit dewelke de wortel niet
 weg genomen kan worden, of zo zy verzwooenen is,
 moet men die onder de ongeneeslyke accidenten ree-
 ken.

In de geneezinge moeten door zuiverende Genees-
 middelen de zwarte Gal altemets uit het Lyf gedree-
 ven, en veelyts Medicynen voor de Milt gebruikt
 worden.

Omtrent de Plaats-middelen, aanmerkt de 38 kort-
 bondige Spreuk van den Opper-Artz *Hippocrates*, al-
 waar hy zeit, dat die, dewelke verborgen Kankers dra-
 gen, beter is niet te geneezen; want door de Genees-
 middelen zy eerder sterven, als die, dewelke dezelve
 verwerpen.

Die Kanker-gewellen dan, dewelke het uiterste des
 lichaams beslaan, moet men verzachten met Looz-zalf;

diapalma, *diapompbolygos* of diergelyken. Maar onthoudt u van Etter-makende ofte verteerende Geneesmiddelen. Zoze in de Borst, Lip, of ander onedel gedeelte zit, snytze vlytelyk met de wortels uit, als hier vooren, en by andere Schryvers wydloopig gehandelt wordt. Maar zo zy in de Mond, Lyf-moeder, en diergelyke plaatzen groeit, zo beveelt de geneezinge de natuur en de tyd. Van dezelfen aart zyn de accidenten, dewelke men de Wolf, en *noli me tangere* noemt.

HET XV. HOOFD-STUK,

Van Vratten en Lid-doornen.

EEn Vrat of *Verruca* is een droog, hard, verbeven en onpynlyk gezwel van de huid. Deze heeft of een smalle of een breede wortel.

De eerste wordt met een draad gemakkelyk afgebonden. De tweede wordt tot op de huid afgesneeden, en dan met sap van Gouds-bloemen of *tithymallus* gewreeven, of met het water, dat uit de Wyngaarts-ranken, als zy gebrant worden, uitziepert. De groene Look, gekneuft daar op geleit, brengt veelyds baat by. Zo deze Genees-middelen niet helpen, brantze aan de keers met een naald; die door haar midden gestooken is.

Een Lid doorn of *Clavus pedis* is een eeltachtig gezwel des huids; deze neemt zyn plaats meest omtrent de voeten. Zy wordt geneezen door verzachtende stovinge, als wanneer zy verre afgesneeden is, tot dat zy pynlyk wordt, legt dan een *emplastrum diachylum cum gummis*, vel de *ranis*, of groen Was, of de *gum. ammoniacq.*, of *galbanum*; dewelke alle acht dagen twee Maanden lang vernieuwt moeten worden.

HET XVI. HOOFDSTUK.

Van de Kak-bielen

EEn Kak-hiel of *Pernio* is een pynlyk gezwel der Hielen. Deze ontstaan meest uit groote koude; dewelke het bloed verdikt of stremt; wanneer nu dit dikke bloed komt te verdunnen, vervliegen eerst de fynste deeltjes, dewelke het jeuken veroorzaken; de dikste onderwegen blyvende.

Hier toe is zeer bekwaam, dat de Hiel een lange tyd gestoofd word met afziedzel van Rapen, alwaar *Chamomillen* en *Dilbloemen* in gekookt zyn. Daar na legt een gebraden Raap in Brandewyn gedoopt op de zeere Hiel. Of deze pap:

Rp. Rap. sub cinerib. assat. no. ij.
Cep. ass. no. j.
Pingu. anjer.
Ol. terebinth. ana ʒ ij. M. F. cataplasma.

Of gebruikt Brandewyn alleen, of het *emplastrum de melikoto*, of *diacbylum cum gummis*.

HET XVII. HOOFDSTUK.

Van de Blaauwe-plekken.

DE Blaauwe-plekken of *Sugillatio*, is u'tgestort bloed in de huid; waarom zy eerst rood, daar na blaauw, dan geel, groen of zwart worden. Waar toe zeer dienstig is een stovinge van Komyn-zaat in zoete Melk gekookt, na het welke maakt een pap van gestooten Komyn-zaat, en het vet van de zoete Melk; waar onder wat Brandewyn gegoten, of met dit sineerzel:

Rp. Ung. rosar. ʒ ij.
Ol. cer. ʒ j. M.

Of deze:

℞. *Ol. myrth. chamomill. ana* ʒ ij.*Anis.* ʒ j.*Succin.* ʒ i β. M.

HET XVIII. HOOFD-STUK.

Van een Hert-aders-spat.

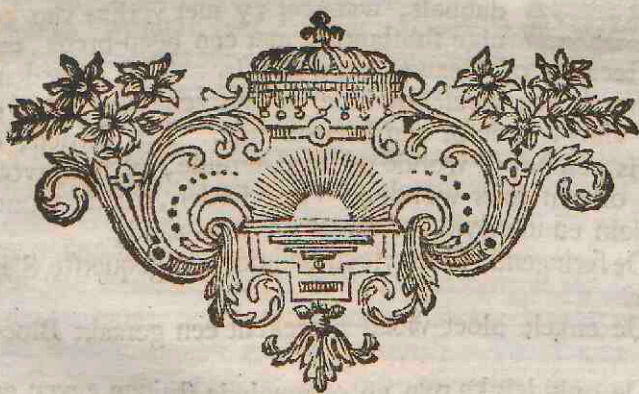
Een Hart-aders-spat of *Aneurisma* is een verwydinge van de binnen-rok der Slag-aderen. Deeze, om dat zy harder en dikker is als de buiten-rok, geneest niet licht, wanneer zy door uiterlyk geweld van slag, stoot, tillen, of wonde gerekt of gecheurt wordt.

Dit is een gevaarlyk quaad, zwaarlyk om te geneezen. Bezoekt het in 't begin met het *emplastrum de aluta; desiccativum rubrum, diapompholygos*, waar boven een Plaat van loot op-gebonden moet zyn, tot dat de Slag-ader weer aan een groeit. Zo het hier na niet luffert, treed tot het Hand-werk op deeze manier: Ontbloot de Hart-ader onder en boven de verwydinge, bindze aan beide kanten vast toe, met een vier-dubbelde en wel-gewaste zyden draad; na deeze bereidzelen, snyd het verwyde deel der Slag-ader uit, en verzorgt de wonde met goede windzels, dewelke niet los gemaakt moeten zyn, voor al eer de natuur de wonde met vleesch overtrokken heeft, en als alle na-bedenken van een bloed-vloed verdweenen is. De wonde geneezen zynde, moet het deel een heel Jaar met bequame windzels onderhouden worden, noch men mag eenig zwaar werk daar mede uitrechten. Na verloop van een Jaar de windzels allengskens lossen en lossen bindende, eerst de rechte geneezinge verwachten.

HET XIX. HOOFD-STUK.

Van de Bloed-ader-spat.

EEN Bloet-ader-spat of *Varix*, is een verwyding van de binnen-rok der bloed-vaten. Deze hebben meer moeijelykheid als gevaar. Zo zy haar oorspronk neemt van grof en dik bloed, gelyk veeltyds in de melancholyke menschen gebeurt, moet door inwendige Genees-middelen geholpen, en van buiten met behoorlyke windzels verzien worden. Zo zy veroorzaakt zyn door uiterlyk geweld, moeten de pleisters in het voorgaande Hoofd-stuk gebruikt worden. Zoo zy vruchteloos zyn gebruikt, treed tot het Hand-werk op de manier als hier vooren gezeyt is, zo'er maar een of twee zyn, en de plaats het Sny-mes verdragen mag. Zo het getal grooter is, beveelt de geneezinge aan de natuur en de tyd.

H E T
 DERDE BOEK
 V A N D E
 W O N D E N.
 H E T I. H O O F D - S T U K.

Van het onderscheid der Wonden, en teekens van de gequetste deelen.

En Wonde is een opening door uiterlyk geweld gemaakt. Zy is ten eersten of enkel, als 'er niets by gevoegt wordt, of dubbelt, wanneer zy met verlies van eenige substantie, met een been-breuk, een ontsteeking of Gezwel bezwaart is. Ten tweeden, of het is een vleesch-wonde of een zenuw-wonde, of een vlies-wonde of een been-wonde. Ten derden, of het is een hoofd-wonde of borst-wonde, of buik-wonde, of een spier-wonde. Ten vierden, of de wonde is klein en uiterlyk, of zwaar en doorgaande.

De springende bloet-vloed beduidt een gequetste Slag-ader.

De enkele bloet-vloed beteekent een geraakt Bloedvat.

De onlydelyke pyn en opgevolgde stuipen geven een gequetste Zenuwe te kennen, en onbeweeglykheid van zeker deel wyft aan een af-gesneeden zenuwe, dewelke in dat deel schiet, welke teekens aan de gequetste vliezen en pezen bykans gemeen zyn.

Verdoftheid en gebrek der zinnen, het bloed uit Mond en Oogen gelekt, het braken, ydel-hoofdigheid,

heid, en het verlies der memorie, verklaren gequetste Harffens.

De lugt de wonde uit en in geblazen door den aasem, beduidt een gequetste Borst.

Het uitspouwen van schuimig bloed, en kortamigheid met geluit en hoeft, beteekenen een geraakte Longe.

De flauwte en schielyke dood, getuigt het Herte gequetst te zyn.

Spys en drank uit de wonde gelopen, de snik, walging en braken, beteekenen een gequetste Maag.

De Chyl of stoel-gang door de wonde gedrongen, de stank, schielyke verrotting in de wonde, beduiden gequetste Darmen.

Bloedige afgangen, flauwtens, zwaarte in de zyden, en uitdroogte des lichaams, beduiden een gewonde Lever of Milt.

Het bloed-wateren of opgestopte water, of het water door de wonde gepist, verklaren een gequetste Blaas of Nieren.

Lammigheid van de onder-gelegen deelen, getuigen het Rugge-graat gequetst te zyn.

De wonden van de Harffens, Hert, Longe, Middelschot, de Lugt-pyp, de Maag-pyp, van de Maag, dunne Darmen, de Gal-blaas, Lever, Milt, en van de krop des Blaas zyn altemaal doodelyk. Want of 'er by geval een of twee van duizend zulke gequetste behouden wordt, verandert den algemeene regel niet.

Het gemeene oogwit in het geneezen der wonden, is de vereening van het geene gescheiden is. Op dat deze vereening wel uitgevoerd worde, zyn vyf dingen noodig.

Ten eersten, dat al de vreemde dingen uit de wonde genomen worden. Ten tweeden, dat de gescheiden deelen zamen gevoegt worden. Ten derden, dat het zamen gevoegde by een gehouden wordt. Ten vierden, dat de zelfstandigheid der deelen bewaart wordt. Ten vyfden, dat de toevallen afgeweert worden.

HET II. HOOFD-STUK.

Van de Bloed-vloed.

ZO het bloed onmatig uit een wonde vloeit, moet gestuit worden. Ten eersten, zo de lippen van de wonde wyd van den anderen gescheiden zyn, moeten ten eersten of door de naald, of hecht-pleisters by een gevoegt worden, en met drooge doek-plukzels opgevult. Zo dat niet en helpt, zo sterkt de wicken met bloed-stempende middelen; als,

Rp. Mastich. thur.
Troch. de terr. sigil.
Lap. hæmatit. ana ʒ j. M. F. pulvis.

Met wit van een Ei gemengt :

Rp. Bol. armen. ʒ ij.
Cap. mort. vitriol.
Mastich. thur. ana ʒ j.
Farin. volat. ʒ ß. F. pulvis.

Daar-en-boven voorziet het deel met behoorlyke windzels; zo deze vruchteloos zyn, zoekt het bloed door koppen en adersteek te rug te trekken: en gebruikt het *colcothar vitrioli*, met wit van een Ey nat gemaakt. Zo het dan noch mislukt, treedt dan kloekmoedig na het Brand-yzer, zo men de Ader daar mede bereiken kan. Zo de Slag-of Bloed-aders te diep leggen, scheidt de spieren van malkanderen, en vorscht dezelve scherp na. Zo haast die haar op-doen, bindze met een vier-dubbelde zyde draad vast toe: doch maaktze los, voor de wonde met vleesch begroeit is, en laat de draad van zelf daar uit rotten. Verzuimt middelerwyl geen inwendige bloed-stempende middelen; als,

Rp. Lap. hæmatit.
Corall. rubr. ppt.
Troch. de terr. sigill. ana. ʒ j.

Cof.

Cons. ros. rubr. ʒ ij.

Syr. pap. alb. ʒ β.

Aq. plantag. q. s. M. F. haustus.

De spys zy verkoelende en verdikkende, met Ryft, gepelde Garst, Wortels van *Pimpinella*, *Bistorta*, *Plantago*, Quee-peeren, Aartifokken toe gemaakt. Den drank een dun Biertje, of *Julep* met Zyroop van Granaten vermengt. Zo 'er slaauwte by komt, gebruikt wat roode Wyn die wrang is.

HET III. HOOFD-STUK.

Van een enkele Wonde.

NA dat de vreemde dingen, zo 'er iets mag zyn, weg-genomen, en de lippen der wonde zamen gevoegt zyn, verbind de wonde voor de eerste reis met droog doek-plukzel, en een *defensivum* daar over geleidt.

Op het tweede verband, smeert u wicken met deze Dragt-zalf:

R. Terebint. ʒ j.

Vitell. ovi.

Mell. ʒ β. *M. F. digestivum.*

Wanneer de wonde met vleesch vervult is, gebruikt het *emplastrum diapalma* om het met vel te doen groeien. Zo de mond van een diepe wonde te naauw is, verwydt die met voorzorge van geen zenuwe of slag-ader, of groote bloed-ader te raken. Daar na belet de heeling met groote wicken, tot dat de wonde van binnen gezuivert en met vleesch gevult is; eer gy tot het cicatrizeeren komt.

HET IV. HOOFD-STUK.

Van een Wonde met verlies van eenige substantie.

NA dat zodanige wonde door behoorlyke middelen tot volkomen dragt gekomen is, verzorgt u dan met vleesch-teelende middelen, om het verlies van het verlooren deel te herstellen, gelyk in het *unguentum aureum*, of dit:

R_o. Rad. Ireas Florent.
Aloës ana ʒ j. ʒ.
Sarcocoll. Sang. Dracon. ana ʒ j.
Oliban. Mastich. ana ʒ j ʒ.
Myrrh. ʒ j. f. pulvis, cui add.
Axung. porci, ovis.
Ol. communis. ana. ʒ j.
Ger. q. s. M. F. unguentum.

Of deze:

R_o. Myrrh. Aloës, Sarcocoll. ana ʒ ij.
Mastich. Thur. ana ʒ iiij.
Croc. ʒ j.
Terebint. Mell. ana ʒ iiij.
Vitell. unius ovi. M. F. unguentum.

Wanneer nu de wonde met vleesch vervult is, gebruikt dan vel-teelende middelen, als *emplastrum de griseo*, de *serussa*, *diapalma*, of deze Zalf:

R_o. Ung. Camphor. alb.
Desicc. rubr. ana ʒ ʒ.
Nutrit. ʒ ij. M. F. unguentum.

HET V. HOOFD-STUK.

Van een gekneusde Wonde.

ZO de wonde gekneust is, en met geronne bloed bezet, voorziet eerst de wonde met de voorz. Dragt-zalf; daar na smeert het gantsche lid, zo verre als de kneuzinge strekt, met deze Olie:

Rx. Ol. Trifol. Odorat.
Rosar.
Chamomill. ana $\frac{3}{\beta}$.
Cer. 3 j. M. pro linimento.

Of zo het deel ontstooken is, en vreeze is voor een toevloed der vochtigheden, laat deze smeeringe voor gaan:

Rx. Ungu. pop.
Ol. Rosar.
Chamomill. ana $\frac{3}{j}$. *M. F. linimentum.*

Na het welke het gekneusde deel met de voorgaande Olie bestrecken moet worden. Zo de kneuzinge groot is, stooft eerst het lid met een afziedzel van *malva*, *althea*, *betonica*, *absinthium*, *flores chamomilli*, *meliloti*, na welke stovinge gebruikt de voorzeide smeeringen.

HET VI. HOOFD-STUK.

Van een Beet der Beesten.

HET byten geschiedt van Dieren, dewelke niet vernig zyn, als wanneer de beet geneezen word, als een gekneusde wond; of zy geschiedt door vergiftige Dieren, in welke geneezinge men op dufdanige maniere moet voort gaan. Ten eersten, moet men op het gebeten deel een kop met veel en diepe inkervingen zetten; by haar gebrek, neemt een levendige Duif in tweën gesneeden, of deze pleister:

Rx Gal-

R_o. Galban. oponac. acet. dissol. ana. ʒ ij.
 Myrrb. ʒ j.
 Pulv. Aristol. rotund. ʒ ss. F. s. art. emplastrum.

Onderwylen verzuimt geen tegen-giften in te geven, van *tberiacā*, *mitbridatium*, *diascordium*, en diergelyke na eisch van zaken. Maar de ader-steek en purgeer-middelen komen hier niet te pas. Als het venyn overwonnen is, gebruikt etter-dryvende, de voornoemde Dragt-zalf, *digestivum simplex & compositum*; *basilicum*, of diergelyken.

HET VII. HOOFDSTUK.

Van de quetzinge der Zenuwen.

EEN zenuwe wordt op drierlei manier gequetst, of door een steek, of snee, of kneuzinge. In een zenuw-steek, zo de opening te naauw is, maaktze terstont wyder, en laat op de ontbloote zenuwe, warme Olie van Terpentyh druipen, en gebruikt wicken met deze Zalf bestreeken:

R_o. Terebint. ʒ j.
 Vitell. ovi unius.
 Ol. Terebintb. ana ʒ ij.
 Mell. ʒ iij. M. F. unguentum.

Na het welk een astringeerende Poejer; als:

R_o. Troch. de terr. sigill. ʒ j.
 Cort. granat.
 Cupul. gland. ana ʒ ss.
 Sang. dracon. ʒ j.
 Bol. armen. ʒ ss. M. F. pulvis.

Om de lekkingen voor te komen, en om de pyn te stillen, is deze pap zeer dienstig:

R_o. Mic. pan. alb. rec. ʒ ss.
 Fariñ. rad. alb. ʒ j ss.

Flor.

Flor. chamomill.

Aneth. ana m. j. ß.

Lact. bubul. q. f. M. F. cataplasma.

Een af-gesneeden zenuwe maakt het deel lam, noch kan niet wel toe-gehaalt worden; alhoewel *Marcus Aurelius Severinus*, geruigt dezelve door het naajen weer aan een te kunnen groejen; van welk Hand-werk wylloopig in het Aanhangzel gehandelt is. Zo maar in de zenuwe gesneeden is, moet de snee als de steek gehandelt worden. Zo 'er stuipen van het deel of het gantsche lyf op volgen, dewelke niet na eenige warme Olien luisteren, snyd hem heel af; want 't is beter een lam lid te houden, als het leven te verliezen.

Een gekneufde zenuwe, zo zy ontbloot is, word op dezelve maniere geneezen; zo zy niet ontbloot is, smeert de omleggende deelen met deze Olie:

Rp. Ol. Trifol. odor. ʒ ij.

Castor. Terebint.

Rut. Lavend. ana ʒ ß. M. pro linimento.

Na de smeeringe legt 'er een *emplastrum de meliloto* op, zo men vreesst voor de ontfteekinge, moet de *oleum lavenderulae* en *terebintinae* daar uit gelaten worden. Aanmerkt wel, dat men nooit aan een ontbloote zenuwe, eenige vette Olien of Zalven gebruikt.

H E T V I I I. H O O F D - S T U K.

Van de Been-wonde.

WAnneer behalven het vleesch het been ook gequetst wordt, moet men voor al zorg dragen dat alle de been-splinters uit-genomen worden, want nooit een wonde geneezen zal, zo 'er eenige been-splinters van binnen beslooten blyven. Zo het been ontbloot, en zyn vlies bedorven of geraakt is, zal zelden de wonde geneezen zonder afschilferinge van de uiterste Tafel. Op dat deze scheiding te eerder geschiede, smeert het met vet van garstig Spek, of liever *Euphorbium*. Men moet de

de bovenste schilfer met een Vyl af schrapen, of met een Brand-yzer af-branden: De scheidung van het been gedaan zynde, moet deze wonde als andere geneezen worden.

HET IX. HOOFDSTUK.

Van Kogel-wonden.

DE eerste zorg is om de Kogels, en al wat onnatuurlyk is, met behoorlyke werk-tuigen uit te halen, daar na het *oleum catellorum* van *Paræus* in zyn xi. en v. Kapittel beschreeven, in-gieten; by gebrek van deze Olie, neemt men gemeene *digestivum*, en mengt daar onder wat *Myrrba* & *Aloë*; en bewaart de omleggende deelen met *emplastrum defensivum*. Op het derde en vierde verband, gebruikt deze zuiverende Zalf:

R. Rad. aristol. rotund.

Irid. Florent.

Myrrb. Aloës. Thur.

Mast. ana ℥ j.

Terebinth. Venet. ℥ iiij.

Mell. ℥ ij.

Ol. rosar. ℥ j. *M. F. unguentum.*

Wanneer nu de wonde tot dragt komt, moetze gehandelt worden na de konst, als alle andere wonden.

H E T
 VIERDE BOEK
 V A N D E
 Z W E E R E N.

H E T I. H O O F D - S T U K.

Van de Zweeren in 't gemeen, en haar Verdeeling.

En Zweeringe is een openinge door scherpe stoffe zonder uiterlyk geweld veroorzaakt. Deze stof is innerlyk, als scherpe, ziltige, en in-cetende vochtigheden, of uiterlyk, als vuur, heet water, vergift, quaadaardige dampen, zweet van schurfde, meelaatsche of pokkige Menschen.

Ten eersten: Zommige zyn groot, andere klein, kort, breed, recht, rond, diep en ondiep. Ten tweeden: Zommige knagen maar de huid en vleesch, andere de pezen, zenuwen en aderen door. Ten derden: Andere goedaardig, andere quaadaardig, pynlyk, jeukerig, wederspannig, met ongematigtheid, met gezwollen, met wormen, weelig vleesch, en bedorven been vergezelschapt.

In haar geneezinge moet de voorgaande oorzaak uit het Lichaam door inwendige Medicynen gedreeven, de bygaande weg-genomen, en de toevallen verzacht warden.

HET II. HOOFDSTUK.

Van een Zweering met ongetempertheid, pyn en zwelling vergezelschapt.

DE ongetempertheid vereifcht tegenstrydige, heete, verkoelende en te rug-dryvende middelen, koude, verwarmende en verteerende, de pyn-stillende, het gewel-verteerende middelen, alle dewelke hier voorens genoeg beschreven staan, alwaar den Lezer die ontleenen kan. De toevallen verzacht zynde, gebruikt deze Zalf:

Rp. Ung. Diapompholyg.

De Tutia.

Fusc. Wurtzy.

Basilic. ana. ℥ ℞. M. F. unguentum.

HET II. HOOFDSTUK.

Van een Zweeringe met bastard-vleesch, geborsten aders, harde kanten, en vermolmtheid der beenderen vergezelschapt.

HET bastard-vleesch, behalven dat het met een schaar af-geknipt, of met een brand-yzer af-brand kan worden, word gemeenlyk met weg-bytende Medicynen weg-genomen, als door gebrande of rouwe Aluin, *Pracipitaat*, of,

Rp. Ung. Apostol. ℥ ij.

Alum. Ust. ℥ j.

Mercur. Pracip. ℥ ℞. M. F. unguentum.

Of deze:

Rp. Alum. Crud. ℥ ℞.

Mercur. Sublimat. ℥ ij.

Aq. plantag. rosar. ana ℥ iiij. Coq. ad consumptionem quartæ partis.

In welk nat de wieken gedoopt, het bastard-vleesch doet verteeren.

Zo by de zweeringe geborften aders zyn, zal nooit geneezen, voor dezelve weg-genomen zyn; op wat manier dezelve weg-genomen moeten worden, is hier voren gezeid.

Zo de kanten hard zyn, smeertze met *oleum liliorum alborum, amygdalarum, lumbricorum*, en stooftze met afziedzel van Kalfs-voeten, en smeertze dan met smeer van een Offe-schinkel. Zo deze middelen vruchteloos zyn, moetenze af-gesneeden worden.

Zo 'er vermolmtheid (*Caries*) in het been is, zo moet dezelve met een schraap-mes af-geschraapt, of met een brand-yzer af-gebrand zyn.

HET IV. HOOFDSTUK.

Van de kwaadaardigheid der Zweeren.

DE kwaadaardige zweeren worden gevoed of door ontfeldheid van het geheele lichaam, of van zeker deel, als Lever, Milt, of Lyf-moeder, enz. of door fout van het verzworeen deel zelfs, als dikwils in de beenen geschiedt. Zo de geneezing niet tot weg-nemen van de overtollige kwade vochtigheden van het geheele lyf of zeker deel bestierd word, zult gy vruchteloos arbeiden. De kwaadaardigheid van de zweeringe wordt met diergelyk afziedzel weg-genomen, als volgt:

Rp. Rad. tormentill. cort. granat. ana ʒvj.

Herb. Pimpinell. agrimon. plantag.

Equiset. fol. querc. ana m i ʒ.

Hord. mund. ʒ i ʒ.

Ros. rubr. ʒ ij.

Alum. ʒ j ʒ.

Aq. fabror. q. s. coq. ad ʒ i. addend.

Mell. rosac. ʒ ij. M. F. decoctum.

Waer mede de zweeringe af-gewasschen en gereinigt moet worden; na het welke bedektze met *ung. de plumbo, de cerussa, de minio, camphor. alb.* alleen, of onder een gemengt.

HET V. HOOFDSTUK.

Van de stinkende Zweeren.

NA dat de algemeene middelen gebruikt zyn, wafcht en reinigt de zweer met Mée of Zee-water, waar in Alffem en Hyffop gezoden is. Daarna gebruikt deze Dragt zalf:

Rp. Pulv. rad. irid. flor. ℥ i ℞.

Far. bord. ℥ ij.

Myrrb. Aloës, ana ℥ ij.

Terebinth. ℥ ij.

Succ. apii. mell. ana ℥ j. M. F. digestivum.

Tot het zelve einde word ook gebruikt het *unguentum de apio, apostolorum. aegyptiacum* alleen, of met Brandewyn vermengt. Zo'er een verrottinge by komt, zo doet by de voorfz. Dragt zalf, wat *alumen uftum, mercurius precipitatus, of calx viva.*

HET VL HOOFDSTUK.

Van een Pyp-Zweer.

EEn pyp-zweer of *fistul*, zoze te nauw is, moet met een wiek, van de wortel *gentiana* gemaakt, verwydt worden; verwydt zynde, zo men die mag op snyden, zult veel eerder tot de geneezinge geraken. Zo de plaats of den Zieke het Sny-mes niet toelaat, moet men een fcherpe infpuitinge maken, dewelke de *fistul* weg-byt.

Rp. Aq. divin. dat is, Merc. sublimat.

In aq. plantag. colt. ℥ j ℞.

Plantag. ℥ iiij.

Rofar. ℥ j.

Ung. aegypt. ℥ ℞. M. F. injectio.

Welk twee maal daags gedaan moet worden, met twee
of

of drie dagen achter een te vervolgen; na de inspuitinge sluit de pyp-zweer met Katoen, Was, of *emplastrum gratia Dei*, op dat de inspuitinge daar binnen blyven mag. Wanneerde korst begint te scheiden, gebruikt deze Zalf:

R_o. Pulv. mast. thur. myrrh.
 Aloës ana ʒ ʒ.
 Terebintb. ʒ j.
 Mell. ʒ ʒ.
 Vitell. unius ovi. M. F. digestivum.

HET VII. HOOFDSTUK.

Van een Zweer Wormen voort-zeelende.

ZO'er wormen in de zweeringe worden voort-geteelt, moet dezelve dikwils gewasschen worden met afziedzel van *absinthium*, *tanacetum*, *centaurium*, *carduusben.* en *zedoaria*, en ook daar mede gestooft worden. Na de stovinge moeten de wieken, met deze Zalf, of nat bestreeken, 'er op geleid worden.

R_o. Myrrb. Aloës ana ʒ j.
 Spir. vin. ʒ ij. M.

Of

R_o. Myrrb. Aloës ana ʒ j.
 Ass. fetid. ʒ j.
 Terebintb. ʒ vj.
 Ungu. apostol. ʒ iij.
 Vitell. unius ovi. M. F. unguentum.

HET VIII. HOOFDSTUK.

Van de Verbrandheid.

DE verbrandheid heeft drie trappen. De eerste is, wanneer geen bleinen voort-komen. De tweede, als de bleinen zich op doen. De derde is, wanneer be-

Zzz 3

halven

halven de huid het vel met de onderleggende deelen verbrand zyn.

Zo het een kleine verbrandheid is, sijnert de gemeene man het deel met Speekzel, en houdt het tegens het vuur. Zo het zwaarder is, leggenze een linnen doek met Pekel of gemeene Seep, of lnkt, of Ajuin daar over, alle welke middelen goed zyn om de verbrandheid te doen vervliegen, gelyk dit;

Rp. Cep. crud.

Sal. com. ana ℥ ij.

Sap. Ven. ℥ j B. M. in mortario.

Maar deze scherpe dingen zyn niet dienstig in de verbrandheid omtrent de Oogen; maar men gebruikt dan dit;

Rp. Mucil. sem. psyll. & cydon. ana ℥ j.

Ol. olivar. ℥ ij.

Vitell. ov. q. f. M. F. linimentum.

Of het vet van gebraden Spek met Roos-water gemengt In kinderen gebruikt dit om de teerheid van haar vel:

Rp. Butyr. recent.

Ung. popul.

Mucill. sem. psyll. & cydon. ana ℥ j.

Vitell. ovi. M. F. unguentum.

Rp. Ol. nucum. rapar.

Lard. tost. ana ℥ j. M. F. linimentum add.

Cer. q. f. si vis unguentum.

Zo de verbrandheid zeer diep is, moeten ook diepe scarificatiën of inkervingen tot het levendige vleesch gedaan worden, en als dan een Medicament *ex cepis*, & *fol. brassic. rubr.* daar op leggen. Wanneer de verbrandheid gebluft is, moeten de bleinen, die daar zyn, door geknipt worden, en voorts gehandelt worden als een ander zweer.

E I N D E.

AR.

ARTYKEL-WYZER.

DER

Voornaamste en merkwaardigste Zaken, Middelen, Gereedschappen enz: in dit Werk vervat, volgens de Blad-Zyden. Z. Beteekent ziet.

A.

- A** Ambeijen, Om die op te droogen, Werktuigen daar toe. 45, 46
- _____ boe der zelve Hoedanigheid met den Aarspiegel t'onderzoeken. 234, seqq
- _____ Zalf en Tegengift daar voor. 243
- _____ boe de gezwolle geneezen worden. 243, 244
- _____ boe de al te zeer vloeijende geneezen worden. 244
- _____ à 247
- _____ boe verzuoorne te geneezen. 247
- _____ men moet de vloeijende nooit niet allegaar branden. 247.
- _____ (Instorting van de) ontstaan zynde uit het gebruik van Scammonium. 503
- _____ door het gloeyende mes weg-genomen. 969, 970
- Aangezi t, met Buskruid verbrandt, boe geneezen. 423
- Aarsgat, (Gesloeten) by kinderen te openen, Werk-tuig daar toe. 234
- _____ van een verkeerd. 931
- Aars-fistulen, worden by oude lieden het zekerste door een Etterdracht geneezen. 135
- _____ boe die te snyden. 239
- _____ boe de doorgaande te geneezen. 239, 241
- _____ boe die niet doorgaande te geneezen. 241-243
- _____ loe de Sluitspier ten haaren Opzichte veilig kan doorgesneeden worden. 242, 243
- Aarspiegel, boe daar mede de Aars bezichtigt wordt. 234, seqq
- Acantabolus, zie Basterd Trektang.
- _____ wat het is. 28
- Achterhoofd, Inbranding met een Brand-zyer, geneest de Geraaktheid. 123, 124
- _____ kneuzing van 't zelve met Schraapmesses afge-

ARTYKEL-WYZER.

<i>afgeſcraapt.</i>	429, 430
Adams-Appel, <i>een harde zwelliing zich ſchielyk daar op neer zettende.</i>	956
Ademhaling, <i>bezwaarlyk</i>	422
Adderen, <i>(Het vleefch der) is een heerlyk middel voor de Griekſche Melaatsheid.</i>	542
Ader, <i>(Om de) te ſteeken, een zeer veilige manier.</i>	801 à 812
Aderlating, <i>een ten dien Einde vervaardigd Laat-Tzer.</i>	53
————— <i>wanneer te doen.</i>	108
Aderspat, <i>hoe voorzigtelyk die geſneeden of geopent moet worden.</i>	346
Ader-ſteek, <i>(Van de) hoe te doen.</i>	1041. ſeqq.
————— <i>(Van een menigvuldige)</i>	837 à 840
Aegilops, <i>Z. Oogboeks Gezwel.</i>	
————— <i>hoe door de Geneeskunde te geneezen.</i>	19
AEGINETA (PAUL) <i>Acantabulum of Trektang</i>	12
————— <i>Spatha, of een dubbel Snymes.</i>	5
Affchaving, <i>van 't Bekkeneel.</i>	77
Afzetren, <i>(Het) van de Hand, hoe te doen.</i>	256, ſeqq.
————— <i>van een Voet, hoe te doen.</i>	258, 259
Afzetting, <i>van Hand en Voet, waar door veroorzaakt.</i>	529, 530
Afziedzel, <i>ter koefteringe van de Baarmoeder naar een gedaane keizerlyke ſnee.</i>	229, 230
————— <i>(Een Buikzuiverend) voor den Kanker.</i>	327, 328
————— <i>(Een heerlyk Buikzuiverend) tegens de Kanker der Lippen en der Borſten.</i>	329, 330
————— <i>(Het gezegende) voor vleafagtige Uitwaſſen.</i>	394
————— <i>van verſcheide medicinaat Hout</i>	411, 412
————— <i>om in de Borſt-Wonden te ſpuiten.</i>	410, 441, 446
————— <i>ter Bevorderinge van de Water-loſſing.</i>	466
————— <i>om de Feukte van de Roos te verzachten.</i>	498
————— <i>van verſcheiden Hout.</i>	509
————— <i>om 'er den Mond mede te waffen.</i>	513
————— <i>om door Inſpuiting de Stank van een vuile Etter-zweer te doen ophouden.</i>	517
————— <i>van verſcheiden Hout, voor de Melaatsheid.</i>	546
	Afzied-

ARTYKEL-WYZER.

Afziedzel, voor de Oor-Zweeren.	713
————— daar door word de Doofheid verdreeven.	965
————— ter verkoelinge van 't ziedende Bloed.	1059
	1060
ALPHONSUS (Perrius) de vulneribus sclopeter.	43
Alphonfinus-tuig, om de kogels uit de Wonden te trek-	
ken.	43, 44
Amandel, (Rechter) een byzonder Uirwas daar aan,	
boe 'er mede behandelt.	1088, seqq.
Amaurosis, Z. Heldere Drop.	
Anasarca, Z. Lyf-water.	
Ancyloblepharon	20
Anthrax, Z. Kool.	
Aneurisma, Z. Hart-aders-spat.	
Aqua cordialis, Z. Water (Hertsterkend)	
AQUAPENDENS, (Hieron. Fabrit.) van de Etter-	
drachtien.	1, 2
————— van het Valolies en het glaze Oogen-vat.	
	19, 21
————— van zyn glaze Oogen-vat	21
————— Werk-tuig van hem, om de slym-prop uit	
te trekken.	55
————— Manier, om een ontwrigte schouder het	
beste te herstellen	60, 61
————— van Uittrekking des Slym-Props uit de	
Neus.	118
————— van de Snydering der Tong Riem.	146-148
————— van de Trek-Tang, om 'er een graat mede	
uit de keel te trekken.	149
————— van de stinkende Neus-Zweer Ozoëna ge-	
naamt.	151
————— van de Navel-Riem.	171, seqq.
————— van de eeltagtige Borst-Zweeren, boe door	
te snyden.	169, 170
————— Breuk-Pleister.	187, 188
————— van een vleeschagting Uirwas in de Pis-	
gang te geneezen.	210, 211
————— van de Opening der i'zamen gegroeide Lip-	
pen van de Vrouwelyke Schamelheid.	215
————— van den Aars-fistulen.	239, 242
————— van Aambeijen.	243
Z z z 5	Aqua-

ARTYKEL-WYZER.

AQUAPENDENS , van de Geneezinge des beetens en kouden Vuurs.	267
———— van de Meliceris.	335
———— van de Haair-Worm.	336
Arm , Kramp-trekking in de linker.	539
———— op welke plaatzen van dien de Eitter-dragten moeten gezet worden.	338 à 341
———— postuur van dezelve tot de Inzettinge van een gebrooken Schouder.	281, 285
———— (Een styve) allengskens uit te strekken Werktuig daar toe.	51, 52
———— (————) om die te doen buigen Werktuig daar toe.	337
———— (— Verminkte) hoe te verbinden.	262, 267
———— (— Yzere) door konst gemaakt.	564
———— een slymagtig Roos-Gezwel dien gebeel beslaande.	1003
Arm-Breuk , Wyze van die te verbinden.	249, 250
Aarsdarm , (Beslooten) Werktuig om die te openen.	52
Afcialis Ligatura , Z. de ronde Zwachtel.	
Atheroma , Z. Pap-Gezwel.	
Auriga , Z. Voermans Verband.	

B.

B armoeder, (De) opgezwollen en uit 't Lyf gezakt, hoe te recht geholpen.	950, 951
———— (Een verzworeen Kanker in de) uit de Verstoptheid van de Gal-voeder voort-gekomen.	490
Baart , (Een Versierde)	568
Bad , dienslyke kruiden daar toe voorgeschreeven.	396
Bad-stoel , voor Patientien, in welker Pis-Leiders de Steen blyft hangen.	359
Bad-stove , (Een drooge) waar in den Zieken leggende, tot zweeten kan gebracht worden.	758. seqq.
———— (Een natte) uit Leer gemaakt, om 'er in 't Bed mede te konnen zweeten.	760 seqq.
Bad , (Kruiden-) voor de Hoofd-Wonden.	357
Ballen van Kork , waar toe dienslyk.	47
Balzak , om de Huid van de Lies van dezelve te scheiden Werktuig daar toe.	35
	Bal-

AKTYKEL-WYZER.

- Balzak, *der Waterzuchtigen, hoe die te openen.* 218
 ——— (Van 't Lyf-water in de) door een Seton genee-
 zen. 944
 ——— een Versterking van dezelve gelukkig geneezen. 904, seqq.
- Band, om boven de Enklaauwen vast te binden by een ge-
 brooken Scheenbeen. 282
 ——— de gelyk uit-trekkende. 282
 ——— tot Wonden, Kreeftenband genaamt. 79
 ——— van Galenus by hem Wapen-band genaamt. 174, 350
- Banden, het gebruik daar van en de Wyze van zete bin-
 den. 767, seqq.
 ——— om 'er de Spalken mede vast te binden. 270
 ——— om 'er uitgespatte en ontwrigte Leden mede te
 binden. 562
 ——— tot Vastbindinge van ingegriffelde Neuzen diens-
 tig. 688, seqq.
 ——— verscheide Zoorten daar van. 767, seqq. à 800
- Band, (Een gespleeten) tot de zyden van de Ooren,
 met zes Hoofden. 797, 798
 ——— van Sosratus, waar toe en op wyze die gebruikt
 word. 172
- Bank, van Hippocrates, waar toedienstig. 56, 280, 282
- BARTHOLINUS, *Werktuig, om 'er de Lel mede af te
 snyden.* 22, seqq.
- BARTISCH, (Georg.) Oogmeester van Dresden. 116
- Basterd-Trektang, *Een beekkundig Werktuig* 28
 ——— een Werktuig aan die niet zeer onge-
 lyk zynde. 29
- Bastert-Vleesch, *de Krop van de Blaas dicht toe-sluiten-
 de, door het Brand-Tzer weg genomen.* 932, 933
 ——— in de Neus-gaten door de Pokken gegroeit,
 hoe geneezen. 425
 ——— (Sponsagtig) by een Hoofd-Wonde do-
 delyk. 392
- Bedrieg-Tang, *waar toe te gebruiken.* 49
 ——— waar om die niet te gebruiken. 338
- Been, door konst gemaakt. 564, 565. *Laarssen voor
 die.* 567
 ——— postuur van dezelve tot de Inzettinge van een ge-
 brooken Dyebeen. 285
 Been,

ARTYKEL-WYZER.

Beenbreuken, <i>Manier van dezelve te verbinden.</i>	305 à 308
————— <i>van die 'er by voorkomende Toevallen.</i>	309 à 313, 325, 326
————— <i>wat by der zelve Verband moet in acht genomen worden en Toestel daar toe.</i>	213 à 317
Beenderen, <i>om zulke, die in de Quetzuren uitsteeken, af te knippen, Schaaren daar toe.</i>	270 seqq.
————— <i>(Bedorve en verrotte) om die af te scheiden van de gezonde, Brand-Yzers daar toe.</i>	54
Beenen, <i>Werktuig, om die 'er mede af te zagen.</i>	26
————— <i>Werktuigen om die 'er mede af te schrapen.</i>	6, 7, 15, 16
————— <i>Wertuigen, om 'er de Splinters uit de Wonden mede weg te nemen.</i>	29, 31
————— <i>Werktuigen, om 'er de Tusschen-Gaten mede weg te nemen.</i>	13 seqq.
————— <i>(Gebrooke) om 'er de Splinters uit te haalen, Werktuig daar toe.</i>	256
————— <i>(Verouderde Zeeren) om die met weinig Toestel te geneezen.</i>	899 à 901
Beenheffer, <i>geelykende aan een Kuipers Opligter.</i>	11
————— <i>waar toe dienstig.</i>	11
Beenheffers, <i>om 'er Tandem mede uit te trekken.</i>	23
————— <i>waar toe die gebruikt worden.</i>	10
————— <i>Manier van die te gebruiken.</i>	74, seqq.
————— <i>(Drietandige) om 'er Tandem, die zeer vast zitten, mede uit te haalen.</i>	29
Beenlade, <i>waar toe dienlyk.</i>	60
————— <i>dienstig, om een gebrooken Arm en Been daar in te leggen.</i>	265, 266
Been-Schilfer, <i>in een Hoofd-Wonde door Oleum Sulphuris afgescheiden en geneezen.</i>	966
Been-splinters, <i>Wyze, om die van de Harssenen af te scheiden.</i>	75 seqq.
Been-steek, <i>hoe en waar mede die gedaan word.</i>	1049
Been-vreeter, <i>in het Heup-Been met het Brand-Yzer verteert.</i>	seqq. 1021
————— <i>mort afgeschraapt worden.</i>	974
Been-Wonde, <i>hoe te bandelen.</i>	1087 seqq.
	Bekke-

ARTYKEL-WYZER.

- Bekkeneel, Z. Harssenpan.
Affchaving van des zelfs buitenste Tafel. 390
de Doorbooring van 't zelve is by Panscheu-
ren niet altyd nodig. 91, 92
is niet altyd nodig by Haair-spleeten door
te booren. 428
Manier, om de twyfelagtige Spleeten van
't zelve af te schrapen. 82 à 85
Manier, van het zelve door te booren. 70
à 73
Wyze, hoe de in-gedrukte op te beffen. 74
seqq.
Wyze, om de verdachte Scheuren in 't zel-
ve af te schrapen. 64, 69
Wyze van de twyfelagtige Spleeten of
Scheuren van 't zelve af te schraapen. 359
(Een enkele Indrukking van 't) onder
een geheele Huid, in de Kinderen, hoe te geneezen. 99
à 102
(Eene Indrukking van 't) met een Breuk
van de Binnen-Tafel, zonder een Wonde van de Huid
en Spleet van de Buiten-Tafel, hoe te geneezen. 105
(— — — — —) met een nau-
we Spleet in 't midden verzelt, best te geneezen. 106
ter zyde met een wyde en naauwe Spleet
verzelt. 106
(Eene Inwyking van het) een Steeking
van het harde Moederulies, veroorzaakt de dood en
waarom. 380
(Een Inwyking van 't) zonder Scheur
by volwasse Perzonen. 417
(Een Spleet en Indrukking van de
Binnen-Tafel van 't) zonder letzel van de Buiten-
Tafel. 386, 387
(Het ontbloote en geraspte) kan geene
wette zaken verdragen. 84
hoe een doorgaande Haair-Spleet te genee-
zen. 428
Benaauwtheid, van de Borst Slikking daar voor. 434
BERENGARIUS, (Jacob) de fractura Cranii 80
Bevruch-

ARTIKEL-WYZER.

Bevruchte Vrouwsperzonen, <i>verwonderlyke uitwerking van baare Inbeeldinge by een Lichaams-Vrucht.</i>	171, 172
Beitel, <i>om 'er de Vingers mede af te kappen.</i>	54
Blaas, <i>de Krop van die door een Bastert-Vleesch verstoppt zynde, doer een Brand-Tzer weggenomen.</i>	932
— (de Hals van de) <i>van een quadaardige Druipert door beten, buiten hoop geneezen</i>	894. seqq.
Blaas-pylder, <i>om de opgestopte Pis te bevorderen.</i>	41
————— <i>Wyze hoe te gebruiken.</i>	193, 202
————— <i>om de Pis-blaas daar mede t' onderzoeken.</i>	41
Blaas-Schroef, <i>ter Uithalinge van de Etter uit de Blaas.</i>	556, 557
Blaauwe-plekken, <i>wat ze zyn, waar uit ze ontstaan en waar mede ze geneezen worden.</i>	1077
Blinde, (Een) <i>word van de slymige Vochtigbeden bevrydt door de Snyding van 't Oog.</i>	680
Blindheid, (Onzichtbare) <i>is een zoort van heldere Drop, Gutta Serena of Amaurosis genaamt.</i>	682
Bloed, (Het) <i>in de Slag-ader van de Pols te stelpen, Werktuig daar toe.</i>	0, 51
Bloeden, (Het) <i>van de Neus te stillen, middelen daar voor.</i>	96, 812, 813
————— (—) <i>uit de Neus, Middel om dat te stillen.</i>	906, 951, 955
Bloed-Ader-spat, <i>wat die is en hoe 'er mede te werk te gaan.</i>	1079
Bloed-Ader-spatten, <i>hoe die te behandelen.</i>	346
Bloed Stempende middelen	405, 952, 655
————-Stortingen, (Ongemeene) <i>hoe geneezen.</i>	976, 967
————-Spouwen, <i>dodelyk.</i>	500
————— <i>uit een Borst-Wonde ontstaan, hoe geneezen.</i>	436, seqq.
————-Vinne, <i>wat die is.</i>	1063
————-Vloed, <i>door het Afnemen van een Uitwas aan de Tong veroorzaakt, met Spintach geneezen.</i>	955
————— <i>Middelen, om die te doen stempen.</i>	1082, seqq.
————— <i>van de Mond, Middel daar voor.</i>	405
Bloed-	Bloed-

ARTYKEL-WYZER.

Bloed-Vloed, (Een onnatuurlyke) by een Wonde door het Eeten van Erreten gestempt.	951, 952
Blok, (Houte) waar toe gebruykelyk.	55
Bocium, Z. Keel-breuk.	
Bolus, Buik-zuiverende brokken.	461, 474, 505
Boor, om de Kogels uit de Wonde te trekken.	42, 8 ^{segg}
— (De) met wat voor Omzichtigheid die by een Been-steek gebruikt word.	1050, 8 ^{segg} .
Boor, (Kleine) van Hildanus.	10
Boor, (Scherpe) om de Kogels uit de Wonde te trekken.	44
Boorschyf, der Grieken genaamt <i>χονιζιον</i> .	5
Boorschyven, Effen.	6
— — — — — Onessen.	5
Borst, een uiterlyke Etter-zweer daar op word door misverstand des Meesters doodelyk.	956, 957
— Manier van die te verbinden met de Band van Softratus.	799
Borst, met een verzworen Kanker bezet, met het Mes afgesneeden.	467 à 471
— verandert uit het stremmelen van de Melk in een Etter-Gezwel en Pyp-zweer.	502
— Werktuig, om die 'er veilig mede door te booren.	5
— (Benaauwtheid en Pyn van de) uit Puisten ontstaan zynde, hoe geneezen.	479
— (de Rechter) een Knoest-gezwel daar aan geneezen.	940
— (Een afgesneeden) veroorzaakt een harde en ruuwe stem.	940
— (Een geopende) hoe te geneezen.	153, 8 ^{segg} .
— (Een Kanker in de) qualyk geneezen.	475, 476
— (Een Pyp-zweer in de) met Byt-middelen geneezen.	454
— (Een verborgen Kanker in de) geresolveert met genees-middelen.	476, 8 ^{segg} .
— (Een Zweering van de) door een Etterdracht verzacht.	479
— (Kanker in de) Middelen om de Pyn daar van te verzachten.	478
II. Deel	A a a
	Borst,

ARTYKEL-WYZER.

- Borst, (Slinker) een Water-gezwel daar aan, gelykende na een Knoest-gezwel, hoe geneezen. 1009, seqq.
- Borstband, van Galenus by hem Cataphracta genaamd. 174
- wordende van Galenus Wapenband genaamd. 174
- Borsten, bet uitsnyden der Kankers uit de zelve. 168, 169
- van een Versterving daar in, uit Opgestoptheid der Maandstonden ontstaan, is doodelyk. 1021, seqq.
- van Vrouwen, Werktuigen om 'er die mee af te snyden. 33
- (de Tepels van de) zelve te konnen uitzuigen, glas daar toe. 46
- (Zeere Tepels van) zilvere Hoed daar toe, waar door de kinderen konnen zuigen. 38
- (Zuigende) hoe de verborgen schuilende Tepels door een glas uitgebaalt worden. 167
- (Zweerende) het bedriegelyke Opsnyden van de zelve. 173
- (—————) om 'er de Kankers uit te snyden, Werktuig daar toe. 168
- Borst-Etter, door de Pis afdryvende middelen geneezen. 451, 462, à 466
- (Een) door de Terzydsche snee geneezen. 450
- Borst-gezwel, waar uit, geopent zynde, de Drank kwam te lekken. 981, à 983
- (Een Eeltagtig) hoe te doorsnyden. 169, 170
- Borst-Koekjes, Beschryving van hunne Ingredientien. 442
- Opening, by een Etter-borst. 942
- de plaats waar die moet geschieden. 153, seqq.
- Oorzaken daar van. 153
- een afzonderlyk Brand-Yzer tot het maken van die. 544
- Wonde, de Terzydsche snee vereischende. 443 à 448.
- Borst-

ARTYKEL-WYZER.

Borst-Wonde , door de verwaarloozing van de Ter- zydsche snee doodelyk.	487, seqq.
_____ door het zuigen van de Mond genee- zen.	968 à 969
_____ gaande door beide de zyden, geluk- kiglyk geneezen.	887 à 889
_____ gaande door het Middelfrift, in de Grond van de Mage.	451 à 453
_____ mede door de Longe gaande door Geite-Melk geneezen.	930, 931
_____ met de vallende Ziekte, hoe genee- zen.	876, 877
_____ met een gebrooken Ribbe, hoe genee- zen.	433 à 436
_____ (Een Pyp-Zweer in de) met de Naald door gestooken.	449, 450
_____ Wonde, Voorzichtigheid, die men daar om- trent moet waarnemen.	488
_____ (Een gevaarlyke doorgaande,) hoe geneezen.	436 à 443
_____ (Een) met het Mes wyder gemaakt.	455, 456 à 462
Borst-Wonden, laten geene purgeerende Genees-Mid- delen toe.	447
_____ Manier van ze wyder te maken.	163, seqq.
_____ om de Etter daar uit te trekken Werktuigen daar toe.	33, 38
Bout (Yzer). Om de gezwellene Speenen uit te droo- gen.	44
Bouten (Yzere) voor de Brandyzers.	2, 3, 26
Braaken veroorzaakt een Gezwel in 't Voorhoofd, hoe geneezen.	967, 968
Branden (Het) komt by een Been-steek zelden te pas.	1050
Brand-Yzer. Om de bedorven Lel te raaken.	22
_____ (Verborgten) van PLACENTINUS.	1 à 4
Brand-Yzers, om de Zieken daar mee te verleiden.	66
	à 127 seqq.
Aaaa 2	Brand-

ARTYKEL-WYZER.

Brand-Yzers, om 'er Gezwollen mée te branden.	53
_____ hoe 'er vuile verrotte, en doorvreete	143
_____ Tanden mée te branden.	64 à 69
_____ Manier van Konst-bewerking daar mede.	53
_____ met een kleine ronde knoop, ter Belettinge der Verrottinge van de Tanden.	53
_____ met een langwerpige ronde knoop, tot de Ambeijen dienstig.	53
_____ om de Vleesch-Uitwassen in de Pis-gang te geneezen.	210, 211
_____ om 'er bet Achter-hoofd mede te branden.	18
_____ tot die deelen, welke bet beete en koude Vuur hebben, gebruikelijk.	267, seqq.
_____ verscheide, waar toe dienstig.	52, 53
_____ verscheide Soorten.	1, 2, 3, 52, 53, 475. seqq.
_____ verscheide Soorten daar van.	551 à 554
_____ zyn verscheiden.	18
_____ (Ronde) tot verrotte Beenen dienlyk.	53
Breuk (Darm-of Vleesch-) te geneezen, door een nieuwe Manier van ze te snyden.	724, 725
_____ (Een gewanhoopte) Geneezing met de Goude of Loo-de-steek.	555
_____ (Een kwaalyk ingebragte) veroorzaakt Onvruchtbaarheid.	495
Breukband voor de Feugd.	182, 202
_____ voor volwasse Perzonen in de slinker Lies aan te doen.	182, 218
Breuken, Manier van die te geneezen.	905, 906
_____ moeten niet altyd door Uitsnyding der Zaad-Ballen geneezen worden.	905
Bril-Glazen ter Versterkinge van de Oogen.	681, seqq.
_____ Oogen, voor scheelziende Kinderen.	568
Buik-Opening, Manier van die te doen.	177, seqq.
_____ Water, om bet zelve af te tappen, Werktuig daar toe.	218

ARTYKEL-WYZER.

<i>toe.</i>	718, seqq.
Buik-Wonde, (Een) <i>Misverstand van</i> <i>wegens de</i> <i>Darmen wederom in te brengen.</i>	957
Bus van GALENUS. <i>Waar toe dienlyk.</i>	58, 59
Bytel, <i>ter Afzettinge van eenig verstorven Lid dien-</i> <i>lyk.</i>	54
— <i>van een zeer dun Blad, waar toe dienstig.</i>	36
— (Snydende), <i>waar toe dienstig.</i>	21
Byten (Van het) <i>der Dieren, op wat Wyze te genee-</i> <i>zen.</i>	1085. seqq.
Byt-middel. <i>Om de Eelt van Pyp-Zweeren weg te ne-</i> <i>men.</i>	241
— <i>om over de Wonde van een Vleesch-breuk</i> <i>een Korst te doen teelen.</i>	725, 726
— <i>ter Geneezinge van een Vleesch-agtig Uit-</i> <i>was in de Pis-gang.</i>	210, 211
— <i>voor Bastert-Vleesch.</i>	946
— <i>voor Pees-knopen.</i>	971
Byt-Middelen, <i>zyn schadelyk voor klier-agtige Ge-</i> <i>zwellen.</i>	475

C.

C Allus Z. <i>Weer (Steenagtig.)</i>	
Cannula. Z. <i>Koker.</i>	
Capistrum. Z. <i>Muil-band.</i>	
CAPIVACIUS (HIERON.) <i>van de rechte Bestiering der</i> <i>Brand-Yzers nopens de Etter-drachten.</i>	343
Carcinoma, Z. <i>Kanker-Gezwellen.</i>	1075
CASTRO (RODERICUS à) <i>de morbis mulierum.</i>	220
Cæsarea Sectio.	48
Cataphracta Z. <i>Band van Galenus.</i>	
Cataplasma Z. <i>Pap.</i>	
— <i>voor de Hoofd-wonden.</i>	362, 367,
— <i>voor de Ontsteeking en Traan-vloed</i> <i>der Oogen.</i>	370
— <i>voor de Oog-wonden.</i>	402
— <i>voor met Musquet-kogels geschotene</i> <i>Wonden.</i>	396
	416, 496

ARTYKEL-WYZER.

Catharacta, Z. Staar der Oogen.	
Catheter. Z. Blaas-pylder.	
Catholicus. Z. Hoofd-Dekzel.	
Catochus. Z. Hoofd-Dekzel.	
Cauteria. Z. Brand-Yzers.	
CELSUS de tumoribus tunicatis.	21, 32
————— Trektang genaamt Volfella.	12
————— van de Aars-fistulen,	241, 242
————— van de Blaas-pylders.	41, 193
————— van een uitsteekende Navel, hoe te geneezen.	170, 171
————— van het Ancyloplepharum.	20
————— van het Vaboties der Oogen.	116
————— Werktuig, by hem Spatha genaamt.	5
————— ————— genaamt, <i>μικροφάλαξ</i> , waarom.	8
————— ————— Modiolus genaamt.	5
————— ————— om 'er de Lel mede af te snyden.	24
————— ————— Specillum aduersum genaamt.	81
Ceratum Citrinum, hoe dit Pleister vervaardigt word.	336
————— Diasinapi van D. Spigelius verbeert.	335
————— Oxoeleum, goed voor Krop-gezwellen.	420, 468
Chirurgie, Inleiding tot de zelve.	1023. seqq.
CLAUDIANTUS (JUL. CÆSAR) van de Brand-Yzers.	64
Clavus pedis, Z. Lid-doornen.	
Clitoris, Werktuig om die af te nypen.	25
Conductor.	41
Conferf voor Krop-gezwellen.	420
————— van Adderen gemaakt voor de verzworenen Kankers.	469
————— versterkende.	404, 434, 485
————— voor de Zaadloop, die niet quaadaardig.	474
————— voor de Borst-Wonden.	434, 457
————— voor de Griekfche Melaatsheid.	541, 542
————— voor een Borst-Wonde.	453
	Con-

A R T Y K E L - W Y Z E R .

Conferf voor Pyn voor 't Hart en Slappigheid der
Krachten. 485
CRUCE (Joh. Andr. à) van de Boorſchbywen- 6
Cufpis Z. Verband (Hoekig.)

D.

- D**Arm (Een door gezworeen) gelukkig genee-
zen. 945
Darm-breuk met eene Verſterving, gelukkig geneezen. 931
_____ op wat Wyze te geneezen. 183 à 197
_____ Toeſtel tot dezelfs Geneezinge. 183 à 200
_____ Wyze van die te ſnyden. 198. ſeqq. 213
_____ Spuut, het Gebruik daar van vertoont. 248
_____ Waar toe gebruikelyk. 37
Deelen (Van de vereenigde) te ſcheiden. 1040 à 1051
DIEMERBROEK (YSBRAND de) mede-gedeelde Waarnemingen. 922 à 933
Dingen, hoe weg te nemen, welke in de Holligheden des Lichaams aangroejen. 1053, ſeqq.
_____ welke aan de uiterlyke deelen des Lichaams groejen. 1055, ſeqq.
Dioclis, Z. Verband boven op 't Hoofd.
Doekdrukzels, hoe van Gedaante, die tot het Verband van een Beenbreuk nodig zyn. 305, 306, 309 ſeqq.
Doofheid uit een ſtuk Baſterd-Vleefch, in 't Oor aangegroeit, veroorzaakt, hoe geneezen. 877
_____ verzelt gaande met een kwaadaardig Kliergezwel in de Lies, hoe geneezen. 965
Doosje van Placentinus, om 'er de Brand-Yzers in te verbergen. 2, 3
Doove (Een) en Stomme, door een Toeval geneezen. 883
Dorſt, Middelen om die te ſtillen. 367, 369, 438, 457, 527, 535
Draaijing in het Hoofd ontſtaan, uit een Eitler-zwoer van de Herſſenen. 381
Aaaa 4 Draai-

ARTYKEL-WYZER.

Draaijing in het Hoofd ontstaan uit een Kneuzing van 't zelve.	382
Draaijingen van 't Hoofd, om die door Branding aan 't Achterhoofd te geneezen.	18
Draai-Zaag, waar toe die gebruikt wordt.	73, 75
Dragt-Zalf,	308, 417, 445, 460, 464, 520,
—————	528, 531, 535, 536, 881, 962
————— voor met Musquet-kogels geschootene Wonden.	481
Drank, Buikzuiverend voor den Kanker.	477
————— by een Druipert te gebruiken.	505
————— om het Bloed te stempen.	899
————— (Gal Zuiverende) voor de Kanker in de Lippen en Borsten.	477
Dranken (Hert-versterkende).	516, 519, 535
Drankje, om de Gal-agtige Vochtigheden af te drooven.	356
Drieboor, Waar toe gebruikt wordt.	10
Drilnaald (Holle) waar toe dienstig.	34
Druif-gezwel, hoe te geneezen.	136, 137
Druipert (Een quaadaardige) de Hals van de Blaas door gevreeten bebbende buiten hoop geneezen.	894, feqq.
————— ————— op wat wyze geneezen.	505
Druk-Yzer, om 'er het harde Harssenwlies mede neer te drukken.	76
Dubbeld-Snymes.	5
Duim, van een razende Pyn daarin.	961, 962, 978, 979
————— ————— Oprechter, door Konst gemaakt.	567
Dwarshout of Ambi van Hippocrates.	56, 57
————— ————— Manier van te gebruiken.	280, 281
Dye, een Vleesch-Uitwas daarin, hoe geneezen.	1019 feqq.
————— hoe een met een Zabel daarin gebouwene Wonde met draden te bechten.	347
————— hoe een ontwrigte weér in te zetten.	276, 277
————— waar de Etter-drachten op dezelve moeten geplaatst worden.	341
————— Wyze van een Pyp-Zweer in dezelve te openen.	337, 338
Dye,	

ARTYKEL-WYZER.

- Dye (Een Been-breuk van de) met een Wonde, hoe geneezen. 515, seqq.
- (Een gebrooken) hoe geneezen. 538
- (Een groot Uitwas op de), hoe geneezen. 533, seqq.
- (Een Wonde in de rechter) met een Musquet-kogel geschooten, hoe geneezen. 471 à 475
- Dyebeen, hoe de Verdraajing van 't zelve te verhoeden. 317
- hoe een gebrooken te herstellen. 285
- (Een gebrooken) wordt zelden volkomen geneezen. 316

E.

- Eelt, hoe die van een Pyp-Zweer door een Byt-middel weg te nemen. 241
- Electuarium, tot vastmakinge der Tandén. 499
- voor de Breuken of Gescheurtbeden. 189, 190
- voor de Spaansche-Pokken. 898, 899
- Elleboog, de bedorven Pyp daarin, hoe uitgesneden. 254
- de Krimping van een ontwrigte, hoe te geneezen. 337
- hoe men een ontwrigten weér moet in zetten. 274, 275, 277, 278
- Manier van een gebrooke, met een Wonde te verbinden. 249, 250
- voorwaarts geschooten, hoe te herstellen. 281
- Wyze van die te verbinden, als 'er de Hand is van afgezet. 259 à 262
- (Een gekrompe) Wyze van uit te strekken. 337
- (Een ontplaatste) zonder Letzel herstelt. 959
- (Een ontwrigte) met een weér, hoe te geneezen. 298, 299
- (Een Wonde in de) gevaarlyk, hoe geneezen. 530 à 533

AKTYKEL-WYZER.

Emplastrum Catagmaticum op de te herstellende Beenen te leggen.	1039
Endel-darm, den Stoelgang uitlofende in de Wonde van den Onderbuik.	931, 945
_____ eene Versterking daaraan geneezen.	935
_____ hoe de Etter-geswellen in dien te geneezen.	239
_____ (Uitgezakte) Manier, om die wederom in 't Lyf te drukken.	234
Enterenchyta, Z. Darm Smit of Klisteer-Pyp.	
Eparma of Oorklieren, door 't Mes geneezen.	940
ERACLIDES TARENTINUS van het Ancyloplepharum.	20
Erysipelas Oedematodes of Water-Roos.	1061
_____ Phlegmonodes of bloedige Roos.	1061
_____ Scirrnodes of slymige Roos.	1061
Etter-borst (Een) door de Opening van de Borst gelukkig geneezen.	942
Etterdragt in de Lel van 't linker Oor gebrandt.	123
_____ in de Oor-Lel, hoe die gebrandt wordt.	143
_____ Manier van een in de Dye gebrande te verbinden.	251
_____ op beide de Dyen voor de Zweeren in de Voeten.	501
_____ op de Dye gezet, belet de pynelyke Zweeringen op de Beenen.	491
_____ tusschen de Kuit-spiere te zetten, wat Baat zulks te wege brengt.	342
Etterdrachten, derzelver Nuttigheid by Venus-Ziek-	
tens.	866, seqq.
_____ de Wyze van ze in te branden.	124, seqq.
_____ hoe en waar te maken.	1048, seqq.
_____ Manier, van die te verbinden.	343,
_____ op de rechter Dye voor de Hardig-	344
heid van de linker Zaadbal.	502
_____ om die te branden, Werktuigen daar toe.	1, 4
_____ met een Laat-Yzer te snyden.	53
	Etter-

ARTYKEL-WYZER.

Etterdragten, om die open te houden, Pleisters daar toe voorgeschreeven.	344
_____ op de Kroon naad te branden hoe te doen.	1, 2, 64 seqq.
_____ op welke plaatsen ze op den Arm moeten gezet worden.	338 à 341
_____ waar die op de Dye moeten gezet worden.	341
_____ (Gebruik van de) in Zweeringen op de Borst.	479
Etter-gezwel, in de Handen, hoe te verdryven.	314, 315
_____ in de Onderbuik, doodelyk.	995, seqq.
_____ in de Onderbuik gelukkig geneezen.	993, seqq.
_____ den Arm, hoe 'er mée te werk gaan.	528
_____ (Een ongemeen) in de Knieschryf, hoe geneezen.	964
Ettergezwollen, met een Laat-Pzer te openen.	53
_____ Snymes om die 'er mede t' openen.	31, 32
Etter-Oog, Manier van het zelve te openen.	626 à 630
_____ (Een) door de Konst-Bewerking geneezen.	938
Etter-zakken, hoe die te openen.	1047, seqq.
Etter-Zuiger, Z. Zuig-Pomp.	
Etter-Zweer, op de Borst, door verzieu daadelyk geworden.	956, 957
_____ (Een ongemeen) in het dikke van 't Been, hoe geneezen.	962
F.	
FABRITIUS (HIERON.) van de algemeene Geneezinge der Breuken en Ontwrigtinge	286
Fascia asluta ad Mammam, Z. Verband ('t Zamen genaait) voor Vrouwen-Borsten.	800
Ferulæ, Z. Spalken.	
Fistelmessen, om de Pys-zweeren daar mée t' openen.	39, seqq.
	FIE-

ARTYKEL-WYZER.

FIENUS (THOMAS) van de Brand-Tzers.	64
Fondament (Een naauw) hoe wyder te maken.	503, 504
Fontanellen, hoe en waar te maken.	1048, seqq.
Fungus, op de Knie-schryf door een Poejer weg-genomen.	946
Furunculus, Z. Bloed Vinne.	
Fistel, in de Borst met een Erosie van 's Sleutel-been, hoe geneezen.	430, seqq.

G.

G AI-Blaas, door de Steen verstopt, veroorzaakt de Kanker in de Ingewanden enz.	490, 491
GALENUS Slingerband, waar toe die gebruikt word.	141, 142, 328
———— van de Schraap - Messen.	15
———— Wapenband waar toe die gebruikt word.	174, 350
———— Bloedstempend Pleister van hem.	95
Gal-Voerder, (Verstoptheid van de) veroorzaakt niet altyd de Geel-zucht.	490
Gammant, zie Krom Snymes.	
Ganglium. Z. Pees-knoop.	
Gauwe, (Stinkende) hoe het water daar van voor de Oogen vervaardigt word.	640
Gebruik van 't Water, waar in men Goud heeft uitgebluscht	641
Geel-Zucht, komt niet altyd uit Verstoptheid van de Galvoerder voort.	490
Gehoor (Het) van een stuk Bastert-vleesch, in 't Oor aan gegroeit, verlooren, hoe herstelt.	877
Genees-Middel (Een heerlyk) voor de Roos.	544
Genees-Middelen, Bloed-stempende.	405
———— voor de Schurft.	1068, seqq.
———— voor de Water-gezwollen.	1070, 1071
———— Wyze van die door een Pyp in de Aderen te spuiten.	656, seqq.
———— (Stempende) voor de Bloed-vloeden en het bloeden der Wonden.	95, 96
	Genees-

ARTYKEL-WYZER.

Genees-Wynen (Purgeerende)	189, 190
Geneezing, der Aambeijen	243, seqq.
— der Aars-Fistulen.	239 à 243
— van de Kramp-trekkinge na het zetten van het Lid opgekomen.	297
— van de Verlenging van een Lid, hoe aan te stellen.	302
— van de Ontwrigting met een Weer, belettende de Inzetting en Beweeging van een Lid, hoe aan te stellen.	298 à 300
— van een enkele Been-breuk, hoe die aan te stellen.	302 à 317
— van een Been-breuk, met een enkele Quetzuur, hoe te geschieden.	317 à 320
— van een enkele Ontwrigting.	286 à 294
— van een Been-breuk met een Quetzuur, alwaar het Been wel niet ontbloot is, echter de Afscheiding van een Beensplinter te verwachten staat.	320 à 323
— van een Been-breuk met een Quetzuur, waar het Been van het Been-vlies ontbloot is echter niet buiten de Quetzuur uitsteekt.	324
— van een gerokt Gezwel in de bovenste Kaak, hoe die geschiedt.	412 à 414
— van een Lid, dat na Inzetting wederom van zelfs uit zyn plaats is geweeken.	300, 301
— van een Ontwrigting met een Wonde, hoe aan te stellen.	296, 297
— van een Ontwrigting met een Ontsteeking hoe in 't werk te stellen.	294 à 296
— van een rechte Been-breuk, op wat Wyze dat die geschiedt.	317
— van een verstuikte Hand.	278
— (Algemeene) der Breuken en Ontwrigtingen.	286, seqq.
— (Heelkonstige) van de al te zeer vloejende Aambeijen.	244 à 247
Gentiana (De Wortel van) dient tot Wyder-making van een naauw Fondament.	504
Geraaktheid, door de Inbranding aan 't Achterhoofd te geneezen.	123, 124
— ontstaan uit een Kneuzing des Hoofds.	382
	Geraakt.

ARTYKEL-WYZER.

Geraaktheid, uit eene moesylyke Tand-kryging.	418
----- te geneezen, door Genees-middelen in de A- deren te spuiten.	680
Geranis, Z. Konf-Verband.	
Gereedfchap, om Etterdragten te branden op de Kroon- en Pyl naad.	64
----- ter Verwyderinge van de Hoofd-Wonden,	67, 68
GERGERUS (MALCHIAS) zyne Keleographia of Breuk- Befchryving.	199
Gescheurtheden hebbende Perzonen, Breukbanden voor dezelve.	183, 213, 214
Gezwel, aan 't Voohoofd uitgesneden.	128, seqq.
----- in de dikste grond van den Hals voort gekomen, door een Etterdragt in 't Oor verminderd.	123
----- in 't verbemelte van den Mond, aan een Cam- pernoelje gelykende.	118
----- (Een gerokt) aan de bovenste Kaak ontstaan, uitgesneden.	117
----- (-----) tusschen de Spieren en de Opper- Lip gesneden.	118
----- (-----) in de bovenste Kaak of Wange uitgesneden.	402 à 407, 409 à 414
----- (-----) uit de Dye gesneden,	522, 523
----- (Een hard) aan 't Voor-hoofd geneest Hoofd- Pyn.	970
----- (Een knoestagtig) onder het rechter Oor, door het Mes geneezen.	940
----- (Een Weer-en Kraak-Been-agtig) aan de On- der Kaak gelukkig geneezen.	1000, seqq.
----- (Van een dik) des gantschen Hoofs door het Inkerven geneezen.	923
----- (Vleezig) by het rechter Oor, gelyk een Vyg aan een dunne steel hangende.	109
Gezwellen, om die af te scheiden, Werktuigen daar toe.	20, 33
----- om die af te snyden, Werktuig daar toe.	25, 26
----- des Monds, om die af te scheiden, Werk- tuigen	

ARTYKEL-WYZER.

tuigen daar toe.	22, 23
_____ geblyk als een <i>Vyg</i> aan een dunne steel bangende.	129
_____ in de <i>Lever</i> .	993, seqq.
_____ in een <i>Vlies</i> beslooten, om ze te schei- den, <i>Werktuigen</i> daar toe.	30
_____ (Gerokte) haar <i>Onderscheid</i> .	129
_____ (_____) <i>Hoe te geneezen</i> .	129, seqq.
_____ (Klieragtige) worden door <i>Byt-Mid-</i> delen niet altyd wel geopent.	475, 476
_____ (Van de).	1059 à 1079
_____ (Wateragtige), hoe te geneezen.	449,
	500, 543, 544
<i>Gierenbek</i> , Een heelkundig <i>Werktuig</i> .	30
<i>GLANDORPIUS</i> (<i>MATTHEUS</i>) zyn <i>Tractaat der Ge-</i> <i>neezinge van de Slym-prop</i> .	118
<i>Glas</i> (<i>Stukken van</i>) in de <i>Vinger lang gestookten</i> heb- bende, van zelf uitgebrooken.	975, 976
<i>Glaucium</i> , <i>Z. Verband</i> boven op 't <i>Hoofd</i> .	
<i>Glossocomium</i> van <i>Galenus</i> , <i>Z. Lede-Schroef</i> .	
<i>Gonorrhæa</i> , (<i>Ontydelyke</i>) door <i>Inspuitingen</i> opge- stopt ge worden.	544
<i>Gordel</i> (<i>Leere</i>) van <i>Hildanus</i> , waar toe dienelyk.	55, 280
<i>Gorgel-Water</i> .	406, 416
_____ voor <i>Keel-Benaauwing</i> .	422
<i>Goud</i> , in <i>Water</i> uitgeblust, waar toe dit gebruikt wordt.	641
<i>Griffioens-Klaauw</i> , ter <i>Uitbaalinge van een doode</i> <i>Vrucht uit bet Lichaam van een barende Vrouw</i> .	561
<i>GUENELLON</i> (<i>PIETER</i>) zyne mede gedeelde <i>Waarne-</i> <i>mingen</i> .	933 à 944
<i>Gumma Gallicum</i> (<i>Een</i>) door de <i>Chirurgie</i> geneezen.	493, 494
<i>Gutta Rosacea</i> , <i>Z. Kalkoensche Neuzen</i> .	
_____ <i>Serena</i> , <i>Z. Heldere-Drop</i> .	
_____ of zwarte <i>Staar</i> aan beide de <i>Oogen ge-</i> <i>neezen</i> .	941, 952, 953
_____ (<i>Een</i>) of <i>Heldere drop</i> door bet inbran- den van een <i>Hals</i> dragt geneezen.	423, 424
	Gutta

ARTYKEL-WYZER.

Gutta Serena, (Een ongeneeslyke) van beide de
Oogen. 425, 426

H.

H aairen, boe die uit de Oog-leeden moeten getrokken worden.	128, 129
Haair-Snoer met een Naald tot de Hals-drachten gebruikelijk.	18
— Tuig, Hoe van Gedaante.	19
— — Van wie uitgevonden.	19
— Worm, Hoe geneezen.	497
— — Hoe veelderlei die is.	1062
— — Met een bewige Feukte verzelt.	471, 478
— — — Middelen daar voor.	1062, 1063
Haak (Puntige). Waar toe dienstig.	20
— (Yzer). Waar toe dienelyk.	44
Haken, Om'er de Steen uit de Pisblaas meê te halen.	36
Half-Ruiten-band, Waar toe het gebruikt wordt.	794
Hals, een Zwelling daar aan by een Kraam-Vrouw verdreeven.	956
— (In het voorste deel van de) onder het Strotten-boofd, een Pyp-zweer, door het ontydig geneezen van een Gezwel ontstaan, gelukkig gebeelt.	884, à 886
Halsdragt, Om die in de Nek of 't Achterhoofd te branden, Werktuigen daar toe.	17, 18
— Om die in de Nek te branden, Werktuigen daar toe.	50, à 52
— Manier, boe met de Tang en 't Snymes te maken.	127, 128
— Wyze van die in te branden.	685. seqq.
Halsdragten, der zelver Gebruik.	424
Hamer (Looode). Waar toe dienstig.	8 à 21
— Van hard Hout waar toe dienelyk.	55
Hamus, Z. Hoekig Verband.	
Hadn, door Konst gemaakt.	564
— Van derzelver Binnen-en Buitenwerk.	566
— een Knobbel-Gezwel daar aan gesneeden.	1004
Hand,	

ARTYKEL-WYZER.

Hand, met een verborgen Kanker, hoe af te zetten.	256
— van 't koude Vuur aangestoken, hoe af te zetten.	256, 257
— van wegens de Wind-doorn afgezet geworden.	529,
— (Een verstuipte) hoe te geneezen.	530
— (Het gewrigt van de) om de Slag-Ader aldaar i zamen te drukken, Werktuig daar toe.	278 332, seqq.
Hand-grepen, (Van de) in de Chirurgie.	1024 à 1058
Hand-Oprechter, door Konst gemaakt.	565, 566
Handvatzel.	7
— (Geopend) waar toe dienstig.	19
— (Het beene) waar toe gebruikt word.	22
Hart-aders-spat, wat die is.	1078
— hoe te geneezen.	1078
Hazen-Mond, hoe te verbeteren.	139, 140
Hazen-Oog, hoe te geneezen.	135, 136
Hecht-pleisters, ter Geneezinge van Wonden in de Wang en van Haze-Monden.	139, 140
Heelkundige, Werktuigen.	1, seqq. 476, seqq.
Heesheid, ongeneeslyk.	930, 931
Heftuig, (Drievoetig) waar toe dienstig.	10, 11
HEGHUIS (DIRCK) Waarnemingen van hem.	960
	à 984
Heldere Drop, des zelfs Oorzaken.	682, seqq.
— te geneezen door Koesteringe van vochtige Dampen.	682, seqq.
Herbinden, (Het) van ontwrichte Leden, hoe zulks moet geschieden.	292 à 294
Herbinding, van ingezette Leden by Beenbreuken, hoe die moet geschieden.	310, seqq.
Hernia gutturis, Z. Keel-breuk.	
Herffenen, Brief van Burrhus nopens der zelver Substan- tie.	648, à 650
— Brief van Burrhus nopens der zelver Oorsprong en haar Gebruik in de Medicyne.	650 à 655
— door de Panscheuren en Etter van dezelve uit- vloeyende.	955
— gedoogen geene Olieagtige noch vette Genees- middelen.	93
II. Deel Quetzingen van de zelve.	92, 93
Bbbb	Herf.

ARTYKEL-WYZER

Herffenen, <i>Quetzuren daar in.</i>	749
Herffenen, <i>Wonde in de zelve geneezen.</i>	872, 873
————— (Een Etterzweer van de) <i>is oorzaak van een Draajing in 't Hoofd.</i>	381
————— (Een kneuzing van de) <i>in de n gende week fchielyk de Dood aanbrengeñde.</i>	378, à 380
————— (Kneuzing der) <i>veroorzaakt Sprakeloosheid.</i>	325, feqq.
————— (Schudding van de) <i>veroorzaakt een Kramp-trekking van het Oog.</i>	397
Herffenspan, <i>Z. Bekkeneel.</i>	
————— <i>gefcheurt en ingedrukt, hoe die zich ver-toont.</i>	77
————— <i>met een Breuk van de Binnen-Tafel, zondeer een Wonde van de Huid en Spleet van de Buiten-Tafel, hoe te geneezen.</i>	105
————— <i>met een Scheur en Indrukking teffens.</i>	99, feqq.
————— <i>ontbloot en ingedrukt, hoe die zich ver-toont.</i>	77
————— <i>Tegenbarft daar van, de Zwarigheid genaamt, hoe te geneezen.</i>	107
————— (Een diepe Indrukking der) <i>alleen door Brandewyn geneezen.</i>	925
————— (Een verborgen Breuk der) <i>buiten hoop geneezen.</i>	927
————— (Indrukking van de) <i>door de Been-boor weg-genomen.</i>	927
————— (—————) <i>met een breede Panfcheur.</i>	352, 361, 365
————— (Inwyking van de) <i>met een Barft, die in 't midden van de Indruk breed is, hoe te geneezen.</i>	105, 106
————— <i>Breuken, hoe veelderlei.</i>	9
————— <i>Vlies, Quetzing van het harde, gelukkig geneezen.</i>	868, 869
————— <i>Vliezen, befchadigt by een Hoofd-Wonde.</i>	383, feqq.
————— <i>der zelve Quetzinge uit een Hoofd-Wonde voortgekomen.</i>	93
————— <i>door een fchoot gekweft, gelukkig geneezen.</i>	zen.

ARTYKEL-WYZER

zen.		929
_____	gescheurt.	925, 926
_____	het versterven van de zelve door de Beens	
_____	boor geneezen.	926
_____	Werktuig, om 'er de Beensplinters van	
_____	te scheiden.	1, 13
_____	(Steeking der) uit een Indrukking van	
_____	't Bekkeneel ontstaan, dodelyk.	386
_____	Herffen-Vlies-bewaarder, wat voor een Werktuig het is.	
_____		8, 76, 77
_____	Herffen-Zikkel, een Snee daar in, gevolgen daar op.	383
_____	Herstellen, (Van het) hoe te doen.	1036 à 1340
_____	Herstelling, van ontwrichte Leden.	289 à 291
_____	Heup-Been, een Been-oreeter daar in ontdekt, hoe ge-	
_____	scheiden.	1201
_____	(Pyn in het) waat door de Maand-ston-	
_____	den vloeiden, hoe geneezen.	972, seqq.
_____	(Smerting van 't) by Kinderen, middel	
_____	daar voor.	478, 479
_____	Heupe-Jigt, hoe door een Etter-dracht te geneezen.	342
_____	(Pyn van de) door een Pleister geholpen.	
_____		936
_____	HEURNIUS, van de Klysteeren.	38
_____	HILDANUS, (GUIL. FABR.) Balletjes van kurk tot de Lyf-	
_____	moeder.	47
_____	de Combustionibus &c.	50
_____	Drie-boor om de Herffen-Pan mede door te	
_____	booren.	10
_____	hoe de neêrgezakte Lel af te snyden en te	
_____	branden.	120
_____	manier om een Hals-dragt te maken.	18
_____	manier om de Herffen-pan op te ligten.	11
_____	Riem en Houvast.	280
_____	van de door geschoote Kogels ontstaane Won-	
_____	den.	44
_____	van de Geneezinge des beeten en kouden vuurs.	267
_____	van de gerokte Gezwellen.	131
_____	van de Gordel en Houvast, hoe te gebrui-	
_____	ken.	55, 56
_____	van de Klysteeren.	58
_____	van een ontwrigte Schouder weêróm te her-	
_____		stellen.

ARTYKEL-WYZER.

<i>stellen.</i>	280
HILDANUS, van het Steen snyden.	203, 219
———— van uitgebolde Hoorn-tuigen, om 'er het voedzel mée naar zich te trekken.	48
———— Werktuigen om de neergezakte Lel mée af te snyden.	22, 24
———— (GUIL. FABR.) van de zilvere Pyp om in de Keel te steeken,	28
HIPPOCRATES, Bank, waar toe dienlyk.	280, 282
———— de Peripneumonia.	5
———— Dwarsbout, waar toe dienlyk.	281
———— manier van de Borst-Opening te maken.	153, seqq.
———— van de Hoofd-Wonden te genee- zen.	76 à 108
———— van de Aambeijen.	244, 245
———— van de Ladder.	57, 58
———— van een gebrooken en ontwrigten Schou- der weér in te zetten.	273, 274
———— van een ontwrigten Elleboog weér in te zetten.	274, 275
———— van de Zwachtels der Beenbreuken.	270, 271
———— van 't Werktuig Ambi of 't Dwarsbout.	57
———— Werktuig <i>azideis endoudis</i> by hem ge- naamt.	5
———— (De Bank van) waar toe te gebruiken.	56, 57
Hoed, (Zilvere) om op zeere Tepels van zuigende Vrou- wen te zetten.	38
Hoeft, Koekjes daar voor.	442
———— Slikkingen daar voor.	460, 461
Honing-Gezwel, geneezen, en op wat wyze.	129, seqq.
———— met een half zydige Hoofdzeer verzelt.	410
———— onder de Tong, boe geneezen.	878 à 881
———— op de Ribben omtrent de Rugge gráat, boe geneezen.	979, 980
———— op de Schouder en de Knie, boe genee- zen.	

ARTYKEL-WYZER.

zen.	494
Honing-Gezwel, wat het is en waar mede te verdryven.	1073
————— (Een) uit de groote Oogboek door het Mes weg-genomen.	844
Hoofd-Breuk-Pleister, van Moschius.	293
————— van Renodæus.	293
Hoofd-Verband, met acht Hoofden tot het gebeele Hoofd.	791, 792
Hoofd, (Een Blutzing aan 't) met Zinneloosheid, zonder Been-boor geneezen.	967
————— (Een Kneuzing aan 't) aan de volwassene Perzonen, met een Indrukking des Bekkeneels en Breuk van de Binnen-Tafel, zonder een Wonde van de Huid, en Spleet van de Buiten-Tafel, hoe te geneezen.	105
————— (—————) met een Inwyking van 't Bekkeneel doch zonder Scheur aan een volwassen Perzoon.	427
————— (—————) op de bonderste Dag de Dood toebrengeende enz:	374, à 377
————— (—————) zonder Scheuring van de Huid, Indrukking des Bekkeneels, en Achterdocht van een Spleet, hoe te geneezen.	98, 99
————— (—————) zonder spleet in 't Bekkeneel, onder een beele Huid in volwassene Menschen, hoe te geneezen.	102 à 105
————— (—————) sluipen verwekkende.	389
————— (—————) waar op een Draaijigen Geraaktbeid gevolgt is.	382
————— (————— Achter-) met Schraap-Messen afgeschraapt zynde, hoe geneezen.	429, 430
————— (—————) wat by de enkele is in acht te nemen.	430
————— (Een op 't) uitgegroeit Hoorn, hoe weggebragt	841, 842
————— (Een zwaare Blutzing aan 't) door het verzuim van de Been-boor doodelyk.	870, seqq.
————— Band, met zes Hoofden ingesneeden tot het Opperhoofd.	791
————— met vier Hoofden, waar toe gebruikeelyk.	65, 66

ARTYKEL-WYZER.

- Hoofd-Band, waar uit het bestaat en hoe te gebruiken. 65, seqq.
- Dekzel, bestaande uit een Band van drie Hoofden en noch twee andere Banden, dient om 'er het gantsche Hoofd mee te omwin en. 792, 793
- Pyn, door de Opening van de Slagader geneezen. 1016, seqq.
- een langduurige en felle, door een Ongeluk geneezen. 929
- (Onverdraaglyke) uit Overblyfsels van een Venus-Zie te ontstaan, gelukkig geneezen. 866, seqq.
- Wonde, buiten op de Slaap-spier, hoe die te geneezen. 96
- doorgaande tot het weetrachtig Lichbaam, gelukkelyk geneezen. 872, 873
- met de ontblote Herssenpan en een Haarspleet, doch niet doorgaande, hoe te geneezen. 82, à 85
- met een Afschaving der Herssenpanne, hoe te geneezen. 107
- met een Breuk van de Herssen-Panenz: 749, seqq.
- met een doorgaande en breede Panscheur, hoe die te geneezen. 91 à 93
- met een doorgaande Haarscheur, hoe te geneezen. 85, 86
- met een doorgaande en zichtbare, maar al te nauwe Spleet van 't Bekkeneel, hoe die te geneezen. 86 à 91
- met een Panscheur, in 't eerste verzuimt, naderband buiten hoop geneezen. 947
- met een Quetzuur van het dunne Moederolies en de Harssenen zelve, hoe te geneezen. 93, 94
- met een Quetzing van 't harde Moederolies, hoe te geneezen. 93
- met een Quetzuur van 't Parolies, Verandering der koleur van 't Bekkeneel, en de plaats van 't geweet, waar door de Wonde gemaakt is, hoe te geneezen. 78 à 81
- met een zeldzame Bloed-vloed, door het niezen veroorzaakt, hoe geneezen. 961

Hoofd.

ARTYKEL-WYZER.

Hoofd-Wonde, van de Slaapspier, met een Quetzuur van het Panolies en de Bloed vaten, hoe te geneezen. 94 à 96

_____ van de Slaapspier met een naauwre Spleet van de Pan, hoe die te geneezen. 96, 97

_____ van de Slaapspier, met een gapende Spleet van 't Bekkeneel, hoe die te geneezen. 97, 98

_____ van een Musket-schoot, gelukkig geneezen. 929

_____ (—) in de negen en twintigste week met de Been-boor geneezen. 386

_____ (—) in de Slaapspier, met een zeer breede Panscheur en een Ontsteeking van het Moeder-vlies, hoe te geneezen. 361, à 363

_____ (—) met de Afschaving van de buitenste Tafel des Bekkeneels. 390

_____ (—) met een groote Indrukking en een lange Panscheur, hoe te geneezen. 352 à 358

_____ (—) met een Sneeuw van de Herssen-zikkel en beide Moeder-vliezen. 383 à 386

_____ met een Ontsteeking van het Panolies en een twyffelagtige scheur van 't Bekkeneel, hoe te geneezen. 358 à 361

_____ (—) met een zeer groote Indrukking van de Harssenpan, hoe te geneezen. 365, à 368

_____ (—) met een zeer groote Inwyking van het Bekkeneel, hoe te geneezen. 368, à 374

_____ (—) met sponsachtig Bastard-Vleesch uitgewassen. 392, à 396

_____ (—) welke na de Opening van 't Bekkeneel door het drinken van Wyn, doodelyk wierd. 388

_____ (Dubbelde) zeer gewichtige Aanmerkingen omtrent dezelve. 750, seqq.

_____ (— gevaarlyke) het Voorhoofds-Been van een scheidende, door de Been-boor geneezen. 363 à 365

_____ (— verouderde) ongeneeslyk. 988, 989

_____ hoe die door een Driehoeks-snee te verwyden. 69, 70

ARTYKEL-WYZER.

Hoofd-Wonden, manier hoe die door een <i>Kruis-fneet</i> te verwyden.	64, seqq.
----- <i>Zeer</i> , (Half zydig)	410
Hoorn. (Een Kraakbeenig) op 't Hoofd door een <i>Inwreeter</i> weg-genomen.	843, 844
----- <i>Koppen</i> , waar toe gebruikt worden.	764, seqq.
Hoorntjes, om 'er het <i>Voedzel</i> door aan zich te trekken.	763, 764
Hoorntuig, (Klein uitgeholt) waar toe dienstig.	48
----- (Uitgehold) om 'er <i>Voedzel</i> door na zich te trekken.	47
Houvast van <i>Hildanus</i> , waar toe dienstig.	55, 56, 280, 281
Huig, hoe die te branden, ter stempinge van 't <i>Bloed</i> van een afgesneeden <i>Lel</i> .	142
Huigtuig, waar toe dienstig.	26

I.

J Eukte, ontstaan uit de <i>Haair-Worm</i> of <i>Ontsteeking</i> , <i>Middelen</i> daar voor.	471, 479
----- (<i>Hevige</i>) by de <i>Roos</i> .	497, 498
Jigt, (<i>Vliegende</i>) te geneezen, door <i>Genees-midde-</i> <i>len</i> in de <i>Aderen</i> te spuiten.	680
Inbranding, van ontwrichte <i>Leden</i> , die ligt uit hun- ne plaats wederom wyken, hoe die moet geschieden.	301
----- die lichtelyk zich verlengen, hoe die moet geschieden.	302
Ingewanden, (<i>Uitgeschoote</i>) hoe te herstellen by een <i>Wonde</i> van den <i>Onderbuik</i> .	165, 166
----- wederom <i>Inzetting</i> van 't zelve by een <i>Buik-Wonde</i> .	957
Inspuiting, van een mengzel in de <i>Watergang</i> , om de <i>Hettigheid</i> der <i>Pis</i> enz: te dempen.	473, 474
----- <i>Genees-middelen</i> in de <i>Aderen</i> , <i>Werk-</i> <i>tuigen</i> daar toe.	656. seqq.
Inspuitingen, voor <i>Borst-Wonden</i> .	440, 441, 446, 456, 457, 462
	Inspui.

ARTYKEL-WYZER.

Inspuitzel, voor Pyp-Gezwellen op een bedorven Been.	491
— by een Druipert, waar uit het gemaakt word.	505
— in de Watergang ter Oorzaake van een korst in dezelve.	473, 474
— ter zuiveringe van een uitgezakte Lyfmoeder.	911
— van wegens een hard Water-Gezwel op den Arm	529
— voor de Gezwellen in de Blaas.	896
— voor een vier-kantig Honing-Gezwel.	997, 980
Instrumentum crinale, Z. Hairtuig.	
Inweezel, (Een Medicinaal) de Buik-zuiverende.	509, 521, 522, 528, 541
Inzetting, van een gebrooken Been, hoe die moet geschieden.	302 à 305

K.

K Aak, een gerokt Gezwel in de bovenste, hoe uitge-sneeden.	402 à 407, 409 à 414
— (Rechter) een verouderd Klier-gezwel daar aan, door de scheiding afgezet.	1010, seqq.
Kaakbeen, (Het bovenste) een gerokt Gezwel daar in gesneeden.	117, 118
— (Het onderste) nêer te drukken, Werk-tuig daar toe.	145
Kaars, voor de uitgezakte Lyfmoeder dienlyk.	47
Kaarssen van wit was, hoe te bereiden.	38
— en waar toe de Vrouwen die gebruiken.	38, 39
Kakhielen, wat ze zyn, waar uit ze ontstaan en hoe te helpen.	1077
— (Zweerende) hoe geneezen.	513, 514
Kalk, (Ongebluste) hoe het Water daar van te bereiden.	499, 500
Kalkoensche Neuzen, wat die zyn en waar uit ze ontstaan.	1067
Kanker, deszelfs Merktekenen.	476, 477
Bbbb §	Kanker,

ARTYKEL-WYZER.

Kanker, <i>Middel om de Pyn van dezelve te verzachten.</i>	478
————— word, met weekmakende Middelen behandelt,	467
er veel erger door.	475,
————— (Een) van de Borst qualyk geneezen.	476
————— (Een kleine en verborgen) van de Borst,	476 à 478
met Medicamenten geresolveert.	476
————— (Een verborgen) word niet uit de grond	476
geneezen.	490, 491
————— (Ongeneeslyke) ontstaande uit de verstopt-	939
heid van de de Gal-blaas.	1075
————— Gezwel, (Een) in de Tong, door het Mes	1075, seqq.
weg-genomen.	490
————— Gezwellen, wat die zyn en waar uit ze	148,
ontstaan.	149
————— hunne Gevaarlykheid van te	951
konnen geneezen worden.	422
Kartel-darm, <i>Kanker daar in bevonden.</i>	1013, seqq.
Keel, om een daar in steekend Vischgraat, Been enz:	28
wederom uit te trekken, <i>Werktuigen daar toe.</i>	220, seqq.
————— Ader, doorgesneden, gelukkig geneezen.	1046
————— Benaauwing, met een zwaren Adem, hoe die	798
te verhelpen.	479
————— Breuk, (Van de) hoe daar mede te werk	220, seqq.
gaan.	232
————— Pyp, <i>Hoe geschapen.</i>	1006, 1007
Keizerlyke snee, waarom dus genaamt.	990 à 993
————— is de Terzydsche sneede in de Onder-	Klier-
Buik.	
Kin-band, hoe die aangeleidt word.	
Kinderen, met Ontsteeking en afgewreeven Snerting	
gequelt zynde, <i>Middelen daar voer.</i>	
————— (Uitgesneede) uit Moeders Lichaam.	
Kittelaar, van der zekver <i>Affnyding.</i>	
Klier-Gezwel achter de Ooren, op wat <i>Wyze afgezet.</i>	
————— (Een groot) door de <i>Konst-bewerking</i>	
afgezet.	

ARTYKEL-WYZER.

Klier-Gezwel (Een kwaadaardig) in de Lies, Doofheid veroorzakende, hoe geneezen.	965
————— (Een verouderd) aan de rechter Kaak, afgezet door de Scheiding.	1010, seqq.
Kliffteer by een bedorven Scheen-been.	508
————— Manier van zich zelven een te zetten.	248
————— voor de Kneuzing vande Herffenen.	527
————— de Nieren-steen.	359, 360
————— de Roos.	498
————— de Schudding der Herffenen.	397
————— bet Bloed-fpauwen.	500
————— Hoofd-wonden. 253 à 254, 357, 362, 368, 400, 406	484,
————— met Kogels gefchootene Wonden.	485
————— Quetzuren van de Leden.	530, 531
————— (Verkoelend).	415
Kliffteeren voor de Borft-wonden. 438, 440, 458, 464	464
————— waar door een Zieke is gevoedt geworden.	144, 145
Kliffteer-Pyp Z. Darm-fpuit,	
————— waar mede een ieder zich zelven kan Kliffteeren.	569, 570
————— Waar uit gemaakt.	37
Kneuzing des Hoofds Zonder Spleet in 't Bekkeneel, in volwaffene Menfchen.	102 à 105
Kneuzingen aan 't Hoofd, moeten niet altyd met Snymeffen geopent, maar met Lamsvellen verdaween worden.	98, 102
————— van 't Hoofd. zonder Scheuring van de Huid, Inwyking van 't Bekkeneel en Achterdocht van eenig Spleet, wat 'er by in acht te nemen is.	430
Knie (Een gekrompen) uit een Pees-knoop ontftaan.	337
————— (Een ontwrigte) met een Weer, hoe te geneezen.	298 à 300
————— (Een t'zamen getrokken) uit te trekken, Werktuig daar toe.	334 à 337
————— Schyf, een ongemeen Etter-gezwel daarin, hoe genee-	genee-

ARTYKEL-WYZER.

geneezen.	964
— (Een Fungus op de) door een Poejer weg-genomen.	946
Knobbelen (Van de harde) uit de Spaansche Pokken ontstaande.	348 à 350
Knobbel-gezwel (Van een) aan de Hand, door het Mes geneezen.	1004
Knoeft-gezwel aan de rechter Borst van een Vrouw geneezen.	940
— onder het rechter Oor, door het Mes weggenomen.	940
— Wat die is, en waar door veroorzaakt word.	1074
— Gezwellen, Zyn zomtyds Water-gezwellen.	1005, 1009
Kogels, Manier, hoe die in Wonden geschooten zyn- de, daar uit wederom kunnen getrokken worden.	344- seqq.
— om uit geschoote Wonden te trekken, hoe voor- zichtig men daar by moet te werk gaan.	45
Kogel-Schroeven, om 'er de Kogels uit de Quetsuren mee te trekken.	42, 45, 344, 345
— Wonden, Zalf daar voor.	1088
Koker (Yzer), om Etter-dragten te branden.	1
— tot Uitroejinge van de Slym-Prop.	25
Kolyk, door Genees-Middelen.	435, 436, 536
— en door Horentjes geneezen.	763, 764
Konst-bewerking, om Etter-dragten op de Kroon- en Pyl-Naad te branden.	65
— (Nieuw-uitgevonde), om Genees- Middelen door een Pyp in de Aders te spuiten.	656, seqq.
— Werktuigen, voor verminkte Leden.	563 à 566
Kookers, zyn Yzere Werktuigen, om 'er de Brand- Yzers in te steeken.	1, 3
Kool, wat die is en waar uit die ontstaat.	1064
Koorts, (Vierden-Daagsche) uit Verstoptheid van de Milt en toe geneeze Zaveeren aan de Beenen ontstaan.	491
Kootbeen, hoe een ontlede te herstellen.	282
	Kop.

ARTYKEL-WYZER.

- Koppen, Om met een Slag veele te gelyk op de Huid
te zetten. 765, 766
- Kop-tuig, (Een zeker) om met een slag het Vel met
veel gaatjes gelyk door te slaan. 765, seqq.
- Tuigen, waar toe ze gebruikt worden. 763 à
766
- Korf-Verband, hoe en waar toe het aangeleidt word.
799
- Korkballetjes, waar toe dienstig. 47
- Kramptrekking, naar de Herstelling van een ontwrigt
Lid ontstaan. 297
- Kraanebek, een Heelkundig Werktuig. 31
- — — — — Waar toe dienstig. 27
- — — — — Tang, om 'er de vleeschagtige Uitwas-
sen van de Mond, meê af te snyden. 31
- Kreeften-Band, met acht-Hoofden. 792
- — — — — Hoe een gequetst Hoofd daar mede te
verbinden. 73, 74
- Krop-Gezwel, wat het is, en waar uit het ontstaat.
1072
- — — — — Gezwellen, den gebeelen Hals bezet hebbende,
hoe geneezen. 420, 421
- — — — — zittende buiten op de Borsten. 421
- Kruis-snee, hoe die op een Hoofd-Wonde te maken. 68

L.

- Laarffen, Door Konst gemaakt, voor verminkte Bee-
nen. 567
- Laat-Yzer, Waar toe gebruikelijk. 53, 54
- Ladder (De) van Galenus ter Herstellinge van een
ontwrikte Schouder. 57, 61
- — — — — van Hippocrates. Waar toe dienstig. 57,
58
- Lagophthalmos. Z. Hazen-Oog.
- Lammigheid aan de Tegen-zyde van een Panbreuk.
983, seqq.
- — — — — te geneezen, door Genees-Middelen in de
Aderen te spuiten. 680
- LAMSWERDE (JOH. BAPT.) Heel- en Genees-kunsti-
ge

ARTYKEL-WYZER.

- ge *Waarnemingen.* 829 à 984, *seqq.*
Lancet, om 'er de *Gezwellen* meê door te *snyden.* 53,
 54
Leden, *Wyze van ontwrichte te herstellen.* 289
 ——— *Hoe neder te leggen.* 291, 292
 ——— *Wyze van verminkte en gebrooke te verbinden.*
 259, *seqq.*
 ——— (Gebrooke) door *Uitrekking te herstellen,*
Werktuigen daar toe. 55, *seqq.*
 ——— (Ontwrigte), Om die te herstellen, *Werk-*
tuigen daar toe. 55 à 61, 755
 ——— (————) *Hoe te verbinden.* 292 à 294
 ——— (————), *Manier van die te verbinden.*
 249, 250
 ——— *Verlengde) hoe te geneezen.* 300
Lede-Schroef (Een) *Nieuw uitgevonden.* 756 à
 758
Ledikant (Een konstig) *verschaffende aan een Zieke*
zes gemakken. 762, 763
Lel, hoe door een *Poejer te geneezen, wanneer zy door*
een toevloeyende Slym neêr zakt. 120
 ——— (Een afgesneeden) te branden, *Werktuig daar*
toe. 22, *seqq.*
 ——— (Een bedorven) af te *snyden, Werktuig daar*
toe. 119
Lenticulare. Een *heel-kundig Werktuig.* 7
Lepus sine auribus. Z. of ongeoord *Haze Verband.*
 794
Lever, een *Etter-zweer in dezelve door gesneeden, ge-*
lukkig geneezen. 692, *seqq.*
 ——— *Gezwellen zomtyds daar in ontstaande.* 993,
seqq.
 ——— (Een Wonde in de) *gelukkig geneezen.*
 889 à 892
Levens-Wyze, van *Perzoonen, die een Breuk heb-*
ben. 191, 192
Lichaams-Gebreeken, door de *Heelkunde te geneezen.*
 62 à 64
Lid (Een ontwrigt) *Van zelfs uit zyn plaats we-*
derom geweeken zynde, hoe te herstellen. 300, 301
Lid-doornen, *Wat die zyn en hoe te verdryven.* 1076
 Lippe

A K T Y K E L - W Y Z E R .

- Lippe (De bovenste) gespleeten zynde, hoe te geneezen. 139, 140
- Lip (Een zweerende) met de slingerband van Galenus te verbinden. 329
- (Onder-), Hoe men een verzworen moet verbinden. 141, 142
- Lippen, Konst-bewerking tot het Ingriffelen van die noodzakelyk. 689, seqq. à 760
- Werktuigen tot het Ingriffelen van die noodlg. 686, seqq.
- Wyze van dezelve in te Griffelen. 705, seqq.
- manier van die te verbinden. 705, seqq.
- (De Kanker van de) hoe te geneezen. 329, à 332
- (Haze) Wyze van die herstellen. 747, seqq.
- (t' Zamen gegroeide) hoe gescheiden. 997
- Longe, gekwetst door Geiten melk geneezen. 930, 931
- Loog, om 'er het Hoofd van melaatsche Perzonen mee te wassen. 547
- Lubbing, toestel daar toe. 198, seqq.
- manier om het te doen. 213, seqq.
- Lugt-pyp, doorgesneeden, gelukkig geneezen. 951
- manier van de Aassem-Haling by een Strot-sneede in dezelve te onderhouden. 142
- — manier van die in te snyden. 813, seqq. à 825
- Lugt pyps-sneede, (De) hoe te doen. 1046
- Lyfmoeder, der zelve Uitzakkingen te geneezen. 47, 48
- een Vleesch-gezwell, uit dezelve hangende, door Afbinding weggenomen. 507, seqq.
- om 'er door een Spuit Vochtigheden in te spuiten. 232, 233
- om 'er Middelen van buiten op te plaatsen, Verband daar toe. 233
- om 'er eenig Vocht mee in te spuiten, Werktuig daar toe. 37
- (Uitzakking der) Hoe te herstellen. 215, 216, 217
- Lyfmoeders-Ballen, Kaarssen, Ringen en Hoepen voor

ARTYKELWYZER.

voor haar, waar toe dienstig. 47, 48, 49
 Lyf-Water, (Van het) door een Seton, in de Bal-
 zak geneezen. 944

M.

- M**AAG (Een Knaging van de), Hoe geneezen. 506
 _____ (Wonde in de Grond van de), Hoe ge-
 neezen. 451 à 453
 Maagde-Vlies, den Byslaap belettende, hoe door te
 snyden. 215
 Maand-Stonden, Het Ophouden van dezelve brengt
 kwaad Zeer op 't Hoofd te wege. 539
 _____ Het Ophouden van dezelve door Pil-
 len geneezen. 543
 _____ (Opgeftopte) veroorzaakt een Ver-
 sterving in beide de Borsten. 1021. seqq.
 _____ (Vrouwelyke) Vloeyen uit een Ge-
 zwel van 't Heupe-been. 972, seqq.
 _____ (_____) uit de Wonde van
 een Keel-breuk vloejende. 1015
 _____ Door een Moeder-Pille uit de witte
 Nieswortel tot baaren gewoonlyken Loop te rug ge-
 bracht. 1015
 Maxaigis Srdosidys. 5
MAGGIUS (BARTH.) Van de Geneezing der Wonden,
 door de Kogels van het Geschut en Vuur-Roers ver-
 oorzaakt. 44
MAJOR (DR. JOH. DANIEL) Redenen zyner nieuwe
 uitgevondenen Konst-bewerking van Genees-Middelen
 door een Pyp in de Aderen te spuiten. 658 à 680,
 seqq.
 Manier, Om de Beensplinters van de Herffen-pan af te
 scheiden. 77
 _____ Om de tusschen gaten der ingedrukte Herffen-
 pan uit te Zagen. 76, 77
 _____ Om de ingedrukte Herffen-Pan op te ligten.
 76, seqq.
 _____ Om de Vereening der Kroon- en Pyl-naad te
 vin-

ARTYKEL-WYZER.

- vinden. 65
- Manier, Om het harde Moeder-vlies neêr te drukken. 76, seqq.
- Om ontwrigte Schouders wederom in te zetten. 60, 61
- Mannelyke Roede, by Kinderen, zonder een gat in 't Hoofd van dezelve te hebben, hoe te openen. 212
- (Het Hoofd van de) Vleesch-
 Uitwassen en Wratten daaraan. 213
- Mannelykheid (Een Wonde in de) met een Musquet-Kogel geschooten, hoe geneezen. 471 à 475
- MARCHETTIS (PETRUS de) van de Boor-schyven. 7
- MARIANUS een vermaard Oogmeester. 116
- Medicinaal-bier, ter geneezinge van de Spaansche Pokken voorgeschreeven. 897
- Melaatsheid, uit het eeten van Melaats-Vleesch ontstaan, hoe geneezen. 545 à 548
- (De Grieksche) Op wat wyze geneezen. 540 à 543
- Meliceris Z. Honing-gezaxel.
- Melk, uit zuigende Borsten te doen vloejen. 167
- Μηρυγοφυλάξ, Herffen-Vlies-Bewaarder. 8, 75
- Menschen-Bect, venynig, hoe geneezen. 971, 972
- Merg van de Schoen-pyp, daar in de Slag-ader slaande, waar-genomen. 954
- Mes (Kromme) t'er Afzettinge van eenig verstorven Lid dienslyk. 54
- Mesje (Een recht uitgestrekt) by genaamt een Lancet. 53
- Messen, gelykvormig aan Myrten-Bladeren, dienstig tot het maken van Neus-gaten van ingegriffelde Neuzen. 688, seqq.
- (Tweefnydige), waar toe dienstig. 32, 33
- Metrenchyta. Z. Moeder-spuit.
- Middel-Rift (Wonde van het) in een gequetste Borst, hoe geneezen. 451 à 453
- Milt (Verstoptheid van de), veroorzaakt Zwoeringen aan de Voeten. 491
- Modiolus. Een oneffen Boor-schyf. 5
- Moeder-ballen van kork, waar toe dienstig. 47, 48
- Spel, te geneezen, door Genees-Middelen in de Aderen te spuiten. 680
- II. Deel. Cccc Moe

ARTYKEL-WYZER.

———— Spiegel, <i>deszelfs Gebruik.</i>	233
Moeder-Spiegel (Grootte), <i>waar toe dienstig.</i>	49
———— Smit, <i>waar toe gebruikelyk.</i>	37, 232, 233
———— Vlies (Het harde) <i>Manier om het zelve neer te drukken.</i>	75
Mond, <i>Werktuig om 'er de Gebreeken van dien, mee te beschoowen.</i>	22
———— <i>Werktuig om 'er de vleeschagtige</i> Uitwassen <i>van dien, mee af te snyden.</i>	31
———— (Hazen-) <i>Wyze van die te verbelpen.</i>	747. seqq.
———— Schroef, <i>wat 'er mede te doen.</i>	25
———— Snyer, <i>Gedaante daar van.</i>	30, 31
———— Spiegel (De gemeene).	22, 31, 145
Moscho, <i>Hoofdbreuk-Pleister van hem, waar toe dienstig.</i>	293
Muilband, <i>is verscheiden van zoort, hoe die gebruikt worden.</i>	794, 795

N.

N Aad (Kroon- en Pyl-) <i>Manier, hoe 'er de Eterdragten op te branden.</i>	1, 2, 64. seqq.
Naajen en Hechten (Van het) <i>hoe te doen.</i>	1034, seqq.
Naald met een Hair-snoer, <i>waar toe dienstig.</i>	18
———— <i>Met een rond om dezelve gewonden draad ter Hechtinge van Haze-Lippen.</i>	747
———— <i>Om 'er de Staar mede te ligten.</i>	20
———— <i>Om 'er een Halsdragt in de Nek mede te maken.</i>	17, 685
———— (Driepuntige) <i>Om de Navel van Waterzugtigen mee door te steeken.</i>	34
———— (Een) <i>na 7 Faren in het Lid van de Hand gezeten hebbende, van zelfs uitgesprongen.</i>	977
———— (Een gekromde) <i>met een looden draad.</i>	553
———— (Yzer,) <i>Om de Pyp-Zweeren daar mede door te steeken.</i>	40
———— (————) <i>Om 'er de Pyp-Zweeren mee te daer-</i>	

ARTYKEL-WYZER.

doorbooren.	32
Naald (Yzer,) ter Wegneming van de Zaad-Ballen dienstig.	40
———— (Zeer scherpe) waar toe dienstig.	33
Naalden, Tot het Verband van de ingegriffelde Neuzen dienstig.	687, seqq.
———— (Zilvere,) waar toe dienstig.	19
Nagel, met een breed rond Hoofd. Waar toe dienstig.	15
Navel-Riem van AQUAPENDENTE.	171, 172, 177
———— hoe te maken.	172, 177
———— (Uitsteeking van de) by een Kind met Uitspatting van de Darmen ontstaan uit een schieltyke Inbeelding der Moeder.	171, 172
———— (————) Derzelver Geneezing van Celsus.	170, 171, 177
Nederlegging, van ontwrichte Leden.	291, 292
Net (Uitgehangen) by een Borst-Wonde, hoe geneezen.	433
———— (Uitgeschooten) by een Wonde in den Onderbuik, hoe te herstellen.	165, 166
Neus, een Quetzuur en Breuk, in dezelve geneezen.	399 à 402
———— Band (Een gespleeten) Hoe en waar toe te gebruiken.	796, 797
———— Bloeden, Middelen, om het zelve te stillen.	96, 813, 906, 976
———— (Een gewoonlyk,) het ophouden van 't zelve, veroorzaakt een kwaad Zeer des Hoofds.	539
———— Gat en, Die verzworen zyn, af hun Been bedorven hebben, de wyze van die te branden.	149, seqq.
———— Hoe het van de Pokken daarin gegroeyt zynde Bastert-Vleisch, te geneezen.	425
———— Zweeren, Manier om die te branden.	26
———— (Stinkende) Hoe die te onderzoeken.	149, 150
———— (————) van Pokken ontstaan, hoe geneezen.	425

ARTYKEL-WYZER.

Neus-Zweeren (Stinkende) met of zonder Vermoeden van Spaanfche-Pokken, hoe die te branden.	150, feqq.
Neuzen, door Konst gemaakt.	568
————— Konst-bewerking tot het ingriffelen van dien noodzakelyk.	689, feqq. à 710
————— Werktuigen tot het ingriffelen van dien nodig.	686, feqq.
————— Wyze, van die in te griffelen.	705, feqq.
————— Manier, van die te verbinden.	705, feqq.
NILEI Plintheum een Trektuig.	281

O.

Oculus Duplex. Z. dubbeld Oogverband.	
————— Simplex. Z. Enkeld Oog-verband.	
Oedema. Z. Water-Gezwel.	
Oleum Lagadorum of de Lacertis.	420
Omdraajer.	7
Onderbuik, Manier van die te openen ter Afjappinge van 't Water.	518, feqq.
————— (Een doorgaande Quertuur aan den). Manier van die toe te Naajen.	166, 174, 175, 182,
Onderkaak (Een Kraakbeen-agtig Gezwel aan de) Gelukkig geneezen.	1000. feqq.
Onderzoek-Yzer, tot Zweeren of Etterdrachten.	20
Ongel-Gezwellen op beide Handen, hoe geneezen.	514, 515
Ontsteeking, By een Ontwrigting voorkomende, hoe te geneezen.	294 à 296
————— by Kinderen, zynde uit een fcherpe Melk ontstaan, Middel daar voor.	479
————— van Beenbreuken, hoe te verhoeden.	308
————— van de Rors en Water-gezwel, hoe te geneezen.	543, 544
————— (Van de) Middelen daar voor.	1059, feqq.
	Ont-

ARTYKEL-WYZER.

Ont-trekken, het overtollige aan de Natuur, hoe te doen.	1051 à 1057
Onvruchtbaarheid, uit een qualyk ingebragte Breuk ontstaan.	495
Ontwrichting, met een Ontsteeking, hoe geneezen.	294 à 296
_____ met een Wonde, hoe te geneezen.	296, 297
_____ van een herstelt zynde Lid, hoe een daar op volgende Kramptrekking te geneezen.	297
_____ van een Lid met een weêr verzelt, hoe te geneezen.	298 à 300
_____ van een Lid, na de Herstelling weêrom van zelfs uitgeweken, hoe op 't nieuw te geneezen.	300, 301
_____ van een verlengt Lid, hoe die te geneezen.	302
_____ van Leden, hoe uit te rekken.	286 à 289
_____ versterkende Stovingen daar voor.	294, 299
Ontwrigtingen, Banden tot het verband van dezelve.	562
_____ Hoofd-breukpleisters daar toe dienelyk.	293, 295
_____ Trektuigen ter Herstellinge van dezelve.	755 à 758
_____ van Leden, hoe op een Heel-konstige Wyze te verbinden.	270, 1eqq.
_____ Werktuig, om die te herstellen.	562
Oog, door een Spek-Gezwel tot op de Wang toe voort gestooten.	843
_____ door een Tuin-staak uitgestooten gelukkig geneezen.	948, 949
_____ door een Vleeschagtige Zweer uitgestooten, gelukkig geneezen.	934
_____ door Konst gemaakt.	568
_____ (Een geschildert.)	568
_____ eene Verzweering en Versterving aan 't zelve door de Belroos overgekoomen, gelukkig geneezen.	934

ARTYKEL-WYZER.

- Oog, in de groote Hoek van 't Zelve Zaken gestookt zynde, uit de Boven-mond wederom uitgebaalt. 847
- (Een Kramp-trekking van het), door de Schudding van de Hersenen ontstaan. 397
- Artz, Voorzichtigheid by hem te gebruiken, om een Val vliet in de Oogen weg te nemen. 110, seqq.
- Oogen, dienstige Werktuigen van dezelve te versterken. 681, seqq.
- een heertyk Pap voor derzelver Ontsteekingen. 396
- Manier van Burrhus, om derzelver Vocht te herstellen. 638 à 648
- Middel om de Knoesten en Nagels in het Wit van dezelve, weg te nemen. 645
- om derzelver Vochten te herstellen, Konststuk van Burrhus. 681
- om derzelver weiagtige Vochtigheden op te droogen, Middel daar toe. 644, 645
- Schryvers nopens derzelver Toewallen. 115 à 117
- van verscheide Werktuigen, dienstig tot derzelver Gebreeken. 681 à 686
- Wyze van 'er konstige Vochtigheden in te spuiten. 680, seqq.
- (Gezonde), Wyze van dezelve geslooten te houden. 109, 117
- (Ontsteekingen der) Pap of Cataplasma daar voor. 402
- (Scheel-ziende) om die te verhelpen. 568
- Oog-hoek, een sponsagtige Klier in 't zelve, veranderende in een Honing-Gezwel. 844
- Ooghoeks-gezwel, hoe te geneezen. 109, 117, 140, 141
- — — — — Werktuig om zulks uit te snyden. 21
- Oogleden, puntige Haak, om die 'er mee op te lichten. 20
- — — — — Uittrekking der Hairen in de zelve hoe zulks geschiedt. 128
- Lid (Versterving van het) gelukkig geneezen. 934
- Oog-

ARTYKEL-WYZER.

Oog-Middelen, <i>tegens het Val-vlies in de Oogen.</i>	
— Nagel, <i>hoe te geneezen.</i>	116
— Schellen, <i>Het aanwassen van de zelve hoe te geneezen.</i>	138, 139
— Traan-Fistel. <i>Z. Oogboeks-gezwell.</i>	108
— — — — — <i>door het Mes geneezen.</i>	845, seqq.
Oogenvat (Glaze), <i>waar toe dienstig.</i>	21
Oog-Verband (Dubbeld) <i>waar toe dienstig.</i>	796
— — — — — (Enkeld) <i>waar toe dit gebruikt word.</i>	795
— Water, <i>ter Afveeginge.</i>	608
— — — — — <i>ter Heelinge.</i>	608
— — — — — <i>van MESUE.</i>	629
— — — — — <i>van RULANDUS, Zeer vermaard in</i>	
Neapolis.	116, 117
— — — — — (Bloed-Stempend).	843
— Wonde (Een) <i>met de punt van een Spelt daar in zynde blyven steeken.</i>	396
Oor, <i>een Vleesch-Uitwas op het zelve, op wat Wyze afgezet.</i>	1007, 1008
— — — — — <i>Etterdragt aan 't zelve gebrandt.</i>	123
Ooren, <i>om 'er de Etter uit te halen, Werktuig daar toe.</i>	559, 710, 716
— — — — — (De Gebreeken der) <i>door Insputting van hequame Vochtigheden met de Oorspuit, te geneezen.</i>	145
— — — — — (Loopende), <i>Middel daar voor.</i>	713
Oorspuit, <i>waar toe gebruikelyk.</i>	37
— — — — — <i>hoe te handelen.</i>	145
— Verband, <i>met vier Hoofden.</i>	797
— — — — — <i>van een opgerold Windzel.</i>	797
— Zweeren, <i>om die te doen opdroogen, Middel daar voor.</i>	714
— — — — — <i>hoe die te geneezen zyn.</i>	712, seqq.
— — — — — <i>waar derzelver Pyn uit ontstaat.</i>	710, seqq.
— — — — — <i>Werktuig om de Genees-Middelen in te spuiten.</i>	37
— — — — — (Verouderde) <i>waar mede te geneezen.</i>	714, seqq.
Opening der Bloed-Aderen, <i>wanneer dienlyk.</i>	108

ARTYKEL-WYZER.

Opligter, waar toe gebruikt word.	11
Opstopping van de Pis, uit een Pyp-gezwel ont- staan.	472, 473
————— voortgekomen uit een Steen, de Pis-gang verstoppende.	492
ORIBASIVS de Machinamentis.	56, 282
Otenchyta. Z. Oorenspruit.	
Overplanting der Ziektens.	573
Overtapping van 't Bloed, is een Uitwinding der Franschen.	590
————— nieuwe Manier van 't zelve te doen.	629 à 632
————— Werktuig daar toe.	621 à 623
————— (Van de) des Bloeds, Manier van zulks te doen.	571. feqq. à 621
Ozoena Z. Neus-Zweer (Stinkende).	

P.

Panalo's, een Sny-en Schraap-mes van Galenus.	15
Pan-Breuk, eene gebeel byzonderlyke.	749
————— verwekkende aan de Tegen-Zyde eene Lammigheid.	983, feqq.
————— Scheur, door een Musket - Schoot, gelukkig ge- neezen.	929
————— Etter door dezelve uit de Hersenen vloejende.	954
————— hoe af te schraper.	69
————— met het Versterven van 't harde Moe- der-Vlies door de Beenboor geneezen.	926
————— zonder Been-boor gelukkig geneezen.	868, 869, 924, 937, 947
————— (Een drie dubbelde) gelukkig ge- neezen.	938
————— (Een gevaarlyke) door de Been-boor geneezen.	924, 927, 935, 938, 943
————— Steek, die niet doorgaande is, op wat Wyze, die weggenomen word.	108
————— Wyze, hoe die door de Been-boor weg- genomen word.	75
	Pan-

ARTYKEL-WYZER.

Pan-Steek (Een) gaande door beide de Tafels van de Herffen-pan.	391
———— (Een doorgaande) hoe te onderzoeken.	391
———— (Een enkele door en niet doorgaan- de) Hoe te geneezen.	107, 108
—— Vlies, Ontsteeking van 't zelve.	358
Papegays-bek, een Heekundig Werktuig.	13, 30
Pap, om de Zweeren der Ooren ryp te maken.	714
—— ter Geneezinge van de Kakbielen dienstig.	1077
—— ter geneezinge van de Veit.	1065
—— voor Bloed-Vinnen.	1064
—— de Haair-worm.	1062
—— Kneuzing van de Harffenen.	527
—— Knoest-gezwellen.	1074, 1075
—— Kool of Anthrax.	1064, 1065
—— Krop-Gezwellen.	1072
—— Pyn in de Ooren.	711, 714
—— steenagtige Zweeren van ontwrigte Le- den.	300
—— Verstervinge zeer dienstig.	963
—— Water-Gezwellen.	1071
—— dreigende Versterving.	496, 499
—— gezwollen Oog.	748
—— hard Water-Gezwel.	527
—— verscheide Oog-toevallen.	949
—— zweerende Ontsteekingen.	1060, 1061
—— Gezwel, aan de Knie gelukkig geneezen.	133
—— Manier, van een uit de Dye te snyden.	251, 252
———— verzelt met een half zydig Hoofd-zeer.	410
—— Uitsnyding van een in 't Voorhoofd uit- gegroeid.	128, 135
—— wat het is, en waar mede te verdry- ven.	1073
—— in het buitenste deel van de Dye genee- zen.	522, 523
—— der zelve Geneezing.	129, seqq.
—— in de Dye, hoe het zich vertoont.	251
Paracepstra, Z. Hoofd-Dekzel.	
Cccc 5	Pa.

ARTYKEL-WYZER.

PARCUS , Gereedschap om 'er de Kogels uit de geschoote Wonden mee te trekken.	44, 45
————— Manier, om een ontwrichte Schouder te herstellen.	61
————— Schroeftuig, om 'er de Mond mee open te maken.	26
————— van de Been-booren.	7
————— van de Been-bessers.	11, 75
————— van de Gat en in een doorgeveeten Verbemelte de Mond toe te stoppen.	22
————— van de goude Steek.	199, 200
————— van de loode Steek.	555
————— van de snydende Bytels.	8, 9
————— van de Uittrekking der Tand en.	29, 30
————— van het Steen-snyden.	203
Parotis , (of Gezwel) achter het rechter Oor, door het Mes geneezen.	940
Paronychium , Z. Veit.	
PAULUS AEGINETA , Manier van een Borst Opening te maken.	153, seqq.
Peezen , Manier van die te bechten.	730, 731
Pees-Knoop , krimpende de Knie.	337
————— wat die is, en waar uit die ontstaat.	1073
Pellikaan , een Heelkundig Werktuig.	28, 29
Pens-Zak , Wyze van die te openen.	727
Perniones , Z. Kak-bielen.	
Pest-builen , tot een Korst gebracht zynde, Pleister daar toe.	53
————— (Koolen), met Brand-yzers te branden, hoe men daar omtrent moet te werk gaan.	52, 53
————— Pap om die ter geneezinge daar op te leggen.	53
————— hoe die door Brand-Yzers te rug te trekken.	52
Plaat , een sterke Zilver e, waar toe gebruikt word.	9
————— (Van geel Koper) waar toe dienstig.	15
————— (Yzer) waar toe dienstig.	14
Plaats-Middelen , hoe die aan het lydende Lid te brengen.	1025, à 1032
————— voor Bloed-Vinnen.	1063
————— voor Kalkoensche Neuzen.	1067, seqq.

ARTYKEL-WYZER.

PLACENTINUS, (Doosje van) om het Brand-Yzer te overschuilen.	2, 4
PLATERUS, van het Valvies der Oogen.	116
Pleister, ter Geneezinge van de harde Knobbels, uit de Spaansche Pokken ontstaande.	349
— van GALENUS, ter Stempinge van 't Bloed in de Slag-Aderen.	95
— voor Breuken en het Uitzakken der Lyf-moe- der.	187, 188, 217
— de Etter-gezwellen.	995, 996
— Heupe-Jigts-Pyn.	987
— Krop-gezwellen.	1072
— Neus-bloeding.	95
— uitgezakte Lyf-moeder.	216
— dienstig voor de harde Gezwellen in de Knie.	335
— voor een Darm-Breuk.	186
— uitgezakte Lyf-moeder.	919
— voor gezwolle Zaad-Ballen by een Vleesch- breuk.	501, 502
— ingesneede Slag-aderen.	717
(Goudglit-) van Galenus tot Voort-teeling van een Weer by Been-breuken dienstig.	313
(Hoofd-breuk) van RENOMIUS.	293
() , dienstig ter Voort-teeling van een Weer by Beenbreuken.	313
(Lymagtig) voor de Wink-brauwen.	134
(Magnetisch) om Yzer en Venyn uit de Won- den aan te trekken.	746
(Saffraan-) van NICOLAUS, dient om by Been-breuken een steenagtig Weer voort te teelen.	313
(Uitheemsch-Wasch-) dienstig tot Voort- teeling van een Weer by Been-breuken.	313
Pleisters, dienende tot de Voort-teeling van het steenag- tig Weer over geneeze Been-breuken.	313
— om de Etterdragten 'er meê open te houden.	344
— tot Ontwrigtingen dienstig.	293, 295, 299
— voor de Knoest-gewellen.	1074
— voor de Pees-knopen.	1073
— voor roosagtige zwaeren.	498, 499
Plerygium, of Baster-Vlees op het Oog.	20
Plint.	

ARTYKEL-WYZER.

Plintheum Nilei, een Trektuig, hoe van Gedaante.	59, 60
————— waar toe te gebruiken.	281
Pillen, Om de Maand-Stonden der Vrouwen te ver-	
vorderen.	543
————— tegens de vallende Ziekte.	874
————— voor de Oogen.	426
————— voor Tand-pyn.	417
————— (Hoofd-) voor de beldere Drop.	424
————— (Moeder-) tot Bevordering der Maand-	
Stonden.	424
————— (Purgeer-). 403, 411, 529, 543, 545	
Pis, om den Brand by den Druipert, door een Pyp in	
de Roede te steeken, te stillen.	34
————— om die door een Pyp of Spuit uit de Pis-blaas te	
trekken.	34, 41
————— quaaide Voortgang van de zelve, Uitmelkzel daar	
voor.	472
————— (Opstopping van de) door een Blaas-Pylder te	
laten lossen.	192, 193
————— (—————) uit de Nieren-Steen ont-	
staan, word een Blaas-pylder te vergeefs gebruikt.	197
————— (—————) by Vrouwen te lossen.	197
————— (—————) uit een Etter-borst ont-	
staan, hoe geneezen.	465, 466
————— (—————) uit een Bastert-Vleesch	
ontstaan, hoe geneezen.	932
————— Gang, wasse Kaarzen daar in te steeken voor de	
opgestopheid der Pis.	38, 39
————— om de Steen 'er uit te trekken Werktuig	
daar toe.	42
————— Wyze om den Steen daar uit te haalen.	204 à 209
————— hoe een vleesch-agtig Uitwas, uit een	
Zwaz in de zelve ontstaan, te geneezen.	210, 211
————— Pyp (Goude), waar toe dienstlyk.	34
Poejer, om in de Mond te nemen en te kaauwen zynde	
goed voor de Gutta Serena.	953
	Poe

ARTYKEL-WYZER.

Poejer, ter Versterkinge van 't Hert.	441
—— tot de bedorve Beenen.	432
—— (Hart,) voor Kinderen, die gescheurt	zyn. 190
—— (Purgeerend) voor Hoofd-Wonden.	358
—— (Uitdroogend), geneezende de Ontsteekin- gen en afgewreeve Smertingen van jonge Kinderen.	479
Pokagtig Bastert-Vleis, in de Neus-gaten, hoe ge- neezen.	425
Pokken (Spaansche) door Medicinaal-Bier geneezen.	896. seqq.
—— (——) bet Verbemelte des Monds daar van uitgevreeten, hoe te geneezen.	145
—— (——) Manier om Wratten, in de Mannelyke Roede daar uit ontstaan zynde, te genee- zen.	213
—— (——) Werktuig om die 'er van ont- staande Knobbels mee te snyden.	5
Polypus Narium Z. Slymprop.	
Pols (De Slag Ader van de), om die i' Zamen te drukken, Werktuig daar toe.	50, 51
PREVOIUS (Waschpleister van) voor de verzwoo- ren Kankers in de Borsten.	477
Priem, om 'er een Hals-dragt mee te maken.	17
—— (Lang en dunne) waar toe te gebruiken.	33
Pterygium, Z. Oog-Nagel.	
—— om een Bastert-olies op bet Oog te geneezen.	20
Purgeer-Dranken, met Syroop.	347, 354, 359, 363 367, 371
—— ———	398, 410, 411, 417, 434, 441, 448, 466, 471
—— ———	484, 486, 496, 498, 524, 532, 536, 539, 546, 892
Purgeerende Genees-Middelen, Wyze van die door een Spuit in de Aderen te spuiten.	656, seqq.
—— -Poejers.	511, 537, 546
PYL (MARCUS) Waarnemingen van hem.	954 à 960
Pyn, in het Heup-been, waar door de Maand stonden vloeyden, gelukkig geneezen.	972, seqq.
	Pyn

ARTYKEL-WYZER.

- Pyn, om die van een ingesneeden Lugt-pyp te stillen,
 Werktuigen daar toe. 827, 828
 Pyp van Hongaarsch Goud, om in de Pis-gang te
 steeken. 34
 — van Goud, ter geneezinge van de brandende Pis. 34
 — van Yzer, om 'er de Neus-Zweeren mee te bran-
 den. 26
 — (Zilver) om daar door de Zieken mee te lavē. 30
 Pypen met Vleugels, om de Borst-Wonden te zuive-
 ren, 33
 — om in de Wonde van de Blaas te steeken. 556, 557
 — (Yzere) om 'er de Zweeren in den Endel-darm
 mede te branden. 45, seqq.
 Pypfnyder, Z. Fistel-Messen.
 — een Mes om 'er de Pyp-zweeren mee te
 snyden. 251
 — tot de snyding der Aart-fistulen gebruike-
 lyk. 241
 — Gezwel, uit een beet Koortze voortgekomen. 430
 à 433
 — Gezwellen, op wat Wyze, die wyder gemaakt
 worden. 432
 — Zweer aan den Hals, uit het ontydig geneezen
 van een Gezwel ontstaan, gelukkig gebeelt. 884 à
 886
 — hoe een in de Scheen te openen. 251
 — in de Borst, hoe die met een Fistel-Mes
 word gedaan. 181, 182
 — in de rechter Borst, hoe geneezen. 502,
 503
 — Manier van een in de Dye te openen. 337, 338
 — niet eeltagtig zynde word niet al te veel
 ingesneeden. 251
 — (Een) in de Borst, met een Naalde
 doorgestoken. 449, 450
 — Zweeren in den Endeldarm, hoe die te genee-
 zen. 239
 Pyp-

ARTYKEL-WYZER.

- Pyp-Zweeren** *Manier van die te verwyden.* 440, 454
 ————— *om de Hardigheid van dezelve te verter-*
ren, Middelen daar toe. 454
 ————— *om hunne Gesteltheid t' onderzoeken,*
Werktuig daar toe. 20
 ————— (De onderribbige) *om die door te hoo-*
ren, Werktuig daar toe. 47

Q.

- Q**uetsing in de Borst, *hoe met de Band van*
Sofratus te verbinden. 170
Quetzuren, *om 'er de Been-splinters, Kogels enz. uit*
te trekken, Werktuigen daar toe. 12, 27, 28
 ————— *Om hunne gesteltheid t' onderzoeken,*
Werktuig daar toe. 20
 ————— (Geschoote) *om de Kogels 'er uit te*
trekken, Werktuigen daar toe. 42 à 45
 ————— (————) *Wyze van te doen.* 343

R.

- R**ad (Half-getand). *Waar toe dienstig.* 15
Raspatorium, *wat het is.* 16
Ravensbek, *een heilkundig Werktuig.* 29
Razernye, *door Overtapping van 't Bloed geneezen,*
 ————— *591 à 602*
 ————— *te geneezen, door Genees-Middelen in de*
Aderen te spuiten. 680
Remora. Z. Hou-vasf.
RENODÆUS, *Hoofd-breuk-pleister van hem, waar toe*
dienstig. 293
Rhombus. Z. Ruiten-band.
Ribbe (Een gebrooken) *Wyze van die te verbind-*
den. 170
 ————— (————) *met een Borst-Wonde.* 433.
Riem van HILDANUS, *Waar toe dienelyk.* 55, 280
 ————— *voor een Breuk-band in de linker Lies aan te*
doen. 182
 Ring

ARTYKEL-WYZER.

Ring (Kopere), om het Oog vast te houden.	20
Roede (Mannelyke) dicht aan de Schamelheid afge- nomen, gelukkig geneezen.	936
———— (————) door het koude Vuur bedorven, afgesneeden.	489
———— (————) door Konst gemaakt.	565
———— (————) een Steen daar uit gebaalt, op wat Wyze.	1008. feqq.
———— (————) om 'er de Steen uit te trekken, Werktuig daar toe.	560, 561
———— (————) toe-gegroeit zynde, om die te openen, Werktuig daar toe.	53, 54
———— (————) Wyze van te doen.	212
Roos, waar mede te geneezen.	495, 501, 512, 543, 544, 641
———— (Een verzworen), hoe geneezen.	497 à 499
———— Gezwel (Een slym-agtig) Den gebeelen Arm beslaande, geneezen.	1003
———— Gezwellen, Middelen daar voor.	1061
ROUSSET (FRANC.) de partu Cæsareo.	48
———— (————) van de ronde en langwerpige Moeder-ballen.	49
———— (————) van de Keizerlyke-Snee.	221, 222
RUDINGER (CHRISTOFFEL) Zyne Waarnemingen.	945 à 954
Rugge, een Water-Gezwel daar in, hoe geneezen.	1005
———— (Een Wonde op de) met een Musket-Ko- gel geschooten, hoe geneezen.	480 à 487
———— Graat, hoe een uitgeweeke moet uitgerekt worden.	282 à 284
Ruiten-Band, waar toe die bekwaam is.	793
RULANDUS (MARTINUS) Oog-Water van hem, zeer vermaard.	116

ARTYKEL-WYZER.

S.

Saffran-Pleifter van Nicolaus, waar toe dieneelyk.	295, 300
Satyr-Ziekte, ontstaan uit een Wonde met een Musket-Kogel geschooten.	473
Scabies. Z. Schurft.	
Scapha of het Schuit-Verband. Z. Verband boven op 't Hoofd.	
Schaar (Gemeene), waar toe te gebruiken.	35
— (Groote) ter Afzettinge van eenig verstorven Lid dienstig.	54
Schamelheid (Een Wonde in de) met een Musquet-Kogel geschooten, hoe geneezen.	471 à 475
— (Vrouwelyke) Manier, van der zelve t ^z samen gegroeide Lippen te openen.	215
— (—————) om 'er de Vleesch-Uitwaffen in uit te snyden, Werktuig daar toe.	5
Scheen, Manier om 'er een Eitterdragt in te snyden.	251
— Been, Een gebrooken te herstellen, Werktuig daar toe.	282
— Wyze van een gebrooken en gequetste Scheen te verbinden.	252, 253
— (Een bedorve) door Schraap-messen afgeschraapt geneezen.	544
— (—————) hoe te geneezen.	506 à 512
— (Een gebrooken) Manier van die te verbinden.	562, 563
— (—————) met een Wonde, op wat Wyze geneezen.	519 à 522
— (—————) om uit te strekken; Werktuig daar toe.	56, 58
— (— Opgekrompen), uit te strekken; Werktuig daar toe.	50
— (—————) En hoe te gebruiken.	334. seqq.
— (— Verrotte); hoe het Zelve af te schraapen.	347, 348
II. Deel.	Dddd Scheeri-

ARTYKEL-WYZER.

Scheen-Been (Een Verrotte) met Schraap-messen afgeschraapt.	494
———— (——— Wonde in de linker) met een Musquet-Kogel geschooten, hoe geneezen.	471 à 475
———— — Pyp, der zelve Been bedorven en uitgesneden.	252, 253
———— — een Slag- Ader in 't Merg van de zelve staande bevonden.	954
———— — gebrooken met een Wonde, hoe te herstellen.	255, 256
———— — — — — Herstelling van een gebrooken.	282
———— — — — — (Een gebrooken), met een Wonde door een Musket-Kogel geschooten, hoe geneezen.	534 à 538
Scheermes.	5
———— met een breede Rug, waar toe gebruikelijk.	36
Scheimes, wat 'er med te doen.	22
Schenkels (Opgekrompen), om uit te strekken, Werktuig daar toe.	50
Schouder, hoe een onder de Oxel ontwrigte weér in te zetten.	276, 280, 281
———— Manier, hoe een gebrooke moet wederom ingezet worden.	273, 274, 280, 281
———— (Om een onderwaards ontwrigte) te herstellen, Werktuigen daar toe.	58 à 61
———— (Versterving van de) door een Zenuw-Steek veroorzaakt, gelukkig geneezen.	342
———— Blad, bedorven Been daar in, hoe geneezen.	491
Schraap-Mes van Galenus genaamt Κόλιον.	15
———— (Het), wanneer dat by een Been-Steek gebruikt word.	1049
———— Messen, hoe veelderlei.	15, 16
———— — — — — (Twee-Snydige).	455
———— — — — — (Van de).	555
Schroef tot de Klisfeer-Pyp.	38
Schroef-Tuig, om 'er de Mond mede open te houden.	27
Schurft, wat die is, en waar uit die omstaat.	1068
Schur Yzer van de Been-boor.	558
	Scirrhus

ARTYKEL-WYZER.

- Scirrhus. Z. *Knoest-Gezwel.*
- Scodeghino, *beteekent by de Italianen een Scheermes.* 5
- Scolopomocharion, *Een beelkundig Werktuig.* 31, 32
- Scotastra. Z. *Hoofd-Dekzel.*
- Sculprum Rasorium, *wat het is.* 16
- Semi-Rhombus. Z. *Half-Ruitenband.*
- Seton (Door een) *het Lyf-water in de Balzak geneezen.* 944
- Setonnen, *hoe en waar te maken.* 1048. *seqq.*
- SEVERINUS (MARC. AUR.) *van de Brand-Yzers.* 64
- Slaap-Spier, *met een Scheermes licht geraakt, verandert in een kanker-agtige Zweer.* 987
- *moet nooit niet by een Hoofd-wonde met een Pan-breuk gesneden worden.* 851. *seqq.*
- (Een Wonde in de) *met een Kwetzinge van het harde Herssen-vlies, zonder Been-boor geneezen.* 862, 868
- (—————) *met Scheiding van zyn geheele Vlies geneezen.* 960
- (—————) *met een zeer breede Panscheur,* 354, 361, 428
- Slaap-Ziekte, *door de Inbranding van 't Achter-hoofd te geneezen.* 123, 124
- *uit kneuzinge der Herssenen voortgekomen, hoe geneezen.* 526. *seqq.*
- *schtelyk door de Been-boor weg-genomen.* 928
- Slag-Ader, *in 't Gewrigt van de Hand gequetst, hoe geneezen.* 436. *seqq.*
- *in het Merg van de Scheen-pyp slaande.* 954
- (De ingesneeden) *in 't Gewrigt van de Hand, hoe t' zamen te drukken.* 332 à 334
- (—————), *Wyze van die te verbinden.* 710, 715. *seqq.* 754
- (Gequetste), *Wyze van die te verbinden.* 523
- (Van de) *Snee.* 700, 716, 718
- *Opening t' zamen te drukken, Werktuig daar toe.* 332 à 334
- (Van de) *waar toe zomtyds dienelyk.* 1016. *seqq.* Sla-

ARTYKEL-WYZER

Slapeloosheid, <i>Uitmelkzel daar voor.</i>	485
Sleuf-Yzer, <i>Z. Werktuig van geel Koper.</i>	
—— — (Het verkeerde), <i>waar toe het gebruikt word.</i>	20, 109
Sleutel, <i>waar toe dienstig.</i>	15
—— — <i>tot de Klisteer-pyp.</i>	37
—— — <i>Been, Erofie van 't zelve, hoe geneezen.</i>	430.
	feqq.
Slikken (Onmacht van), <i>hoe verholpen.</i>	422
Slikking, <i>voor de Benaauwtheid van de Borst.</i>	434
—— — — <i>Hoest.</i>	460, 461
—— — — <i>Schudding der Herffenen dienstig.</i>	398
Slinger-Band, <i>in vier Hoofden verdeelt tot de onderste en bovenste Lip.</i>	798
—— — — <i>uit vier Hoofden bestaande, tot het Verband van de Neus dienstig.</i>	796
—— — — <i>van GALENUS tot Verbinding van een onderste verzworeen Lip.</i>	141, 142
—— — — <i>tot de onderste Lip.</i>	328
Slym-Prop, <i>Werktuig daar toe, om die uit te trekken.</i>	25
—— — — <i>Wyze hoe uit de Neus te trekken.</i>	117, 118
—— — — <i>Proppen, met Brandewyn geneezen.</i>	919, 950
Smeer-Gezwel, <i>wat het is en waar mede te verdryven.</i>	1073
Smertingen van 't Heupe-Been, <i>by Kinderen, Middel daar voor.</i>	478, 479
Smeerzel, <i>om de Vochtigheden uit alle de Deelen des Lichaams te doen uit zyperen.</i>	646, 647
—— — — <i>ter Geneezingē van een gequetste Maag.</i>	453
—— — — <i>ter terugdryvinge van een Vleesch-breuk in de Lies.</i>	725
—— — — <i>voor de Krop-Gezwellen.</i>	1072
—— — — — <i>Roos.</i>	495
—— — — — <i>uitgezakte Baar-moeder.</i>	950
—— — — — <i>Water-Gezwellen.</i>	1071
—— — — — <i>voor Verbrandingen.</i>	423
—— — — — <i>met Musket-Kogels geschootene Wonden.</i>	482
—— — — — (Het enkelde), <i>waar uit het toe-bereidt word.</i>	468
	Sny-

ARTYKEL-WYZER.

Sny-Haken ter Uitbaalinge van een doode Vrucht uit het Lichaam van een barende Vrouw.	39, 561
— — Mes, aan een Pyp-snyder gelykende, waar mede de Queizuurten in de Buik wyder gemaakt wor- den.	40
— — in een Goude Ring verborgen.	173
— — om de Borst-wonden daar mede te verwy- den	32
— — ter weérzyden scherp, waar toe dienstig.	36
— — van Galenus.	7, 8, 16
— — Paræus.	9
— — (Dubbel) gelyk een Myrtbeblad.	5
— — (—) in Gedaante van een Myrten- blad.	52
— — (—) om 'er de Halsdragt in de Nek meê te snyden.	52
— — (—) Waar toe dienstig.	21
— — (Enkeld) met een Knopje daar aan.	8
— — (Krom) in een Goude-Ring verborgen, waar toe dienstig.	33
— — (—) met een Zilver Knop, waar toe dienstig.	20
— — (—) om in een' gouden Ring te stee- ken.	33
— — (—), tot de Buik-Zweeren gebrui- kelyk.	39
— — (—), waar mede de doode Vrucht in stukken gesneeden word.	558
— — (Recht), om de Pens-Zak 'er mede te sebei- den.	35
— — (—) om 'er de Steen meê uit te halen.	35
— — (— Uitgestrekt), waar toe het ge- bruikt word.	5
Sny-messen met kromme-punten, waar toe dienstig.	32, 33
— — om 'er de Pyp-Zweeren meê te openen.	32,
— — verscheide, waar toe dienstig.	31. scqq. 54

ARTYKEL-WYZER.

- Sny-Messen (Dubbelde) aan Myrtbe-bladeren gelykende. 32, 33, 52
- (Kromme,) om groote Etter-gezwellen mede te openen. 31 à 33
- Snytang, dienelyk ter Afzettinge van eenig verstorven Lid. 54
- met een Papegaays-bek, waar toe dienstig. 13
- om 'er de Been-splinters der Herffenen mede weg te nemen. 75
- om 'er kraakbeenige en eeltagtige deelen mede weg te nemen. 54
- om in gebrooke Beenen de Splinters meê af te snyden en uit te balen. 256
- Snytuig, tot de onderribbige Pyp-Zweeren, waar uit het bestaat. 47
- om de Gezwellen in de Mond 'er meê af te snyden. 31
- om de onderribbige Pyp-Zweeren mede te openen. 47
- wat 'er mede te doen. 31
- (Yzer), om de Etter uit de Breuk-Zweeren te doen lossen. 40, 41
- SOSTRATUS (Band van) waar toe die gebruikt word. 170
- Spaansche-Pokken, hoe te geneezen. 348 à 350
- Spalken. 249, 250, 271, 305. seqq.
- waar van gemaakt, die tot het Verband van een Been-breuk gebruikt worden. 306 à 308, 311, 312
- Sparadrapum. 336, 343
- Spatel met een Ganze-bek, om 'er de Kogels meê uit te balen. 44
- om de Tong neêr te drukken en te Zuiveren. 145, 146
- Spatha Celsi, Z. Dubbeld-Snymes.
- Specillum. Z. Onderzoek-Yzer.
- Adversum Celsi. Sieuf-Yzer
- Specnen. Z. Aambeijen.
- met Brand-Yzers te branden. 53
- Spek-Gezwel, Z. Smær-Gezwel, 53
- Spek-

A R T Y K E L - W Y Z E R .

Spek-Gezwel, <i>Hoe te geneezen.</i>	129, seqq.
————— (Van een), <i>het Oog tot op de Wang toe voortstotende.</i>	843
SPIGELIUS (ADRIAN.) <i>zyne Ondervinding nopens de Oogen.</i>	116
Spiegel (Mannen-), <i>waar toe te gebruiken,</i>	43
————— (Moeder-), <i>waar toe dienstig.</i>	43
————— (Vrouwen) <i>hoe te gebruiken.</i>	49
Spina Ventosa. Z. <i>Wind-doorn.</i>	
Spinrach, <i>stilt de Bloed-Vloed van de Wonden.</i>	955
Spiritus Mastichinus.	412
Splenia. Z. <i>Spalken.</i>	
Spons-Klootjes, <i>tot Uitdrooging van Pyp-Gezwellen, hoe te bereiden.</i>	432
Spreeken (Om een' Stommen te leeren), <i>Werktuig daar toe.</i>	568, 569
Sprenk-Vuur (Het in-eetend), <i>word geneezen door Water, waar in men Goud heeft uitgebluscht.</i>	641
Spuut met een kromme Pyp, <i>waar toe dienstig.</i>	37
————— <i>om 'er de Eitler uit de Zwaeren mede te pompen.</i>	710
————— <i>om 'er een groote Quantiteit van Vocht in bolle Wonden mede te kunnen spuiten.</i>	746
————— <i>om 'er eenige Vochtigbeden mede in de Slag- en Bloed- Aderen te spuiten, ter Ontdekkinge van bare Takken.</i>	571
————— <i>om 'er zich zelve mede te kunnen Klistereen.</i>	569, 570
————— <i>van Goud, waar toe dienstig.</i>	33
Sputen, <i>haare Verscheidentheid.</i>	37
————— <i>ter Uithalinge van Eitler-stoffen.</i>	33, 37
Staar der Oogen, <i>Werktuig om die te ligten.</i>	19, 20
Staphyloma. Z. <i>Druif-Gezwel.</i>	
Steatoma. Z. <i>Spek-Gezwel</i>	
Steek (Goude of Looede) <i>in Darm-breuken.</i>	199, 200, 555
Steen in de Gal-blaas, <i>veroorzaakt de Kanker in de Ingerwanden.</i>	490, 491
————— <i>Pis-blaas, Manier van die te onderzoeken.</i>	202, 203, 210
————— <i>Manier van die te vermorsfelen en uit de Schaft</i>	

ARTYKEL-WYZER.

te ligten.	560, 561
Steen, uit de Mannelyke Roede gebaalt, op wat wyze.	1008, 1009
———— (Een) zonder Doorsnyding van de Pis-gang enz. uitgenomen.	492
———— (Nieren-) in de Pis-gang blyvende steeken.	359
———— (Uittrekking van de) Steen in de Pis-blaas.	202 seqq.
———— Breeker, een Werktuig om 'er mee te verdryven die in de Pis-gang is blyven steeken.	560
Stem (Een harde en ruuwe) door Afzetting van de Borst voortgekomen.	470
STEPHANUS (CAROLUS), Vermaaning omtrent de Keizerlyke Sneë waar te nemen.	221
Stoel-Gang, waar door een bejaarde Vrouws-Perzoon Zaad heeft gelost.	830. seqq.
Stoffe, van welke de ingegriffelde Neuzen en Lippen eigentlyk moeten gemaakt worden.	691. seqq.
Stom (Om aan een) Mensch te leeren spreeken, Werktuig daar toe.	508, 509
Stomme (Van een) en Doove, by een Toeval geneezen.	883
Stooving, om een Gezwel in de Knie week te maken en te verdryven.	335
———— voor de Breuken.	191
———— Ontsteeking der Oogen en een Etter-Oog.	628
———— uitgezakte Baar-Moeder.	216,
————	919, 950, 951
———— Water-gezwellen.	1070, 1071
———— gevaarlyke Hoofd-Wonden.	947,
————	948
———— (Warmc,) voor het koude-Vuur.	1066.
————	seqq.
Stoovingen, voor ontwrichte Leden.	294, 299
Strot, hoe een uitgeroeke te herstellen.	279
———— Sneede, hoe de Aassembaling daar by te onderhouden.	142
———— (Van de) hoe te doen en hoe te geneezen.	814. seqq.
————	Strot-

ARTYKEL-WYZER

Strottenhoofd, hoe het zelve nopens de Gebreeken van
de Lucht-Pyp, veilig geopent word. 120 à 122

Struma, Z. Krop-gezwell.

Stuipen, uit Kneuzingen van 't Hoofd ontstaande. 389

Styl (Zilver) ter Zoeking van de Steen in de Blaas. 42

Sugillatio, Z. Blaauwe Plekken.

Syringotomus, Z. Fistel-messen.

Syroop (Een Wond-) voor Borst-Wonden. 445

T.

TAbak, om te rooken uit Hoofd-versterkende Krui-
den gemaakt. 953

Tand-kryging (Moejelyke), daar uit ontstaat Ge-
raaktbeid. 418

_____ ter welker Tyd die het gevaarlykste is.
418, 419

_____ -Poejer, om 'er de Tand en mede te wryven. 513

_____ -Pyn, op haar Tyd wederom komende, voorspo-
diglyk geneezen. 417, 418

_____ Pillen daar voor. 417

_____ -Stopker, wat 'er mede te doen. 29

_____ -Trekkers, om 'er de Tand en mé uit te halen. 29

_____ bunne gedaante. 29

_____ -Vleesch, het Bloeden van 't zelve, naar uitge-
trokken Tand en volgende, te stemp en. 96

_____ (Een Uitwas van 't) uitgesneden.
512, 513

_____ -Vyl en, voor verrotte en al te veel uitsteekende
Tanden. 358

Tanden, die dicht op malkander gesloten zyn, om die
te ontsluiten. 144, 145

_____ die het Hol van de Mond bezeeren, uit te trek-
ken. 144

_____ , om die te zuiveren en hare Wortels vast te
maken, Electuarium daar voor. 499

_____ (Holle), om die te branden, Brand-Yzers
daar toe. 53

_____ (Uitgetrokke) de daar op volgende Bloed-
vloeding te stemp en. 95, 96

_____ (Uitgetrokken) die wederom ingezet zynde,
Dddd 5 op

ARTYKEL-WYZER.

op 't nieuw vast groejen.	944
— (Vuile en verotte) om die met Brand-Y-	143
zers te branden.	556
Tang, met een Enden-bek.	44
— met een Ganze-bek, waar toe dienlyk.	556, 559
— — — getande Ravens-bek.	13, 30, 31
— — — Giers-bek, waar toe dienstig.	31, 43
— — — Krane-bek hoe gedaantig.	13, 30
— — — Papagaays bek, waar toe dienlyk.	29
— — — Ravens-bek, waar toe dienlyk.	31
— — — rechte Kranen-bek, hoe gedaantig.	365
— om 'er de Steen meê uit de Blaas te halen.	25
— om de Slymprop uit te trekken.	687, 688
— ter Ingriffeling van de Neus dienstig.	555
— tot de loode Steek dienlyk.	17, 18
— van zelfs nypende, waar toe dienstig.	29
— (Gemcene) om 'er de Tand en meê uit te trek-	36
ken.	25, 62
— (Glad en Scherpe) waar toe dienstig.	17, 18
— (Kromme) om de Slymprop daar mede weg te ne-	28, à 30
men.	686, 687
Tangen, hoe veelderlei.	156, seqq.
— ter Uittrekking van Tand en.	243
— (Dubbelde en Driedubbelde) ter Ingrif-	46
feling van de Neuzen.	46
Teeringe, door de Borst-opening geneezen.	450
Tegengift, voor de Aambeijen.	443
Tepel, om die zelf te kunnen uitzuigen, Glas daar toe.	487, seqq.
— - Glas (Uittrekkend) hoe gedaantig.	1044, seqq.
Terebra triformis, Zie Drieboor.	794
Terzydsche Sneeuw, nodig by een Borst-Etter.	1032, seqq.
— — — Borst-Wonde.	67, 68
— — — by een Borst-Wonde verzuimt geweest	Tong,
zynde, word 'er doodelyk door.	
— — — hoe menigerlei die is.	
Tholus of de Schild-band.	
— — spitze Hoofd-band, Z. Verband boven op 't	
Hoofd.	
Toedrukken (Van het), hoe te doen.	
Toestel, om Hoofd-wonden te verwyderen.	

ARTYKEL-WYZER.

- Tong, door de Spaansche-Pokken opgezwollen, door een
opgestrooit Poejer zager geworden. 882
- door Konst gemaakt. 568, 569
- om die neer te drukken en te zuiveren, Spatel
daar toe. 145
- (Een Gezwel der) uit de Venus-Ziekte ont-
staan, gelukkig geneezen. 881. seqq.
- (— Honing-Gezwel onder de) hoe genee-
zen. 878 à 881
- (— Uitwas aan de) afgenomen, hoe de
daar op volgende Bloed-vloed is geneezen. 955
- Riem, hoe die moet gesneden worden. 142,
146 à 148
- — moet voorzichtig gesneden worden. 420
- — Misflag der Vroed-Moeders daar om-
trent. 419, 420
- — der Kinderen te snyden. 22
- — — — — Dwaalingen der Minne-
moers daar omtrent. 146 à 148
- Traan-Pyp, Zweeken der Oogen, om die te bran-
den, een afzonderlyk Brand-Yzer daar toe. 544
- Trechter, om 'er het Voedzel mede in de Keel te bren-
gen. 30
- — — — — waar door men de vochtige Spys in den Mond
laat loopen. 144
- Trektang, der zelve Ongemakken in de Affnyding van
de Lel. 24
- — — — — van Paulus Aegineta, waar toe te ge-
bruiken. 12
- — — — — Tuig van Hippocrates by hem Ambi genaamt.
755
- — — — — van Vitruvius, waar toe het gebruikt
word. 55, 280
- Trepanneeren. 6
- Triploides, Z. drie-voetig Hesttuig. 10, 11
- TULPIUS (NICOL.) zyn boue Watervat, waar toe
dienelyk. 47
- — — — — (—) van de uitgebolde Hoorn-tuigen,
en

ARTYKELWYZER.

om door zuigen des Monds het Voedzel aanzich te trek-
ken. 48

U.

U itbraaking (Een gruuwelyke) van Bloed by een gequetste Maag, hoe geneezen.	452, 453
Uitmelkzel, ter Bewordinge van de Waterloofinge.	472
———— voor de Borst-Wonden.	440, 459
———— de Hettigheid in 't Water-loffen te verzagten.	464
———— de Hoofd-Wonden.	401
———— de Ontsteeking in de Mannelyke Roede en Satyr-Ziekte.	478
———— Slapeloosheid en Benaauwtheid der Borst.	485
Uitslag (Menigerlei) te geneezen, van Genees-Mid- delen door een Pyp in de Aderen te spuiten. 658, seqq.	934
Uitspatting van 't Oog, zonder Letzel gelukkig ge- neezen.	303, 304
Uittrekking by een gebrooken Been, hoe in 't Werk te stellen.	12
———— der Haairen uit de Winkbrauwen.	1018, seqq.
Uitwas (Een byzonder) aan de rechter Amandel, hoe 'er medegehandelt is.	533, seqq.
———— (Een groot) op de Dye, hoe geneezen.	533, seqq.
———— (Een verzworeen) veroorzaakt de Magerheid van het geheele Lichaam.	533
———— van Vleesch, aan een Campernoelje gelyken- de, in 't Verbemelte van den Mond.	118
Uitwassen, om Vlees-agtige op te droogen een gezegend Afzietzel daar voor.	394
———— van het Vleesch, hoe geneezen.	513
———— (Vleeschagtige) uit een Zweer in de Pis- gang ontstaan, te geneezen.	210, 211
———— (————) Zmeerfel daar voor.	425
———— (Zeldzame) van Vleesch.	718
Unguis, Z. Staar der Oogen.	

ARTYKEL-WYZER.

V.

V Allende-Ziekte, door Branding op 't Achter-Hoofd te geneezen.	18
————— der Kinderen, door in 't Achter-Hoofd te branden, geneezen.	18
————— door de Inbranding met een gloeiend Izer aan 't Achterhoofd geneezen.	123, 124
————— te geneezen, door Genees-Middelen in de Aderen te spuiten.	680
Val-vlies, Manier hoe die te ligten.	110, seqq.
————— der Oogen, met Genees-middelen te verdryven.	116
————— — — — — — Glas tot het indruppelen van 't Oogen-water.	118
————— (Van het) in de Oogen, Manier om het uit te zuigen.	630, à 637, 655, 656
Varix, Z. Bloed-Ader-spat.	1065
Veit, wat die is en waar uit die ontstaat.	866, seqq.
Venus-ziekte, onverdraaglyke Hoofd-pyn, daar uit ontstaan, volkomen geneezen.	794
Verband, boven op 't Hoofd, waar toe het dienstig is.	259, seqq.
————— hoe die aan afgezette Leden moet geschieden.	249, 250
————— hoe zulks nopens een Breuk van een Elleboog met een Wonde moet geschieden.	233
————— om Genees-Middelen op de Opening van de Lyf-Moeder te plaatzen.	252, 253
————— over 't Kruis.	341 à 344
————— tot de Etter-dragten.	562, 563
————— van een Been, dat in 't midden gebrooken is.	251
————— voor de Etter-drachten.	795
————— Wangen.	778, seqq.
————— waar in de Veiligheid van 't zelve bestaat.	220
————— (Een bequaam) dienstig voor die geenen, welke van de Steen gesneeden zyn.	799
————— (Het hoekig) waar toe het gebruikt word.	Ver-

ARTYKEL-WYZER.

- Verband (Het Koorn-airs) waar toe dienstig. 799
 ——— (Het t'zamen genaait) voor de Vrouwen-
 Borsten, hoe het aangeleidt word. 800
- Verbanden, tot de opzwrigte Schoulers. 799
- Verbrandt, het Aangezigt met Buskruid, hoe genee-
 zen. 423
- Verbrandtheid (Van de) Middelen daar voor. 1093, 1094.
- VERDUIN (PETRUS ADRIAANZ) Waarnemingen van
 hem. 985 à 1022
- Vereeniging (Van de) der gescheide Deelen. 1032
- Vergift (Het) Manier om het zelve uit veynige
 Wonden te halen. 544, à 546
- Verhemelte des Monds, Werktuig, om 'er de Gatē
 in een doorgevreeten mee te stoppen. 22
- door de Spaansche Pokken
 uitgevreeten, hoe geneezen. 146
- een Eelt-achtige Holligheid
 en Bederwing des Beens in 't zelve. 408, 409
- een Vleesch-gewas in 't zel-
 ve. 407, 408
- (Om de Gatē in 't) door
 de Spaansche Pokken veroorzaakt, te stoppen, stop-
 zels daar toe. 569
- Verlenging van een Lid, hoe te geneezen. 302
- Versterving, Pap daar voor. 496, 499
- , Pap dien aangaande geordonneert. 963
- Verrotting van een Scheen-been, hoe 'er mee te
 bandelen. 347, 348
- Verruca, Z. Wratten.
- Verzweering (Een pokagtige) in de Hals van de
 Blaas, buiten hoop geneezen. 894, seqq.
- VIDUS VIDIUS, van de Been booren. 6
- Vingers, om die af te kappen, Werktuig daar toe. 54
- Vinnen van een Baars, Pyn in de Duim veroorza-
 kende. 978, 979
- Vitriolum Martis zyn Phlegma goed voor de Oogen.
 639, 640
- VITRUVIUS (Trekтуig van) waar toe het gebruikt
 word. 55, 280
- Vleesch-

ARTYKEL-WYZER.

Vleefch-breuk, door <i>Snyding die te geneezen.</i>	198, feqq.
—————, hoe geneezen.	213
————— Steek (Van een) hoe te doen	1044 à 1049
————— -Uitwas (————) in de Dye, hoe geneezen.	1019, feqq.
————— in het <i>Gehemelte des Monds</i> , hoe geneezen.	407, 408
————— (Een) op het Oor gelukkig afgezet.	1007, 1008
————— -Uitwassen, in het <i>Hoofden de Voor-huid van de Mannelyke Roede</i> , waar mede te verdryven.	213
————— -Zweer, door een <i>Slag-Ader</i> gevoed wordende, met het <i>Mes</i> weggenomen.	903
————— (Een bloedende) aan de <i>Binnenkuit</i> , door het <i>Mes</i> weggenomen.	920, feqq.
————— (Van een verwonderlyk)	902, 903
————— -Zweeren (Zeer groote) hoe er meê gehandelt.	754
Vleugels aan <i>Been-booren</i> .	6
Vleugelpyp (Holle), waar toe dienstig.	34
Vochtigheden, om die uit alle de <i>Deelen des Licbaams</i> te doen uitzooperen, <i>Smeerzel</i> daar toe.	646, 647
Voedens-gebrek.	540, feqq.
Voedzel, door een <i>Trechter</i> in de <i>Mond</i> te laten lopen.	144
————— door <i>Hoorntjes</i> in de <i>bedorven Leden</i> te trekken.	763, feqq.
————— door <i>Klysteeren</i> te verschaffen.	141, 145
Voermans-Verband, waar toe en hoe het aangeleidt word.	799, 800
Voet, door het koude <i>Vuur</i> bedorven, hoe af te zetten en te verbinden.	258, feqq.
————— <i>Ontseeking</i> van dien, hoe verholpen.	506 à 512
————— (Een ontwrigte) met een wêer, <i>Wyze</i> van die te geneezen.	298 à 309
————— (Een verkeerde) hoe te recht gebracht.	948
————— -Bad, voor het al te veel <i>Waken</i> .	401
Volfella, <i>Z. Trektang</i> .	
Voorhand, om de <i>Slag-Ader</i> van die t'zamen te drukken, <i>Werktuig</i> daar toe.	50, 51
	Voor-

ARTYKEL-WYZER.

- Voorhand (Een Wonde van de) met de Slag-Ader
gequetst, hoe geneezen. 523 à 525
- Voorhoofd, een hard Gezwel aan 't zelve geneest
Hoofd-pyn. 970
- (Een Blutzing van 't) doodelyk. 870;
segg.
- (Een Gezwel in 't) door het Braaken
veroorzaakt, hoe geneezen. 967, 968
- Vóór-Hoofds-band, met vier Hoofden ingesneeden tot
het Voor en- Achter-Hoofd. 791
- Voorhuid van de Mannelyke Roede, vleeschagtig Uit-
was daar aan. 213
- Vratten, wat die zyn en hoe te verdryven. 1076
- Vrucht, wonderbaarlyke Indrukking in baar ontstaan
uit de Verbeelding der Moeder. 171, 172
- (Dooede) om uit de Baarmoeder te trekken,
Werktuigen daar toe. 5, 48, 220, 233
- (————) Genees-Middel om die uit te dry-
ven. 220, 233, 504
- (————) uit het Lichaam van een barende
Vrouw te trekken, Werktuig daar toe. 359, 361
- Vrucht (Monstreuse). 248, 249
- Vrouwen-Borst (Van de Afzetting der) 1002
- (Bevruchte) wonderlyke Uitwerking van
Inbeelding by baare Lichaams-Vrucht. 748, segg.
- Vuur (Het koude) hoe die met het zelve aangestoken
zynde Handen en Voeten af te zetten. 256, segg.
- (————) uit Bevriexing der Leden ontstaan,
hoe geneezen. 998, 999
- (————) wat het is en waar uit het ont-
staat. 1066, segg.
- Vylen, een Been-steek, wat voor Zorg daar toe ver-
eischt word. 1049

W.

- W** Ange (Een Wonde in de) met Hecht-pleisters
t'zamen te voegen. 139, 140
- Wanschepezal, door de Inbeelding eener bevruchte
Vrouw veroorzaakt. 748
- Wapenband, van Galenus, by hem Cataphracta
ge-

ARTYKEL-WYZER.

genoemt.	350, 351
Wafchkaarffen, dienlyk om een Voortgang der opgestopte Pis by Vrouwen te maken.	38
_____ ter geneezinge van de uitgezakte Lyfmoeder.	215 à 217
_____ voor de Pis-gang der Vrouwen.	197
_____ -Pleister, van Goud-schuim tot ontwrichte Leden dienstig.	293
_____ van Prevotius voor de verborgen Kanker in de Vrouwe-Borsten.	477
_____ (Aantrekkend) van Aquapend, voor Darmbreuken en Uitzakkingen der Lyfmoeder.	187, seqq. 216, 217
_____ (Het gezegende) beelende de Zweren schieelyk toe.	373, 374
Water, hoe de hitte van 't zelve, uit een quaadaardige Zaadloop ontstaan, te verzachten.	210
_____ van ongebluste kalk, hoe te verwaardigen.	499
_____ voor de Roos en Water-gezwel.	500
_____ (Hertsterkend)	369, 400, 403, 405, 415, 459, 463, 481
_____ (Versterkend)	369, 437
_____ (Welriekend) voor de Neus-gaten en Polsslag.	405, 516
_____ -Gezwel, wat het is en waar uit het voortkomt.	1070
_____ (Een) gelykende een Knoest-gezwel te zyn, hoe geneezen.	1009, seqq.
_____ (—) in de Rugge, hoe geneezen.	1005
_____ (—) uit een Wind-doorn, ontstaan, hoe geneezen.	530
_____ (hard) aan den Arm, Middel daar voor.	527
Wateragtige gezwellen, waar mede te geneezen.	499,
_____	500, 527, 543, 544
Water (Pyn van 't) op te kunnen houden, voortgekomen uit de Gescheurtheid van (de Pis-Blaas door een	
H. Deel.	Eeee
	steen

ARTYKEL-WYZER.

<i>steen.</i>	492
Water-Lozing, Uitmelkzel om de bettigheid van de zelve te verzachten.	464
————— Vat (Houte) voor de Waterzuchtigen dien- lyk.	47
————— Zucht, door Overtapping van 't Bloed ge- neezen.	724, seqq.
Waterzuchtigen, Manier van het openen des Bal- zaks by hen.	218
————— om bun Buik ter Aftappinge van 't water te openen, Werktuig daar toe.	718, seqq.
————— Werktuig om 'er hen den Navel meê te openen.	723, seqq.
Wedergeven (Van het) van 't geene, dat 'er ont- breekt.	34
Wêer (Steenagtig) hoe het zelve na de Beenbreuk moêst voortgeteelt worden.	1057, seqq.
————— (—————) Merktekenen, waar by zulks te kennen.	313
————— (—————) belettende de Inzetting en Be- weeging van een ontwricht Lid, hoe te geneezen.	298
Wegwyzer, om de steen in de Blaas op te zoeken.	300
Werktuig, om de Kogels uit de Wonden te trekken, Gedaante daar van.	42
————— om de Slag-ader mede t'zamen te drukken.	42, 43
————— om den Steen uit de Blaas mede te halen.	50, 51
————— om 'er de Clitoris of Kittelaar meê af te nypen.	25
————— om 'er de Huig meê op te lichten.	27
————— om 'er de Lel meê af te snyden.	22, 24, 26
————— om 'er de pokagtige Knobbels meê te sny- den.	27
————— om 'er de Slym-prop meê uit te trekken.	5
Werk-	25

ARTYKEL-WYZER.

Werktuig, om 'er de Speenen mede te branden.	45
_____ om 'er de vleeschagtige Uitwassen des Monds meê af te snyden.	31
_____ om 'er iets mede uit de Keel te trekken.	28
_____ om het Tusschenschot der gaten van een door- geboorde Harssenpan uit te zagen	13, seqq.
_____ om t'zamengegroeide Vingeren en Tonen weg te nemen.	36
_____ ter Affchrapinge van de Harssenpan.	7, 8, 15, 16
_____ ter Lossinge van 't Water, als jemand met de Druipert gequelt is.	34
_____ ter Nederdrukkinge van de Slag-ader der Hand.	50, 51
_____ ter Uitbreidinge van Wasch-pleisters.	12
_____ tot een Drieboeks-snee op 't Hoofd dien- lyk.	5
_____ tot Herstellinge van ontwrigte Leden.	362
_____ van Andreas à Cruce, waar toe dienlyk.	48
_____ van geel Koper, om 'er de Lel mede af te snyden.	26, 27
_____ waar toe dienlyk.	35, 42
_____ van Hildanus, om het doorgevreeten Verbe- melte des Monds te stoppen.	22
_____ (Een neêrdrukkend)	8
_____ (-Goud) om 'er het gat meê te stoppen van een doorgevreeten Verbemelte des Monds.	22
_____ (-Nieuw) om de Lel mede af te snyden.	22
_____ (-Yzer) tot Uitstrekking van opgekrompe Bee- nen of Schenkels dienlyk.	27
_____ (-Zilver) om de Tong der kinderen mede op te ligten, als de Tong-riem zal gesneeden worden.	50
_____	22
Werktuigen, om de Harssen-pan mede door te booren.	
_____ om de Indrukkingen der Harssen-pan mede weg te nemen.	5, seqq. 10, seqq.

ARTYKEL-WYZER.

Werktuigen, om een Been of iets anders (uit de Keel 'er mede te trekken.	12, 16, 27
_____ om 'er de Hoofd-wonden door te verwoyden.	69
_____ om 'er de Speenen meê te branden.	45, feqq.
_____ om 'er verstorven Leden meê af te zetten.	54, 55
_____ om het bedorven Bekkeneel daar mede af te schrapen.	15, 16
Werktuigen, om neêrgedrukte Herffen-pannen daar mede op te ligten.	10, 11
_____ ter Afschrapinge der Harffen-pan dienlyk.	7, 8
_____ ter Herstellinge van ontwrigte Leden.	755 à 758
_____ tot styve Armen of Ellebogen dienlyk.	50 à 52
_____ tot Versterkinge der Oogen.	29 à 31
_____ tot Wegneminghe der Zaad-Ballen.	35
_____ (Van de) om de Pyn van de Strot-snee- de te stillen.	825 à 828
Wind-doorn, een daar door bedorven Duim afgezet.	518, 529
Windzels, tot een verzwoooren Onder-Lip, hoe te ge- bruiken.	141, 142
Wond in de Dye, hoe de Lippen daar van te hebb- ten.	251
Wond-drank.	441, 445, 459, 460, 465, 945
Wonde aan de Slaap-spier, met een Quetzuur van het Pan-vlies en der Bloed-vaten, hoe te geneezen.	94 à 98
_____ een door Kogels in de Onder-kaak geschotene hoe behandelt.	414 à 417
_____ het onnatuurlyke Bloeden van die door het E- ten van Erreten gestempt.	951, 952
_____ in de Keel-ader, Manier van die te ver- binden.	754
_____ (Een ghouwen) in de rechter Wang en de Lippen.	239 Wonde

ARTYKEL-WYZER.

- Wonde (— geschooten) in de Mannelykheid,
hoe geneezen. 471 à 475
- (————) met een Versterwing.
496
- (————) met een gebrooke Scheen-
pyp hoe geneezen. 534 à 538
- (Van een) met Verlies van eenige Substan-
tie, Zalven daar voor. 1084
- (— — — Enkele) Dragt-zalf daar voor.
1083
- (— — — Gekneusde) Olie en Smeerzel daar
voor. 1085
- des Hoofds (Van de allerenkelste) Ma-
nier van dezelve te geneezen. 78
- Wonden des Hoofds, Manier hoe die in 't algemeen
te geneezen. 76, seqq. à 108
- door Koogels geschooten, hoe geneezen. 929,
930
- door Musket-kogels geschooten, hoe te genee-
zen. 480 à 487
- in den Onderbuik, hoe men die wyder maakt.
163, seqq.
- ————— hoe te bechten. 165,
166
- Manier om die daar in geschootene Pylen, Ko-
gels enz. uit te halen. 740 à 746
- ————— van dezelve te verbinden. 701,
seqq. 754
- met draden te bechten. 347
- uit ingegriffelde Neuzen en Lippen ont-
staan, moeten met Naden en Draden gehecht wor-
den. 701, seqq. 728 à 740
- van de Harffenpan, hoe veel 'er zyn. 9
- van de Wyze om die met Naden te bechten.
251
- van hun Onderscheid en Teekens der gequetste
Deelen. 1080, seqq.
- (Borst-) in een Pyp-zweer verandert, hoe
geezen. 449, seqq.
- (Geschoote) om de Kogels 'er uit te trek-
ken

ARTYKEL-WYZER.

<u>ken, Werktuigen daar toe.</u>	42 à 45
<u>()</u> <u>Wyze van te doen.</u>	343
<u>(Naauwe)</u> <u>om die wyder te maken, Snymes</u> <u>daar toe.</u>	31, 32
<u>(Van de)</u> <u>in 't algemeen.</u>	1080 à 1088
<u>(Venynige)</u> <u>Wyze van 'er 't Vergift uit te</u> <u>halen, door een Slangen-steen.</u>	745
<u>Wond-Schroef, om 'er Pieken en Pylen meê uit de</u> <u>Wonden te halen.</u>	563
<u>Wyze van het te doen.</u>	563
<u>Wratten, in het Hoofd en de Voorhuid van de Man-</u> <u>nelyke Roede, hoe te verdryven.</u>	213
<u>om die af te snyden, Werktuig daar toe.</u>	24
<u>WURTZ (FELIX) deszelfs Wyze van de Hoofd-wonden</u> <u>en Breuken te geneezen, is niet zo goed, als die van</u> <u>HIPPOCRATES.</u>	107, 108
<u>Wyn (Medicinale) purgeerende.</u>	356, 404
<u>Wynbrauwen, op wat wyze 'er de Hairen mede uit</u> <u>trekken.</u>	128, 129
<u>Slapheid van de bovenste, hoe te genee-</u> <u>zen.</u>	134, 135
<u>Werktuig om de Hairen mede uit te</u> <u>trekken.</u>	12
<u>t'Zamentrekking van de opperste, Hazen-</u> <u>Oog genaamt, hoe te geneezen.</u>	135, 136

X.

Zwiegen, een Schraap-mes van Galenus.	17, 18
---------------------------------------	--------

Y.

Y Zerpyp (Schuinse) waar toe dienlyk.	22
--	----

Z. ZAad.

ARTYKEL-WYZER.

Z.

Zaad-Bal (Gezwolle) opgegelost.	501, 592
—— Loop (Quaadaardige) daar uit een Branding van de Pis ontstaan zynde, hoe 'er een Pyp in te steeken.	210
—— Schoot (Van een wonderlyke) in't Menschelyk Lichaam.	829 à 837
—— Vloed, die niet quaadaardig is, Conserf daar voor.	474
Zaag (De) wat voor toefel die by een Been-steek vereifcht.	1050
—— (Rechte) waar toe die gebruikt word.	75
—— (Zeer scherpe) Om 'er de Beenen med af te zagen.	36
Zagen (Rechte) Waar toe dienstig.	15
Zaken, hoe weg te nemen, welke van buiten in't Lichaam gekomen zyn.	1052
Zalve, by een Druipert te gebruiken.	505
—— om Vleesch in Wonden te teelen.	892
—— tegens de Kanker der Lippen en Borsten.	331
—— ter Verzachtinge van de Pyn by een Borst-wonde.	458
—— tot de Etterdragten.	127
—— tot Verteering der Hardigheid van de Pypzweeren dienstig.	454
—— van Betonica.	372
—— voor de Griekfche Melaatsheid.	542, 548
—— de Harffen-vliezen.	360
—— de in-eetende Hair-Worm.	497
—— de Oogen.	949
—— de Veit.	1066
—— de vleeschagtige Uitwaffen in de Pis-gang.	210, 211
—— een bedorven Been.	511
—— gezwollene Aambeijen.	135
—— harde Gezwellen in de Knie.	336
Eeee 4.	Ziek.

ARTYKELWYZER.

Zalve, voor kwaad zeer op 't Hoofd.	540
————— opene Krop-gezwollen.	421
————— vleeschbige Uitwassen.	425
————— Wonden, met Musquet-kogels geschoo-	
ten.	473
————— zweerende Kakbielen.	513, 514
————— (Pynstillend) genaamt Unguentum Evæ,	
der zelve Vervaardiging.	336
————— (Wond-) een enkele, waar uit toebereidt word.	468
————— voor de Schurft.	1069, seqq.
————— de Hair-worm.	1062. seqq.
————— quadaardige zeere Beenen.	899, 900
Zeer (Kwaad) des Hoofds, met de Kramp in de	
Arm, hoe geneezen.	539, 540
————— (—————) veroorzaakt door een	
onijdige Geneezing een vroegtydige Dood.	922
Zenuwen, Manier van gequeste te hechten.	730,
	731
————— met een steek gequest, hoe geneezen.	493
————— (Van de Quetsinge der) Middelen daar	
voor.	1086, seqq.
Zenuw-steek, by Aderlating op den Arm gedaan,	
veroorzaakt een Versterving.	942
Ziekte (Vallende) door een gloejend Brand-Tzer te	
geneezen.	873, seqq.
————— (—————) door het inbrengen van een wiek	
in een Borst-wonde veroorzaakt, hoe geneezen.	876,
	seqq.
————— (—————) Pillen daar voor.	874
Ziektens (Quaadaardige) te geneezen, van Genees-	
Middelen in de Aderen te spuiten.	658, seqq.
Zinneloosheid, door een Zwaare Blutzing van 't	
Hoofd veroorzaakt, hoe geneezen.	967
Zmeerzel, voor de vleeschbige Uitwassen.	425
Zuigers, om die van de Vrouwen af te halen, Werk-	
tuig daar toe.	561
Zuig-pomp, om 'er de Etter meê uit de Ooren na te	
halen.	559
	len.

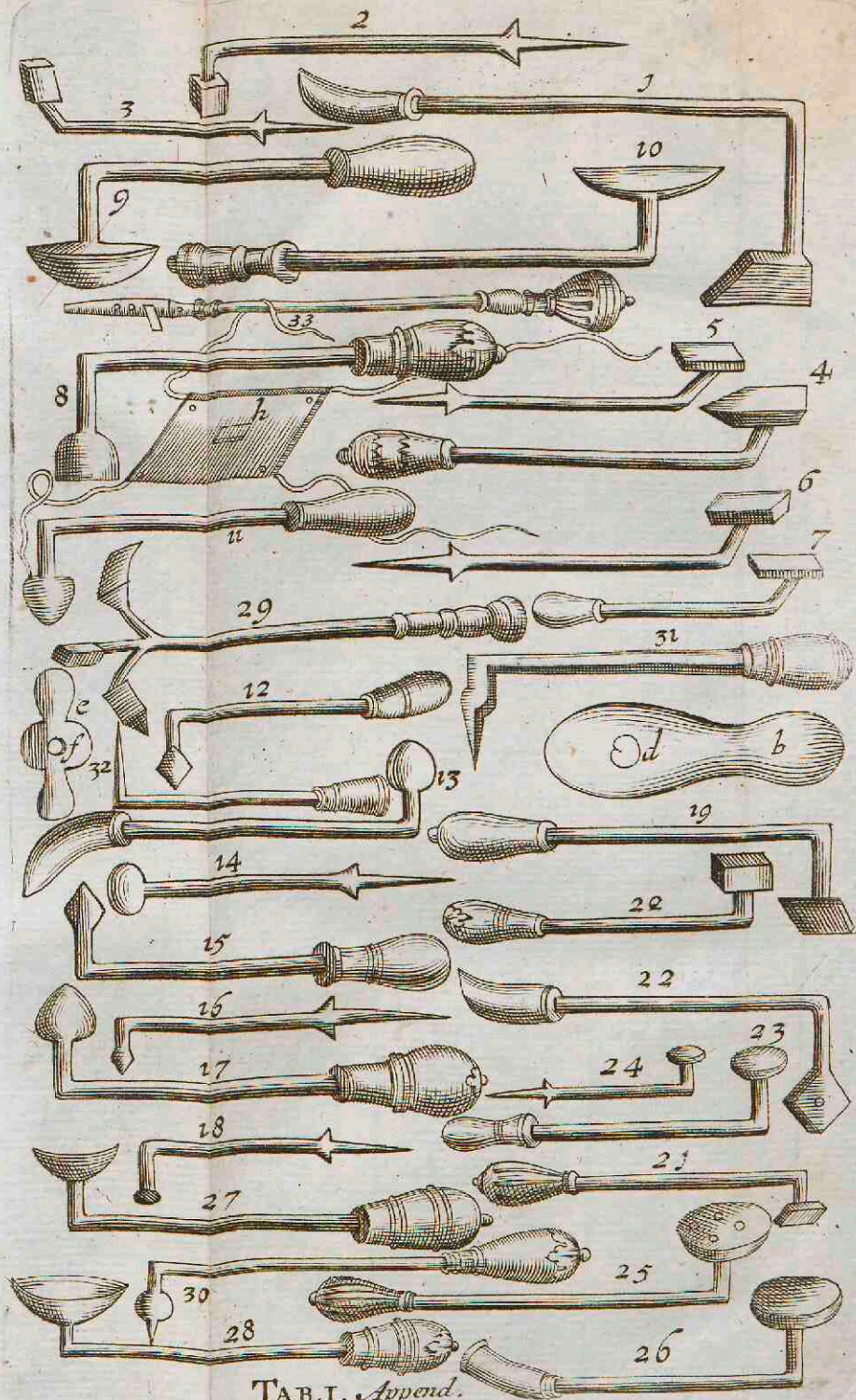
A R T Y K E L - W Y Z E R .

- Zuiker (Poejer van witte) zuivert de Zweeren. 432
- Zwachtel, met twee Hofden, waar toe dienlyk. 433
- in 't Kruis gebonden. 270
- in welk geval die op een contraire manier om te rollen. 271
- tot wat Einde ze moeten nat gemaakt worden. 270
- (De ronde). 256, 265
- dienlyk, om 'er de bedorve Scheen-beenen mede te verbinden. 243, 265, seqq. 270
- hoe van Gedaante, die tot het Verband van een Beenbreuk nodig zyn. 305, 308, 309 à 313
- tot Ontwrichtingen dienstig. 289 à 291
- ('t Zamen gerolde) waar toe dienlyk. 258
- Zwarigheid, van HIPPOCRATES dus genaamt, is een Tegen-barst van de Harstenpin, hoe te geneezen. 107
- Zweer (Een kankeragtig) ongeneeslyk. 987
- (Van een) Wormen voort-teelende, Zalf daar voor. 1093
- (———) met Ongetempertheid, Pyn en Gezwel vergezelschapt. 1089
- Zweeren, aan de Voeten komen uit Verstoptheid van de Milt voort. 491
- hoe die op eene gewoensde Manier kunnen opgesneeden worden. 173
- Zweeren in een Been, waar uit de Maand-stonden vloeiden, hoe geneezen. 974, 975
- met de Roos verzelt, hoe verdreeven. 497 à 499
- om die schieelyk te doen heelen, Wasch-pleister daar toe. 373, 374
- op de Billen, veroorzaakt Mymeryen. 518
- worden door het Poejer van de witste Zuiker gezuivert. 432
- zeer slecht gebeelt. 487, seqq. 500, 501
- zeer quaaelyk toegebeelt geworden. 479
- Dragt-zalf voor stinkende. 1092
- Zwee-

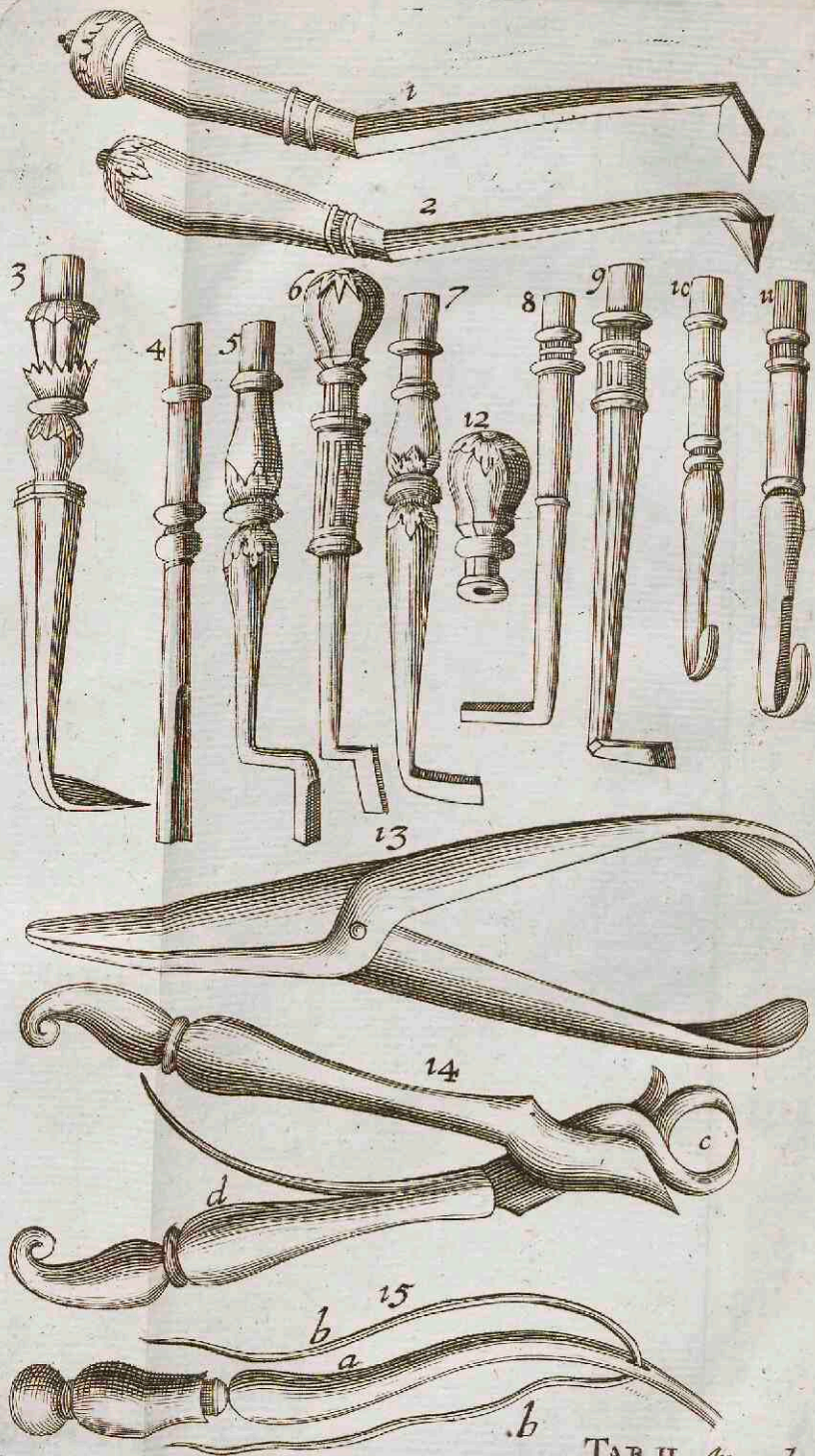
ARTYKEL-WYZER.

Zweeren hoe haare Quaadaardigheid tegen te gaan.	1091
———— (Van de) in 't gemeen en haar Verdeeling.	1089
Zweer-gezwel, door febrik, uit een Koorts ontstaande, weggenomen.	933
Zweering (Een) met Bastert-Vleesch enz.	1090
———— (—) op de Borst, wiens Pyn door een Etterdraght op de Dye is verzagt geworden.	479
Zweet-dryvende Genees-middelen, Wyze van die door een Pyp in de Aderen te spuijen.	656, seqq.
Zweeten (Wyze van te) in 't Bed door Middel van een Bad-stowe.	758, seqq. 760, seqq.
Zwelling, over 't geheele Lichaam, hoe geneezen.	959, 960
Zyden, op wat Wyze die verbonden worden.	108

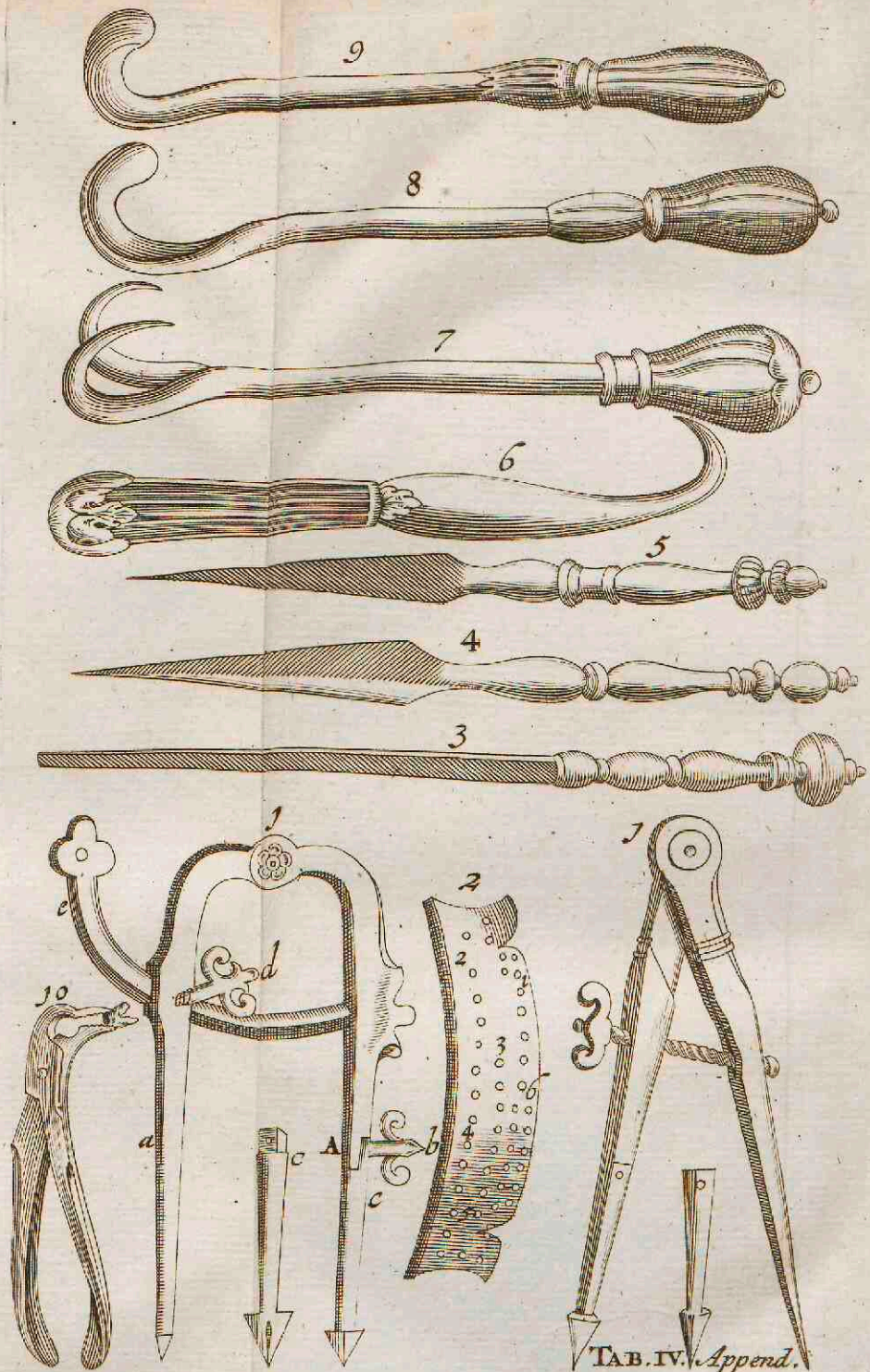
E I N D E.

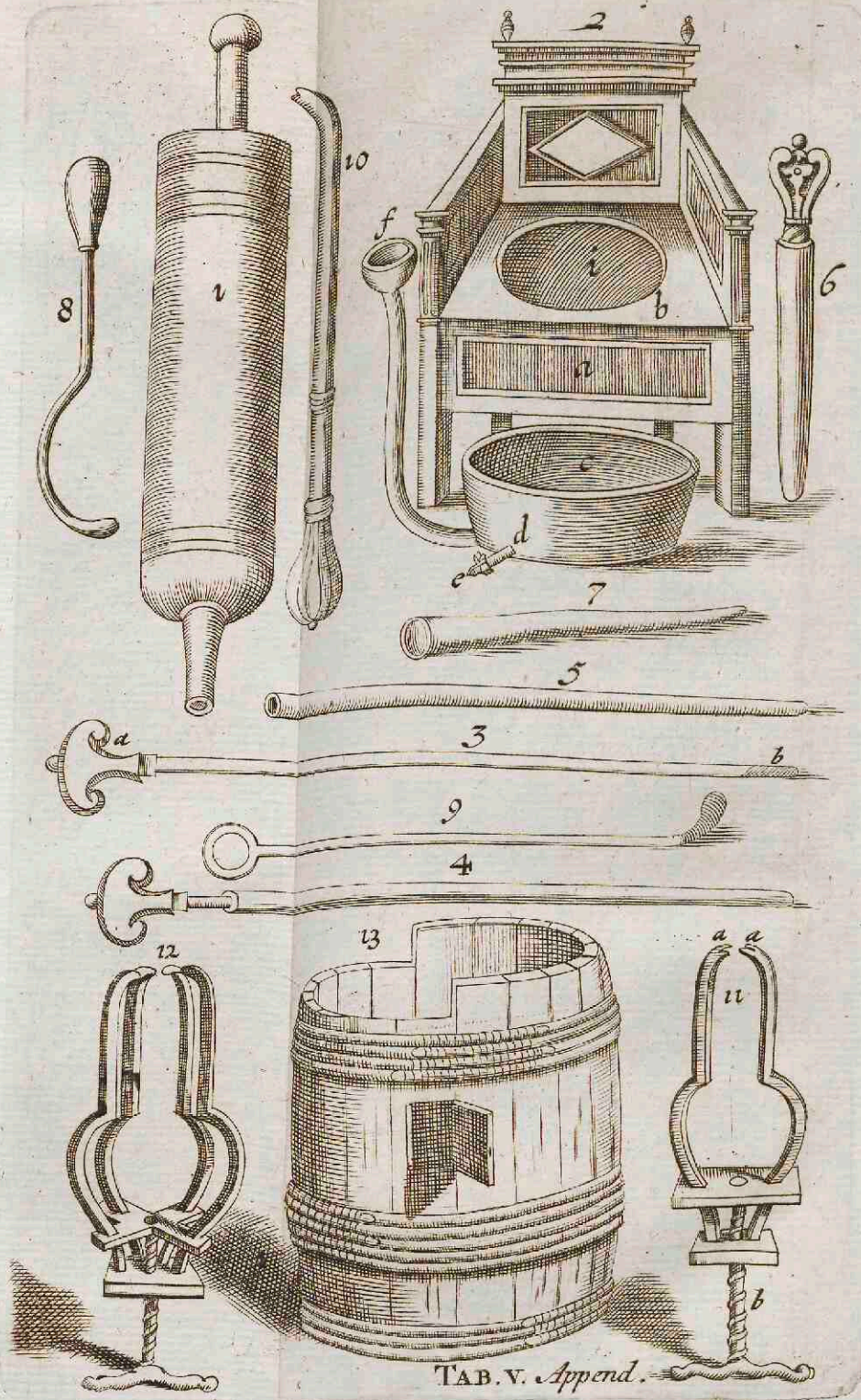
TAB. I. Append.

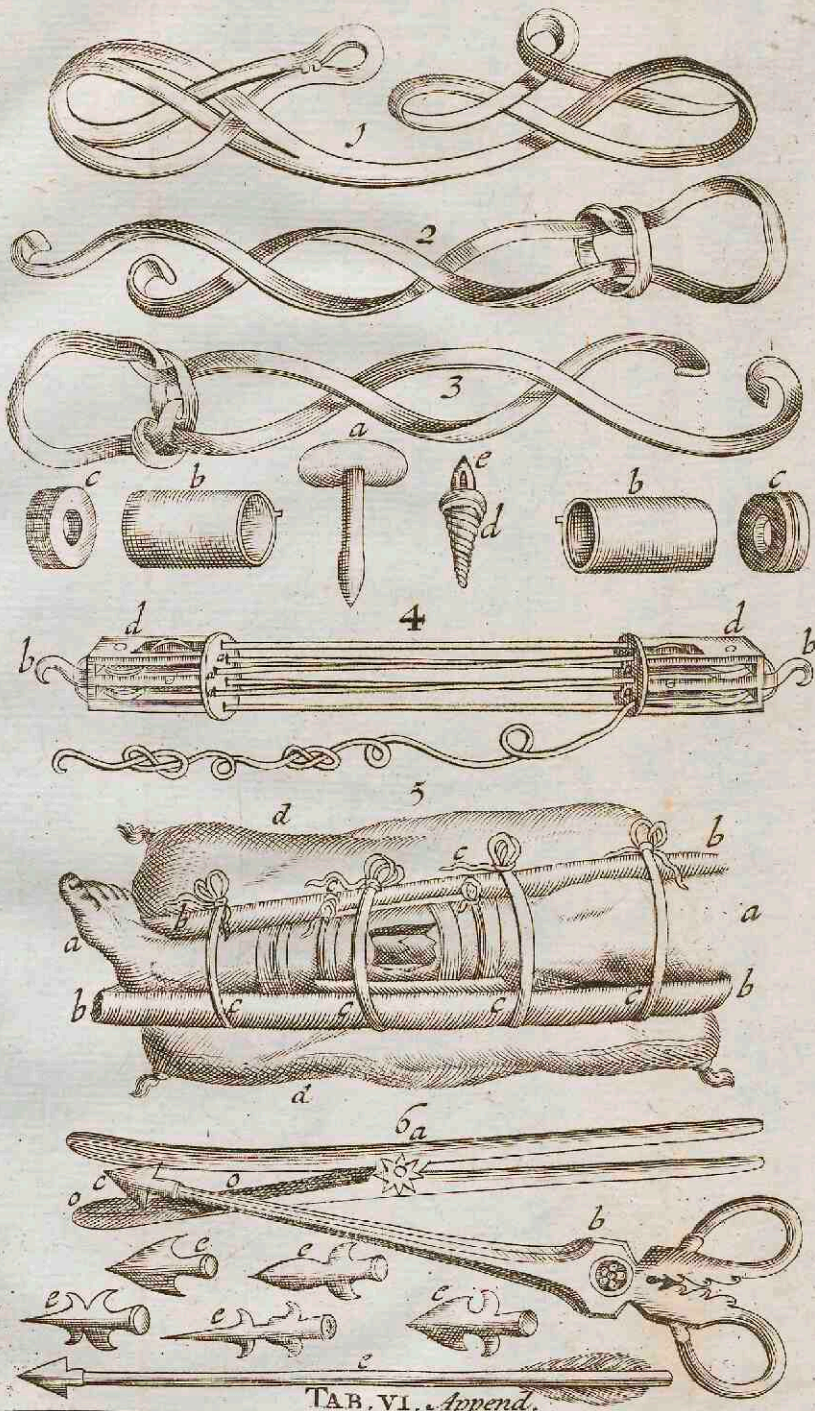
TAB. II. Append.

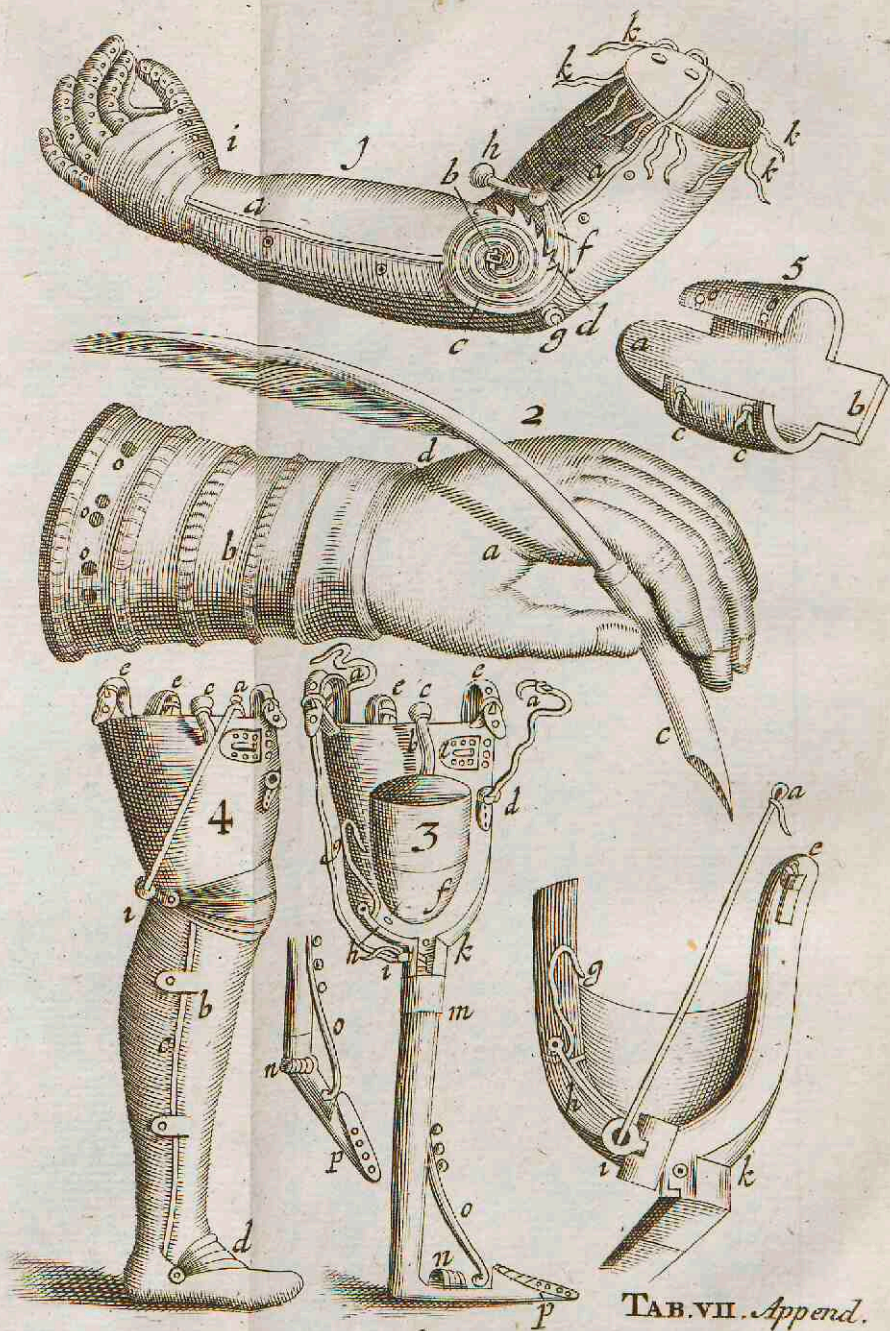
TAB. IV. Append.

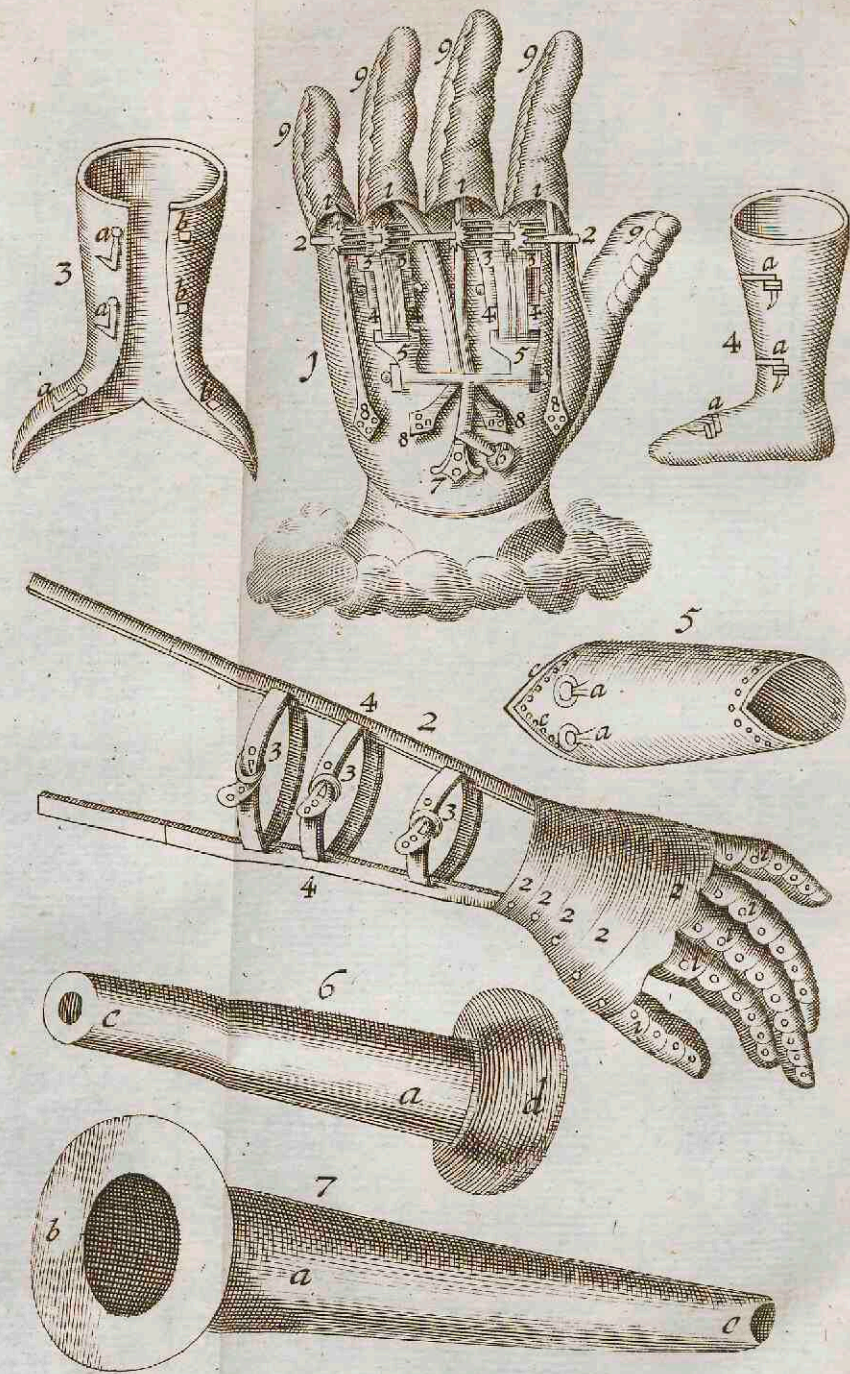
TAB. V. Append.

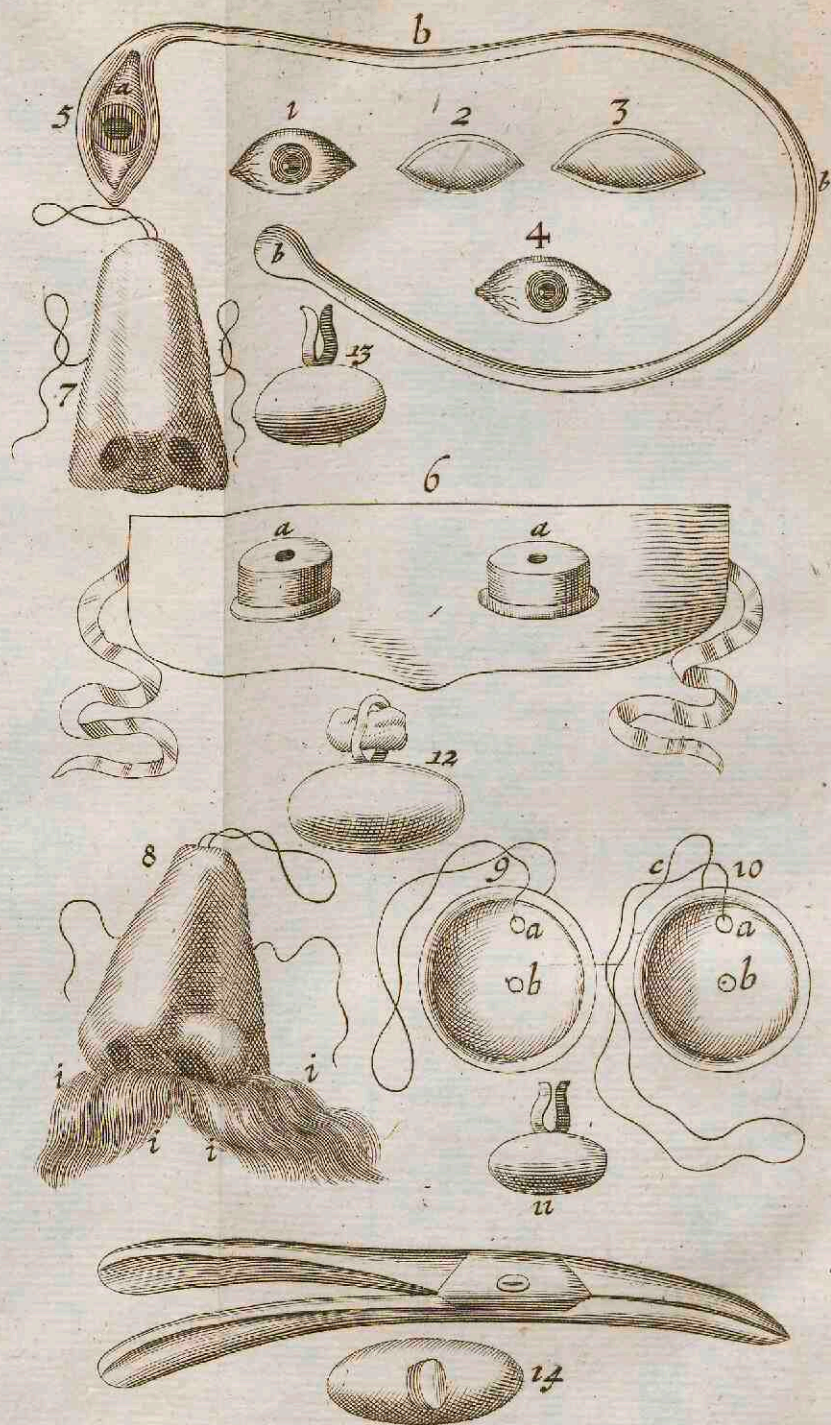
TAB. VI. Append.

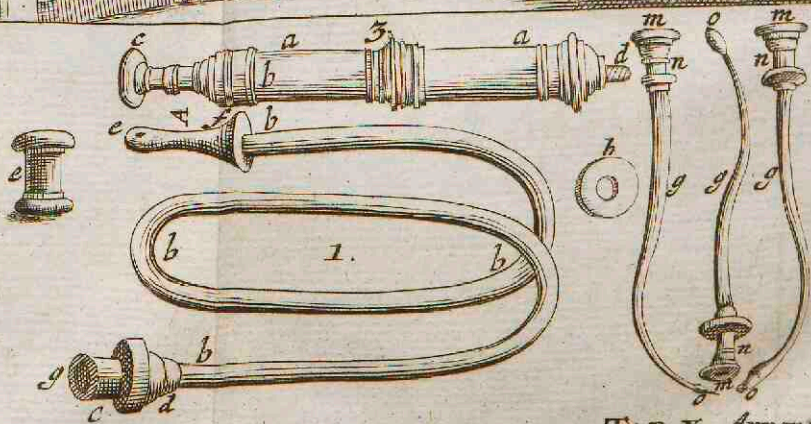
TAB. VII. Append.

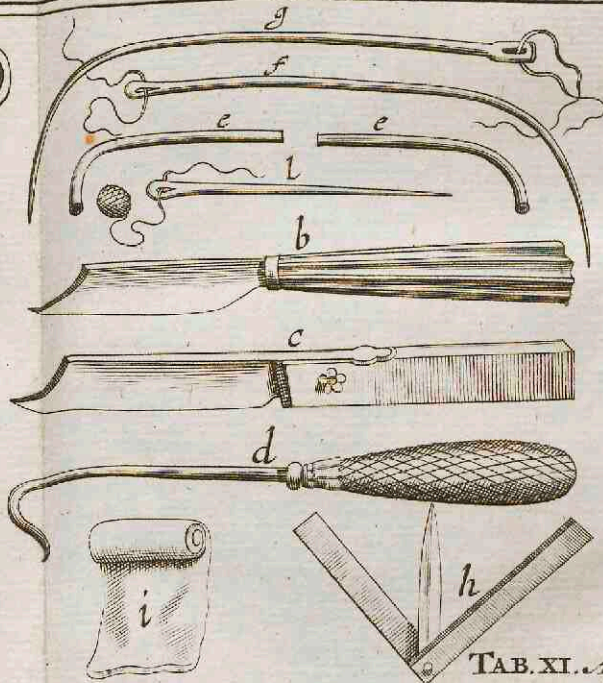
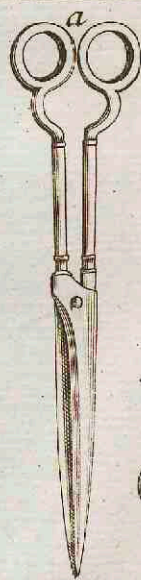
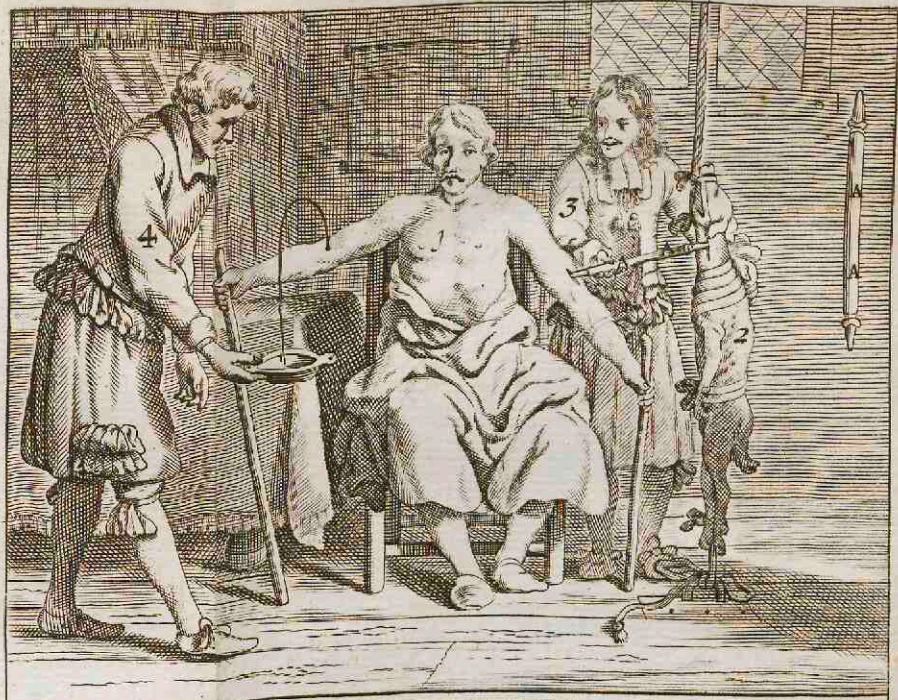
TAB. VIII. Append.

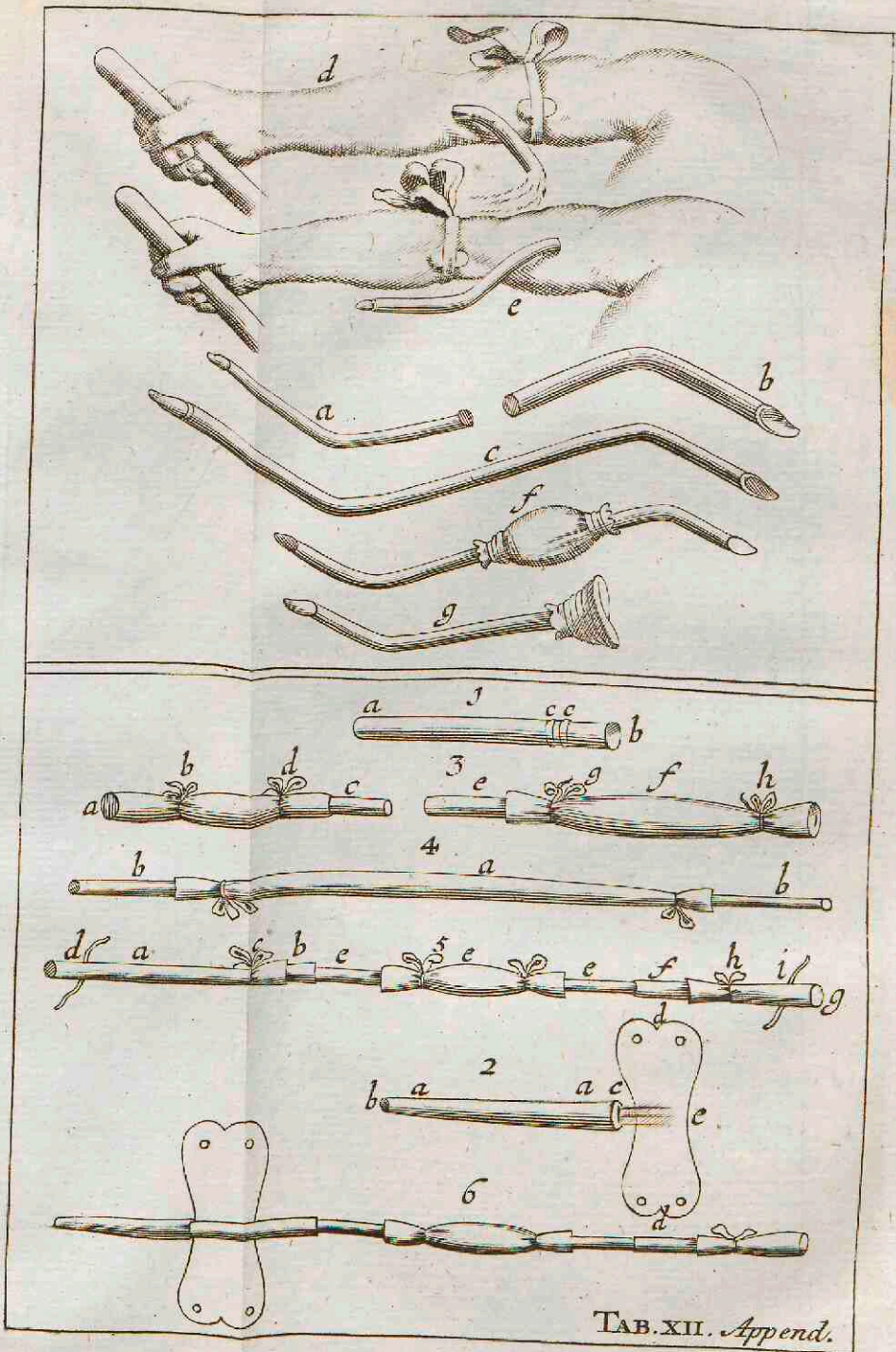
TAB. IX. *Append.*

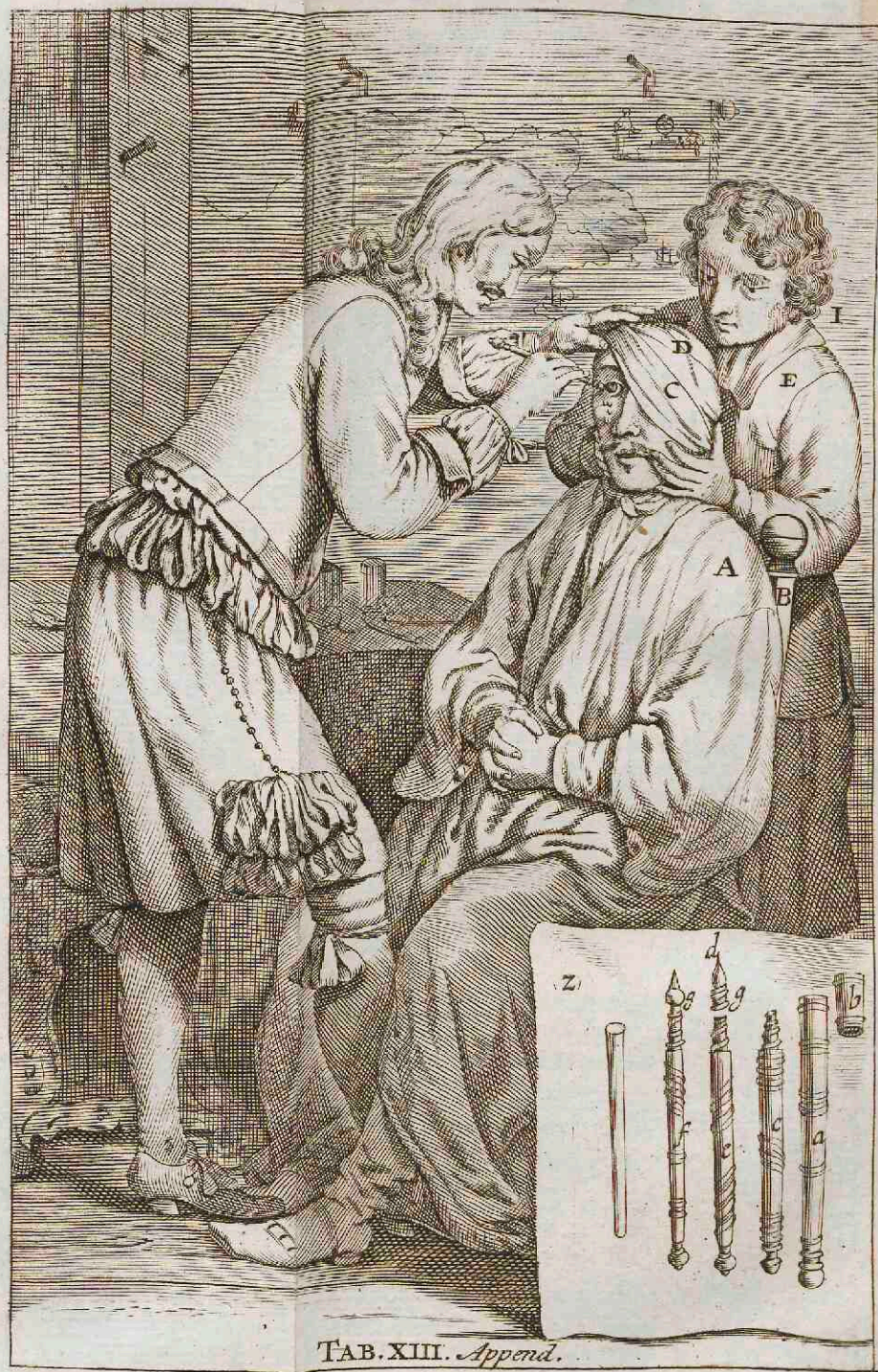
TAB. X. Append.

TAB. XI. Append.

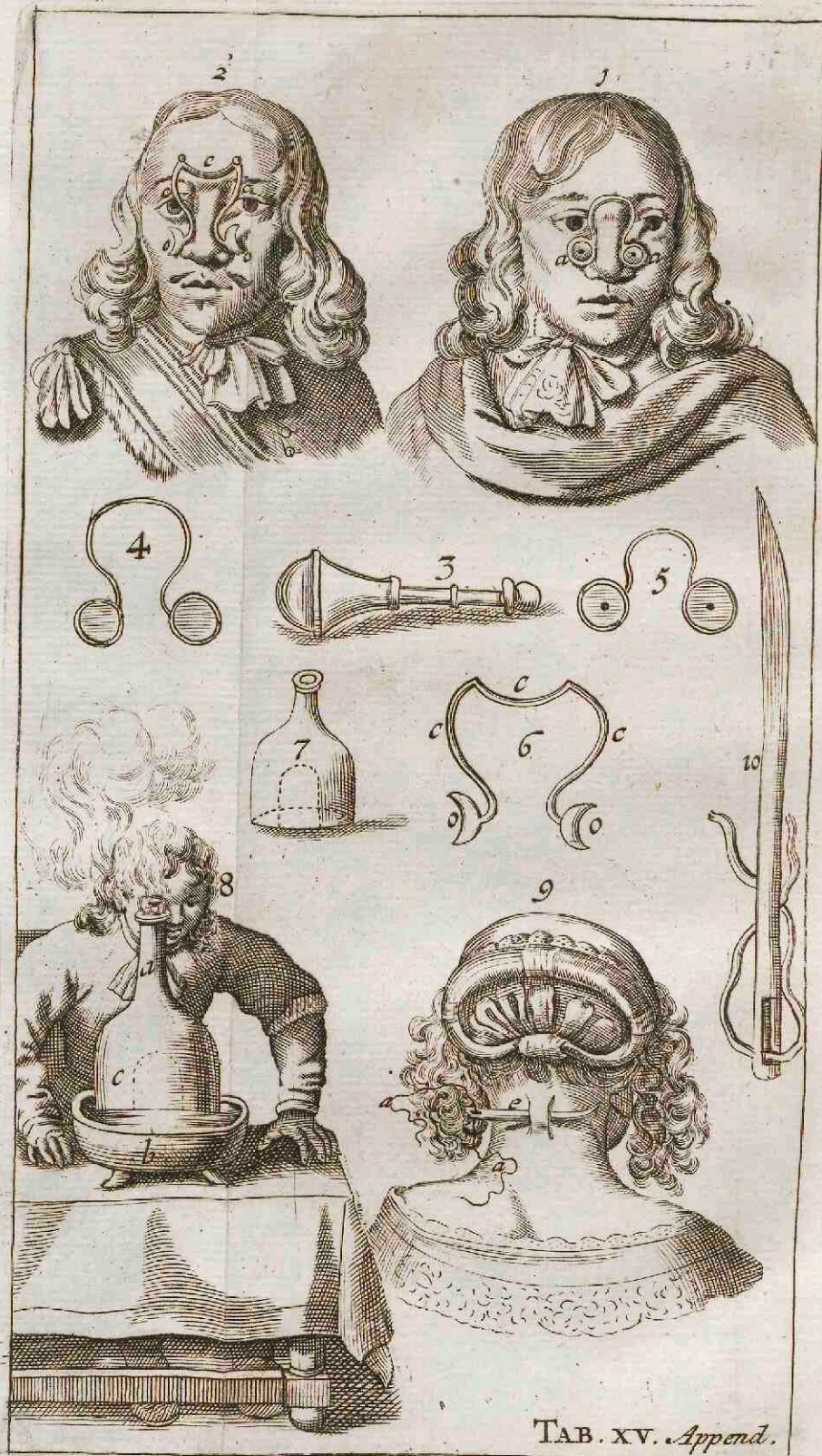
TAB. XII. Append.

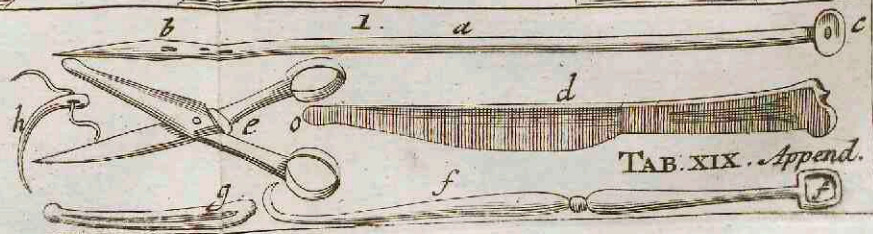
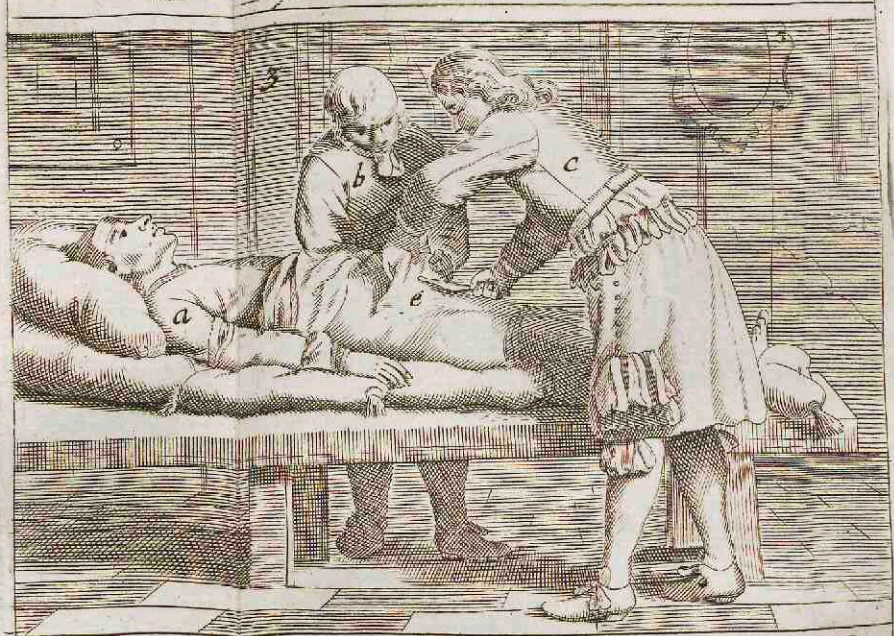
TAB. XIII. *Append.*

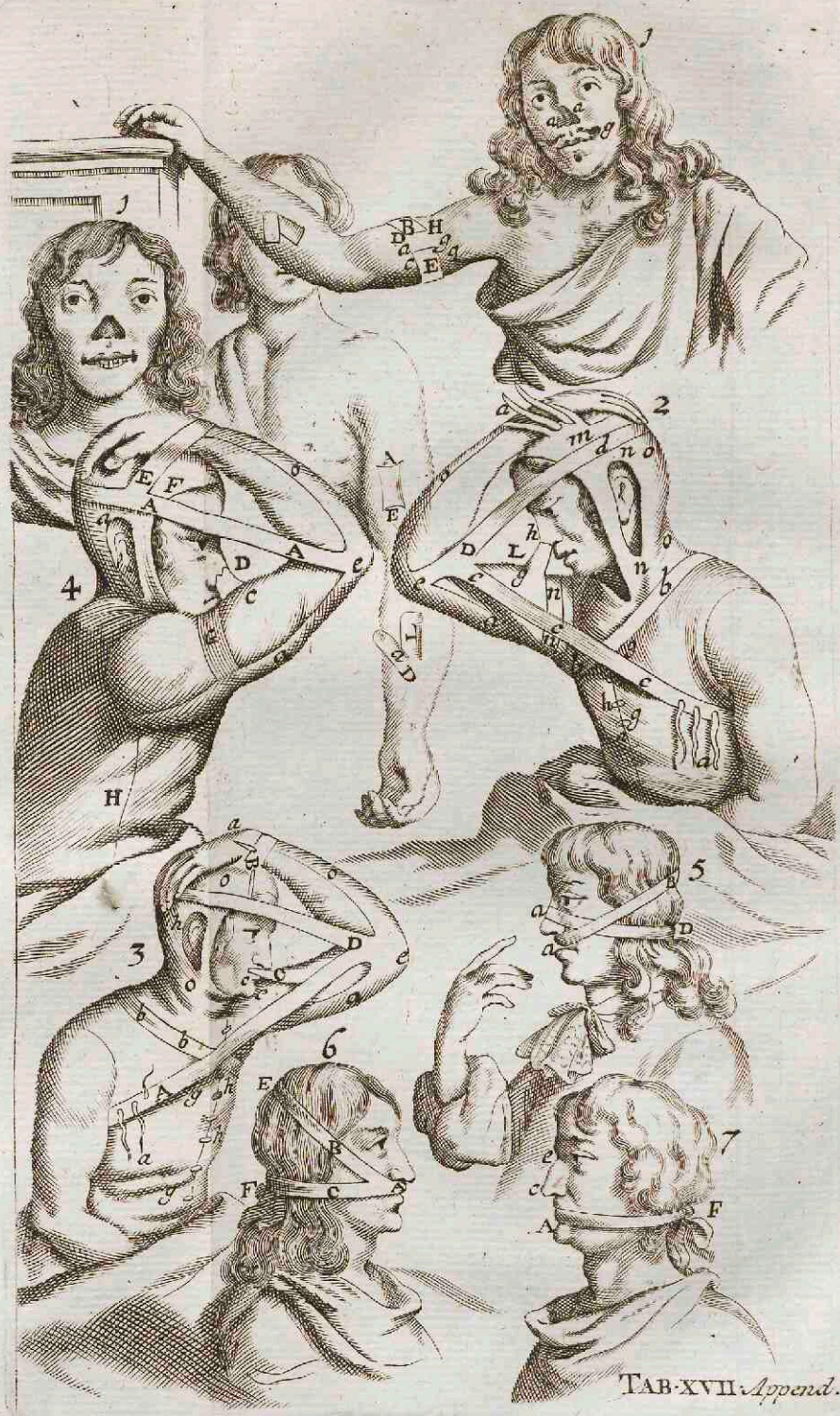
TAB. XIV. *Append.*

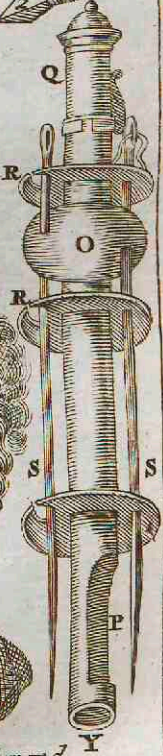
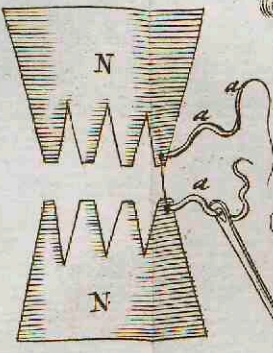
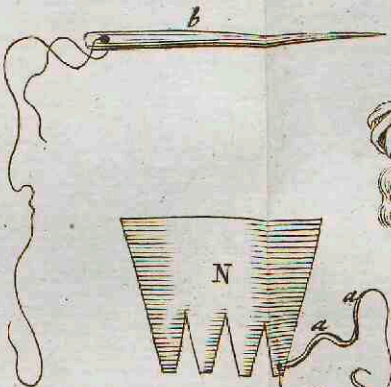
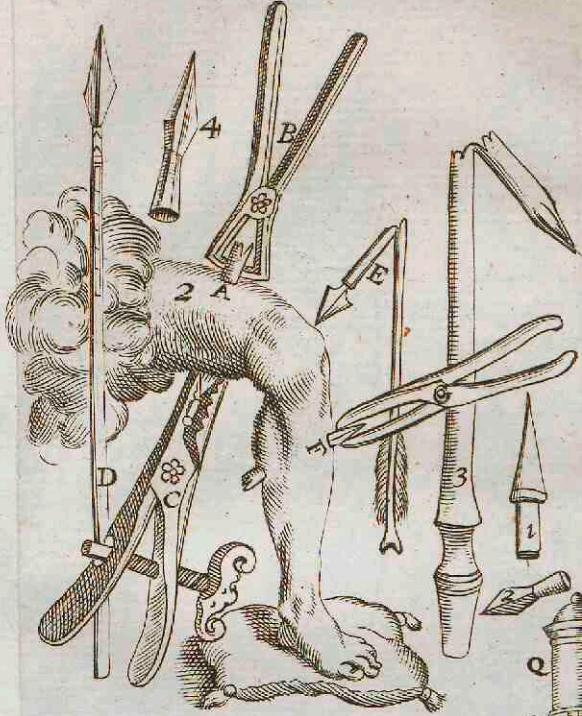
TAB. XV. *Append.*

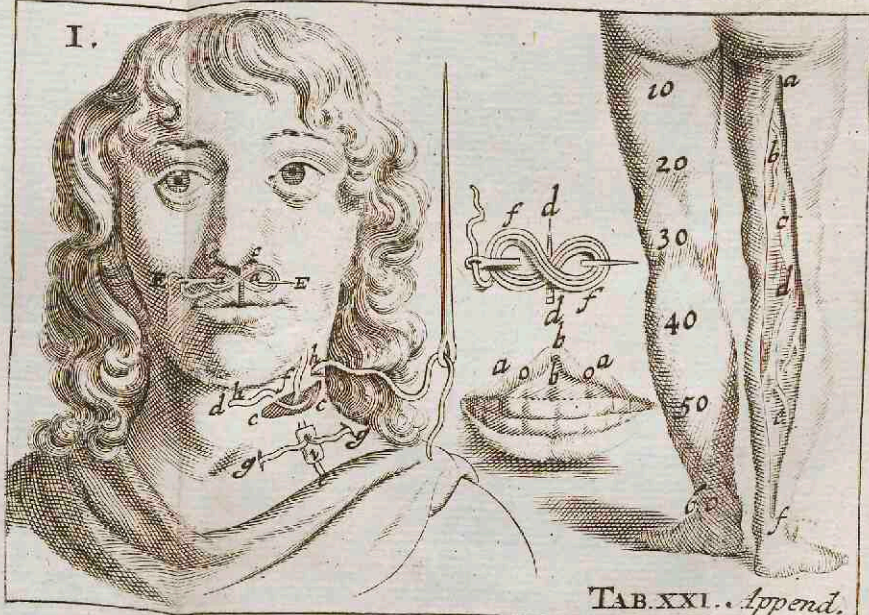
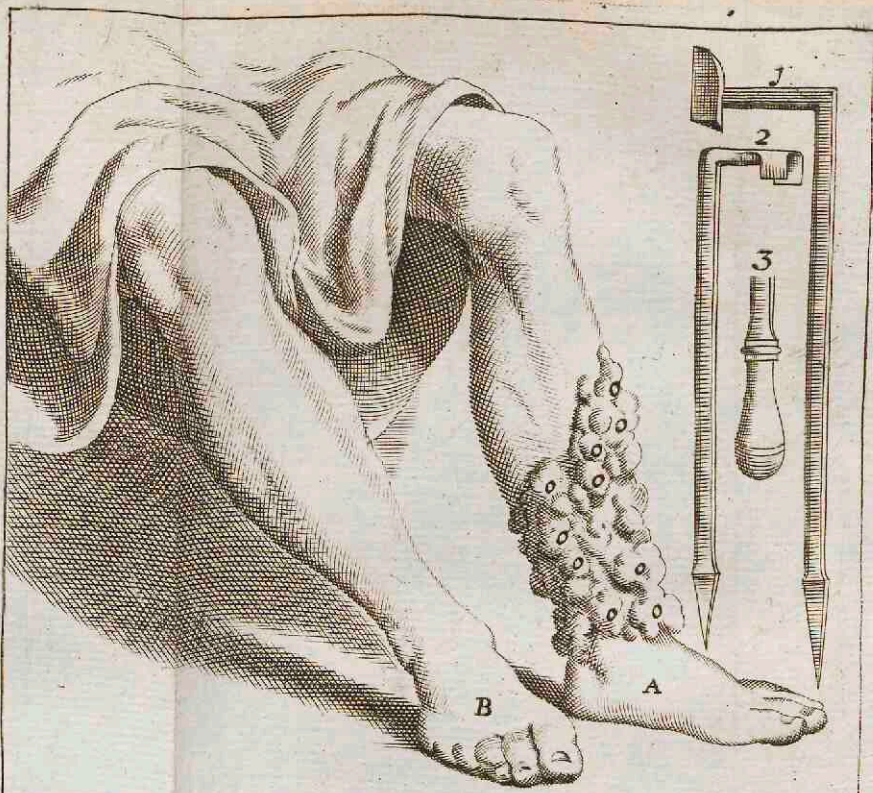
TAB. XIX. Append.

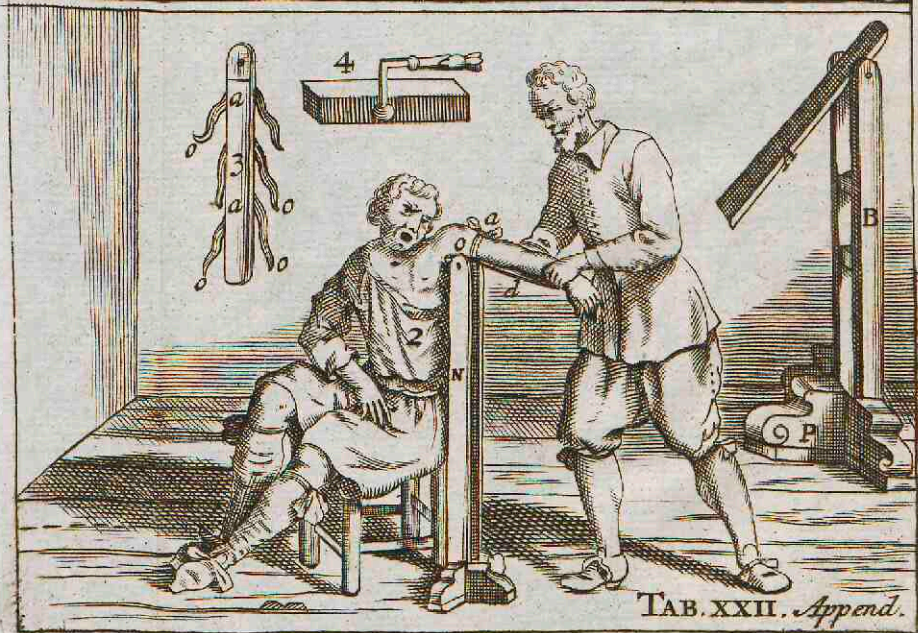
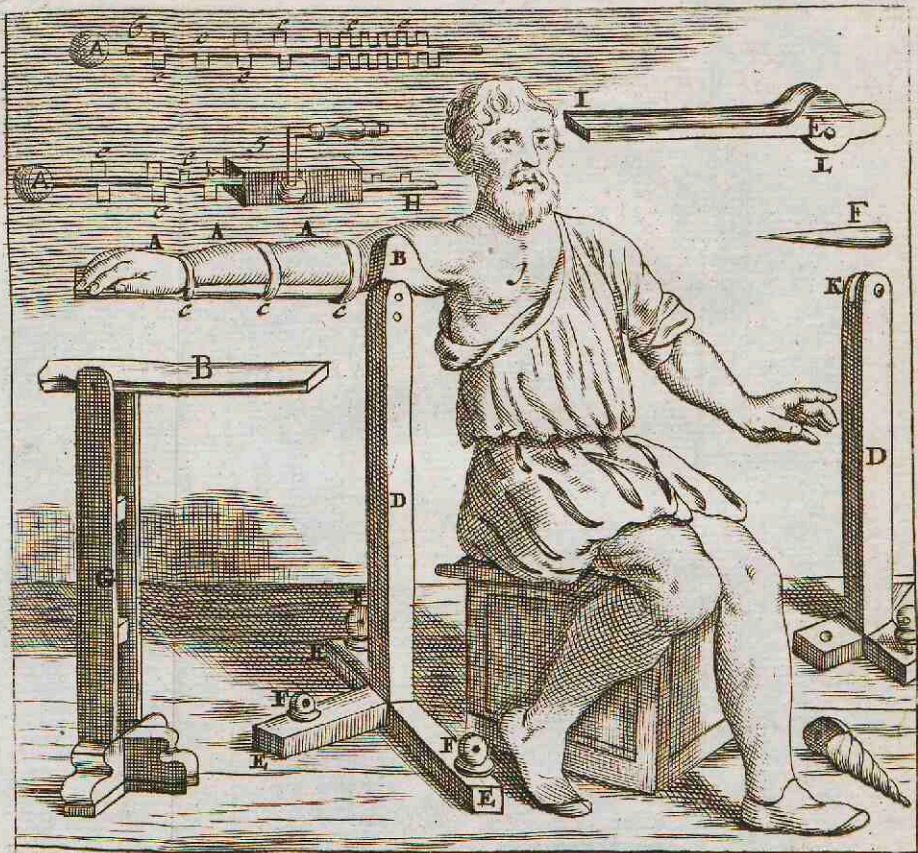
TAB. XVII. Append.

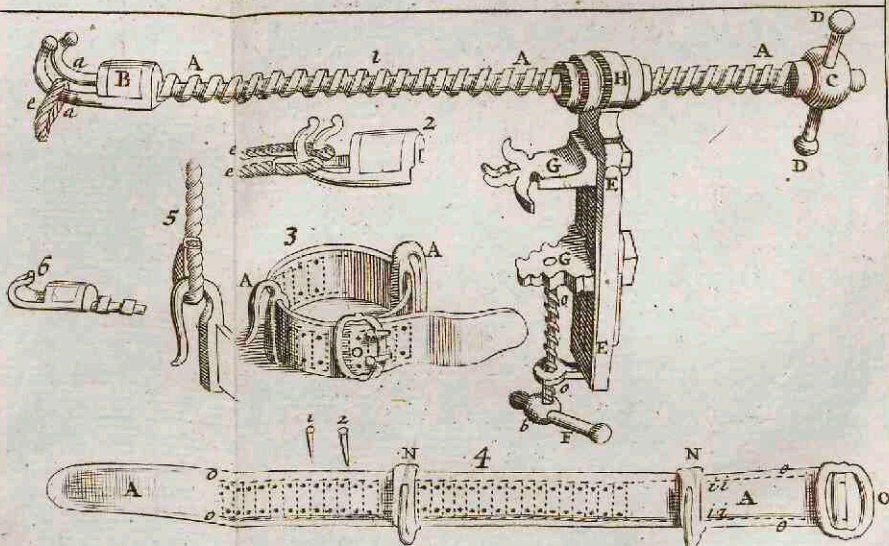
TAB. XX. Append.

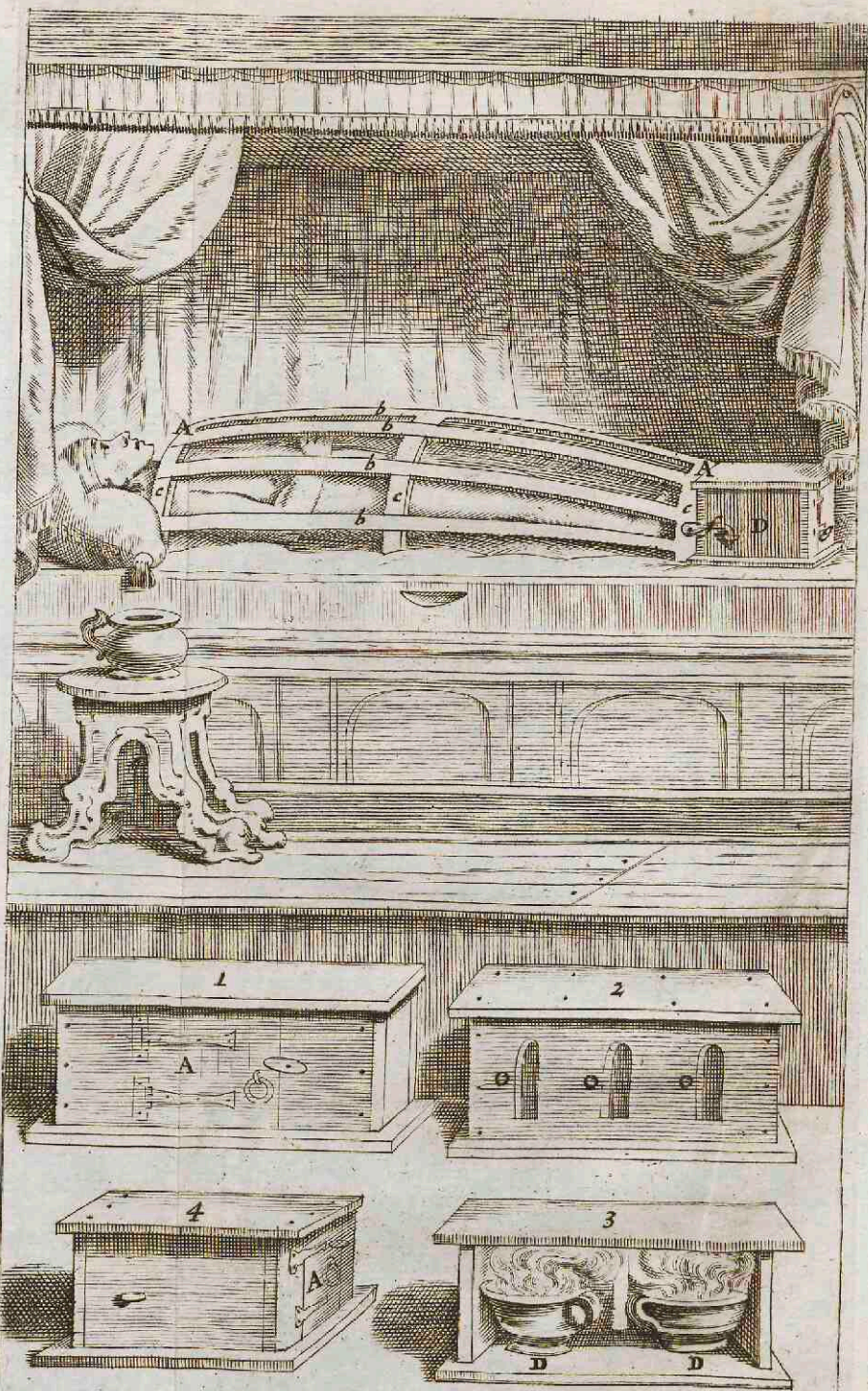
TAB. XXI. . Append.

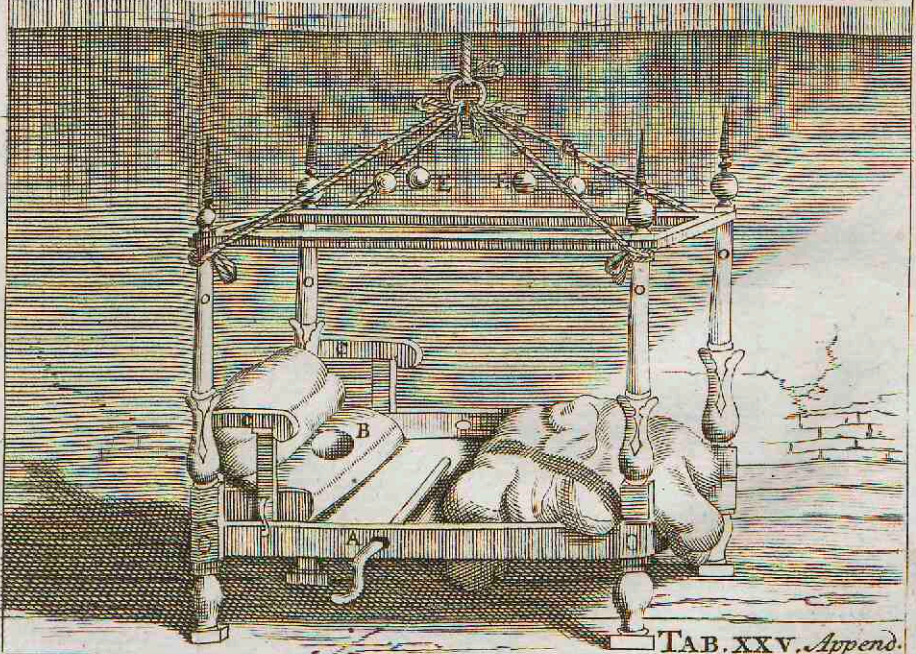
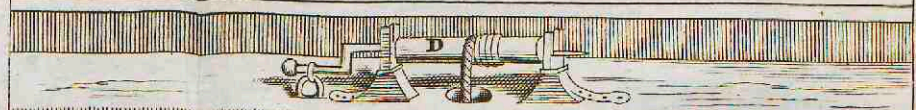
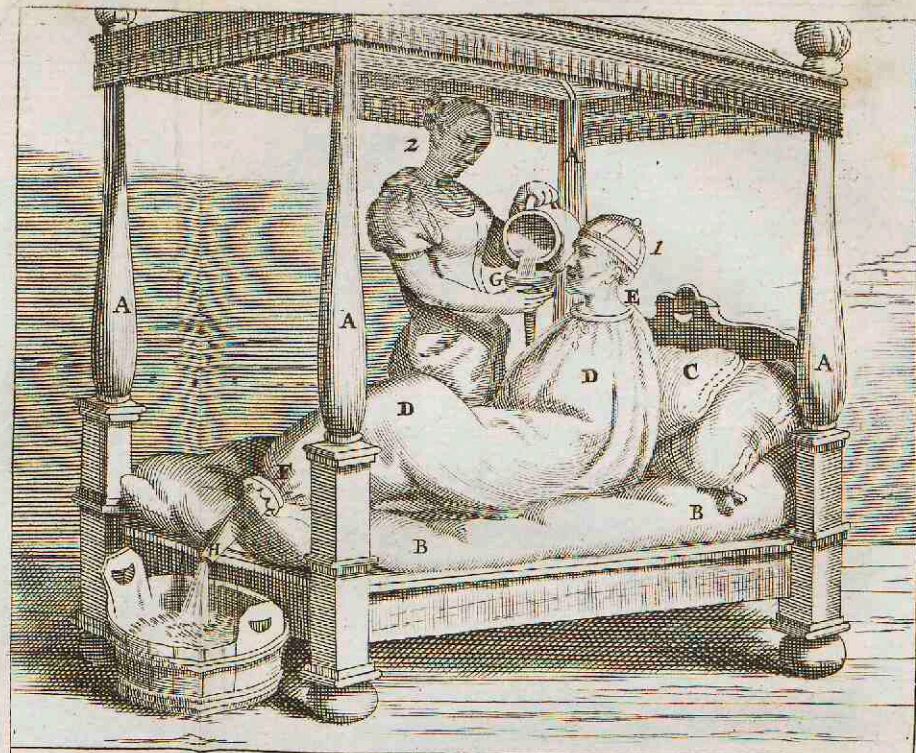
TAB. XXII. Append.

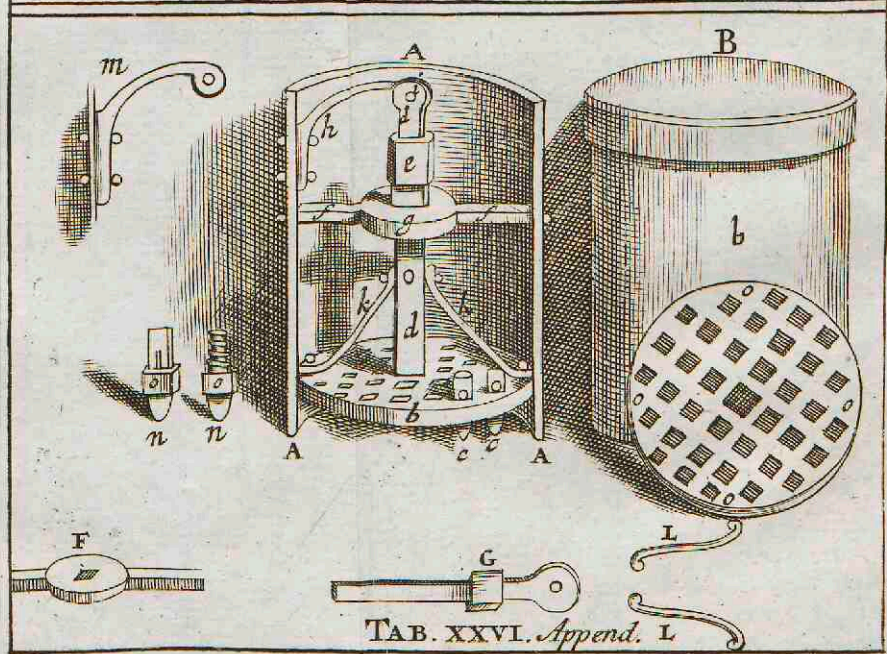
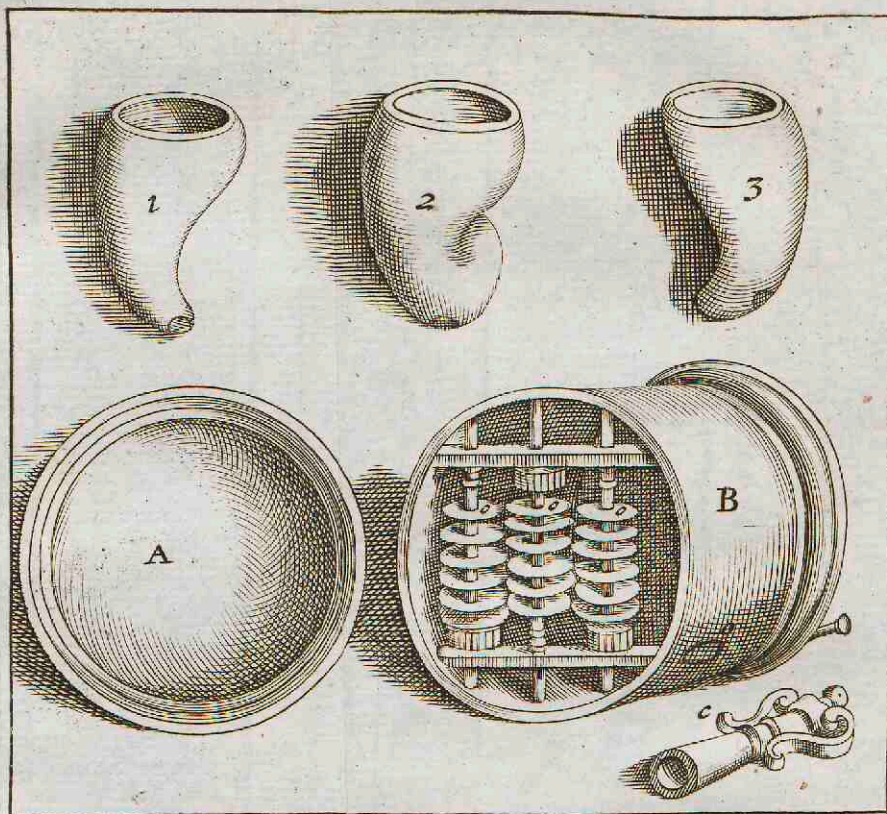

TAB. XXIII. Append.

TAB. XXIV. *Append.*

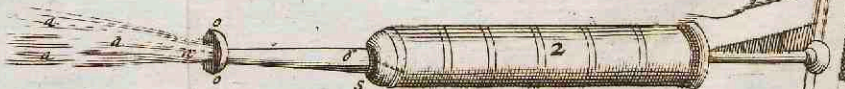
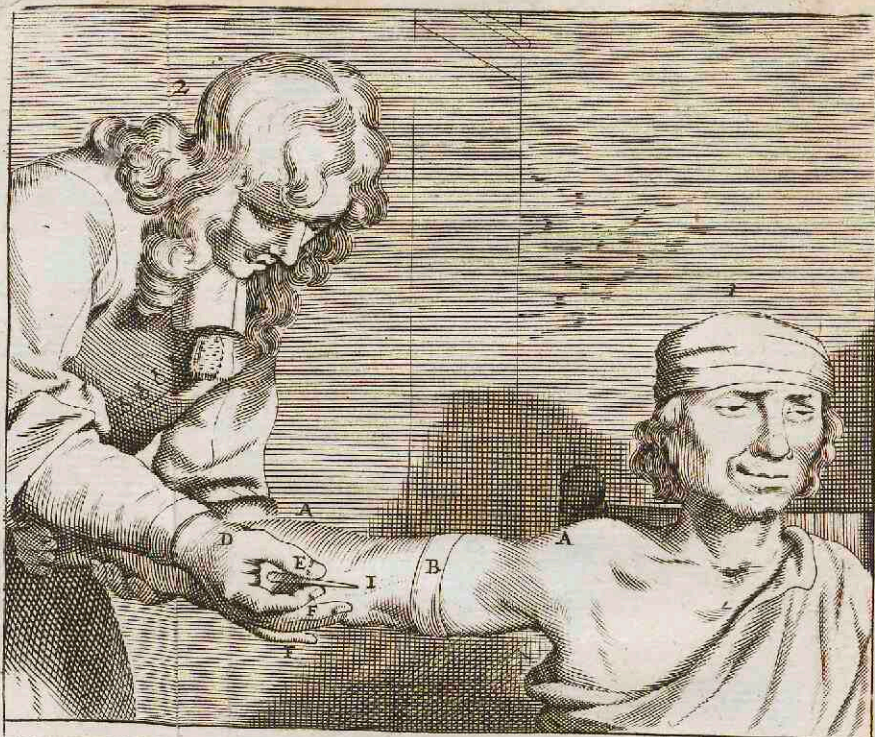

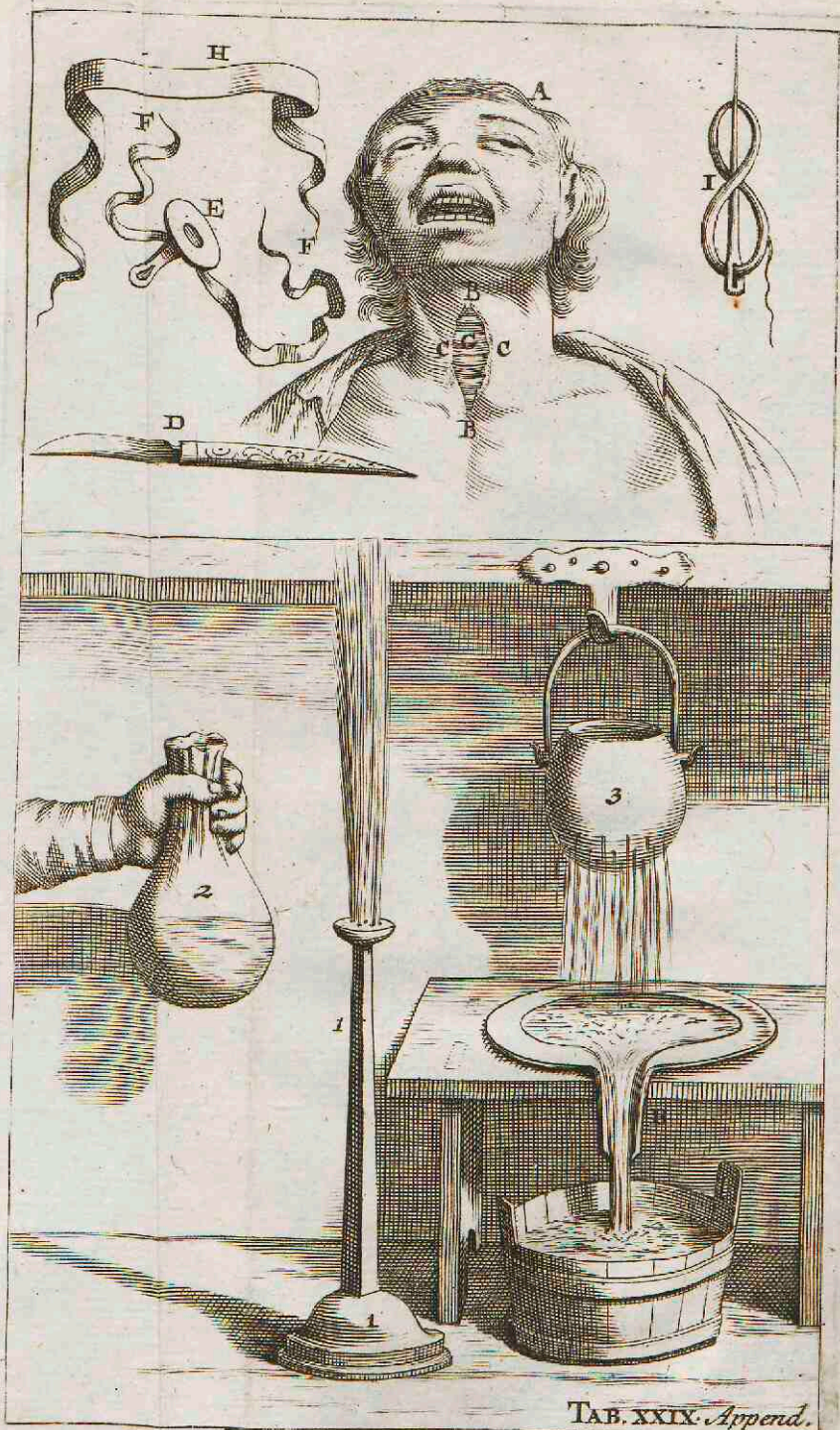
TAB. XXVI. Append. L

TAB. XXVII. Append.

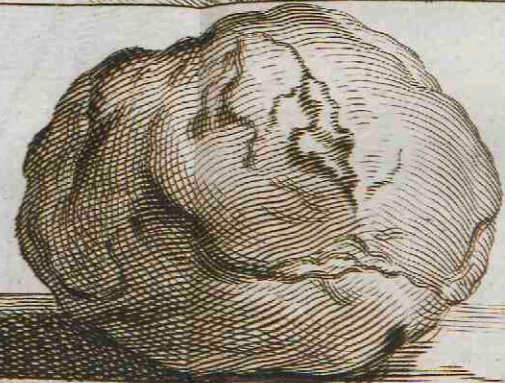

ТАВ. XXVIII. Append.

TAB. XXIX. Append.

Append. II. Pag. 663.
Obs. III.

Append. II. *Tab. 671.*
obf. VIII.

